

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

Disertační práce

Petr Zemek

*Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví
v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času*

Katedra církevních dějin

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Noemi Rejchrtová

Studijní program: Církevní dějiny

2006

Zástup těch, kterým by se slušelo a bylo třeba poděkovat, je velký. Všem jsem za pomoc a podporu nesmírně vděčný. Nejvíce jsem zavázán vždy ochotné a shovívavé paní prof. Noemi Rejchrtové, která mne po celou dobu mnou stále prodlužovaného studia podporovala a povzbuzovala. A rád bych v neztenčené míře poděkoval i své ženě Blance a všem blízkým a přátelům, kteří přestáli mou častou fyzickou i duševní absenci a pomáhali mně zdolávat tento úkol, který převýšil mé schopnosti a síly.

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci s názvem *Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času* napsal samostatně a výhradně s použitím citované literatury a pramenů.

V Hradčovicích dne 18.9. 2006

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized, cursive letters that appear to be 'M. D. D.' or similar.

Obsah:

1. Úvod	8
1.1. Mikrohistorie a specifikum církevních dějin	8
1.2. Rozdělená církev a úsilí o reformu, výběr Uherského Brodu	9
1.3. Nutná omezení	12
1.4. Cíle	14
1.5. Rozvržení a sledované důrazy	15
2. Předchozí zpracování tématu – Jan Kučera a Veleslav Růžička	17
3. Křesťanství v Uherském Brodě do 16. století	19
3.1. Počátky	19
3.2. Husitství	23
3.3. Počátky Jednoty bratrské	29
3.4. Jednota na vzestupu	33
Exkurs 1: Ekleziologie Jednoty bratrské a reformace	34
4. Křesťanství v poddanském městě	37
4.1. Jan z Kunovic	37
4.2. Počátky nového utrakvismu	38
4.3. Jednota na cestě k rozkvětu	42
4.4. Geneze mezikonfesního napětí	46
4.5. Utrakvističtí děkani a zánik katolictví	50
5. Napětí mezi utrakvisty a Jednotou	54
5.1. Zárodky konfliktu	54
5.2. Aféra s Petrem Meliem	57
5.3. Napětí v městské společnosti	62
Exkurs 2: Konfese v kontextu vývoje křesťanských skupin Moravy 16. století	63
6. Reformní snahy uherskobrodských děkanů	75
6.1. „Uherskobrodská“ konfese	75
6.2. Děkani na cestě k vrcholu	81
7. Reformní snahy uherskobrodských děkanů – Pavel Kyrmezer	82
7.1. Pavel Kyrmezer, farář a děkan uherskobrodský (1576-1580)	82
7.2. Kyrmezerův řád	85
7.3. První kontakt děkana Kyrmezera s uherskobrodskou Jednotou	88
7.4. Nezdolná Jednota	91
7.5. Pavel Kyrmezer a Esrom Rüdinger	94
7.6. Pavel Kyrmezer versus Jan Vodička – legitimita bratrské výlučnosti	99
7.7. Vodička v nesnázích	106
7.8. Acta Concordiae a Kyrmezerův pád	117
7.9. Poslední Kyrmezerova léta	124
8. Reformní snahy uherskobrodských děkanů – Pavel Pressius	131
8.1. Dr. Pavel Pressius (Přáza), v letech 1581 – 1586 farář a děkan uherskobrodský	131
8.2. Svěcení vlastních kněží	133
8.3. Pressiova věrouka	138
8.4. Pressiovy reformy a obstrukce Jednoty	140
8.5. Pressius v osamocení	150

Exkurs 3: Pressiovo pojetí eucharistie na pozadí bratrského	153
<i>E3.1. Bratrská bohoslužba a eucharistie</i>	153
<i>E3.2. Pressiova eucharistická nauka</i>	157
9. Poslední roztržky mezi utrakvisty a Jednotou, důsledky sporů	171
9.1. První krize děkanství	171
9.2. Trvalá obezřetnost Jednoty	173
9.3. Evangelická správa na Moravě a uherskobrodské děkanství	184
9.4. Pokračující rozklad děkanství	186
9.5. Dopady sporů	189
9.6. Ostatní náboženství	191
10. Uherský Brod v držení Kouniců	193
11. Poslední nekatolíci	195
11.1. Stavovské povstání	197
12. Bílá hora a (staro)nová víra	200
12.1. Tresty a hrůzy války, tvrdost majitelů panství	200
12.2. Násilí na víře, exil	205
12.3. Obrat	210
12.4. Katolické duchovenstvo a první projevy vztahu ke katolickému náboženství	214
13. Zklidnění ve stavu rozvratu	217
13.1. Lev Vilém z Kounic	217
13.2. Církev v první klidové fázi	220
14. Moc a bohatství	224
14.1. Patronátní právo	224
14.2. Způsob financování církve a počáteční situace v Uherském Brodě	226
14.3. Desátek s patronátním právem	229
14.4. Jan František Venský – „jak by neúmělí křesťané, ovšem spurné hlavy, k zachování zákona Páně, přivedené býti mohly“	236
14.5. „Interdikt“	251
14.6. Svítání – Jan Václav Polontius a obnova děkanství	259
14.7. Důsledky sporů	265
15. Katolické město	267
15.1. Další zkoušky	267
15.2. První rozkvět a poslední velká tragedie	269
16. Sociální problematika	276
16.1. Řád a sociální hodnoty	277
16.2. Hospodářství a populace	279
17. Školství	285
17.1. Středověk	285
17.2. Utrakvistická a bratrská škola	286
17.3. Podělohorská škola	291
18. Hmotná kultura doby renesance a baroka v Uherském Brodě	293
18.1. Rozdíly mezi reformačními a barokně-katolickými přístupy	293
19. Chránová hudba	307
20. Barokní zbožnost	310
20.1. Barokní zbožnost a protireformace	310
20.2. Úcta Panny Marie a světců	315
20.3. Záhada obrazu a mariánská pověst – mariánská úcta po Bílé hoře	320
20.4. Strach v religiózním prožitku	337
20.5. Bratrstva	340

20.6.	Provodov	343
20.7.	Poutě	344
20.8.	Slavnosti	347
20.9.	Shrnutí	357
21.	Rekatolizace kraje	359
22.	Závěr	363
	Résumé	372
	Summary	374
	Přílohy	376
	Konfese moravských utrakvistických kněží z roku 1566	379
	Kyrmezerův církevní řád	384
	Mluvení Kyrmezerovo s B. Akvínem v Brodě na zámku před starým pánem Léta 1578.	389
	Kyrmezerova reforma svátků	392
	Pressiova agenda při večeři Páně	394
	Popis děkanství z 18. století	408
	Seznam zkratk	409
	Literatura a rukopisy	409

Anotace:

Studie je pokusem o zachycení charakteru a proměn života, myšlení a cítění obyvatel města Uherský Brod jakožto křesťanů v časovém úseku 16. – 18. století. Cílem je bližší poznání vnitřních i vnějších činitelů, utvářejících specifickou lokální religiozitu v procesu mohutných proměn církve na sklonku středověku a začátku nové doby. Byla zvolena relativně malá sociální jednotka, aby bylo možno sledovat i jednotlivce a jejich chování. V Uherském Brodě došlo vícekrát k zásadním změnám konfesních poměrů. Nejdůležitější z hlediska pozdějšího vývoje bylo pobělohorské pokatoličtění, které natrvalo ovlivnilo náboženskou situaci města i kraje. Skrze dochovaný pramenný materiál se autor snaží porozumět lidem, kteří se těchto procesů aktivně i pasivně účastnili, aby tak přispěl k poznávání raněnovověkého kulturního vývoje především v rámci regionu.

Annotation:

The study presents an attempt to depict the character of changes in life, thought and feelings of inhabitants of the town of Uherský Brod as Christians throughout 16th – 18th centuries. Its aim is to deepen the understanding of the internal and external factors forming the specific local religiosity in the context of the enormous transformation of the Church at the end of the Middle-Ages and the Early Modern Period. Rather a small social segment has been selected in order to allow carrying out a study on individuals and their behaviour. In Uherský Brod, several substantial changes in confession conditions have taken place in the course of history. In terms of later development, the most important one was the restoration of Catholicism after the Battle of White Mountain, which permanently affected the religious conditions of the town and the entire region. Based on the source material preserved, the author attempts to get an insight into the people who were actively or passively participating in these processes in order to contribute to a better understanding of the cultural development in the Early Modern Period, with special focus on this region.

1. Úvod

Kristus řekl: Exemplum dedi, ut sicut ego feci, faciatis. I co to? V čem to? Ve všem všudy. [...] Křesťané vždycky se ruší, neméně (ne hůře-li) než izraelská církev – vždycky nás napravovati, reformovati, flokovati musí... (Clamores Eliae, s. 62, 64.)

Směle sekty jmenuješ, jako byste vy, kněží kališní, nebyli též jedna sekta, a ještě ne z nejlepších. (AUF IX, f. 140a.)

1.1. Mikrohistorie a specifikum církevních dějin

Dějiny Kristovy církve tvoří významnou součást historie obecné. Bez jejich pochopení bychom sotva porozuměli identitě naší vlastní civilizace. Makrohistorický rámec sám o sobě však nemůže stačit, abychom nahlédli dějiny v jejich plnosti. Ani církevní dějiny nejsou jen dějinami s velkými, významnými a jasně čitelnými událostmi. Spíše je tomu naopak. To důležité a podstatné se přechasto děje méně nápadně, skrytě – dějiny církve jsou v neztenčené míře i historií lidí nevýznamných, nepatrných, kteří zůstávají ve stínu velkého dění a nijak nevynikají, ani o to neusilují, a tak stojí stranou pozornosti svých současníků a někdy i těch, kteří se snaží o nalezení určujících světodějných zákonitostí. Vždyť Kristovo Království není z tohoto světa (Jan 18,36)!

Teritoriální záběr předkládané studie dovoluje, abychom při nutném zachování zřetele na dění obecné byli schopni sestoupit až k individu, k jednotlivému člověku, a mohli jej sledovat v síti vztahů a skrze jeho vlastní a často komplikovaná rozhodnutí. Povětšinou až moderní badatelské směry docenily význam jedince – neopakovatelné individuality – jako dějinného činitele. Je přirozené tyto přístupy aplikovat při studiu náboženských dějin. A nové školy, třeba historická antropologie, tak s úspěchem činí.¹ Člověk je dnes zkoumán z různých úhlů pohledu

¹ Historická antropologie se výrazně odrazila na formulaci metody této studie. „Historická antropologie staví konkrétního člověka s jeho jednáním, myšlením, pocity a utrpením do středu historické analýzy“, tuto prostou definici předkládá Richard van DÜLMEN (1937-2004) v úvodu své publikace *Historická antropologie* (Praha : Dokořán, 2002) a vysvětluje, že tato metoda akcentuje účast všech lidí na historickém dění. Je to snaha po objektivním pohledu, který význam konkrétního člověka nechce přeceňovat, ale ani přehlížet. Úkol je to obtížný, to ostatně konstatuje i van Dülmen – „Dějiny jednotlivých lidí jsou různé a nedají se sloučit ani hermeneuticky, ani systematicky“, přesto kombinace pohledu na historický objekt a soudobý kontext je možná a přináší nové perspektivy. „Stejně jako jsou objektivní struktury a procesy určeny teprve lidským chováním a jednáním, stává se jednotlivý člověk tím, čím je, teprve prostřednictvím toho, co konkrétně podnikne a vědomě či nevědomě tvoří. Dialektický vztah objektivních struktur a subjektivního jednání dělá z dějin vlastní dějiny, které nezaměnitelně konstruují jednotlivého člověka.“ (s. 13) Je to zásadní posun zvláště s ohledem na u nás kdysi prosazované marxistické konstrukce: „Lidé se nechovají podle předem daných sociálních rolí, aniž by zároveň nevyčerpali veškeré možnosti jednání.“ (s. 42) Historická antropologie se ráda koncentruje na malý prostor, s cílem „demonstrovat vzájemné prolínání různých rozsáhlých oblastí skutečnosti a vůbec odkrýt

a také za součinnosti různých výzkumných oborů. Je studováno i kolektivní myšlení, mentality.² Nemalým dílem přispěla sociologie, psychologie a třeba i přírodní vědy.

Jako teologická disciplína by však církevní dějiny měly být i něčím více než specifickým odvětvím historického výzkumu, otevřeným novým metodám. Je jim vlastní snaha nahlédnout také skrze vlastní víru zkoumajícího subjektu a analýzu z hlediska teologických přístupů dále, než dovolují meze, jež si stanovila necírkevní historická nebo religionistická věda. Tak mohou poodhalit další okolnosti a příčiny dějů, které jsou jinak obtížně vysvětlitelné nebo pochopitelné. Lze tak počítat i s relačními veličinami, které musí světská věda nutně ponechat stranou. Ona nahlíží fenomén *εκκλησια* v prapůvodním helénistickém významu slova – a je tomu tak správně – jakožto shromáždění lidí, jež je konstituováno lidmi. Novozákonní *εκκλησια* je však pro církevní historiky a křesťany skutečností vyššího řádu a poslání – je to společenství lidí, svolávané samotným Bohem se spásonosným významem.³ Jak ukazuje aktuální zkušenost, byť ještě dosti vzdálená ideálnímu stavu, většinou nedochází ke konfliktu mezi „světskou“ a „církevní“ vědou z hlediska metod i závěrů, ale naopak k jejich organickému propojení, k inspiraci, vzájemné pomoci a kladení nových otázek. Stejně tak příslušnost církevních historiků k různým konfesním tradicím je nyní vnímána spíše již jako obohacení. Různost směrů i zaostření pohledu na zkoumaný objekt přispívá k jeho plnějšmu poznání i vlastní sebereflexi současných církevních společenství a celé společnosti.

1.2. *Rozdělená církev a úsilí o reformu, výběr Uherského Brodu*

Stále bolestivou skutečností pro všechny křesťany a pohoršením pro ostatní lidi dobré vůle zůstává rozkol ve víře, který se v masové míře udál v 16. století. Západní

životní souvislosti, které jsou pro makroanalýzu nezachytitelné. (s. 45) Van Dülmen poukazuje, že téma náboženství a zbožnosti dříve nebylo dostatečně zkoumáno ze všech pozic a bylo „...věnováno více pozornosti náboženským institucím a procesům uvnitř náboženství než náboženské praxi konkrétních lidí v různých sociálních pozicích a v odlišných kontextech rodinného a vesnického života... Také staré, neprostopupné hranice mezi profánním a sakrálním byly zpochybněny, resp. se musejí stále nově určovat: co platilo za sakrální v 16. století, se podstatně liší od fenoménu posvátna v 19. století.“

(Z van Dülmenových můžeme zmínit trilogii *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, jejíž první díl pod názvem *Dům a jeho lidé* vydalo nakladatelstvím Argo v roce 1999. Druhý díl – *Město a vesnice* vyšel ve stejném nakladatelství roku 2006.)

² Cesty v tomto pojmání naznačila už proslulá francouzská škola kolem časopisu *Annales*. (Srov. např.: IGGERS, George G. *Dějepisectví ve 20. století*. Praha : NLN, 2002; BURKE, Peter. *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929 – 1989*. Stanford University Press : 1991.)

³ PÖHLMANN, Hans Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*. Jihlava : Nakladatelství Mlýn, 2002, s. 334.

křesťanstvo se rozdrobilo do vzájemně zneprátených a do sebe uzavřených konfesí. Jakoby sobectví, sebestřednost, pýcha a všudypřítomné násilí měly zdecimovat křesťany i celý latinský svět. Stejně století je však i počátkem či lépe mohutným pokračováním křesťanství imanentní touhy po obrodě víry a mravů. Tehdy hnala myšlenka „ecclesia semper reformanda“, ale v tomto smyslu i podobně působící zásada „semper eadem“, jednotlivce i celá společenství do hledání nebo ochraňování pramene živé vody, z něhož by bylo možno čerpat svěžest ke správnému křesťanskému životu. Byla to jak sebereforma členů církve, tak i nová reflexe obsahu víry a s ní spojená reforma institucí, spirituálních forem a vůbec pokus o návrat ke kořenům. A byla to také poslední vlna, respektive dokončení procesu christianizace evropského kontinentu a postupně objevovaného světa. Celé období od počátků reformace až po osvícenská reformy 18. století, nebo ještě dále, je časem bouřlivých proměn víry křesťanů v procesu zrodu nové doby, kdy není dost dobře možno rozplést negativní a pozitivní aspekty, jež často dosahují extrémních poloh. Z tohoto důvodu se stalo tématem této práce ono přibližně tři sta let trvající období v podmínkách vybrané lokality. Zde, na příkladech konkrétních lidí lze studovat z pozice jejich víry procesy, které probíhaly na obecné rovině, a sledovat jejich dopady na jejich každodenní život. Křesťanský lid nebyl jen pasivním recipientem vnějších podnětů, ale i spoluvůrcem specifického projevu víry, zvláště ve sférách, kde měl možnost se více projevit. Nebylo to tedy jen duchovenstvo, které výrazně utvářelo zvláštní charakter lokální religiozity, ale svůj podíl měli i zmiňovaní lidé prostí, nevýznamní a v podstatě neznámí, s jejich originálním pojetím víry – třeba při vzniku poutních tradic, oblibou konkrétních světců, aktivitou v bratrstvech, ale například i udržováním zažitých pověr nebo jiných parareligiálních představ – vždyť společnost nebyla nikdy absolutně křesťanská. Byla to jakási symfonie nebo někdy i kakofonie vnějšího a vnitřního působení a prožitků.

Uherský Brod je z hlediska takto vyznačeného pohledu na církevní dějiny vhodným příkladem úspěšné přeměny relativně prosperující a prakticky zcela evangelické městské společnosti ve výlučně katolickou, a to v souvislosti s hlavním předělem ve vývoji křesťanství v českém státě – Bílou horou.⁴ Přeměny, která, zdá se, zde byla

⁴ Uherský Brod v tomto smyslu není výjimečnou lokalitou, ani nejrychleji obráceným místem nebo naopak ohniskem dlouhotrvajícího vzdoru (byly by vhodnější příklady, např. kounický Slavkov, dřívější hnízdo kacírů). Ale i průměrnost zdejších poměrů, s jasnými konturami předchozího výrazného nekatolictví a následného

poměrně rychlá a nebyla provázena výraznějšími otevřenými projevy vzdoru, nespokojenosti či jen zřetelnou pasivní rezistencí. Katolicismus se postupem času stal dokonce charakteristickým rysem města a kraje a zcela překryl reformační minulost. Změna konfese byla radikální a poměrně náhlá, což vyvolává otázku, zda se jednalo o podstatnou proměnu víry nebo jen o akcidentální posun? Jedná se z hlediska subjektivního vnímání zdejší populace o absolutní převrat, o implantaci zcela nového náboženství nebo jde převážně o kontinuum? Vždyť dějiny nejsou jen revoluce a zlomové události. Nejsou proto i jiné charakteristiky než pevnost v náboženství podobně důležité a nebyly dosavadním převažujícím zřetelem na změnu konfese zatlačeny do pozadí? Lze nesnadno soudit, poněvadž víra nebyla izolovaným rozměrem života. Avšak nebyla třeba jen proměna poklidně žijícího společenství v 16. století v prakticky permanentně ohrožené, drancované a vyliďňované město v 17. století i z pozice víry pro život zásadnější než vnucená změna konfese? A v případě, že konfesní obrat byl vnímán jako absolutní, je nasnadě otázka, jakou kvalitu a hloubku měla do té doby praktikovaná víra nebo alespoň její konfesní charakter. Bylo to osobní, jasně vyhraněné rozhodnutí nebo jen akceptovaný převažující názor v konkrétní městské společnosti, kterému se jedinec podřizoval nebo do kterého se narodil? A jaký prostor vůbec mělo náboženství v soukromém životě lidí, kteří se nábožensky aktivně neprojevovali? Ryzost přesvědčení a skutečný charakter člověka se někdy projeví až ve zkouškách či v pokušení. Je-li však situace natolik mezní, někdy blížící se nebo dokonce i rovnající mučednictví, nelze již hovořit pouze (či vůbec) o víře – tedy o svobodném rozhodnutí se pro něco (Někoho), považované za určující pro život – ale musíme zvážit i jiné okolnosti, zvláště přirozené mechanismy lidské psychiky a v nemenší míře i různé sociální tlaky.⁵ Pevnost ve víře je proto pouze jedním ze znaků a spíše

rozhodného katolicismu, může být pro nás zajímavou. Výběr Uherského Brodu je záměrný i z hlediska jeho někdejší velikosti a významu, který byl větší ve srovnání se současností. Ze 127 obcí na Moravě, čítajících přes 100 domů bylo ze zdejšího regionu 29 míst. Jejich velikost byla přibližně následující: 1. Strážnice, 650 domů. 2. Uherský Brod, 467 domů. 3. Velká, 283 domů. 4. Bzenec, 282 domů. 5. Kunovice, 282 domů. 6. Zlín, 266 domů. 7. Napajedla, 198 domů. 8. Uh. Hradiště, 180 domů. 9. Velké Pavlovice, 166 domů. 10. Hodonín, 160 domů. (Podle urbářů z doby předbělohorské: kol. aut. *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka*. Musejní spolek v Brně : 1978, s. 83.)

⁵ Nabízí se v této souvislosti otázka, zdali lze nalézt v oblasti víry bázi, která nepodléhala proměnám při násilných změnách konfese. Winfried Eberhard hovoří o desateru. Je možné, že identických nebo jenom nepatrně rozdílných momentů bylo mnohem více a že v podstatě převažovaly. Pro teologicky neškolené obyvatelstvo byla zásadní proměnou především bohoslužebná praxe a spiritualita jako taková – určovaná ponejvíce kněžstvem. Možná více než shody a rozdíly ve víře působit jako největší překážka fakt, že obyvatelstvo má pojmout důvěru ke knězi, o kterém byli donedávna utvrzováni, že je reprezentantem antikristovského náboženství.

vnějším – víra není pouze přihlášení se k té či oné konfesi. Víra expanduje do všech oblastí života a může je obohacovat a kultivovat nebo ve špatném pochopení naopak deformovat a ztrpčovat. Víra vědomě i podvědomě utváří člověka v závislosti na tom, nakolik se jí nechá prostupovat, jaký prostor jí poskytuje. A to platí i v obdobích klidu, která v námi zvoleném úseku přes všechny otřesy převažují. Jsou to zhusta intimní záležitosti, které se projevují navenek jenom mimoděk a v pramenech odrážejí spíše náhodně. Přesto nezbyvá než se takto tázat a hledat pramenné indicie, které by nás přivedly k úsudku, který se blíží někdejší realitě.⁶

1.3. Nutná omezení

Církev má mnoho podob, skrze každou ji můžeme nahlížet. Ale nikdy ji neprohlédneme celou, sama je μυστήριον. Církevní dějiny jsou dějinami vztahu, realizovaného v mnoha směrech: Bůh-člověk, člověk-člověk, společenství-člověk, člověk-společenství, společenství-Bůh, člověk-Bůh atd. Tato síť vztahů je někdy patrná navenek, ale často se komunikace děje ve skrytosti (Mt 6,5). Není proto snadné při vši snaze o badatelskou poctivost a citlivost docílit odpovídající vyváženosti a celistvého pohledu a je zcela nemožné historii bezezbytku rekonstruovat. Každá věda má své meze. V tomto případě nelze dost dobře dešifrovat svědomí aktérů událostí a jejich niterné pohnutky. I proto se zde přecho často vyskytují opatrné formulace typu „snad“, „možná“, „pravděpodobně“. A pokud se nabízí nějaký výklad, je tak činěno s vědomím subjektivity a nevyhnutelné nepřesnosti. Vždy je to rovněž určitý úhel pohledu, který badatel upřednostňuje, jenž je výhodou, ale současně i omezením. I náš zřetel na zrcadlení křesťanského života a víry v proměnách časů, je takovým limitem.⁷

Koncentrace na jedinou městskou lokalitu, tvořící do značné míry uzavřený sociální systém, má i svá další omezení, respektive omezenou vypovídací hodnotu.

⁶ Nejnověji se nad tématem v širších souvislostech zamýšlí Marie-Elisabeth DUCREUX v článku *Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech*. FHB 22, 2006, s. 143-177. Pochvalně hodnotí rozvoj studií věnovaných 17. a 18. století a tématice barokní zbožnosti, který nastal v posledních letech, avšak poukazuje na současnou absenci výzkumu procesu konverze ke katolictví. Vůbec první léta mezi protireformačními opatřeními a skutečným přijetím „barokní zbožnosti“, což nebylo dříve než před koncem vlády Ferdinanda III., nejsou z hlediska spirituality dostatečně objasněna.

⁷ Existuje zde velké interpretační úskalí, poněvadž i zdánlivě zřetelné charakteristiky, jako např. účast na bohoslužbách, příspěvky na charitu apod., mohou být ovlivněny řadou dalších okolností. Je nutno sledovat celý soubor jevů a v jejich vzájemné souvztáženosti. (Nad problémem empirické ověřitelnosti intencionality aktéra historických dějů se zamýšlí např. HORSKÝ, Jan a NEŠPOR, Zdeněk R. ve studii *Typologie české víry raného*

Struktura obyvatelstva, jeho civilizační a vzdělanostní úroveň a vůbec mentalita byla odlišná už třeba ve srovnání s okolní vesnickou populací a navíc se s postupem času proměňovala.⁸ A dokonce poměry v jednotlivých vesnicích se značně lišily.⁹ Nelze tedy bezvýhradně vztahovat poznatky o situaci v Uherském Brodě dokonce ani na jeho bezprostřední okolí, byť bylo spravováno po dlouhý čas stejnými duchovními a tvořilo jedno panství.¹⁰ (Toto se budeme snažit eliminovat příležitostnými pohledy na vesnice dominia a někdy i na vzdálenější okolí, abychom vsadili zdejší dění do širších souvislostí.) A jen letmý a nedostatečný zájem budeme věnovat také šlechtě, ačkoliv u některých osobností, zvláště držitelů uherskobrodského panství, se pokusíme o větší průnik do jejich myšlení a způsobů chování. Jejich vliv na religiozní dění ve městě byl někdy rozhodující. Rovněž jen povrchně se dotkneme i významného židovského společenství v Uherském Brodě, zvláště v souvislosti vztahů s křesťany.

Limitem je samozřejmě především dochovaný pramenný materiál. Uherský Brod disponuje poměrně zachovalými prameny, zvláště od 17. století. Předimenzované soubory archiválií k některým problémům jsou dosud málo poznaným a téměř nevyužitým bohatstvím, ale pro jedince i obtížně zvládnutelným úkolem, chce-li je důkladně prozkoumat a správně jim porozumět. Navíc nepostihují relevantním dílem všechny vrstvy městské společnosti a všechny problémy, jež by nás

novověku, uveřejněné v ČČH 103, 2005, s. 44-48.)

⁸ Na uherskobrodském panství byly dva základní typy poddaných, obyvatelé města a vesničané. Stejně jako mezi měšťany, tak i mezi sedláky byly značné sociální rozdíly, vytvářející složitou strukturu. Základní složkou městského obyvatelstva v Uherském Brodě byli řemeslníci, sdružení do cechů. Pokud jde o okolní vesnické obyvatelstvo, již koncem 16. století neexistují ve vesnicích uherskobrodského dominia lidé osobně svobodní – všechno obyvatelstvo je podrobena feudálové. V selské pozemkové držbě převládala střední a drobná selská hospodářství. Ve druhé polovině 16. století probíhá poměrně značná imigrace do města, která jistě přinesla nové kulturní i technologické podněty. Mezi polovinou 16. a koncem 17. století se k městu přihlásilo 233 měšťanů k nejrůznějším městským živnostem, z toho jich bylo 180 do roku 1620. Jednalo se o barvíře, ševce, sedláře, zedníky, bednáře, řemenáře, jircháře, zlatníky, kramáře, krejčí, řezníky, tesaře, havíře, zámečníky, stolaře, koželuhy, hrnčíře, pasíře, postřihovače, konváře, soukeníky, mečíře a jiné. Největší příliv byl v osmdesátých letech 16. století. Přistěhovalo se podle zemí: z Moravy 70, ze Slezska 26, z Čech 19, z Německa 18, z Itálie 5, z Brodského 6, ze Slovenska 8, neurčitelných bylo 81, celkem tedy 233. (VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevolení“*. Disertační práce, Brno UJEP, 1952. Muzejní knihovna Jana Kučery v Uh. Brodě, sign. Bu 611, s. 71-94; Válka pasáže z této práce publikoval v ČMM r. 1952 a 1956.)

⁹ Dokonce i uherskobrodské Předměstí, v raném novověku samostatná obec v držení města, ležící vně hradeb, ale s městem prakticky splývající, si až do nedávna uchovávala svůj svéráz, projevující se třeba v rozdílných nářečových prvcích. Rozdílnost lokalit ukazuje i v příloze uvedený přehled farností a obcí uherskobrodského děkanátu, kde i sousedící vesnice v rámci jednoho panství a jedné farnosti se lišily jazykem i převažujícím oděvem.

¹⁰ Pod pojem uherskobrodského panství jsou mimo samotné město zahrnuty tyto obce: Březová, Drslavice, Havříce, Hradčovice, Korytná, Maršov, Nivnice, Šumice, Újezdec, Veletiny, Vlčnov. K tomu bude brán zřetel i na vesnice, kam sahal přímý vliv uherskobrodské fary, ale které se staly součástí panství až později na konci 17.

z hlediska této studie zajímaly.

Ze všech těchto důvodů je pronášení kvalifikovaných soudů značným problémem. A jakákoliv generalizace poznatků z této práce by byla vůbec pochybením, podobně jako nedbání významu takových lokálních studií vůbec.

1.4. Cíle

Tato práce je především pokusem o porozumění myšlení, jednání a duchovnímu světu našich předchůdců ve víře. To je důležité i pro současnost. Společně prožitá a nyní společně poznávaná minulost křesťanů v této zemi, s očišťujícím přiznáním vin předků i hříchů vlastních, se může stát jedním z podnětů ke smíření a někdy v budoucnu snad i opětovné jednotě – v nutné a církvi přirozené různosti. Dějiny, kdysi rozdělující, mohou nyní spojovat a vytvářet pevnější vazby a vyzvedat hodnotu jednoty, bratrské lásky a společných vřekřesťanských a všelidských hodnot. Srovnání teologických důrazů může rozkrývat fundamenty víry samotné. Dosažení smíření a jednoty i po tak hlubokém rozvratu a vzájemném vzdalování v dalších staletích, jak pevně doufal již třeba Komenský, je možné a podle něj dokonce snadné. Ne však na základě podřízení se jedněm druhým, zdoání protivníka teologickými argumenty, ani ne na prostřednictvím schůzování či vyjednávání, a dokonce ani ne na základě povzbudivých přátelských svazků, ale především skrze vzájemné přijetí a společný živý vztah ke Strůjci jednoty: „Christianismus non erit irreconciliabilis, reconciliatore Christo.“¹¹ Církev není jen lidská společnost, konstituovaná na základě nějaké konvence a její příslušníci nejsou odkázáni jen na sebe a své lidské síly.

Ani sebepreciznější historický výzkum a tázání se – „jak tomu vlastně bylo?“ (jakkoliv dnes často považované za již překonané) tak není a nemůže být všelékem a konečným cílem, byť si u vědomí mnohé nedostatečnosti přejeme prohloubení našeho poznání. Bádání je však jednou z cest k pravdě, jež osvobozuje, a skrze kterou je možno se přiblížit k Pravdě nejvyšší, Smiřiteli všech rozbrojů. Necht' i tato nepatrná a nedokonalá práce je příspěvkem k tomuto vznešenému cíli.

století – Prakšice, Bánov a Suchá Loz.

¹¹ *Panorthosia* VIII, 38, s. 258, col. 455. V této souvislosti stojí za připomenutí Komenského postoj ke kacífům. Julie Nováková si všimla, že v *Clamores Eliae* nenalezneme slovo „kacíř“, ale vždycky jen „bludař“. Bludaři podle Komenského bloudí, mají část pravdy (škarta 221a) a tuto část pravdy musí jejich odpůrce poznat a uznat tak, aby ve společné diskusi našli oba celou pravdu. (Srov. NOVÁKOVÁ, Julie. *Komenský – dnes*

1.5. Rozvržení a sledované důrazy

Pouze velmi stručně a v mnohém povrchně je zmíněna výchozí náboženská situace včetně počátků utrakvismu a Jednoty. Nedostatek konkrétních pramenů pro tuto lokalitu nedovoluje z hlediska zvolené metody pronášet relevantní závěry a navíc, vlastním cílem této studie je postihnout především vývoj a charakter křesťanství v Uherském Brodě, počínaje dobou, kdy světová reformace spolu s čerstvým duchem renesance a vůbec s celkovou proměnou tehdejší společnosti vnesla nové impulsy, novou dynamiku a také nové problémy do českého křesťanství, a kdy se také zdejší katolictví obrozuje a napřahuje opřeno o světskou moc, a jejíž opory se všemožně dožaduje, k ofenzívě, jejíž přelom představuje bělohorské vítězství. Bílá hora spolu s bezprostředně předcházejícími událostmi je bezesporu předělem s mnoha, začasné neblahými až tragickými konsekvencemi. Pobělohorská kultura však navazuje na předchozí epochu a obyvatelstvo, byť fyzicky i mravně značně decimované, ve své většině přetrvává.¹² Reformační předbělohorská epocha zde proto není pojata jako nezdařeným povstáním ukončené velkolepé období či pouze jako jakási předehra pozdějších událostí, ale jako organický celek v rámci dějin. A stejně tak práce nekončí jen výčetem násilností a zmaru prvních desetiletí po stavovském povstání, ale směřuje až do doby vrcholného baroka, tedy stabilizované společnosti i náboženství po předchozím století ořesů. Při tomto diachronním pohledu se studie soustřeďuje, jak bylo řečeno, především na víru (ve všech jejích významech) a její projevy u zkoumaného vzorku populace, na její šířitele, udržovatele, na osoby nábožensky aktivní, ale současně i na ty, pro které byla okrajovým rozměrem života. Víra byla bezesporu jedním z nosných elementů lidské existence a nelze ji při výkladu tohoto dějinného úseku odkázat do lidského soukromí jako ahistorický prvek. Není ji však také možno nahlížet bez dějinných souvislostí. Proto je tato práce jakýmsi pokusem o výklad příslušného úseku

především irénik. SCeH 23, 1981, s. 101.)

¹² Na nutnost chápání vývoje doby bělohorské bez násilného vymezování jedné epochy proti druhé poukázal ve svých studiích zvláště Josef VÁLKA – např. *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století. SCeH 19, 1978, s. 155-213, nebo Morava v kultuře raného novověku. SCeH 71-72, 2004. V posledně jmenovaném článku píše: „Katastrofický kulturní ráz bělohorského převratu nemá smysl popírat. Ovšem je to katastrofa evangelického typu kultury, nikoliv národní kultury. Svého času se rozvíjela diskuse o tom, zda tato katastrofa ohrozila českou kulturu, jak soudili evangelici a Masaryk, nebo odstranila smrtelné nebezpečí germanizace působením luterské a kalvínské reformace, jak soudil Pekař. Byl to spor ryze metahistorický, ideologický a náboženský, který studium barokní katolické kultury nadlouho znesnadnil. Teprve postupně jsme se k tomuto studiu vrátili a myslím, že již nemá smysl neustále se zaklínat formulami někdejšího nábožensko-*

uherskobrodských dějin s ohledem na život zdejších obyvatel jakožto křesťanů. Inspirována je tak dalším výzkumným směrem, v zahraničí poměrně rozšířenými studii, jejichž předmětem je lidová zbožnost (*Volksfrömmigkeit*, la piété populaire),¹³ které rozkrývají řadu dříve nedostatečně reflektovaných souvislostí.¹⁴ Heribert Smolinsky, jeden z protagonistů tohoto směru bádání, se například táže, zda takto utvářená praxe byla „zbožností lidu“, nebo se dá vyložit jako jiným způsobem utvořené procesy nebo potřeby mas. Je organizovaná masová zbožnost při poutích apod., ptá se, v pravém slova smyslu lidovou zbožností, nebo pouze řízeným a při odchylkách trestaným náboženským sociálním chováním, které se jasně liší od ústně předávané každodenní náboženské praxe lidu? Smolinsky hovoří proto raději o lidové zbožnosti v plurálu, poněvadž ji mohly utvářet nejrůznější faktory jako zvyky a tradice, společenské struktury, konkrétní historická situace, stupeň vzdělání a možnosti vzdělání, předkládaná teologie, liturgie, kázání, katecheze, náboženské písně, literatura, blízkost nebo vzdálenost oficiální církve atd.¹⁵

Obdivuhodný rozvoj nekatolického města v 16. století vystřídala katolická barokní epocha. Obě doby byly, přes všechna jiná směřování, stále kulturami víry. Religiózní vnímání světa, přestože bylo již pozvolna nahlodáváno novými poznatky a zkušenostmi, dostoupilo vrcholu právě v čase baroka. Nebe sestoupilo na zem, mrtví světci jsou všudypřítomnými průvodci životem. Víra se stala ideologií, mocenským nástrojem, ale i prostředkem přežití chaosu válek a sociálního útlaku. Po Bílé hoře nedošlo, pokud jde o intenzitu náboženské aktivity, k poklesu, spíše naopak. Je možné, že akcelerátorem byla intenzivní rekatolizační kampaň a ideologické ovzduší doby, více je však pravděpodobné, že zde hrálo roli více souběžných faktorů. Příčiny a zvláštnosti této lokality se pokusíme v rámci svých možností poodkrýt a ukázat působnost jednotlivých činitelů při ujímání a akceleraci

politického sporu. Baroku se vrátilo to místo, které mu v kultuře náleží.“

¹³ Základní orientaci v problematice i uvedení literatury může poskytnout sborník připravený Hansgeorgem MOLITOREM a Heribertem SMOLINSKYM. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*. KLK 54, Münster : Aschendorff, 1994. Z české literatury můžeme zmínit Zuberovy studie, např. ZUBER, Rudolf. *Lidová zbožnost na Moravě*. Studie Kroměřížska, 1991, s. 74-86.

¹⁴ Například Klaus Schreier, který zkoumal laickou zbožnost pozdního středověku, upozornil na rozdílné funkce náboženství a zbožnosti uvnitř jednotlivých vrstev společnosti. Ve středověku běžný protiklad kleriků a laiků ve smyslu „literati“ a „illiterati“ později nabývá jiných forem nebo se prakticky vytrácí. Proto Schreier navrhl zaměřit pozornost na vnitřní diferenciaci „lidu“. Svatí vyhlízejí z pozice šlechtice jinak než z pohledu sedláka. Města ukazují skrze městské světce své komunální vědomí atd. (SCHREINER, Klaus (ed.). *Laienfrömmigkeit im späten Mittelalter. Formen, Funktionen, politisch-soziale Zusammenhänge*. München : Oldenbourg, 1992.)

¹⁵ SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit als Thema der neueren Forschung*. In: MOLITOR, Hansgeorg -

katolické barokní víry a rozvoji jejích forem. Studie by měla rozkrýt, v čem byla tato forma víry rozdílná od předchozí reformační a v čem podobná nebo shodná. Měla by ukázat, zdali první pobělohorští kněží navazovali na společné prvky nebo zcela popřeli reformační minulost. Měla by poskytnout i výhled k aktuální náboženské situaci a pokusit se o nalezení jevů, ovlivněných utvářením v době raného novověku.

2. Předchozí zpracování tématu – Jan Kučera a Veleslav Růžička

Již v dobách první Československé republiky se o systematické vylíčení náboženských poměrů v Uherském Brodě a jeho okolí v čase reformace a s výhledem na následující období, pokusil neobyčejně schopný a poctivý badatel Veleslav Růžička.¹⁶ Ve svém díle v mnohém navázal na předchozí snahy nadšených

SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*, s. 11-12.

¹⁶ Veleslav (Sláva) Růžička (* 14.7. 1910 Uherský Brod, † 23.11. 1972 Praha). Jeho otec Vilibald patřil k nadšeným zakladatelům Církve československé v Uherském Brodě. S obdivuhodnou pílí a invencí, svědčící o duchovní hloubce, se Vilibal snažil novou církev ustavit a vdechnout jí život. Stal se i jejím duchovním. Záhy však na protest proti praktikám, jež nepovažoval za čisté, vystoupil a posléze se vrátil ke katolictví. Syn Veleslav v Církvi československé setrval až do své smrti. V jednom ze svých dopisů rodičům se svěčuje, že to bylo právě pražské prostředí, kde studoval, jež v něm obnovilo důvěru, kterou otec ztratil. Bylo to v roce 1929. Tehdy Veleslav studoval filosofii a již v této době se zabýval církevní historií rodného města. K desátému výročí převzetí bývalého farního chrámu sv. Jana Křtitele svou církví publikoval v Palcátu a Českoslováku na pokračování jeho dějiny. Přestože, jak je z korespondence s rodiči zřejmé, jeho otec očekával, že v článku potvrdí domněnku, že chrám sv. Jana byl kdysi kostelem husitským, Veleslav je zdrženlivější a drží se faktů. (Ovšem i otec prokázal ve svém rukopise z roku 1949 velkou erudici a také již střízlivý pohled: RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě. Příspěvek k dějinám farního chrámu sv. Jana Křtitele*. Knihovna Jana Kučery v Muzeu J.A. Komenského, sign. Bu 754.) Zřejmě toto dílo dvacetiletého Růžičky o nejstarším uherskobrodském chrámu se stalo základem, na kterém vystavěl svou práci o raněnovověkém úseku uherskobrodských církevních dějin. Veleslav se po studiích na archivní škole Filozofické fakulty Univerzity Karlovy stal v roce 1940 archivářem Církve československé při jejím ústředí v Praze a zde pracoval až do roku 1968. Je vlastně zakladatelem archivnictví této církve. Výsledky svého bádání zužitkoval Veleslav ve své absolventské práci na archivní škole, nazvané *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.* (Muzeum J.A. Komenského v Uherském Brodě, Knihovna Jana Kučery, sign. Bu 94.) Nepatrně rozsáhlejší obdobou této studie je rukopis *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století.* (SOKA Uherské Hradiště, SOKA, UB – sbírky, pozůstalost po Veleslavu Růžičkovi, Rkp. 197, je to rukopis datovaný v Praze 1934). Části absolventské práce vydal vlastním nákladem s podporou král. města Uherského Brodu tiskem Holinkovy tiskárny v Praze (*Náboženské poměry na Uherskobrodsku v XV. – XVIII. století.* Praha : 1937, pokračování Praha : 1938). První část této práce je nazvána *Náboženské poměry v Uherském Brodě od válek husitských do r. 1576*. Druhá část *Pavel Kyrmezer*. Téměř stejný text vycházel na pokračování v *Náboženské revue – ročník 8, 1936, s. 29-30, 82-88, 152-154, 254-257, 331-333, 399-402*. Další část práce věnovaná Pavlu Kyrmezerovi v *Náboženské revue* nevyšla, pouze byla publikována ve výše zmíněných tiscích z let 1937 a 1938. V tomto časopise však v ročníku 11, 1939, zveřejnil další pokračování tématu, které neobsahuje ani zmiňovaná absolventská práce. Je to nejprve v čísle 3, s. 167-171, článek *Uherský Brod, jak vypadal v době mládí Jana Amosa Komenského*. Ten je spíše popisného a topografického charakteru, ale uvádí i konkrétní osobnosti náboženského života, které zde působily. Významnější, ale také dosti stručný je příspěvek *Protireformace ve městě Komenského* (NR, 11, 1939, č. 4, s. 221-222, č. 5, s. 274-281). Růžička ještě připojil v č. 6 doplňující studii (s. 362-365) *K protireformaci na Moravském Slovácku*, kde popisuje situaci na

amatérů, zvláště na průkopnickou práci Jana Kučery (1860-1919), který na základě bohatých městských i patrimoniálních archivních fondů sepsal obdivuhodné *Paměti královského města Uherského Brodu* (Brno 1903). Veleoslav Růžička byl zásluhou zkušeností, nabytých při svém pražském studiu, navzdory svému mládí oproti v podstatě amatéru Kučerovi¹⁷ metodicky vyzrálším a cíleně a s velkou pílí připravoval již vědeckou práci se všemi náležitými parametry. Při tom ve větší míře použil i další prameny, zvláště bratrské, které Kučera zužitkoval jenom okrajově a zprostředkovaně. Tak se Růžičkova práce stala sotva překonatelným základním materiálem pro následné badatele, zabývající se tímto obdobím uherskobrodských dějin.

Růžička nalézá, snad poněkud silněji ovlivněn emotivním podáním bratrských archivářů, rozhodující činitel a obrodný prvek v rámci náboženského vývoje města na sklonku 15. a v průběhu prakticky celého 16. století v Jednotě bratrské. (Ačkoliv současně nezastírá někdy problematické chování a vlastnosti Bratří, projevující se zvláště v závěru století.) Toto společenství vyrůstá, jak na základě bratrských záznamů Růžička líčí, z radikálních křesťanů, kteří do města přicházejí nebo se oddělují od katolické většiny v druhé polovině 15. století, a pokojně se rozvíjí až do poloviny století následujícího, kdy se střetne s mocnými utrakvistickými děkany, kteří chtějí Jednotu podříditi své obedienci. Po jistém zklidnění situace na konci osmdesátých let obě zdejší konfese žijí až na občasné konflikty poměrně nerušeně vedle sebe a v době před Bílou horou dokonce zažijí i období vzájemného respektu a spolupráce. Potom Růžička již poměrně stručně líčí emigraci, konfiskace a utrpení za třicetileté války až k vítězství katolictví, a to spíše jen jako dodatek, aby do následných souvislostí zasadil období, na které se soustřeďuje a jež považuje za stěžejní a vrcholné.

Růžička byl bezpochyby ovlivněn dobou, ve které lidsky i badatelsky vyžíval. Dospíval v atmosféře nadšení, ale i obrazoborectví při budování nového státu. Jeho otec Vilibald, rovněž velmi pozoruhodná univerzální osobnost, se v bouřlivé

ostrožském panství nových majitelů Lichtenštejnů. K tématu patří i Růžičkův novinový článek uveřejněný v Moravskoslovenském Pohraničí (roč. 4, 1936, č. 21-23) pod názvem *O Slovácích v Uherském Brodě*. Zde zmiňuje zvláště duchovní, kteří přišli ze Slovenska a působili v Uherském Brodě. Podobně píše i o školství v článku *O novoutrakvistické a bratrské škole uh. brodské*. *Palcát* 5. 5. 1925. Církevním dějinám se Veleoslav věnoval i v drobném příspěvku *Kněží při uherskobrodském farním chrámu sv. Jana Křtitele do válek husitských*, uveřejněném ve Zprávách města Uh. Brodu, roč. 5, srpen 1939 (č. 8) a září 1939 (č. 9).

¹⁷ Jan Kučera byl dlouhá léta učitelem v nedaleké vsi Veletiny, kde navázal kontakt a přátelství s prof. Luborem Niederlem, který mu kromě přátelství poskytl dobrou metodickou pomoc, zvláště v archeologii, ale i v historické práci jako takové.

atmosféře po první světové válce přihlásil k dědictví české reformace, byť tehdy značně již mlhavému, a patřil k horlivým budovatelům zdejšího společenství Církve československé. Patrně otcovský příklad a jeho intenzivní zájem o dějiny stály za Veleslavovým rozhodnutím se tématu věnovat a vůbec zasvětit životní působení historii. Jeho pojetí je však vždy střízlivé a nikdy nemá polemický charakter a v tomto smyslu vysoce předčí i přístupy některých tehdejších konfesních historiků. Nepochybně byl Veleslav Růžička ovlivněn i převažujícím pozitivistickým charakterem soudobé historické vědy a snad svou roli sehrálo i jeho mládí. Důsledkem toho je přesná práce s prameny i rozhled v literatuře a takto získané spolehlivé údaje, které navíc srozumitelně podává. Někdy sice Růžička nenalézá dostatek odvahy k většímu vytěžení výpovědi pramenů a k úvahám nad širšími souvislostmi a jinými aspekty, které nejsou v pramenech explicitně zmiňovány, přesto je jeho práce, kterou vykonal ve svém mladém věku, obdivuhodná, vysoce vynikající nad průměr, a to jak svou původností, tak i rozsahem a stala se nepostradatelným průvodcem i při přípravě této studie. V některých pasážích jsou obě práce dokonce téměř identické. Je to dáno jednak skladbou pramenů, ale i prověřenou Růžičkovou přesností. Přesto se konkrétní závěry někdy liší; pohledy různých generací či konfesí na stejnou materii mohou být odlišné. Zdravé napětí pravdě neškodí.

Veleslav Růžička není jediným badatelem, kterého zaujaly náboženské dějiny Uherského Brodu, ale nikdo jiný je nepodrobil tak důkladné cílené analýze. Ostatní autory zajímaly spíše okrajově v rámci obecnějších nebo jinak specificky zaměřených studií, které budou zmíněny níže v textu.

3. Křesťanství v Uherském Brodě do 16. století

3.1. Počátky

Život zdejšího křesťanského společenství se od nejstarších dob soustřeďoval kolem kostela sv. Jana Křtitele (dnes M. Jana Husa), podle některých hypotéz snad už od doby velkomoravské.¹⁸ Tento kostel, bezpochyby velmi starobylý, jak naznačuje

¹⁸ V tom si libovala starší literatura nebo rozvíjelo lidové podání a týká se to mnoha starých sakrálních památek v kraji. Třeba *Děkanská matrika* z roku 1771 (ZA, ACO, kn.č. 236, s. 81) popisuje kostel v blízkých Hradčovicích: „Ecclesia filialis in pago Hraczovitz quo anno aedificata sit, ignoratur. Nam rumor et fama vulgi fert. eam a temporibus Moraviae apostolorum s.s. Cyrili et Methodii exstare.“ Velkomoravský původ uherskobrodského farního kostela zmiňuje i KUČERA, Jan. *Paměti královského města Uherského Brodu*, s. 5, a také RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě. Příspěvek k dějinám farního chrámu sv. Jana Křtitele*, s. 5 (Růžička soudí, že kostel vznikl až v 11. století, věrozvěsti měli kázat osadě „Na brodě“, která

jeho samotné patrocinium i umístění stranou centra, zde sloužil farníkům ještě před městskou lokací za Přemysla Otakara II. Farní kostel je doložen již k r. 1248, zdejší farář (plebanus de Brode) se jmenoval Wirnto.¹⁹ Snad někdy v první třetině 14. století byla farnost inkorporována kroměřížské kapitule a zdejší faráři byli současně i kroměřížskými kanovníky. Nevíme, za jakých okolností se tak stalo, ale v pozdější době měla tato skutečnost vážné důsledky, když se farního patronátu dožadovali držitelé města Kunovicové a po nich i Kounicové a církevní vrchnost trvala na svém, časem, zašlém právu.²⁰ Při kostele byla i městská škola, doložená už ve 14. století.²¹ Ani Brod nebyl výjimkou v neblahé středověké praxi, kdy držení církevního úřadu nezavazovalo duchovního, aby službu osobně vykonával. Nepřímo o tom vypovídá již zpráva vztahující se k roku 1330 o mediku Oldřichovi v Praze, který je kanovníkem a farářem v Uherském Brodě.²² Volný uvádí k roku 1350 dalšího kroměřížského kanovníka jako držitele zdejší prebendy jménem Mikuláš.²³ Po něm se stal zdejším farářem Jan, syn Hertlinův, rodák uherskobrodský. Veleoslav Růžička zmiňuje i faráře jménem Jan Parvus, který podle něj mohl být Hertlinovým nástupcem nebo osobou s ním totožnou.²⁴ Růžička uvádí i další faráře, okolo roku 1390 pravděpodobně rovněž brodského rodáka Blažeje Adamova, na jehož místo se tlačil od roku 1393 Jiří Kruklinův, což se mu i podařilo. Tento Jiří však úřad osobně nevykonával, neboť byl úředníkem pražského

předcházela městskou lokaci). V případě tohoto konkrétního kostela, respektive nějakého jeho předchůdce, to vyloučit nelze. Do provedení řádného archeologického průzkumu, který by mohl napovědět více, však nelze vynést žádný závěr. Vznik kostela ještě před založením města nevyklučuje ani jinak skeptický archeolog Jiří Kohoutek. Avšak za zcela nepodložený považuje Pavelčíkův názor (Kol. aut. *Uherský Brod. Minulost i současnost slováckého města*. Blok : Brno, 1972, s. 39) o velkomoravském předchůdci dnešního královského města. (KOHOUTEK, Jiří. *Nové poznatky o středověkém vývoji města Uherského Brodu*. AH 21, 1996, s. 383.)

¹⁹ FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* I, Praha : 1931, s. 122, č. 115; BRETHER, Berthold (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* XV. Brünn : 1903, s. 4, č. 4.) Volný uvádí k roku 1289 jako brodského faráře Bertolda z Tykvic. (WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*. Olmützer Erzdiozese, II. Band. Brünn : 1857, s. 300, odkazuje na původní listinu žďárského kláštera z uvedeného roku.) Ten však byl farářem v Německém Brodě.

²⁰ Kroměřížskou, osm kanovníků čítající kapitulu, založil biskup Bruno ze Schaumburka (1245-1281) roku 1262 při budovaném kostele sv. Mořice. Kapitula byla svým zakladatelem bohatě obdarována řadou majetků a platů. K tomu ještě během 13. století získala další zboží, jež nemáme doloženo přímými písemnými prameny – v Uherském Brodě, v Újezdě u Moravských Budějovic, v Blansku a zřejmě i v Hulíně. Jako kapitulní prebendy je poznáváme podle rejstříku papežských desátků z roku 1350. Tam je uvedeno všech osm kanovníků – prebendářů: Meinhart ve Stařci, Mikuláš v Uherském Brodě, Albín v Bilanech, Militius v Martincích, kanovník senior Jindřich v Újezdě a na dvoře ve Skašticích, Jan farář v Blansku, probošt Mikuláš a děkan Jindřich.

²¹ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 54.

²² ŠIMÁK, J.V. *Kronika československá* I/3. Praha : 1925, s. 825.

²³ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 300.

²⁴ RŮŽIČKA, Sláva. *Kněží při uherskobrodském farním chrámu sv. Jana Křtitele do válek husitských*. Zprávy města Uh. Brodu, roč. 5, č. 8, srpen 1939, s. 3.

arcibiskupství. Své beneficium, jež obdržel papežskou provizí od Bonifáce IX., tedy pronajímal. Prebendu měl v nájmu patrně kněz jménem Lev. Blažej Adamův se nevzdal a u sv. stolice podal žalobu. Spor, který byl ovlivněn i nejistými politickými poměry na Moravě (boj Prokopa s Joštem, přičemž každý z uchazečů o prebendu měl ochránce z opačného tábora), se protahoval. Navíc k těmto pretendentům přibyl další a jemu byla roku 1395 prebenda i přiznána – Fridrichovi, kanovníku vyšehradskému, který ji obdržel jakožto kanovník kroměřížský (na rozdíl od jeho předchůdců až po Hertlina, kteří nejspíše kroměřížskými kanovníky nebyli). Jiříku Kruklinovu bylo sice ponecháno obročí, ale stal se pouze vikářem Fridrichovým a musel mu platit velké částky včetně zadržného důchodu od roku 1393, které nebyl schopen odvádět. V roce 1400 jeho dluh již činil 74 hřiven moravských. Hrozící exkomunikaci se vyhnul závazkem placení 10 hřiven ročně.²⁵ Bohužel nedokážeme přesněji časově situovat život Bartoloměje z Telče, plebána v Uherském Brodě, jehož jako autora jedné z písní uvádí ve svém sborníku Oldřich Kříž z Telče († 1504).²⁶ Bartolomějova píseň vznikla ve 13. nebo 14. století.²⁷

Farní duchovní správu doplňovali ve městě odedávna bratři dominikáni.²⁸ Jediný zdejší klášter založil dle pozdější, ale skutečnosti ne tolik vzdálené tradice bratr Merchel nebo Melichar již roku 1262,²⁹ tedy deset let před udělním práva hlubčického (1272), což je považováno za dovršení procesu založení města. Rané usazení dominikánů bylo patrně důsledkem očekávaného významu města, jak ukazuje jeho značně rozsáhlý areál včetně původního jediného velkého náměstí. Přesto, že se zde nikdy nejednalo o příliš početné řeholní společenství, význam tohoto řádu pro utváření podoby křesťanství v Uherském Brodě a okolí od jeho

²⁵ RŮŽIČKA, Sláva. *Kněží při uherskobrodském farním chrámu sv. Jana Křtitele do válek husitských*. Zprávy města Uh. Brodu, roč. 5, č. 9, září 1939, s. 1-2.

²⁶ Uvádí RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869)*. Kandidátská disertační práce, Brno : UJEP, 1970, s. 38. Sborník je v třeboňském archivu a písně zmíněny v publikaci KRÁTKÝ, R. *Středověké písně cechu žákovského*. Praha : 1958. Bartoloměj z Telče je uveden jako autor písně *Věrní křesťané slovy*: „Hanc cancionem composuit quidam Bartholomeus de Telcz nacione, filius Klaperte, plebanus in Broda Ungaricali, quam Adamus quidam de Ssternberg ioculator cantavit et nostro Gregorio Ruffo dedit transcribere, et ipse attulit eam in Trzebon.“

²⁷ VILIKOVSKÝ, Jan. *Latinská poesie žákovská v Čechách*. Bratislava : 1932, s. 120.

²⁸ Dějiny dominikánského řádu u nás přehledně zachycují: ČERNUŠÁK, T. - PROKOP, A. - NĚMEC, D. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha : 2001.

²⁹ Tradici zřejmě poprvé zaznamenala *Bartoškova kronika*, f. 2a. (ZEMEK, Petr (ed.). *Bartoškova kronika*. Uherské Hradiště : Ottobře 12, 2004.) Spíše se dá předpokládat, že dominikáni, jako typický městský řád, přišli do Brodu až v souvislosti s jeho povýšením na město. Ale jistě zde byli již ve 13. století. Podle dominikánské tradice bylo jméno zakladatele kláštera *Melchior*; u Bartoška se jedná zřejmě o zkomoleninu. Uvádí ji druhotně i Martin LEŽÁK (*Pamětní kniha města Brodu Uherského*, SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 55, sign. G 10, č. 185), který však na jiných místech píše také *Melichar*.

počátků až po současnost je značný a historiky dosud málo doceněný. Klášterní bratrstvo sídlilo vždy při kostele zasvěceném Nanebevzetí Panny Marie a ve středověku zaznamenalo jedno ze dvou období největšího rozkvětu, jak ukazují četná obdarování včetně rozsáhlých nemovitostí v blízkém i vzdálenějším okolí³⁰ i stavba samotného klášterního kostela.

O charakteru křesťanského života v tomto časově vzdáleném období nejsme schopni vyslovit kvalifikovaný soud. Zbožná nadání, zvláště klášteru, která se v pramenech tu a tam dochovala, jsou spíše ukázkou dobové mentality, než důsledkem mimořádné vnitřní pohnutky donátorů (čímž nechceme tyto skutky zbožnosti nijak znevážit). Poměry se patrně nevymykaly průměru. Z našeho pohledu stojí za pozornost doklady o pronikání valdenství do kraje a města. Lokální centrum tohoto hnutí představovala nedaleká uherská Skalica, město i později příznivé nekonformnímu, respektive nekatolickému křesťanství. V roce 1404 odpřísáhla v Budíně do rukou inkvizitora Petra Celestýna (Zwickera) víru ve valdenské učení jistá Alžběta Schneiderová z Uherského Brodu.³¹ Pro možnou domněnku, že by valdenství, případně jiné za herezi označované hnutí, zaznamenalo na Uherskobrodsku významnější rozšíření, však nemáme pramennou oporu. Patrně šlo o jedince snažící se žít radikálně křesťansky a neuspokojené nabízenými možnostmi, kteří zásluhou intenzivního pohybu osob v rámci obchodní výměny našli spřízněné duše. Augustin Neumann, který tuto zprávu uvádí, připomíná cizí vlivy – severozápadní Uhry a Rakousko a podle jména obžalované soudí, že šlo mimo vši pochybnost o německou kolonistku. Neumann se domnívá, že vzrůst sektářství byl důsledkem bojů mezi moravskými markrabaty, kdy byla znemožněna řádná církevní správa. Tak se zde rozšířili valdenští, ale i sekta svobodného ducha. Vyčítavý dopis pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna olomouckému biskupu Petrovi z roku 1381, kde je uvedeno, že valdenství je na Moravě tak rozšířeno, že již sotva bude možno je vykořenit, případně výklad Žalmů šternberským kanovníkem z r. 1399, který uvádí, že sektářů je již tolik, že tvoří celou zvláštní náboženskou společnost, a jiné prameny, napovídají, že nešlo o pouze

³⁰ Velkou donací byla 25.3. 1338 markrabětem Karlem darovaná louka na velkém ostrově na řece Olšavě při Uherském Brodě nebo v roce 1354 rektorem zdejšího kostela (rector perpetuus ecclesiae Brodae hungaricalis) Janem, synem Hertlinovým, darovaný mj. olšavní mlýn, později zvaný Trávnícký. (Listiny se dochovaly pouze v opisech v ZA, AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, čís. kart. 409, f. 9-11; o těchto donacích zde také níže.) Za pozornost, dokládající zámožnost i vzdělání, stojí, co rektor Jan vlastnil a dominikánům odkázal, mimo mlýn, pole a louky: „Libros meos, duas partes Bibliae, unum Librum Passionalem...“

³¹ NEUMANN, Augustin. *K dějinám husitství na Moravě*. Olomouc : 1939, s. 29.

o jedince.³²

3.2. Husitství

Nejsme bohužel schopni s dostatečnou přesností ani posoudit, nakolik se ve městě prosadilo husitství.³³ Uherský Brod však rozhodně nepatřil k typickým husitským městům, spíše naopak. Husitský převrat, analogický k Čechám, se na Moravě totiž nepodařilo realizovat v žádném důležitém královském městě, ačkoliv do nich přicházeli husitští kazatelé, včetně našeho města. Na jihovýchodní Moravě a v okolí Brodu však záhy existovala celá řada husitských far v menších obcích.³⁴ Nástup radikálního husitství byl rovněž méně razantní, nemáme doklady o Čechám podobném chiliastickém vření z let 1419 – 1420. Válka se domnívá se, že největší husitští radikálové tehdy z Moravy odcházeli do centra dění.³⁵ Avšak od začátku roku 1421 se v Novém Táboře (u Nedakonic na ostrově v řece Moravě a posléze v Ostrohu)³⁶ vytvořilo vojenské centrum s tábořskými rysy. Ohlas husitského hnutí v kraji byl vůbec poměrně velký, nezdá se však, že by se město samotné většinou svého obyvatelstva k husitství připojilo, ani tak nečinily městské samosprávné orgány. Obraz husitství, snad i pod dojmem excesů militantních radikálů z Nedakonic, jako bylo třeba vypálení velehradského kláštera v zimě na počátku roku 1421 nebo pokus o zteč Kyjova, případně následující krvavé boje, mohl být v očích usedlých měšťanů do značné míry negativní. A nesmíme zapomínat i na možné národnostní okolnosti – v Brodě existovala i po převládnutí českého živilu v polovině předchozího století silná německá a patrně i maďarská měšťanská

³² Ibid., s. 29-30. František Hoffmann odpovídá na otázku, zda husitství na Moravě připravilo půdu dřívější působení sekt nebo lidového kacířství, vzhledem k naší nedostatečné znalosti situace, s jistotou opatrností, že moravský venkov byl zasažen více (např. valdenství) než Čechy. A tato hnutí se na vesnicích také ujímala více než ve městech. (Srov. HOFFMANN, František. *Morava na cestě k husitské revoluci*. HT 4, 1981, s. 62.)

³³ K tématu srov. např. pětidílnou studii k dějinám husitské revoluce na Moravě od Josefa VÁLKY: *Morava roku 1421*. SCeH 20, 1979, s. 5-30; *Počátek války o Moravu (1422-1423)*. JM 18, 1982, s. 48-66; *Vrchol bojů o Moravu*. JM 21, 1985, s. 89-108; *Hegemonie husitů na Moravě (1426-1434)*. JM 23, 1987, s. 65-83; *Cesta Moravy ke kompaktátům*. JM 24, 1988, s. 91-114. Ze starší literatury možno uvést alespoň citovanou knihu Augustina NEUMANNA. *K dějinám husitství na Moravě* a recenzi této publikace od Rudolfa URBÁNKA. *K historii husitské Moravy*. ČMM 63-64, 1939-1940, s. 229-314.

³⁴ Biskup Jan Železný již 5.2. 1418 vznáší obvinění z husitství ve své známé listině na faráře ve Strážnici, Pačlavicích, Kvasicích, Velké, Veselí, Ratajích, Vnorovech, Lipově, Tlumačově, Napajedlicích, Šárově, Střílkách, Boršicích a Hradčovicích. (V poslední době problém Železného listiny důkladně analyzoval Martin ELBEL. *Husitské fary na Moravě ve světle citační listiny Jana Železného*. ČMM CXXIV, 2005, č. 2, s. 395-428, podle něj je Železného výběr konkrétních far do značné míry náhodný a nepostihuje všechna prohusitská místa.)

³⁵ VÁLKA, Josef. *Morava roku 1421*, s. 8.

³⁶ O lokalizaci Nového Tábora do Nedakonic se vedly spory, kdy Ladislav Hošák či Rudolf Hurt ji zpochybňovali. Avšak jejich námítky většinou nebyly přijaty. (Srov. VÁLKA, Josef. *Nedakonický Tábor a*

vrstva. Ale proč zůstal Uherský Brod na počátku husitských bouří loajální panovníkovi a katolické hierarchii, přesně zodpovědět nedokážeme. Město se stalo, spolu zvláště s Hradištěm, oporou panovnické moci v kraji právě proti husitům. Dokonce, podle Kučerových údajů (ovšem původu nám neznámého), zde v roce 1421 proběhla jakási protihusitská čistka, kdy byli z města Husovi stoupenci jedné noci vyhnáni.³⁷ Král Zikmund byl ve městě v dubnu³⁸ a v říjnu 1421³⁹ a využil jeho zázemí, zvláště při bojích o Ostroh. Nejpravděpodobnější je myšlenka, že v době chilastického nedakonického extempore byl Brod protihusitský. Pobyt uherského vojska, složeného z nejrůznějších živlů, však do jisté míry mohl vyvážit počínání husitských násilníků a loajalitu měšťanů nahlodat. Poměry vůbec byly dramatické a chaotické. Zikmund si i po roce 1423, kdy přenechal Moravu Albrechtovi, ponechal ve své moci některé strategické body včetně Uherského Brodu. Jihovýchodní Morava tak byla propojena s Uherským královstvím a tyto pevnosti vytvářely jakési předpolí Zikmundových držav. Dokonce se prý uvažovalo o připojení těchto moravských končin k Uhrám. Avšak v polovině dvacátých let získávají husité převahu. A je to táborský vliv, který podobně jako jihozápadní Moravu ovlivňuje nyní i východ země. (Střed a sever ovládá umírněný Jan Tovačovský z Cimburka.) Město za této situace neodolalo síle spojeného táborského, sirotčího vojska a Pražanů spolu s Moravany, vedenými Janem z Cimburka, a v zimě na přelomu let 1427 – 1428 se při jejich výpravě do Uher po krátkém boji vzdalo přesile.⁴⁰ Po návratu z plenění se vojska nakrátko sešla opět v tomto příhraničním městě. Bylo to už na konci února 1428.⁴¹ Brod byl po Ivančicích druhým moravským městem ovládnutým husity. Zůstala zde husitská posádka, farní kostel byl obsazen

husitská Morava. Nedakonice : 1977.)

³⁷ KUČERA, Jan. *Paměti královského města Uherského Brodu*, s. 56. Kučera však vzápětí uvádí, že ve stejném roce bylo město husity přepadeno a vydrancováno. A k tomu ještě František Šmahel, patrně však omylem, píše o radikálním husitském ohnisku v Uherském Brodě, které zde mělo být v roce 1422. (ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce* 3. Praha : 1996, s. 120.)

³⁸ Zikmund pod tlakem událostí v Čechách pobýval v tu dobu střídavě na různých místech Moravy. V Brodě byl 10. dubna. (VARSIK, Branislav. *Husitské revoluční hnutí a Slovensko*. Bratislava : 1965, s. 11.)

³⁹ Bylo to v souvislosti dobývání hradu Brumova, patřícího husitskému předákovi Bočkovi z Kunštátu. 23.10. byl v poli u Uherského Brodu. (NEUMANN, Augustin. *K dějinám husitství na Moravě*. Olomouc : 1939, s. 62.)

⁴⁰ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého*, kniha XII, článek 6; VÁLKA, Josef. *Hegemonie husitů na Moravě (1426-1434)*. JM 23, 1987, s. 72. Kučera uvádí i snahu o dobytí města i v roce 1423, kdy na Moravu přitáhlo vojsko českých husitů. Dobyť měl být roku 1426 i Brod, kdy husité celý rok město ovládali a pustošili okolí. Pomocí síly byli odsud roku 1427 odstraněni. (s. 57)

⁴¹ Ve zprávě trnavské městské rady adresované do Prešpurku z 27.2. se píše, že většina husitů již přešla přes hraniční hory mezi Novým Městem a Uherským Brodem, a ostatní že jsou na pochodu. Trnavští je ujišťují, že nemusí mít strach, neboť většina husitů je už v Brodě. I zpráva Jana Kluxe, kastelána na Plaveckém hradě, se zmiňuje o pochodu táborských přes Brod. (VARSIK, Branislav. *Husitské revoluční hnutí a Slovensko*.

utrakvistickým knězem, dominikáni pravděpodobně v této době opustili město, když jejich konvent byl vyvrácen a útočiště našli podle pozdější tradice u jedné vdovy: „Tíž páni pátři zůstávali sice zde pokojně až do časů husitskej a Žižkovej vojny, v kterémž časi zapadnutí jsouce, netoliko z částky od kacírskej zběři zmordováni jsouce, ostatní přeč vyhnáni, ale také jejich klášter zloupený a zapálený byl, takže někteří z nich u jistej vdovy, Bartoška se jmenující, vskrytě dlouhej čas zůstávali a od ní vychováváni býti museli.“⁴² Zdejší posádka snad podléhala vrchnímu velení Tovačovského,⁴³ který zachovával úzké vztahy s Brodem i později. V roce 1429 město vyprostil z napadení někdejším husitským hejtmanem Fridrichem⁴⁴ právě Tovačovský spolu s Václavem Strážnickým z Kravař. V září 1431 v Brodě pobývala tábořská část loupeživé výpravy pod vedením Prokopa Holého, směřující do Uher.⁴⁵ Městem husitským, respektive přesněji – ovládaným husity, zůstal Uherský Brod až do skončení válek, doloženě do roku 1434, a snad i krátce po nich.⁴⁶ Všichni místní autoři, počínaje barokním Václavem Františkem

Bratislava : 1965, s. 31, 294.)

⁴² SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*. Uherský Brod : 1942, s. 9-10 (rukopis v SOKA Uh. Hradiště, AM UB, Rkp. 133). Toto uvádí již Haškonijs roku 1666, který uvádí i detailnější údaj o přibytí Bartošky: „kteráž na svém domě obraz s[vaté]ho Bartholoměje do zdi vsazený měla“. (SOKA Uh. Hradiště, Sbírky UB, sign. Oj 4 – *Paměti některé starožitné v příčině města Uh. Brodu* – opis české verze *Breve Chronicon Hunnobrodense*, originál opisu v MZA, FM 31/2.) Dominikánský kronikář Daněk informací o vdově Bartoškové přebírá od Letochy (DANĚK, Metoděj. *Monumenta conventus ordinis Praedicatorum Hunno-Brodae*. Rukopis z 18. století. V majetku dominikánů v Uherském Brodě, f. 14-15. Zkráceně uvádíme *Monumenta conventus*.) Kučera, situující přepadení města husity do roku 1421, uvádí událost s vdovou Bartoškovou, obohacenu o další údaje, zčásti však ústního původu. Hovoří o nenadálém přepadu, vypálení města i o převoru kláštera, který vyšel s velebnou svátostí oltářní útočníkům vstříc. Ti ho však chytili a u vlčnovského mostu utopili (údajně podle jednoho z obrazů historie města a konventu z 18. století v dominikánském klášteře, patrně č. 8, který vylopuení popisuje, avšak zachycuje pouze výjev s monstancí). Z onoho ústního zdroje Kučera doplňuje, že přepadení se stalo v čase hradištského jarmarku, kterého se účastnilo mnoho brodských měšťanů a tak uniklo záhubě. Někteří se prý ukryli v prázdné studni na sboře, jiným se podařilo utéct. (KUČERA, Jan. *Paměti královského města Uherského Brodu*, s. 56.) Všechny tyto údaje je nutno přijímat s velkou opatrností, zvláště když sám Kučera vzpomíná dubnový pobyt krále Zikmunda v Uherském Brodě.

⁴³ VÁLKA, Josef. *Ctibor Tovačovský z Cimburka – O právě duchovním. K církevněpolitickým důsledkům husitské revoluce na Moravě*. Z Kralické tvrže 11, 1984, s. 9-13.

⁴⁴ Fridrich, kníže z Ruska, z knížat ostrorožských, přišel do Čech pravděpodobně se Zikmundem Korybutovičem. Byl velitelem tábořských posádek, ale v letech 1428 – 1429 přešel na stranu Zikmundovu a obdržel od něj Veselí nad Moravou. A v listopadu 1429 v čele údajně sedmitisícového vojska napadl husitskou posádku v Uherském Brodě. (VARSIK, Branislav. *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*, s. 47-48; NEUMANN, Augustin. *K dějinám husitství na Moravě*, s. 110.)

⁴⁵ Po plenění Pováží včetně dobytí Žiliny a dalších míst se tábořská část výpravy s Prokopem vrátila opět přes Uherský Brod. Kučera, s odvoláním na Pešinu, připomíná neslavný osud sirotčí části výpravy v čele s Prokúpkem. Útočníci byli vytlačeni na Moravu a u Bánova se údajně vojska střetla v krvavé bitvě. Prokúpek našel útočiště v Brodě, většina jeho spolubojovníků však byla rozprášena. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 58-60; VARSÍK, Branislav. *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*, s. 64-84.)

⁴⁶ Ladislav HOSÁK soudí, že výmluvným svědectvím, že Brod zůstal až do skončení válek v držení husitské strany, je zpráva Viléma Harschara, kastelána hradu Červený Kameň z 26.3. 1434 o tom, že Tovačovský a posádky z Brodu, Skalice a jiní se shromažďují a chtějí táhnout na Prešpurk. (*Uherský Brod*, s. 68; VARSÍK,

Letochou zdůrazňují mimořádnou přízeň markraběte Albrechta a někteří podle toho soudí, že město nemohlo už být husitským, když bylo obdařeno 30.12. 1435 právem pečetení červeným voskem. To bylo zcela mimořádné privilegium, vyhrazené příslušníkům panského stavu. Uherský Brod byl teprve druhým moravským městem s tímto právem. Vzhledem k předchozímu vývoji je možné, že ze strany Albrechta to mohl být i výraz očekávání do budoucna, snahy získat si město na svou stranu a tak vytvořit oporu pro své mocenské zájmy. Patrná je zde souvislost s koncem bojů a uzavřením zemského landfrýdu roku 1434, kdy se Albrecht mohl konečně ujmout své země. Patrně v roce 1439 bylo město v Albrechtově moci.⁴⁷ Avšak poměry byly stále vzdáleny pokojným časům, dosvědčuje to skutečnost, že v roce 1440 se město nakrátko zmocnil loupeživý rytíř Jan Menspek (z Messenpecku) z Hluku, zvaný také z Helfštýna.⁴⁸ Po husitských válkách podle všeho držel na dlouhá léta (1437-1464) v zástavě Uherský Brod Jan Tovačovský z Cimburka. To mohlo být prostředí příhodné spíše pro utrakvismus, kterému nebyly po basilejských kompaktátech kladeny překážky a k respektování byl zavázán i olomoucký biskup. A v zemských deskách bylo zapsáno, že každý obyvatel země se může svobodně účastnit buď utrakvistických nebo katolických bohoslužeb. Josef Válka v těchto dohodách spatřuje základ proslulé náboženské tolerance, respektive pokojné koexistence na Moravě.⁴⁹ Reálná moc Tovačovského, zaměstnaného navíc rozsáhlými politickými aktivitami a ve městě nikdy nesídlícího (byť patrně zamýšlel vytvoření své

Branislav. *Husitské revoluční hnutí a Slovensko*, s. 123, 302; stejně tak Josef VÁLKA. *Středověká Morava*. In: *Dějiny Moravy* 1. Brno 1991, s. 142.) Většinu far v kraji zřejmě spravovali husitští kněží, katolíci byli v menšině, udrželi se v Uherském Hradišti, kde působili uprchlí velehradští cisterciáci, a v Uh. Brodě, kde se soustředili kolem navrátivších se dominikánů, katolíci byli údajně i ve Veselí a v Podivíně.

⁴⁷ Albrecht píše z Budína do Kremnice dne 5.6. 1439, že se Poláci zmocnili Uherského Brodu a chystají se oblehnout Skalici. (Uvádí URBÁNEK, Rudolf. *České dějiny*, Dílu III. část 1. Praha : 1915, s. 440.) Urbánek však nenalézá odpověď, kým vlastně tito Poláci byli a co v těchto místech pohledávali.

⁴⁸ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého* IV, s. 11. Na základě meziříčského landfrýdu ze dne 14. dubna 1440 měl mj. Jan z Helfenštejna postoupit Uherský Brod podkomořímu moravskému, tedy Cimburkovi.

⁴⁹ VÁLKA, Josef in *Uherskohradištsko*. Brno : 1992, s. 210-211. Srov. též: MÍKA, A. *Z bojů o náboženskou toleranci v 16. století*. ČsČH 18, 1970, s. 371-382; VÁLKA, Josef. *K otázkám Moravy v české reformaci*. SCeH 30, 1985, s. 120-125; FIŠER, Bohumil. *Náboženské poměry v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště : 1930.

Terminologii Josef Válka zpřesňuje ve svém uherskobrodském kolokviálním příspěvku *Tolerance či koexistence? (K povaze soužití různých náboženských vyznání v českých zemích v 15. až 17. století)*. SCeH 18, 1988, č. 35, příloha, s. 63-75. Náboženská tolerance je, jak Válka upozorňuje, produktem teprve osvícenství. „Tolerance byla v zásadním rozporu s principem jednoty víry“, píše Válka. „Čechové zde poprvé v Evropě prolomili právní, politicky a nepochybně i myšlenkově jednu velkou středověkou bariéru bránící koexistenci a toleranci: ideu jednoty víry jako záruky proti politickému chaosu.“ J. Válka je proti deklasování poměrů v českých zemích používáním pojmů typu náboženská laxnost, zrada původních ideálů či kompromisnictví. Docházelo zde k vytváření ideového modelu „středověkové náboženské koexistence, který fakticky přerůstal v toleranci“. (s. 68)

mocenské základny na jihovýchodní Moravě, podobně jako se to podařilo později Kunovicům), však byla vyvážena silicí pozicí městských orgánů. Ani panovník neměl dostatečné nástroje k většímu ovládnutí svého města. Rychtář přestává být protiváhou městské rady, se kterou v podstatě splyne. A město v roce 1461 koupilo i rychtářovo sídlo, aby z něj učinilo radnici. Náboženský vývoj v tomto období byl tedy spíše samovolný než regulovaný z vnějšku, pokud odhlédneme od exogenní utrakvizace na konci dvacátých let.⁵⁰ Bohužel, prameny nedovolují poznat více a jsme odkázáni na více či méně pravděpodobné hypotézy. Bezpochyby však můžeme souhlasit s Kučerou, který konstatuje: „Bouřemi husitskými byl Brod Uh. násilně v rozvoji zastaven. Třenice obyvatelstva zdejšího, časté průchody a tábory vojáků husitských a zemských dokonale jej vysílily a trvale změnily.“⁵¹

Vyloučit nelze existenci poválečného dvojvěří ve městě, kdy jeden farář, ať už utrakvistický nebo římský, by sloužil i měšťanům, hlásícím se k druhé „konfesi“. Odpovídalo by to ustanovením *Tovačovské knihy*, která dosvědčuje snešení strany katolické a podobojí, že farář je povinen pod trestem odeprání desátků sloužit svátostmi (s výjimkou kalicha) všem, byť by se s ním nesrovnávali ve víře.⁵² Metoděj Zemek (1915-1996) je přesvědčen, že ještě v roce 1468, kdy město podlehl Matyáši Korvínovi, se obyvatelstvo hlásilo k podobojím (na rozdíl od paradoxně proti Korvínovi vzdorujícího katolického Hradiště).⁵³ Nepřímé indicie však spíše napovídají tomu, že město bylo podjednou,⁵⁴ což by ostatně odpovídalo i obecným poměrům na Moravě, kde se husitství tolik nedařilo a kde prakticky i podobojí spadali pod správu olomouckého biskupa. Dominikáni se patrně záhy po zklidnění poměrů vrátili⁵⁵ a katolíci posléze ovládali také faru. Poněvadž nejsme schopni předpokládaný návrat ke katolicismu časově lokalizovat, lze jako s jednou z variant počítat i se Zemkovým výkladem, že rekatolizaci inicioval pobyt Uhrů

⁵⁰ Veleslav Růžička byl však přesvědčen, že Uherský Brod byl i přes všechny uvedené události stále katolický. (RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 3.) K tomu konstatuje, že se nelze domnívat, že ve městě nebyli lidé, stavějící se k husitství se sympatiemi, „byla to však jen část obyvatelstva, a to příliš slabá a bezvýznamná.“ (s. 5) Není důvodu s Růžičkou nesouhlasit.

⁵¹ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 60.

⁵² HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*. ČČH 40, 1934, s. 271.

⁵³ *Uherský Brod*, s. 71-72. O tom, že město bylo utrakvistické se zmiňuje i PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého IV*, s. 543.

⁵⁴ Dosud dochované fragmenty výzdoby kostela sv. Jana z konce 15. století s výjevy světců včetně tehdy oblíbeného kostlivce ukazují na katolický čas. I pozdní utrakvismus stále zachovával opatrný postoj k obrazům. (Srov. REJCHRTOVÁ, Noemi. *Obrazoborecké tendence utrakvistické mentality Jagellonského období a jejich dosah*. HT 8, 1985, s. 67.)

⁵⁵ Podle zmiňované pozdější dominikánské tradice se vrátili až roku 1514 (*Monumenta Conventus*, f. 5, 10). Klášter se ale určitě nevyhnul plenění, což dokládá i absence dokumentů z této doby.

v Uherském Brodě – neboť město bylo základnou Matyášovy moci a ten zde opakovaně pobýval (ještě roku 1469⁵⁶ a 1470). To by neodporovalo pramenným skutečnostem, kdy doklady o farářích podjednou (respektive vůbec) máme až z doby následné. Když se kněz Zikmund Kalivoda ze Švábenic zřekl kroměřížského kanonikátu a současně prebendy uherskobrodské fary, propůjčil ji olomoucký biskup Tas z Boskovic (1459-1482) dne 22.11. 1469 litovelskému faráři Mikuláši Foersterovi.⁵⁷ Roku 1487 zde byl farářem známý překladatel Eneášovy *Kroniky české* (1487) Jan Húska, jenž se stal později kanovníkem v Brně a břeclavským arciknězem. Podobně až z roku 1481 máme doklad o aktivitě dominikánů. Tehdy se v sérii žalob dožaduje konvent zadržovaných platů a nemovitostí.⁵⁸ V roce 1482 přináší převor Jiří Fasthus z Olomouce deponované staré klášterní listiny, které byly uchráněny před husity,⁵⁹ a v roce 1483 vede převor Jakub spor s Jiříkem z Honbic Ořechovským o hranice lesa.⁶⁰ Veleoslav Růžička hovoří s ohledem na tuto dobu,

⁵⁶ „Léta Páně 1469 na den svatě Margety [13.7.] město Hradiště král Matyáš z Uhry oblehl a ukrutně počal dobývati, ale znamenav, že nic nedobude, kázal odtrhn[ú]t a do Uher se navrátil.“ (*Bartoškova kronika*, f. 2a.) Hradiště představovalo důležitý strategický bod v obraně proti Uhrům, kteří vyvinuli velkou snahu se tohoto města zmocnit. Např. v roce 1468 ovládla Korvínova vojska prakticky celé okolí, město se však ubránilo. Stejně tak i v roce 1469 se Hradiště stalo cílem uherských útoků, devět dnů bylo ostřelováno a poté byl zahájen útok, který však skončil neúspěchem. Následně se Matyášovi podařilo u Veselí zajmout nejstaršího Jiříkova syna Viktorina (27.7.), avšak další Poděbradův syn Jindřich přispěchal Hradišti na pomoc a posléze Uhry porazil 2. listopadu u Bílovic (Uherského Brodu?) a vytlačil je až za hranici. (Více k bojům o město v kapitole *Hradiště v době husitské a pohusitské (1419 – 1479)* od Antonína VERBÍKA in: *Uherské Hradiště*, s. 138-141.) Tuto událost obšírně popisuje i Letocha (*Památky města Brodu Uherského*, s. 19-21), který uvádí, že Matyáš byl po prohrané bitvě u Bílovic přinucen stáhnout se k Uherskému Brodu. „Však poněvadž je Čechové silně pronásledovali, všechno vojsko Matyáše krále se rozprchlo a on toliko sám s velikou těžkostí do jistého lesa k Brodu patřícího, nyní se Králov z příčiny, jak brzy oznámeno bude, tak se jmenujícího salvíroval a tam bezpečný zůstal.“

Úvahu o změně v souvislosti s Korvínem nahledává Janem Kučerou tlumočené svědectví, že Matyáš deponoval u zdejších řeholníků sumu 4 000 zl. (Král Matyáš měl uvedené peníze poslat ještě před svým příchodem – není řečeno kterým – aby je použil při své válce s Jiříkem. Kučera tuto, pravdě však nepříliš podobnou zprávu slyšel od někdejšího úředníka na panství sulovském v Uhrách Ig. Šikla, který ji údajně přečetl v pergamenové listině krále Matyáše, uložené v 60. letech 19. století na sulovském zámku. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 65.) Mohlo to být až po 17. červenci 1468, kdy se Korvín města zmocnil.

⁵⁷ *Uherský Brod*, s. 73; WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 301.

⁵⁸ BRANDL, Vincenc. *Libri citationum et sententiarum...* Tomus VI. Brunae : 1895, s. 99, 175.

⁵⁹ Uvádí Norbert BUBENÍK. *Dominikánský klášter a kostel v Uherském Brodě*. NA Praha, Dominikáni, Personalia, číslo krabice 53. Dominikáni se tedy vrátili určitě již v 15. století, pokud vůbec na významnější časový úsek z města odešli. Jiří Kohoutek dokonce soudí, že se navrátili již záhy po uzavření zemského landfrýdu v roce 1434. V Kohoutkově koncepci byli dominikáni zbaveni kláštera mezi lety 1428 – 1434. Kohoutek podnikl sondážní archeologický výzkum v prostoru klášterní zahrady severně od kostela. Tam našel pozůstatky středověkých hrobů z nejstaršího období existence kláštera a také stavby konventu z druhé poloviny, respektive konce 15. století. (KOHOUTEK, Jiří. *Nové poznatky o středověkém vývoji města Uherského Brodu*, s. 378.) Archeologické nálezy zatím neumožňují přesnější dataci, avšak stavba konventu již v 15. století vypovídá, že klášter se podařilo poměrně brzy obnovit a podporují hypotézu brzkého obnovení kláštera i katolictví.

⁶⁰ BRANDL, Vincenc. *Libri citationum et sententiarum...* Tomus V. Brunae : 1888, s. 86-87, 109.

přesněji druhou polovinu 15. století, o vládnoucím katolicismu a tichém husitství.⁶¹ Jeho předpoklad tichého utlačovaného husitství je však zřejmě chybný. Mohlo se jednat spíše o sympatizanty nebo osoby, které konkrétní katolické duchovenstvo neuspokojovalo. Dokud byli faráři podjednou, neměl utrakvismus ve městě centrum, které by jeho přívržence soustřeďovalo. Husitství by tak muselo zahrnovat spíše jednotlivce, kterým by mohl římský farář sloužit, avšak nejspíše by je postupně přivedl k praxi podjednou.

Rozdíl mezi katolickou a utrakvistickou bohoslužbou byl nevelký, čeština při bohoslužbě nebo podávání sub utraque či jiné drobné rozdíly nepředstavovaly jiné pojetí bohoslužby a víry, jako tomu bylo později. Proto otázka výskytu husitství (kompaktátového) a doby jeho trvání v městě z našeho hlediska ani tolik významná není.⁶²

3.3. Počátky Jednoty bratrské

Jinak je tomu u církevního společenství, jež se od Říma vzdálilo více. Město ležící na zemské komunikaci, jehož měšťané často cestovali za obchodem, jak už bylo řečeno, však bylo vystaveno nejrůznějším vlivům.⁶³ Takovým způsobem zde patrně počíná i Jednota bratrská. Růžička spojuje její počátky s radikálním husitstvím, konkrétně s působením kroměřížského kněze Štěpána. Tito jeho přívrženci se po složitém vnitřním vývoji dostávají roku 1458 i do Uherského Brodu. Byli zde však zatčeni, ale posléze se roku 1560 dostali na svobodu a město bez újmy opustili, byť v zimním čase a bez dostatečného oblečení.⁶⁴ Podle Kučery i Růžičky právě tento

⁶¹ Tato spekulace odpovídá spíše atmosféře Růžičkova mládí. Připomeňme, jak Vilibaldovi záleželo na nalezení pozůstatků husitství v kostele sv. Jana. Přestože Veleslav byl v tomto zdrženlivý, přece jenom byl více náchylný k úvahám o husitském jádru ve zdejších obyvatelstvu.

⁶² Je otázkou, jak charakterizovat vztah i starého utrakvismu k Římu. František Kameníček soudí, „že utraquism vlastně nikdy nebyl katolickým, aspoň se katolickým necítil, Římu nedůvěřoval a chtěl být vyznáním samostatným.“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 307.) Stejnou váhu má argument, že kromě latentního odporu je silná i touha po jednotě víry a kultu. Protiřímská averze, se kterou se setkáváme i v našem městě, odpovídá spíše až poměrům po nastoupení německé reformace a zvláště po Tridentinu, tedy v mnohém se lišícím od starého husitství. Souhlasit můžeme s Noemi Rejchrtovou, která píše o husitském kacífství: „Ve své vrcholné fázi sice chtělo vyznavačsky oslovit a strhnout na svou pravdu světovou ekuménu, ovšem už tehdy bylo usměrňováno opačným pojetím univerzalizmu, totiž reintegrace do pospolitosti křesťanstva. Tato pravcová linie zvítězila, takže pozdní utrakvismus trvá na své právoplatné, byť svébytné a kritické sounáležitosti s obecnou církví.“ (REJCHRTOVÁ, Noemi. *Obrazoborecké tendence utrakvistické mentality Jagellonského období a jejich dosah*. HT 8, 1985, s. 66.)

⁶³ Zvláště čilé bylo obchodní spojení s Litomyšlím a Vysokým Mýtem. Měšťané kupovali východočeská sukna a prodávali je dále do Uher, což mohlo přispět k rozšíření Jednoty bratrské ve městě. (*Uherskohradištsko* 1982, s. 678.)

⁶⁴ Růžička svůj názor zakládá především záznamech AUF IV, f. 105ab (srov. i URBÁNEK, *České dějiny*, díl III., část 3., s. 636-642; GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. stol.*, s. 80-82). Bylo to podle něj hnutí,

pobyt radikálů ovlivnil smýšlení obyvatelstva a získal jim zde přívržence ochotné podstoupit dokonce mučednickou smrt, když o něco později byl jeden z nich zatčen, krutě mučen a spálen. Jistě to nebyl jediný podnět, který by v Brodě společenství Jednoty inicioval, ale „levé“ křídlo husitského hnutí, případně i ono valdenství, existovalo stále i v dřívějších desetiletích a stykem s podobně laděnými osobami dostalo vnější impuls. (Vždyť už nedakonický Nový Tábor, byť existující jen krátce kolem roku 1421, byl, jak líčí Vavřinec z Březové, takto radikálně laděný, když kněží se nijak nelišili ani oděvem ani podobou od laiků a velmi jednoduše celebrowali eucharistii, podobně jako táborští.)⁶⁵ Hypoteticky můžeme připustit, že pobyt radikálů či raných Bratří byl zárodkem později významného společenství Jednoty v Uherském Brodě. Vzklíčilo-li z tohoto jediného semena nebo jich bylo více a v různých dobách, nelze prokázat. Někdy se totiž jednalo o značně efemérní

úzce související s počátky Bratří. Kroměřížský kněz Štěpán byl charismatickou osobností a kolem něj se vytvořil okruh oddaných stoupců. Teologicky byl radikálním kališníkem, některými prvky svého učení blízkým táborům. V roce 1451 vedl polemiku s Janem Kapistránem, pobývajícím od července na Moravě. 21.8. dostal od Štěpána a jeho kroměřížských kolegů dopis s obhajobou kalicha. Roku 1454, když byl Kapistrán opět na Moravě, poslal mu Štěpán opět psaní. Kapistrán na oba dopisy reagoval obšírnými listy, kde odsoudil učení kališníků. Biskup Bohuš ze Zvole však nedokázal Štěpána vypudit, poněvadž Kroměříž byla v zástavě husitského pána. Pozoruhodné je, že Štěpán použil proti svému učenému protivníkovi poukazů na východní církvev a antické autory, čímž prokázal ovlivnění humanismem a svůj učenecský rozhled. (Srov. PEŘINKA, Václav. *Dějiny města Kroměříže* I, s. 107-112.) Poté, co se město dostalo ze zástavy, byl Štěpán se svými přívrženci z Kroměříže vykázan, bylo to mezi lety 1554 – 1555. Uchýlil se do Meziříčí. Tam došlo k věroučnému konfliktu s pikartem Řehořem, který na svou stranu přetáhl část Štěpánových stoupců. Společenství se zcela rozštěpilo, když do Meziříčí přišel tábořský kněz Štěpánek. Jeho učení bylo zpočátku střední cestou mezi naukou Štěpánovou a Řehořovou, postupně se však přiblížil Řehořovu radikalismu. Došlo tak k nepokojům, které vyvrcholily odchodem radikálů na Moravskokrumlovsko. Tam je vedl kněz Beneš, který byl však v Brně upálen a tak členové společenství odešli a usadili se v Domažlicích. Byli však pronásledováni a odešli na krátko do Klatov, avšak ani tam nenašli klid a po dlouhém putování po Čechách a Moravě dospěli někdy v zimě, snad roku 1458, do Brodu. Zde je však čekalo vězení a pobyt v okovech. Když se dostali na svobodu, odešli opět do Klatov. Veleoslav Růžička o těchto křesťanech hovoří od jejich pobytu v Meziříčí již jako o Bratřích, včetně stoupců kroměřížského Štěpána, který se později k Jednotě přidal. Volný tyto události líčí poněkud jinak. Sektářští husité, jejichž počet narůstal, měli ve městě způsobit svou aktivitou takové nepřístojnosti, že mezi nimi a katolíky došlo k otevřenému střetu, jehož důsledkem bylo jejich žalářování a vyhnání polonahých uprostřed zimy ven z města roku 1460. (WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 300-301; PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého* IV, s. 230; HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu* IV. Praha : 1948, s. 120-121.) Adrian REGENVOLSCIOUS (Vengierski). *Systema historico-chronologicum Ecclesiarum Slavonicarum*. Bibliopolae : 1652, s. 168-169, sděluje, že údaje o prvním pronásledování Bratří převzal od Simeona Theophila Turnovia z jeho *Compendio Ejusdem Hist. Fratr. Boh.* a v *Historia Joh. Lasicii de Fratr. M.S. Boh. lib. 2*. Popisuje stejnou historii počínající v Kroměříži, a pak „Hunnobrodae, in Moravia capti; in carcerem detrusi, vestimentis et calceis exuti; aspera hyeme crassis compedibus et catenis ferreis, pedes, manus et collum vincti: cumque nimio frigore adeo excruciantur, ut ne quidem jam loqui, et vix spiritum ducere potuerint, soluti vinculis et aegre incedentes, civitate ejecti sunt.“⁶⁵ „Nebo byli sou na tom ostrově krvaví kněží vražedníci, ku podobenství laykův bradatí, bez pleší, odění sou na se brali a když mše sloužili, obyčeje kostelního nezachovávali sou, ale v vlastním rouše odřikajíc páteř a slova posvěcování.“ (FRB V, s. 473-474.) Mezi badateli panuje nejednota, pokud jde o provázanost Nového Tábora s Tábořem českým, tedy, zda se nejednalo o vyvrcholení lokálních nekonformních tendencí. (VÁLKA, Josef. *Sředověká Morava*, s. 122.) Válka soudí, že není pravděpodobné, že by se v Nedakonicích plně uplatnila chiliastická a pikartská nauka. (VÁLKA, Josef. *Morava roku 1421*. SCeTH 20, 1979, s. 12.)

jevy. Lze dát za pravdu již Palackému, který píše: „Stálé však sekty netvořily se té doby v této zemi, ale vyznavači učení výstředního, kteří tam [i v Uherském Brodě] ušli pronásledování, připojili se později k sektám českým.“

Bezpochyby nejznámější a současně nejkontroverznější postavou z prvních uherskobrodských Bratří je Amos († 1523 – 1524), který byl rovněž ovlivněn kroměřížským Štěpánem a následoval jej i na útěku do Meziříčí. Tento pozdější vůdce Malé stránky patří k prvním členům Jednoty vůbec. Připojil se po delší zkušební době spolu s několika příslušníky tzv. „milovné roty“ k ranému kunvaldskému společenství na konci padesátých let 15. století.⁶⁶ Amos záhy stanul i mezi vedoucími muži Jednoty, ačkoliv přesně nevíme, jakého stupně ordinace – či zda vůbec – se mu dostalo, když je současně nazýván jako „obecní Bratr“ – což by znamenalo, že knězem nebyl. Je potřeba připomenout, že zprávy o Amosovi máme zprostředkovány skrze jeho odpůrce z doby štěpení Jednoty – Bratra Lukáše. Lukáš vzal za vděk i fámou nebo pomluvou, hovořil-li o Amosovi.⁶⁷ Vyslovil se o něm, že byl „nesprostný“ a „straně pokoutně, jinak než slušelo, se míval“ a „...lakomec byl a sprostných Bratří okolo Brodu Uherského požíval v své kňuřavé pošmurnosti, bera od nich voštiny, často darmo a někdy ani darmo, ani za peníze. A z toho vosk přepouštěje, prodával a u Bratří darmo stravu maje, konvičky dělal a vše prodávaje, peníze v hromadu hnal. A shromáždív drahné peníze, nuž se on s nimi do Čech, k Vodňanom a k Klatovom, a tu [...] původem odtrženců učiněn...“⁶⁸ Lukáš dále pokračuje: „on žen, pokoutně nočně s nimi zboruje i beseduje, prázden nebyl do skonání života svého pod jakýms duchovenstvím. A v těch odpořích tajně se choval, neb Bratří v rozličném lakomství požíval, peníze shromažďuje. Shromáždív drahné peníze, odebral se okolo roku 1489 s nimi k Vodňanům a Klatovům a tu svedl prý některé osoby ženské a s nimi obýval.“⁶⁹

⁶⁶ HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu III*. Praha : 1948, s. 202.

⁶⁷ Jako Lukáš napsal roku 1496 spis *O příčinách oddělení sepsání bratrské*, kde zdůvodňuje příčiny vzniku tohoto společenství, tak i Amos ve stejném roce píše o stejném tématu z pozice Malé stránky *Sepsání krátké* nebo jinak *Spis o původu Jednoty bratrské* (zachoval se u Lukáše, AUF IV, f. 105-122; GINDELY. *Geschichte der Böhmischen Brüder I*, s. 19-20, uvádí JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku I*, s. 15, Lukášův spis nazývá *O původu Jednoty bratrské, bludné a zpletené psaní odtržencův některých s odpovědí na ně*). Jsou to dvě pozice: jedna se při zachování jádra, podstaty, pro kterou Jednota jako svébytné společenství vznikla, otevírá reálnému světu, druhá je entuziasticko-rigoristická, kterou za čas očekává skomírání a zánik. I Zikmund Winter se domníval, že uvedená Lukášova slova nemusí být tolik přesná: „Zapsal tedy pohněvaný Bratr Lukáš pomluvu dosti.“ (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století I*. Praha : 1895, s. 49.)

⁶⁸ Cituje RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – XVIII. stol.*, s. 5, odkazuje na opis AUF IV, s. 237; HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu IV*, s. 117.

⁶⁹ HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu IV*, s. 117-118.

Ani Palacký pro Amosa nenachází příznivé hodnocení, patřil podle něj mezi osoby: „kteréž při omezeném oboru myšlének vyznamenaly se bohužel více svéhlavostí a buřickou činností, nežli pokorou a pobožností života...“⁷⁰

Původ Bratra Amose je dalším z důkazů, že na Uherskobrodsku byli již v době vzniku Jednoty jedinci nebo snad i jisté trvalejší společenství, kteří hledali alternativu k málo životnému křesťanství svého času, ať už se jednalo o katolictví nebo utrakvismus.⁷¹ Svou roli možná sehrála i jistá náboženská nevyhraněnost v Uherském Brodě nebo dokonce vnější mocí působená změna, to bychom ovšem spekulovali na velmi nejistém základě. O těchto lidech, jejich skutečných teologických názorech a bohoslužebné praxi nedokážeme mnoho říct. Vývoj byl patrně analogický s ostatními sbory Jednoty. Můžeme uvést obecnou charakteristiku první generace Bratří, která se snažila držet ideových zásad Petra Chelčického, tedy že pravá církev se musí vymezit vůči světu a navrátit k prvotnímu ryzému křesťanství. Jedinou autoritou pro určení víry a mravů je Písmo, přičemž významem je důležitější Nový zákon než Starý. Písmo je vykládáno doslovně a takto chápáno dává pravidla pro uspořádání života. Tito první Bratří se pokusili dát společenství venkovský a asketický ráz a oprostit od výdobytků civilizace, zvláště, když nebyly obsaženy v Písmu. Svět chápali jako bytostně hříšný a chtěli se od něj oddělit. Proto přijímají vědomě svou menšinovost a také případné utrpení, které je důsledkem odporu světa proti svědectví pravdy.⁷² Raná Jednota byla bezesporu výrazně ovlivněna učením a zásadami Matěje z Janova, tábořských kněží a zvláště Petra Chelčického, ale současně, v intencích tohoto učitele, hledala pravdu Kristovu i jinde. Již Zikmund Winter při zmínce výtek vůdců Malé stránky (vyčítajících svým odpůrcům nedůslednost a polovičatost, že se vzdálili od původního stavu, že se shromažďují v kostele, zvoní, stavějí oltáře, kazatelny, mají svíce, kalich, drží posty, svátky atd.) uvádí, že není spravedlivé Bratřím vytýkat nedůslednosti, poněvadž byli vždy dogmatickými eklektiky, a stejně tak i v otázce mravů hledali vždy vhodné stanovisko, tedy nemohli ustrnout na prvotních nepraktických

⁷⁰ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého V*, s. 220.

⁷¹ Utváření bratrských obcí v zemi mělo souvislost i s pronásledováním bratří v Čechách za Vladislava II., kdy se jich mnoho vystěhovalo na Moravu a do Multan. Na Slovácku jsou doloženy bratrské obce ve Strážnici (1502), Veselí (1502), Brodč (1525), Podivíně (1533) a Bílovicích u Břeclavi (1536). (HOSÁK, Ladislav. *Dějiny Moravského Slovenska*. Břeclav : 1929, s. 88.)

⁷² HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří*. Brno : 2003, s. 24, 39. Jak poznamenal Zikmund WINTER, a je to zřejmě psychologický fenomén, pronásledování, společně zažité utrpení působilo jako sjednocující element a utvrdilo a povzbudilo Bratří ve víře.

formách. Neznamená to, že by se snažili přizpůsobit morálce doby. Přísné mravní normy nepodléhaly revizi, jednalo se vždy jen o to, je-li lpění na té či oné zásadě moudré a vhodné.⁷³

Je nasnadě otázka, ke které se zde ještě vícekrát vrátíme. Bylo nezbytné, aby se zakladatelé Jednoty rozešli s ostatní církví, a bylo nezbytné, aby ve svém odloučení setrvali i v době, kdy důvody rozchodu pozvolna ubyly? Nepřineslo jim toto více problémů a škod pro obecnou církev?

3.4. Jednota na vzestupu

Toto rané uherskobrodské společenství Jednoty nebylo určitě izolováno a jistě záhy podléhalo dohledu bratrských Starší. Dokladem toho, že již v 15. století byli v tomto městě Bratří početnou minoritou, je Lukášova zpráva, ve které hovoří o již zmiňovaném učeném katolickém knězi: „Farář Houska, mudrák veliký, sám se divil a na kazatelnici mluvil: „Nevím, co se to děje. Já na kazatelnici, abych kázal slovo Boží. Mám knihy dobré jako jeden, a o sobě vždy něco rozumím, že poněkud mám rozum jako na roveň a tošť jedni těmi dveřmi pryč a jiní druhými. A kde sou? Komu kázati? A jediněť, Pane můj, leda švec vytáhne z podpáží z řader knížky ušpiněné a otevře je, hlediž, ano v hromadu šuk, šuk, anot' jich chomáč.“⁷⁴ Lukáš zjevně hovoří o Jednotě, která natolik pronikla do městské společnosti, že citelně oslabila účast na katolických bohoslužbách. Z této zprávy nelze ukvapeně vyvozovat, že by Bratří ve městě či okolí převládli, Jednota však tehdy skutečně zaznamenala silnou expanzi a dala o sobě vědět. Poněkud problematická informace, mající však v tomto smyslu svou vypovídací hodnotu, je z roku 1632, kdy se v předmluvě k *Řádu Jednoty bratrské* uvádí: „Nalézáme v Pamětech, že okolo léta 1500 do dvou set zborů v Čechách a na Moravě měli.“⁷⁵ Ferdinand Hrejsa, který tento údaj připomíná, píše, že se mohlo jednat o všechna místa, kde byli Bratří usazení, aniž tam třeba měli svého kazatele. Bezpochyby tehdy v Brodě však jednota existovala a měla se rozvíjet.

Veslav Růžička se nicméně domnívá, že na sklonku století se v Brodě Bratřím nevedlo, protože zástavními držiteli města byli v letech 1490 – 1506 katoličtí páni. Vzhledem ke střídání těchto zástavních držitelů a vzhledem k tomu, že toto město

⁷³ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 49-50.

⁷⁴ Cituje HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu IV*, s. 80-81.

⁷⁵ *Řád Jednoty bratří českých*, s. 8. Cituje HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Reformační sborník,

nepředstavovalo jejich jedinou državu a vlastní sídlo, a vzhledem k silné samosprávě se však lze domnívat, že k nějakému systematickému tlaku směrem k potření Jednoty tehdy v Uherském Brodě nedošlo. K tomu na Moravě byly pro rozvoj Jednoty příznivější podmínky než v Čechách. A Vladislavův mandát proti Bratřím z roku 1503 se na Moravu nevztahoval. Později, roku 1527, si král Ferdinand posteskl, že „...učení pikartské v Čechách tak zjevně se neděje jako na Moravě“.⁷⁶

V druhé polovině 15. a na počátku 16. století tedy v Uherském Brodě, zmítaném různými potížemi a ohrožením ztráty postavení královského města, zdá se, převažoval nepříliš konsolidovaný až labilní katolicismus. Část obyvatelstva, nábožensky senzitivnější či nespokojená, se rozhodla pro jinou cestu než katolickou a přirozeně utvořila bratrskou komunitu. Utrakvismus v této době ve městě patrně zastoupen nebyl vůbec.

Války, nejistota a zmatky jsou časem, který zanechává stopy na víře a mravech. Na jedné straně se objevuje jisté zhrubnutí a zatlačení náboženství do pozadí pro základní existenční starosti, na straně druhé je víra i východiskem, nadějí a tím dochází k jejímu zintenzivnění. Asi by nebylo správné ani v tomto ohledu paušalizování a prohlášení, že vlažnější zůstali pod jednou a věrni Římu a zbožní se soustředili v Jednotě. Oficiální farní správa včetně kláštera jistě představovala nejen záporu doby. A o úpadku se už třeba vzhledem k rekonstrukci farního kostela na konci 15. století jistě hovořit nedá. Svého druhu řeholní společenství rané Jednoty však mohlo být odpovědí na průměrnost a jisté vyčerpání katolictví.

Exkurs 1: Ekleziologie Jednoty bratrské a reformace

Reformace byla revolucí v ekleziologii z hlediska její středověké podoby. Uvědomovali si to i zakladatelé Jednoty. Okolnosti svěcení Br. Michala u valdenského kněze a vůbec otázka, zda je nutná apoštolská posloupnost, Kabátníkova mise k východním křesťanům, to vše byly otázky navýsost ekleziologické a převratné. Pochopitelná byla Rokycanova zděšená reakce na zprávy o těchto událostech. Proč se tak stalo, proč podstoupili Bratři riziko být označeni za heretiky a takto případně i skončit v plamenech? Víra není lidským výtvorem a není podrobena lidské svévoli. Ani Bratři si nemysleli, že víru

sv. 5, 1935, s. 24.

⁷⁶ Cituje WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 57.

deformují podle svého subjektivního nálezu. Jednota vznikla ve zcela jedinečné historické situaci – a v ní nalezneme i klíč k pochopení její identity i teologie. František Holeček se z pozice katolického historika pokusil akt vědomého odloučení zakladatelů Jednoty v roce 1567 smířlivě vysvětlit, a to nouzí o spasení, jak ji Bratří líčí v dopisech Rokycanovi. Neoddělují se pro odlišnost v učení a sami respektují církevní poslušnost, ale odlučují se pro skutečnosti, které nalézají jako odporující křesťanské víře a mravům. A učinili tak po bedlivém uvážení a modlitbách. Je to princip svědomí, který stanul v popředí, nikoliv svévole (která je už podle Chelčického nejtěžším proviněním církve, která si podřídila pravdu Kristovu).⁷⁷ František Holeček svůj názor shrnul slovy: „Nemůžeme nevidět, že se k rozhodujícímu kroku odhodlávají po těžkém vnitřním zápase, aby unikli tísnivému sevření pohoršení hříchu, ve zvláštní situaci eschatologického času a úplné dezorientace uprostřed svářejších se stran, propadlých násilí, kdy nevidí jiné východisko, než nejužší přimknutí ke Kristu samému ‚nejvyššímu biskupu a věrnému pastýři svých duší‘, přičemž objevují jako Boží lid obecné královské kněžství křesťanů“.⁷⁸ Bratrskou ekleziologii propracoval Bratr Lukáš. Nezahrnul ji mezi prvořadé prvky víry, ale do věcí služebných. Církev definuje jako „shromáždění lidí, které si Kristus svolal“. Církev člení z hlediska podstaty a služebnosti. Je dvojí podstatná církev – Kristova a ďáblova. Boží podstatná církev je soubor těch, kteří mají účast podstatných věcí křesťanské víry. A ta je nadprostorová, nadčasová. Její svatost spočívá primárně v Boží spravedlnosti a pravdě. Boží služební církev má přivádět do církve podstatné. Nemůže být sama o sobě cílem, nemůže ani sama o sobě vlastnit pravdu, ani prostředky, kterými disponuje, nejsou z její vlastní moci. A v ní se shromažďují dobří i zlí. Ale přesto jí přísluší atributy svatá a obecná, pro vztah k Bohu. V Lukášově myšlení má velký význam společenství, které má stejnou důležitost jako individuální spása. Život víry nelze žít v izolaci od ostatních. Přesto není samotné členství v církvi zárukou spasení, nemůže nahradit víru jednotlivce, jen jí napomáhá. Je jenom jedna podstatná a jenom jedna služební církev. Jednota bratrská, stejně jako všechny ostatní, je jen jednou z mnoha jednot, které ke spáse vedou. Mezi ně Lukáš počítá i katolíky, avšak upírá jim výlučnost, sebestřednou katolicitu. Vedle služební církve

⁷⁷ REJCHRTOVÁ, Noemi. *Význam Jednoty bratrské. Příběh (ne)zakomplexované menšiny*. In: 540. výročí založení Jednoty bratrské. Ústí nad Orlicí : 1998, s. 36.

⁷⁸ HOLEČEK, František. „Malá věc jest, což činí moc, proti tomu, což činí víra“. Petr Chelčický, *O trojím lidu*.

Boží existuje i služebná církev ďáblova. Je důsledkem lidského odvrácení od Boha a stále se projevuje v lidském hříchu. Zlo viditelně převažuje, zatímco církev Boží je skrytá a nenápadná, jako Ježíšův pozemský život. Podle Lukáše o tom svědčí aktuální situace a vzrůstající moc Antikrista. Jemu církev podlehla v časech Konstantinových. Reformace je nezbytná, oddělí zřetelně církev Boží od ďáblov, společnost těch, kteří se spoléhají na Boží dílo v Kristu od těch, kteří se opírají o magicky působící svátosti. A tuto blízkou reformaci Lukáš intenzivně očekával. Obnovení církve bude dílem Božím, ale měli by se o ně snažit všichni křesťané, ovšem nikoliv násilím. Důvěru ve své vlastní společenství Lukáš vyjadřuje, když říká, že zde se stalo obnovení církve skutečností právě v Jednotě bratrské, byť ne jenom v ní. Ale není to konečný stav, vždy je třeba se ptát, zdali stav odpovídá normě podstatných i služebných pravd, jak o nich svědčí Písmo a apostolikum.⁷⁹ Lukáš v mnohém souzní se světovou reformací. Podle Luthera a augšpurské konfese jsou pouze dva znaky pravé církve – čisté zvěstování evangelia a řádné vysluhování svátostí, nic víc. A to je také jediné nutné pojítko rozrůzněné církve. S podstatnou Lukášovou církví je totožná neviditelná Lutherova církev – „congregatio sanctorum et vere credentium“. Viditelná církev je společenství povoláných, kde jsou i lidé zlí. Všechny viditelné struktury jsou lidským ustanovením a mohou se mýlit. V církvi panuje Kristus, pod ním jsou si všichni rovni. Luther nezaložil novou církev, ale obnovil stávající.⁸⁰ V své konfesi Bratří formulují své učení v rozhovoru se světovou reformací. Tak jsou v církvi všichni, zlí i dobří, „Avšak kde by čistší a nezprznější byla, že to poznáno býti může, smýšlíme po těchto znameních: Kdekoli se Kristus káže, slovo evangelium zvěstuje, svátosti podle ustanovení Kristova přísluhují, i řád a kázeň mocí klíčů království Božího vede... O svém pak shromáždění aneb jednotě to my smýšlíme a držíme, což i o jiné kterékoli jednotě malé nebo veliké smysliti se sluší. Že totiž sama ona církví svatou obecnou není, ale částkou toliko její... Smýšlíme také, že v církvi řád býti má, bez něhož žádná obec ani nejmenší státi nemůže... Ještě podle Písem svatých věříme, že se v církvi Antikrist nachází, kterýž se tu jakožto v chrámě Božím posadil a počínaje sobě jako Bůh a povyšuje se nade všechno, zlé dílo dělá k zhoubě církve... Znamenáme pak (podle Písem) dvojí zlost Antikristovu. Jednu v smyslu a

In: 540. výročí založení Jednoty bratrské. Ústí nad Orlicí : 1998, s. 6-13.

⁷⁹ MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš. Bohoslovec Jednoty*. Praha : 1948, s. 72-80.

⁸⁰ PÖHLMANN, Hans Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*, s. 336-338.

falešném učení, převracujícího Písma proti smyslu a úmyslu Kristovu. [...] Druhá Antikristova zlost jest zlého života, jenž jest množství hříchů ohavných a rozličných nepravostí v církvi zjevně stojících a to svobodně bez kázně. [...] Třetí Antikristova zlost jest ukrutnost proti pravým Božím ctitelům...“⁸¹

Tento jen letmý pohled na bratrskou ekleziologii nám pomůže pochopit jednání českých Bratří v době počátků komunity Jednoty v Uherském Brodě a zvláště pak v čase mohutné konfrontace s kališníky v závěru 16. století. Bratří se považovali za eschatologické společenství, skrze které Kristus koná proti Antikristu. Nejsou jedinou pravou církví a stejně tak není Antikrist přítomen pouze v církvi katolické.

4. Křesťanství v poddanském městě

4.1. Jan z Kunovic

Uherský Brod přestal být s konečnou platností městem královským roku 1506,⁸² kdy byl tímto zbožím obdarován synovec vlivného biskupa Filipce⁸³ Jan z Kunovic.⁸⁴ Avšak jak na reálném postavení města (alespoň dočasně, kdy pán v podstatě respektoval městská privilegia), tak i na náboženské situaci se tehdy patrně nic dramaticky nezměnilo.⁸⁵ Nemáme doloženo, že by Jan z Kunovic nějakým způsobem intervenoval ve prospěch či neprospěch některého z náboženských společenství města.⁸⁶ Bohužel nám scházejí doklady i o tom, jaké

⁸¹ *Vyznání víry Jednoty Bratří českých, vydané J.A.Komenským r. 1662.* Praha : 1935, s. 60-64.

⁸² Během předchozího století došlo k velkému úbytku královských měst na Moravě. Ve 14. století jich bylo ještě třicet, roku 1413 již jen jedenáct. V 16. století jsou to již jen Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Hradiště a Uničov. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III. Brno : 1905, s. 102.)

⁸³ Jan Filipec měl v očích evangelíků nedobrou pověst: „...Jan Bosák, v Uherské zemi varadinský biskup [...] člověk obmyslný a proti pravdě svatého evanjelium neukojitelnou zlostí hořící... Biskup pak varadinský z Čech do Moravy pospíchaje, blízko Olomouce v poli, když z vozu na potřebu ssednouti chtěl, neopatrně sklouzl a v tajném místě na nějakém hřebíku tak uvázl, že se z něho střeva, když jich kus na tom hřebíku se zadrželo, vytáhla: od čehož on brzo potom zdechl.“ (KOMENSKÝ, Jan Amos. *Historia o těžkých protivěnstvích*, DJAK 9¹, s. 84-85.)

⁸⁴ Záslouhou strýce se Janovi z Kunovic († 1545) dostalo výtečného vzdělání zvláště na univerzitách v Lipsku a Boloni. Vladislav II. Jagellonský dne 18. června 1506 vydal ve (Stoličném) Bělehradě listinu ve prospěch Jana z Kunovic, kterou mu daroval hrad a město Uherský Brod a spolu s ním fojstství a ves Šumice, se vším, co k těmto statkům přísluší, do dědičného vlastnictví. (SOKA-Uherské-Hradiště, AM-UB, i.č.-12, sign. L 1165; ZDO XVII, 18.) Později Jan získal Ostroh (Uherský) a kromě jiných majetků ještě roku 1535 Nivnici a přibližně o pět let později i Hluk. (POKLUDA, Zdeněk. *Páni z Kunovic*. In: *Kunovice v proměnách času*. Kunovice : 1996, s. 256-261.)

⁸⁵ Patrně bez vlivu na náboženskou situaci zůstal i téměř čtyřměsíční pobyt krále Vladislava spolu s jeho dvorem ve městě mezi léty 1510 – 1511 (*Bartoškova kronika*, f. 3a), přestože lze pro tuto dobu předpokládat méně příznivé poměry pro Jednotu.

⁸⁶ O Janu z Kunovic existují z hlediska jeho vztahu k novým náboženským proudům různé názory. Na jedné straně je to vztah k jeho strýci a tím třeba i podpora uherskohradištských františkánů, na druhé straně je pozoruhodná jeho otevřenost k nekatolíkům, a pravděpodobně i vychování jeho synů se dalo v nekatolickém duchu. Jan byl zastáncem svobod, jak zemských, tak i „svobody“ osobní. Příkladem může být, že spolu s Janem

konkrétní poměry na tomto poli zde panovaly. Není pochyb, že tehdy byli ve městě katolíci a Jednota. Přítomnost utrakvistů, navzdory Růžičkovi, který ji považuje za nespornou a hovoří o tom, že Bratří v pro ně pokojných letech mohutněli právě na jejich úkor, je velmi nepravděpodobná. Mohlo by to být stále jenom ono jeho tiché husitství, které však můžeme prakticky s jistotou vyloučit, neboť v situaci prakticky nerušeného růstu Jednoty není možno se domnívat, že by byl tolerovaný utrakvismus vykázan do ilegality. Za pomocný argument lze považovat spor Jana z Kunovic s kroměřížskou kapitulou o právo podací k faře. Kapitula a zřejmě i Jan z Kunovic, hlásící se ke katolictví,⁸⁷ by na tuto faru sotva dosadili kališnického kněze. Lze se tedy domnívat, ovšem bez přímých důkazů, že pozdější utrakvistická uherskobrodská farnost je až produktem přechodu dosavadních katolíků, vedených katolickými kněžími, k luterství někdy během dvacátých a třicátých let, tak jako tomu bylo i v jiných dosud čistě katolických městech.⁸⁸ Správně bychom měli hovořit o luterství, ale budeme se držet povětšinou dobového a svým způsobem výstižnějšího termínu utrakvismus (případně evangelictví, protestantismus), neboť ne vždy se zde jednalo o luterství v čisté podobě.

4.2. Počátky nového utrakvismu

O přímém přechodu z katolictví k luterskému utrakvismu byl přesvědčen i Jan Kučera, podle něhož to byli především zámožní měšťané, kteří k novému učení přistoupili velmi ochotně.⁸⁹ Kučera připomněl kromě podle něj žalostného stavu katolictví i spor převora Václava Rousinovského o louku, darovanou klášteru

z Kunštátu se zastal Sperata, jemuž hrozilo upálení. V roce 1535 je Kunovic, opět s Kunštátem a dvěma vratislavskými kanovníky, vyzván, aby soudil děkana olomoucké kapituly Bernarta Zoubka, který „majíc některé mladší kanovníky po sobě, zřízení nová ustanovuje a kněžstvo od poslušenství odvozuje a jiné neřády v smilnostech dopouští“. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 71-72, 97.) Tyto akty souvisely s Janovým úřadem podkomořího, stejně jako s Kunštátovým hejtmanstvím, přesto však se zdá, že se snažil být nábožensky nestranným. Někdy Jan z Kunovic vystupuje jako obránce pravověří, ovšem je otázkou, zdali to nevyplývalo z jeho politické funkce. Tak v roce 1545 spolu s Hynkem Bilíkem z Kornic oznámil králi Ferdinandovi, že na Moravě nebyli přezkoušeni ze správné nauky ještě tři kněží, z nichž jeden ve Znojmě učí podezřelé věci o Tělu Páně. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 326.)

⁸⁷ RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 9.

⁸⁸ VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 16. Zprávy o městské faře v Uherském Brodě z tohoto období jsou velmi sporé. Víme např. pouze, že roku 1513 zde byl farářem kněz Jiřík. (*Uherský Brod*, s. 79.)

⁸⁹ A k tomu dodává: „Na zříceninách církve katolické vyrůstá ponenáhlu nová náboženská strana, luteránská, která stále spojení s Wittemberkem [...] udržuje. Prvý čas zůstává sice při starých řádech a posvátných obřadech. Přeměna starého zřízení církevního na nové nesmí býti náhlá, ale pozvolná a pokračující, aby byla tím jistější.“ (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 87.) Patrně zde však Kučera aplikuje spíše obecné poznatky, než že by se opíral o konkrétní pramenný základ.

markrabětem Karlem, který se rozpoutal roku 1520 a dominikáni jej vyhráli,⁹⁰ že měl dopad na odvrát měšťanů od katolictví. Tato rozhodující léta máme bohužel nedostatečně podchycena v pramenech a musíme vycházet z pozdějších skutečností. V *Bartoškově kronice*, zachycující podrobně až druhou polovinu století, jsou k těmto letům pouze heslovitě uváděny povodně a mor na počátku dvacátých let, ale i v roce 1525 jakési „pozdvížení“,⁹¹ avšak bez bližšího určení místa i příčiny. Vyloučit nelze náboženské nepokoje ve městě, třeba v souvislosti se změnou faráře nebo s jeho působením (zřejmě nepokoje takového charakteru zmiňuje stejná kronika k roku 1540 v nedalekém Hradišti).

Jan z Kunovic, nadprůměrně vzdělaný a schopný šlechtic, významně angažovaný v politice, sice využíval ekonomické základy svých rozsáhlých východomoravských držav, avšak příliš aktivně do vnitřního života svých měst nezasahoval a v náboženských otázkách choval spíše liberální stanovisko – můžeme-li poměry 16. století takto charakterizovat. Bylo to takové, slovy Josefa Války, nadkonfesionální křesťanství, kdy tento pán zachovával katolickou formu, podobně jako jiní třeba utrakvistickou, ale ve skutečnosti těmto rozdílnostem nepřikládal většího významu, možná z pragmatismu, možná i z nedbalosti teologických jemností. Nutno podotknout, že tento postoj stavů po expanzi německé reformace byl podmíněn i očekáváním budoucí reformy křesťanstva jako celku, šlo tedy, řekli bychom, o jakési „předkonfesionální“ křesťanství.⁹² Takovým způsobem,

⁹⁰ Opis listiny o tomto urovnání sporu je v dominikánských písemnostech v ZA, AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, čís. kart. 409, f. 13. („Louka ta [...] až po řeku Olšavu, beze vsí překážky měšťanův Brodských nynějších i budoucích býti má, aby kněz převor s bratřími užívali té louky, jakž nejlépe umění budou moci. Item jakož mlejn, kterýž Hertlin, k témuž klášteru byl nadal, jest sveden a měšťané jiný mlejn v užitku a polepšení svému jsou udělali a z toho již dotčeným bratřím užitek žádný jest nešel, o tom takto vypovídáme, aby purgmistr a radda nynější dávali a platili, a to rozdílně, na svatý Václav kopu groší a svatého Jiří též jednu kopu groší a již psaní Bratří na ten mlejn se více [...] táhnouti nemají, než mlejníška toho pustého travou budou moci požívati, bez překážky měšťanů... Item jakožto tyto zahrady k témuž klášteru příslušející drželi tito lidé dole psaní a platu žádného knězi převorovi a bratřím [...] z nich nedávali, jakož i takto vypovídáme, aby tento plat na budoucí časy knězi převorovi a bratřím [...] dáván byl, na každý svatý Martin. Item z Prymusovej zahrady XX gr. bílých, Item Jan Zelo VI gr. bílých, Item Mhaurka IIIj bílý groše, Item Mileska iiiij gr. alb. Item Jakeš iiij gr. alb., Item Bartoňka iiij gr. alb. Item Vilím X gr. alb. Item Viczen iij gr. alb., Item Kuna iij gr. alb. Item Rector x gr. alb. Item Stach ii gr. alb. A purgmistr a rada nynější i budoucí mají ty lidi, kteříž ty zahrady a louky drží k tomu držite, aby knězi převorovi a bratřím [...] výplaty při s[vaté]m Martinovi na časy budoucí platili a spravovali beze vsí odporosti. [...] Dán a psán v Brodě Uherském svátek před s[vaté]m Jiljím Léta Páně nahoře psaného [25.8. 1520]...“

⁹¹ *Bartošková kronika*, f. 3b.

⁹² A moravští stavové očekávali všeobecnou reformu od konciliu, o jehož svolání také usilovali, ovšem jeho předpokládaný průběh spatřovali husitskou normou, tak v textu žádosti o náboženskou svobodu při Ferdinandově nástupu na trůn uvedli: „...tak aby jedenkaždý mohl pánu Bohu svobodně a pokojně slůžití podle toho, což by kdo za dobré podle zákona a naučení Páně poznal, a v tom, aby král JMt sám útiskuov činiti neráčili ani jiné činiti dopouštěli..., pak aby konciliium obecné křesťanské, zřízené v místě slušném, a což

v atmosféře rozvolnění disciplinárních vazeb, ať už církevně správních nebo v tomto případě vrchnostenských, přešlo zřejmě spolu s některým ze zdejších kněží, případně nově příchozím, městské obyvatelstvo k utrakvismu, respektive luterství, označovanému za utrakvismus.⁹³

Ačkoliv pro Uherský Brod nebyly nalezeny důkazy, že by tomu tak skutečně bylo, lze tuto domněnku podpořit obecnými poměry na Moravě této doby. Zásadně nový pohled na postavení této země v procesu recepcie nových reformačních myšlenek a zvláště luterství přinesl již v roce 1934 ve svém článku *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou* František Hrubý.⁹⁴ Autor v něm mj. poukazuje na přímé pronikání luterství do země, které se odrazilo i v uvolnění disciplíny ve vztahu k církevní vrchnosti. Zatímco dříve buď pražská konzistoř či olomoucký biskup disponovali nad duchovenstvem reálnou mocí včetně jeho dosazování na fary, s nástupem luterství přešla faktická moc na vrchnosti. Pokud jde o utrakvistickou organizaci, hraje zde mimo tuto skutečnost svou roli i vzdálenost Prahy, když moravské sněmy v letech 1540 a 1550 nařizují, aby svědecké výpovědi kněží dávali děkani jejich vrchnosti, a „ten pán [...] aby se při tom tak zachoval, a svědomí vyslyšíc, zapečetěné tomu, kdož jeho potřebuje, vydal“.⁹⁵ Změna v Uherském Brodě tak proběhla právě v tomto bouřlivém období, a v podstatě není důležité, zda dřívější faráři byli římané nebo podobojí.⁹⁶ Výsledkem byla prakticky nezávislá fara a posléze děkanství. Hrubý uvádí na základě biskupských kopiářů, jak katolíci

nejspíše býti může, položeno bylo, a tu aby se ukázati mohlo, jestliže by kteří co bludného smýšleli a drželi mimo zákon a naučení Páně, ti aby tu zákonem Páně napraveni býti mohli.“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 297.) Po koncilu stavy volaly ještě i v roce 1530. (Ibid., s. 298; HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 282.)

⁹³ Poměry v katolickém kněžstvu této doby byly značně chaotické a k utrakvismu nepřestupovali jen ušlechtilí a z důvodů svědomí. Mnoho jich otevřeně nezachovávalo povinný celibát a od katolictví odstupovali proto, že se jejich počínání stalo předmětem kritiky. (Srov. KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 332-333.)

⁹⁴ V ČČH 40, 1934, s. 266-309 a 40, 1935, s. 1-40. Tento Hrubého článek vyvolal v dalších číslech ČČH na popud Pekařův diskusi s Ferdinandem Hrejsou, jehož některé závěry publikované v *České konfessi* z roku 1912 Hrubý zpochybnil. Jádrem diskuse obou vynikajících znalců byla kontinuita utrakvismu na Moravě versus přímé pronikání luterství, které vyzvedal Hrubý. (Srov.: HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 296-326, 474-485; HRUBÝ, František. *Luterství a novoutrakvismus v českých zemích v 16. a 17. stol.* ČČH 45, 1939, s. 31-44.)

⁹⁵ HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 274; KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 414.

⁹⁶ Tato skutečnost by byla důležitou, kdybychom se chtěli zúčastnit zmiňované výměny názorů mezi Hrubým a Hrejsou. Dali bychom tak zapravdu zřejmě Hrubému, který nesouhlasil s Hrejsou, že luterství pronikalo na Moravu ve své plnosti toliko mezi německé obyvatelstvo. (Srov. HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 301-302.) Uherský Brod byl etnicky převážně českým městem a ponejvíce katolickým, s výjimkou Jednoty. Byla to tak přímá implantace „novoutrakvismu“, tedy luterství, byť se uherskobrodská fara začlenila do utrakvistické organizace.

v první polovině století i později přicházeli hromadně o fary, městské i vesnické, které dříve spravovali. A podobně k evangelictví přecházela tradiční katolická šlechta.⁹⁷

V Uherském Brodě existovalo s jistotou dvojvěří od doby utvoření bratrského společenství, poté se pouze změnil Jednotě partner, když katolicismus nahradil luteranizovaný utrakvismus. (Snad i z tohoto důvodu byli Bratří tak nedůvěřiví k pozdějším snahám zdejších děkanů o sjednocení či spolupráci.) Několik zbylých starověrných katolíků se semklo kolem dominikánů (nikoliv kolem kostela sv. Jana, jak se domníval Kučera a po něm i Růžička), avšak bylo to zanedbatelné množství a klášter samotný po několika letech zanikl. Je-li tato úvaha správná, stálo by za pozornost srovnání způsobu přijetí „nové“ víry s podobným procesem o sto let později. Patrně ani nyní to nebyl zcela spontánní proces, jistě sehrál rozhodující roli vnější činitel, v tomto případě zřejmě kněz, který mohl najít sympatie u obyvatelstva nebo jeho vlivné složky. Vzhledem k velké moci tehdejší městské rady mohlo však dojít i k situaci, že takový kněz byl do města pozván a feudál se proti tomu nepostavil. To jsou ovšem opět spekulace založené na dedukovaném předpokladu. Rozhodně však schází doklad o násilném zavedení luterství. Faktem je, že město, v druhé polovině 15. a v první třetině 16. století katolické, nějakým způsobem a v poměrně krátkém čase přešlo k utrakvismu.

Důležitým dokladem může být již Růžičkou uváděná dvojnásobná žádost krále Ferdinanda směřovaná k Jetřichovi z Kunovic, aby bez výmluv poslal svého uherskobrodského kněze do pěti týdnů do Prahy, aby se zodpovídal před administrátorem a konzistoří, poněvadž prý učil a kázal jakési bludné věci.⁹⁸ Tento kněz se do Prahy skutečně dostavil a byl uvězněn ve staroměstském žaláři. Na závazek byl propuštěn a opět se vrátil do Uherského Brodu. Nicméně opět se dopustil nějakých neřádností a Jetřichovi bylo v říjnu 1547 znovu nařízeno, aby jej

⁹⁷ Hrubý připomíná i extrémní situaci u panské šlechty, kdy při jednání o obsazení úřadu zemského hejtmana v roce 1578 byl jediný k tomu schopný katolík Hanuš Haugvic z Biskupic. A za dva roky, když zemřel, neměli katolíci žádného, s výjimkou i v Čechách usazeného Zachariáše z Hradce. Biskup Pavlovský proto lákal české katolické šlechtice, aby se usazovali na Moravě. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 287.)

⁹⁸ Ferdinand, ačkoliv by mu bylo nejmilejší katolictví všeho obyvatelstva, respektoval dané poměry a pokoušel se i skrze ně zabránit většímu posunu doleva nebo náboženské destrukci. Proto se snažil i o podporu pravomocí pražské konzistoře na vzdálené Moravě. Když roku 1546 vydal mandát „strany bludných kněží“, nařizoval v něm, aby na faru nebyl přijat nikdo, kdo by se nevykázal listem od olomouckého biskupa (je-li katolíkem), nebo administrátora a pražské konzistoře, jestliže je podobojí. A jiným mandátem z téhož roku vyzval vrchnosti, aby před osazením fary kandidáta nejdříve prezentovaly jednomu z těchto subjektů k vyzkoušení a potvrzení. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 275.)

do čtyř týdnů vyprovodil zase do Prahy.⁹⁹ Tento kněz tedy nespadal pod pravomoc olomouckého biskupa a nebyl katolíkem. A po stránce věroučné se vymykal tehdejšímu kurzu pražské konzistoře. I to může naznačovat nepřirozenou genezi zdejšího utrakvismu.

Vnější podnět je pravděpodobný, stejně jako pasivita většiny obyvatelstva. Utrakvismus v Uherském Brodě ovšem natolik zdomácněl, že v druhé polovině století je považován za tradiční a nezpochybnitelně správné křesťanství, vlastně je pro měšťany synonymem křesťanství. Katolictví v čele s římským biskupem je pak nezpochybnitelné zlo.

4.3. *Jednota na cestě k rozkvětu*

V časech Jana z Kunovic se daří ve městě již etablované Jednotě. Bratří mají svůj skrovný sborový dům,¹⁰⁰ svůj hřbitov¹⁰¹ a ostatním obyvatelstvem města je tato

⁹⁹ „Jetřichovi z Kunovicz na Brodě Uherském Ferdinand[us]. Urozený věrný náš milý, předtím sme, urozenému Janovi z Kunovic, bratru tvému [sic] [...] poručiti ráčili, aby toho kněze z Brodu Uherského, o kterémž vědomost máš před administrátorem a konsistoří pražskou podobojí způsobu, postavil, i věděti dáváme, že jest nám týž bratr tvuoj odpověď dal, že jest se statkem z tebú rozdělil, a tak že ten kněz již tobě náleží, o čemž sme vědomosti neměli, kdež majic my předešle o témž knězi správu, jaké bludné věci kázal, a ještě káže, jsouc povinní to, podle najvíce možnosti naší opatřiti, a zastaviti, poroučímet přistně přikazujíc, aby beze všech a všelijakých vejmluv a odtahuov od dneška v pěti nedělích téhož kněze konečně v Praze před výše psaným administrátorem a konsistoří postavil, neb se jemu mimo slušné a spravedlivé v ničemž ublížiti nemá, pakli by toho neučinil, až se nenadějem. Tehdy aby ty se sem před námi osobně na týž den na hradě pražském postavil, a toho se před námi s kterých hodných příčin téhož kněze v konsistoří postavití zanedbáváš spravil, a mých v tom dále pokudž uznáme, zachovati ráčíme uznajíc jistú vuoli naší býti, tak zachovej [...], nečiníce pod uvarováním nemilosti naší královské. Dán v Vratislavi v pondělí po svatě Žofie léta CXLVI a království ...“ (NA Praha, RG 38, f. 53b-54a; 143ab.)

„Jetřichovi z Kunovic Ferdinand[us...] Urozený věrný náš milý, jakož jest kněz tvuoj z Brodu Uherského předešlého času pro některé vejstupky zde u vězení v starém městě pražském držán byl, a potom na jistý způsob a závazek zasse vypuštěn. I [...] nás správy jisté docházejí, že týž kněz zase mnohejch neřáduov se dopouští, protožt poroučíeme přistně přikazujíc, aby od dneška ve čtyřech nedělích téhož kněze, před administrátorem pod obojí v starém městě pražském postavil... Dán na hradě našem pražském v středu po svatém Františku léta [...] XLVII a království ut s[upra]. (NA Praha, RG 41, f. 80ab.)

Ferdinandovi úředníci byli špatně informováni o vztahu Jetřicha k Janovi. Podle znění prvního dopisu se lze domnívat, že starý Jan se touto záležitostí již odmítl zabývat. Příčinou mohl být pokročilý věk, ale možná i nechuť nějak zasáhnout proti knězi, který mu byl snad sympatický. Bohužel nic konkrétního nevíme, ani o obsahu kritizovaného kázání. (Winter se domnívá, podle všeho mylně, že šlo o bratrského kněze. Srov. WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 63.)

¹⁰⁰ Pod slovem „sbor“ se skrývá jak název bratrské modlitebny, tak celého místního společenství. I toto se stalo předmětem posměchu nepřátel, kteří Bratřím říkali „zborníci“. Proto jim Luther navrhoval, aby užívali běžný název kostel nebo chrám. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 51; GINDELY, Anton. *Geschichte der Böhmischen Brüder* II. Prag : 1858, s. 220; MACEK, Josef. *Ze slovníku české reformace: sbor*. In: REJCHRTOVÁ, Noemi (ed.). *Směřování. Pohled do badatelské a literární dílny Amedea Molnára provázený příspěvky domácími i zahraničními historiky a teology*. Praha : 1983, s. 117-123.)

¹⁰¹ Bratří koupili za sborem pozemek pro svůj hřbitov roku 1573 – říkalo se mu nový krchov. Nemůžeme vyloučit, že u sboru se v menším prostoru nepochovávalo již dříve, poněvadž na katolickém hřbitově by to bylo zřejmě problémem. Kronikář Bartošek zaznamenal první pohřeb: „Na den Rozeslání apoštolův Páně umřela jest Kateřina, dcera Jana Mudroně, a nejprv pochována jest na novém kerchově, který koupili od Tuchovej tu

komunita akceptována jako jeho integrální součást. Prvním známým zdejším správcem je „nábožný, horlivý a příkladný“ Bratr Horažďejovský († 1525), který byl i členem úzké rady.¹⁰² I další správce se jmenoval Havel a vedl sbor asi až do své smrti roku 1527.¹⁰³ Po něm byl v čele sboru Vít Michalcův nebo Michalec († v Litomyšli 3.3. 1536), člověk „neveliký, suchý, kadeřavý, pěkného vzezření, řeči libé byl“. Kdysi byl tento učený muž poustevníkem a Jednota jej pověřila například roku 1531 jednáním s Janem Dubčanským a v roce 1532 se stal i biskupem.¹⁰⁴ Michalcovi v Brodě pomáhal starý kněz Jiřík Dačický († 1537).¹⁰⁵ V roce 1531 se připomíná zdejší kněz Václav.¹⁰⁶ Uherskobrodský sbor vychovával i své žáky, mezi nimiž byly i nepřehlédnutelné osobnosti. Ze zdejší přední měšťanské rodiny pocházel dr. Václav Mitmánek.¹⁰⁷ Někdy kolem roku 1510 se v Uherském Brodě

v městě za zbořem.“ (*Bartoškova kronika*, f. 31a.) K tomuto prodeji se zachoval i dokument: „Léta 1573ho v Brodě Uherském s povolením urozeného pána, pana Jetřicha z Kunovic [...] Bratří starší na místě všech bratřích zdejších léta Páně 1573ho v pátek před sv. Medardem koupili k zboru zdejšímu od Žofky Zoušky a od synů jejich ten grunt za zbořem ležící k krchovu a k pohřbování těl mrtvých za 100 zl., po 30 gr. za zlatý počítaje, na kteroužto sumu zavdali Bratří 8 zl. Jsou při páních. A z milosti Bratří jí na ostatní peníze dali, aby se jiným gruntem opatřiti mohla, dali 8 zl. A ostatek sumy platiti mají Tušce neb potomkům jejím při každém sv. Janě Křtiteli Božím, počna od příštího přes rok, rok po roku po 6 zl. až do zaplacení sumy pozůstávající. Odevzdán od Žofky Zoušky a syna jejího Jana i na místě jiných bratrů jeho bratřím starším i jiným bratřím nynějším i budoucím za dědičný a svobodný podle práva. Rukojmí za zaplacení toho gruntu Mikuláš Koniček a Bartoň Havránek, manu indivisa.“ (SOKA Uh. Hradiště, Sbirky UB, Ol 15, opis z *Liber fundationum donationumque in Moravia*.)

¹⁰² „Léta Páně 1525. Vmřel B. Horažďowský w Brodě Uherském w sobotu před nedělj Misericordiarum a nazegtržj v Neděli pohřben. Czlowěk nábožný, horliwý, przjkladný, Geden z Auzké rady.“ (FRA SS, V. FIEDLER, Josef (ed.). *Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder*. Wien : 1863 s. 224, Knihovna NM, sign. 51. C. 3; REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 325, uvádí chybný rok úmrtí 1535, kterého se drží třeba Kučera.)

¹⁰³ „Léta Páně 1527. (B. Hawel vmřel w Brodě Uherském.)“ (*Todtenbuch*, s. 224.)

¹⁰⁴ „Léta Páně 1536. Bratr Wjt Michalcůw Bratr vmřel w Lithomyssli Prwnj Pátek w Postě a tu pochowán.

Byl zpráwčým w Brodě Vherském, Bakalář Pražský vczený czlowěk. Páustenjkem byl drahný czas, Potom w Gednotě Bratrské Kněz až y Biskup. Mnoho chtěl a vsylowal zprawiti w Gednotě, než wytrhl ho Pán z Bjd těchto. B. M. Cz. napsal že pochowán w sobotu před Nedělj Inuocauit. Já sem ho toliko gednáu widěl. Ne weliký, suchý, Kadeřawý, pěkného wzezřenj, Rzeči libé byl. (I : m : Zrzzen na Kněžstwj Leta 1526 w Boleslawi.)“ (*Todtenbuch*, s. 228. Též GINDELY, Antonín. *Quellen zur Geschichte der Böhmisches Brüder*, s. 451.) REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 316, píše k roku 1632: „Vitus Michalecius, Baccalaureus, vir literatus, Ecclesiae Hunno Brodens. Pastor.“ [Na okraji „1536 Litomisl.“]

¹⁰⁵ „Léta Páně 1537 vmřel B. Girzik w Brodě Vherském, kněz byl (starý).“ (*Todtenbuch*, s. 228.)

¹⁰⁶ Jan Kuna z Kunštátu, podkomoří Markrabství moravského, posílá dopis tomuto knězi s nabídkou, aby se členové bratrského společenství v Uherském Brodě zúčastnili plánované rozpravy Jednoty s habrovanskými v Prostějově. Datum 21.9. 1531 v Brně. (V *Odpovědi a zprávě*, in: *Historia Fratrum Bohemicorum*, pars secunda. Nelahozeves, Lobkowiczké sbirky, Roudnická lobkowická knihovna, MS Roudnice VI Ed 7; Mikrofilm: Praha NK, Zl 703 n, s. 866-867. Uvádí ROTHKEGEL, Martin. *Mährische Sakramentier des zweiten Viertels des 16. Jahrhunderts: Matěj Poustevník, Beneš Optát, Johann Ziesing (Jan Čížek), Jan Dubčanský ze Zdenína und die Habrovaner (Lulčer) Brüder*. Bibliotheca Dissidentium, Tome XXIV, Baden-Baden : 2005, s. 131.)

¹⁰⁷ JIREČEK, Josef. *Dr. Václav Mitmánek z Uherského Brodu*. ČMM 5, 1878, s. 101-127; KROFTA, Kamil. *Dr. Václav Mitmánek*. Praha : 1931. Kučera se domnívá, že Václav se narodil kolem roku 1500 v rožním domě č. 105 v ulici Bratří Lužů. Jeho otec Jan († v květnu 1563 – *Bartoškova kronika*, f. 16a) Václav měl bratra Jana

narodil B. Jiří Izrael¹⁰⁸ a patrně ne o mnoho později B. Pavel Jessen.¹⁰⁹

(zemřel patrně roku 1562 – *Bartošková kronika*, f. 15a) a z druhého otcova manželství dalšího bratra stejného jména. Základy vzdělání nabyl ve zdejší bratrské škole, poté se vydal na náklady Jednoty do Vítemberku a studium završil v Basileji. Kněžského svěcení v katolickém ritu se mu dostalo v Benátkách roku 1541. Mitmánek se s Jednotou rozešel a stal se horlivým utrakvistou otevřeným k luterství, ke kterému získal sympatie už za studií ve Vítemberku. Po vysvěcení se stal farářem v Týnském chrámě v Praze a patřil k významně angažovaným kněžím. Dostal se do konfliktu s mocí a musel v roce 1543 Prahu opustit, potají se tam následujícího roku vrátil, byl však zajat a uvězněn na Křivokláte. Byl později propuštěn, avšak vypovězen ze země a zemřel patrně v Polsku po roce 1552. Cenné jsou Mitmánkovy dopisy otcí, které zapsal B. Matěj Červenka do svého *Poznamenání některých věcí paměti hodných*. Dopisy zveřejnil JIREČEK, Josef. *Dr. Václav Mitmánek z Uherského Brodu*, s. 113-127. Zde uvedme alespoň psaní z Prahy 15. 6. 1539, kde vysvětluje, proč se přiklonil k utrakvismu. Uvádí, že zažil mnoho ústrků a nepřátelství a našel přívětivost tam, kde ji neočekával: „Anobř kdež sem se domníval, že sou moji nepřátelé jako v stáde antikristově, proto že sme je drželi za svět a antikrista, tu sem jináč vskutku shledal, jedno že nejsou svět ani antikrist, než také dobří křesťané, Pána Boha se bojící, a potom shledal sem místo nepřátel velmi dobré přátely. Nad čímž mniši bezpochyby, když to uslyší, zármutek míti budou; nebo by oni tomu převelmi rádi byli, aby všickni tak se ke mně měli jako oni. Jáť Pána Boha chválím, že-tě mi skrze mnohé příčiny oči otevřítí ráčil, abych viděl, že není všecko zlato, co se lskne, a že není Kristus vězněm těch mnichův, ale že jest všechněm, kdož sou koli věřící, tak obecný jako slunce, kteréž všem světlost svou rozstírá. Bychť byl neměl velkých k tomu, častých a znamenitých příčin, nebyl bych já na ty věci mohl hleděti. Byl bych tvárnostmi svatosti a barvy zevnitřní podveden, oklamán a zaslepen. Jakž mi-tě koli Pán Bůh k tomu pomohl, abych porozuměl, že vsudy v církvi věřící může spasen býti, by pak o Litomyšli, ani o Boleslavi i o Boleslavských nic nikdy neslyšel; ale by pak i v Rousích, v Moskvě, i mezi Tatary a mezi Turky byl a kdežkoli, když má víru pravou v Krista, dobře může spasen býti. Nad to pak tu spasení jest, kdež se Kristus vyhlašuje, a kdež ten jeho hlas mnozi s vděčností přijímají. Což se děje vsudy v Čechách, netoliko u těch mnichů Boleslavských, ale ve všech téměř městech královských a panských, ač někde lépe a světleji, a někde též temněji. [...] Protož, můj pane tatíku, pro mne budou-li Vám chtíti zármutek činiti, nepřipouštějte toho k sobě, a nedejte se na to navozovati, jako bych se Krista pustil. Že já s nimi tak nejsem, jako prvé: Krista sem já se nepustil, nýbrž se vši obcí křesťanskou sem se Krista chopil, na sektu nic nedbaje, kteráž by sama chtěla Krista u sebe co jiného nesvobodného vězně míti. [...] Pán Bůh rač dáti, aby sekty, různice a roty v srovnání, v lásku a v křesťanský mír uvedeny býti mohly!“ Mitmánek zde ukazuje, nakolik byl proniknut luterstvím a trpěl pocitem tísně v Jednotě, která svým způsobem projevovала sektářské rysy, kterých se obával. Je to model onoho nadkonfesního křesťanství, kde upřenost na Krista je jediným podstatným elementem.

¹⁰⁸ HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Reformační sborník, sv. 6, 1937, s. 14. „Téhož Léta 1588. Vmrzel B. Girzi Izrael v Lipnjku 15. den Měsíce Czerwence w 16 hodin. Mage věku swého 80 let a nětco wjce. (I : m : w Boleslawi zjzen k Kněžstw 1540. Do rady wzat Leta 1550 w Sležanech y tam Biskupem. K Biskupstw 1537.) O němž B. Girzjk Streyczek při pohřbu geho w zboru Lipenskem toto swědectwj dal na katedrze...“ (*Todtenbuch*, s. 283.) Jiří Izrael byl patrně o několik let maldší než Mitmánek, narodil se zřejmě roku 1507 nebo spíše 1508, studoval na bratrské škole v Mladé Boleslavi a patrně také na německých akademiích. Roku 1531 je jáhnem v Brandýse n. Orl. a 1540 je knězem v Mladé Boleslavi a pak v Turnově. V roce 1536 putoval s bratrským poselstvem k Lutherovi, aby mu doručili bratrskou konfesi. O šest let později provázal do Vítemberka Bratra Augustu k rozhovorům o církevní kázni. Za pronásledování Bratří po roce 1547 byl uvězněn. Uprchl a odebral se spolu s jinými do Ruska a poté do Polska, kde působil při konsolidaci tamní bratrské enklávy. Byl ustanoven bratrským biskupem v Poznaňsku. Roku 1552 se usadil v Ostrorohu. Na synodu v Goluchově v roce 1555 došlo jeho zásluhou k přátelské úmluvě Jednoty s polskými protestanty a v jednáních s ostatními konfesemi pokračoval. Po vyčerpávající práci se jako stařec vrátil do vlasti a v Lipníku skonal.

Po pohřbu o něm vydal svědectví Bratr Jiří Strejček (Vetter):

„1. Že jest se nalezlo při něm hned v mladosti jeho dílo ducha Páně zvláštní. Nebo při otcí svém byv v Brodě Uherském a živiti se jemu pomáhaje obchodem a řemeslem prostým kovářským, žádost a chuť měl, k níž mu žádný z lidí nesloužil, aby se mezi služebníky Boží v Jednotě dostal. Čemuž, ač otec poněkud odpíral, však potom to přehlídil a nepřekážel jemu.

2. Při dobrých příčinách byv vychován a darů potřebných, jakož k svému vlastnímu spasení tak i k službě nabyv i v nich jsa zkušen, pořádně stupňův služebnictví Kristova v Jednotě došel, až i stupně prvotnosti neb přednosti k správě i služebníků Páně za let 40.

3. Požehnal Pán i svatým pracem jeho, v nichž velmi bedlivý a téměř neustálý se nalézal, i v Čechách i zde na Moravě, obzvláště pak ve Větším Polsku, jejichž vlastně obnovení svatého evangelium jeden byl z předních

Na svůj sbor pamatovali jeho členové i odkazy. V roce 1535 odkázal na tento účel

dělníků a apoštol.

4. Spatřovala a nalézala se při něm též divná ochrana Boží v rozličných a mnohých nebezpečnostech na cestách, na vodách i mezi mnohými častokrát jedovatými nepřáteli v oné české bouři před lety 40, byl se také do vězení na hrad pražský dostal. A ačkoli rukojmové jeho chtěli podstoupiti základ, aby se nestavěl, on však nechtěl k tomu svoliti pravě, že on má bohatšího pána, kterýž ho již vykoupil a ve svou mocnou ochranu přijal, jemu se cele dověřil. I také se stalo, že nebyl v té svatě naději zahanben; neb jej Pán Bůh bíledne odtud vyvedl z toho vězení, takže prostředkem varty z hradu vyšel.

5. Požehnal jemu Pán i v tom, že ho dlouhověkým životem obdařiti ráčil. O masopustě minulo 80 let. A i tuto věc Písma svatá mezi zvláštní požehnání pokládají. A ač teď po několik dní velmi již mdlý byl, častými nemocemi byv strápen, to však zvláštní z milosti Boží při něm se nalézalo:

1. zdravý a jasný soud,
2. paměť přeušlechtilá a k víře nepodobná,
3. horlivost v pobožnosti veliká.

Summou dím, jiných mnohých věcí pomíjeje, byl zvláštní nádoba milosti Boží.

Ach, jaktě nám všechněm bylo milé jeho šediny vídati, jeho v radách přimluvy slýchat, na nich přestávati, jeho život i obcování všecko mírně a právě otcovské spatřovati i jeho užívati. Ach jižť jest nám ten tak vzácný propůjčený dar milý Bůh odjal. Kde takového otce najdeme (a tu se téměř všecken lid rozplakal), za tím k chválám a modlitbám svatým napomenul.

Kázání prv činil na řeč Izaiáše proroka z kapitoly 57.: Počátek spravedlivý hyne; konec chodí v upřímnosti své. Epitaphum B. Jiřímu Izraelovi.

Hoc tumulo clari requiescunt ossa Georgi

Qui Israel fortis nomine reque fuit.

Splendida cunctarum virtutum visit imago

Laude omni major vir fuit ille Dei.

Primus Sarmaticis, quas transit Vistula, in oris

Nostro aevo sanctum sevit Euangelium.

Strenuus in templo Domini, Fratrumque Ministri

Octoginta annos dum superasset obit.

Chare pater, pie sancte senex reverende Georgi

Vive, vale, in Christi mox adeunde sinu.“ (Přepisuje KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 106-107; Jiřímu Izraelovi se věnovala podrobně zvláště BEČKOVÁ, Marta. *Jiří Izrael a Jan Blahoslav*. In: BIMKA, Svatopluk – FLOSS, Pavel (eds.). *Jan Blahoslav, předchůdce Komenského 1571 – 1971*. Uherský Brod 1975, s. 64-72.)

¹⁰⁹ HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Reformační sborník, sv. 6, 1937, s. 11. Pavel Jessen byl knězem od roku 1576, členem rady od roku 1584 a biskupem od léta 1589. Při tom byl 16 posledních let svého života správcem sboru v Lipníku. Zemřel 24.5. 1594 v Bezuchově u Bystřice pod Hostýnem. Jessen se měl stát nástupcem ivančického biskupa B. Jana Eneáše († 1594, *Todtenbuch*, s. 288-289), ale toho se již nedožil: „Téhož Léta vmrzl B. Pawel Jessen w Bezuchowě w autery před Swatým duchem t. 24 dne Máge po 18. hodině, toho tehodne do Ewančyc se stěhowati měl, a Pán Buh gey k ginemu mjstu obratil. Muž gisté weliký w slowu y w skutku mocný vezený stížtyedlný k odpowědi rychlý a welmi wymluwný (a y pyssný) a wssak osten neskrowného těla magicý kterýž geg zassygkował že ani swatých služeb konati nemohl, podle mista swého Bezuchowa do Dřewohosticz přiwezen a tu we Čtwrtek slawnem hlubokem hrobě pochován. (I : m : Nebo se dokopali hlíny žluté barwy jako zlaté, k tomu hrob byw hrubě zassjřeny, když do něho dlauho shúry patřil, zdálo se gakoby z něho záře slunečna wystupowala, tak že tu přítomný každý sobě wtom zalibowawsse takových sobě hrobů žadali.) Kazanj nadnjm včynil B. Girzjk strege nata slowa Genes: 47 Dnu lét putowanj meho 130. Na Kněžstw jřzen w Slawkowě léta 76. Do rady wzat 84 w Slawkowě léta 76. Na Biskupstwí 89 w Lipnjku w němž pracował 6 lét. okolo xvj let w Lipnjku zpráwycm byl, kdež znamenite staweni wzdělal, z něhož před smrti před Panem Hynkem z Wrba tehdaz hegtmanem Morawským vgeti do Bezuchowa musyl na Grunty pana Karla z Žerotjna.“ (*Todtenbuch*, s. 289.) Po Jessenově smrti psal uherskobrodský úřad Starším, aby vydali polovinu pozůstalosti pro jeho sestru. Starší odpověděli, že „neměl žádného statku pozemského. Svoji otcínu utratil na učení a na některé mládence, které posílal na učení, a něco i na stavení. O jeho vůli poslední je dobře známo. Po bratru Zachariášovi bral jeden podíl a druhý, připadající na sestru, zůstává za úřadem. O penězích a klenotech nevědí, než o dluzích, jichž po něm pozůstalo do 200.“ (Ibid., s. 265.) REGENVOLSCIOUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 320: „Paulus Jessenius, Hunnobrodae natus, ingenio promptus, Ordinis boni observator, hospitalis: Evangelicium migraturus

Martin Tkadlec polovinu svého majetku.¹¹⁰ Podobně bylo bratrské společenství obdarováno v roce 1543 z pozůstalosti Valentina Bezděksvatého,¹¹¹ v roce 1550 se zavázal měšťan Lukáš k daru 100 zl. z prodeje svého domu.¹¹² Roku 1556 odevzdal sboru Václav Rokyta stodolu, kterou si Bratří na jeho pozemku postavili.¹¹³

O Jednotě první poloviny 16. století víme stále žalostně málo. Uvedený výčet prokazuje silné společenství, jež bylo s to uživit duchovní, kteří byli často navíc osobnostmi, překračujícími regionální rozměr. Bezpochyby to byla vitální a nikoliv malá komunita, která vykazovala soudržnost a velkou vnitřní disciplínu. To byl přetrvávající znak Jednoty, ani z pozdější doby neznáme v Uherském Brodě významnější nebo kolektivní přestup z Jednoty k jiné konfesi nebo ochabnutí bratrského přesvědčení příslušníků.¹¹⁴ Muži, představující Jednotu, prokázali velkou energii i osobní obětavost, když svou církev nebo její jednotlivé členy hájili.

4.4. Geneze mezikonfesního napětí

Nejvýraznější osobností z pánů města v 16. století, alespoň jak se nám zračí v pramenech i následně v literatuře, je Janův syn Jetřich z Kunovic.¹¹⁵ Růžička jej

in coeleste πολιτευμα transiit.“

¹¹⁰ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 88. Odkaz poloviny majetku Martina Tkadlece ve prospěch Sboru r. 1537 – SOKA Uherské Hradiště, AM UB, i.č. 162, Rkp 100, kart 86.

¹¹¹ Dne 26.2. 1543 uzavřeli Bratří zastoupení Martinem Němčanským a jinými Bratřimi z lidu smlouvu s příbuznými zesnulého Valenta Bezděksvatého o statek po něm. Bratří vyplatí třem příbuzným po 40 zl. Později dne 9.6. 1544 se Bratří dohodli s dalšími příbuznými, že jim vyplatí dalších 38 zl. (*Liber foundationum*. SOKA, Sbírky UB, Ol 15; SPURNÝ, František - ZEMEK, Metoděj in *Jižní Morava*, ročník 20, sv. 23, 1984, s. 184, odk. na f. 135a-137b, smlouva z 9.8. 1544 je na f. 138a-139a.)

¹¹² KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 91.

¹¹³ SOKA Uh. Hradiště, osobní fond, František Skrejšovský.

¹¹⁴ Přesto byly hranice tohoto společenství poněkud rozostřené. Jak si ukážeme níže v případě uzavření sňatku jednoho poddaného z Havřic, který přišel požádat správce o svatbu a při tom sdělil, že za předchozího správce Bratrem byl, ale že nyní není, avšak do Sboru chodí. Existovala tedy jistá vrstva společnosti, která patrně nebyla nábožensky dostatečně aktivní a nebyla svázána s žádným z obou církevních společenství.

¹¹⁵ Jetřich (1510-1582), dědic uherskobrodského panství. Dalšími koupěmi a dědictvím po postupně umírajících bratrech měla nakonec v roce 1566 jeho država stejnou velikost jako kdysi otcova. A stejně jako otec, byl i Jetřich aktivním politikem. Jetřich byl třikrát ženat – s Dorotou Šlikovou, Eliškou ze Žerotína (*Bartoškova kronika*, f. 14a) a nakonec Magdalenou z Ludanic (ibid., f. 19a, 27a). Jetřich byl jednou z nejvýznamnějších osobností tehdejší moravské politiky. Aktivně se podílel na zemském veřejném životě, v roce 1566 se účastnil tureckého tažení a tehdy vykonával také úřad podkomořího a jiné významné funkce. Posléze byl také přijat mezi starožitné panské rody. Zemřel 4. září roku 1582 v Brně u Jiřika (Jirizkh) Scholze (*Bartoškova kronika*, f. 56a; CHLUMECKY, P. Ritter v. (ed.). *Des Ratsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brunn (1555-1604)*, Brünn : 1859, s. 18.) Bratr Jan Blahoslav o něm prohlásil: „Přiznává se ke kněžím utraquistickým, ačkoliv málo co s nimi činiti má a skoro ariánského smýšlení jest, a summou člověk zpletený a syn světa, avšak ne nepřítel bratrský“. Z opačné strany je to olomoucký biskup Stanislav Pavlovský, který 13.9. 1582 píše: „Jetřich z Kunovic z tohoto světa sešel, kteréhož jsem já i pana Kavku, ačkoliv katolíci nebyli, majíc v nich dobré přátele, jistě nerad ztratil a i mnohý z nás obyvateluo v slušně by jich pro jejich hodnost a pořádku této země povědomost litovati měl.“ (NAVRÁTIL, Bohumil. *Jezuité olomoučtí za protireformace*. Brno : 1916, s. 243.) Jeho náboženská orientace je obtížně postižitelná, jak je zřejmé, již pro současníky. Kučera o něm, zdá se

charakterizuje jako člověka pánovitého, pyšného a jízlivého. Stejně tak již Jan Kučera na něm neshledává mnoho pozitivních vlastností a hovoří o jeho snaze dosud hrdé měšťany pokořit, alespoň z počátku jeho vlády. Tento do jisté míry pravdivý soud je ovlivněn především naší větší informovaností o době vlády Jetřicha a také složitostí doby, během které město spravoval. Je to doba rostoucích konfliktů mezi křesťanskými konfesemi, které se nevyhnuly ani Uherskému Brodu. A Jetřich takové spory nemiloval. Postupem času nabyl přesvědčení, že příčina je ponejvíce na straně Bratří, jejichž tvrdošíjné lpění na vlastní svébytnosti a autonomii nebyl s to pochopit a takto stanul na straně jejich protivníků, zvláště když se sám hlásil k utrakvismu a usiloval o vytvoření jednotné církevní správy v zemi, správy do značné míry tradiční, avšak nezávislé na olomouckém biskupovi, potažmo Římu. Růžička přeceňuje skutečnou roli tohoto feudála v rámci vztahů mezi konfesemi ve městě.¹¹⁶ Situace nedospěla ani v nejvyhrocenějších chvílích do stadia přímého ohrožení existence Jednoty v Uherském Brodě, i když bratrské prameny jasně ukazují nervozitu Bratří ve vztahu k Jetřichovi, například již slibem vynuceným na něm jeho manželkou Eliškou ze Žerotína, aby jim po její smrti nepřekážel. K Jednotě měl později skutečně problematický vztah, ale nezdá se, že by jí chtěl přímo škodit. Například, když v nedalekém královském městě Kyjově došlo k pokusu o zrušení tamního bratrského sboru, vystoupil Jetřich razantně proti tomu: „neb nebude-li časně to nějak předejdeno, dnes v Kyjově a zítra bude v Brodě, neb když se ve sboře káže, šerhy pro učitele posílají.“¹¹⁷ Podobně působil

trfěně, píše: „...není ani katolíkem ani bratrem ani kališníkem ani luteránem ani vvingliánem ani kalvínem ani novokřtěncem, ale svého vlastního vyznání, jež nejvhodněji jeho jménem by se označiti mohlo, se drží: nepřekáže nikomu víru svou jakkoli vyznávat.“ (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 91.) Jetřich se církevně hodně angažoval. Dopisoval si také s filipistickým Vitemberkem – psal tamnímu profesoru Pavlu Eberovi († 1569) – v dopise z roku 1566 děkuje Jetřich Eberovi za péči univerzity věnovanou jeho synovi. (HRUBÝ, František. *Ke stykům Moravy s Vitemberkem v 16. století*. ČMM 55, 1931, s. 43.)

¹¹⁶ Osobnost Jetřicha z Kunovic by si zasloužila nové zhodnocení oproštěné od různých jednostranných soudů jak jeho současníků, tak i historiků. Zcela jistě měl problematické vlastnosti, ale současně to byl velký hráč na zemské politické scéně a schopný hospodář. Z tohoto hlediska je třeba posuzovat např. i jeho snahy po usazení Židů ve městě. Nebylo to nějaké zvýhodňování tohoto obyvatelstva, ukazuje to i dochovaný záznam o stížnosti kolínského Žida Israele, který si na něho velmi stěžuje, že jej přinutil osadit se v Uherském Brodě a dům tam zakoupiti, když tam byl přišel k své sestře co by host. Maxmilián na místě Ferdinanda I. přikázal 26.1. 1564 Jetřichovi z Kunovic, aby ho dále neutiskoval. A biskup Marek Khuen žádal Jetřicha, aby postavil před zemský soud Cedrona z Brodu na domě bratrském: „Oznamujem vám, že sme zapohnali [...] ouředníka Napajedelského k soudu zemskému o nějakú svú vuoli, kteréž jest těmito časy nedávno jminulými na dobytých poddaných našich Opolských provedl. I pohiebujem k svědomí Czedrona z Uherského Brodu na domě Bratrském. [...] V outerý po Božím na nebe vstoupení 1563.“ (ZA, AO, kn.č. 53, f. 75.) Turek s odvoláním na Hrejsu soudí, že se jednalo o B. Pavla Cedrona, později působícího v Třebíči a zemřelého roku 1585 ve Strážnici. (TUREK, Adolf. *K topografii Bratrských sborů na Uherskobrodsku do třicetileté války*. In: BENEŠ, Josef (ed.). *Památník Musea J.A. Komenského v Uh. Brodě*. Uherský Brod : 1948, s. 144.)

¹¹⁷ Cituje VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 59. Eliška byla pohřbena po smrti v roce

na novosvětlovského pána Fridricha Tetoura, aby nezavíral sbor v Záhorovicích, kde se vyskytly mravní problémy. Jan Kučera pána kritizuje spíše z hlediska omezování práv měšťanů, zvláště hospodářských, naopak uznává nebyvalou míru náboženské tolerance na Jetřichově panství a dokonce v tom spatřuje i důvod imigrace nových měšťanů, který pro tuto dobu zaznamenal. A představě aktivních nenávistných zásahů Jetřicha proti Jednotě odporuje i rozvoj bratrského společenství právě v době jeho držení města.¹¹⁸ Tehdy si Bratří v letech 1548 – 1550 stavějí nový sborový dům,¹¹⁹ který je na rozdíl od původního skutečnou chrámovou stavbou, ke které přibyla za dvacet let i samostatně stojící věž, zbudovaná místním stavitelem Mikulášem Lorkem.¹²⁰ (Malý paradox dějin: Bratří, stavějící se proti „kostelnímu náboženství“ mají chrám s věží, zatímco nový katolický farní kostel, zbudovaný

1561 v klášteře, nikoliv ve Sboru. Byla spíše sympatizantkou Jednoty, organizačně k ní nepatřila.

¹¹⁸ Od roku 1558 spravoval Sbor Bratr Zachariáš, pobýval zde B. Jiřík Starý, příjímím Hoškův – dřívější správce v Lipníku a Kojetíně († 12. 12. 1559). „Téhož Léta vmřel B. Girzik Starý w Brod Vherském przjgmjm Hosškův w IX hodin ráno przed Swatáu Lucygj a Ottylij, a na Swatáu Lucij pohřben, muž welmi pobožný. W ten czas pro sesslost wěku k B. Zacharyassowi dán byl, Anobrz sám sobě mjsto to obljbil, aby tu mezy czeládkau Otcem byl, jakož y tak czynil za drahný czas. Mnoho let zprawował zbor Lipenský, Tež y w Kogetjně. Na kněžstwj rzjzen byl (i : m : w Prostěgowě) Léta 1537.“ (*Todtenbuch*, s. 241.) Byl zde i B. Petr Pišek, který byl knězem od roku 1557. Bratru Zachariášovi Litomyšlskému zde několik let pomáhal jáhen Bartoloměj Justin. Ten byl jáhnem od roku 1568, z Brodu se dostal do Třebíče a zemřel roku 1574 v Kralicích. „Téhož Létha Měsýce Března dne 17, Vmřel na Kralicých Bartoloměg przjgmjm Justyn, Jahen, byl przy B. Zacharyassowi w Brodě (i : m : Vherském) několikolú léth, potom dán do Trzebjecze k B. Janowi Aeneasowi, nedláhu tu pobyl, roznemohl se, nemocý wezen na Kralice, a tu vmřel y pochowán. K Auřadu Jahenskému rzjzen byl w Přerowě Létha 1568, Vczený muž byl.“ (*Todtenbuch*, s. 260.) V Uherském Brodě zemřel ve věku 70 let jáhen B. Matouš, příjímím Svatý, roku 1576. „Toho Léta [1576] vmřel w Brodě Vherském B. Matouš Přjgmjm měl Swatý. Gahen dávnj, Pobožný, Pilný, wěrný, Zbytedlný, pracowitý a pro pobožnost y starost lidem přigemný, měl let okolo 70.“ (*Todtenbuch*, s. 262.) (Srov. HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 15-16.)

¹¹⁹ „...ustaven jest ten dům Boží s povolením [...] Jetřicha z Kunovic a na Ostrově léta 1550 v čas pokušení velikých v Čechách.“ (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 14; o tématu psali i SLAMĚNÍK, František. *Lešenská kniha*, Lidové noviny, 24. 1. 1914, s. 2 a PRAGER, Ferdinand. Lidové noviny 25. 9. 1934, č. 483.)

¹²⁰ Letocha ji popisuje takto: „Věže pak byla náramně pěkná a silná, však nepřikrytá, nade dveřmi měla nápis latinský: Lucerna pedibus meis verbum Tuum Domine. A opět na druhé straně v jazyku moravském: Věže pevná jest slovo Páně, k níž se spravedlivý utíká a nebude zahanben.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 13.) Věž stála až do roku 1694, kdy panský hejtman Jan Sobelli podkopáním pomohl jejímu zřícení, ačkoliv se jí měšťané snažili zachránit a dokonce k tomu získali souhlas od Dominika Ondřeje z Kounic, tehdejšího pána města. (Dne 18. listopadu posílá biskup Karel z Lichtenštejna-Castelcornu do Haagu povolení majiteli panství Dominiku Ondřeji k demolici podkopané věže Sboru. Srov. MZA, G 436, i.č. 1136, sign. A 7, kart. 112.) Na hřbitově u Sboru se pohřbívalo i nadále. (*Děkanská matrika* z roku 1771 uvádí, že hřbitov „na zboře“ sloužil k pohřbívání lidí z Předměstí a cizinců. Srov. ZA, ACO, kn.č 238.)

Ačkoliv se věž, ani budova sboru do současnosti nedochovaly, zachovalo se nám poselství uložené do makovice na věži, kde je mj. i seznam předních členů sboru: „Martin Hotový, jemuž bylo na osmdesát let, Martin Němčanský, tomu také již přešlo přes sedmdesáté let, Jan Bašta, v sedmdesátí letech a více, Jan Mitmánek, před kolikas lety umřev, jejich spolu collega, měl věku k devadesátí. [...] bratří starší zboru neb soudcové [...] byli tito: Martin Hotový, Martin Němčanský, Jan Bašta, Vaněk Švec, Matěj Bardoun, Mikuláš Koniček, Pavel Žiž z Habřin [sic], Václav Tělpal, Tomáš Krutík starý, Lukáš Bachorek, Foltýn Kožišník, Martin mlynáře Valenty syn, Pavel Kabaj, Matěj Krsa, Jan Poláček z Habřin.“ (*Liber fundationum*, kopiář nadačních listin Jednoty bratrské z jejího archivu v Lešně, dnes v Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego. Sign. ABCz 47.)

v 18. století, byl bez věže po celých dalších 150 let.) Toto vše ukazuje na vzrůstající početnost i zámožnost této komunity i jednotlivců.¹²¹ Zdejší bratrské společenství nebylo v kraji osamoceno a mělo v církevněsprávním systému Jednoty své místo. K tomuto sboru příslušely i „sbory“ menší z okolí, tedy jakési filiálky. Jan Kučera uvádí takové stanice v Drslavicích, Havřicích a ve Vlčnově.¹²² A sbory byly i na blízkých panstvích, v Nivnici, Záhorovicích, Bojkovicích a Vlachovicích, ačkoliv se svým významem a velikostí nemohly srovnávat s uherskobrodským.¹²³

I jiné indicie napovídají o příhodném čase pro Jednotu, jako například skutečnost, že jejich významní muži zasedali pravidelně v radě města. (Snad právě toto představovalo jeden z neuralgických bodů, a to zvláště v případě, že mezilidské spory získaly konfesní podbarvení.)¹²⁴ Nezanedbatelnou okolností bylo v tomto současném sílení utrakvistického společenství, respektive rostoucí ambice zdejších farářů, kteří získali i pozici nadřízených utrakvistického duchovenstva v poměrně rozsáhlém okolí jako jeho děkani.¹²⁵

¹²¹ Dosud frekventovaná, avšak mylná je představa o většinové příslušnosti členů Jednoty k nižší střední, řemeslnické třídě. Ve skutečnosti existovala větší sociální rozrůzněnost. Nemáme doklady, že by některý z uherskobrodských Bratří patřil k chudini, avšak někteří příslušníci Jednoty patřili k nejbohatším měšťanům, jako třeba Záhubka nebo Mitmánkovi. Patně k velmi bohatým patřili i Martin Němčanský a Martin Hotový.

¹²² KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 154, 156.

¹²³ Tématu se důkladně věnuje TUREK, Adolf. *K topografii Bratrských sborů na Uherskobrodsku do třicetileté války*. In: BENEŠ, Josef (ed.). *Památník Musea J.A. Komenského v Uh. Brodě*. Uherský Brod : 1948, s. 142-151.

¹²⁴ Nepodařilo se nalézt nějaký náznak stranictví v rámci městských orgánů. Všichni členové rady reprezentují město, nikoliv své konfese.

¹²⁵ Institut venkovských děkanství byl dílem reformního biskupa Bruna ze Schaumburku. Na Uherskobrodsku byly až do rozkladu v 16. století dva takové děkanáty – uherskobrodský a lucký (Lucká provincie), se sídlem podle Zemka ve Vlčnově. Ten byl ještě starší než děkanát uherskohradištský, pod který území spadalo po Bílé hoře. (ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století*. Brno : Musejní spolek, 1972, s. 103-105.) Děkanská správa se vyvíjela a existovala i pro utrakvistické fary dříve než se poprvé setkáváme s uherskobrodským děkanstvím. V první polovině 16. století máme doklady o snahách pražské utrakvistické konzistoře, respektive českých utrakvistických stavů, po kontrole poněkud odlehlých moravských končin. Celkem přirozeně zde měli děkani velký vliv a značnou míru samostatnosti. Praha byla daleko a olomoucký biskup de facto respektoval reálné poměry a nesnažil se a ani nemohl zasahovat do vnitřních poměrů prakticky jiné církve. Podle usnesení pražského sjezdu strany podobojí z roku 1539 mohl děkan v rámci svého obvodu svobodně dosazovat faráře. Pouze při přestupu z děkanství jiného měla být konzistoř dotázána. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 273.) Hrubý se v citovaném článku dokonce domnívá, že ani toto v praxi nebylo realizováno a že konzistoř se spokojovala pouze s evidencí přesunů kněží mezi oběma zeměmi, a to tak, že příchozí z Moravy do Čech nemuseli mít svolení konzistoře, jako kněží stěhující se opačným směrem, ale pouze potvrzení vrchnosti a děkana.

V roce 1583 byli uherskobrodskému děkanovi podřízeni kněží v Bánově, Bílovicích, Bojkovicích, Derfli, Hluku, v Kloboukách [Valašských], Lipové, Nivnici, Nové Vsi, Ořechově [Velkém], Osvětimanech, Pozlovicích, ve Slavičíně, Slušovicích, Strážnici, Šumicích, Uh. Ostrohu, ve Velké, ve Veselí, Vizovicích, Vlčnově, Vnorovech, Vracově a Želichovicích.

4.5. *Utrakvističtí děkani a zánik katolictví*

Někdy v šedesátých letech dochází k přesunu sídla uherskobrodských děkanů od nevelkého a stranou centra ležícího kostelíka sv. Jana do klášterního komplexu s kostelem Nanebevzetí Panny Marie při horním náměstí. Nevíme, co bylo vlastní příčinou tohoto stěhování. Klášterní kostel byl oproti farnímu větší a zřejmě solitérní pozice tohoto chrámu, včetně budovy konventu, a snad jeho lepší stav, stojí za rozhodnutím, že se stal sídlem děkanství.¹²⁶ Stěhování mohl ovlivnit i feudál, poněvadž horní kostel se stal místem k ukládání tělesných ostatků příslušníků rodu Kunoviců a také rytířské šlechty z okolí. K proměně městského faráře v důležitého děkana a tomuto přesunu došlo zřejmě ne náhodou ve stejnou dobu. Změna děkanovy rezidence je však možná pozoruhodnější z jiného hlediska – může nám posloužit jako indikátor definitivního ústupu katolictví. Proti tomuto stěhování se zřejmě nevzedmula žádná vlna odporu a nijak se neodrazilo v pramenech, jistě proto, že ve městě už nebyli žádní dominikáni a zřejmě ani žádní katolíci.¹²⁷ Řeholníci odešli nebo se rozplynuli patrně někdy koncem 40. nebo začátkem 50. let. Důležité svědectví objevil P. Norbert Bubeník OP – v roce 1629 vypověděl tehdy již devadesátiletý stařec Mikuláš Švich, že „ze svých chlapeckých let si pamatuje dva zbylé mnichy v klášteře, ale kam a proč odešli, naprosto neví. (Cur et quo abierunt, penitus ignorat).“ Švichova výpověď je podle všeho pravdivá. Obyvatelstvo se postupně nebo možná i jednorázově odvrátilo v první polovině století od katolictví a dominikánské společnosti bylo posledním katolickým ostrovem v luteranizovaném městě.¹²⁸ Velmi rychle chřadlo a strádalo snad vnitřním rozkladem, snad svou izolovaností, až se řeholníci prakticky nepozorovaně z kláštera vytratili. František Křeháček (působící ve 30. letech 20. stol. jako katolický farář v Kostelci u Kyjova) a po něm další, se snaží datovat konec kláštera podle změny v pojmenování představeného – v olomouckých pŕhonech se hovoří o

¹²⁶ Děkan samotný zřejmě nesídlil přímo v budově tehdejšího konventu. V soupise jedenácti domů, o které se v 17. století rozšířil klášterní areál, je totiž i dům farní, kde byl luteránský kněz. Stejně tak jsou v seznamu uvedeny obě budovy školy. (ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*. Rukopis, Uherský Brod 1955. In: Jan Zeman, Rukopisy. Uloženo v Knihovně MĀKUB, sign. Co 69B, s. 14.)

¹²⁷ P. Prokop Havránek, převor dominikánů v Uh. Brodě, ve své replice z roku 1659, tlumočí místní tradici, že luteráni ovládli napřed dolní kostel sv. Jana, a poněvadž horní kostel P. Marie byl krásnější a na lepším místě, zmocnili se jej a užívali prý asi 50 let až do svého vypuzení, tedy přibližně mezi lety 1554 – 1624. (BUBENÍK, Norbert. *Dominikánský klášter a kostel v Uherském Brodě*, s. 8, odk. na klášterní archiv A.V.)

¹²⁸ Ještě v roce 1534 byl zdejším převorem P. Václav, který v den sv. Jakuba (25. 7.) vystavil dekret pro P. Mikuláše Mlynářového OP (Nicolaus Pistoris), rodáka plzeňského, a posílá ho za faráře do Vlachovic. Odkazuje ho při tom na urozeného pána Petra z Vlachovic, který je patronem téže fary. (Uvádí Bubeník s odvoláním na klášterní archiv v UB, A. V. 17.)

Janovi, který 11.10. 1545 vystupuje jako převor kláštera¹²⁹ a 25.10. 1546 tam figuruje Jan, správce kláštera.¹³⁰ Křeháček hovoří dokonce o „vypuzení“ dominikánů z Uherského Brodu.¹³¹ I podle pozdější, pobělohorské tradice došlo k úpadku dominikánů ve čtyřicátých letech. P. Dominik Koczky OP, krátce před tím uherskobrodský farář a převor kláštera, v dopise ze 30.12. 1642 naznačuje, že potíže dominikánů nastaly snad ještě dříve než v roce 1545 – „conventus [...] haereticorum assultibus centum ferme annis desolatus“.¹³² S jistotou však dominikáni pobývali ve městě roku 1542, kdy převor Václav pronajímá onu velkou klášterní louku Mnišky (nebo Mišky, nyní Vazová) městu zastoupenému purkmistrem a radou za roční nájem 15 zl.¹³³

Je pochopitelné, že Františku Křeháčkovi bylo zatěžko přijmout myšlenku o jiném konci kláštera než násilném, a pokud připouští možnost, že převor mohl odpadnout od katolictví, vzápětí ji odmítá, poněvadž klášter nebyl tehdy majetný a převor tedy neměl k tomuto hmotné motivy.¹³⁴ Patrně je však jeho myšlenka o vyhnání scestná, o nějakých dramatických událostech z té doby nejsme informováni, dokonce ani v dominikánské tradici.¹³⁵ Jisté je, že v protestantském městě se dominikánům dlouhodobě nedařilo a strádali mravně i hmotně a bylo zřejmě stále obtížnější se domáhat obvyklých plateb a klášterní organismus udržet v chodu. To však nebylo vypuzení, které by bylo násilným činem a dominikáni by se jistě obrátili na Jana z Kunovic nebo jeho syna Jetřicha, případně odvolali k vyšším instancím, o čemž scházejí doklady. Nejpravděpodobnější je proto pozvolná eroze slábnoucí klášterní komunity, kdy mohla část bratří odejít jinam (podle tradice do Prahy),¹³⁶ část se realizovat v nekatolické duchovní správě a část úplně opustit duchovní povolání.

¹²⁹ Na sv. Martina v roce 1545 pohání k soudu do Olomouce Burian Šelndorf z Hornšperku kněze Jana, *převora* kláštera Brodu Uherského. (Olom. pùh. XIX, f. 101.)

¹³⁰ V roce 1552 na sv. Jíří pohání týž Burián pana Smila Bilíka z Kornic a na Veselí. V tomto pùhonu je zmínka o výpovědi, která byla podepsána jako svědkem též knězem Janem, *správce* kláštera brodského, v sobotu po sv. Lukáši v roce 1546. (Olom. pùh, XXI, f. 275.)

¹³¹ František Křeháček předložil více variant, jak vysvětlit proměnu pojmenování představitele kláštera. Mohlo se jednat o různé osoby, ale mohlo jít i o mylný zápis pùhončího pana Buriana, který se dívá na představeného kláštera z roku 1546 podle stavu z roku 1552. Přesto se Křeháček domnívá, že dominikáni byli „vypuzeni“ již v roce 1546.

¹³² ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 10.

¹³³ Smlouvu našel P. Norbert Bubeník OP v tehdejším klášterním archivu pod sign. B. IV.

¹³⁴ I František Hrubý je toho názoru, že hmotné důvody, podobně jako v Německu, přispěly šíření reformace, ačkoliv u nás si již část církevní kořisti rozebrali husité. Zbylo zde ještě mnoho jiného majetku, třeba jmění far s jejich beneficií, zvláště farními desátky. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 290 ad.)

¹³⁵ Již v době rekatolizace se hovořilo o vyhnání katolických kněží v době reformační. (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 126-127.)

Protekcce nekatolického feudála by takovým „apostatům“ zajistila bezpečnou existenci, jaké se dostalo jiným bývalým dominikánům, o kterých bude řeč níže. Tichý konec kláštera vypovídá spíše o zmiňovaném vnitřním rozkladu a opuštění konventu. Je pochopitelné, že klášterní polnosti se staly záhy kořistí nájemníků, měšťanů či feudála. A podobně skončil i dominikánský kostel, kde se nejenom usídlili děkani,¹³⁷ ale byla sem přenesena i městská škola.¹³⁸

Prvním známým farářem a snad děkanem je roku 1562 kněz Kryštof.¹³⁹ Ale již z roku 1556 máme nepřímý doklad o existenci uherskobrodského děkanství. Tehdy si stěžoval ořechovský pán Adam ze Zástřizl u olomouckého biskupa na svého faráře Dalibora a jeho neřádné chování. Dostalo se mu však odpovědi, že tento kněz nepatří pod biskupskou pravomoc, ale má svou vlastní vrchnost v děkanovi podobojí, tedy, jak se domnívá Růžička, uherskobrodském.¹⁴⁰ Jan Kučera vyjmenovává i jiné kněze z druhé poloviny století, bohužel neuvádí zdroj informace ani nerozlišuje mezi bratrskými a utrakvistickými duchovními. Takto jmenuje mezi luterány Václava Plauconitia a Jana Gersona, kteří byli kněžími v Jednotě.¹⁴¹

¹³⁶ Srov. obraz č. 9 ze souboru šestnácti výjevů historie kláštera.

¹³⁷ *Bartoškova kronika* zaznamenává zprávu o slití nového zvonu pro horní, klášterní kostel v roce 1557. Úhradu tehdy provedlo město a o dominikánech není v záznamu zmínka. Tedy v tomto roce byl kostel řeholníky opuštěn a současně již využíván utrakvisty.

¹³⁸ Stará škola, umístěná nedaleko dolního kostela, se celá přestěhovala a dům byl roku 1563 prodán. (RŮŽIČKA, Veleoslav. *Dějiny chrámu M. Jana Husi*, s. 10; RŮŽIČKA, Sláva. *O novoutrakvistické a bratrské škole uh.-brodské*, Českoslovač, roč. XIV., čís. 15-17.) I Jednota si staví novou školu, pro kterou zakoupila roku 1569 pozemek Žida Arona. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 15, odk. na PRAGER, Ferdinand, Lidové noviny, 1.3. 1934, č. 109, večerník.) Dne 10.3. 1569 byl vypracován Janem Koudelkou zápis o předání školního domu Bratřím, který dostali od Jetřicha z Kunovic za přítomnosti purkmistra Jana Mitmánka a radních Pavla Světizuba, Martina Kyčky, Jiřika Výhledy, Martina Němčanského, Beneše Salaše, Lukáše Kráječe, Václava Tělpala a Matěje Orla. Předávající dosvědčuje, že Bratři zaplatili pánu za dům Žida Arona, který mu připadl, a že jej koupili pro bratrskou školu. Jan Koudelka předává dům hospodáři Mikuláši Koníčkovi. Rektorem školy byl mezi léty 1563 – 1571 Mikuláš Trojánec, později jeden z předních měšťanů. (*Bartoškova kronika*, f. 17a.)

¹³⁹ RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodská v XV. – VIII. stol.*, s. 18, uvádí jako první zmínku o Kryštofovi již rok 1561 a hovoří o něm jako o děkanovi. V městském archivu se dochovalo svědectví vizovského faráře Jiřího Blejchaře z roku 1562, který byl ještě s šumickým farářem u Kryštofa na návštěvě. V dokumentu je kněz Kryštof označován pouze za faráře uherskobrodského a nevyplývá z něj, že by byl jejich nadřízeným, vyloučit to však nelze. (SOKA, AM UB, i.č. 423, sign. Rkp. UB-I-24).

¹⁴⁰ „Adamovi z Zástřizl na Ořechovém. Psaní vašemu obšírně z strany kněze Dalibora, faráře vašeho o jeho neřádném chování i tolikož o tej příhodě, kteráž by se [...] při kostele státi měla oznámeném, tomu sme všemu i tolikož delší žádosti vaší vyrozuměli, kdes kdy by týž kněz Dalibor pod ouřad a spravování naše vlastně přináležel, věděli byste se k němu jakožto nezachovalému knězi co tom, jak dáte, skutečně což by se nám poukázalo trestaním zachovati, ale poněvadž pod obojí spůsobú kněží všickni své děkany mají na tento čas, nevíme, jaké vám rady u nás dosti užítí, než abyste toho hledali, ke kterýmž pod spravování, jakž nahoře dotčeno jest přináleží.“ (ZA, AO, č. knihy 48, kopiář z let 1557 – 1558, f. 13a. Text uvádí i KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 410.)

¹⁴¹ Gerson spolu s Bratrem Bartolomějem Justinem patřil k Jednotě. Přeložili spolu v letech 1570 – 1571 *Naučení kazatelské* (druhou knihu *De methodis libri*, Rostock : 1555) dánského reformátora Nielse Hemmingsena (Mikuláše Heminga). Rukopis, NUK XVII XVII F 40, f. 1-49a. (WOLNY, Gregor. *Kirchliche*

V šedesátých letech zde měli působit Jan Lukáš (1564) a Matouš (1568), ke kterému společenství patřili, se však nepodařilo zjistit.¹⁴² Růžička soudí, že byli podřízenými dalšího děkana Ondřeje.

Absence přímých pramenů utrakvistické proveniencí nám bohužel nedovoluje jiný vhled do vnitřního života děkanství, fungování samotné instituce a jiných souvislostí než pouze z hlediska jejich vztahu k Jednotě. To může značně zkreslit naše závěry. Jsme odkázáni převážně na záznamy pocházející z archivu Jednoty bratrské, které naštěstí uchovávají alespoň opisy z bratrské pozice důležitých materiálů jejich protivníků. Tyto nám indikují, že právě v letech, kdy se uherskobrodští faráři stávají děkany, počíná doba jejich vytrvalého tlaku na Jednotu. Děkani byli v této době již suverénními a ambiciózními pány s ohledem na církevní správu Uherského Brodu a okolí. Je pravděpodobné, že vybudování děkanství se uskutečnilo za součinnosti a významné podpory Jetřicha z Kunovic. Výchozím prostorem mohly být rozsáhlé državy tohoto rodu ve zdejších kraji a konsolidovaná moc děkanů posléze expandovala dále do míst přirozeně tendujících k tomuto centru, ať už to byly drobné rytířské majetky nebo i větší panství typu Brumova Zdeňka Kavky z Řičan, se kterým se ostatně Jetřich přátelil.¹⁴³ Ve světle nadějí na vytvoření jednotné a disciplinované nekatolické církevní organizace na jihovýchodní Moravě nebo snad i dále, jak po ní Jetřich toužil, je důležité hodnotit i nastalé problémy ve vztazích s Jednotou.

Topographie von Mähren, I, 3, s. 301; MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*, Praha: 1956, s. 23, 33.) Plauconitius byl rovněž bratrským duchovním: „Venceslaus Plauconicius, Hunnobrodensis Ecclesiae Pastor, Martini Michalecii imitator, Concionator acceptus atque celebris“. Ordinován byl roku 1545, zemřel 22.7. 1564 v Přerově. (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 326.)

¹⁴² KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 102.

¹⁴³ Zdeněk Řičanský Kavka z Řičan, významná a současně rozporuplná osobnost, pocházel ze starého českého panského rodu. Usadil se na Moravě a působil ve službách Püty z Ludanic. Oženil se s Apolenou, sestrou majitele zlínského panství Jana Tetoura z Tetova, a majetkově si polepšil koupí vizovického panství a zvláště ziskem Brumova v roce 1574. Kavka prokázal velké politické schopnosti. Již v roce 1573 byl hejtmánem hradištského kraje a ve službách země i šlechtických magnátů působil po celý život. Cestoval např. s císařským poselstvem do Polska s vyhlídkou habsburského nástupnictví na polský trůn, které vedl nejvyšší purkrabí Království českého Vilém z Rožmberka. A u Kavky se zřejmě v červenci 1574 také konalo tajné jednání s Janem Netolickým o Vilémově polské kandidatuře, když Netolický cestoval do Polska. Do těchto záměrů byl zasvěcen i Jetřich z Kunovic, který na jaře následujícího roku vezl rožmberské peníze do Polska. A stejně jako Vilém, využíval služeb Zdeňka Kavky i jeho bratr Petr Vok. Kavka byl zavražděn v roce 1582 u Zádveřic. (Obsáhlé údaje uvádí POKLUDA, Zdeněk. *Držitelé hradu Brumova*. Zlínsko od minulosti k současnosti. 16, 1999, s. 38-69.) Na brumovském panství byli usazeni i Bratři, svůj sbor měli ve Vlachovicích. Na brumovské panství povolal Kavka evangelického kazatele Viktorina Přibyslavského již roku 1556. (KOVÁŘOVÁ, Růžena. *Z dějin protireformace na Valašsku*. Rukopis, VKOL, sign. M II 390, nestránkováno.)

5. Napětí mezi utrakvisty a Jednotou

5.1. Zárodky konfliktu

V šedesátých letech, v době působení děkana Ondřeje,¹⁴⁴ se objevilo několik momentů, svědčících o rostoucím napětí mezi dosud poměrně poklidně žijícími a rozvíjejícími se společenstvími Jednoty bratrské a utrakvistů. Je obtížné vysledovat skutečné příčiny narušeného soužití. Je pravděpodobné, že se jednalo o komplex kauzálních souvislostí, které plynuly z vnitřních poměrů v rámci městské komunity a podobně i z rostoucího vnějšího napětí mezi konfesemi. Přestože uherskobrodské společenství Jednoty mohlo tvořit odhadem snad až jednu pětinu městské populace (jednalo se tedy poměrně velký sbor) a Bratří byli roztroušeni ve větší či menší míře po některých okolních vesnicích, nelze je srovnat s většinovým utrakvistickým společenstvím se stále více mocnějšími děkany v čele. Síla a sebevědomí místních Bratří plynula z vědomí vyššího poslání, jejich pevné organizace, začlenění do disciplinovaného celku s podporou mocných šlechticů. Slabostí byla praktická nesamostatnost místního vedení, kdy každé rozhodnutí, třeba jen o koupi nějakého nepatrného políčka, museli schvalovat Starší. Tímto způsobem nemohli být představitelé zdejšího sboru skutečnými partnery děkanů, i kdyby byli sami chtěli. Tato nesamostatnost vedení a uzavřenost celého společenství činila z Bratří v některých ohledech měšťany druhé kategorie, přestože měli své zástupce i ve dvanáctičlenné radě města a někteří měli značný majetek. Za Ondřeje a za spoluúčasti Benedikta Ostrožského, jeho pozdějšího nástupce, dokonce Jetřich Bratřím zastavil školu.¹⁴⁵

O duchovních osobách v tehdejší sboru, kromě aktérů sporů, mnoho nevíme. Některé známe alespoň jmény. V roce 1572 v Brodě zemřel B. Václav Hýra¹⁴⁶ a roku 1576 zde zemřel jáhen Matouš Svatý.¹⁴⁷

Ondřej neváhal proti Bratřím vystoupit i na kázáních, čímž založil neblahou tradici,

¹⁴⁴ Růžička soudí, že Ondřej přišel do Brodu patrně začátkem šedesátých let a také cituje Blahoslava: „...u Hory byv, uloudil jednu děvečku přátel znamenitých, a s ní na Moravu ujel a za kuchařku či ženu měl.“

¹⁴⁵ AUF IX, f. 136b.

¹⁴⁶ „Téhož Létha [1572] vmřel B. Wáclaw Hyra w Brodě Vherském 12. den Měsýce Brzezna. Na Kněžstwj rzjen w Sležanech. Léta Páně 1562.“ (*Todtenbuch*, s. 258.) „V Středopostí na čtvrtek, Bratr Václav Litomyšlský, jsúc správci zboru brodského, umřel a pochován jest ve zboru.“ (*Bartoškova kronika*, f. 28b.)

¹⁴⁷ „Téhož Léta 1576. Vmřzel w Brodě Vherském geden starý Jahen, Bratr Matauš Swatý, muž pobožný a prostný.“ (*Todtenbuch*, s. 269.)

ve které pokračovali i jeho nástupci.¹⁴⁸ Stalo se tak v onom roce 1566, jak píše účastník: „ve čtvrtek den Božího vstoupení na nebe přítrefil sem se na kázání kněze Ondřeje... [pozn. na okraji: „Není-li toto rabiosi canis latratus? takové lživé věci smím-li v kostele před lidem mluvit, div, že to Pán Bůh strpěl, a hromem ho neztráskal.“] Hle, co tuto apoštol praví, suďme: nebo slova tato vážnější sou nežli některý červený zlatý, a toť se vlastně na sektáře vztahuje. Nebo praví: až bychom i zběhli se v jednotu víry. Oni pak tomu všemu na odpor jsou, vždycky hledíce kaziti a rušiti chrámy Boží, ano i kázání Slova Božího, kdež by se koli kázalo aneb na jevo vyskytalo, hnedky svými chytrostmi d'ábelskými [pozn. na okraji: „Ba skrze tebeť právě d'ábel dílo své hrozné dělá, a ty si jeho nástroj. On lhář od počátku, ty pak, nevím, kdys počal lháti.“] to kaziti a zrušiti se vynasnažují, a kdež pak tomu odolati nemohou, tomu sou velmi nerádi. Jakož pak zjevné jest, kterak země česká hanebně skrze ně zplundrována jest, když sou oni skrze toho svého lotra Augustu lid zbourili [pozn. na okraji: „Větších vzteklých a lživých nářkův.“], králi svému věrnost a poddanost slíbilvě, jiného sobě zvolili, až potom na to přišlo, že sou jej vyzdvihli a tu v Praze místo špikování a mazání olejem, kat na skřipci natáhši po bocích jej špikoval. A tak jest na nich shledáno i podnes kdež koli co se jedná, oni proti tomu hned bouře nastrojují, [pozn. na okraji: „Také o Kristu Pánu pravili, že lid bouří.“] a mezi lidmi i vrchnostmi bouře strojí, a tak kdež koli sou v které obci, nic dobrého nepůsobí.

Jako pak i v tomto městě to se všecko očitě spatřiti může; neb byvše zde v ouřadech mnohá léta, město to hanebně opustili, že jest jako nějaká ves otrhaná, až tedky zase se opravuje. [Pozn. na okraji: „To všecko město ví, že jest pouhá lež. Avšak lotru nevážnému vše projde.“] A když v těch ouřadech byli, tu co bylo peněz, pobrali a mezi sebou rozebrali, někteří na orkaf, jiní na kupectví a jiní na koně. A tak tudy obec ochudili i jiné, že v měščích málo zůstalo. A to jest všecko zjevné, ne tak aby se mělo nějakými řečmi mluvit, ale hned rukami tak hle ohmatati. A tak podnes, kdež kolivěk v obcích jsou, nic dobrého nepůsobí. [Pozn. na okraji: „Řkou všecko zlé na vás, lhouce pro mne. Radujte se a veselte.“] A tak kázání toho závěrku tím

¹⁴⁸ Již v obraně Matěje Červenky vydané roku 1558 v Prostějově (*Osvědčení Jednoty*) proti útokům utrakvistických kněží se mj. píše „však to kněžstvo poběhlé z Čech a ztrhlé konsistoře české, tiť lermo bijí, na kázáních místo slova božího lotry, zrádce, sekty, d'ábelníky, zatracence, kacíře [...] spílají, zvoniti nedopouštějí, lživé suplikací píší a praví, že u nás žádného slova božího není než u nich samých“. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 115.) Uherský Brod nepředstavoval výjimku.

učiniv, k modlení napomenuv konec učinil.“¹⁴⁹ Není divu, že Bratří o Ondřeji napsali, že je člověkem bezbožným a jedovatým. Zde skutečně nepanovalo přátelství ani tolerance. Jednota se často utíkala ke své šlechtě, kde hledala oporu. Jetřich však k jejich protektorům nepatřil a za to si vysloužil příkrý soud: „Po takovém [Ondřejově] kázání i jiných řečech, jichž bezpochyby kněz původ byl, Bratří zarmoucení jsouce, ku Pánu se utíkali, ale žádné při něm ochrany nenalezli, než nětco posmíšků a okolkování řečmi sem i tam. Což činiti měli ubozí lidé, než při svou Pánu Bohu poručiti a bezpráví to trpěti, jehož Pán Bůh dlouho bez pomsty nenechal. Nebo ten pan Jetřich upadl skrze ožralství své v nemoc, kteráž ho do dneška trápí, tak že již mnohokrát o něm slyšáno, že ho jen do hodiny: a nejednou i to pravili, že jest již zdechl; ale život jest poň ještě dosti a velmi bídně. Hodně a spravedlivě Pán Bůh učinil; nebo ten člověk ne potmě hřeší, ví Bratr Zachariáš a Br. Blažej, co jest on před nimi paní manželce před samou její smrti slíboval, jak nechce překážeti, ale laskav býti, ochraňovati etc. Ale bezbožným popům dal se navésti a zavésti do jezera pomst Božích. Ač nepochybuji, že jest sobě ten pop¹⁵⁰ brodský příčinu z toho vzal, že těch časův B. Augusta tam okolo Brodu a Strážnice se projížděl a oni t. kněží na Augustu sou příliš nelaskaví.“¹⁵¹ (Augusta v kraji i v Uherském Brodě pobýval roku 1567.)

Jednota byla činitelem, který provokoval. To patří ke křesťanství, a snad i intenzivně vnímané biblické texty byly i v tomto vzorem pro jednání Bratří, kteří nechtěli či nedokázali rozumět okolnímu světu v přesvědčení o své výlučnosti (to demonstrují i poznámky k Ondřejovu kázání). Jakoby zapomněli, že i mimo jejich společenství žijí lidé, kteří se řídí stejnou normou a stejnými zásadami. A jestliže se jednou zklamali v důvěře k někomu, od něhož očekávali podporu, jak ukazuje případ Jetřicha z Kunovic, stal se pro ně nepřitelem, kterého zahrnuli deklasujícími urážkami. Předivo vzájemných vztahů bylo naštěstí složitější, takže nedošlo k rozložení městské komunity do zřetelně rozeznatelných nepřátelských táborů, jak by se mohlo z čistě církevních pramenů jevit. Pohlížíme-li na problém z pozice

¹⁴⁹ AUF IX, f. 136b-137a. Jak uvádí Růžička, kázání „...sepsal ten, jenž je z jeho oust v kostele slyšel...“

¹⁵⁰ Zřejmě již v této době bylo v našem prostředí staroslovanské označení kněze slovem „pop“ užíváno jako pejorativum, jak vyznívá z textu. A platilo to tak nadále, třeba katolickému děkanovi Polontiovi nadávali v druhé polovině 17. století místní Židé „pope“.

¹⁵¹ AUF IX, f. 137a-137b. Jan Augusta v Čechách se snažil Jednotu přivádět ke sjednocení s luterskými utrakvisty, Červenka a Blahoslav trvali na její svébytnosti. Nebezpečí, kterému měli tendenci Bratří podléhat, vystihl již roku 1488 Jan Zajíc. Ten chválil jejich spravedlnost a pokoru, ale vyjádřil obavu, aby „pod přikrytím pokory zevnitřní [...] nebyli uvedeni v pýchu duchovní“. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 51.)

utrakvistů nebo pána, nalézáme jiné motivy a jiné důvody zájmu o příbuzné společenství. Elitní Jednota mohla být špatným svědomím pro příliš obyčejné křesťany. Tak tomu skutečně v rané fázi vývoje zřejmě bylo a bratrské výtky stran neřádného života mohly tím správným způsobem provokovat. V případě utrakvistické snahy o důkladnou reformu však toto muselo působit právě opačně. Uštěpačné poznámky vyvolávaly velkou nevoli, která se odráží ve slovech Ondřejova kázání. A měšťané se velmi dobře znali, takže slabosti té či oné strany se nedaly utajit. Takto se vytvořil arzenál pro dlouhotrvající bratrovražedný a vysilující konflikt. Ten jen bystřil pozornost k chybám protivníkům, méně již k těm vlastním.

5.2. *Aféra s Petrem Meliem*¹⁵²

K prvnímu zaznamenanému pokusu o zdoání soka, ačkoliv za okolností poněkud bizarních a také ne zcela jasných, však došlo ještě před Ondřejovými veřejnými ataky. Bratrský kněz Petr Píšek byl požádán ivančickými knihaři, aby jim opatřil v Uhrách kůže, které potřebovali k vazbě knih. Místní kupci byli ve velmi čilém kontaktu s Uhrami, odkud také někteří z nich pocházeli, včetně Adama Uhra, kterého Píšek posléze angažoval.¹⁵³ Uher slíbil, že kůže obstará, avšak po dlouhou dobu nic nepřivážel.¹⁵⁴ To bylo příčinou opakovaných Píškových návštěv. Při jedné se Adam rozhovořil o debrecínském kazateli Petru Meliovi (Horhi Juhazs),¹⁵⁵ který,

¹⁵² Kontaktům s Meliem prostřednictvím uherskobrodských Bratří se věnoval Ferdinand HREJSA v článku *Prvé styky Bratří s maďarskými reformovanými*. Reformační sborník, sv. III., Blahoslavova společnost, Praha : 1929, s. 17-22.

¹⁵³ „Léta 1564, na podzim okolo sv. Bartholoměje, když jest Bratr Petr Píšek žádán od některých knihvazačů ejvančických, aby jim tureckého vydělání a strojení koží, zaffianů červených i modrých na knihy, z Uher objednal skrze některé, kteříž tam po kupectví handlují a se opovažují: i žádal mezi jinými nějakého Adama Uhra, tam rodilého v Uhřích, měštěnina brodského, za touž věc, mohl-li by jemu a některým jeho dobrým přátelům v tom posloužití a jich desátek neb dva objednat, že mu zapláceno bude. Kterýž se ochotně a čerstvě k tomu ozval.“ (Opis AUF X, f. 227b. Tento svazek AUF pořádal B. Jan Blahoslav nebo pod jeho vedením B. Ondřej Štefan, který je zapsal po Blahoslavově smrti do X. svazku bratrského archivu. Srov. HREJSA, Ferdinand. *Prvé styky Bratří s maďarskými reformovanými*, s. 18.)

¹⁵⁴ „Potom nejednou ho Br. Píšek z té příčiny (zvlášt' když odtud přijížděl), navštěvoval, přinesl-li jest co, či nic? Odbýval přísaháním slovanským, že nemohl nyšt ujednat. Ač veliký sklad tam mnohých věcí praví býti, neb město jest jako šest Brodů Uherských, ten jistý Debretín, kdež bývá.“ (Ibid.)

¹⁵⁵ Petr Melius se narodil kolem roku 1536 v Horhi. Studoval ve Vitemberku, avšak přesto se stal zarytým kalvinistou. Mezi lety 1558 – 1572 vedl debrecínský sbor reformované církve a patří mezi významné osobnosti uherského kalvinismu. Významně se podílel na redakci první uherské reformované konfese: *Confessio Debrecinensis* (1562) a mimo to sepsal obranu kalvínství v roce 1563: *Apologia et abstersio Ecclesiae Debrecinensis a calumniis quibus temere apud Academias et principes accusatur*. Melius byl mimo to agilní organizátor náboženského života, ale i jinak činný spisovatel, který kromě mnoha náboženských spisů skládal písně, vytvořil první maďarský herbář a sepsal dějiny lékařství. Je zajímavý i tím, že navrhoval civilní sňatky a

podle jeho vyjádření, učí a chová se tak jako Bratří.¹⁵⁶ (V tehdejších Uhrách, rozdělených na území Habsburků, Turků a pod jejich ochranou vládnoucího Jana Zikmunda Zápolského, se země členila i nábožensky. Zatímco v Horní zemi to bylo především luterství, jižněji, v oblastech obsazených Turky nebo spravovaných Zápolským to byl spíše reformovaný směr.) Uher líčil Melia jako jeho nadšený stoupenec a současně jako obdivovatel Bratří, ač k nim nepříslušel. Snažil se takto Píška přimět, aby Meliovi napsal a navázal s ním kontakt. Píšek váhal a choval podezření, že Uher nejedná z vlastního popudu. Bratrský referent také uvádí, že Uher Píškovi říkal, že i děkan se chystá Meliovi psát. Přesto je možné, že Uher byl debrecínským kazatelem natolik spontánně uchvácen, že všechno bylo skutečně jenom jeho osobní iniciativou, jejíž důsledky nemohl předvídat.

Adam Uher na Bratra Petra vyvíjel natolik intenzivní nátlak, že ten si nakonec raději opatřil svolení představených a Meliovi 15. listopadu 1564 skutečně napsal přátelský list.¹⁵⁷ (Je zajímavé, že samotný správce sboru Bratr Zachariáš¹⁵⁸ v této

protestoval proti astrologii a víře v čarodějnice. (DIEHL, Gerhard. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Band V (1993), <http://www.bautz.de/bbkl/m/melius_p.shtml>)

Debrecín nebyl uherskobrodským kupcům neznámý, ale, zdá se, časté místo jejich cest. V uherskobrodské kancelářské knize na smlouvy a jiné právní věci (SOkA, AM UB, i.č. 156, Rkp. 100, s. 61) je smlouva uzavřená s nějakým Soos Ferencem z *Dobrotína*. I kronikář Bartošek v tomto městě pobýval v roce 1559. (*Bartošкова kronika*, f. 11a.)

¹⁵⁶ „V tom požádá B. Píška jednou, aby s ním maličko v jeho domě poseděl, a oznámí mu, že dávno žádostiv byl s ním promluvit o jednu dobrou křesťanskou věc, a to zejména o tu: Aby Br. Petr Píšek a Bratří brodští s kazatelem Debretínským Petrem Meliusem se seznámili, člověkem pobožným a tak učeným v jazyku latinském, českém, židovském etc. ut nil super praedicantem evangelium svatého v obci té Debretínské. Ač prý mladíčkým, věru, věru, nechť je mu 24 let, a tak zběhlý, povědomý v písmích, v doktořích, že by se každý podiviti musil. A že tak v černých, prostých sukních a v kaftaních po kolena počtivě chodí, a tak učí jako Bratří a slovo Boží káží, jednou, když na kázání Božího slova když čas jest, zvoní, obrazů žádných nemají. A summou, že rovně tak, jako u Bratří, pobožně se řídí a zpravují a tak pokojní a dobří sou (ač on v zboru brodském, od žádného z Bratří brodských vidín snad nikdy nebyl, a nic s Bratřími neměl a nemá) a vše se pry u nich tak děje, jako u vás Bratří etc.“ (Ibid., f. 227b-228a.)

¹⁵⁷ „A v tom, když to tak trvalo víc než za štvrt léta, radil se o to Br. Píšek, kdež náleží, měl-li by to učiniti na jeho nezbednost. I povoleno mu, aby tak učinil, i ponuknut jest etc. I stalo se tak, že psaní jemu učiněno tak familiariter tomu jejich přednímu učenému zpravci do města Debretína s posláním při tom confessí římské i německé.“ (Ibid., f. 228b.)

....Apud nos (ut accepisti ex fama procul dubio) ex Dei benignitate illa lux exorta est; iam lucet, ac in dies magis ac magis vires assumit, sed non caret calumniatoribus perinde ac ipsius sanctissimus author. Multi n: cum nos ipsos tum illam purissimam praedicationem evangelii, quam nos summis viribus amplectimur, extirpare conantur, multi odio prosequuntur, plures nomen schismatis nobis obiiciunt. Sed quo tibi, vir dilecte, haec doctrina evangelii atque adeo ordo ipse, quo apud nos praedicatur, imo testatur, libellum latinum et germanicum, qui Confessio Fratrum Boemoruin inscribitur (quos quidam ignari Valdenses nominant, et osores Picchardos nuncupant) mitto, quo lecto pie atque attente iudicabis; Spiritus ne Christi in nostris ecclesiis spirat, ac in populo Dei viget, an secus. Hoc munusculum licet exiguum grato animo accipias, rogo, non tam illud spectans, quam animum offerentis. St si sit ab ignoto, sed tamen non penitus ab ignoto (ut spero) nam in eo, qui notissimus est omnibus fidelibus in toto orbe terrarum Christo Jesu Domino nostro, omnes pii in vicem sunt notissimi et coniunctissimi amici. Semper te et feliciter valere, et in doctrina sanctissima proficere cum tuis omnibus precor.

Broda Hunnorum 17. Calendas Decembris A[anno]. 1564. Petrus Pissek Lit. mini. precorum S.D.J.“ (Ibid., f.

záležitosti zůstává v pozadí.) Poté došlo k výměně několika dopisů,¹⁵⁹ kde uherský kalvínský teolog kritizuje některé pasáže bratrské konfese a posílá svou konfesi i apologii. Melius zpochybnil především učení Bratří o večeři Páně, speciálně podle jeho zdání příliš papežskou nauku o přeměně způsob blízkou transsubstanciaci (doslova píše: σαρκοφαγια), dále pak celibát duchovenstva a nejasné učení o svobodné vůli.¹⁶⁰ Druhý dopis, kde zvláště vyslovil svou kritiku, je psán již velmi neuctivým hrubým způsobem,¹⁶¹ který bratrské Starší šokoval. Ti se poté proti námitkám i tónu dopisu důrazně ohradili¹⁶² a dialog již nepokračoval.¹⁶³

230a-230b.)

¹⁵⁸ B. Zachariáš Litomyšlský byl knězem od roku 1552, členem úzké rady od roku 1557 a roku 1577 se stal biskupem. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 15.) V Brodčích byl až do roku 1577, kdy odešel do Přerova. (*Bartoškova kronika*, f. 36b; REGENSVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 320: „vir pius, in officio sedulus; tandem rude donatus.“) Zachariášovým předchůdcem byl nám jinak blíže neznámý Bratr Čech. (Srov. AUF XIV, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. II D 8, f. 393b.)

¹⁵⁹ AUF X, f. 227b-234a.

¹⁶⁰ „Excipio pauca, quae olim mutuis scriptis transigenda et componenda esse iudicio. Praesertim autem coenae negotium, ubi confessio vestra ad μελασιπσον vel μεταβολην σουχηριον vel elementorum crassam σαρκοφαγια et κρεοφαγια accedere videtur. Sed de his, cum et ego mente et corpore sanior fuero et pristinae valetudinis restitutus copiosius agam. Misi nunc libellum ubi confessioni consultatae adiuncta est apologia ecclesiae nostrae. Eum tibi commendo et lectinandum cum attentione charitati tuae mitto. Vale.“ (AUF X, f. 231a, datováno v Debrecíně 26.3. 1565.)

¹⁶¹ Píseck například v prvním, výše citovaném dopise poznamenává o své církvi: „quos quidam ignari Valdenses nominant, et osores Picchardos nuncupant“, Melius snad záměrně adresuje dopis svůj: „Honesto et reverendo in Domino, caetui Valdensium ac Pichardorum Brodae Hunnorum convocatorum Dominis et fratribus dilectis.“ Melius nopak píše: „Nam libero arbitrio, gratia Dei, Christi meritum, promissio, fides evacari, destitui teste apostolo, videntur caenae Dominicae, papistica assertio est, videtur transsubstantiatio, papistica astrui, et articulus de veritate corporis Christi et ascensione destitui perspicitur. Caelibatus autem, perplexa et ambigua fictio est, doctrina daemoniorum prohibens abstinere a cibis et nuptiis, confirmari cognoscitur. Nullum n. scriptum a lege coniugii excipit, praeter tria eunuchorum genera, donum continentiae habentia, sed non omnes capiunt verbum hoc. Cum testimonia et literae proborum hominum contestentur vos abstinere a vero et legitimo coniugio, a faedis autem concubinis et scortis minime; facilis ut legem Daemoniorum sanciat, violata lege et institutione divina. Vae autem, qui bonum malum et malum bonum esse comprobant.

His sordibus abiectis, quae cum Spiritu S. et ore Domini consentiunt, in confessione vestra, recipio et approbo. Quae autem veritati repugnare videntur, tanquam tenebras, stipulas et vetus fermentum et assumentum rudi panno et luci in congruum reicio. Valet in Domino. 28. Decembris Anno 1566. Debrecini. Petrus Melius, pastor ecclesiae Debrecinarum.“ (AUF X, f. 231b-232a.)

¹⁶² „...in censura tua de nostra Confessione, (quam te magno iudicio legise scribis) maiorem diligentiam, attentionem, candorem et sincerius iudicium requirimus. Quae ex confessione colligis et traducis, ut pote de syntaxi, quod papisticam transubstantionem constituamus; de coelibatu, quod doctrinam Daemoniarum et figmenta humana doceamus, per liberum arbitrium Christum et promissiones evacuemus. Hoc iudicium vanitate ipsa vanus est, neque hactenus quisquam vel etiam eruditissimorum virorum, has absurditates elicere e nostra confessione valuit. Cum per disdiapason a dogmatibus tam tetris dissideamus et verborum Christi simplicitati inhacreamus.“ (AUF X, f. 233a.)

¹⁶³ „Po té odpovědi, kteráž za to mám, že jeho došla, nic neslyšeti, co se tam v tom Debretíně s nimi děje. Nepsal ten dobrý muž žádnému z Bratří, již teď bude brzy rok. Zahanbil-li se, že jsa moudrý člověk nemoudrého ukvapení v soudu se dopustil, čili snad s nepřáteli našimi se spuntovav, proti nám se tam zlobí. Ale co nám po tom. My na něj můžeme, pravdu mu napsavše, málo dbáti. O jejich té Confessii i Apologii, kterouž sem tak zběžně přehlédl, toto já sám od sebe pravím: ač sou v ní mnohé dobré věci, s Pismy svatými se výborně srovnávající, však o některých věcech, jimiž jako smětmi ohyzdnými nanečistěna jest ta kniha; toto mohu svobodně říci, že sem smělejších a všetečnějších orteluo (ať huř nedím) vůbec vydaných, jak sem živ, neviděl a

Pisatel X. svazku bratrského archivu, jenž nás o této věci zpravuje, poznamenává. „Ten člověk Petrus Melius [...] prokázal [...] ducha čího má. Kdo má oči, může viděti, že s těmi bouřlivějšími kalvinisty smyslí. Příliš směle nám opálá sarkofagian, ješto naši předkové odtud se vrátili, kam nyní jako novák chce. Před sta lety bratrská Jednota poznala, co jest a jak pravdě odporný capernaitarum a tak i papistarum smysl při večeri Páně.“¹⁶⁴ A dále: „Takt' hle umí ta prudká bez umění a opatrnosti horlivost, učený jistě člověk jest ten Petr, kdo tě koli. Dobře dí Písmo: Lehkého jest srdce, kdo brzo uvěří. Kdyby se byl ten jonák na to pilněji vyptal, anebo k nám o to napsal, nechaje takového prudkého soudu a ortele. Mohl tě byl zpomenouti, jaké slovo měli staří křesťané, jak mnoho na ně klamali lidé vůbec. A proto' sou Vlaši od Řeků potupováni nebyli, jako tento Uher nás Moravce potupuje.“¹⁶⁵ Uherskobrodští Bratři se s Petrem Meliem nikdy osobně nesetkali, ale pouze si s ním vyměnili několik dopisů. Jejich obsah i okolnosti, za kterých se korespondence uskutečňovala, jsou však pro nás zajímavým poučením nejen o atmosféře doby, charakteru tehdejších náboženských společenství, ale i o prosté komplikovanosti mezilidské komunikace.

Hrejsa soudí, že příčinou příkrých slov obou stran byla vzájemná neznalost a svedení Melia nehodnými lidmi.¹⁶⁶ S tím lze do jisté míry souhlasit, Ondřej mohl využít příležitosti, avšak mohl se Meliovi pouze na základě korespondence jevit jako sympatičtější partner než Bratři, o kterých možná věděl z doslechu nebo nějaké dřívější zkušenosti své a mohl k nim přistupovat s jistou předpojatostí. Na základě tohoto však nelze vyvodit primární snahu děkana Ondřeje o zdiskreditování bratrských kněží prostřednictvím nezáúčastněné autority, aby tímto způsobem byli vstřícnější snahám o splynutí s nimi.¹⁶⁷ Z hlediska pozdějšího vývoje Jednoty je to nepochybně paradox, neboť její příklon ke kalvinismu je v následujících letech stále zřetelnější a od 80. let je již většinou počítána mezi kalvínské církve, byť si svou

nečetl. Tak mi se vidí, že by ten author té Confessí hoden byl dobrého shnilými plicemi po Pražsku deponování.“

¹⁶⁴ AUF X, f. 231b.

¹⁶⁵ Ibid., f. 232b.

¹⁶⁶ HREJSA, Ferdinand. *Prvé styky Bratří s maďarskými reformovanými*, s. 21.

¹⁶⁷ Adam Uher, který dopisy doručoval, nepřivezl odpověď na první psaní ihned, ale až téměř po roce. Zato však, podle jeho údajného vlastního sdělení doručil psaní „jedovatému na Bratři popu Ondřejovi“. Bratrský referent, tedy samotný Bratr Petr Píšek, i podle tohoto soudí, že za vším stojí právě utrakvistický děkan. Bůh sud'. Je však pochopitelné, že Melius Bratřím neodpověděl ihned. Bratři si ve své sebestřednosti, jak to ukazuje nejednou i příklad Uherského Brodu, často mysleli, že jejich okolí nemá nic jiného na starosti než se jim vyrovnat nebo pokorit je. Samozřejmě, nevěděli dostatečně, kým Melius vlastně je. A Píšek i připouští, že roli

originalitu stále uchovávala, včetně toho, co jí bylo Meliem vytýkáno.¹⁶⁸ Paradoxem je i to, že Ondřej neodvrhl Melia jako bludaře, neboť se s ním v mnoha teologických věcech mohl sotva shodnout. I to je důkazem, že děkani nebyli věroučně rigorózní a jejich luterství bylo tradičně značně nevyhraněné. Později jim toto působilo dokonce existenční potíže.

Za pozornost stojí osobnost samotného Petra Píška, na jehož zdravotním stavu se možná odrazil stres v souvislosti s útoky děkana Ondřeje. *Bartošková kronika* popisuje jeho zvláštní chování v roce 1568: „Týž den přijel do Brodu Bratr Petr z Lipníka, přijímám Píšek. Byl hospodů u Zuzany Záhubky,¹⁶⁹ vstav po šesté hodině v noci¹⁷⁰ šel z světlem k Foltynovi Hradlovskému v ten čas, když se ponocní měnili. Syn Valného Matěje, maje jíti domů, šel na víno. A když šel z vína jsúc opilý, spíval sobě. Potkajíc ho Bratr Petr, tresta[l] ho řka, proč křičíš, ožral si se? On jemu odpověděl, ožral-li sem se, všaks za mne neplatil, a Bratr Petr dal mu několik pohlavků, až i tesákem ho bil. A maje jeti Bratr Petr do Teplic, obstaven jest z poručení kněze Ondřeje, toho času faráře a děkana brodského, neb měl toho správu, žeby o něm měl nějaké hanlivé slova mluviti; Bratr Petr jsúce obstaven musel uručiti, aby z Brodu neodcházel, až svú věc na místě postaví a zrovná s těmi, o kterých jest mluvil. S knězem Ondřejem rovnal skrze dobré lidi, kněz Ondřej odpustiti nechtěl. A v tom umřel Hanns Mudrák, zeť Václavky Stratiletovy, a Kača

zde mohla sehrát Meliova nemoc. To potvrdil i jiný uherskobrodský měšťan a současně člen Jednoty, Martin Zarazyl, který byl v Debrecíně za obchodem.

¹⁶⁸ V pozadí bylo ono typické „naddogmatické“ křesťanství. Když od roku 1533 se začala Jednota pod Augustovým vedením vzdávat své izolace, hledali Bratři až do roku 1573 kontakt s Lutherem a jeho následovníky. Müller v tom vidí především církevně-politické zájmy – upevnit pozici vůči utrakvistům a zajistit i politickou toleranci, kterou pomalu získávali evangelíci. Ve vztahu k reformovaným tomu bylo podobně. Navíc, zpočátku nebyl rozdíl mezi oběma větvemi reformace tak markantní. Přibližovat se k nim počali právě rokem 1573, kdy se objevily problémy s vydáním latinského překladu bratrské konfese, ke kterému odepřeli vítemberští profesori dát dobrozdání pro podezření z tajného kalvinismu v učení o večeři Páně. Bratřím se nelíbilo ani stále větší důraz na nauku. Prostřednictvím Cratona navázali intenzivní kontakt s Ženevou. Müller připomíná, že věroučné otázky byly druhořadé. Eucharistická nauka byla bližší reformovaným, avšak reformované učení o predestinaci Bratři nikdy nepřijali. S kalvinisty se Jednota ztotožňovala v charakteru řádu a zbožnosti. (MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martina z Dražova sepsaný Ohlášení*. Spisy Jana Amosa Komenského, č. 3. Praha : 1898, s. XXIX-XXXI.)

¹⁶⁹ Zuzana Záhubka patřila k Jednotě bratrské. Jejím prvním manželem byl Jan Segeš († 1563, *Bartošková kronika*, f. 16b). Po tomto muži zdědila nemalé jmění včetně hostince. Jejím druhým mužem byl předměstský fojt Matouš Záhuba, kterého si vzala v roce 1564 (ibid., f. 18a), avšak již následujícího roku byl mrtev (SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 156, sign. Rkp. 100, s. 112, jedná se o zápis rozdílu statku a porovnání po Matoušovi Záhubovi mezi „Eliášem, synem jeho, a Zuzanu Záhubku, macechú jeho“ z roku 1565). Známé i Eliáše Segeše: „Téhož Léta [1572] vmřel w Přerowě B. Eliaš Segeš okolo Viiij. hodiny nocy nastáwagjcy na Cztwrtek 3. den Měsýce Dubna. Mladý Kněz. XXXj dnj knězem byl (i : m : w Slawkowě) k nowé mssi se strogil a Pán Bůh mu gi wykonati nedal. Procz? Diwnj Božj Sáudowé.“ (*Todtenbuch*, s. 258.) Záhubku můžeme vzít za příklad, že Bratři se nerekrutovali jen z nižších a středních sociálních vrstev.

¹⁷⁰ Tedy v 0.15 hod.

Harnaščina, i byl pohřeb. A když kněz Ondřej s žáky šel z pohřebu, trefil se tu na rynku Bratr Petr a uhlídaje jeho, běžel za ním pochyť kámen. A jeden kumpán vida to, postavil se protiv němu a nedal mu za panem farářem jíti. A rychtář z poručení pana purgmistra a pánův starších kázal Bratra Petra do šatlavy vzíti, i seděl tam tejděn. Však se to všecko stalo, neb se Bratr Petr zbláznil a v vězení divné věci působil. Potom jest vzat na koči a vezen do Lipníka, a byl zase moudrý, neb se tuším na lotosku [?] byl zbláznil co onen král.¹⁷¹ Patrně Píškův nevyrovnaný duševní stav byl i příčinou, proč byl zbaven v roce 1571 úřadu.¹⁷²

5.3. *Napětí v městské společnosti*

Trpká zkušenost s uherským reformátorem nebyla jedinou ranou pro uherskobrodské Bratří, ale lze ji vnímat jako součást snad cíleného, snad podvědomého tlaku děkana Ondřeje proti tomuto společenství, které bylo do sebe uzavřené a provokovalo svým stylem života, jak to už bývá u vyhraněných náboženských společností. Tyto tlaky lze vysvětlit jak touhou utrakvistů po integraci, jak je přesvědčen Růžička, tak i proměnami v samotném Uherském Brodě. Je možné, že během přibližně dvacetiletého období, které těmto událostem předchází, došlo v rámci města k většímu sílení utrakvistů ve srovnání s Jednotou. Utrakvisty mohli početně posílit poslední katolíci, ale i přistěhovalci.¹⁷³ Nejednalo se jen o počet, ale i o jinou mentalitu, důrazy a životní praxi. Že se konflikt neodehrával pouze mezi duchovenstvem, ukazuje i další zvláštní událost, z roku 1566, kdy významný měšťan Jan Prymus¹⁷⁴ vykřikoval v noci ze svého domu směrem na dolní náměstí: „Bože Otče náš... Uslyš nyní hlas synů Tvých na zemi, aby víc nekradli ti zvyjebaní pikharti – mého otce udělali nad komíny¹⁷⁵ a sami od desíti let peníze obecní brali a míšky vytřásali – což Lysý Matějek byl

¹⁷¹ *Bartoškova kronika*, f. 24a-24b.

¹⁷² „Téhož Léta [1571] na den Swatého Lukáše w Fulneku, skrze týž Brátrzj starssj, Petrowi Pjsskowi Auřad Kněžský y vřjwání geho odgat. Byl Cýrus chudý Král. (W Sležanech) rzjzen byl na kněžstwj Léta 1557.“ (*Todienbuch*, s. 256; HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 30.)

¹⁷³ Jednota byla v posledku elitářským společenstvím, proto nemohla plnit roli církve pro všechny. Utrakvisté měli oporu v bohatém městském patriciátu a početně byli posilováni nebývale silnou přistěhovaleckou vlnou. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 93-94.) Většinu lákala nejenom hospodářská prosperita, ale i ovzduší náboženské svobody. Tito přistěhovalci nepochybně posílili většinou stranu lutersko-utrakvistickou.

¹⁷⁴ Ve zdivu věže v 18. století nově vystavěného farního chrámu se dochoval jeho náhrobní kámen. Je to pozoruhodné, podobně jako ve vstupní části je umístěn náhrobní kámen Lacka Janoura ze Strachnova, českého bratra, původně umístěný v kapli na bratrském hřbitově. Je možné, že byly použity pouze kameny, zatímco těla byla pohřbena jinde.

¹⁷⁵ Tzn., že měl na starosti dohled nad stavem komínů, aby nezpůsobily požár.

nashromáždil, to Bratr Němčanský¹⁷⁶ a Bratr Hotový brali neb vytřásali z pytlíka, nosili a dávali Bratru Zachariášovi do rukávnicka a obec tady chudili, až měšce prázdné zůstaly. Matějku Lysý! onano jest jeho hvězda a čistě jasně svítí – onano Hotového – také to hvězda jeho – než již temně svítí – již spadla – onano Němčanského hvězda – již jest také spadla. A ten Augusta duplovaný lotr přijel zase do Brodu, aby šacoval Bratří – bude sbírka – sestry koláče nosí a on jí s Bratrem Zachariášem, a jejich muži za dveřmi sedíc hledí.“¹⁷⁷

Přes tento Prymusův skandál, nebyla otázka sporů děkanů s Bratřími nikdy hlavním tématem, které by podstatně ovlivňovalo atmosféru ve městě. Obyvatelstvo toto patrně vnímalo jako kněžské hádky, které se běžných křesťanů v podstatě netýkají.

Exkurs 2: Konfese v kontextu vývoje křesťanských skupin Moravy 16. století

Evropská reformace přináší do moravského náboženského prostředí nové podněty, ale i větší složitost a rozmanitost ekleziálních struktur. V době vystoupení Martina Luthera se snad s výjimkou ještě čerstvé Jednoty nacházela moravská církev, ať pod jednou nebo pod obojí, v jistém útlumu. Utrakvisté i katolíci dokázali vedle sebe žít v relativním poklidu, ale obojí trpěli i podobnými neduhy. Zatím postrádali potřebnou vnitřní energii k nutné zásadní obnově nebo možná vnější impuls, který by imanentní zdroje odkryl. Z toho důvodu, i s ohledem na příznivé politické prostředí či jiné další okolnosti, se otevírá na Moravě prostor k přímému šíření luterství a jiných reformačních směrů. Pro utváření podoby konfesního rozvrstvení Moravy je v mnoha ohledech významný vývoj v Jednotě. I zde dochází, zvláště po

¹⁷⁶ Z Uherského Brodu pocházel B. Jan Němčanský (1552-1598) a B. Bartoloměj Němčanský († 1609). (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 15). „Téhož Létha 1598. Vmřel B. Ján Němčanský w Dřewohosticých po Neděli xvij, po Swatě Trogicy w Středu Modlitebnj w noci na čtврtek w IX hodin na noc. Byl před smrti těžce na nohy y na ruce poražený Contrakem, téměř pul druhého Léta y wjce. Na Kněžstwj byl řjzen léta 1584, w Slawkowě na den Swatých Petra a Pawla. Do Auzké rady wzat 1589 w Lipnjku. Na Biskupstwj w Přerowě Léta 94. w Sobotu po Swatě Margetě. Ctyři Léta w tom auřadu pracowal a kolikos Neděl. Byl člowěk dobrého swědomi, včený a wssak se welice ponižugjcy před Bohem y lidmi. Auřadu a povinnostj swých wykonáwanj welice pilný, zwlasst za lepssjho zdrawj.“ (*Todtenbuch*, s. 291.) „Zacharias Ariston, eruditionis eximiae, iudicii limati, Orator Latinus, disputator Theologus, bonus Concionator, in Scripturis exercitatus, utilem atque egregiam praestitit operam Annotationibus suis, post Johannem Niemczianum, super Novum Testamentum Bohem. editum 1600. Evangelicii fede locata, non diu supervixit. Bartholomaeus Niemczianus, Johannis Frater, literis tinctus, concionator expeditus, de Ecclesia bene meritus.“ (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 320-321.)

¹⁷⁷ KUČERA, Jan, *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 97. Tento jadrný výlev Prymusových emoci se stal předmětem vyšetřování. Záznamy výpovědí jsou v SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 82, sign. Rkp. 2, Registra soudní, f. 110.) Další materiály o sporu: obvinění B. Hotového, že půjčoval obecní peníze souvěrcům – SOKA Uh. Hradiště, AM UB, Svědomí lidská i nálezořá práwa našeho, f. 206-207; obvinění B. Martina Hotového, Martina Němčanského, Jana Koudelky a Jana Mravence od Jana Prymuse z rozkradení obecních

smrti Bratra Lukáše Pražského (1528), k diskusi, jak se bude nadále utvářet. Jednalo se především o její postoj k rodícím se reformačním proudům. Zatímco ještě Lukáš, obeznámený s názory Erasmovými, Lutherovými i Zwingliovými a hledící na ně se sympatiemi i opatrností, jimi příliš ovlivněn nebyl, v následujících letech dochází k intenzivnějšímu styku a recepci jejich teologických postojů. Jindřich Halama hovoří o období okouzlení luterstvím a vysvětluje to pocity Bratří, které prožívali po létech osamocení odporu vůči oficiální církvi, když našli hnutí sobě blízké.¹⁷⁸ Přestože se Bratří shodovali s Lutherem v otázce pro reformaci zásadní – v důrazu na Kristovo vykupitelské dílo zjevené v Písmu, nechtěli a nemohli však opustit příznačné zásady žitého společenství Kristových vyznavačů, držícího se zásad Božího zákona i za cenu pronásledování. Jednota se s touto výhradou stále více otevírá luterství a dochází k obnovení kontaktů s Lutherem (přerušených roku 1524). Přiblížila se takto i utrakvistům, se kterými ji pojil nejen společný původ, ale u jejich části i obdobné sympatie k zásadám vitemberského učence. Právě tuto stránku podporuje třeba Bratr Augusta, a tak napomáhá i procesu vnitřní diferenciaci utrakvismu. Počáteční vstřícný postoj Jednoty ke kališníkům nenašel dostatečnou pozitivní odezvu. V atmosféře jisté osamocení a nepřízně krále vzniká společné vyznání Bratří, které má svědčit, podobně jako augustana, o ryzosti jejich křesťanské víry. Vliv augšpurské konfese je zřejmý, ale jedná se spíše o příbuznost, než o závislost. Konfese byla sepsána Janem Augustou a Janem Hornem a podepsána bratrskými pány a rytíři z Čech (Morava nepocítovala tlak, který by vytvářel potřebu apologie). Jejich zástupci pak byla předložena 14.10. 1535 ve Vídni králi.¹⁷⁹ Bratří sice nedosáhli uznání, ale upozornili na sebe. Konfese měla význam i uvnitř tohoto společenství, které stmelovala a jak uvádí Rudolf Říčan, pomáhala v uvědomění Jednoty jako společenství, které nechce být přehlíženo, poněvadž je mu svěřeno poselství, s nímž není možné se tajit.¹⁸⁰ Sblížení s utrakvisty, které Jednota považovala za důležité, zvláště s ohledem na českou účast při hledání východiska z rozpolcení západního křesťanstva na zamýšleném

peněz., f. 217-218. Bratři hledali ochranu u Jetřicha proti takovým utrhavým řečem, avšak našli prý jen výsměch a vytáčky – AUF IX, f. 137a.

¹⁷⁸ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří*, s. 97.

¹⁷⁹ Augusta s Hornem v roce 1532 na přání markraběte Jiřího Braniborského sepsali *Apologii své církve*. Německá verze byla následujícího roku vydána ve Vitemberku. *Konfese* spolu s *Apologií* byla roku 1536 předložena k prostudování i Martinu Lutherovi a ve Vitemberku vyšly oba spisy o dvě léta později jako konvolut.

¹⁸⁰ ŘÍČAN, Rudolf, *Dějiny Jednoty bratrské*, s. 155.

koncilu v Mantově, však nenastalo.

S odstupem let se situace mění, potřebu vzájemného přiblížení či sjednocení si stále více uvědomují především utrakvisté. Bylo to existenčně důležité pro všechny nekatolíky, byť si to ještě v polovině století jen málokdo z nich plně uvědomoval. V letech 1539 – 1543 vystupoval s projektem spojení dr. Václav Mitmánek, opřen o podporu nejvlivnějších šlechtických představitelů obou společenství – Konráda Krajíře z Krajku a Jana z Pernštejna. Opatrný postoj Jednoty, ale i zastánců tradičního utrakvismu se stal zásadním problémem, který integraci znemožnil.

Jednota byla pod výrazným vlivem luterství do poloviny 40. let. Na synodu v roce 1546 se rozhodla revidovat svůj postoj k Vitemberku a pro návrat k Lukášovu odkazu. Bratři se utvrdili v tradičním důrazu na řád, církevní kázeň, odstup od způsobů jednání světské moci. Tuto tendenci si udržovali i v budoucnu, i v době, kdy se přibližovali více Ženevě.

Jednota byla tradičně početně nepříliš velkým společenstvím, ale měla sbory na mnoha místech Moravy, které byly ukázněné a nepostrádaly podporu vlivných členů zemské obce.¹⁸¹ Utrakvisté pak představovali nejpočetnější církevní společenství, kterému však na Moravě scházely vyšší církevní struktury, jež by garantovaly věroučnou jednotu i náležitou disciplínu dokonce i samotných duchovních.¹⁸² Podle Hrejsoy a jeho stoupenců, toto přivodila i okolnost stoupajícího vlivu luterství, který nesl nechuť k pražské konzistoři udržující staroutrakvismus a k tomu přinášel i povzbuzení v uskutečňování reformace skrze pány, když scházela ústřední moc, která by poměry ve smyslu reformace uspořádala.¹⁸³ S podobnostmi, ba téměř shodou v nauce, tak výrazně kontrastovala tato strukturální rozdílnost, která měla zdá se větší váhu.

Vývoj odstředivých i dostředivých tendencí mezi těmito církvemi byl stále více v rukou Jednoty. Bratři nikdy nebyli ani neusilovali o to být masovým

¹⁸¹ Amedeo Molnár připomíná další jev, který byl ovlivněn sblížením s luterstvím – snahu bratrské šlechty o dosažení legality prostřednictvím vrchnostenského práva po vzoru německých knížat. Náznaky tohoto se ukazují i v našem případě, když se Starší Jednoty často obracejí, jsou-li v úzkých nebo ohrožení, právě k bratrským pánům. (Dodatek o bratrské teologii od Amedeo MOLNÁRA, in: ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha : Kalich, 1957, s. 413.)

¹⁸² Pražská dolní konzistoř byla daleko a olomoucký biskup měl k reformaci předem jasný postoj. Ilja Burian poukazuje ještě na další okolnosti, kterými se odlišovaly poměry v Čechách od moravských. Jednak to byl větší nedostatek kazatelů oproti Čechám, ale i to, že pražská konzistoř posílala na Moravu mnoho kazatelů za trest. To se mohlo stát pro jejich neřádný život, ale i větší teologickou radikalitu. (BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*. Křesťanská revue XL, č. 4, 1973, s. 83.)

¹⁸³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*, s. 214.

společenstvím.¹⁸⁴ Jednotu můžeme s jistou výhradou nazvat sektou, tedy uskupením, které je si vědomo své výlučnosti, ovšem někdy také sklouzávající až k despektu nad tím, co považuje za průměrné a nedokonalé. Její vědomá výlučnost spočívala ve snaze vést život zasvěcený Bohu tak, aby to bylo společenství lidí oddaných Kristu, a proto odloučených od světa. Avšak ani Jednota nebyla zcela imunní vůči dobovým proudům a původní strohost a přísné řády polevovaly. V obavách ze spojení s luterány se může odrážet i nervozita a strach ze ztráty toho, co spoluvytvářelo identitu celého společenství nebo bylo považováno jejími představiteli za bytostné. Jindřich Halama vysvětluje izolacionismus Bratří i jinou okolností. Jednota s ohledem na bouřlivé polemické disputace mezi hlavními konfesními tábory zjišťovala, že nejčastěji stojí mezi oběma stranami sporu. To utvrdilo sebevědomí Bratří, že jejich vyznání i řády jsou stejně dobré a možná lepší než luterské nebo kalvínské.¹⁸⁵

Jednota vyprodukovala větší počet verzí své konfese, jež se od sebe liší. Josef Müller soudí, že důvodem nebylo věroučné hledání, vlastní práce na formulaci dogmatu. Konfese měly podle něj pro Jednotu význam pouze „ad extra“, byly to tedy vnější vlivy, na které reagovala. Müller to demonstruje dvojím zněním hned první konfese, curyšským a vitemberským, ale i počínáním dalším. Vyznání víry pro Bratry nebylo natolik závažné. Prokazuje to spojením s utrakvisty roku 1609, kdy se Bratří zcela vzdali své konfese a vyhradili si pouze vlastní církevní správu a řád. Jednota byla církví laiků, která primárně neřešila určitou teologickou otázku, ale naopak záležitosti praktické, a to přímo na základě Písma. Tím byl určován i poměr k ostatním společenstvím. S evropskými reformačními církvemi pojil Jednotu zpočátku odpor vůči Římu. Nalézali společný názor na odstranění různých církevních nepořádků, ale i v Písmu jakožto základu své nauky. Pak v procesu ozřejmování svých stanovisek našli s Lutherem i stejný názor na ospravedlnění pouhou vírou. Dobré skutky nevytvářejí nárok na odměnu, ale jsou povinností věřícího křesťana ve vztahu k Otci. Shodu demonstruje Blahoslavův spis *O rozdíle Jednoty bratrské od Lutheránské* z roku 1558.¹⁸⁶ Müller zdůrazňuje, že u Bratří „řád a kázeň církevní byly jejich klénotem, jehož si nade vše vážili a vychvalovali všem

¹⁸⁴ Bratří se však neuzavírali novým příchozím. Dokonce si mysleli, že reformní snahy utrakvistů jsou způsobeny strachem z přestupů k Jednotě. (AUF IX, f. 138b.)

¹⁸⁵ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří*, s. 98-99.

¹⁸⁶ Rukopisná podoba je v Národním muzeu v Praze, sign. IV H 8, *Sborník bratrský*, I, f. 109-123.

ostatním církvím, s nimiž vešli ve styk“. V dogmatice se drželi jen základních článků víry.¹⁸⁷

„Novoutrakvisté“, jak zdůraznil Hrejsa,¹⁸⁸ především pod vlivem Lutherovým a Melanchthonovým, již mají jiné pořadí priorit. Na prvním místě je to učení Písma a až na druhém je církev, která má být církví Páně. V této církvi mohou být i ti, kteří jsou ve víře slabí nebo vždy nežijí podle Božího zákona zjeveného v Písmu. Bratři i utrakvisté tak mají stále paralelní církevní struktury, které nejsou nijak vzájemně provázány. K novým oboustranným úvahám o spolupráci či sloučení je přivedly zvláště vnější okolnosti, spočívající v reálném i psychickém pocitu ohrožení, který byl ovšem vnímán nestejně. Jednak jsou to léta pronásledování Jednoty po roce 1547 a poté i stále razantnější snaha potridentské katolické církve o potlačení všech reformačních skupin. U Jednoty bylo důsledkem její větší stmelení a introverze, u utrakvistů to vedlo ke snaze po spojení všech reformací obnovených.

Utrakvisté se v pestrém náboženském prostředí Moravy snaží o sjednocení nauky a církevní správy a tyto snahy nabývají na intenzitě na počátku 60. let. Toto odpovídá i situaci na rovině mezikonfesionálních vztahů v rámci Evropy. Ani s protestantstvím více méně sympatizující císař Maxmilián nedokázal zabránit radikalizaci, která postihla nejen katolíky, ale i nebezpečí pociťující luterány či kalvinisty. Vnitřní nejistota byla znát a stupňovala se především ve vnitřně konfesijně rozdělených zemích. Důsledkem byla nejenom snaha opatřit si záruky vlastní existence u panovníka či šlechty, ale i snaha o upevnění řádu a vnitřní síly daného společenství. Tak tomu bylo i na Moravě, ale místní poměry nedovolily realizaci reformy než v omezeném prostoru jednotlivých panství, respektive lokalit se stejně nábožensky orientovanými vrchnostmi. Bylo to řešení z mnoha důvodů náhradní. Na Moravě totiž, jak bylo již uvedeno, prakticky scházela vyšší evangelická církevní organizace a nebyla zde ani zemská konzistoř ani sbor defenzorů.¹⁸⁹ Postupně se zde vytvořila čtyři krajská děkanství (kromě Uherského Brodu i Velká Bíteš, Prostějov a Moravská Třebová), disponující větší pravomocí, než měly obdobné struktury v Čechách.¹⁹⁰ Je otázkou, jaký vztah či zda vůbec nějaký existoval v této době s

¹⁸⁷ MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení*, s. XXXV-XXXI.

¹⁸⁸ HREJSA, Ferdinand. *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha : 1912, s. 5.

¹⁸⁹ Přesto svým způsobem plnili funkci světských defenzorů příslušníci evangelické šlechty, kteří se snažili společně postupovat na ochranu náboženských svobod, zvláště zde vynikli Albrecht Černohorský z Boskovic a po něm Jetřich z Kunovic.

¹⁹⁰ BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*, s. 83.

pražskou konzistoří, teoreticky ústředním orgánem kališníků. Jak se nám jeví počínání uherskobrodských děkanů, nebyli, zdá se ani formálně, odpovědni žádné nadřízené církevní struktuře, autoritou jim bylo Písmo a respektované autority církevní tradice, a potom vůle pána. Není ani dostatečně známa role kněžstva děkanátu, které patrně v době silných osobností ve funkci děkana nemělo valného vlivu.¹⁹¹

Zvláště horlivým církevním organizátorem alternativní utrakvistické církevní struktury byl v středomoravském Prostějově mladý a bohatý Vojtěch z Pernštejna (1532-1561), který jako jediný ze synů Jana z Pernštejna zůstal věrný utrakvistu. Vojtěch vyvíjel v náboženském ohledu značnou organizační iniciativu, takže se stal prakticky hlavou prostějovského děkanství.¹⁹² Součástí těchto aktivit bylo i to, že v roce 1556 kněží jeho panství v okolí Prostějova, dle slov Jana Blahoslava, „slépalí artykule jakés“,¹⁹³ tedy sepsali konfesi. Bratří hodnotí tento pokus o konfesi, která

¹⁹¹ Vztah příslušné utrakvistické fary k pražské konzistoři byl snad analogický vztahu místní městské školy k pražské univerzitě, která měla nad školou dohled. Na Moravě, na rozdíl od Čech byly tyto vztahy velmi volné, s několika výjimkami, např. Prostějovem. I pro Uherský Brod je zaznamenána jedna taková konfirmace pražskou univerzitou. (HOLINKOVÁ, Jiřina. *Městská škola na Moravě v předbělohorském období. Příspěvek ke kulturním dějinám Moravy*. Praha : 1967, s. 27, odvolává se na DVORSKÝ, František. *Paměti o školách českých*. Praha : 1886. – Uh. Brod pod číslem 228.)

¹⁹² Až jej někteří nazývali „biskupem moravským“ (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 115; NOVÁK, Jan V. *Spor Bratří s p. Vojtěchem z Pernštejna v Prostějově r. 1557 a 1558*. ČČM, 1891, s. 45.) V roce 1590 zase Jan z Pernštejna na Pernštejně, Prostějově a Plumlově vydává také zvláštní řád, a to věřícím (již katolickým) fary doubavnické. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 697-700.)

¹⁹³ „Léta od narození syna Božího 1556 stalo se srovnání pobožné, jednomyslné a právě křesťanské všeho kněžstva příslušného k děkanství prostějovskému.

Nejprve: Samé čisté slovo Boží a evangelium Krystovo aby kázali beze všech přídavkův a nálezkův lidských.

Druhé: O svátostech Pánem Krystem vydaných tak aby mluvili a učili, jakž on o tom sám mluví a učiti ráčil.

Třetí: Elevací to jest pozdvihování při posluhování večere Páně aby nebyvalo.

Čtvrté: Žádnému člověku večeri Páně aby posluhováno nebylo, leč by se prve před námi postavil, nám počet z víry své učinil a od nás naučení přijal.

Páté: Před každým posluhováním večeri Páně v církvi zjevné napomenutí k tomu příslušející z Slova Božího lidu aby se činilo.

Šestá: Nemluvítkom a těm dítkám, kteréž se zkušovati a těla Páně rozsuzovati nemohou, těm aby posluhováno tak velebnou svátostí nebylo, dokudž by katechismu vyučení nebyli.

Sedmé: Křtem sv. tím aby posluhováno bylo v té sprostnosti, jakž slovo Boží učí a nejináče a to těm toliko, kdož by toho z víry a ne z obyčeje žádali.

Osmé: Summou všemi svátostmi Krystovými z milosti a darmo, beze všeho tržení a prodaje aby bylo posluhováno s vážností těm lidem, kteříž by měli vyznati víru křesťanskou, příkázání Boží, modlitbu nejsvětější Synem Božím vydanou, otázky o svatém křtu a o večeri Páně.

Deváté: Hádky zbytečné a nevzdělávající aby zanechány byly i to, o čem slovo Boží mlčí. Než o čemž nás učí, o tom také mluvíti sluší.

Desáté: V užívání roucha oddaného k služebnostem církevním v tom jednomyslnost zachováme.

Jedenácté: Žádný kněz na faru aby nebyl podán, leč prve ukáže jistotu, že jest pořádně úřadu sv. kněžství došel.

Dvanácté: Každý kněz prve než by na faru dosedl, aby v kázání a v učení byl prubován a ohledán, srovnává-li se učení jeho s učením apoštolským čili nic.

Třinácté: V obcování svém na každém místě tak se chovati, jakž na služebníky Krystovy a šafáře tajných věcí

je ostatně především církevním řádem, s pro tuto dobu příznačným despektem. Bratrský pisatel k tomuto dokumentu dodává: „Když pak již ta milá snůška byla jako nějaký dýchánek schovaná, tu teprve pan Vojtěch počal sobě důstojně počínati, mněje, že již hned bude nějakým slavným arcibiskupem v své té sektě z kolikasi ožralých a bezbožných popů slépané, Jednotu pak bratrskou že tudíž zkazí.“¹⁹⁴ Toto „srovnání“ mělo svou teologickou náplň, nepochybně evangelickou, která odpovídala *augšpurské* konfesi, bylo však především proklamací řádné organizace kněžstva a vůbec křesťanského života.¹⁹⁵ Důrazy konfese nepřímou potvrzují problematiku pověst utrakvistického kněžstva, které se samo pokouší o nápravu. Bylo by však nepřijatelným paušalizováním, kdybychom se spokojili s odsudkem Bratří. Četnost reformních pokusů, vlna řádů pro panství a děkanství, které se objevily v dalších desetiletích,¹⁹⁶ ukazuje na vnitřní síly obnovy, jež nacházely čas od času svůj průchod. Pernštejnův řád je dokladem, že soustředění katolíků do jednotného šiku, které se však hmatatelně projevuje až později, nebylo jediným stimulem sebereformy a možná ani vůbec ne tím hlavním. Do reform se pustili i v dalším děkanství – Moravské Třebové, které se pod vedením lutersky orientovaného děkana Jana Sattbaucha (či Satpoucha nebo Sopoucha) spravovalo *augustanou*. I zde se objevují polemiky s Bratřimi, přesto bylo dosaženo unikátního úspěchu, začlenění bratrských sborů v Olešnici na Kunštátsku a Letovicích do tohoto děkanství roku 1565.¹⁹⁷

Četnost prohlášení bratrských orgánů k integračním nabídkám utrakvistů ukazuje na stupňující se tlak na Jednotu. Jednoznačně odmítavé stanovisko předkládá už spis

Božích náleží: tak aby chom příkladem svým ne k zhoršení, ale k vzdělání lidu obecnímu byli.

Čtrnácté: Knězi děkanovi prostějovskému jakožto předloženému svému poslušnost a povolnost náležitou zachovati ve všem dobrém připovídáme.

Patnácté: Podlé toho srovnání jednomyslného a dobrovolného s pomocí Pána Boha svého, jakž nejvíce budeme moci, chceme se chovati potud, pokudž by nám cesta lepší z Písma sv. ukázána nebyla. Vytisknuto v Prostějově u Kašpara Aorga 1558.“ (AUF IX, f. 190b-191b.)

¹⁹⁴ Cituje HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 33; AUF IX, f. 190b-194a, AUF X, f. 2 nsl.

¹⁹⁵ HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 33.

¹⁹⁶ Vznikají většinou až ve třetí čtvrtině století a později: Holešov (1574), Brumov a Vsetín (1576), západomoravská panství (1576), Bruntál a Kolštejn (1584, 1592), Jimramov a Dalečín (1606), Letovice (1613), Sovinec, Lipník (1616) atd. (VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*. In: *Dějiny Moravy 2*. Brno : 1996, s. 58.)

¹⁹⁷ Alespoň tak to tvrdí BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*, s. 85. Rozdíly mezi těmito církevními společenstvími nebyly velké, jak dokazuje i vyjádření Jana Blahoslava ve zmiňovaném spise *Sepsání B. Jana Blahoslava o rozdile Jednoty Bratrské od Luteriánské*. Je zajímavé, že neuvádí jediný sporný teologický problém, snad pouze nekonkrétně, že „kněží luteriánští nejednomyslně káží a učí.“ Rozdíl spočívá pouze v lidech, předně kněžích, kteří u utrakvistů postrádají závazný řád, a poté že „luteriánské jednoty lid jest mnohem rozpustilejší a svěštější [...] než-li lid Jednoty bratrské, nebo Bratří kážeň skutečně vedou.“ (Cituje HREJSA, Ferdinand. *Česká*

z roku 1554 *Psání učiněné od Bratří*. Poté to byla synoda v roce 1557, která řešila vztah polských sborů k tamním luteránům i reformovaným. Mimo zamítnutí spojení hájí i bratrskou apologii ve srovnání s *augšpurskou konfesí*, kde (opět) shledává její nedokonalost „strany řádu a kázně“. To hájí i další synody v letech 1562, 1565, 1571 a 1572. Byl to především Jan Blahoslav, který byl proti a svou autoritou zhatil všechny nabídky, avšak spojení nevykloučoval, spíše dával najevo svou skepsi. Právě v roce 1566 psal pojednání pro Albrechta Černoohorského z Boskovic nazvané *Zpráva upřímná a sprostná*.¹⁹⁸ Tam vysvětluje rozdílnost od církve římské i českých utrakvistů. U katolíků je to pro „Zlost smysla a života. To jest hříchové a bludové“. O společenství s utrakvisty píše: „Při Jednotě, jenž slove pod obojí [...] Bratří nezůstali, ale od ní se oddělili [...], že kněží čeští toho dobrého, kteréž schválili, následovati nechtěli [...]; zlého pak toho, kteréž zhaněli a potupili, netoliko se nepustili [...], alebrž [...] naposledy se s Římany pojiti počali“. Blahoslav poukazuje na věroučnou nejednotu, ale to samo o sobě není nepřekonatelný problém. Přiznává, že jsou i mezi českými kněžími pobožní a šlechetní a vypočítává sedm podmínek možné jednoty: (1) čisté Boží Slovo a řádné vysluhování svátostmi, (2) příkladný život podle Krista, (3) opravdová péče o lidské duše, (4) zvláštní péče o věrné a pobožné, (5) aby služba nebyla motivována osobním obohacením, (6) aby zůstávali „v svaté jednomyslnosti a lásce, bez různic, roztržek, sváru, nepokoje a hádek“, (7) jednotu v řádu.

Ještě v roce 1571, na sklonku svého života, Blahoslav píše: „Léta předšlého pan Albrecht z Bozkovic, moravský pan sudí nejvyšší, velmi pilně radil, chtěje tak kněží ty bezbožné s Bratřími šmelcovati, ano Bratřími kněží a tak tu svou bezporoka jednotu evangelišskou na Moravě zlepšiti a omastiti. Ale nic nesvedl; vše se rozsypalo, nebo nebíše tu Pán. Lečili sme Babylon a není uzdraven; hovada bezbožná a dítky boží v jednom býti pokoji, spolu se krmiti nemohou a nebudou“.¹⁹⁹

Jednota, jevící se vnějšimu pozorovateli snad jako neměnné vody, jimž je každá

konfesse, její vznik, podstata a dějiny, s. 26.)

¹⁹⁸ Soupis pací Jana Blahoslava pořídil CHUDŮBA, F. *Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenské*. In: *Sborník Blahoslavův (1523-1923)*, Přerov : 1923, s. 1-33. K tomu publikoval opravy a doplňky F. RYŠÁNEK v *Listech filol.* 1925, s. 51. Z mladší literatury věnované Blahoslavovi uvedme alespoň populárně laděnou knihu JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. Praha : Svobodné slovo, 1966. Stále ceněný je sborník BIMKA, Svatopluk - FLOSS, Pavel (eds.). *Jan Blahoslav, předchůdce Komenského 1571 – 1971*. Uherský Brod 1975.

¹⁹⁹ Z AUF XXII, f. 63a cituje HREJSA, Ferdinand. *Náboženské stanovisko Jana Blahoslava*. In: *Sborník Blahoslavův (1523-1923)*, Přerov : 1923, s. 108.

změna cizí, se i v této době ptala, zdali zvolená cesta menšiny a výlučnosti je správná. A stejně tak se v Jednotě diskutovalo i o liturgických změnách. Žalářovaný biskup Jan Augusta navrhoval například jinou strukturu čtení z Písma a kázání – nikoli podle perikop, ale podle článků víry.²⁰⁰ Proti tomu se však ostře postavil právě Blahoslav.²⁰¹ Lukášova teologie tak nepodlehla ani „pravým“ ani „levým“ tendencím a Jednota se stávala stále více konzervativním uskupením.

V šedesátých letech je stále zřejmější, že příležitost k vytvoření jednotné církve, ať již jakékoliv orientace je na Moravě promarněna. Je to doba, kdy se katolíci definitivně vyprostili z krize způsobené reformací a Tridentský koncil počíná období pozvolné vnitřní obnovy i tvrdé ofenzívy proti všem, kteří se odmítají prakticky beze všeho podrobit svrchovanosti Říma. Olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova (1565-1572)²⁰² se snaží důsledně prosazovat tridentské dekrety, i když s jejich oficiálním vyhlášením nespěchá.²⁰³ Prusinovský, příslušník starého moravského rodu a odchovanec jezuitů, přivádí tento řád právě v roce 1566

²⁰⁰ „Léta Páně 1565. Když již B. J. Augusta svoboden jsa místa svého zasse užívati počal, začala se zdvíhati opět znovu ta stará nasnáz, kteráž před lety 18. a okolo toho času mezi Staršími i všemi kněžimi v Jednotě B. nemnoho co dobrého vzdělávala, avšak již byla k pravému místnému cíli svému přivedena a cele spokojena léta 1563 [...] Jaký pořádek v kázáních, kteráž se po zbožích Páně činí, zachován by býti měl. [...] Pilné rozjímání otázky té: Sluší-li řeči Boží, čtení svatá a epištoly od starodávna k neděním přes celý rok přiložené opovrci a na ně více kázání nečiniti; ale vyzdvihnouti jiný pořádek podlé článků víry obecné křesťanské, kteráž slove Symbolum apoštolské, a k tomu jiné řeči Boží shledati a na ně kázati: z příčin některých sepsané tak naspěch prostě léta 1563. [...] Jakož pak od počátku Jednoty tak se dalo, že pokudž nejvýše možné bylo služebníkům Páně [...] aby celost pravdy v lid ku Pánu a pravdě jeho se hrnoucí byla uvozována, ...protož podlé řádu v Jednotě hned z počátku užívaného jedni druhým t. Starší mladším pomoci k tomu činili, buď krátkými buď summovními vši celé pravdy vypsáními, buď sepsáním kázání a vysvětlování též pravdy po částkách jejich za příčinou řečí Božích, kteréž i kněži papežští podle obyčeje ve vši církvi římské a jí se přidržících obvyklého v kostelích čítávali, jenž slovou sv. čtení a epištoly: Ale to obě nejzdařileji skrze Br. Lukáše se stalo: kterýžto podlé daru sobě od Boha daného, summovně kratčeji i rozšířeněji mnohými spisy učení Boží a tak pravdu Páně vysvětlil, i kázáními kratšími i delšími na čtení a epištoly, latině i česky: což ode vši Jednoty oblíbeno a přijato, toho i dobře a svatě užíváno jest a i ještě se užívá.

Příčinami pak některými mezi tím k tomu přišlo, že se viděly ty řeči vybrané z evangelist a z psaní apoštolských, a od starodávna užívané vůbec, ne všudy býti vlastní a příhodné k částkám pravdy celého učení Božího: Protož hledány sou jiné vlastnější a příhodnější z prorokův, evangelistův i apoštolův, a zpořádaný sou ku pořádku pravd, anebo ratolesí víry, podle symbolum apoštolského, což od některých bylo oblíbeno a od některých nic. I takž to obě stojí v Jednotě až podnes a jednak k jednomu, jednak k druhému větší díl oudů Jednoty a zvláště služebníkův nakloňován bývá.“ (AUF IX, f. 64a-109b.)

²⁰¹ Ve spise *Pilné rozjímání otázky té: Sluší-li řeči Boží, čtení svatá a epištoly od starodávna k neděním po celý rok položené opovrci a na ně více kázání nečiniti, ale vyzdvihnouti nový pořádek podle článků víry obecné křesťanské a k tomu jiné řeči Boží shledati a na ně kázati, sepsané tak naspěch prostě léta 1563*. Blahoslav toto zapsal i do AUF IX, f. 65a-109b, když Augusta tuto otázku dvě léta nato znovu otevřel. (HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu V*, s. 344-345; Obsáhleji se tématu věnuje v citovaném *Sborníku Blahoslavově*: HREJSA, Ferdinand. *Náboženské stanovisko Jana Blahoslava*, s. 111-116.)

²⁰² NAVRÁTIL, Bohumil. *Vilém Prusinovský*. ČČH 1899, s. 205-216.

²⁰³ Ale již biskup Marek Kuen (1553-1565), ačkoliv se pro svůj věk jednání koncilu nezúčastnil, projevoval živý zájem o výsledky jeho jednání a snažil se o uvedení jeho dekretů v život. (Srov. JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*. Olomouc : 2003, s. 30. Odk. na MZA, G 83, Kop. VI, 24. II.)

i do Olomouce. Dosažení jednoty je pro něj jedním z nejdůležitějších úkolů, ovšem jednoty, jejíž nutnou součástí je podřízenost biskupovi a respektování autority papeže, se všemi konsekvencemi.²⁰⁴ Toho mělo být dosaženo dvěma cestami, aktivní pastorační prací a výukou (k čemuž se dobře hodil právě čerstvý jezuitský řád),²⁰⁵ ale i oporou v dosavadním zemském právu. Vycházel z dřívější praxe, kdy jeho předchůdcům byli podřízeni moravští kališníci. Proto se domáhal práva vizitovat fary²⁰⁶ utrakvistů, navzdory tomu nebo právě proto, že se většinou jednalo o luterány nebo jiné protestanty. Prusinovský se vzhledem k rozložení sil²⁰⁷ obrací na císaře Maxmiliána II. v létě 1565 a na jaře 1566 s žádostí o svolení k těmto vizitacím.²⁰⁸ Císař svůj souhlas sice dne 27.1. 1566 vyslovil,²⁰⁹ ale zcela

²⁰⁴ Prusinovský nalezl od počátku podporu císaře Maxmiliána. Ten mu již 31.10. 1565 napsal: „Jakož si Nám předešle psaním svým ku paměti přivedl mandáty, kterýž jest J[cho] M[ilos]t C[isař], Pán a Otec Náš nejmilejší, slavné paměti, do markrabství Moravského z strany některých sekt a jejich řehol vydati ráčil, aby od Nás takové mandátové zase do téhož markrabství obnovení a vydání byli, tomu jsme vyrozuměti ráčili. Poněvadž v psaní svým nedokládáš a zejména nejmenuješ, jaký by to sekty byly, poroučímet milostivě, aby Nám zejména, jaký to ty sekty sou, neprodávaje oznámil, abychom o tom vědomost míti ráčili, neb toho oumyslu býti ráčíme, takové mandáty z strany sekt, jakž ponížně žádáš, po zemi poručiti rozeslati, však kromě těch osob, pod obojí Tělo a Krev Páně podle ustanovení církve svaté přijímajících.“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 624.) Korespondence ukazuje, že stejná slova nemusela skrývat stejný význam. Postoj biskupa je zřetelný, panovník musí hájit i utrakvismus, na který přísahal. Ale pojem utrakvismus nebyl tehdy o mnoho zřetelnější než slovo sekta. I proto byly tyto aktivity hodně bezzubé. Ani psaní císaře z 26. ledna roku 1566, týkající se pořádku v kněžstvu, neukazuje, že by byla identifikace problematických osob či skupin preciznější. Chrání pouze přijímající pod obojí a nařizuje, aby jim biskup nečinil překážky: „A protož Vám všem [vrchnostem] i jednomu každému zvláště poroučíme příkazujíc, vědouc Vy o tom vuoli Naši císařskou i věc pobožnú a slušnú býti, že jemu, biskupu Olomouckému, poněvadž, jak dotčeno, ta věc k spravování a opatrování náleží, v to vkráčovati ani se vkládati, aneb aby on kněství podle chování a provinění jejich spravedlivě se zachovati neměl, překážky žádné činiti nebudete, než kdež by koli o takovém nepořádném neb sektářském knězi, že by bez vuole aneb konsistoře jeho na fary usazen byl, zvěděl a kterémuž z Vás věděti dal, aby jemu takový kněz bez meškání se od Vás postavil, tak aby řád dobrý a pobožný mezi kněžstvem zachovávan a bludné sektářství vykořeněno býti mohlo.“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 625-626; AUF IX, f. 134a.)

²⁰⁵ Prusinovský měl s jezuitskou přímočarostí někdy i potíže. V listopadu 1567 v dopise Vratislavu z Pernštejna vysvětluje pobouření, které vyvolala jezuitská komedie, uskutečněná v jeho paláci, kde mělo dojít k hanění reformátorů. „...mnozí [...] divné věci a rozprávky zhusta mezi lidmi troují o té komedii [...], a s těžkem jinam ven z země i ke dvoru o tom, že by tu o Luterovi, Husovi a tak těch jednot lidech zejména a potvorně divné věci se býti měly dáti. A jak jiní mně oznamují, že by tu nahořepsaní před námi měli bejti pálení...“ (NAVRÁTIL, Bohumil. *Jezuité olomoučtí za protireformace*. Brno : 1916, s. 38-39.) V tomto psaní je pod zkrácením „K.“ podle editora pravděpodobně míněn Jetřich z Kunovic. Ten nebyl s Prusinovským, jak jsme již uvedli, v přátelském vztahu na rozdíl od jeho nástupce Pavlovského. Podle biskupova vyjádření měl „pan K.“ mít o text komedie velký zájem.

²⁰⁶ Toto byla povinnost biskupa a koncil hrozil tresty všem, kteří mu ve vizitaci kladli překážky. (Srov. *Concilii Tridentini [...] Canones et Decreta*, Sessio XXIV. De reformatione, Caput X., Bielefeld : 1868, s. 153.)

²⁰⁷ Takto se sešli kněží z okolí Prostějova, Hranic a Uherského Brodu a dohodli na textu žádosti, kterou poté doručila delegace na den sv. Kunhuty 1565 pánům do Brna, kteří tam byli shromážděni na sjezdu. Páni v čele s nejvyšším sudím Albrechtem z Boskovic se k této akci postavili zdrženlivě a doporučili kněžstvu, aby ještě vyčkalo. (AUF IX, f. 13a-13b.)

²⁰⁸ Ještě císař Ferdinand, který už inicioval celou řadu opatření proti heterodoxním skupinám, se na závěr svého života pokouší prosadit řád a vydává v roce 1563 mandát, kterým se snaží zjednat pořádek mezi moravským utrakvistickým kněžstvem: „...protož poroučíme přísně příkazujíc, abyste beze všeho prodlení ty a takové neřádné, lechkomyslné, nevážné, ženaté a poběhlé kněží a osoby s far, collatur a gruntuov Vašich vybili a

pochopitelně narazil na odpor zemské obce podníčený utrakvistickou i bratrskou šlechtou, neboť mandát stvrzoval konec pravomoci pražské utrakvistické konzistoře na Moravě. Nespokojené příslušníky stavovské obce reprezentovali především nejvyšší zemský sudí Albrecht Černohorský z Boskovic, Jetřich z Kunovic a Jan starší Kropáč z Nevědomí. V tomto postoji podpořili svou šlechtu i vyděšení utrakvističtí duchovní,²¹⁰ kteří chtěli dokonce Prusinovského žalovat.²¹¹ Tento krok jim páni vymluvili, úspěchu však přece jenom dosaženo bylo. Císař si uvědomil, že poněkud přestřelil a zasáhl i do zemských svobod, proto prohlásil, že nemá v úmyslu nutit stavy podobojí ani jejich kněžstvo k poslušnosti olomouckých

žádných více nepřijímali...“ (Z AUF X, f. 206 cituje CVRČEK, Josef. *Paměti ze stol. XVI. o městech moravských*. ČMM 1898, s. 347; text dle tištěného originálu uvádí rovněž KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 616-618). Ferdinand se vzápětí osobně obrací na biskupa Marka Khuena, aby tato opatření prosazoval. „A protož poroučíme, aby na to pozor měl, aby se tak podle mandátů Našich chovali a z toho nevykračovali, a takoví kněží neřádni pod obojí každého času k skutečnému trestání skrze administrátory pražské přivozování bejvali.“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 618-619.) Vilém Prusinovský u císaře přesto na poprvé s žádostí o vizitace neuspěl, poněvadž v císařské radě bylo shledáno, že „by ta věc byla velmi nebezpečná, tím hejbatí a nětco nového začínati, protož [...] to k jinému času poodloženo“. (CVRČEK, Josef. *Paměti ze stol. XVI. o městech moravských*, s. 347.)

²⁰⁹ „Maximilián Druhý z Boží milosti volený římský císař... Věrní milí. Jakož jest nejjasnější [...] Ferdinand [...] nejedny mandáty a poučení do margkrabství moravského rozsilati ráčil, milostivě poroučejíc, aby duchovním a zvláště farářům od pánův jich, kteříž poddací mají, outiskové nedáli, desátkové jim spravedlivě náležitě nezdržovali a odjímání a kněžstvu pak neb duchovním osobám rozpustilosti a neřádné jejich trpění nebyli.

I poněvadž nás jisté zprávy docházejí, že v tom i sice v kněžstvu jim velice neřádné a rozpustilosti mezi kněžstvem [...] se neumenšují, nýbrž i mnohé sekty se rozmáhají, napomenuli jsme důstojného Viléma biskupa olomouckého, [...] milostivě jemu poroučejíc, aby on z ouřadu a z povinnosti s vizitováním a jinými slušnými prostředky takové neřády přetrhoval a dobrý, pobožný, Bohu a lidem líbezný řád, pokudž nejvýše možné uvozoval. Však tak a na ten způsob, aby osobám Tělo a Krev Páně podlé ustanovení církve svaté pod obojí přijímajícím žádné překážky od něho ani od těch, které by on na místě svém nařídil v tom se nestalo ani v čem ublíženo bylo; nýbrž aby nad nimi nic méně jako nad těmi, kteříž pod jednou způsobou přijímají ruku svou držel a je v svém otcovském opatrování a ochraně měl. Jakož pak nepochybujem, že se v tom náležitě podlé poručení našeho poddaně a poslušně zachová. A protož vám všem [...] poroučíme příkazujíc: [...] překážky činiti nebudete. Než kdož by koli v takovém nepořádném neb sektářském knězi, že by bez vůle aneb consistoře jeho na faru vsazen byl, zvěděl, a kterému z vás věděti dal, aby jemu takový kněz bez meškání se od vás postavil, tak aby řád dobrý a pobožný mezi kněžstvem zachován a bludné sektářství vykořeněno býti mohlo. [...] Dán v městě našem říšském Augšpurku v sobotu po svatém Pavlu na víru obrácení [27.1.], léta 1566...“ (AUF IX, f. 134a.) Text dle originálu uvádí rovněž KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 625-626; PRASEK, V. *Sbírka listů posilacích od r. 1464 – 1709 vůbec a biskupa Viléma Prusinovského psaných l. 1568 zvláště*. Opava : 1893; Týž. *Kopiář listů posilacích kněze biskupa Viléma Prusinovského psaných l. P. 1566*. Opava : 1894.

²¹⁰ Burian se domnívá, že zástupci evangelického duchovenstva, kteří prosili pány o podporu během konání zemského soudu (3.3. 1566), mohli být tři krajinští děkani, mezi tím vzniklé církevní organizace, která se již spravovala společně sepsanou „uherskobrodskou“ konfesí, viz níže. (Srov. BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*, s. 87.)

²¹¹ Prusinovskému by nestačilo jen formální dosažení jednoty, ale šlo o celkovou reformu moravské církve: „Biskup olomoucký pan Vilím Prusinovský z Vickova, jakou jest supplikací J[eho] M[ilos]ti cí[saři] týž den jakož i naši poslové dal, již jest toho napřed dotčeno. Však co jest potom po několika nedělích se místněji zvědělo, povím. Summa nebo rozum té supplikací tento jest: Poněvadž jest se kněžstvo v tomto margrabství tak velmi vydalo v rozpustilost a v zlý a nekřesťanský život, až se i lid od nich velmi odtrhuje zoškliviv je sobě a obrací se k sektám, novokřtěncům, Pikartům a jiným. Z té příčiny že to žádá biskup, aby jemu dána byla moc, autoritas, takové kněží rozpustilé a neposlušné trestati, buďte oni pod jednou nebo i podobojí.“ (AUF IX, f.

biskupů.²¹² Vilém Prusinovský však zaznamenal jistý úspěch v kladení překážek pro šíření protestantismu (byť v podstatě formální), když přes snahy luteránů nedošlo k legalizaci *augšpurské konfese*, jak se o to chtěli pokusit třeba na zemském sněmu v roce 1569 a později. Prusinovský přes dílčí neúspěch svých plánů představuje jednoho z největších olomouckých biskupů – prakticky jeho dílem je olomoucká univerzita, ale především je to započatá systematická reforma moravského katolictví. V roce 1568 se uskutečnil v souladu s tridentskými dekrety i synod moravského kněžstva,²¹³ kde biskup hledal způsob, jak obnovit nejen jednotu víry, ale i napravit pokleslé mravy. Biskup pozval utrakvisty i Jednotu,²¹⁴ jejich účast však byla symbolická a velmi opatrná. Bylo zřejmé, že biskup nehodlá a vlastně ani nemůže diskutovat o věroučných nebo církevně strukturálních otázkách. Mohlo jít jen, z pozice nekatolíků, o podružné otázky praktického rázu. Mluvčím utrakvistů byl na synodu prostějovský děkan Matouš Brodský (z Německého Brodu), který byl, jak uvádí Ilja Burian, iniciátorem obrany proti biskupovým vizitačním aktivitám. Neúčastnil se jednání, aby toto nebylo vykládáno jako podřízení se biskupovi, ale jakožto host a reprezentant utrakvistické církve vystoupil na recepci v biskupském paláci.²¹⁵ Přitom slíbil, že biskupovi zašle k jeho

12a.)

²¹² Biskupská vizitace se však uskutečnila tam, kde jí nebylo bráněno, tedy na statcích biskupských, respektive katolických feudálů. To byl pozitivní způsob, jak zabránit šíření protestantismu a jistě by bylo užitečné srovnání vizitovaných a nevizitovaných fár. Vizitaci vedl olomoucký probošt Matyáš z Duban spolu s brněnským Janem Grodeckým. (JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, s. 48.) V roce 1571 žádal Prusinovský císaře o další mandát, který by jej opravňoval ke každoroční generální vizitaci. Z hlediska vizitování nekatolických fár byl tento pokus opět neúspěšný. (Ibid., s. 48-49.)

²¹³ Tyto synody se konaly i dříve a jejich závěry se netýkaly pouze duchovenstva, ale jeho prostřednictvím i laiků. Tridentinum jim dalo novou dynamiku a staly se důležitým reformním nástrojem, který aplikoval obecné předpisy na místní poměry. V 16. století se v Olomouci uskutečnil synod ještě v roce 1591. Zmiňovaná vizitace kléru, stejně jako následující, byla další konkretizací a způsobem, jak dosáhnout uskutečnění reformy v rámci jednotlivých farních obvodů. K tomu lze přičíst i schůzky kněží v rámci děkanství. Jmenovaný synod se uskutečnil ve dnech 9. – 13. 5. 1568. Byly na něm vyhlášeny koncilní dekrety a jiná reformní nařízení, směřující k upevnění mravů a zkvalitnění pastorační péče. Z našeho hlediska stojí za pozornost, že tridentské dekrety nebyly vydány tiskem z obavy před reakcí nekatolických stavů. Ta byla vzhledem k celému synodu negativní. Vyjádřil to Jetřich z Kunovic, který na zasedání zemského sněmu v onom roce prohlásil: „čehož se předkové naši nikdá před se nebrali a o to se ani nepokoušeli, aby jaká Concilium pokládati měli“. (Uvádí JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, s. 47; ZA, AO, kop. 1568, f. 47b. Další literatura: MACOUREK, V. A. *Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského (1565-1572)*. SHK XXXIII, 1932, s. 19-28, 83-87, 133-138, 199-202; XXXIV, 1933, s. 28-32, 73-74; DUDÍK, Beda (ed.). *Statuten der Diocese Olmütz vom Jahre 1568*. Brno : 1870; KULÍŠKOVÁ, A. *Kopíř Viléma Prusinovského z Vickova z let 1570 – 1572. Regesty z listů*. Bakalářská práce, FF UP v Olomouci, 2000.

²¹⁴ Biskupův postoj vůči jiným konfesím přes toto pozvání nebyl nijak přátelský. Ve stejném roce vydal 29.10. císař Maxmilián na jeho žádost mandát nařizující uzavření všech bratrských sborů. Reálně to však bylo možné opět jenom v místech přímo podřízených biskupovi. (JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, s. 50.)

²¹⁵ BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*, s. 89. KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 416, naopak píše, že se uvádí jiný důvod jeho neúčasti na jednání, a to nízké vzdělání, pro které jednání vůbec

informování novou konfesi utrakvistů (o ní pojednáme v následující kapitole). Třídenní sněmování bylo úspěšné, avšak pouze, pohlížíme-li na ně jako na vnitřní záležitost katolíků – odstartovalo realizaci tridentských reforem, konkrétně byl zaveden nový breviář a misál. Synod se vyslovil také proti neřestem kněžstva.²¹⁶ Z hlediska jednoty moravské církve však neměl význam prakticky žádný, snad jedině jako indikátor rozložení sil a nálad.

6. Reformní snahy uherskobrodských děkanů

6.1. „Uherskobrodská“ konfese

V nastíněné atmosféře, a patrně stranou pozornosti širší veřejnosti, byl v Uherském Brodě sepsán jeden z důležitých dokumentů náboženských poměrů své doby na Moravě – konfese evangelických kněží a pánů na Moravě.²¹⁷ Reálný význam „uherskobrodské“ konfese nebyl navzdory očekávání autorů velký a tato snaha upadla zakrátko, s výjimkou Uherskobrodsko, do zapomnění. Přesto si v rámci tohoto pojednání zaslouží zvláštní pozornost, včetně okolností svého vzniku. Ukazuje nám totiž nejenom teologii utrakvistického duchovenstva, respektive to, na čem se bylo schopno shodnout, ale rozkrývá nám celé předivo vztahů, zvláště s ohledem na poměr utrakvistů a Jednoty, případně naopak.

nerozuměl.

²¹⁶ Prusinovský se však až do své smrti nevzdával snahy moravské nekatolíky, jmenovitě utrakvisty, ovládnout. Na císaře se obrátil znovu, jak ukazuje jeho psaní z 19.2. 1571. Opět požaduje, aby bylo vrchnostem nařízeno stavět jejich utrakvistické kněžstvo k biskupským vizitacím. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 277.)

²¹⁷ Konfese nebyla nijak nazvána, uvedené pojmenování je slovy pozdějšího děkana Pavla Pressia (AUF XIV, f. 457a). Nevíme ani s nevyvratitelnou jistotou, kde byla sepsána. Jediným dokladem je vyjádření Pressiova předchůdce Pavla Kyrmezera z roku 1579, který v dopise svému bratrskému protějšku v Brodě Vodičkovu píše: „Potom o konfessí, proč j[es]t směl ten dobrý muž [Jan Blahoslav] napsati, že jí nemáme? Poněvadž za jeho života, když toho potřeba byla, pro biskupa holomouckého Vylíma (jakž vy toho času opatrné chytrosti ste užívali, kterouž po dnes stojíte) nejprvé na zdejším děkanství od mých předkův jest sepsaná, a potom od množství ctného kněžstva, kteréž se toho času v Prostějově bylo sjelo, uvážena, schválena, přijata a tomu biskupu v Holomouci podaná, kterouž podnes v tomto děkanství máme a užíváme, a chtěli sme ji vašim biskupům[m] dáti slyšeti, kdyby k nám jakž sme při nich toho hledati, byli přijeli. (AUF XIV, 273b.) Nejen vzhledem k pravděpodobnému sepsání, ale i dlouhodobému užívání ve zdejším děkanství ji pro tento účel nazýváme „uherskobrodská konfese“. O vzniku konfese referuje bratrský pořadatel, tedy nejpravděpodobněji Jan Blahoslav: „Nechci se meškati, soudu svého při mnohých věcech té Confessí vynášením, snad přijde ten čas, když by na světlo vydati to kněžstvo, že se jí něcto říkati musí. Než toliko de authore zmínku učiním. Tak sem rozuměl, že jest ji sbíral neb spisoval kněz Pavel Aquilin snad i s pomocí Benedikta Ostrožského. Tak ubozí se vrtí jsouce nespojení neb nesjednocení, jedni to, jiní jiné smýšlejíce a někteří jako krávy ničemuž nerozumějíce, nebo nejsou než sebraná věc i s strany docházení ouřadu, jedni od biskupův papežských, jiní od Luteriánů a jiní od jinud. A tak i podnes někteří hospodáříkové, řemeslníci vdlužice se a zapletouce v živnosti i běží, kamž rozumí pro kněžství, jako...“ (AUF IX, f. 146a.)

Konfese byla kolektivním dílem, kde hlavní podíl měli Pavel Aquilin²¹⁸ z Prostějova, Benedikt, tehdejší farář v Uherském Ostrohu, a uherskobrodský děkan Ondřej. K redakci mělo dojít v Uherském Brodě na jaře roku 1566. Akci kněžstva podporovali zvláště někteří příslušníci zemské obce, zmiňovaný triumvirát Albrecht Černohorský, Jetřich z Kunovic a Kropáč z Nevědomí na Hranicích.

Vlastní konfese utrakvistického duchovenstva měla demonstrovat jeho jednotu a pravověrnost, případně i erudici, že kněží jsou schopni samostatného teologického myšlení. Motivů k tomuto počínu bylo patrně více. Nasnadě je zesílená aktivita katolíků, jak bylo zmíněno a je také nejčastěji uváděno jako hlavní důvod. Vystává však otázka, nakolik v raném stádiu katolické reformy bylo zjevné ohrožení evanglíků, přestože o jejich obavách je dostatek dokladů.²¹⁹ Stejně tak nemůžeme považovat za hlavní motiv obavy z Jednoty, jak to sami Bratři formulovali: „o to se bojíte, aby Bratři snad pomalu neobsáhli Moravy t. panstvo a zemané, aby tak den po dni k Jednotě jich přistupující neochudili české strany a tak nezmocnili se a potom snad neodjali kněžím kališným místa i lidu.“²²⁰ To vše byly spíše vnější okolnosti, avšak potřeba řádu a pravověrnosti, jak je zjevné z pozdějších textů protagonistů utrakvistické reformy, vycházela z vnitřní potřeby pastýřského poslání. Toto duchovenstvo bylo nepochybně velmi pestrým sborem, kde prosazení jakéhokoliv řádu bylo obtížné a vyžadovalo koordinaci s patrony či jejich přímou iniciativu, případně užití jiných nástrojů. Bratrskou generalizaci, že kněží byli „zjevně bezbožného života a tajně po farátech se šířili a jinak lotrovali“, je nutno chápat v kontextu sebereflexe Jednoty a především probíhající polemiky.

Za pozornost stojí teritoriální vymezení reformního pokusu. Jako před deseti lety to byli i nyní kněží z Prostějovska a spolu s nimi z okolí Hranic a Uherského Brodu. Vazby těchto lokalit jsou i z jiných než církevních pramenů zřejmé, ukazují je třeba sňatky, stěhování apod. Z hlediska vlastní církevní správy však nevíme, proč se právě tito kněží připojili. Nejpravděpodobnější je právě aktivita příslušného

²¹⁸ Všestranně humanisticky vzdělaný Pavel Akvilinas (Akvilinus) Vorličný, žák Václava Arpína, učil od padesátých let na prostějovské škole, kde výrazně působil i na orientaci myšlení Vojtěcha z Pernštejna. (Více JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, s. 19-21.)

²¹⁹ Někdy, zdá se, se příliš argumentuje zřetelnými událostmi v katolické církvi, koncilem, příchodem jezuitů, biskupskou synodou v roce 1568 apod., které jsou vnímány jako obratníky, jakoby ze dne na den došlo k zásadní proměně ze skomírající katolické církve v dynamickou protireformační sílu. Proces obrody římské církve byl v místních podmínkách velmi pozvolný a ještě třeba v šedesátých letech byla katolická církev ve stavu značné anarchie, kdy neměla dostatek kněží, zvláště těch trochu vzdělanějších, prázdné byly i kláštery a vážly i mravy zasvěcených osob, kdy biskup musel mnohokrát zasahovat proti rozpustilostem řeholníkům a řeholnic a opakovaně vyjádřil lítost nad jejich odchody a sňatky.

panstva, což ostatně konstatuje bratrský pozorovatel. Hranické panství držel mezi lety 1553 – 1572 Jan starší Kropáč z Nevědomí, později patřilo v osobách Jana a jeho syna Jana Jetřicha k rodovému zboží Kunoviců.²²¹ Prostějovsku (Plumlovsku) vládl do roku 1561 již rovněž zmiňovaný Vojtěch z Pernštejna, který před restauračními snahami Vratislava z Pernštejna, respektive odevzdáním tamní duchovní správy biskupovi Stanislavu Pavlovskému, výrazně prosazoval protestanismus. V zápise je zmiňován i Albrecht [Černohorský z Boskovic], dostatečně známý propagátor nových myšlenek. Pravěpodobně i kněží z jeho držav se jednání účastnili.

Je to už poměrně velká část střední a východní Moravy, která přijímá tuto konfesi a shodou okolností je to oblast i se silným bratrským vlivem.

Vytvoření konfese je jedním z pokusů o prosazení vyšší evangelické organizace na celozemské rovině.²²² Zůstalo však jen u přání. Konfese se stala jenom dílčím podnikem, a jak se později ukázalo, také bez větší a trvalejší odezvy. Věřoučná jednota měla být svorníkem řádu. Tak to téměř dvou desetiletích vysvětluje uherskobrodský děkan Pavel Kyrmezer, když jmenuje důvody vzniku konfese v polemickém spise namířeném proti Bratřím *Acta concordiae* a obhajuje její užívání. Konfese není identická s vírou ani jejím obsahem a sama o sobě nestačí. Je lidským výtvořem, poměřovaným jedinou skutečnou normou – Božím slovem. Kyrmezer se snaží ukázat, že toto vyznání není svévolným výmyslem, ale že odpovídá pravé víře zjevené v Písmu.²²³ Ta se má stát měřítkem a s takovým úmyslem je konfese předkládána i olomouckému biskupovi. Hlásí se otevřeně k evropské reformaci na všeobecné rovině.²²⁴ Neměla být výrazem nově zakládané

²²⁰ AUF IX, f. 138a.

²²¹ Kropáčova dcera Anna si v roce 1572 vzala za manžela syna Jetřicha z Kunovic Jana († 1579). (Srov. HOSÁK, Ladislav. *Mistopis země moravskoslezské*. Praha : 1938, reprint 2004, s. 619.)

²²² Vznik konfese v roce 1566 spadá do doby, kdy prakticky pominul slabý vliv pražské konzistoře na Moravě a zdejší utrakvisté byli vystaveni reálné hrozbě naprosté věroučné i organizační anarchie. (JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, s. 48.)

²²³ I Kyrmezer si uvědomoval problematičnost pouhého odvolání se na Boží slovo, jež mohlo být pouze krytím subjektivních nálezu či prostředkem v polemice s jinými, založené na jiných důvodech. V jednom z dopisů svému bratrskému oponentovi Vodičkovi píše: „Již se v skutku poznává a prokazuje, že vy v té vaší, ode všech jiných lidí oddělené a odřezané jednotě, vašeho domnělého Zákona Krystova řečení Bratří a Sestry Starší tak Pána Boha ufasovaného a v obyčej vzatého máte, že se domníváte činíce cožkoli činiti chcete, podlé toho versu: sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas...“ (AUF XIV, f. 391a.)

²²⁴ „Unicum est verbum Dei, ut scis pie lector, et sibi nunquam dissimile, vel contrarium, scriptis Prophetarum et Apostolorum plenissime contentum. Est itaque haec confessio Fidei et Doctrinae Christianae ab antecessoribus nostris Pastoribus et Ministris Ecclesiarum Christi reformatorem in Marchionatu Moraviae conscripta, nosque illorum successores eam retinemus, non ut eam pro novo verbo Dei Ecclesiae eius obtrudamus, aut ut aliis piis et orthodoxis symbolis et confessionibus summorum virorum reverendorum Patrum

nebo založené nové církve, ale měla být, jak ukazuje úvod k ní, výrazem „obecné církve“ na Moravě a obranou proti sektám a bludnému učení. To odpovídá i prvotnímu úmyslu při vytváření luterských vyznání, která neměla být teritoriálně omezenými dokumenty konfesního ohraničení od Říma oddělené církve. Naopak, záměrem bylo formulovat ve vyznání to, co bylo vlastní celé – katolické – církvi, a tak jedinou pravou církev očistit a obnovit. Vždyť sám Luther se považoval až do své smrti za katolického křesťana, jak se hovoří v krédu o „ecclesia apostolica catholica“.

Snaha ukázat jednotu v učení se stala předmětem výsměchu bratrských oponentů, kteří tyto duchovní označili za beztvarou směsici starých kališníků, luteránů či zvingliánů,²²⁵ což nemuselo být vzdáleno skutečnosti, ale o toto zde primárně nešlo. Bratři se podivovali také nad aktivitou pánů v celé záležitosti,²²⁶ jež je také pravděpodobná. Nedůslednost, rozpolcenost a snad i nejistotu těchto kněží, zdá se, se ukazuje i polovičitosti jejich postupu, když se zalekli možných důsledků a

et praeceptorum nostrorum in Saxonia, Helvetia, Gallia, Sabaudia Anglia, Rhetia, Scotia etc. praeiudicare, vel derogemus, aut eos prae ista despiciamus: sed ut inprimis adversariorum nostrorum praecipue autem Valdensicorum sociorum, peculiariter in eo nobis detrahentium, et nos incusantium, quod nulla confessio fidei vel apologia reformatorem caetum Christi Domini beneficio in Ecclesia eius sacrosancta, (quos ipsi sub utraque vocant) in Marchionatu Moraviae, exstet, ut non sciant quo pacto ad nos redire, et sese nobis iterum coniungere possint (quod superius in secunda Epistola Broda ad eos missa ipsis ostenditur) inquis obtreactionibus et importunis calumniis, occurramus, nosque abs tali infamia liberemus. Ipsique destituantur iusta excusatione, quam hactenus pretenderunt. Deinde ut testemur nostrum cum omnibus, ubique Ecclesiae Domini nostri Iesu Christi orthodoxis coetibus consensum, quasi certo Symbolo, nostra ista confessione Fidei et doctrinae, contentum. Quem Deo nos Spiritu suo sancto benigniter iuvante et regente, retinere iuxta eum nostros auditores, sicut hactenus docuimus, in posterum quoque uniformiter docere, et ad nostros posteros propagare, volumus. Certo certius enim scimus non esse dissentientem a scriptis Prophetis et Apostolicis, ex quibus tanquam ex limpidissimis fontibus Israhelis rivulus pure promanat purus. Si quibus vero brevitatis istius confessionis obscura vel ambigua visa sua erit, isque amplioem eius declarationem defideuaerint, petant eam a nobis, invenient nos, deo iuvante, paratos. In omnibus tamen oecumenicae Synodi omnium Christianae Ecclesiae coetum orthodoxum discussionem et iudicium non reformidamus.“ (KYRMEZER, Pavel. *Acta concordiae inter Paulum Kyrmezerum...* z roku 1580, nestránkováno; uvádí též HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 384.)

²²⁵ AUF IX, f. 13ab. „Kněží moravští pod obojí, kteříž okolo Prostějova, Hranic, Brodu Uherského a v tom okolí bydlí, jsou lidé sic zpletení, jedni se drobet s českými kališníky a kompaktátníky poněkud v něčem srovnávají, jiní něco smyslu Lutherova a jiní Zwingliova se chápající, a tak jako nepeření klukové v smyslech se pletouce, v životě nepobožném téměř všichni i těm hloupým sedlákům jsou známi.“ (Ibid., f. 134a-136a.)

²²⁶ AUF XIV, f. 373b, AUF IX, f. 138a: „A takž ti ubozí faciáškové chtějí rádi nějak vždy zruští a mohli li by nás zastíniti, vopičím způsobem řády sobě jakés k Jednotě podobné smyslili, takže někteří páni t. pan sudí Albrecht, pan podkomoří pan Jetřich z Kunovic, syn pana Johannes, Brodského pána, jehož otec, t. ten Johannes byl prostý člověk stavu obecního, a pan Kropáč..., spadli na to, co na parmu a domnívali se ubozí páni, že nětco bude: i pomáhali jim statečně, pilně se o ně zasazovali t. o ty kněží kališné, kteříš slouiti chtí evangelišové et sunt quidem nomine, ne vera autem nihil minus, o to se bojíce, aby Bratři snad pomalu neobsáhli Moravy t. panstvo a zemané, aby tak den po dni k Jednotě jich přistupující neochudili české strany... I chválili ti napřed řečení páni, kdež jen komu mohli, některé ty kněží, kteříž tak se poněkud zdržovali zjevně bezbožného života a tajně po farách se sžívali a jinak lotrovali, aby lidé ne tak patrně to spatřiti mohli, a hleděli je pilně fedrovati, by s útiskem Bratří býti mělo, jako v Brodě ut supra a jinde.“ (f. 138a-139b)

konfesi nedali tisknout²²⁷ – podle Bratří to byl od počátku marný pokus: „A takž podobně i jiní jedni o druhých podělávali, a summou: nechtělo se těsto v hromadě držeti. Ačkoli netoliko ten jakýs ber poroka řád (jehož kdo ostříhá?) mezi sebou vyzdvihli to kněžstvo zbírečné, ale také i jakous confessí sléпали, však s ní umkli, tisknouti ji nedali, aniž pro biskupa smějí, než tak ji tajně chovají a někomu toliko, komuž věří ukáží.“²²⁸ Měl to být pouze, viděno bratrským zrakem, nedokonalý pokus napodobit jejich vlastní pravidla: „vopičím způsobem řády sobě jakés k Jednotě podobné smyslili.“²²⁹ Avšak navzdory těmto štiplavým poznámkám Bratří byla konfese otevřeným a suverénním činem moravských utrakvistů, vědomých si své síly a snad i tušících své slabiny. Byla nakonec sebevědomým aktem i ve vztahu k olomouckému biskupovi, kterému byla později údajně také předložena.²³⁰ Ferdinand Hrejsa hodnotí tuto konfesi podobným způsobem jako českou, když konstatuje její smířlivý charakter a účel, kterému měla sloužit – být společnou věroučnou základnou pro více evangelických směrů. Z toho důvodu se vyznání omezuje na věci podstatné.²³¹

²²⁷ Když roku 1568 vyzýval biskup Prusinovský stavy, aby vyslali všechny své kněze bez rozdílu vyznání na zemský synod, dostalo se mu od Jetřicha z Kunovic této odpovědi: „...když jste nedávno mandát vymohli, jímž vám dovoleno kněží před sebe povolávati na soud, způsobilo nám to nemalé potíže, které až dosavad odstraněny ani zmenšeny nejsou. Mimo to vymohli jste mandát, že spisy učených bohoslovců protestantských zde v markrabství prodávány býti nesmějí, z čehož vidno, že pravdu potlačiti chcete...“ Mohlo se jednat o obavy z represí, ale možná bylo důvodem i taktické vyčkávání na ohlas ostatních stran nebo prostě malá důvěra tvůrců v prosazení konfese či i rozpory mezi kněžstvem. O skutečných příčinách nedostatečné publicity konfese víme velmi málo.

²²⁸ AUF IX, f. 139b.

²²⁹ Ale i v Jednotě byla diskutována otázka vztahu bratrské konfese k jiným, např. její synoda v roce 1565, o které jsme již hovořili, na tuto otázku odpovídá „Rozjímáno o confessí Augšpurské a naší, byl-li by jaký rozdíl mezi nimi, a měla-li by od nás přijata býti, kdyby o to na nás dotíráno býti mělo? Co se učení dotýče, že ač by rozdíl nějaký v učení našem a jejich nalezen býti mohl, ten že nejvíce se vidí při artikuli o ospravedlnění při svátostech, o nichž oni vysoce mluví, o kázni neplně, a zlého životem kněžstva i lidu vymlouvání a rozpasování, a smíšení se s mocí světa, i jí místa od nich dávání v zprávě církve a v jmění zboží proti artikuli starých Čechů, že kněží nemají světsky panovati. A protož, co se confessí Augustanské dotýče, bude-li nám podána, soudili sme, poněvadž artikule mnohé křesťanské čistého evangelium v sobě má, a otcové naši s Luterem se posnesli v Vitemberce a v Prusích po druhé, a nyní páni v supplikaci jí svědectví vysoké dali atd., abychom my také jí nezamítali ani pobíhali, ani ovšem naříkali a tupili... Ale při tom abychom vždy se volali k naší.“ (Srov. GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty Bratrské*, s. 217 a 218; HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 26.)

²³⁰ O předložení biskupovi se zmiňuje mimo Pavla Kyrmezera v knize *Acta concordiae* i Pavel Pressius ve *Formuli obligationis ordinandorum ad ministerium* z roku 1582. (Srov. též HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 348, pozn. 7.)

²³¹ „Konfese ta [...] omezuje se na věci podstatné a na konec snaží se vytknouti zásady pro pořádky církevní a brániti rozpustilému obcování služebníků církevních. Jest tak smířlivě sepsána, aby jednotlivé evangelické směry mohly v ní míti společné vyznání a na jejím základě se sjednotiti.“ (HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 36.) Motiv soudržnosti byl silnější a společné dokumenty vyjadřují především tento aspekt. Je zde i typický český jev, katolíku dřívější doby možná méně patrný a pochopitelný, totiž že jádro české reformace, jak jej viděli třeba Palacký či Hrejsa, spočívalo v praktickém křesťanství čtyř artikulů, které si nelibovalo v teologické spekulaci, ale bylo zdrženlivé v dogmatických výpovědích a bylo v podstatě tolerantní.

Text konfese, zjevně evangelické, je tak poměrně stručný a vyhýbá se kontroverzním formulacím a mohl by být i třeba z hlediska (moderní) katolické teologie v podstatě přijatelný. V době minuciózních teologických definic a užívání konfesi jako prostředku k vymezení vůči jiným společenstvím, obviňovaným z hereze, však musela vyvolávat otázky, jak tu či onu záležitost její autoři chápou. Za příklad můžeme vzít článek X o pokání a vyznání hříchů. Obsahuje všechny důležité prvky – poznání, lítost, předsevzetí nehřešit, vyznání. Není zde však již popisována role kněze, je uvedena pouze obecná formulace, že „se odpuštění jich hříchův svědčí a rozhříšení dává“. To rozhodně není soudcovská pozice katolického kněze.²³² Stejně tak není jako podmínka kladeno jmenovité vyznání všech těžkých hříchů (k tématu zpovědi se ještě vrátíme při rozboru eucharistické bohoslužby Pavla Pressia).

Základním znakem konfese je tedy vstřícnost, avšak bylo by bláhové od ní očekávat v čase jejího vzniku více, třeba dokonce základnu sjednocení moravských křesťanů, zvláště s ohledem právě na jednotu s katolíky. Mohla nejvýš upozornit na společnou víru a být znakem otevřenosti vůči ostatním. Nebyl však bohužel téměř nikdo vně tohoto pokusu, kdo by naslouchal. Proto kromě jejích původců nebyla konfese přijata nebo alespoň oceněna nikým, dokonce ani Jednotou, věroučně se nijak zvláště nelišící.²³³ Bylo by nadsazené, kdybychom v konfesi hledali raný ekumenismus. Byl-li to ekumenismus, pak ryze pragmatický. I to však stačí, abychom k této snaze vyslovili uznání.

Konfesi nebylo určeno dlouhé trvání ani velké rozšíření, přestože v rámci utrakvistické správy byly z počátku ohlasy příznivé. Většinou však převážila mnohem známější a rozšířenější augustana. Tak děkanství moravskotřebovské „uherskobrodskou“ konfesi sice přijalo, ale nadále se řídilo augšpurskou. A podobně, když v roce 1576 rozvázalo svoje napojení na pražskou konzistor děkanství v brněnském horním podkrají, řídilo se rovněž augšpurskou konfesí. Tak zůstalo do konce 16. století prakticky jenom děkanství uherskobrodské, kde „jeho“

Pro katolické historiky, třeba i poměrně moderní, je toto v případě podobně laděného dokumentu – české konfese podstatným nedostatkem. (Srov. např. KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Řím : 1987, s. 56.)

²³² Ale i na tomto místě by bylo chybou přílišné zevšeobecnění. V lutersko-utrakvistické *Agendě české* z roku 1581 zní forma rozhřešení soudcovsky: „...rohřešuji tebe ode všech hříchův tvých, takžeť mají všickni odpuštění býti tak cele a dokonále...“ (HALAMA, Ota (ed.). *Agenda česká (1581)*. In: *Coena Dominica Bohemica*, ARBI VI, 2006, s. 177.)

²³³ AUF IX, f. 138a, 139b, 146a.

konfese dosluhovala.²³⁴

Doba vzniku konfese je v mnoha ohledech komplikovaná, obzvláště to platí pro teologii a církevní politiku. Dotvářejí se konfesně vymezené církve a příslušnost k té či oné konfesi se někdy někdy jeví jako důležitější, než bytí křesťanem jako takové. Komenský ve svých *Clamores Eliae* o více jak sto let později smutně poznamenává: „Začátek roztržek v křesťanstvu byl, když se pustili zástupu proroků a apoštolů a začali sobě na zemi hledati mistrů, shromažďovali houf lidí proti druhému houfu – – – až humana autoritas obtinuit natusque papatus, conciliorum autoritate stabiliens suam. Ita nostro aevo in aliud incidimus malum, libris contra libros, Confessionibus contra Confessiones nos muniendo – – Z čehož co zlého urostlo, Augspurská konfesi speculo esse potest, kteráž tolik nadělala hádek, svád, různic, trhání, sekt, válek, až do vyvrácení Říše –“.²³⁵

Podle obsahu i rozsahu „uherskobrodské“ konfese je to jakési teologické minimum z hlediska doktrinálního, eticko-pastoračního, ekleziologického i církevně-politického. Věřoučně se pohybuje na základně lutersko-melanchthonského směru reformace se specificky českým důrazem na řádný život křesťana. Obecnost jejích formulací dává možnost prakticky každému křesťanu, přes uvedené výhrady, ji přijmout za svou. Ve své době se stala pouze epizodní záležitostí, která lokálně přežívala dále ve stínu augšpurské nebo české konfese, případně bratrského vyznání, a nikdy se zcela nestala tím, za co ji její tvůrci určili. Může nás však oslovit i dnes a být vnímána jako společný thesaurus naší bohaté církevně-dějinné zkušenosti.

6.2. Děkani na cestě k vrcholu

Správci děkanství si v této době počínali již velmi suverénně a hráli, jak vidno, partii na nejvyšší úrovni, přestože se poměrně rychle střídali. Někdy v polovině roku 1569 Ondřej Uherský Brod opustil a odebral se do Prostějova, kde rovněž vykonával funkci děkana.²³⁶ Jeho místo zaujal v lednu roku 1570 z Holešova příšlý

²³⁴ BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*, s. 89.

²³⁵ DJAK, 23, s. 21-22.

²³⁶ SOKA Uh. Hradiště, UB – sbírky, Om1, Om2. Růžička uvádí, že i po svém odchodu neustával Ondřej v útocích proti Jednotě. Nařkl bratrského hospodáře ze zneužití dívky, která utekla do Uher. Odtamtud byla dopravena do Prostějova a tam na mučidlech vyslýchána. Zjistilo se však, že děkanovo obvinění se nezakládá na pravdě, že otcem jejího dítěte byl nějaký kovářský tovaryš. (AUF X, f. 432a-433a.) „1570 [...] Item kněz Ondra, v Prostějově děkan, veliký utrhač a posměvač bratrský, ještě byv v Brodě knězem, potom tu v Prostějově mizerně zdechl.“ (AUF XII, f. 47b.) Ondřejovi byli na brodské faře podřízeni tito kněží: roku 1564 Jan Lukáš z Vodňan, ordinovaný téhož roku ve Vitemberku, roku 1566 Krištof, v letech 1567 – 1568 Matuš. (KUČERA,

Johannes Farynestes a setrval v něm až do roku 1574, kdy zemřel.²³⁷ Poté se stal 23. dubna děkanem Slovák Benedikt Mičinský (jinak také Ostrožský, podle předchozího působiště).²³⁸ Jeho známá vlastní titulatura „Pastor ecclesiae Filii Dei apud Hunobrodenses“ a to, že jemu podřízení kněží byli nazýváni „ministri Dioecesis ejusdem“ a své dopisy odesílal „ex dioecesi Hunnobrodensi“, ukazuje na skutečnost, že se zdejším děkanům podařilo vybudovat silnou pozici, která byla ve své podstatě rovná biskupské.

I za dvouletého působení děkana Benedikta nepolevovalo napětí ve vztahu s Jednotou, které se stalo chronickým jevem. Pravé drama však nastalo až za Benediktova nástupce.

7. Reformní snahy uherskobrodských děkanů – Pavel Kyrmezer

7.1. Pavel Kyrmezer, farář a děkan uherskobrodský (1576-1580)

„Solo Christo meo duce,

Sui sacri verbi luce,

Per fidem comite cruce,

Patientia semita

Portus est aeterna vita.“²³⁹

Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 102; WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 301.)

²³⁷ SOKA Uh. Hradiště, UB – sbírky, Om1. „V Pondělí velikonoční [12.4.] umřel jest ctihodný kněz, děkan Johannes Farynestes, správce církevní města Brodu Uherského, a v klášteře jest pochován.“ (*Bartoškova kronika*, f. 32b.)

²³⁸ Benedikt Mičinský (6.5. 1576, *Bartoškova kronika*, f. 36a). Byl prvním známým Slovákem na pozici uherskobrodského děkana. Veleoslav Růžička se domnívá, že pocházel z Mičíně ve Zvolenské stolici. Do Uherského Brodu přišel z Ostrohu (AUF X, f. 185-193) po smrti Jana Farynesta. Ferdinand HREJSA (*Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 313), a stejně tak RŮŽIČKA (*O Slovácích v Uherském Brodě*. č. 21), spekuluje, že Mičinského zásluhou byl městskou radou povolán ke zřízení městské školy jiný Slovák Mikuláš Marci z Mošovců. To byl strýc Daniela Dvorského, jednoho z autorů *Bartoškovy kroniky*.

Podle jiných údajů, pocházel Benedikt z Kutné Hory a usadil se nejprve na vyžádání Jetřicha z Kunovic v Ostrohu. Benedikt se ještě v Čechách dostal do problémů, když byl obviněn z „kacířstva cvinklinského a novokřtěnského“, zvláště s ohledem na jím hláсанou pouze duchovní přítomnost Krista ve způsobách, který nemůže být současně v nebi i ve svátosti. Proto je večere Páně pouze památkou na Krista a jeho zásluhy. Za toto ho stihlo vězení a vyhoštění, přestože se bránil, že vyznává lutersko-melanchthonskou nauku. Jako pravověrný luterán se skutečně ukazuje ve formulacích „uherskobrodské“ konfese, která se ani v této otázce neliší od augustany.

²³⁹ „Symbolum Pauli Kyrmezeri“. (AUF XIV, f. 338.)

Tento pozoruhodný kněz, rodák z hornouherských bánských měst,²⁴⁰ vzbudil za dobu svého působení v Uherském Brodě mnoho rozruchu. Záhy po svém příchodu započal s razantní reformou svého rozsáhlého děkanství, ovšem neomezil se pouze na ně. Svou energií, přímočarostí, vytrvalostí až tvrdohlavostí si kromě přátel a obdivovatelů získal i nemalý a nakonec stále početnější zástup protivníků a nepřátel. Komenský jej správně charakterizuje, jako člověka učeného, ale s přenepokojnou hlavou.²⁴¹

Prameny – opět především bratrské – nám jej zachycují nejprve jako učitele a městského písaře ve Strážnici. Tam se usadil někdy počátkem šedesátých let, dvakrát se oženil a byl dobře hmotně zajištěn. S měšťany se však nepohodl. Pána města Bernarta ze Žerotína proto prosil, aby jej přijal za svého českého, latinského a německého písaře, avšak poté, co Kyrmezer svému čeledínovi v návalu zlosti zlomil ruku a hrozilo mu uvěznění, uprchl varován z města. Chtěl se vrátit, Bernarta znovu žádal o místo nebo o povolení se vystěhovat. Od nemocného a umírajícího Bernarta se však odpovědi už nedočkal.²⁴² Za těchto okolností připutoval Kyrmezer do Krakova, kde se mu dostalo kněžské ordinace.²⁴³ Byl to krok podle všeho náhlý,

²⁴⁰ Jeho rodiště je označeno poněkud nejistě: „jest rodem z banských měst, tuším z Kremnice“ (AUF XIV, f. 291). Kremnici uvádí i Knihopis, snad právě podle tohoto zápisu. Ve své *Komedii o Lazarovi* uvádí Kyrmezer Banskou Štávnici – „Skrze Pavla Kyrmezerského z Štiabnice...“ V AUF XIV, f. 443 jsou zaznamenány verše scholy, věnované svému faráři: „Kněz Pavel Kyrmezerský, rodič Kremnický neb Štávnický, v Krakově na kněžství ordinován, z Brodu do Nové Vsi za faráře dán.“ Snad dokonce ani samotný Kyrmezer neznal přesné místo svého narození. Jeho rod pocházel údajně ze Sedmihradska. Pavel Kyrmezer se narodil někdy mezi léty 1530 – 1540. Do Uherského Brodu přišel jako zralý muž, kterému ještě nescházela mladická radikalita. Jeho jazyk je vytříbený a čeština přirozenou jako by byla jeho mateřským jazykem.

²⁴¹ MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení*, s. 134.

²⁴² Mladý a ještě neženatý Bernart zemřel v noci z 24. na 25.3. 1568. (*Bartoškova kronika*, f. 24a.) Dochoval se dopis, kde budoucí děkan vysvětluje příčiny nepřátelství obyvatel města vůči němu. Stěžuje si na nevoli spoluměšťanů, kterým nikdy nic zlého neprovedl a „žádnému jak živ ani psa nerozhněval“. Zdá se, že zášť sousedů vůči němu byla velká: „o mé zahynutí ve dne i v noci nemohouce se ani volně najísti a napítí a naspati všelijakým způsobem přemyslují a usilují“. Pacholka služebného zbil z hodné příčiny. „Nebo nešlechtník prvé u hospodáře nešlechtně, nepoddaně a odporně sloužil, nech sám na sebe poví. [...] Odkud pak nešlechtníkovi ruka přerazena a přelomena jest, snad kdy bych ho byl v domě svém a neb na dveře neb v maštali bil, byl by mi se zmocnil a učinil jako svým předešlým hospodářům učinil jest.“ A poté čeledína, ačkoliv prý nebyl tak škodný, ponechal ve svém domě a poskytl mu výživu i náklady na léčení. Přesto byl pacholek naveden, aby Kyrmezera obvinil. Přítel jej varoval, že ho „do šatlavy dáti chtějí jakoby nějakého znamenitého zločince a zjevného škudci a zhoubce země“, proto uprchl. (AUF XIV, f. 446b-448b.)

²⁴³ Růžička připomíná s odvoláním na Jana Blahoslava, že v Krakově bylo tehdy snadné dosáhnout kněžského svěcení, i osobám, které by měly jinde problémy. Chaotičnost tehdejších poměrů dokládá i Kameníček, který uvádí žádost fulneckého opata Šimbergera z roku 1559, který se obrátil na olomouckého biskupa, aby mu vysvětlil na kněze dva učenější bratry. Dostal pozoruhodnou odpověď: „Kdež před Vámi toho tajiti nechci, že těmito časy z mnohých příčin sacros ordines neradi dáváme, neb mnozí, jak kněžství dosáhnú, potom z kláštera ucházejí, contra religionem se dávají, ženy pojímají a nad kněžstvím a přísahú svú se zapomínajíc, mnohá pohoršení zlými příklady dávají, na čemž, mnohokrát slyšíc, velikú lítost neseme...“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 313.) Událost připomíná cesty utrakvistických svěcenců do Itálie

ovšem nikoliv nepřipravený.²⁴⁴ Poté se ještě na krátko do Strážnice vrátil. Svě pověření k církevní službě však, neznámo z jakého důvodu, několik měsíců tajil a poté, co zde v krátké době pozbyl svého majetku a zřejmě podruhé i ovdověl, se odebral do Těšína, kde se teprve ujal fary. Krátce na to však již působí ve službách Albrechta z Boskovic a od roku 1571 je u něj farářem v Bořitově nedaleko Černé hory při kostele sv. Jiří, který nechal Albrecht před tím opravit. Kyrmezerův vztah k Albrechtovi Černoorskému byl velmi úzký, až přátelský. Stal se jeho hlavním rádcem v náboženských otázkách a dohlížel na kněžstvo působící na jeho panství, které svolával na porady a snažil se udržet jeho disciplínu.²⁴⁵ Možná právě tato krátká, do roku 1572 trvající Kyrmezerova činnost jej utvrdila v přesvědčení, že je povolán k vůdčímu postavení a provádění reformy mezi utrakvistickým duchovenstvem. Po smrti svého ochránce,²⁴⁶ jehož pochovával, se dostal do služeb pánova přítele Jetřicha z Kunovic. Nejprve působil (podobně jako několik jeho předchůdců i následníků) v Ostrohu a po Mičinského smrti přišel koncem dubna 1576 do Uherského Brodu.²⁴⁷

Kyrmezer byl člověk vybavený přirozenou inteligencí a nadprůměrně vzdělaný (přestože nevíme, jakého formálního vzdělání vlastně dosáhl),²⁴⁸ k tomu byl literárně nadaný.²⁴⁹ Již za svého pobytu ve Strážnici napsal a roku 1566 vydal své

z předchozí doby, kteří se naopak stávali katolíky. Ukazuje se zde však i značná nejednota v chápání aktu svěcení či ordinace. Někdy přetrvávalo tradiční svátostné pojetí s nezbytnou rolí biskupa, jinde to byl v podstatě pověřovací akt. Z hlediska působení těchto kněží v praxi však žádné velké rozdíly neexistovaly.

²⁴⁴ Z výše citovaného dopisu Bernartovi z Žerotína lze tušit i jiné příčiny nevole měšťanů než Kyrmezerovu přislovečnou prudkou, cholericickou povahu. Zdá se totiž, že již ve Strážnici projevoval další zájmy než bylo pouhé písařství či šenkování ve vyženěném domě. Dopis začíná srovnáním chování těch, „kteří se náboženstvím zborním“ a „náboženstvím kostelním zpravují“. Je pravděpodobné, že pozdější velké angažmá v náboženských věcech nebylo projevem velikášských myšlenek plynoucích z jeho vedoucí pozice v církevní správě, ale bylo celoživotní linií Kyrmezera. Kněžství pro něj nebylo východiskem z nouze.

²⁴⁵ Černoorského korespondenci, uloženou v lichtenštejnském archivu ve Vídni, studoval František Hrubý. Podle jeho zjištění Kyrmezer, ačkoliv nebyl děkanem, měl velkou autoritu a byl jeho jakýmsi poradcem ve věroučných otázkách. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bilou horou*, s. 305-306.) Růžička odkazuje na: PILNÁČEK, Josef. *Paměti městyse Černé Hory*, s. 117-118.

²⁴⁶ Zemřel na Úsově 7.8. 1572. (HOSÁK, Ladislav. *Místopis země moravskoslezské*, s. 328.)

²⁴⁷ Bylo to zřejmě až po skonu děkana Benedikta 6.5. 1576, zatímco Bratří uvádějí, že přišel již o svatém Jiří 1575. (AUF XIV, f. 281a.) Je možné, že v onen obvyklý termín střídání duchovních správců byl přestup dohodnut.

²⁴⁸ V úvodních pasážích bratrské zprávy o Kyrmezerovi v AUF XIV se píše: „v školách mladý věk ztrávil“. Předpokládat lze vzhledem k jeho erudici univerzitní studia. Ta nemusel dokončit, ale jeho rozhled prozrazuje vysokou kvalifikaci. Milan Kopecký spekuluje, že mohl, vzhledem ke kontaktu slovenských bánských měst s Německem, studovat přímo ve Vitemberku. (KOPECKÝ, Milan. *Člověk učený, ale hlava přenepokojná*. VVM 42, 1990, s. 87.)

²⁴⁹ Kyrmezer byl literárně plodný, z jeho pera pocházejí: *Spongia exigua et mollis ad detergendas aspergines, quas sacro coniugio ministrorum ecclesiae illuerunt in ista assertione Waldensici socii*. (1578) *Malá biblí, to jest Vyučování mládeže i lidí sprostrných pobožnosti křesťanské*. (1579) *Acta Concordiae inter Paulum Kyrmezerum, pastorem et decanum Hunnobrodensem, nomine totius contubernii ecclesiastici Hunnobrodensis*

patrně nejkvalitnější drama – *Komedii českou o bohatci a Lazarovi*.²⁵⁰ To znamená, že v kněžské službě působil už zkušený muž s nemalým rozhledem. „Povahy byl však prudké, neukázněné, muž ctižádostivý, energický, ne bez hrdosti. Vidíme ho stále ponořeného – do myšlenky, které věnoval nyní všechny své síly, a která ho stále pronásledovala. Byla to myšlenka spojení Jednoty bratrské s evangelíky“, píše Veleoslav Růžička.²⁵¹ Na tomto tvrzení je hodně pravdivého, ale není to pravda úplná. Myšlenka sjednocení s Jednotou byla u Kyrmezera součástí komplexního reformního pokusu, započatého už v Boskovicových službách. Stále je to stejná otázka, věroučná a organizační rozpolcenost, jak ji vyčítá již Jan Blahoslav ve své *Zprávě upřímné a sprostné*, adresované právě Albrechtu Černohorskému z Boskovic, kde vyslovuje z tohoto hlediska skepsi k unijním pokusům.

7.2. Kyrmezerův řád

Motivaci Kyrmezera dokumentují jeho první kroky v Uherském Brodě, kde ihned po svém příchodu svolává kněžstvo na synod²⁵² a záhy mu předkládá řád, kterým se

ministrorum, et inter Seniores eorum, qui sibi olim nomine Fratrum legis Christi placuerunt, nunc autem titulo Seniorum et Ministrorum ecclesiae Fratrum puram doctrinam Evangelii per Bohemiam, Moraviam et Poloniam docentium, gaudent. Vulgo Valdenses appellantur. Vytiskl Valentin Farinola 1580. (Knihovna Národního muzea, sign. 46 E 41.) *Komedia česká o bohatci a Lazarovi*. Vytiskla u Jana Jičínského na Starém Městě v Praze roku 1566. *Komedia nová o vdově, kterouž Pán Bůh předivným způsobem skrze Elizea proroka od věřitele jejího vysvobodil*. Vytiskla u Andree Graudence v Litomyšli roku 1573. (Zde byla předlohou dramatická skladba Leonharda Culmanna *Ein schoen Teutsch Geistlich Spiel von der Widtdraw*. Norimberk 1544.) *Pavla Kyrmezera komedie o Tobiášovi*. (Tiskáno v Holomúci skrze Fridricha Milichtalera ve čtvrtek po S. Pavlu obráčení 1581.) Kyrmezerův autograf, patrně *Historia reformationis religionis in Bohemia et Moravia a tempore Sigismundi imperatoris*. Dílo dovedeno po rok 1581. Národní Széchényiova knihovna Budapešť, FM/1 2767, Quart. Slav. 49. *Confessio fidei et doctrinae de vera aeterna deitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi*. (1585).

²⁵⁰ Byla vydána v Praze u Jana Jičínského. (Knihopis, č. 4639.) Další jeho hry jsou: *Komédie nová o vdově...* Litomyšl : 1573, *Tobiáš, hra v 5 aktech s prologem a epilogem veršem 8 slabičným*. Olomouc : 1581. Milan Kopecký dospěl k názoru, že Kyrmezer byl tvůrcem relativně originálním, snažícím se o účinnou sociální a uměleckou aktualizaci tradičních látek. Byla mu známa dramatická teorie a takto promyšleně komponoval dramatická díla s výraznými postavami a příběhy, jež dobře a sociálně kriticky odráží tehdejší život. Verše jeho her prokazují jemný smysl pro sylabismus a rým a Kopecký oceňuje i jeho neotřelé umělecké prostředky lexikální a slohové, jež často čerpal z lidové moudrosti a hovorového jazyka.

Pro Kyrmezerovu první a třetí hru, uvádí Kopecký, dosud nebyly nalezeny předlohy, které by autora inspirovaly. V *Komedii nové o vdově* poměrně volně upravil drama Leonharda Culmanna *Ein schön Teutsch Spiel von der Widtdraw* (Norimberk : 1544). Z našeho hlediska je důležité Kopeckého sdělení, že v komediích o Lazarovi a o vdově akcentuje Kyrmezer sociální otázky, přičemž jsou jeho sympatie na straně chudých a utlačovaných. A není to jen podstatou biblické látky, ale i pozorováním života, z něhož vybíranými postavami děj doplňuje. Termín „komedia“, vyskytující se ve všech třech Kyrmezerových dílech, byl nadřazený všem dramatickým útvarům. Ladění jeho děl je vážné, nikoliv však tragické. Avšak nescházejí ani úsměvné pasáže, třeba v postavách čertů, zápasících s tlustým boháčem. (KOPECKÝ, Milan. *Člověk učený, ale hlava přepokojná*, s. 87-90.)

²⁵¹ RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 53.

²⁵² AUF XIV, f. 281b, 282a.

má spravovat.²⁵³ Stručný řád v podobě 16. článku konfese z roku 1566, mohl být sotva dostatečným regulativem. Pravidla tedy byla vágní nebo vůbec žádná. Bylo to spíše zvykové právo nebo dohoda zainteresovaných, co určovalo konkrétní jednání. Nový řád předložil Kyrmezer svému kněžstvu ke schválení 2.10. 1576 a stejně tak jej potvrdil i Jetřich z Kunovic. Řád je poměrně rozsáhlý, avšak málo konkrétní. Je to spíše proklamace evangelické víry a obecných pravidel. Normou, která má řád určovat je pro Kyrmezera samozřejmě Slovo Boží. A tak hned v prvním článku píše, že veškeré učení Kristovo má být učeno, vysvětleno, zachováno a rozšířeno bez „kvasu papežského“ a „jiných heretiků“. Hlavním úkolem kněží je správně rozpoznávat a čistě učit předanou Boží zvěst v jeho Slovu. To je vlastní a jediná norma, která se zračí ve výše psané konfesi víry a nauky křesťanské a v pravověrném konsensu víry.²⁵⁴ Druhý článek se týká správného vysluhování svátostí, ustanovených Kristem.²⁵⁵ Ve třetím se odsuzuje falešná bohoslužba – veškeré modloslužebnictví má být vykořeněno i každá příležitost k němu. Tyto tři články jsou jakýmsi věroučným základem. Čtvrtý, nejobsažnější článek, se týká již samotných kněží – Kyrmezer varuje před zlořády, které i vyjmenovává. Připomíná, že špatný strom nemůže nést dobré ovoce, tedy kněz, který nevede duchovní život a hovory, nemůže být hodnověrným příkladem zbožného života. V pátém článku nabádá k plnění kněžských povinností, v opačném případě má být takový kněz vyloučen. Šestý článek vybízí k obžalování takového nehodného bratra děkanovi, které však nemá být plodem hněvu. V sedmém se ustanovuje pravidelné konání synodu děkanství dvakrát za rok v Brodě (v úterý před nedělí Esto mihi, tedy masopustní a v úterý před nebo po svátku sv. Bartoloměje – 24.8.). V osmém článku se řeší postup, jak zacházet s těmi, kteří se odmítají dostavit (je zde řeč i o starších,²⁵⁶ zmiňovaných i v konfesi z roku 1566). Devátý se věnuje chování na synodu, desátý nabádá k rozloučení s děkanem při odjezdu. Jedenáctý je shrnutím a

²⁵³ AUF XIV, f. 282 b-288a. *Řád* byl nadepsán: „Leges ecclesiasticae ad disciplinam et censuram vitae atque morum, pro ministris ecclesiae Christi in decanatu dicionis Magnifici et Generosi Domini, Domini Theodorici, Baronis a Kunovitz, Domini in Hranitz, et adiunctarum ecclesiarum, ex verbo Dei collectae a Paulo Kyrmezero Pannonio, praedictarum Ecclesiarum decano. Anno postremae aetatis MDLXXVI.“

²⁵⁴ Podle Růžičky je tento „orthodoxus consensus“ snad totožný se spisem *Corpus doctrinae Philippi* (RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století*, s. 102.) To je možné, neboť zakrátko skrze problémy s vytištěním překladu této knihy vypukl dlouholetý urputný zápas mezi Kyrmezerem a Jednotou. Ale označení „orthodoxus consensus“ nemusí být nutně konkrétní dílo, ale pouze všeobecně přijímané články víry.

²⁵⁵ Má se tak dít podle výše psaného ritu. (AUF XIV, f. 283b.) Ten však není v bratrském archivu zaznamenán.

²⁵⁶ Jako synonymum pro úřad starších (konkrétně bratrských) používá Kyrmezer i pojem biskup. (srov. AUF XIV, f. 386b.)

závěrem, kde se nařizuje tomu, kdo by se pravidly nechtěl řídit, aby se odebral jinam. Řád končí slovy: „Non nobis Domine non nobis; sed nomini tuo da gloriam.“ Kyrmezerův řád se nezdá být z hlediska svého obsahu výjimečným duchovním počinem. Jeho přínos je nejvíce v tom, že dává do centra pozornosti kněžské chování a stanovuje kontrolní mechanismy. Velký význam, až posvátná úcta, je přikládán osobě děkana, případně starším. A zdá se, právě silou osobnosti stojící v čele děkanství držel tento celek pohromadě. Kyrmezer byl takovou, zatím ještě všeobecně respektovanou osobností, proto řád platil i na jiných panstvích. Roku 1578 přijali tento řád i kněží na sousedním brumovském panství Zdeňka Kavky z Říčan.²⁵⁷ Řád do češtiny přeložil a poněkud upravil Kavkův hradní kazatel, luterán, Jakub Sofián z Volkenberku (nebo Volkuberku). A stejně tak platil i na panství hranickém.²⁵⁸ Tak se evangelické kněžstvo v širokém okolí spravovalo nejen jednotnou konfesí, ale na prostoru ještě větším i jediným řádem. Podle takto vymezeného území můžeme odhadnout rozsah samotného brodského děkanství. Bratrský archivář je označuje: „děkanství urozeného pána pana Jetřicha z Kunovic a na Brodě Uherském“.²⁵⁹ To bylo bezpochyby jádro tohoto církevněsprávního útvaru, avšak zasahovalo i jinam. Zpráva stejného pisatele, že si „ty artikule a pořádky oblíbili a přijali i jiní kněží pod P. Kavkou“ může být poněkud matoucí. Tito kněží totiž příslušeli do Kyrmezerova děkanského okruhu. Pokud by je totiž zaujal pouze řád samotný, svým obsahem, pak by jistě Sofián nepřevzal zmínky o uherskobrodském děkanovi a místech sněmování v Brodě. Takže brodský děkan byl v čele kněžstva i pod Kavkou, což bylo velké území, neomezené jen na samotné brumovské panství. Pod brumovským řádem jsou podepsáni mj. i kněží ze Vsetína, Slušovic nebo Fryštáku. Připočteme-li k tomu hranické panství Jetřichova syna Jana, stojí Uherský Brod v čele skutečné diecéze. Brumovská verze řádu ukazuje i jinou skutečnost. Elementem, který (možná výrazně) modifikoval výkon děkanovy moci či obecně přijatá rozhodnutí, byl okruh příslušného panství nebo konkrétně vliv pána. Ten byl kolátorem a jemu bylo poslušností zavázáno obyvatelstvo. Velikost Kyrmezerova děkanství a jeho vliv jakožto děkana nelze tedy odvozovat pouze od velikosti jeho osobnosti, ale i od příbuzenských nebo přátelských vztahů

²⁵⁷ Výslovně se tito kněží hlásí k augšpurské konfesi a výčtově odmítali jiné reformační názory včetně Kalvínových. (AUF XIV, f. 288b, 298b; HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 347.)

²⁵⁸ Srov. výše uvedený snátek Jana z Kunovic († 1579) s Anou Kropáčovou z Nevědomí a na Hranicích a Zlíně.

²⁵⁹ AUF XIV, f. 289a

světské vrchnosti. Vliv šlechty mohl být v některých momentech blahodárný, v mnoha však destruktivní. Církvi nikdy nesvědčila dlouhodobá závislost na světské moci. (Na Moravě se vyskytly řády ještě další. Za zmínku stojí řád z roku 1576 pro panství kunštátské a meziříčské. Tamní řád, přijímající augšpurskou konfesi, neměl navzdory představám autorů²⁶⁰ působnost větší než bylo meziříčské okolí.)

Kyrmezer se snažil prostřednictvím obrody duchovenstva dosáhnout zkvalitnění křesťanského života jako takového na sobě svěřeném území. Zdá se, že zvolený způsob, kdy se koncentroval v prvním sledu na kněžstvo, nevyvolal větší pozornost farní veřejnosti. Tak můžeme vysvětlit pokračující mlčení *Bartoškovy kroniky* i jiných pramenů uherskobrodské provenience o církevních záležitostech a konkrétně o tomto knězi a současně nadměrnou podrážděnost zřetelnou z pramenů bratrských.

7.3. První kontakt děkana Kyrmezera s uherskobrodskou Jednotou

Kyrmezer, kterému při nemalých schopnostech a ušlechtilých motivech nescházela i hrubost v jednání, se pokusil až přibližně rok po svém příchodu o získání Bratří a jejich zapojení do reformy. Patrně se tak stalo spíše mimoděk, což by odpovídalo předpokladu, že jeho pozornost byla koncentrována na vlastní společenství. V červnu 1577 se vydal Kyrmezer na požádání Jetřicha do Ivančic spolu s dřívějším vychovatelem kunovických dětí a uherskobrodským měšťanem Davidem Reusem (Reisem, Reußem),²⁶¹ aby je požádal o vytištění Zygova překladu Melanchthonova spisu *Corpus doctrinae Philippi*,²⁶² jež by financoval Jetřich z Kunovic. Překladateli

²⁶⁰ Ambice autorů ukazují i tisk řádu v roce 1581 ve Frankfurtu nad Odrou jakožto *Srovnání mezi stavem panským, rytířským, měštiským v markrabství moravském, jaké řády v náboženství podle konfessí augšpurské býti mají*. (Cituje SNOPEK, František. *Řád církevní kunštátskomeziříčský z r. 1576*. ČMM, 1904, s. 423. Uvádí rovněž KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 649-655.) V tomto případě vyvinula rozhodující impuls zdejší šlechta, seskupená kolem panů Brtnických z Valdštejna. Byl to vlastně rovněž projekt evangelické organizace celé Moravy. Ta měla být členěna podle krajů. V krajích hlavních, brněnském a olomouckém, by měl být jeden superintendent nebo biskup, který by měl pod sebou dva děkany, ti by tvořili spolu s šesti defenzory z řad laiků (po dvou z každého stavu) konzistoř. Ta měla obsazovat fary, pečovat o správnou věrouku, kněžský dorost apod. Autoři se pokusili tento řád uvést v život ještě v letech 1581 a 1591. Jak zjistil František Hrubý, realizaci se postavil moravský zemský hejtmán Zdeněk Lev z Rožmitálu, který přímo sice nenapadl záměr zavést zemskou církev podle augšpurské konfese, ale stěžoval si nově nastoupivšímu panovníkovi na to, že si v Meziříčí zřizuje luterská šlechta bez svolení své gymnázium. A stejně tak císař Rudolf, který dobře věděl, oč se jedná, se neodvážil proti luteránům přímo vystoupit. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bilou horou*, s. 308, 1-2.)

²⁶¹ AUF XIV, f. 301ab. David Reuss patřil k váženým měšťanům a patrně pocházel z Vratislavi, kam např. v roce 1583 odvážel desetiletého Jana Jetřicha z Kunovic (1573-1617) na studia. Bratrský archivář o Reussovi píše jako o Kyrmezerově věrném pomocníkovi a preceptoru mladých pánů. Ukazuje to i na děkanův důvěrný vztah ke Kunovicům.

²⁶² Melanchthon přišel s myšlenkou shromáždění naukových spisů, které by obsahovaly veškeré křesťanské učení. Tak sepsal luterská vyznání – např. *Vitemberskou konkordii* (1536), sestavenou pro sjednocovací jednání se Štrasburkem, nebo *Confessio Saxonica* pro Tridentský koncil. V souvislosti sporů v luterství po smrti

se totiž nepodařilo zajistit vydavatele a mecenáše. Mise však byla neúspěšná, tiskaři zakázku odmítli a děkan na to reagoval způsobem, který se později ukázal jako pro něj příznačný, tedy atakem vůči protivníkovi: „...hned i tu Kyrmezer pazourek ukázal mluvě, že by mnohem lepší skutek byl tu knihu tisknouti než naše [bratrské] písne“.²⁶³ Je možné, že tato zkušenost upoutala více jeho pozornosti směrem k Jednotě nebo se stala jen příležitostí k navázání kontaktu. Podle Bratří to bylo vše od počátku cíleným tahem. V Uherském Brodě došlo totiž ke změně na postu bratrského správce bez dotázání pána Jetřicha, kdy Bratr Zachariáš, který zde léta působil,²⁶⁴ byl vystřídán z Přerova přicházejícím B. Janem Vodičkou (Akvinem).²⁶⁵ „Kyrmezerovi byla tato změna správců vítána; bylť sice Vodička kněz dobrý, pobožný, v Jednotě vážený, člen úzké rady, ale byl to člověk mírný, neduživý a bojící se hněvivého pána. Kyrmezer doufal, že tohoto správce jistě získá, ale i v tomto se zmýlil,“ domnívá se Růžička. Tak to ostatně píše samotní Bratří: „...pán se o to bouřil že bez jeho vůle se stalo, milý Kyrmezer za to maje, že v takovém pána na B. se rozhněvání nejsnáze svede co myslí, i začal psáním s Bratřími o sjednocení zacházeti“.²⁶⁶ Kyrmezerovu nevoli proti Bratřím patrně nevysvětlíme pouze jeho přímočarostí, ale i jeho povahou. Jakmile se mu někdo postavil do cesty, třeba jako jeho čeledín ve Strážnici, nekončilo to dobře. Navíc zde byl objektivně dobrý úmysl, který prosazoval. Zpočátku byl děkan velmi zdvořilý. Nedlouho po Vodičkově příchodu na začátku listopadu mu napsal dlouhý dopis s prosbou, aby jej předal moravským Starším.²⁶⁷ Byla to pozvánka na synod, který se měl v Uherském

Lutherově sestavil *Corpus doctrinae Christianae* (nebo jinak *Corpus doctrinae Philippi*), vydáno v Lipsku 1561. Dílo obsahuje kromě starokřesťanských vyznání jen některé Melanchthonovy spisy. Jako reakce na toto dílo vznikla řada protifilipistických *corporum doctrinae* z gnesioluteránské strany. (Celý název: *Corpus doctrinae Christianae, quae est summa orthodoxi et catholici dogmatis, complectens doctrinam puram et veram Evangelii Iesu Christi, secundum divina Prophetarum et Apostolorum scripta, aliquot libris fidei ac pio studio explicata a Reverendo viro D. Philippo Melanchthone.*)

Nepodařilo se zjistit totožnost překladatele. V zápise je uvedeno, že překlad pořídil před třemi lety, tedy v roce 1574 a nebyl schopen zajistit pro tisk prostředky. Jeho práce vyšla patrně nazmar, protože překlad tohoto Melanchthonova díla není mezi známými českými tisky. Jistý Ziga (Ziga) vystupoval jako stoupec Jana Paška z Vratu. Nejdřív s ním byl na straně luteránů, po bouřích roku 1524, ve kterých aktivně vystupoval jako vůdce, hájil starokališníky. Tento Ziga měl syna Václava a ten stejnojmenného syna, který napsal, dnes neznámé, paměti své doby. Generačně mohl být současníkem Kyrmezerovým. (ŠIMÁK, J. *Ziga*. Art. Ottův slovník naučný, XXVII, s. 609-610.)

²⁶³ AUF XIV, f. 301b.

²⁶⁴ Nastoupil na místo v červnu zemřelého B. Štefana v Přerově.

²⁶⁵ Zachariáš odešel 20. 9. 1577. (*Bartoškova kronika*, f. 36b; AUF XIV, f. 301.)

²⁶⁶ AUF XIV, f. 301a.

²⁶⁷ Skutečnost, že se Kyrmezer obrátil na bratrské Starší, ukazuje, že se v myšlenkách na sjednocení neomezoval pouze na Uherský Brod, ale přinejmenším na jím spravovanou oblast. Bratr Vodička zde byl jenom prostředníkem. Až později, když se ukázala neoblohmnost Starších, rozhodl se nahodit soudržnost Jednoty cíleným tlakem na uherskobrodského správce, kterého však akceptuje jako rovného partnera. Kyrmezer tak

Brodě uskutečnit již 12.11., zdůvodněná potřebou sjednocení obnovené církve i na Moravě. Kyrmezer plánoval, že Vodičkovým představeným ukáže konfesi z roku 1566 a tím prokáže, že se utrakvisté již delší čas řídí pravidlem víry, které není v rozporu s konfesi bratrskou a biblickou zvěstí, a že tedy neexistuje faktická překážka ke sblížení obou společenství.²⁶⁸

Bratrství starší necítily nejmenší potřebu jednání o vzájemném sjednocení a už vůbec ne k rozhovorům s nějakým Kyrmezerem, kterému proto odpověděli pouze ústně prostřednictvím Vodičkovým, že se nemohou dostavit.²⁶⁹ Tímto a dalšími podobnými kroky způsobili Starší uherskobrodskému správci nemalé potíže, poněvadž se stal pro Kyrmezera personifikací bratrského vzdoru. Vodičkův manévrovací prostor byl při tom velmi úzký a pozice obou kněží byly značně rozdílné. Bratrský správce byl v takto zásadních věcech pouze vykonavatelem rozhodnutí Starších nebo prostředníkem k jednání. Děkan byl naopak v podstatě sám sobě pánem. Odhlédneme-li od role samosprávných orgánů města a zvláště feudála, neměl nad sebou žádnou faktickou strukturu, které by podléhal, a jediným omezujícím faktorem bylo, zdali své kroky řádně zdůvodní autoritou Písma nebo uznávaných teologických kapacit či vyznavačských spisů, respektive jak dokáže přesvědčit své chleboďárce a své kněžstvo. I v tomto smyslu můžeme nahlížet jeho reformní počiny, ať už se jedná o disciplínu duchovenstva nebo i reformu kalendáře (viz níže).²⁷⁰ Kyrmezerovy návrhy vůči Vodičkovi však byly čestné – nabízel mu od počátku možnost kázání v klášteře s tím, že na oplátku promluví on ve sboru. Snad zde svou roli sehrálo i Kyrmezerovo sebevědomí jakožto teologa, ale s Vodičkou jednal nyní jako se sobě rovným partnerem, což je nutno ocenit.

dokázal vystupovat jak na úrovni téměř biskupa, tak současně obyčejného městského faráře.

²⁶⁸ AUF XIV, f. 301b-305a.

²⁶⁹ Ibid., f. 305ab. Vodička zaznamenal svůj rozhovor s Kyrmezerem, jehož navštívil spolu s B. Joachymem a Faustýnem: „Podlé instrukcí vše sem mu oznámil. Mnoho mluvil a málo pověděl, to nejvíce byl cíl jeho řeči:

1. že naši o nich lehkomyšlně mluví, a však dva důvody, jeden starý, co mluvil B. Zacharyáš oně ženě Uhrové, k čemuž se prý před pánem musil přiznati. etc. Druhý nový, nic k ničemuž Barachta: šmatly, bubly etc.

2. že by rád, aby řečem lecjakýmsi konec byl, a tomu výborná cesta, že jest shledání naše s nimi a s jednocení on aby týž ve zboru kázával a já týž týž v kostele | A lidé přestali by lecjakýchsi řečí potupných.

3. Že nerád tomu, že nemohlo to shledání býti a že se nadál, že vždy nebudou-li všickni moci přijeti, ale někdo aspoň přijede z starších Bratří.

4. Mne žádal, abych se k tomu přičiněl, aby předce shledání naše a sobě srozumění se stalo.

5. Psátí chce znovu starším a časně jim oznámiti, aby k tomu jednání přijeli etc.

Tou příčinou sem i Podmanického zdržel, abych vám oznámil, co sem zjednal. Ale já v žádné řeči od instrukcí sem odcházeti nechtěl: nevím, kdyby byl konec.“

²⁷⁰ Treba Kyrmezer nedovolil číst pašije na Květnou neděli nebo nařídil užívání prostého nekrájeného

7.4. *Nezdolná Jednota*

Děkan se po prvním neúspěchu nevzdal a již v prosinci téhož roku 1577 psal Starším znovu, že mají přijet v dubnu 1578 a vyslechnout konfesi víry a nauky „ne turecké, ani tatarské, ani papežské či jiné, ale křesťanské“.²⁷¹ Dopis poslal Starším přímo do Ivančic. Jeho posla tam však nejprve odbyli s výmluvou, že Starší nejsou doma. Nakonec jej přijali a Kapito Kyrmezerovi napsal alespoň vzkaz, že dopis předá. „Byl tu sic i B. Jiří, ale tak naschvál tehdáž odbyti ho poručil“. Starší v tomto okamžiku uznali za vhodné děkanovi odpovédět. V dopise z ledna 1578 odeslaném z Brandýsa mu sdělují, že jeho snahu, aby všichni byli v Pánu jedno, chápou, ale že to je stav, který už nastal. „Promoveamus gloriam Dei, et propagamus Veritatem Dei, et aedificemus Ecclesiam eius. Is quod unum agimus, et de vobis idem nobis persuademus.“ A jestliže Kyrmezer zná bratrskou konfesi a souhlasí s ní, není mezi nimi žádná překážka.²⁷² Zde je evidentní střet tradiční bratrské koncepce uzavřeného společenství těch, kteří se rozhodli následovat Krista bez ohledu, jakým způsobem tak hodlají učinit jiní, a společenství s potřebou zřetelného strukturálního uspořádání. Podle Bratří mohlo na jednom místě existovat více od sebe oddělených a rozdílných komunit, jejichž pojítkem by byla společně sdílená víra (obecně formulovaná), nikoliv však nutně společná organizace.²⁷³ To bylo pro Kyrmezera nepřijatelné a nepochopitelné, zvolil proto při neúspěchu smířlivého jednání i metodu otevřených narážek i chabě podložených urážek. Tím navázal na své

chleba při večeři Páně, který by si každý bral, lámal a neklaněl se mu. (Srov. AUF XIV, f. 313b.)

²⁷¹ „...Nemo nescit sacerdotes sub utraque in Moravia praesertim, alios complecti doctrinam Lutheri, alios Calvinii, alios Brentii, alios item aliorum, ut forsitan etiam, quibusdam nona illa figmenta ex Italia, et tandem ex Polonia allata arrideant. Et in summa, varie alii ab aliis dissentiant. Nec etiam ulla Confessio aut Apologia extat unionis Boëmicæ, nisi quis complactatis nomen Confessionis tribuat. Itaque etiamsi quis ad ipsos accedere velit, scire non potest ad quia accedat, quid amplecti aut reicere debeat. Quis igitur fratribus vicio vertat, quod ad sacerdotes sub utraq[ue] accedere, ab illis regi, et cum illis coniungi neque velint neq[ue] possint? Haec vester ille. Ista volo non obliqua lance perpendatis, hinc et enim docebimini, non iniuria aut temeritate, vos a nobis admonitum iri de solvendo debito, itaque vos eo faciliores futuros ad solvendum. Sed hic scrupulum quendam videre videor, qui vos fortasse a solvendo vel abstertere, vel in non solvendo duriores et pertinaciores reddere, posset, quod nimirum arbitrari velitis, nos complactata illa vobis obtrusuros. Eximendus est ergo iste scrupulus, nam non est quod cogitatis de compactatis. Verum scitote vos audituros confessionem Fidei et doctrinae, non Turcicae, Tartaricae, neq[ue] Pontificorum vel quorumcunq[ue], sed Christianae. Postquam autem cogitasset, inter illa verba, quae mihi vester ille Frater Vodička vestro nomine dedit, excusationem primam (an illa capillata fuerit vos melius me scitis) propositam mihi fuisse, quod vobis non suffecerit, scilicet, tempus...“ (AUF XIV, f. 306a-308a.)

²⁷² Ibid., f. 308ab.

²⁷³ Toto „liberální“ stanovisko však platilo vně Jednoty. V rámci své organizace byla snaha po maximální jednotě včetně bohoslužebného života. O sněmovním jednání v roce 1518 bylo zaznamenáno: „I zuostáno tehdy, aby i služby všechny při svátostech napraveny byly a k jednomyslnosti přivedeny, tak, aby více při službách rozdielností nebývalo, ale aby ode všech jednotejně dály se.“ (Uvádí JUST, Jiří. *Bratrské agendy k večeři Páně*. In: *Coena Dominica Bohemica* ARBI VI, 2006, s. 40.)

předchůdce, zvláště na děkana Ondřeje, a současně i na onu nevraživost některých měšťanů, kteří rovněž – prakticky analogicky – nedokázali přijmout do jisté míry izolovanou, stranící se skupinu bratrských měšťanů. (Což byla do značné míry přirozená reakce lidské psychiky.)

Kyrmezer během kázání i při návštěvách farníků troustil nepěkná slova o Bratřích, zvláště o smilstvu,²⁷⁴ nevyjímaje při tom kněží – kteří přece nemohou celibát ve skutečnosti dodržovat, poněvadž je to nemožné. Druhá strana nezůstala pozadu, alespoň podle různých štiplavých glos v záznamech o těchto událostech – třeba o oné dubnové synodě – kam přijelo pouze 15 jeho kněží, poznamenali: „sežravše se, potom se rozešli“. Bratři se museli utvrzovat ve správnosti svého stanoviska,²⁷⁵ i kdyby bylo jakkoliv nemoudré. Děkan se rozhodl, že Bratry přemůže svou neústupností a vytrvalostí. Napsal Starším už 4.2. 1578 dopis další, kde uvedl, že vzájemným roztržkám se lze vyhnout, když se budou scházet a disonance společně řešit. Při tom neopomenul bratrskou konfesi zkritizovat a sdělil, že je mu známo, jak probíhala prostřednictvím Cratona v roce 1574 korespondence s Ženevou,²⁷⁶ a ví, co v konfesi Beza postrádal.²⁷⁷ V dopise znovu Starší poprosil, aby přijeli 14. dubna, nebo navrhli nějaký jiný termín.²⁷⁸ Bratři namísto, aby vážně uvažovali nad podstatou

²⁷⁴ „...v neděli Družebnou na raním kázání mluvil: jak smilství pokrytá mezi Bratřimi sou a již na jevo vycházejí a hned co z sudu se valí. Však ne tak mnoho tím předce vzdělával jakž chtěl. Neb i jiní kněží někdy směli se a říkali, jakž jejich obyčej, čertat' svede. I z lidu obecného ne jedni tak mluvili, zdaž v řád pujdou naši? I hodné s takovými se jednotliviti.“ (Ibid., f. 309a.)

²⁷⁵ Ibid., f. 308b.

²⁷⁶ Johannes Crato (Krafft) z Crafftheimu (1519-1585). Během svého vitemberského studia byl tento vratislavský rodák po šest let účastníkem a zapisovatelem Lutherových řečí u stolu. Byl v úzkém kontaktu i s Melanchthonem. Na Lutherovu radu se věnoval studiu lékařství, které započal v Lipsku a dokončil v Padově. Působil pak jako městský lékař ve Vratislavi a potom od roku 1560 jako osobní lékař císaře. Sloužil Ferdinandovi, Maxmiliánovi i Rudolfovi, a to nejenom jako lékař. Zvláště si jej oblíbil Maxmilián, který ho jmenoval císařským radou a povýšil do šlechtického stavu. Svého vlivu využíval ve prospěch nekatolíků, tak se mu podařilo zmařit snahu dvorských jezuitů, aby Maxmilián zasáhl proti protestantům. Jako zastánce umírněného melanchthonského směru vystupoval proti faciánům. Nepřízeň odpůrců přivodila po císařově smrti jeho propuštění na podzim roku 1576. O dvě léta později jej Rudolf opět angažuje, avšak už v roce 1581 se Crato uchyluje na svůj statek, kde zakládá komunitu reformované církve. V roce 1583 se vrací do Vratislavi, kde zanedlouho zemře. <www.bautz.de/bbkl>

²⁷⁷ Bezovy výhrady k bratrské konfesi z roku 1573 se týkaly učení o večeři Páně – tělesné přítomnosti Krista (carnis Christi praesentiam in terris invisibilem et ineffabilem) a že chléb je jeho svátostným Tělem (quod dicitur panis esse sacramentaliter corpus) a další praxe vztažené k večeři Páně (vzkládání rukou na prvokomunikanty, klečení) či třeba postů. (RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 74; HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 322.)

²⁷⁸ Kyrmezer zná slabá místa bratrské konfese a chtěl by o nich v klidu hovořit: „Sed nos qui in istis regionibus versamur et ea qua quotidie fiunt videmus, audimus et experimus aliter multo de iis sentire quae in vestra apologia scripsistis possumus, ideoq[ue] si non omnia quaedam tamen desiderare. Simus in quoq[ue] non pauca desiderare non in confessione nostra, qua nondum vidistis, sed in aliis multis, et praecipue in vita et moribus multorum, de iis quoq[ue] possemus conferre, atq[ue] coniunctis animis et consiliis omnia in melius redigere.“

Kyrmezerových návrhů, přemýšleli, jak se Kyrmezera zbavit. A vlastně niky nepřistoupili na to, aby se třeba jen mezi sebou zamýšleli nad důvody Kyrmezerovy aktivity a snažili se mu porozumět. Apriorní přístup je patrný i z názoru uherskobrodského rodáka a v polemikách či jednáních s příslušníky jiných konfesí zběhlého B. Jiřího Izraele,²⁷⁹ který shodou okolností pobýval ve vlasti. Opět šlo jen o taktiku. Izrael usoudil, že není možné se Kyrmezerovi postavit, poněvadž by mohl rozpoutat vlnu nevole proti Jednotě. „Švermezer“ by toho mohl snadno využít k obvinění Bratří a mohlo by dojít k nepokojům: „Tožť svády, různice a někdy by i do pohlavků mohlo přijíti. [...] Kyrmezer by neobmeškal pánů sočiti na naše. A pán k oněmno přichylnější jsa, snadně by tomu jejich sočení vynadátí mohl, a naše bud' vězením trápati a nebo i zbor zastaviti, tak jakž vzteklost u pánů snadná. A byť s ním o tu věc někdo z pánů našich mluvil, tedy snadně odbude a řekne, nemohu, ano ani nechci již více těch svárů a nepokojů snášeti: když jest jedno učení, nechažť se jedněmi kněžími zpravují etc.“²⁸⁰ Je nutno se s ním sejít a hovořit, nejlépe na jiném místě než v Brodě. (Při poradě Bratří se uvažovalo o místě jednání ve Slavkově u Brna.)²⁸¹ Izrael byl prozíravý stran důsledků, zajedno byl ovšem s ostatními Bratřími, že je nutno se obtížného děkana zbavit. Ani on nejevil ochotu Kyrmezerovi, kterého nazývá hadem, vážně naslouchat. Chtěl však získat čas k přemýšlení a jednání i za cenu nepravdivých výmluv oddálit. Starší byli velmi opatrní až bezradní, vytanuly jim na mysli předchozí zkušenosti Jednoty

(AUF XIV, f. 309a-310a.)

²⁷⁹ V Brodě se v roce 1571 narodil i další z významných duchovních Jednoty a světooběžníků – Johannes Brosius. K akolytství byl přijat r. 1592 v Žeravicích, diakonem se stal roku 1608 v Jaroměřicích a knězem v Praze v Betlémské kapli roku následujícího. Sloužil na různých místech v Čechách. Do exilu odešel spolu s jinými kolem neděle Palmarum 1628 do Lešna (tedy ve stejné době jako Komenský). Brzy potom po poradě se Staršími odchází 5. července do Vlodavy. „Vir probus, judiciosus, in lectione S. Scripturae et aliorum Theologicorum affiduus. Morbo diuturno afflictus, lectoque affixus, pie et placide in Domino obdormivit.“ Stalo se tak již 12.1. 1646 ve Vlodavě. (REGENSVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 330.)

²⁸⁰ AUF XIV, f. 310a.

²⁸¹ Ibid., f. 311ab. Slavkov, jenž drželi pozdější majitelé Uherského Brodu, byl proslulý nábožensky tolerantním prostředím. V roce 1564 tam našel své poslední útočiště Bernardino Occhino, někdejší generál kapucínského, který se musel pro své heterodoxní názory blížící se antitrinitarismu odebrat do exilu. Zpráva Johana Rainera o cestě kardinála Enrica Caetaniho Moravou roku 1597 popisuje i poměry ve Slavkově: „Et il sig. cardinale seguitando il suo viaggio si fermo a desinare in un'altra terra grossa di un barone heretico chiamato Austerlich, dove tutti per la maggior parte erano Usiti et Luterani e de cattolici non ven'era neuno. Vi erano bene molti Giudei, que quali in ogni terra della Moravia se ne vedevano assai. Fuori della terra o città vi stavano degli anabaptisti heretici...“ (RAINER, J. - HOLEČEK, F.J. (eds.). *G.P. Mucante: Zpráva o cestě Slezskem a Moravou v roce 1597. Bericht über eine Reise durch Schlesien und Mähren im Jahre*. In: POLÍVKA, M. – ŠMAHEL, F. (eds.). *In memoriam Josefa Macka (1922-1991)*. Praha : Historický ústav, 1996, s. 291.) U Jetřicha pobýval i bývalý katolický biskup z Pětikostelí Ondřej Dudič, který se na čas zdržoval i na Moravě, kde držel statek Paskov. Jetřicha počítal spolu s Fridrichem z Žerotína mezi své významné ochránce. (HRUBÝ,

s jednáními o sjednocení, byť již poněkud staršího data. Panovala mezi nimi velká skepse: „Co vzděláno s Kalencem?²⁸² Habrovanskými? Křtenci? Habrovanský také začal jako tento, od ukazování nedostatků. A hned toto vše podobné vojně Habrovanské, kteráž stála na 10 let. [...] Po dlouhých nevolech zůstal každý při svém.“²⁸³ Možná si byli vědomi Vodičkova obtížného postavení a proto nechtěli, aby za Jednotu jednala konkrétní osoba²⁸⁴ a současně se chtěli jednání vyhnout vůbec. Tak mu napsali dne 13.3. 1578 v Přerově kolektivně dopis, podepsaný „ex senioribus quidam“ s datací až 17.3. a bez uvedení místa. Psaní mělo být předáno 21. března v Brodě při příležitosti jarmarku, ale až na jeho závěr, aby Kyrmezer nemohl na dopis ihned reagovat.²⁸⁵ V listu dávají jenom nepatrný prostor naději na to, že by se jednání uskutečnilo a svůj postoj zdůvodňují i jeho útoky na uherskobrodské Bratří.²⁸⁶ Děkan byl dopisem zdrcen, ale nezdar, stejně jako všechny další, jako by jej ještě více povzbuzoval k další aktivitě. Napsal Bratřím jak do Přerova, tak i do Ivančic. Starším dal najevo, že je ochoten jít až na kraj světa, třeba do Kalkaty, aby s nimi o těchto zásadních otázkách jednal. Takto lze podle Kyrmezera odstaranit zed',²⁸⁷ „kterou kladete mezi nás, mezi radu, mezi manžele, mezi rodiče, děti příbuzné, sousedy... Jistě znáte, jaké roztržky působí tato stěna, jakou nenávisť, jaké nepřátelství, nesvornost a nesčetné zlo, vy však potají se smějete a vaše k tomu proti nám a našim štvete...“²⁸⁸ Pro sociální důsledky vykazoval Kyrmezer, jak bude i z dalšího patrné, velkou senzitivitu.

7.5. Pavel Kyrmezer a Esrom Rüdinger

Děkan vystihl skutečný dopad rozdrobenosti konfesních církví na reálný život

František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bilou horou*, s. 36.)

²⁸² O Janu Kalencovi poskytuje základní údaje nejnověji VI. svazek Bibliotheky dissidentium.

²⁸³ AUF XIV, f. 311a, 312a.

²⁸⁴ „...nebylo dobře, aby jeden mu odepsal nebo s ním v jaké mluvení se dávatí měl: nebo by vždycky k tomu jako k terči střílel a jeden snáz by se poklel.“ (Ibid., f. 311b.)

²⁸⁵ Ibid., f. 311a-313b.

²⁸⁶ „Nadáli sme se, ctihodný muži, že psáním našim nedávním tobě dosti se stalo, když sme snažnost svou k ostřihání pokoje pobožného se všemi tobě v známost uvedli, a že sme žádostivi jedno býti se všechněmi o též péči majícími, a že není potřebných nových psání, cest nevolných a jiných zaměstkání, jestliže konfessi naši, kteráž dávno všechněm vydaná jest na jevě, nezamítáš. Aníž nyní aby se co jiného činiti mělo, soudíme a i ty, jestli na to zdravě hledíš, nemůžeš od nás něčeho jiného žádati. Sněmy (synodas) svolávati a držeti veliká jest věc a potřebující i dlouhé i pilné prozřetelnosti. Nebo není prázdna mnohých nebezpečností; to, což každému i pilných věcí mezi lidmi povědomému, nemůže býti neznámé. A protož bychom rádi tomu, aby se podlé těchto věcí spokojil a nás jiným psáním více neb jakým jiným způsobem k vašim sněmům nepotahoval. [...] Mezi tím však, jestliže by kdy příhodnost k tomu sloužila, abychom o některých věcech přátelsky spolu rozmluviti mohli, na to pomyslíme a našim spolu jiným Bratřím podlé příčiny také o tomto oznámíme.“ (Ibid., f. 312a-313b.)

²⁸⁷ Přírovnání ke zdi použil Kyrmezer vícekrát, např. v úvodu ke své knize *Acta concordiae*.

obyvatelstva, nehledě na nábožensko-politické konsekvence na zemské nebo i obecné úrovni. Ale jako vždy zvolil i tentokrát nesprávnou strategii, která se nicméně nemusí při prvním pohledu jevit jako nerozumná. Rozhodl se získat na svou stranu učence, který měl mezi Bratřími nespornou autoritu, Esroma Rüdingera, kterého oslovil spolu s ivančickými Staršími.²⁸⁹ Dostatečně však nezážil podstatnou okolnost – Rüdinger byl současně ve službách Jednoty a jí byl zavázán. Předem bylo určeno, že nemůže být úspěšný, jakkoliv si byli oba teologicky blízcí. A chybou, která násobila špatný výběr partnera, byl polemický tón, který Kyrmezer hned na počátku zvolil. V dopisech Rüdingerovi vytrvale připomínal opět celibát bratrských kněží, tedy nepodstatný problém, o kterém, ač jej nemohl pochopit, mohl uctivě pomlčet. Zbytečně jitřil emoce a vytvářel neprostopnou překážku. Urputnost ataků vůči celibátu jako by byla výsledkem jeho nějaké dřívější neblahé zkušenosti. V prvním dopise si stěžuje: „dicunt n. se cum suo splendido caelibatu esse tam puros sicut sol. Coena[m] D[omi]ni non esse tam sapidam (vah) abs marito ministro quam coelibe.“ Inteligentní Rüdinger se však nechtěl nechat zatáhnout do sporu, který by jemu samotnému mohl způsobit nejvyšší problémy, proto Kyrmezera, kterého bezpochyby nepovažoval za sobě rovného partnera, několikrát odbyl.²⁹⁰

²⁸⁸ Ibid., f. 313-316a.

²⁸⁹ AUF XIV, f. 313b. Esrom Rüdinger (Rüdiger) Pape[n]bergensis (1523 Bamberg – 1590 Norimberk). Byl vychován v evangelické víře, studoval v Lipsku, kde se stal roku 1545 magistrem a současně zahájil svou univerzitní kariéru. Měl široký mezioborový rozhled a působil na více místech. V roce 1557 na popud přítele Melancthona se stal profesorem fyziky ve Vitemberku, ale přednášel i obecnou filosofii a speciálně etiku, stejně tak i řeckou literaturu. V letech 1559 – 1570 byl děkanem filosofické fakulty a v zimním semestru 1562/1563 byl rektorem univerzity. Ve Vitemberku poslouchalo jeho přednášky mnoho žáků z Jednoty bratrské, mezi nimi třeba pozdější Starší Ondřej Štefan († 1577), stejně jako celá řada moravských šlechticů. Na přání bratrských Starších to byl právě Rüdinger, který připravil v roce 1573 nové latinské znění staré bratrské konfese z roku 1535. V sedmdesátých letech v souvislostech druhého sporu o večeři Páně se dokonce dostal do vězení, neboť odmítl podepsat torgavský článek (Torgauer Artikel). Mohl se sice do Vitemberku vrátit, ale v roce 1574 byl jako kryptokalvinista z Kurfiřtství saského vypuzen. Zdržoval se potom převážně v Berlíně. Azyl našel i v Basileji a Heidelbergu. Potom vyslyšel prosby moravských šlechticů, aby se ujal správy ivančické školy. Jeho povolání předcházely kontakty těchto šlechticů s hugenoty Hubertem Lagnetem († 1581), Jáchymem Camerariusem ml. († 1598) a na Moravě politicky vlivným lékařem Tomášem Jordánem z Klausenburku († 1586). Do Ivančic přišel v roce 1575 a pod jeho vedením se stala tato škola jedním z nejlepších učilišť svého druhu. Na Moravě se posílilo Rüdingerovo kalvínské směřování. Přiměl Jiřího Strejce (Vettera, † 1599), kalvínsky smýšlejícího spolupracovníka za bratrské strany na České konfesi, aby přebásnil žalmy podle Abrahama Lobwassera a hugenotských melodií. V roce 1579 sestavil krátký souhrn podstatných dat ohledně Jednoty – *De fratrum orthodoxorum in Bohemia et Moravia ecclesiis narratiuncula*, který byl vydán v *Historica narratio de fratrum orthodoxorum ecclesiis in Bohemia, Moravia et Polonia* od Jáchyma Camerariuse. (Heidelberg : 1605, Hildesheim : 1980 [Narratiuncula, s. 145-162].) Rüdinger se octl pod tlakem biskupa Stanislava Pavlovského. Císař v roce 1583 nařídil pánu Ivančic Heřmanu z Lipé odstranění Rüdingera. V roce 1587 mu zemřela druhá žena, sám byl trápen nemocí a jeho sestra na něj naléhala, aby se vrátil do Frank. A tak se v roce 1588 usadil v Norimberku. Sporadicky ještě učil na norimberské vysoké škole v Altdorfu. V závěrečných letech svého života patřil mezi hlavní zprostředkovatele bratrského vyznání v Německu a byl v písemném kontaktu např. s Theodorem Bezou. (Podle článku Franze Machilka v <www.bautz.de/bbkl>.)

²⁹⁰ Ibid., f. 316b-317b. Hned při prvním setkání, když přijel Kyrmezer s Reušem do Ivančic, s ním chtěl

Uherskobrodští Bratří děkana intenzivně sledovali. V archivu Jednoty se dokonce dochoval text jeho kázání ze svatodušního pondělí 1578: „...řekne-liť prý který Bratr nebo Sestra, buď kdokoli, proč chodíš do kláštera a pročs se spustil nebo spustila Pána Boha svého, tímto se potěš a jemu odepři: Já vím, když já věřím v Pána Ježíše a jeho řeči poslouchám, žeť sem ho neopustil, kterýž přišel, aby každý, hle, bratře, praví, každý (tedy i já), kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.“ Po tomto kázání žádal Kyrmezer posluchače, aby přišli večer na nešpory, že jim poví o svém jednání s Bratřími. Tam přečetl všechny své dopisy i odpovědi na ně, které prokládal ironickými poznámkami: „Tak pevný člověk v ráji, chtěje býti Bohu rovný, hováďům přirovnán etc. Odtud jaké nevole, nesnadnosti, různice o to ospravedlnění, jimžto, tak já smyslím do skonání světa sotva konec bude. O kdybychom na pravém prostředku chtěli přestávati, což nám Bůh dal a zjevil [...], nebylo by toho: Já sem spasenec, ty zatracenec. Já církev, tys odtrženec. Nebylo by tu zakládáno na nějakých zevnitřních řádích, křtaltích, jednotách, a smyšlené zevnitř blištící se domnělé jakési života svatosti, a jinými pohrdání. Odporníci naši zed dělají zoumysla a vyzdvihují mezi sebou a námi, nás s nebe strčiti chtějí, sami tam seděti.“ V úterý ráno opět kázal proti Bratřím, které přirovnával k farizeům a papežencům.²⁹¹

Kyrmezer podnikal i změny v bohoslužebné praxi. Odstranil pašije z liturgie Květné neděle, zjednodušil i eucharistickou bohoslužbu. Používán má být prostý chléb, který nebude napřed nakrájen, ale každý si má brát a lámat pro sebe. Při tom se má stát, ne klečct.²⁹²

Jetřichovi z Kunovic nebyly tyto různice milé, avšak Kyrmezer si jej dokázal získat a přesvědčit o správnosti svého snažení a poukázat na nevoli Bratří. Ti si uvědomili, že pokud se na ně pán města rozhněvá, bude jejich postavení velmi těžké. Proto se Vodička, dlužící vysvětlení svého neohlášeného nástupu na místo správce, za Jetřichem vypravil. Ten jej přijal a vyslechl. Při tom, podle Vodičkovy interpretace, si nechal Jetřich urychleně zavolat Kyrmezera, který měl jakoby náhodou přijít, aby se oba setkali a předvedli své argumenty.²⁹³ Ještě před děkanovým příchodem se snažil Vodička vysvětlit výlučnost Jednoty, která se od ostatních odlišuje: „1. jednotou, 2. řádem, 3. kázní, a toho na jiných jednotách nevidíme.“ Jakmile

diskutovat. Byl však Esromem odbyt výmluvou, že je filosof a správce školy, nikoliv teolog (f. 313a.)

²⁹¹ Ibid., f. 322b-325a.

²⁹² Ibid., f. 313b.

Kyrmezer přišel, změnila se řeč v hádku. Opět Vodička vysvětloval, proč se oddělují od ostatních křesťanů: rozdílnost církve „1. Jest podstatná, již sám Bůh zná, a v ní žádného zatracení není. 2. Služebná, ti kdož víru vyznávají, a křtěni jsou křtem svatým, a té sme my částka a v ní sou mnozí pokrytci etc.“ Toho se Kyrmezer chytil a zeptal se, zdali o nich soudí, že jsou zatracenci. Diskuse vyšla naprázdno, ukázala zcela odlišná stanoviska. Nesporným pozitivem však byla skutečnost, že rozhovor proběhl v klidném duchu a zúčastnění se v pokoji rozešli. Na zámku ji otevřenými dveřmi pozorovalo služebnictvo a přicházeli i měšťané. Tak se rozhovor stal svého druhu veřejnou disputací. Kyrmezer si však domů pokoj v srdci nedonesl, alespoň dle bratrského podání: „Domu přijda, ten den celý se hněval, sapal, bouřiti proti Bratřím nepřestal, nýbrž hned na to se vylil, aby což může nejhůře proti nim dělal.“²⁹⁴

I po této epizodě pokračovala výměna dopisů mezi děkanem a k tomuto druhu dialogu neochotným Esromem Rüdingerem. Když se ivančický učitel neozýval, napsal mu Kyrmezer koncem července znovu. Používal až fantastické argumenty, například, že Bratři nejsou ochotni ke spojení, poněvadž se bojí o své rozkoše. Rüdinger se snažil Kyrmezera zklidnit, aby podle smýšlení několika osob nesoudil celou církev. To narážel na Kyrmezerovu kritiku bratrských kněží, chlubících se svým celibátem. A uvedl, že k manželství nelze kněží nijak nutit, poněvadž by měli existenční potíže.²⁹⁵ Přestože Rüdinger Kyrmezera požádal, aby mu již nepsal, po čase obdržel psaní další. V tomto posledním dopise datovaném 6. listopadu 1578 Kyrmezer v narážce mj. na *Zprávu kněžskou při službě úřadu kněžského v Jednotě bratrské* píše, že tento spis by se mohl nazývat dekretál nebo menší pontifikál – papeženci, prý, by stěží mohli napsat něco papežštějšího. Dočetli se tam např. o zpovědnících, sedmi svátostech, o posledním pomazání a jiných „nesčíslných papežských bláznivých pověrách“. V souvislosti s tím klade Esromovi sedm otázek:

I. *Přináležejí-li svaté služebnosti církevní všechněm lidem vůbec a ne jen toliko, pokudž k služebníkům a k služebnostem, ale potud také, pokudž k těm, jimž se sloužiti má? čili toliko k některým to obzvláště taženo býti má, kteří tedy a kde jsou, k nimž taženo to býti má?*

²⁹³ Ibid., f. 318a-322b.

²⁹⁴ Ibid., f. 325b.

²⁹⁵ I na toto reagoval Kyrmezer v knize *Acta Concordiae*, kde píše o tom, že Bratři chovají při svých sborech

II. *Odkud ty služebnosti vzaly a mají svůj původ a moc, od Krysta Pána-li, či od služebníků kde by se pak koli dalo, či od těch, od nichž se to děje, či od místa, na němž se řídí, byť pak bylo kdekoli?*

III. *Lidé ti jenž by slejchajíc Slovo Boží v čistotě kázané a jemu věříc, byť pak nikdy tomu cechu valdenských nepřisahali, nýbrž by i připověděl se někdy k spolku jejich j[es]t-li že by však zase odstoupili a k našim, díky Pánu Bohu, obnoveným shromážděním by se připojili, jsou-li s námi pravé církve obecné Pána Ježíše Krysta praví oudové?*

IV. *Jestli oddělení se od našich shromáždění a připojení se k školám valdenských obyčejem jim zvykům, a v menším pontifikálu položeným pravé znamení a jediné toliko oudův církve Krystovy?*

V. *Sami-li důchodové našich služebníkův jako obilí, peníze etc. jsou pravým a jistým znamením služebníkův falešných.*

VI. *Tvrdí-li to ještě podnes, že manželstvím služebníků poskvřňuje se ouřad služebnický (nebo to prvé tvrdili, jakož z důvodů těchto patrně se znáti dává a v knížce jejich české o stavu svobodném, to se též tvrdí)²⁹⁶ tak, že služebník církve pojma ženu, nemohl by náležitě sloužiti služebnostmi: aneb aby toliko učiti mohl a nesloužiti svátostmi, a zvláště večeří svatou Páně?*

VII. *Mohou-li valdenských škol knížata s dobrým svědomím, před nejspravedlivější stolicí Krystovou to jistotně říci, že jejich služebníci, vyšší, prostřední i nejnižší tak se jako podlé pravidla bez ouhony chovají, jakž v těch sedmi výminkách služebníků; a všickni jejich manové tak, jakž pět těch způsobů posluchače, v jejich škarbalích dvě vysvětlené otázky v sobě zdržujících se předkládá z svatých Písem. Neboť se ne nadarmo nazývají Bratřími zákona Krystova dokonalými.²⁹⁷*

Rüdinger Kyrmezerovi odpověděl, a to tak rázně, že i děkan seznal, že další komunikace již skutečně nemá smysl. Když mu tolik záleží na ženitbě kněží, píše Esrom, ať se jim postará o obživu. Své schopnosti a sílu si má pošetřit, aby mohl

četný dobytek, mají svá pole, zahrady, vinice a louky, své služebníky. Jak by nemohli uživit jedinou ženu.

²⁹⁶ Podle RŮŽIČKY (*Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 94) v Blahoslavově *Zprávě upřímné a sprostné*.

²⁹⁷ AUF XIV, f. 341a-341b – Bratrský překlad latinského Kyrmezerova textu, uvedeného v AUF XIV na f. 332a.

čelit nepřátelům církve, proti kterým bude potřebí sil obojích.²⁹⁸ To naznačuje, že i Bratří si uvědomovali nebezpečí, ale jednání s Kyrmezerem nepovažovali za východisko.

Kyrmezerovi na straně druhé bychom křivdili, kdybychom se spokojili s vysvětlením, že nějakým způsobem mu byl proti myslí jen nebo převážně bratrský celibát. Jeho kritika kněží totiž směřovala k „manichejskému“ pohledu na sebe a okolní svět. Kněžství v Jednotě sice bylo svátostné, ale člověka, který se stal knězem, neodlišovalo nějakým zvláštním, nesmazatelným znamením od ostatních křesťanů – jen kněžství Krista samotného je podstatné. Ostatní kněžství je od něj odvozeno a jeho podstata je služebná. Ale právě v této služebnosti Kristova kněžství, v přísluhování Slovem a svátostmi, kde je kladen důraz na morální kvality, je podstata problému. Lukáš praví, že formou svátosti kněžství je vnitřní i vnější vyvolení, povolání, vyzkoušení, řízení, posvěcení, ustavení a poslání. Kněz má být znamením „kněze svrchovaného a pravdy kněžství Krista.“²⁹⁹ Pokud takovými kněží nejsou, ač znaky jejich vyvolení by měly být dostatečně zjevné a byli dostatečně vyzkoušeni, je nasnadě pochybnost o Boží vyvolenosti členů Jednoty.

7.6. *Pavel Kyrmezer versus Jan Vodička – legitimita bratrské výlučnosti*

Děkan poznal, že bratrské Starší ani prostřednictvím Rüdingera nezdolá, a soustředil se nyní opět na Bratra Vodičku. S odvoláním na rozmluvu před Jetřichem – podle které, až nastane vhodný čas, může s několika posluchači přijít do sboru na kázání, kde správce oznámí, že sjednocení mezi oběma skupinami je uskutečněno – se konci ledna 1579 Kyrmezer Vodičkovi ohlásil. Stejně tak má přijít do kláštera Vodička, kde bude promulgováno to samé. Sjednocení se mělo týkat kunovického dominia a sloužit za příklad ostatním v Markrabství moravském. Důsledkem sjednocení by bylo i urovnání sociálních problémů a vztahů v konfesně rozdělených rodinách.³⁰⁰ Tak se Kyrmezer ohlásil na 15. února, že dá-li Pán Bůh, přijdou, ať je

²⁹⁸ S uvedeným dopisem poslal Kyrmezer Esromovi k nahlédnutí také text své chystané práce nazvané *Spongia Pauli Kyrmezeri mollis et leviuscula, ad detergendas aspergines, quas in ista assertione illaverunt sacro coniugio ministrorum Valdencici socii*. I téma tohoto pojednání, od jehož vydání Esrom Kyrmezera zrazoval, muselo adresáta utvrdit, že Kyrmezer nemá jiný zájem než zdolat nepřátele skrze celibát.

²⁹⁹ Uvádí MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty*. Praha : 1948, s. 96-98.

³⁰⁰ Zde zmiňuje poněkud zvláštní institut bratrského disciplinárního systému – ženské vězení: „Toho pak jako obzvláště a nejpředněji náramně sou žádostivi mnozí posluchačové a manželé, jichžto manželky od vás z jejich poddanosti, podlé práva jim od Pána Boha nad nimi daného, vytaženy jsouce, v jakémsi divném vašem otrockém vězení a vazbě se drží, tou měrou, že kromě času kázání vašeho, k vašemu skrze vaše pacholátka,

očekávají.³⁰¹ Vodička toto odmítl s odůvodněním, že není třeba takových návštěv a že každé společenství má svá vlastní pravidla. Ale chce-li do sboru na kázání přijít a mezi Bratřími se něčemu dobrému přiučit, bráněno mu nebude. Ale Vodička do kostela přijít nehodlá. K tomu správce Kyrmezera obvinil z nekalých úmyslů.³⁰² Kyrmezer v odpovědi, která je souvislou polemikou, vyčetl Vodičkovi přehlíživý postoj Jednoty vůči návštěvníkům kostelů, který ukázal i v nějakém svém spise, kde vypočetl osm důvodů, proč se štítí kostelů „jako hnízd ptačtva nečistého. A lidí do kostelův chodících jako světa, Egyptů, Babylona, synů ďáblových a zatracení“. Kyrmezer zde hájí pravověrnost a klade rovněž otázku, zda výtky po neřádném životě jsou oprávněné: „Ale milý Batičku? Kdo jest mezi vámi nejdokonalejší bez nedostatkův, uvrz na nás nejprve kámen“. Kyrmezer se pustil i do protiútoků. Opět argumentoval Lukášovou *Zprávou kněžskou při službách ouřadu kněžského*. Tam našel zmínky o stupních kněžství, o sborním soudu (kněžím Nového Zákona není podle Kyrmezera poručeno soudit, ale učit), o zpovědnicích a vyčítání všech hříchů a na ně se vyptávání,³⁰³ o osmi svátostech, o novokřtěnství po papežencův pokřtění,

mládence neb ženy, v vašem zborním ženském soudu sedící, rozkazu neb kynutí [pozn. na okraji: „To duch tichosti a láska, hodno k takovým bez soudu ortelujícím přistoupení“], zdvihna se, odběhnou manželá, čeládky i všeho hospodářství, a k vám do zboru běží. Ač takové ženy toho zastírají tím, že se musí na modlitby neb k rozjímání o nějakých vašich zborových potřebách scházeti. Ale to přitom: Ti pravím a takoví manželé nad tím nemalou ale velikou, což před Pánem Bohem slušně činí, stížnost majíce, náramně toho žádostivi sou, aby takové sjednocení mezi námi s obou stran bylo a působilo. (O takovém vašem žen cizích divném vězení tou vaší měrou v pravdě nic v svatých Písmích, ani v církevních historích se nenachází, aby od apoštolův neb jejich potomků v církevním počátku neb prostředku, bylo činěno, a podnes se nic nápodobného neděje v žádných církevních shromážděních obnovených církví Krysta Pána po všem křesťanstvu. Ano se to nedálo, neděje v nižádných sektách pod širokým nebem, kromě v této vaší valdenské jednotě, rovně jako i ženský soud váš.) Aby tak jejich manželky z takové vaší vazby pokojně a dobrovolně propouštiny byly a v své povinnosti, t. v poddanosti náležité svých manželův jedna každá, jakožto svého pána a hlavy, podlé zřetelného rozkazu Božího. 1. Mojž. 2. Effez. 5. Kolos. 3. 1 Petr 3. a jinde stojící, jí náležitě bez vaší překážky vykonávali a hospodářství doma a ne ve vašich zbořích, pilně hleděly. [pozn. na okraji: „aby sestry nechaly zboru a sestrství, když muži nejsou Bratřími“] Pak-li by to nemohlo tak dobrovolně a pokojně býti, jakž my o to usilujeme, čehož nám Bůh svědek jest, tehdy by musili tíž manželé na nětco jiného, a to způsobem jím vyměřeným nastoupiti a své manželky z vašeho zaklínaného vězení vytrhnouti a vyprostiti.“ (AUF XIV, f. 368b-369a.) Typické Kyrmezerovo mísení zdvořilosti s ataky bylo pro Bratří jistě dostatečným důvodem k odmítnutí. Přesto je pro nás tato informace cenná z hlediska fungování samotného bratrského společenství. V odpovědi Kyrmezerovi se Vodička proti tomuto ostře ohradil, že věří klevetám a bajkám. Avšak obvinění, že je zde ženské vězení, nevyvrátil. Tyto disciplinární věci můžeme pochopit jen z hlediska cílů, kterých se Jednota držela již od svých počátků. Byla to výchova k dokonalosti, ke které patřilo i to, že jedinec nezůstává sám, ale v řádu je podroben pozornosti jiných Bratří a Sester. Tak mimo bratrské kněží se starali o celoživotní výchovu členů i sborová soudcové a soudčí Sestry. Ti bývali voleni z „dokonalých“, aby mohli vést „prospívající“ neboli „pokračující“ členy k dokonalosti. Jejich pravomoci byly velké a zasahovaly až do nejvlastnějšího soukromí každého z členů. Vzhledem k nedůvěře Jednoty ke světskému právu, si tresty za prohřešky řešili i tímto vlastním svérázným vězením. (Srov. MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha : 1956, s. 18.)

³⁰¹ Ibid., f. 369b.

³⁰² Ibid., f. 369b-371a.

³⁰³ Stav pokání je podle Lukáše Pražského trvalým rozpoložením pravého křesťana. Je to podstatné pokání, jež jest obecné všem svatým zde v putování, do niž jsú až do smrti; totiž při všedních vinách a ne při nedělních

o mešním kánonu v připomínání Páně, „o čisté dětinské hříčce s částkou, kteráž jest položena k lámání, o pozdvihování očí k nebi, o pomlčení a činění sám srdečnou a vděčnou památku, o rozdávání, o slívání což by zůstalo v kalichu jednom nebo druhém do jednoho, o zlízání ostatní krůpěje přidržející se kalicha, o vyrazení drobtův z pateny s vážnosti, věřeje býti tělem Páně, ústy i jazykem jich užívání, o setření palcem drobtův, palcem do kalicha a přijímání jich“,³⁰⁴ o posvátném mazání nemocných. Kyrmezer uzavírá: „Jak čisté učení se obsahuje, tak že každý učený a pobožný člověk mající z daru Božího poznání pravého gruntu prorockého a apoštolského vyznávati musí, že netřeba žádných dekretův, dekretálův neb pontifikálů papežských, jako tato vaše knížka jest, že můžete s papeženci spolu peníz propíti“. Kyrmezer se obořil i na bratrský život: „Může-li kdo vás, v pejše, v nádhernosti, v rozkoši, buď v staveních, v oděvu zevnitřním, v pokrmích, v jízdách, v chození neb jiných marných světských věcech (kromě samého papeže, kardinálův, arcibiskupův, holomkův, potom také největších potentatův převýšiti?“³⁰⁵ Toho času nemocný Vodička odpověděl jen stručně a žádal pokoj – „V slovích stavíte se za přítele, a srdce v vás cítí se velmi nepřátelské, chcete se ukazovati jiným než ste, ano se vám to nic netrefuje. Nu vězte, že vás ne za přítele, ale za svého nepřítel mám, dokudž při vás jiného způsobu viděti nebudu. Když já ducha přátelského a vlastního v vás poznám, hned mne budete míti svého: však dokudž toho nebude. 1. budu se před vámi opatrovati. 2. budu se za vás Pánu Bohu modliti. Neb mám takovou radu od Krysta sobě i jiným danou“.³⁰⁶ Po krátké odmlce však psal 21. června Kyrmezer Vodičkovi znovu, kde v nátlaku pokračoval a snažil se o to i s pomocí Jetřicha, který jej plně podporoval. Důsledky Vodičkova souhlasu lze snadno domyslet, došlo by de facto ke schismatu v rámci bratrské

neb svátečních“. (*O pokání.*) Svátostné pokání je znamením podstatného. To má dva prvky – ochotu k nápravě a vzkládání rukou služebníka. Hříšníkovi se dostává ujištění o odpuštění. Přestože Lukáš připouští i jinou formu než vyzpovídání se knězi – vyznání přímo Bohu, doporučuje v případě dostupnosti služebníka zpověď jemu. S římským pojetím se Lukáš neshoduje v názoru na dostiučinění, *satisfactio operis*, které je podle něj matoucí. K tomu se navíc pojí záslužnické skutky a odpustky. (MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty*, s. 100-101.) Můžeme doplnit, že podstatný rozdíl byl i v roli kněze, kde v katolickém pojetí moc klíčů staví kněze do pozice soudce, který z moci jemu svěšené absolvuje hříšníka. Kyrmezerem vytýkaná podobnost s Antikristovskými řády byla jen vnější. Role kněze v Jednotě při zpovědi se nacházela někde mezi katolickým a luterským pojetím.

³⁰⁴ Toto uctivé zacházení se zbylými způsoby je skutečně v agendě Lukáše Pražského – ve *Zprávách kněžských* z roku 1527. (Srov. JUST, Jiří (ed.). *Agenda Lukáše Pražského ze spisu Zprávy kněžské (1527)*. In: *Coena Dominica Bohemica*, ARBI VI, 2006, s. 73-74.)

³⁰⁵ AUF XIV, f. 371b, 374ab, 375ab.

³⁰⁶ *Ibid.*, f. 378b-379a.

organizace nebo alespoň vážnému narušení disciplinárních vazeb,³⁰⁷ jež by vyústilo ve vyloučení neposlušných ze společenství se všemi sociálními důsledky, nehledě na otázky svědomí. V to snad Kyrmezer v soustředěném tlaku na Vodičku i doufal, že skrze odtržení jednoho bratrského společenství či jeho části od celku Jednoty by mohly být převedeny do utrakvistické organizace i ostatní sbory.

Při soustředění na Kyrmezera a jeho výrazné chování je poněkud zastíněn Vodička. Z jeho častých dotazů, jak má postupovat, je zřejmé jeho velmi opatrné až ustrašené jednání. Vodička si byl svých mezí ve vztahu k učenějšímu a obratnějšímu děkanovi dostatečně vědom. Ve chvílce vyčerpání a pocitu bezvýchodnosti dokonce žádal o své nahrazení v Brodě jiným, kdo by se mohl Kyrmezerovi postavit: „Bylo by dobře sem někoho učeného dáti do Brodu; Bratra Eneasa, ješto by mistrovsky s těmi jonáky uměl i mohl zacházeti. Já večer jda spát, vždy s nějakou novinku usnu, a ráno vstávaje, myslím, co dnes uslyším.“³⁰⁸ Ačkoliv byl jen prostředníkem, jeho role tak nevýznamná nebyla. On se účastnil jednání a on je svým nadřazeným interpretoval. Byl to však úkol, o který nestál a snad skutečně na jeho zvládnutí neměl dostatek síly. A Kyrmezer možná vycítil partnerovu slabost, což jej mohlo podněcovat k dalším atakům.

Ve zmiňovaném dopise referoval Kyrmezer o setkání jeho kněží z Kunovicových panství, kde se shodli na potřebě církevní jednoty, která byla přáním i pána Jetřicha, jíž by se rád potěšil „ještě před svým vyjitím z bídného oudolí života tohoto“. K jednání o sjednocení bylo formulováno osm otázek, ke kterým se měli Bratři vyjádřit. Otázky byly velmi podobné těm, které byly zaslány Esromu Rüdingerovi.³⁰⁹ (V tuto dobu, 15. července, schválilo kněžstvo i Kyrmezerovu

³⁰⁷ Vodička to zakrátko řekne i Jetřichovi, se kterým se zdráhal komunikovat v rámci jednání s Kyrmezerem: „...řád [...] v Jednotě máme, a to takový, že se žádný nemá dávat v žádná jaká psání za Jednotu, ale má to na Starší vznést. A protož, poněvadž jest to věc Bratří Starších, neslušelo mně toho na se bráti. Řekl: I jiště to čert, abych se na všecko konsistoře ptal, co komu mám odpověditi. Řekl: Věříte-li v Pána Ježíše? Řekl sem: I v Pána Ježíše, i o Pánu Ježíšovi věřím, i Pánu Ježíšovi. Řekl: I pročež se na to Starších neptáte, jak máte odpověditi?“ (AUF XIV, f. 419b.) Tato diskuse o vztahu ke Starším v rozhovoru nebyla rozvíjena. Vodička nebyl tím, čím byl Kyrmezer, obě strany se mohly sotva pochopit.

³⁰⁸ Ibid., f. 387b.

³⁰⁹ Ibid., f. 379b-382b. „Poznamenání některých věcí potřebných k společnému rozmlouvání a jednání o církevní sjednocení, o něž se snešení a urovnání stalo mezi děkanem a faráři na panství Jeho Milosti urozeného pána, pána Jetřicha z Kunovic a na Brodě Uherském.

1. Jest-li učení Slova Božího učení obecné, čili obzvláštní?
2. Odkud má posluhování církevní, kteréž se kázáním Slova Božího a posluhováním svátostí Páně vykonává, svou moc, vážnost neb hodnost? Od Pána Krista-li a od té čisté pravdy, kteréž se v svatém Slovu Božím obsahuje, čili od míst, v kterýchž se to posluhování vykonává, čili od osob, kteréž takové posluhování vedou a vykonávají, aneb od osob, kteréž takové posluhování požívají?
3. Posvěcují-li a činí svatější některá místa sama od sebe kázání Slova Božího a lidu věřícího v takových

kalendářní reformu, o níž pojednáme níže.) Vodička v dohodě se Staršími a v souladu s obvyklou taktikou však na otázky nereagoval. Děkan mu napsal další dopis, kde se jej táže, proč mu neodpovídá a konstatuje vyčítavě: „že ste sobě velmi lehce to vážili všecko, za klamavý podvod u sebe pokládali, ano i v milostný smíšek (jakž to výborně jako šprýmovný člověk umíte) obrátili...“ Kyrmezer, jak v dopise stojí, se obrátil o pomoc k pánovi, jenž si vyžádal písemné znění těchto osmi otázek a nechal je doručit Vodičkovi, aby do jeho dalšího příjezdu do města na otázky odpověděl.³¹⁰ I nyní Vodička mlčel, vzkázal jen po poslu, Kyrmezerově kostelníkovi Urbanu Kuchařovi,³¹¹ že by dopis ani nemusel přijímat, poněvadž je adresován „valdenskému zboru“, jehož správcem on není. Starší bratřítí opět užíli obvyklého prostředku v nesnázích, poprosili své pány o intervenci u Jetřicha. To se také na svatomartinském sněmu roku 1579 v Brně stalo.³¹² Účinek však byl spíše opačný a pro uherskobrodské Bratří vznikla nelehká situace, jak ji sám Vodička v prosinci lapidárně popsal, když Bratru Janovi děkoval za intervenci na sněmu, že: „o toho nepokojného člověka, jako Goliáše, kterýž po každé na kazatedlnici proto jen vystupuje, aby vojsku a stádečku Božimu se posmíval a zlořečil divným haněním a přištípáním a vymyšlenými lžmi etc., aby v tom překážka se stala.

místech shromáždění, čili pak Slovo Boží v pravé čistotě kázáno a podlé něho pocty a chvály Božské v shromáždění lidí věřících vykonané činí svatější některá obzvláštní místa?

4. Lidé znajíce Pána Boha podlé zjevení jeho svatého Slova a podlé jeho svaté vůle, jakž v tom zkaženém přirození nejvyšší býti může, se chovajíce, a tak věříce v Pána Krista, byť pak do valdenských zborův nechodili, a zvláště tam, kdež těch zborův není, jako kromě české, moravské, pruské a polské země pod širým nebem těch zborův není, ano i v těchto položených zemích, kdež je toliko mají, jsou-li pravá církev Kristova, čili nejsou a mohou-li také jistou naději míti, dojíti milosti Boží a věčného života, čili jsou již na zatracení odsouzeni a oddáni proto, že takových zborův nemají a do nich i k Starším jejich se nepřipověděli, a oni jich skrze skládání jejich rukou nepřijali a nevysvědčili?

5. Jsou-li znamení zevnitřní, po kterýchž se pravá církev Kristova poznává a prokazuje, čistotné kázání Slova Božího a čistotné posluhování svátostí Páně a kázání církevní, čili nějaké řádové, ceremonie, řeholy, etc., anebo samo od kostelův oddělení a do zborův valdenských chození?

6. Jsou-li to pravá znamení a vlastnosti falešných proroků a učitelů, kdyžto falešně a převráceně s Slovem Božím a s velebnými svátostmi se obírají, k tomu něco nenáležitého přidávajíce, od něho což vlastního jest odjímajíce, a je nešlechtně zfalšující, čili pak když zprávcové církevní od svých posluchačů poplatky, jako obilné nebo peněžité platy berou?

7. Který lid s svými učiteli lidem Božím a pravými oudy církve Kristovy oni Starší valdenští býti poznamenávají, papežence-li a s nimi nás v obnovených z daru milosti Božské částkách církevních správce a posluchače v Čechách, v Moravě etc.?

8. Manželství kněžské jest-li ve svatém Písmě zapověděné, čili všechněm kněžím propůjčené a svobodně učiněné?³¹⁰

³¹⁰ Ibid., f. 384b.

³¹¹ Ibid., f. 391b. Urban Kuchař, ctihodný měšťan, zanedlouho dne 16.3. 1581 zemřel. (*Bartoškova kronika*, f. 45a.)

³¹² Ibid., f. 385a-386b, 391a-393b. Užitečnou a široce koncipovanou studii k tématu komunikace mezi stavy a stavů při prosazování politických i náboženských cílů sestavil VYBÍRAL, Zdeněk. *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*. České Budějovice : 2005. Způsobu přenosu informací, tlumočení a přímlov se věnuje speciálně na s. 208-280.

...včera opět jaké mi psání učinil, teď vám jeho přípis posílám. Z něhož srozumíte, jak jest pokojnější? a jaký duch z něho páchne přepyšný a jedovatý? Au in summa pán starý na nás zlý, pán mladý na nás zlý, ouředník na nás zlý, kněz na nás zlý etc., pak, jak tu dobře býti má, sudťe? P[rá]vě sme co mezi štíry a bazališky přejedovatými o orate pro nobis. Jáť již ubožec nevím co téměř činiti, mlčeti i mluvíti přenesnadno.³¹³

Brzy na to se Vodička sešel znovu s pánem. Šel k němu s obavami, ale přijat byl vřídne. Tématem rozhovoru bylo, jak jinak, zvláštní postavení Jednoty. Jetřich vzpomínal nějaký případ, který se udál v Čechách, že muž se oženil nejprve před římským knězem a po ovdovění před bratrským. Pro tento rozdíl byla zpochybněna legitimita dětí z druhého manželství, jakožto z neřádného svazku. A pán vůbec hovořil o bouřích skrze náboženství a zmiňoval i ženitbu či celibát kněží „a z toho jedněch druhých hanění, zastávání, odtud svárové, války, mordy, tak jako v okolních krajinách se stalo“. Jetřichovi velmi záleželo na míru mezi křesťany. Vodička referuje, že při takovém lamentování plakal. Stěžoval si vůbec na poměry v koruně, že král je dítětem a nejmocnější lidé jsou římané „a velmi hotoví k bouřkám proti evangelišom i k krve prolévání“. Svěřil se, že o těchto věcech psal Fridrichovi z Žerotína. Pán se po tomto výlevu Vodičky otázal, co o tom soudí. Ten promluvil spíše jako duchovní správce a vyjádřil se, že mu jsou tyto, ponejvíce politické problémy vzdálené. Jetřich, stařec nad hrobem, si však velmi dobře uvědomoval situaci. Bratrskému správci ještě na konec řekl: „jsme ve velikém nebezpečnství, netoliko od těch nepřátel, ale i od Turků, kteříž se na nás strojí.“ Světy Vodičkův a Kunovicův byly značně rozdílné. Přesto setkání skončilo v pokojném a přátelském duchu.³¹⁴

Kyrmezerovy otázky a dokonce ani jeho osoba nebyly v rozhovoru vzpomenuty. A ke zdání klidu přispělo i odložení konvokace jeho kněžstva, smluvené na 30.11. (vzhledem nepřízni počasí i mustrunku rejtarů, kteří se na konci listopadu začali v Brodě shromažďovat).³¹⁵ Schůze se měla uskutečnit až 25. ledna roku 1580.³¹⁶

Kyrmezer se nyní soustředil na publikování svých prací. Ještě v roce 1579 vydal katechismus, který měl připravený již od roku 1569 a který se setkal s pozitivním ohlasem a byl podruhé vydán i po autorově smrti. Dedikován byl Jetřichu

³¹³ AUF XIV, f. 387a.

³¹⁴ Ibid., f. 390ab.

³¹⁵ *Bartoškova kronika*, f. 40ab.

z Kunovic a nazván: *Malá biblí, to jest Vyučování mládeže u lidí sprostných pobožnosti křesťanské, v němžto se obsahuje kratičce summa všeho křesťanského náboženství a učení i také zrcadlo pravého života křesťanského.*³¹⁷

Na počátku nového roku se však znovu odhodlal k psaní Vodičkovi, neboť „Váše zbořská velebnost“ mně sprostnému děkanovi neráčila odpovědi dáti“. Zase měl něco k dobru, čím by se na ubohého správce „odtržené jednoty zákonnické“ obořil. Jeho kostelník Urban Kuchař se dohodl s jedním těšovským sedlákem a členem Jednoty na nákupu ječmene a zaplatil i zálohu. Poté ovšem za tímto sedlákem přišla jedna Sestra soudkyně ze sboru a Kuchaře přeplatila „aby toliko ona Sestra Zákona Krystova v tom svůj zákon prokázala a sobě povolila, a tak v tom vašem zborním duchu potěšiti i pochlubiti mohla, že jest před kostelním posluchačem a nad to pak před kostelníkem plac obdržela“. A tak se Kyrmezer zamýšlí nad tím, jaká je to soudkyně, když se takto chová v obchodování: „nesoudí-li spravedlivěji, nežli se její spravedlnost v tomto trhovém jednání našla, nechť by havraní na jejím soudu neb nálezu přestávali a před jejím soudem činiti měli“. A k tomu se Vodičky štiplavě zeptal, zda se ona Sestra při adventní zpovědi z toho předcházení v trhu vyznala. Své novoroční přání pak uzavřel slovy: „A protož nyní se dobře mějte a v tak udatném rytířském kusu své věrné milé Bratří a Sestry posilujte na tento nový rok“.³¹⁸ Podle Vodičkova vysvětlení, adresovaného představeným to bylo trochu jinak. Ona Sestra se jmenovala Harambaška a při kupování nevěděla, že kup byl dohodnut již s někým jiným, „však zvěděvši o tom od toho Urbaba, šibala dynovitého, že jest mu zaprodaný byl ječmen, a že se o to hněval, pobízela ho, aby jej sobě vzal a peníze jí navrátil, že ona dosti ječmene koupiti může. On pak nechtěl, ale knězi žaloval a lhal, že ten sedlák prý jest Bratrem, a on tuším byl-li je jak živ ve zboru, nevím“.³¹⁹ I další, v podstatě drobná sousedská roztržka, byla předmětem mezikonfesního jednání, respektive další municí k živení zášti. Studna příslušící ke sboru byla kdysi propůjčena nějakému Bratru, dokud by se to líbilo Bratřím nebo dokud by tu on byl. Onen Bratr se však odstěhoval. Mezi tím se na tomto místě vystřídalo snad až pět usedlíků. Ten, který nyní na místě bydlel, by chtěl mít studnu rovněž k dispozici. Vodička svědky doložil, že k takovému užívání

³¹⁶ AUF XIV, f. 388a.

³¹⁷ Tento katechismus byl velmi úspěšný. Snad i proto, že se vyhýbá sporným otázkám a soustřeďuje se na podstatné rysy evangelické nauky. V roce 1604 byl vtištěn znovu. (HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 382. Knihopis č. 4636, 4637.)

³¹⁸ AUF XIV, f. 391b-393a.

studny tento člověk právo nemá, „i tožť se o to kněz hněvá“.³²⁰ Byly to malichernosti, které by se za normálních okolností sotva staly otázkami vyššího významu. Děkan nyní vzal za vděk kdečím. Toto vše vzbuzovalo obezřetnost Jednoty, ale patrně nebylo dostatečným podnětem ke kritické sebereflexi, zdali není přece jenom realita jiná než sebechápání tohoto společenství. Spíše to představitele bratrského společenství utvrdilo v dosavadním způsobu uvažování.

Synod kněžstva, svolaný na leden 1580, se nakonec neuskutečnil. Patrně rozhodující okolností bylo Vodičkovy odmítnutí. Děkan to správci, který s ním nadále nekomunikoval, oznámil prostřednictvím Buriana (nejspíše Burše, městského písaře) a pozval jej alespoň k účasti na kázání v kostele. Nebylo to však zdaleka poslední slovo. „Nedlouho potom psal opět B. Janovi [...] a při tom poslal mu tu mrzutým černidlem a smrdutým močem napitou hubu“. Tím mysli Bratří *Spongii* – Kyrmezerovými slovy „zrcadlo [...] zbořského učení, v němž se můžete spatřiti a poznati, jak jest čisté a jak se s Božím Slovem srovnává“, kterou poslal správci v dopise z 12. února s další uštěpačnou poznámkou, aby si *Spongii* nechal přeložit, protože je mu dobře známo, že latinu dostatečně neovládá. Odkázal ho na Bratra Jiříka, který překládal Chytraea a Vodičkovi dílo dedikoval.³²¹ Současně ohlásil novou českou knížku, kterou bude správce moci sám číst a kterou mu brzy pošle – „*Imber, to jest Přívaz k spláchnutí líčidla Starších valdenských vydaného v knížce Ozvání*, po vyobcování milostných kvítečků z valdenského coelibatu nebo bezděčného a smyšleného panictví vyrostlých Kohouta a Žaluda etc., v němž své hanebnosti dosti dlouho mezi nimi tajně páchané, déle chtějí zalíčiti a zamazati...“³²² Kyrmezer se nyní totiž rozhodl, že podpoří svou snahu i publikováním svých názorů na Jednotu, spojených se zkušenostmi či tím, co se k němu nějakým způsobem dostalo.³²³

7.7. Vodička v nesnázích

Bratrský správce se v dalším zoufalém dopise obrátil na Bratra Mikuláše, kde ho informuje o dalších krocích Kyrmezera. „V předivných kolotáních a proměnách“,

³¹⁹ Ibid., f. 393b-394a.

³²⁰ Ibid.

³²¹ „...a v své dedikaci vašeho zbořského Bratra Kabátніка za nejpravdomluvnějšího mimo všechny historiky položil (jemuž já snáze věřím, že jest nemohl mezi všemi pohany naleznouti lepšího náboženství, jaké jest vaše zbořské etc. nežli by pověděl, že vůl neb osel může lítati).“ (Ibid., f. 395b.)

³²² Ibid., f. 395ab.

³²³ Růžička se domnívá, že tato kniha nakonec vytištěna nebyla.

píše, „v tom Brodě býti musím a v pravdě říci mohu, že jak sem živ, tak přeseďavých hrušek sem neokoušel, jichž nyní okoušeti musím“. Nepřátelé žalovali u pána „že lidi do zboru metím, na rukojmě je беру, aby mi musili slibovati, že budou do zboru choditi, i své ženy nesestry k tomu míti“. Jetřich povolal správce k sobě a o této věci s ním velmi tvrdě hovořil a hrozil, že jej z města vyžene a sbor nechá zavřít. Vodička se zeptal, kdo takové řeči roznášel. Měl to být nějaký člověk z Havřic, kterého pán nechal hned přivést. Ten se však ke svému předchozímu svědectví nechtěl znát. „A pán se na něho převelmi rozhněval a tak mu hrozně lál, že sem nikdá pána tak hněvivého a zlolájce neslyšel. Přisahal se divně, že ho tak trestati bude, že se jim desátý káti bude, aby on pánu svému nelhával...“ Přestože se svědek zdráhal svou výpověď potvrdit, ukázalo se, jako vždy, že na obvinění je jakási částka pravdy. Pán totiž nechal zavolat přímo toho „rukojmě“, aby celou záležitost vysvětlil, byl to bratrský soudce jménem Žiž.³²⁴ Ten sice neřekl, co chtěl pán slyšet, ale Vodička sám Jetřichovi pověděl, jak to bylo. Jeden člověk z Havřic, jménem Živič, jej žádal o potvrzení stavu manželského. Byl dotázán, zdali je Bratrem. Pověděl, že ne, pouze, že do sboru chodí a že Bratrem býval za B. Zachariáše. A stejně tak se zeptal Vodička na jeho nastávající, zda chodí do sboru. Odpověděl, že chodí do kláštera. Správce mu tedy poradil, aby šel raději tam ke knězi Pavlovi, aby snoubence oddal. Živič jej však usilovně prosil, že Vodička povolil a nařídil mu, aby jej navštívil s nějakým havřickým sousedem, aby dosvědčil, že se ke stavu manželskému hodí. A tak přišel s oním Žižem, havřickým fojtem, který se za něj přimlouval. Vodička oddání slíbil, pouze pro nedostatek času snoubence oddal jeho pomocník. Správce se před pánem ospravedlnil, že přece neměl důvodu, aby rukojmě bral, „kdybych se zbláznil a rozumu žádného neměl, ještě nevím, směl-li bych to učiniti a mohl-li bych?“ Poté Jetřichovi připomenul svůj slib, že se bude chovat pokojně a prosil ho, aby takovým klamavým zprávám nevěřil. S pánem se rozloučil a pokojně odešel. A onoho svědka nechal pán vsadit do vězení, „takž tam ubožec sedí až podnes“.³²⁵ Jetřich pro chatrné zdraví zůstal delší čas a v Uherském Brodě, kde bylo lepší ovzduší než v Ostrohu, a to nijak nesvědčilo Vodičkově postavení, neboť se takto ocitl pod bezprostředním dohledem

³²⁴ Snad byl v příbuzenském vztahu s Pavlem Žižem z Havřic, který v roce 1589 žení syna Jiříka. (*Bartoškova kronika*, f. 65a.)

³²⁵ AUF XIV, f. 396a-398a. V této souvislosti se jeví jako pozoruhodná zpráva z *Bartoškovy kroniky*, která sděluje, že dne 11.4. 1580 byly zahrabány dvě ženy pro vyvolání potratu „jsú se promrhajíc dítky zhubily.“ Jedna z nich byla Živičkova z Havřic. Uvedenou zprávu psal Vodička ve středu po Družebné neděli, tedy 16.

pána. „Protož ten nadymač Kyrmezer ustavičně bude uši nadýmati rozličnými klevetami a lživými věcmi.“ Tak hned 27. března 1580, když se slavila Květná neděle, přišel do sboru panský služebník a hledal správce. Když jej nezastihl, přišel na druhý den a Vodičkovi vyřídil, že pán čeká na odpověď na oněch osm otázek. Vodička vzkázal (ačkoliv dobře o oněch otázkách věděl a dostal je jak od samotného Kyrmezera, tak od pána), že mu nebylo oznámeno, co s těmi otázkami má dělat, že obdržel od pána pouze Kyrmezerem psaný lístek. Panský služebník se vzápětí vrátil s jasným sdělením, že Jetřich žádá Vodičkovu odpověď na tyto otázky a předložil mu i laskavý dopis pána, kde mu dřívější výzvu připomíná a dopis uzavírá slovy: „Já netoliko vás, ale i jiných na Zákon Páně se dotazují. Snad že já z ovčince vašeho nejsem, toho hoden nejsem, jak žena drobtův, kteréž padají z stolu Páně“.³²⁶ Vodička se ocitl v úzkých, bylo mu jasné, že pánovi musí dát odpověď a pokud možno rychle. Vzhledem k velikonočnímu času byl však velmi zaměstnán a k tomu hodně přšelo a cesta byla ve velmi zlém stavu. Napsal tak alespoň omluvný list, kde sděloval, že pokud bude nezbytné, přijde. „Pán vyslyšev to, hned s velikým hurtem a křikem řekl: I však já o B. Jana, aby on ke mně chodil, nestojím, než o to stojím, ať mi odpověď napsanou na ty artykule dá“. Vodičkovi došlo, co vlastně po něm Jetřich žádá. Bylo to však pro něj velmi těžké rozhodnutí: „divně sem na to myslil, i s jinými o to rozmlouval, mám-li mu co napsati? Co bych mu měl napsati, nad tím sem se trápil den a noc. Avšak již potom na tom sem ustavil mysl svou, abych mu vždy nětco napsal. Napsal sem jednou nětco, nelíbilo mi se. Napsal sem podruhé po chvíli, i to mi se ještě nelíbilo. Potom opět po chvíli napsal sem třetí. To sem již poslal, jehož připis tento jest.“ To, co se podařilo Vodičkovi nakonec vytvořit není nějaká analýza ani polemika s oněmi otázkami. Správce však použil formulace, které mohl Kyrmezer sotva odporovat. „...já o nich tak věřím, jakž Písma svatá učí a jakž v konfessí naší, kteráž od vysoce učených a slavných mužův duchovního i světského řádu schválena i přijata jest, zapsáno a položeno jest, a toho všeho v ní zapsaného, s pomocí mého nejmilejšího a nejlepšího přítele Pána Ježíše Krysta... Žet' pak pro svou věrnou a upří mou Bohu službu od svých nepřátel posměchy rozličné snáším bez viny, věřím, žet' i za to

března. Popravená žena mohla být zmiňovaná nevěsta a k jejímu osudu snad přispělo i toto jednání před pánem.
³²⁶ AUF XIV, f. 400ab.

zahanben nebudu a u nejvyššího Pána odplaty neztratím.“³²⁷ Jetřich byl Vodičkovou statečnou odpovědí poněkud zaskočen. „Toto psání před samou večeří pánu jest v ruce dodáno, přečta je pán mlčkem, šel s tím k večeří a je s sebou vzal. Při večeří četl je, asi dvakráte, vždy mlčkem nic žádnému neřikaje. A potom po večeří schoval mezi své věci tajné...“ Ještě dříve, než odeslal Vodička svůj dopis, obdržel sám psaní, od Kyrmezera. Přinesli je dva jeho žáci, „kteříž se k mně“, popisuje Vodička, „do světničky, neuměvše toho opačného zámku odemknouti dobývali, a já vyšed k nim domluvil jsem jim s pěkným způsobem, že mravů neumějí a na lidi nezbedně bez opovědi se dobývají...“ Opětovně se Kyrmezer ptá, jak je to s odpovědí na otázky. Vyčítá Vodičkovi, že si neváží posla, panského úředníka pana Opršála (z Jetřichovic): „...co vy v tom jiného pronášíte, nežli to, že jeho milosti pána pana ouředníka mne i vsecky mé posluchače, ano vsecko křesťanstvo do vašich zborů valdenských v pěči nepřipověděné, a od vás starších i mladších tovaryšův zborních neufassované, ne za lidi, ale jednák horší nežli za psy máte a jako Lucyánus všem se posmíváte“.³²⁸ Vodička Kyrmezerovi opět neodpověděl. Děkan ve středu po kázání běžel za pánem,³²⁹ který mu předal Vodičkův dopis, aby na něj odpověděl. Když byl večer, putoval již správci nový Kyrmezerův dopis. Autor v něm zdůraznil, že nyní, vzhledem k množství práce ve sboru, jej nechce obtěžovat, ale že později mu na každý řádek odpoví. A skutečně, Kyrmezer dal Vodičkovi a Bratřím vůbec pokoj až do Velikonoc.³³⁰ Hned v neděli velikonoční dne 3.4. 1580 přišlo do sboru za Vodičkou pět pánových dvořanů v čele se ctihodným Opršalem. Správce však pobýval ve Veselí a byl již večer, Bratr Polidor vykonal nešpory a bylo již po večeří. Místo aby se pánové vzdálili, ztropili výtržnost s urážkami. „Ptali se na naše kuchařky, potom jeden se do kuchyně na ně dobýval, tu pak hanebně, špinavě, nestydatě a přeoplzle mluvili, že dosti toho, aby byli obyvatelé sodomští a gomorští, a to jejich tlachání bylo asi na půl hodiny.“ Uvážíme-li obvyklé velikonoční rozpustilosti, spojené s pomlázkou,

³²⁷ Ibid., f. 400b-401b. BIDLO, Jaroslav. *O konfesi bratrské z roku 1573*. In: *Sborník prací historických k sedesátým naroz. Jaroslava Golla*. Praha : 1906, s. 246-278; CAMERARIUS, Joachimus. *Historica narratio de Fratrum orthodoxum ecclesiis in Bohemia, Moravia et Polonia*. Heidelberg : 1605 (s přílohou předmluvy Bratří Starších k latinskému vyznání víry z r. 1573); PACHT, V. *Známe už všechny konfese Jednoty bratrské?* KJ 68, 1983, č. 9, s. 3.

³²⁸ AUF XIV, f. 402b-403a.

³²⁹ Každodenně s ním trávil i několik hodin při obědě či večeří – „tajně někdy mnoho mluvívají a někdy zjevně špinavě a velmi nestydatě, zvláště co se tkne Bratří“.

³³⁰ Ibid., f. 399a-404a.

nemuseli dvořané záležitost vnímat tolik jako pohoršení. Bratry navíc popudilo, že se Jetřich nemálo bavit vyprávěním o prožitém dobrodružství, místo aby se zlobil. V pondělí velikonoční se po Vodičkovi sháněl kostelník Urban Kuchař. Ve sboru mu ale odmítli dát jakékoli informace o svém správci. Kuchař se do sboru ještě vrátil a zanechal tam dvě psaní, aby je Vodičkovi předali. Jednalo se o záležitosti jdoucí nad rozsah oněch osmi otázek. Kyrmezer se zde na dalších příkladech z praktického života snaží dokázat, že bratrská představa o životě podle Zákona Kristova je falešná, neshodující se se skutečností. Hovoří opět o „kvítkách Bratrství Zákona Krystova“. Dokazuje, že ani Blahoslavovo hájení malého společenství, kde se všichni znají, nemusí být zárukou správného chování. Na cedulkách byly ještě záznamy o nemravném počínání Anky Chudé, která se měla také o Kyrmezerovi nepěkně vyjadřovat. Vodičkova reakce, že ona Sestra byla z bratrské komunity vyloučena, mohlo sotva setřít stín podezření.³³¹ Navíc měl Jetřich u sebe na zámku duševně nemocného Bratra ze Záhorovic, který mu vyprávěl, co chtěl slyšet, zvláště když jej opili – tedy hlavně o sexuální nezdrženlivosti bratrského duchovenstva.³³² A naopak Kyrmezerovo jednání nemohlo mít jiný důsledek než ten, že v bratrských

³³¹ Před právem vypověděla Bílková stará, která bývala Sestrou, ale, Vodičkovými slovy, byla vyloučena „pro své mrzuté zlosti a sváry“, a která „do kostela chodí a kněžskou milostnicí jest učiněna a lživých klevet roznašečka“. K zápisu svědecké výpovědi pořízené Bartoškem připsal Kyrmezer: „Kvítek z bratrství valdenského, jehož oni nazývají Zákona Kristova, jenž má býti milování, vyrostlý: ducha jejich proti všem bez výminky, kteříž se do jejich oddělené Jednoty nepřipověděli a nejsou od Starších jejich závazkem ufasování, ukazující.“ Text výpovědi: „Mandaléna Bílková oznámila před Jiřikem Bartoškem a Mikulášem Knihařem, že má to v dobré paměti, když jednoho času přišla k Sovovi Anka přijímím Chudá, kteráž u Telčara sluhovala. I zmínili sme se o tom, že některá měštka mluvila, že těm chudým žáčkom (odpusťte) uvaří hrubé hovno a ne oběd. A ona mi řekla, že v hrdlo lhu, a že kněz Pavel jako šerha volal na kazatedlnici o tom, aby ho čert vzal. A když sem ji z toho trestala, aby toho nemluvila, a že by o taková slova k práci a těžkosti přišla, co jest tobě do toho? A ona mi řekla: Všaks i ty do zboru chodila a již tě tam čert obrátil a posedlo tě ďábelské a máš sedm ďáblů v sobě, aby vás tam všecky čert pobral, a čert sem přinesl toho kněze, když v Strážnici statek utratil, teprv chce zde rozkazovati a řády vzdělávati. I přemlouval ji pacholek Polák pravěc: Abych sobě domu hospodářova nevážil, že bych tě za vlasy ven vyvlíkl. A ona třeskna dvěma, šla z domu ven.

Valent Polák, týž, oznámil jest tak, že když ta dívka přišla k Sovovovi [sic], a ona pověděla Bílková, když se zmínili o tom, že jedna měštka pověděla, když k nim žáci přišli, prosíc, aby jim oběd uvařila, že jim uvaří, odpusťte, hrubý hovno, a ona řekla Anka jí, že ty to v hrdlo lžeš, ano i kněz Pavel jako šerha volal na kazatedlnici. A když sem ji přimlouval, aby se styděla, neb tak mnoho mluvila, že až hanba, a té staré ženě na desetkrát (prosím vás odpusťte) hovna jísti. A nechce-li se styděti, aby se Pána Boha bála. A ona mi pověděla, abych učil své děti kaše jísti a ne ji, a že ona také do zboru chodila Bílková, a již že ji tam čert obrátil, přijala sedm horších duchův. Mohla spasena býti, i dala se čertu, aby vás tam všecky čert pobral. A čert sem toho kněza přinesl, utratil statek v Strážnici, zde chce řády dělati a rozkazovati.“ (AUF XIV, f. 405-406.) Možná se jedná o výjev psychicky nemocné ženy, zapšklé vůči světu. Snad je to i projev praktického ateismu, vzniklého z nespokojenosti s danými poměry.

³³² „Mezi tím pak všeho a celého toho času postního jeden Bratr z Záhorovic, nějaký Jurýzka, po městě se smejkal onde i onde, na zámku u Pána i u ouředníka býval a mezi dvořany, kterýž jsa sšantovaný, hanebně, mrzce a špinavě, nestoudně o Bratřích Starších i kněžích mluvíval, že sou kurevníci, neřádně živi jsou, a že jim není hodno věřiti, aby se v čistotě v stavu svobodném chovati měli. Když ho pak opojili, tedy dvojnásobně více a hůře mluvíval, z čehož pán i ouředník veliké potěšení a kratochvíle měli.“ (Ibid., f. 406b-407a.)

očích byl osobou stále více neváženou a vnímanou jednoznačně jako nepřítel.³³³ A právě v této době se v Praze tiskla jeho kniha *Acta Concordiae*,³³⁴ která obsahovala značně otevřené až urážlivé protibratrské pasáže. Bratřím to bylo velmi nemilé, až dosud knížku nespatri. Snažili se přimět např. brumovského Zdeňka Kavku z Říčan, aby zapůsobil na svého přítele Jetřicha, aby Kyrmezerovi nedovolil šíření této knihy, poněvadž prý odporuje sněmovnímu usnesení „před čtyřmi lety snad učiněnému v zemi této, aby služebníci církevní nevydávali proti sobě žádných psaní hánlivých.“³³⁵ Ostatně Kyrmezer, jak se Bratřím svěřil písař Burian, prý prohlásil, že by tu knížku, která byla již vytištěna, posekal a spálil, kdyby Bratří změnili své postoje a chování a byli ochotni se sjednotit.

Zřejmě nejkritičtější situace pro bratrského správce nastala, když se do Kyrmezerových rukou dostaly jeho dva dopisy adresované B. (Otcí) Mikulášovi do Holešova a B. Jiřímu Strejčkovi do Hranic.³³⁶ Bylo to v době, kdy zemřela Margeta Výhledová, dcera neboštíka Hlaváče (5.6.) a když se vdávala dcera Martina Uličného, Zuzana, do Hranic, dne 6.6. 1580.³³⁷ V dopisech nejenom že popisuje známé potyčky s děkanem, ale vyjadřuje se i o Jetřichovi, že je nerad, když pán pobývá v Brodě, že z toho má jen nepříjemnosti. To starého pána nemohlo potěšit: „S tím hněvem jel zase na Ostrov, potom do Lhoty, potom na Strážnici, a všudy

³³³ Ibid., f. 405a-406b.

³³⁴ *Acta Concordiae inter Paulum Kyrmezerum, pastorem et decanum Hunnobrodensem, nomine totius contubernii ecclesiastici Hunnobrodensis ministrorum, et inter Seniores eorum, qui sibi olim nomine Fratrum legis Christi placuerunt, nunc autem titulo Seniorum et Ministrorum ecclesiae Fratrum puram doctrinam Evangelii per Bohemiam, Moraviam et Poloniam docentium, gaudent. Vulgo Valdenses appellantur.* Vytiskl Valentin Farinola 1580. (Knihovna Národního muzea, sign. 46 E 41; Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 38.210.) Obsah: Praefatio; Epistolae alternatim scriptae; Confessio fidei et doctrinae christianae a ministris Domini nostri Iesu Christi reformatorem Coetum sanctae eius Ecclesiae, In inclito Marchionatu Moraviae: ex verbo Dei breuissime et simplissime conscripta, atq. Episcopo Holomucensi exhibita Anno dni MDLXVII. Epistola Pavli Kyrmezeri: ad eximivm et doctissimum virum N.N. Euancij Societati Valdensium ante non multos menses addictum; Assertio spongia; Ex responso clarissimi istivs viri Euanciensis N.N. ad Epistolam Pauli Kyrmezeri excerptum; [...] Elegia ad reuerendos viros: D. Paulum Kyrmezerum et Antistites Societatis Valdensicae.

³³⁵ AUF XIV, f. 408ab.

³³⁶ Georgius Strejcius sive Vetterus. Spolu s Pressiem hlavní tvůrce *České konfese*. Přebásnil Žalmy do češtiny podle kalvínských písní. (Vydal je až po jeho smrti Jan Optimatus.) Oženil se a zanechal po sobě čtyři syny, kteří se stali rovněž kněžími. Zemřel v Židlochovicích 25.1. 1599. (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 327-328.)

³³⁷ *Bartoškova kronika*, f. 42a. Martin Uličný patřil k předním měšťanům, v 70. letech byl i členem městské rady. (Ibid., f. 31a, 39a.) Matka nevěsty Alžběta zemřela 14.11. 1579. (Ibid., f. 40a.) Uličnému patřil dům s pozdějším č.p. 203. (Srov. SOKA Uh. Hradiště, Sbírky UB, Domy; SOKA, AM UB, i.č. 87, sign. Rkp. 76, f. 513.) Vodička využil příležitosti, že na svatbu přijeli z Hranic hosté a poslal psaní uvedeným Bratrům po jistém fůlneckém měšťanovi, který se z oslavy vracel. Jenže ten se před cestou opil „velmi hrubě, až o sobě nemnoho věděl“ a dopisy vytratil. Ty se dostaly do rukou jeho protivníků i samotného pána. Kyrmezerovi či Kučovskému neslouží ke cti, že se neštíteli otevřít cizí dopis, což později trpce konstatoval sám jeho autor slovy „od mých nenávisníků nenáležitě otevřívno jest“.

kdežkoli byl, široce to mé slovíčko deklaroval, že B. Jan o mne v Brodě nestojí, někdy se divil, někdy se smál, někdy lál, někdy hrozil s přísahou, že mne z Brodu vyžene, a že on o mne taky nestojí,“ líčí Vodička, jehož pocity byly zoufalé: „...srdce mé příliš zkormoucené a sevřené bylo, tak že sotva živ sem byl, a nad tím mnohé bolesti v srdci svém okoušel sem.“³³⁸ Jetřichův úředník Jan Kučovský z Opolí³³⁹ se nechal slyšet, že by na pánově místě nechal Vodičku čtvrtit a o správci se vůbec ve městě nepěkně hovořilo. Ten očekával nejhorší, i to, že ho z města vyprovodí šerha, jak mu to někteří měšťané věštili. Radil se některými Staršími, jak se má zachovat. Ti ho vybídli, aby se za pánem vypravil a vše mu vysvětlil. A tak mu nejprve poslal dopis. Poslal ho po B. Tomáši Vesselském do Ostrohu. Ten pána potkal cestou a tlumočil mu pozdrav a předával dopis. Tehdy ještě neuplynul ani měsíc od nalezení dopisů a Jetřich byl stále plný emocí. B. Tomáš byl proto nucen vyslechnout půlhodinovou erupci výčitek stran brodského správce, včetně toho, že jej vyžene a sbor nechá zamknout. Posla však Jetřich propustil v dobrém a dokonce jej prosil, aby mu neměl za zlé, co dělá a co bude dělat. „S tím řekna vozatajovi svému: jed' s Bohem, neb on toho slova vždy užívá, jel na zámek...“ Vodička se rozhodl hasit oheň i s pomocí přímluvců z řad šlechty, konkrétně žeravického pána Nekeše a píseckého Šablického. Vyhověli jeho žádosti a v sobotu přijeli do Ostrohu za Kunovicem, kam připutoval i náš správce. Pán měl v tu dobu na zámku hodně hostí, proto přímluvci k němu zamířili samotní bez Vodičky, aby vyhlédli nejvhodnější okamžik. Jetřich se dobře bavil v zahradě v lusthausu. Přímluvci jej požádali o přijetí Vodičky, a stejně tak prosili o přímluvu příštího pána Arkleba,³⁴⁰ ale i tehdy na panství pobývajícího antitrinitáře Jakuba Palaeologa (asi 1520-1585)³⁴¹ a pana Bzeneckého. Ale pán jakoby přímluvy neslyšel a jen opakoval, že

³³⁸ AUF XIV, f. 410b-411a.

³³⁹ Jan Kučovský z Opolí byl úředníkem na uherskobrodském panství mezi lety 1572 – 1583. (Srov. *Bartoškova kronika*, f. 38a.) Jeho otec Matyáš byl povýšen do šlechtického stavu roku 1560 a v následujícím roce byl přijat do moravského rytířstva. Od roku 1563 užíval svobodný dvůr s vinohradem v Tučapech, který byl původně majetkem velehradského cisterciáckého kláštera, jehož opatem byl v letech 1546 – 1562 jeho bratr Jan. (HURT, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*, I. 1205 – 1650. Olomouc : 1934, s. 162-164; HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis*, s. 360; KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 103.)

³⁴⁰ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 107.

³⁴¹ Tato osoba zaujala uherskobrodského kronikáře dokonce více než jeho bouřlivý děkan: „13. dne [měsíce prosince 1581] Jacobus Pelaeolog, jenž byl z rodu císařův Konstantinopolitánských, na chudobu přišel, jeho milost pan Jetřich z Kunovic jest jemu bytu na Louce tři neb 4 léta přiti ráčil, i také jeho potřebami fedroval, pro rod jeho. Von pak majíc to pohodlí a pokoj (jakž správa jest), jsúc učením Ariusovým nadšen, knihu nějakú zepsal a ji do sedmíhradské země k imprimování odeslal. Tak divným způsobem božským dostal se ten jeho spis do Vídně arciknížeti Arnoštovi, potom jeho milosti císaři Rudolfovi a potom až do Říma papeži. Potom pak probošt brněnský a hofmistr biskupa olomúckého toho času z mandátem jeho milosti císaře na Brod přijeli, aby

Vodička o něj v Brodě nestojí. A řekl, že vzhledem k hostům není vhodný čas na přijetí. „Nebo tu tehdy po obědě okolo lusthausu běhali, křičeli, z ručnic o jakéhosi kozla střídali a hluk nemalý byl, že někdy nebylo lze svého slova slyšeti.“ Vodička sice chodil po zahradě a hledal vhodnou příležitost a dobře postaveného přímluvce, ale nakonec usoudil, že je to marná snaha a vrátil se do Brodu. Ovšem neodjížděl zcela s prázdnou, přímluvci, mj. Jan starší ze Žerotína³⁴² a pán Břeclavský, tedy Jan

jim vydán Pelaolog byl. Jeho milost pan z Kunovic pro něj poslati ráčil na Lúku, a voni na něj tu očekávali, a jakž přijel, tak vezmúc jej, na koči na vejš jmenovaný den do Vídně vezli. A potom míli nad Vídní na zámku u vězení držán byl, potom odtud do Říma odeslán. Někteří praví, žeby upálen byl, jiní, žeby již na hranici odvolal, a tak žeby mnichem učiněn byl.“ (*Bartoškova kronika*, f. 50b-51a.)

Postava Jakuba Olympidaria Palaiologa (Palaeologa) je stále obestřena jistým tajemstvím. Jakub se narodil na ostrově Chios, studoval v Římě a vstoupil i do dominikánského řádu. Když se přiklonil k reformaci, musel před inkvizicí z Itálie uprchnout. V roce 1565 se objevil v Praze, kde byl s až nadšením uvítán. Na počátku roku 1569 se zde však objevil dominikánský vizitátor, který měl mít v úmyslu Palaeologa zajmout. Přes nepochybný vliv jezuitů a snad i popud ze samotného Říma se z počátku podařilo Palaeologa uhájit. Arcibiskup Antonín Brus obdržel dopis od císaře, který jej informoval o nedotknutelnosti této osoby, kterou zaručuje samotný císař. Podle Marka Bydžovského z Florentina si však Palaeolog sám zkomplikoval postavení, když v roce 1571 u sebe ochraňoval uprchlého mnicha i s posvátnými věcmi, které si z kláštera odnesl. Když neposlechl úřední rozkaz, ocitl se sám v nemilosti a byl na něj vydán zatykač. Uprchl do Sedmíhradska, kde se stal rektorem unitářské školy v Klausenburku. Záhy odešel do Polska (1575) a nakonec na Moravu. První zpráva o jeho pobytu zde je z 19. listopadu 1581, kdy psal dr. Tomáš Jordán z Klausenburka v dopise adresovaném Esromu Rüdingerovi, že Palaeolog projel předchozího dne Brnem. To měl být ale již na cestě do Uherského Brodu, jak píše Jireček, za Pavlem Kyrmezerem. U něj se posléze setkal s Bonifácem Beninkazou. Když byl Palaeologův pobyt na Uherskobrodsku násilně ukončen, reagoval na to i Tadeáš Hájek z Hájku v dopise z 10.1. 1582 Fridrichovi z Žerotína slovy: „Těchto dnů noviny velmi smutné sem slyšel o našem panu Palaeologovi; nepřejí jemu toho srdečně. Co jest toho za příčiny, nyní nevím a divím se, že od Vaší Milosti žádné zmínky o tom nešťastí učiněno není. Prosim, račte mi o tom o všem napsati vedle příležitosti; nebo již se to o něm hrubě rozhlásilo, že jsa pozván do Brodu Uherského, tam od biskupa na koči vzat a do Vídně vezen, potom že sou hned také jeho knihy a psaní všecka pobrali. Pán Bůh jemu rač proti zkrvavilým nepřítelům našeho náboženství pomocníkem býti a nám všem.“ Podle AUF byl zajatý Palaeolog odvezen do Kroměříže a odtud do Klosterneuburku a zde v augustiniánském klášteře vězněn až do doby, kdy jej odvezli do Říma. Tam byl souzen a patrně 22.3. 1585 jako kacíř upálen. Tak to uvádí třeba i Marek Bydžovský, ovšem s nepřiliš důvěryhodným zdůvodněním: „původem bratra svého kardinála jat a do Říma přivezen a tam u vězení za dosti dlouhý čas držán; když svého náboženství ustoupiti nechtěl, na snažnou žádost bratra jeho kardinála papež Gregorius XIII. málo před svou smrtí zaškrtiti a potom upáliti ho dal.“ Bratrský autor připustil i možnost, že se stal v Římě katolíkem a vstoupil do kláštera. Jak uvádí Růžena Dostálová, v Římě byl odsouzen inkvizicí k upálení, avšak, když projevil ochotu své bludy odvolat, bylo mu dovoleno, aby v doživotním žaláři pracoval na dílech, která budou korigovat jeho omyly. Avšak tomu nevyhověl a byl proto roku 1585 sťat a jeho tělo spáleno na římském Campo de Fiori. (DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Česko-řecké vztahy*. In: HRADEČNÝ, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Praha : NLN, 1998.) Podle Františka Vyskočila je možné, že Palaeolog měl na panství Jetřicha z Kunovic i manželku. Usuzuje tak podle zápisu z roku 1608 v purkrechtní knize města Uherského Brodu, kde je zmiňována „urozená paní Eufrozina Paleologová“. Biskup Stanislav Pavlovský byl velmi vděčný Jetřichovi, že „tak pěkně bez pokřiku“ Palaeologa vydal. Snad v Palaeologově zatčení hrály svou roli i politické důvody. Měla se u něj najít i korespondence od císaře Maxmiliána i Rudolfa a dokonce i od tureckého sultána. Politicko-náboženské záležitosti tvořily tehdy často jeden celek, v osobě Palaeologově to však byly spíše příčiny tkvějící v jeho teologické orientaci. (REZEK, Antonín. *Jakub Palaeolog*. ČČH 2, 1895, č. 5, s. 312-314; POKLUDA, Zdeněk. *Jakub Paleolog*. MK 30, 1994, č. 4, s. 5; JIREČEK, Josef. *Jakub Palaeolog*. ČMM 7, 1875; WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 766; URBAN, Waclav. *Studia z dziejów antytrynaryzmu na ziemiach czieskich i slowackich w XVI – XVII wieku*. Kraków : 1966; HEIM, Manfred. *Jakob Paläologus*. Heslo in: *Biographisch-Bibliographisches Lexikon*, Band VI, 1993, Sp. 1442-1443. <<http://www.bautz.de/bbkl/>>; VYSKOČIL, František. *Zprávy o humanistovi Jakubu Paleologovi v uherskobrodském archivu*. Museum J.A. Komenského, zpráva za 1. čtvrtletí 1960, s. 6-7.)

³⁴² Jan starší z Žerotína sídlil na Náměstí a byl otcem známého Karla z Žerotína.

mladší ze Žerotína,³⁴³ dosáhli u Jetřicha příslibu, že proti Vodičkovi nezasáhne a dovolí mu působit jako dříve. „Páni ti mne těšili tím“, říká Vodička, „že pán z toho povychládně a bohdá, že ty věci samy tak utichnou, a poněvadž pán v horlivosti nic neudělal, že již neudělá.“ Naději povzbuzoval i soucit jiných kněží, ku podivu utrakvistických – Václava (Turnovského, Cotina, † 2.8. 1589)³⁴⁴ z Ostrohu a Bonifáce (Beninkazy) z Derfle.³⁴⁵ A Vodička se se svým společenstvím modlil za dobrý konec této věci, podobně jako všichni kněží v Jednotě za odvrácení nebezpečí hrozícího boleslavském sboru. „Potom přes tejden v neděli osmou po Svaté Trojici přijel pán starý na Brod a při večeři řekl svým služebníkům: Nevím, ještě-li mne zdejší zprávce B. Jan nerád na Brodě vidí.“ Správce se snažil k pánovi dostat, aby s ním mohl promluvit. Ten se však hodlal zdržet jen krátce a byl zaneprázdněn. Vodička, aby se mohl ohlásit, napsal v úterý po svatém Jakubu Jetřichovi dopis, kde jej žádal o slyšení. Dopis byl doručen, když pán večerel spolu s Kyrmezerem, doktorem a dvořany. Hned si jej přečetl a reagoval slovy: „Inu, poněvadž Bratr Jan ke mně nesmí, já k němu hned po večeři půjdu a pohledím tam na jeho pěkné kuchařky. Kněz Pavel k tomu se ozval a řekl: I co to ráčíte činiti? Však je to nebezpečná věc, kdybyšte ráčili jemu nětco odporného mluvit, a on jakž sobě vrchnosti nic neváží, mohl by na své posluchače zkřiknouti a oni by se pojednou zběhli, i mohla by z toho bouřka veliká pojíti a za tím hrozný mord a veliké krve prolítí.“³⁴⁶ Pán uznal, že by to nebylo vhodné a od návštěvy upustil. Na druhý den Vodičku po dlouhém čekání přijal. Ten byl již na pokraji sil: „nebo mi bylo velmi mdlo, od hladu, žízně a nespání i jiného trápení mého“. Vodička mu vysvětloval, že nic nebylo namířeno proti němu, „ale [...] z lítosti i z rozmnožení svých těžkostí“. Pán mu řekl, že nic zlého mu neudělal, což Vodička potvrdil. Ale jiní mu ublížili. Jetřich odvětil: „A což sem já tím vinen? Máte-li vy co s kým, což já mám trpěti jako nějaký lotr či Samaritán neb zavržený, jako když o koho lidé

³⁴³ Jan mladší z Žerotína byl otcem Ladislava Velen z Žerotína. Tento Jan byl horlivým členem Jednoty, ale i aktivním politikem a vojákem (např. v roce 1576 stál v čele 500 husarů a 100 arkebuzírů, aby hájil zemi proti Turkům). Když zemřel, bylo mu sotva 40 let. Podle AUF XIII, f. 261 byl údajně otráven. František Hrubý soudí, že je možné těmto zprávám věřit, protože Jan se mohl stát nepohodlným pro nepřátele jakožto aktivní ochránce svých souvěrců. (HRUBÝ, František. *Ladislav Velen z Žerotína*. Praha : 1930, s. 8.) Jan mladší z Žerotína zemřel zanedlouho, 15.5. 1582. (*Bartoškova kronika*, f. 54a.)

³⁴⁴ *Bartoškova kronika*, f. 46a, 64b, 77b.

³⁴⁵ Derfla, dnešní Sady (městská část Uherského Hradiště) byla pravděpodobně oprávněně terčem kritiky strážců legálního pravověří, že se tam pěstuje kalvínství. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 463.) Derflanským farářem byl na sklonku svého života i jmenovaný ostrožský kněz Václav Beninkaza.

³⁴⁶ Před léty, v roce 1566, se v Kunovicích skutečně stalo, že rozlícení poddaní zabili svého pána Václava ze

nestojí? Jižtě to zvyjebený čert: tak ste vy se naučili, když kdo s vámi v vaší jednotě není, abyšte ho nerádi viděli, v nenávisti měli, za svět, za publikána a za pekelníka, abyšte ho odsuzovali...“ Dramatická rozmluva trvala dlouho: „Těch věcí i jiných mnoho namluviv a jednu někdy některou desetkrát, patnáctkrát i více repetoval a hrozně mluvil, křičel, hřebal a lál velmi hrubě. I potom vzav ty listy a beryllum na nos a četl je po artikulích... A já vždy se toho zpravoval, že sem toho nepsal z nenávisti, ale z lítosti, co mi se dalo.“³⁴⁷ V rozhovoru byla vznesena i otázka vztahu s knězem Pavlem. Vodička uváděl, že se snaží jej neprovokovat, ale on mu pokoje nedá. A přišla řeč i na morálku Bratří. „Tu se zmínil o Mertle krejčího, že sme ho přijali za Bratra, divě se tomu, že takového lotra, vožralce sme přijali, jehož prý já v městě trpěti nemohu, ale vypověditi ho musím pro jeho lotrovství, a že ste toho pro nic jiného neučinili, než na zdůru knězi Pavlovi, a abychme bouřku jen učinili. Já sem mu toho všeho pěkně zpravoval, že ne na zdůru někomu, ale na jeho Mertlovu velikou žádost a mnohé sliby, že napravovati chce i napravuje...“³⁴⁸ Mertl krejčí byl patrně problematický člověk, možná se v Jednotě zbavil své závislosti na alkoholu, povahu však měl patrně nesnášenlivou. V březnu 1581 se řešil před pánem spor o Mertlovo nařčení jednoho měšťana z bigamie, které se ukázalo jako nepodložené.³⁴⁹ V rozhovoru bylo zmíněno i jméno oné nevěsty, Zuzany Uličné, pocházející z bratrské rodiny, a která se tehdy vdávala do rodiny utravvistické, že Vodička o ní dal nepříznivé svědectví. Pán se ho zeptal: „Co že je nějaká neřádná

Zvole. (*Bartoškova kronika*, f. 21a.)

³⁴⁷ AUF XIV, f. 418-419b.

³⁴⁸ *Ibid.*, f. 420b-421a.

³⁴⁹ O tomto sporu, který zmiňuje *Bartoškova kronika* (f. 45a), se dochoval zápis. Nařčený se jmenoval Jakub Bezděkovský, je zde jmenován i přijímám jako Karmazín. Mertlovo příjmení je zde uvedeno jako Sumer: „Jakož jest Jakub Bezděkovský sobě na Martina Sumera stěžoval, že jest jeho před dobrými lidmi nařekl a tato hanlivá slova k němu promluvil, že není hoden mezi dobrými lidmi býti, než aby jej z města vyvedli a hlavu sřali, a to proto, že dvě ženy má. Proti čemuž Martin promluvil, že jest takových slov nemluvil, než to, kdyby dvě ženy měl, že by hoden byl, aby jemu byla hlava sřata. Jakub Karmazín jest taková slova propovědná na Martina dostatečnými svědky, že jest to mluvil, prokázal. Při tom také týž Jakub před námi jest ukázal, že předešlá manželka jeho předkem proti Pánu Bohu, potom také proti němu jakožto manželu svému, i přátelům svým, že jest v vizolozstvu nejednů popadena, dostatečným svědomím prokázal. Podle takového dostatečného před námi okázání uznáváme, že jest to mohl dobře učiniti a jinů manželku poctivů sobě pojití. A pro takové všetečné bezpořtebné téhož Martina předsevzetí a nedůvodné promluvení povinen jest týž Martin Jakuba Bezděkovského těmito slovy dolepsanými na rathauze před purkmistrem a staršími i před vším cechem krejčířským i jinými tu přítomnými dobrými lidmi odprositi, a to těmito slovy: Jakube, sousede milý, jakž sem tebe rozhněval a těmito slovy na poctivosti tebe dotekl, že by nebyl hoden mezi dobrými lidmi býti, než aby tě z města vyvedli a hlavu sřali, proto, že máš dvě ženy. Já toho na tebe nevedu a nechci vésti a uznávajíc se v tom křiv proti tobě bejti, prosím pro Pána Boha před těmito všemi dobrými lidmi, že mi to odpustíš. A já tebe mám za dobrého a dobře zachovalého člověka, jako tě jiní dobří lidé mají a za škody a outraty 1 sto zl. dáti při Velikonoci 50 zl., při svatém Bartoloměji příštím 25 zl. a při Vánocích též nejprve příštích 25 zl.“ (SOKA Uh. Hradiště, osobní fond, František Skrejšovský.)

neb nepoctivá? Řekl sem: Já nepravím o ní toho, ale že je zahálevá, šperková, p[ro]pravě se chodí neb zahálí, jako šlechtična... Že je nepobožná. Řekl: co je nepobožného udělala? Řekl sem: Jest pyšná, ožralá, a to není pobožnost. Že jest neosvícená a sestra mrtvá, snad se u vás navede, čehož jí přeji“.³⁵⁰ Poté se rozhovor stočil k věroučným otázkám, konkrétně k záslužnictví při odpouštění hříchů. Vodička vyznal, že spásu nezakládají na rádech a dobrých skutcích. Dokonce i děti na to správně odpoví, že skrze Syna Božího. Následně se rozhovor vrátil k osobním záležitostem, k Výhledce. Vodička přiznal: „Napsal sem o Výhledce, že byla nepřítelkyně bratrská, a tak jest sama se k tomu znala na smrtebný posteli a ke mně poslala maje umřítí, abychme ji odpustili a za ni se Pánu Bohu modlili, a my tak učinili. Že pak sem napsal, co o ní děkan kázal, však tak jest, a mnoho set lidí to slyšalo kázání.“ Potom se řeč stočila na Vodičkovu působení a útrapy jeho každodenního života. Poněvadž neznáme znění sporného dopisu, nevíme bližší okolnosti, proč se Jetřich Vodičky zeptal: „Do Veliké a do Strážnice vás nepozvali, řekl, totiž, na dobrou vůli, neb vy se na dobrou vůli zvete. Řekl sem: zůveme se, že někdy víme sotvá, jestli na nás hlava pro práce a lecjakés psoty, jichž okoušeti musíme, jako i tehdaž v Veliké. Já odtud jel, že bych byl jedl a pil, až mne břich bolel. Řekl: i však ste tam nebyli, neb ste napsali, že vás nepozvali. Řekl sem: byl sem v pracech, ale od posluhování sem odjel do Boršic [u Blatnice] a tu sem posluhování odbýval, a potom mi dali vody pítí. Řekl: a což vína nepijete? Řekl sem: piji, ale po řídku. Řekl: Proč? Řekl sem: protože je drahé a že ho málo mám a že apoštol radí kněžím skrovně vína užívati.“³⁵¹ V tom přišel do místnosti úředník Jan Kučovský (jenž chtěl před nedávnem správce čtvrtit), kterého Vodička oslovil a poprosil o přímluvu u pána. Ten však odmítl s poukazem, že je panským úředníkem. Kuchovskému však bylo jasné, že smíření musí nastat, alespoň venku čekajícímu B. Faustýnovi proto řekl: „ale čertat' zpraví: povědouce sobě pravdu, smíří se, to jisté bude“. Vodičku však čekalo další vysvětlování. Řeč přišla zase na ženění kněží. Správce obhajoval celibát, aniž by manželství zatracoval: „mnohý způsobný jonák k službě církevní, jakž se ožení, hned chuti k službě církevní pozbývá, ale větčí milost má k slávě světské, k lakomství, k rozkošem tělesným etc.“ Pán pak ještě mnoho mluvil a vyčítal. Vodička ho poprosil, aby mu odpustil, čím jej neúmyslně popudil k hněvu. A nakonec dostal kýženou odpověď: „Odpust'

³⁵⁰ AUF XIV, f. 421ab.

³⁵¹ Ibid., f. 422a.

nám Pán Bůh“. Vodička na to odpověděl „dejž to Pán Bůh“, pánovi poděkoval a dal mu i malý dar – knížečku s Žalmy. Poté se v dobrém rozešli. A ještě téhož dne pozval Jetřich k sobě správce na večeři. Vodička uposlechl a strávil s pánem večerní chvíle v přátelském rozhovoru, jako by se nic dramatického před tím neudálo: „A když jídlo přinesli, posadil mne vedlé sebe, tu mi sám sloužil na talíř kladl, asi třikrát nevelkou skleničku mi připíjel, i dvořané jeho. Já vždy jen pivo pil. Potom řekl mi: B. Jene, vám já kolikrát připil a vy mně nikdy. I připil sem pánu a on s velikou ochotností i uctivostí ode mne přijal. Panu ouředníkovi i panu Vítovi též připíti sem musil, i oni uctivě a vděčně ode mne přijali. Takž sme tu večeři velmi potěšeně dokonali. Po zpívání po večeři na hodinu sme kratochvilné rozprávky měli a až do západu slunce.“³⁵²

7.8. *Acta Concordiae a Kyrmezerův pád*

Pro Vodičku však nastávaly další potíže – „Kyrmezer vykonal to, čímž hrozil prv, a namatlav knihu svých proti Bratřím rouhání, vytisknouti ji dal“.³⁵³ V září byla již *Acta Concordiae* na světě. Autor poslal knížku hned bratrským Starším do Ivančic a jednu dostal i Vodička. Do Ivančic, jmenovitě „Mistru Eneasovi a jiným zprávcím zboru ejvančického“, poslal jeden exemplář i Jetřich, kde žádal posouzení.³⁵⁴ Autor v knížce předkládá chvályhodnou myšlenku sjednocení a v podstatě správně analyzuje panující poměry, ačkoliv to bratrská strana chápala jinak. V předmluvě používá své oblíbené přirovnání, když píše o zdi vystavěné mezi křesťany. Postavili ji Bratři, aby se oddělili od ostatních pravých evangelických křesťanů a měli by se navrátit tam, odkud vyšli. Důležité je, že Kyrmezer si uvědomil, že sjednocení je nutné, aby evangelíci byli s to se bránit soustředěnému tlaku nepřátel – „šelmám vinici Páně pustošícím“ – tedy, aniž by to vyslovil, především katolíkům. Kniha je jinak spíše nesourodým souhrnem Kyrmezerovy korespondence a reakcí na bratrské publikace než systematicky vystavěným dílem. K tomuto dojmu přispívají i připojené básně Martina Malobicena, rektora uherskobrodské školy³⁵⁵ a Josefa

³⁵² Ibid., f. 424b-425a.

³⁵³ Ibid., f. 425b.

³⁵⁴ Kyrmezer poslal v horlivosti do Ivančic hned tři kusy, takže tam měli čtyři stejné knížky. (AUF XIV, f. 426a, 427a.)

³⁵⁵ Martin Malobický (Malobicenus, Malobitský) byl Slovák, rodem z Malé Bytče v trenčínské stolici. Do Brodu přišel v roce 1574 a úspěšně zde řídil školu až do roku 1582. Poté působil jako kněz ve Vizovicích a po Kyrmezerově nuceném odchodu z Derfle nastoupil na jeho místo začátkem roku 1584. Malobickému se narodila v Brodě v říjnu 1581 dcera Kateřina a někdy před tím i syn David († 27.2. 1582, *Bartoškova kronika*, f. 53a; Bartošek mu byl kmotrem).

Gaala, jeho kolegy ze senické školy. Dvě oslavné básně na Kyrmezera vytvořil i další z Kyrmezerových pomocníků, Jan Lovčanský.³⁵⁶ Jádrem Kyrmezerovy knihy nebo přinejmenším nejkontroverznější částí jsou však zmiňovaná *Spongia*. Tam Kyrmezer teologicky rozvádí nevhodnost bratrského celibátu, respektive celibátu vůbec. Navázal na celibátní kritiku Vojtěcha z Pernštejna, kterou publikoval již v roce 1557 ve spise *Příčiny některé nesrovnání mého s Bratřími, jenž Valdenští slovou*.³⁵⁷ Jednou z příčin „nesrovnání“ je i podle Vojtěcha bratrský celibát. Na tento Pernštejnův spis vydali následujícího roku Bratři apologii sestavenou Bratrem Červenkou s titulem *Osvědčení a očistění se Jednoty Bratrské zákona Kristova...* Kyrmezerova *Spongia* je souhrnem poznámek k příslušné části tohoto *Osvědčení*. Není to ovšem jenom teoretický spis, Kyrmezer ukazuje i příklady nedodržení závazku celibátu u bratrských kněží – Šťastného, Žaluda,³⁵⁸ Blažka, Benátského, Adelfa, Kohouta³⁵⁹ aj. Dotýká se také kastrace jednoho z uherskobrodských Bratří, kuchaře Jana.³⁶⁰ V knížce popisuje své potíže v jednání s bratrskými představiteli a přetiskuje korespondenci s nimi. Bratři byli knihou velmi rozhořčeni, ale rozhodli se veřejně nereagovat, dokud nebude potřeba.³⁶¹ Svou obranu tak publikovali až se čtyřletým zpožděním – *Kratičké ohlášení na důtklivá psaní proti nám napsaná*, kde se vyslovují ještě proti Hederikovi a Šturmovi, dalším nepřátelům Bratří.³⁶² Ozval se i jeden z osočených z nedodržívání celibátu, kněz Jan Adelf, a to knihou

³⁵⁶ Spolu s Malobickým byl později Pressiem ustanoven knězem a roku 1583 se po krátkém působení v Uherském Brodě stal farářem v Bánově, avšak brzy zemřel: „26. [února 1584] Johannes Lovčianus, bánovským správcím toho času jsouce, majíce v stav svatý manželský vstúpiti a děvečku pana Martina Malobického, faráře derflanského, manželky vlastní sestru bráti, z Bánova do Brodu přijedúc se roznemohl a dobré lidi i měšťčky tam vypravil pro nevěstu a sám po dvou nebo po třech hodinách život svůj dokonal, a 27. dne do Bánova dovezne a tam v kostele pochován.“ (*Bartoškova kronika*, f. 64b.)

³⁵⁷ Uvádí Růžička s odvoláním na NOVÁK, Jan V. *Spor Bratří s p. Vojtěchem z Pernštejna v Prostějově r. 1557 a 1558*. ČČM, roč. LXV.

³⁵⁸ Bratr Pavel Žalud byl ordinován pravděpodobně roku 1557 a zemřel 9.2. 1571 ve Fryštáku. (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 327.)

³⁵⁹ Bratr Ondřej Kohout byl správcem sboru v Záhorovicích. Byly s ním kázeňské problémy, navzdory výstrahám lotroval a vykonával ranhojičské a lékařské činnosti. To se stalo záminkou pro světlovského pána Fridricha Tetoura, aby bratrský sbor zavřel. Avšak na naléhání okolních pánů, zvláště Jetřicha z Kunovic, udělil Bratřím znovu svobodu. Při té příležitosti však sepsal v roce 1571 výčitky Bratřím včetně Kohoutových prohřešků. Ty bratrský archivář rádně okomentoval, např. „Byl by hle u vás ten zlotrovaný kněz výborným farářem, ježto u nás ani bratrem obecným býti se nehodí, ale jest vyloučenec a vyhnanec. [...] Ačť není divu, že by u vás Kohout snadno přední místo míti mohl, neboť jak jsou řádní a ctnostní vaši kněží, jakými jináčmi hříchy zmazaní nežli Kohout, kdož toho neví? A zůstávají v tom bez pokání, žádný jich proto netresce. Viz bezbožného kněze Benedikta a jiné.“ (AUF XII, f. 90n. Cituje HOSÁK, Ladislav in: *Luhačovické Zálesí*, Luhačovice: 1930, s. 35-36.)

³⁶⁰ Zemřelého 22.11. 1582 (*Bartoškova kronika*, f. 57a.) Tento B. Jan Kuchař je zmiňován jako přítel Adama Uhra, který na jeho prosbu upomínal B. Píška, aby Meliovi napsal. (AUF XII, f. 228a.)

³⁶¹ AUF XIV, f. 434b.

³⁶² HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 368.

Ohlášení se Jana Adelfa proti psaní, jenž slove Acta concordiae etc. kněze Pavla Kyrmezera, děkana Uherského Brodu. Bratrský kněz nezapírá, že se prohřešil, ale vytýká mu, že vytahuje na světlo staré a již vyřízené věci, které se navíc týkají i cti už dávno zemřelého kněze. Nevidí žádný smysl, když takto píše o bratrských kněžích, nikoli o ostatních, a neměl by takto pro pochybení jednotlivců tupit celou Jednotu. Kyrmezerova kniha se podle Adelfa podobá jeho dramátům, je to jakási tragédie, ve které vystupuje on a další osoby. I Jan Adelf připojil básnický text, čtyřhlasnou píseň skládající se z 45 slok: *Jan Adelf, Kyrmezeře, vzkazujet': Da pacem.*³⁶³ Podobně byl Kyrmezerovou knihou pobouřen i Crato,³⁶⁴ kterému nepřišlo vhod, že se tam hovoří o jeho nepodařeném jednání s Theodorem Bezou, jehož předmětem bylo navázání kontaktů s Jednotou (Ita tota res est postea silentio involuta, nunc iste rixator hoc profert, dum hoc unu[m] propositu[m] habet, ut vestros deformat.) Bratři očekávali, že se Crato proti uherskobrodskému děkanovi vysloví ráznějším a veřejným způsobem. Učenec však pouze napsal Esromovi a také Bezovi, kde uvedl, že Kyrmezer je „rabula, turbator, calu[m]niator, fax seditio[n]u[m]“.³⁶⁵ Z Ivančic odpověděl Jetřichovi na jeho vstřícné psaní, kterým provázal zásilku knihy svého děkana, učený Jan Eneáš spolu s ostatními tamními Staršími, kde mu podrobně vysvětlil, proč je pro ně kniha i osoba Kyrmezera nepřijatelná. Připustil, že mají s Kyrmezerem stejný základ víry, ale ne již v jeho převrácené podobě. A také se ohradil proti titulování Jednoty a jejích členů: „Že mnohé věci dobré, jimž Slovo Boží svědectví dává a též vlastní svědomí naše i jiných pobožných lidí, sou mrzutě na zlou stranu převráceny a na nejvyšší nenáležitě a proti učení Ducha Božího zhyzděny: ano, nejedny prostě hned klamavě smyšleny. K čemuž přidána i nevážná hanění i stydká mluvení, za něž by se styděti měl skladatel knížky té od vaší milosti nám poslané a pamatovati na to, že Duch Boží věci takové daleko zapuditi od úst velí všechněm křesťanům, nad to knězi a učiteli jiných.“ Eneáš vypočítává pestrý arzenál děkanem prisouzených titulů:

³⁶³ Jan Adelf Městecký je zajímavou kněžskou postavou. Rodák z Heřmanova Městce dosáhl katolického svěcení v Benátkách. Sloužil ve Vysokém Mýtě a v Poděbradech, pak se, prý pro své přílišné luterské přesvědčení, odebral na Moravu. Působil v Jaroměřicích, Zdounkách a Prostějově. Když svěřil Vratislav z Pernštejna církevní správu na svém plumlovském panství olomouckému biskupovi, byl i Adelf nucen, přes odpor městské rady, se spolu s ostatními z kněží zodpovídat ze své víry a platnosti svěcení. Avšak v Kroměříži se při cestě, v lednu 1583, v hospodě hlasitě vyjadřoval proti katolíkům i vrchnosti. Z vězení na Hukvaldech jej vysvobodila až intervence zemského hejtmána Valdštejna a Fridricha z Žerotína v březnu t.r. Někdy v této době psal proti Kyrmezerovi. Zemřel roku 1593 na faře v Brtnici. (JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku* I, s. 4-5.)

³⁶⁴ Knížku mu poslal Jordán z Klausenburku. (AUF XIV, f. 434a.)

„Valdenské tovaryšstvo, knížata školy valdenské, punt rotníci, radamantové, manové, otroci a ještě hůř.“ Reagoval i na řeč o hrázi. „My pak, poněvadž toho nevysvětluje, tak se domejšlíme, že tou hrází dělíci míní to, že tento chodí tam, kdež my kážeme a druhý na jiné místo, kde on káže. Tohoť na nás, že bychom my tím vinni byli sčítati nemá. [...] Myť žádného mocí k tomu neženeme.“³⁶⁶ Tady Eneáš zjevně nepochopil nebo možná spíše nechtěl popsat pro Jetřicha podstatu problému. Ovšem sám obvinil Kyrmezera z neznalosti. „Nikdá těch věcí v psáních od Jednoty vydaných nečetl, ani od zprávcův našich kázati neslyšel. Necht' lépe čte a pobožněji soudí sprostná psání našich otců, i artykul v konfessí o církvi, i v *Osvědčení* třebas, kteréž sobě nyní k pulerování vybral“. Eneáš konstatuje, že soudný čtenář rozpozná, že vše, co Kyrmezer vytýká, nemůže být pravdou. Jetřichovi se však, vzhledem k jeho žádosti, pokusil příslušné sporné body objasnit:

- 1) Poněkud alibisticky svádí vinu na protivníka při výtce, že Bratří si nepřijeli vyslechnout konfesi: „Poněvadž nikdá prv konfessí své na světlo vůbec nevydali, aby valně ode všech, jimž náleží, a zvláště od těch, kteréž by k sobě připojiti chtěli, ohledána a rozsouzena byla; neměli sme proč a nač k němu jezdit“.
- 2) Uvádí, že Kyrmezer nevymyslel nic dobrého, co by v Jednotě už dříve nebylo. A Jednota je jednomyslná, což se o jiných prohlásit nedá. Navíc, mnozí z těch, s nimiž by se mělo sjednocení realizovat, pohlížejí na Jednotu jako na zlořečenou sektu.
- 3) Vytýká povýšenecké chování Kyrmezera. „Neb, co jiného jest to, než panský duch, na služebníka církve nenáležející, chtíti bezděk jak moha přitáhnouti a pod se podkasati... Ješto ví, že nikdy, netoliko od nás, ale ani od jiného kněžstva všeho v Moravě za mistra, ovšem biskupa, jemuž by slušelo obsílati jiné, přijat ani od koho vystaven není.“
- 4) Konstatuje, že důvody obezřetnosti a nepřipojení jsou dostatečné. Nezi ně počítá i neustálé osočování, že Jednotu: „na nejvyšší potupil, jmény kacířskými ku potupě přede všemi z odíval. Že sme z esseů zplozeni, z otce všelikých hanebných mrzkostí, satanovi nástrojové, d'ábelský záchod, z otce d'ábla, potvory v ohavnosti mající manželství, a že není v nás krůpěje Boží bázně ani lidského studu, že sme pokladači, kouzedlníci, plní cizoložstva a s ohyzdnými flundrami se obíráme, duch nečistý v nás, a pro nás že zlé věci i na tuto zemi se valí. [...] Kdož by tedy rozumný

³⁶⁵ AUF XIV, f. 434b-436a.

³⁶⁶ Ibid., f. 429ab.

chtěl se k takovému připojení? Tomu se svěřiti v péči? Jakž by se tu nadál pomoci bratrské, lásky, ochrany, když již prv na nejvyšší potupen?“

Eneáš vytkl Kyrmezerovi i převrácení smyslu bratrských textů, jež vykládá tak, aby je mohl proti Jednotě použít. Avšak sám Eneáš na stejném místě pracuje s fakty také příliš volně. Připomenul biskupa Prusinovského. „Nepochybujeme také, že ráčíte pamatovati, jaký učiněn odpor na onen čas biskupu Vylémovi, v příčině této nemálo podobné: Proti čemuž nerádi bychom co i nyní sami od sebe činili.“ Eneáš měl zajisté na mysli pokus sjednocení způsobem podřízení se jednomu člověku, použil však veskrze nevhodného přirovnání. S Kyrmezerem a ostatními evangelíky si byla Jednota mnohem blíže, než katolický biskup vůči všem, kteří se od něj lišili a v mnohém proti němu vymezovali. Bratr Eneáš se zde snažil také vysvětlit poměr Jednoty vůči ostatním církvím: „Z těch hánlivých jeho slov, račte sami pane milostivý souditi, jak pravdu mluví, že nás má za Bratří Krystovy, za syny Boží ut s[upra]. Zdaž věci takové, jakéž snažuje se na nás uvéstí Kyrmezer činí Boží synové a Krystovi Bratří?“³⁶⁷

Reagovali i bratrští protektoři z řad panstva. Chtěli využít příležitosti tradičního svatomartinského soudu v Brně. Avšak Fridrich ze Žerotína a na Židlochovicích to nevydržel. „Nacházím ji plnou lží a rouhání,“ řekl o knize, „a nemohu se dosti tý jeho nestydatosti nadiviti.“ A o Jetřichovi, svém příbuzném, měl říct, že „jest onoho kněze mancipium a pro nemoci a starý věk už schází zdravý soud“.³⁶⁸ A na Jetřicha se obrátil ještě dříve, dopisem datovaným 30. října, kde jej žádal, aby Kyrmezera zklidnil a knihy zabavil a jemu odeslal, že je zaplatí. Avšak, jak v dopise stojí, „tý knížky ještě neviděl“. Stačily mu tedy reakce souvěrců, „kteříž po tyto dni ke mně přijížděli, zpraven sem, že by podobná a téměř horší a k nesvornosti popudlivější, nežli ona od pana Vojtěcha z Pernštejna vydaná“. Jetřich se svého kněze zastal s odůvodněním, že v knize nenachází nic, co by dávalo příčinu k rozepřím. Fridrichovi slíbil, že knihu vezme s sebou do Brna, kde mu ji osobně představí.³⁶⁹

Pro bratrské pány byl připraven i jakýsi výtah hanlivostí z knihy a statistika uštěpačných slov, což měl být podklad pro jednání s Kunovicem.³⁷⁰ To spolu se

³⁶⁷ Ibid., f. 432b.

³⁶⁸ Ibid., f. 436a.

³⁶⁹ Ibid., f. 439a.

³⁷⁰ Například, slovo „Mancipia“ 13x, „Pokladači“ 97x, „Kouzledníci“ 107x, „Není v nás krůpěje Boží bázně“ 123x, „Že skrze Bratří nebezpečnství na tuto zemi se valí a satan uvéstí chce“ 84x apod. (Ibid, f. 438b-440a.)

soustředěným tlakem pánů na Jetřicha, zdá se, zapůsobilo. Hájil se, že Kyrmezerovu knihu dostatečně nepřečetl, ale do ní „toliko napřed pohleděl, o tom, aby tak hánlivá a k nesvornosti sloužící býti měla“, nevěděl. Učinil tak až po upozornění pana Fridricha a skutečně našel výroky, které Bratří urážejí a „jest tomu velmi nerád, že jest to ten kněz učinil“.³⁷¹ Děkana prý nechal okamžitě předvést a rozkázal mu, aby knížky nerozesílal a naopak, aby mu je všechny odevzdal. A řekl mu, že na jeho místo má již „jiného dobrého a pokojného člověka“. Dále Jetřich pánům řekl, že si nechal zavolat i všech deset kněží z jeho držav v děkanství, aby se jich dotázal, zda knížka byla vydána podle jejich rady a vůle. Všichni to popřeli. Toto vysvětlení bratrské pány uspokojilo a s „pánem se přátelsky rozžehnajíc pryč odešli, v té naději, že ta věc s pomocí Pána Boha na dobré míře, pokudž již býti může, postavena bude.“³⁷² Jetřichovo počínání na svatomartinském sněmu 1580 napovídá, že jeho někdejší rozhodnost byla už minulostí a spíš se ocitl v defenzivě.³⁷³ Kyrmezer zůstal osamocen a ztratil především oporu svého pána, který jej skutečně nakonec odvolal. Velký děkan měl nastoupit na místo faráře v Nové Vsi, počínaje sv. Jiřím 1581.

Kontroverze mezi děkanem a správcem pokračovala i nadále. Nevíme, zda ve vleku těchto událostí, ale zcela jistě v jejich souvislosti, poslal na Štědrý večer 1580 Kyrmezer Vodičkovi list další. Jako vždy, ještě za tepla, mu svěřil svou bolest. Dověděl se, píše, že „Jedna z vašich milých předních sestřiček mluvila druhé poněkud chaternější, že jest byla dvakrát neb třikrát v kostele na kázání Slova Božího: Kde pak býváš? Nebýváš ve zboru. Což si již dala se k čertu za obojek uchytiti a do kostela se voditi? A mnoho na podobného. Toho sem vás také k Štědrému večeru nechtěl tajna učiniti. Mějte se dobře. Kněz Pavel Kyrmezer, vám dobře známý.“³⁷⁴ To byl poslední zaznamenaný dopis Vodičkovi, poté se Kyrmezer

³⁷¹ Toto je docela možné. Jetřich se pravděpodobně řídil jen popisem knihy od Kyrmezera, aniž by se do ní řádně podíval. Patrně se domníval, že kniha je něčím podobným, jako oněch legendárních osm otázek, pro které Vodička zažil nemálo úzkostí, tedy srovnáním praxe a víry. Naznačuje to i průvodní dopis Jetřicha, když čerstvě vytištěnou knihu posílal do Ivančic Eneášovi a spol., že artikule: „...kteréz vám ku přečtení a uvážení odsílám, a za to přátelsky žádám, že sobě té práce vážiti nebudete a uvážíc zdání své oznámíte. Podlé mého zdání, že dalecí nebudeme, vidí mi se, že dalecí s obou stran nejsme. Té sem naděje, že toho dobrého rušitelé nebudete. Odpovědi přátelské po přečtení a uvážení žádám“. (AUF XIV, f. 426b.)

³⁷² Ibid., f. 440b.

³⁷³ V této souvislosti je zajímavé, že Jetřicha obdaroval biskup Stanislav Pavlovský Šturmovým *Srovnáním víry a učení Bratří starších* se slovy „a za to přátelsky žádám, že je sobě čísti a i to, co se v nich píše a obsahuje k srdci svému pro dobré a spasitelné své připustiti a dobrým katolíkem býti ráčíte.“ (Uvádí JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, s. 74, odk. na MZA, G 83, Kop. XXVIII, f. 590.)

³⁷⁴ AUF XIV, f. 441b-442a.

již natrvalo odmlčel. Vodička jej však nadále bedlivě sledoval. V pondělí masopustní následujícího roku napsal o děkanově počínání zprávu. Líčí v ní, že „udělal také knížku jakousi přehanebnou, přelživou, dosti toho, aby ji primátor v rathauze sodomském dělal“. Tištěna však již nebyla. Jednalo se, jak je v poznámce na okraji záznamu uvedeno, o píseň *Všichni, jenž ste do sekt zavedeni a o Rozmlouvání mezi Tořilem a Slabým o náboženství ženském*. Jinak se začal chovat pokojně a dokonce začal z kazatelny chválit Bratří pro jejich řády. „V neděli před Hromnicemi držel Kyrmezer po nešpoře examen s svými posluchači v kostele, aby mu pověděli, čemu se naučili z kázání ranního? Bratří prý že tak dělají a že dobře jest. Trestal je, že ne pilně do kostela chodí. Snad se vám prý nelíbím. Inu chod'te ale do zboru, však sou Bratří dobří lidé a mají dobré učení, dobrý řád etc. To nejednou mluvil.“ Dnes už neposoudíme, byla-li to Kyrmezerova ironie, prozření nebo již pomatení smyslů.

Ještě se pokusil zvrátit rozhodnutí, třeba tím, že mladému Arklebovi z Kunovic věnoval ke svatbě divadelní hru o Tobiášovi,³⁷⁵ jež byla zřejmě i hrána při této příležitosti (konala se 24.1. 1581 v Ostrohu).³⁷⁶ Jetřichův manévrovací prostor se však slibem daným bratrským pánům zúžil natolik, že o Kyrmezerově osudu bylo prakticky již rozhodnuto, ačkoliv se lze domnívat, že ke Kyrmezerovi i nadále choval přízeň.³⁷⁷ Navíc se proti děkanovi obrátilo i veřejné mínění včetně kněží, z nichž pouze tři se už dříve vyslovili pro to, aby byla sporná kniha tištěna. A mezi jeho kněžími se našel i jeden, který se proti němu tajně paktoval s Vodičkou. Svůj poslední protibratrský spis totiž půjčil kněžím ke přepsání. Poté žádal o jeho navrácení, avšak „Jeden pak kněz jí zapřel, že jí nemá. I poslal mně jí s písničkou vytištěnou o sektě valdenské, takéž přemrzutou. I tož ten milý kněz poslal mně jí, knížku i písničku“,³⁷⁸ píše Vodička. A Kyrmezer se prý stal obětí osočení i ze strany své ženy, která jej měla obvinít z cizoložství – jednou prý vyběhla jako bakchantka na rynek a křičela na lidi, aby nechodili na kázání jejího manžela, neboť je velký hříšník.³⁷⁹ A k tomu přišel děkan i o hospodářský dvůr na Předměstí, který

³⁷⁵ *Pavla Kyrmezera komedie o Tobiášovi*. (Tištěno v Holomúci skrze Fridricha Milichtalera ve čtvrtek po S. Pavlu obrácení 1581. Věnování jednomu z synů Jetřicha z Kunovic, den sv. Pavla obrácení (25.1.) 1581. (Knihopis, č. 4639.)

³⁷⁶ *Bartoškova kronika*, f. 43b.

³⁷⁷ Ještě později, když už Kyrmezer sloužil v Nové Vsi, prý Jetřich pronesl v Brně před některými pány: „že se Bratří vrchovatě knězi jeho odplatili“. (AUF XIV, f. 443b.)

³⁷⁸ AUF XIV, f. 442b.

³⁷⁹ Tyto údaje nutno brát s jistou rezervou a událost se mohla odehrát i mnohem dříve. Jedná se totiž o sběr informací, pořízený účelově Jordánem z Klausenburku, u příležitosti jednání o Kyrmezerovi a jeho knize na

mu shořel.³⁸⁰

7.9. *Poslední Kyrmezerova léta*

Čas velkého děkana se naplnil a Kyrmezer se musel odebrat, jak mu bylo určeno, do Nové Vsi,³⁸¹ kterou po ročním působení vyměnil za Derflu. Ve čtvrtou neděli po velikonocích, když ještě byl v Brodě, několikrát při kázání opakoval, „že jemu musejí Brozané býti svědkové před Bohem toho, že je dobře učil po těch 5 let a k dobrému jim sloužil“.³⁸² To je bezpochyby pravda, přes všeliké jeho špatné vlastnosti byl Kyrmezer vnitřně a celou svou duší především služebníkem sobě svěřených křesťanů.

Bratří se pokoušeli nalézt jakýkoliv argument proti němu, byť třeba jen pomluvu. (Chovali se podobně jako on.) Ve Vodičkově masopustním záznamu je i zpráva jednoho brodského měšťana (jehož jméno není uvedeno), která měla být kritikou nemravnosti Kyrmezera i jiných takových kněží: „Kněz Jiřík Andronyk, jsa děkanem v Prostějově a maje svou ženu, odjal nejprvé panenství ženě Sebestyana Alše, a když se za něj vdala, do Holomouce jezdíval a s ní cizoložil. Ite[m] Kněz Benedykt maje v Čechách ženu a jsa v Ostroze farářem a při sobě maje dívku, zlíhal jí před časem, tak že snad by v pátek odbýti musil, a teprva se s ní s druhou zдал a po sobě obou živých nechal. Ite[m] Johannes z Klatska žák, jsouce u kněze Pavla Kyrmezerského v službě a Zuzana Buščina dcera, smilství se na faře dopustili, a když o to trestáni byli, a domlouváno bylo, proč se takové věci dopustili, pravili, že jim kněz Pavel s ženou svou k tomu příčinu dali, svým smilným scházením, s tím doložením, že by třebas nedbala, aby s ní nikdy nescházel. Ite[m] Více an v podezření jest sám, že když Diviška vdovou jsúc a dům majíc a nemohouc platiti, když napomínána byla o peníze an jí litoval, že jí tvrdě napomínají, potom ten dům od ní vytržil a jí v hoferství měl, tam chodíval, nosíc růže žluté i karlátky, chlubě se, že takové věci v zahradě při domu svém má. A jednou žena jeho udělala se, jakoby vřed jí trápil, a pachtujíc ženy jí držely, on jim řekl, nechte jí necht' blázní, ona nechaje nemoci, hanebně mu lála, zradců slovenských nadávaje, tak o mne

svatomartinském sněmu, odeslaný Esromovi již 19. listopadu předchozího roku. Informátory mu byli Palaeolog, který tehdy procházel Brnem, a Pressius, který snad mohl mít i osobní interes, když Kyrmezera zanedlouho nahradil. (AUF XIV, f. 441a.)

³⁸⁰ Uvádí RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 130.

³⁸¹ V Uherském Brodě byl ještě 9.4. 1581, kdy pokřtil původně novokřtěnecké dítě. 1. května byl do města přivezen jeho nástupce. (*Bartoškova kronika*, f. 46a, 47a.)

³⁸² AUF XIV, f. 442b.

stojíš.³⁸³ Sběr těchto materiálů byl již jen pachutí po dlouhém boji, kde nebylo vítězů.

Pravda je i v tomto případě někde uprostřed. Samuel Martin z Dražova, mající samozřejmě zprostředkované údaje a polemizující s Jednotou, nenalézá na Kyrmezerově počínání chyb: „Ale pracoval dobrý muž darmo: nechtěli na světlo do církevních shromáždění v teplých světnicích kouty milující.“³⁸⁴ Komenský, znající Kyrmezera nejspíše rovněž pouze prostřednictvím archiválií, jež měl k dispozici, než z doslechu přímo z Brodu, o něm soudí již jinak. Přestože by byl rád ve svém názoru spravedlivý a nerad by o mrtvém hovořil neuctivě, píše, že byl nepříkladného života a zlehčuje i jeho snažení. Nebylo to podle něj jednání jednoty s jednotou, tedy rovnocenných partnerů, „ale jedna osoba v to se dávala [...] což vyvésti v moci její nebylo.“³⁸⁵ Přece je však Komenský vůči uherskobrodskému děkanovi shovívavější než k jiným, třeba k jihlavskému Hederikovi a k jeho „žvanicím“.

Kyrmezer, tolik dbající o pravověrnost a v tomto smyslu značně sebevědomý, si přesto vysloužil i další nálepku – pověst heretika. Byl jednou z osob, sloužících biskupu Stanislavu Pavlovskému (1579-1598)³⁸⁶ za příklad bludařských a sektářských kněží, vyskytujících se na Moravě, aby tak přiměl císaře Rudolfa k zásahům proti nim.³⁸⁷ Pavlovský si v dopise z 12.1. 1583 stěžuje císaři jak na ivančického Esroma, tak i na cizince pobývající v Brně, Bechleria z Augšpurku a Nizozemce Habichta a potom na bývalého dominikána Bonifácia, pomocníka Jakuba Paleologa, který je toho času farářem v Nové Vsi na ostrožském panství. V psaní z 19.1. připomněl i Kyrmezera: „Těž o tom jistou a hodnověrnou správu mám, že nějaký Paulus Kyrmezerus velký rouhavec a protivník religii svaté katolické a sekty kalvinské professor.“³⁸⁸ Těchto let jsou v Uherském Brodě za

³⁸³ Ibid., f. 443ab.

³⁸⁴ MÜLLER, Josef (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení*, s. 20.

³⁸⁵ Ibid., s. 134.

³⁸⁶ Pavlovský byl důstojným nástupcem Prusinovského († 1572), který po přechodném období krátkých episkopátů a travičských afér znovu zkonsolidoval moravské katolíky. Zdařilo se mu v roce 1581 přimět Rudolfa k obnovení Maxmiliánova patentu z roku 1566, který biskupům přiznával dohled nad podobojími. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 661.)

³⁸⁷ Již jeho děd Ferdinand opakovaně vyvíjel aktivitu, marnou, aby zavedl řád do ustanovování a kontroly chování kněžstva obou povolených směrů. Ještě roku 1563 vydal mandát proti problematickým kněžím a přilíš benevolentním vrchnostem, které přijímaly kněze, kteří neměli řádného vyzkoušení ani svěcení, či byli bývalými řeholníky. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 616-618.)

³⁸⁸ Podle Růžičky ho za kalvinistu považoval Komenský. Srov. MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení*, s. XXIII;

správce netoliko mnohé z toho města, nyní pána Arkleba z Kunovic, ale i jiné mnohé z okolních míst lidí, tou škodlivou svou kalvinskou sektú nakazil a zavedl, kterýž nyní ve vsi Derfli, blíž města Hradiště za faráře jest. A ten před třema léty knížku slove *Malá biblí* velmi škodlivou a bluduov kacírství jeho plnou, vydal, v kteréž mezi jinými bludy praví tolko dvě svátostí býti, totižto křest a Večeře páně. A jak o jiných svátostech, tak i o té velebné svátostí oltární dobře nesmejší, pravice žeby tu nepravé tělo a krev Pána Krysta, než tolko požehnaný chléb a víno. A nějaké stolka znamení umučení jeho bylo etc. k temž V.C.M. pro lepší toho duvod a vyrozumění odsílám. Též i druhou tenž Kyrmezerus proti pikartom vydal, defedující zjevně sektu kalvinskou a k tomu usilující, aby Bratří valdenští z kalviniány do konce se sjednotili,³⁸⁹ kterýž poněvadž sú škodlivú sektú zjevně mezi lid skrze vydávání takových bludných knih (s kterýchž touto příležitostí na nemalú potupu Písma svatého, biblí jmenuje) roztrušuje. A blíž dotyčného města V.C.M. Hradiště, v jmenované vsi Derfli, pod dotčeným pánem Arklebem z Kunovic jest. Obávati se, aby jak jiná místa kde prve byl, tak i toto a mnohé z dotčeného města poddané V.C.M. těmi bludy svými nenakazil, a knězi faráři téhož města v jeho ouřadu na překážce nebyl a lid od poslušenství a správy jeho neodvedl.³⁹⁰ Nedlouho potom, 26.1., již píše Rudolf Arklebovi z Kunovic v podstatě identický dopis: „Správou toho jistou a hodnověrnou jmíti ráčíme, že nějaký člověk jménem Paulus Kyrmezerus velký rouhač a protivník religii svate

REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 202: „Ex Evangelicis, nempe Helveticam Confessionem sequentibus, ordinem et disciplinam Ecclesiasticam Fratrum virulento ac inconvenienti scripto, A. 1580. perstrinxit, Paulus Kirmezes Slavus, Pastor et Decanus Hunnobrodensis: quem fratres, scriptis ad eum duabus Epistolis, missum fecerunt. Is tandem a suis Auditoribus dimissus, succedente ei in officio Paulo Pressio SS. Theol. Doctore, venit ad Fratres deprecatur culpam, ac inter eos privatam agens vitam, ad obitum usque suum benigne sustentatus fuit.“ [pozn. na okraji: „In Apol. Fratr. Bohem. contra Sam. Martinium p. 99. 100.“] Jak ukazuje marginálie i text samotný, je zde zřejmá závislost na tom, co psal Samuel Martin z Dražova, respektive, co odpověděl Komenský. Pozoruhodné je neustálé opakování toho, jak nakonec byl Kyrmezer na svých protivnicích na stáří závislý. Např. MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení*, s. 133.

³⁸⁹ V polovině sedmdesátých let se vyhrtil spor uvnitř reformačního tábora poté, co se radikálně lutersky orientovaná část sjednotila kolem *Formule concordiae* (1577) a začala nekompromisně potlačovat všechny, kteří se odchylovali. Tak se v jejich očích stala problematickou bratrská úcta k celibátu, praxe soukromé zpovědi a především učení o večeři Páně, které se jim zdálo kalvinské. Tak vliv gnesioluteránství napomohl Jednotě, aby se více vzdálila luterství a přiblížila kalvinismu. Po vypuzení Melancthonových přívrženců z center luterského školství ve Vitemberku a Královci se Bratřím tyto akademie uzavřely. Tak se bratřští kněží vzdělávali na kalvinských školách a odtamtud odnášeli sympatie k tomuto směru reformace. Jako doklad kalvinizace Jednoty bývá uváděno zařazení bratrské konfese do kalvinské *Harmonie confessionum* roku 1581. To se přihodilo bez vědomí Bratří, kteří zprávu o tom přijali s rozpaky. (BIDLO, Jaroslav. *Jednota bratrská v prvním vyhnání* III. Praha : 1909, s. 168nn.) Nicméně tato orientace Jednoty, alespoň u některých jednotlivců, je již zřetelná. (HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří*, s. 154-155.)

katolické a rozsývač sekty kalvinské byvše těchto let v Uherském Brodě za faráře netoliko mnohý lidi z téhož města, ale i z jiných okolních míst tou škodlivou svou kalvinskou sektou nakazil a zavedl, nyní ve vsi Derffli, blíž města našeho Hradiště a nějaký mnich vyběhlejší jménem Bonyffacius...³⁹¹ (Bonifáci Beninkazovi, který měl rovněž jisté vazby k Uherskému Brodu, jak ukazují zápisy z *Bartoškovy kroniky*,³⁹² však hrozilo větší nebezpečí než Kyrmezerovi. Vzhledem k tomu, že opustil řeholi, bylo na něj nahlíženo jako na svého druhu zločince: „I poněvadž na gruntech pana Arkleba z Kunovic týž apostata se přechovává. V té příčině zdání by bylo, abyste V.C.M. tomuž pánu z Kunovic psaním svým milostivě poručiti ráčili, aby takové poběhlce do Vídně v místo od V.C.M. poručené postavití a dopraviti dal, kterýž potom aby svatostí papežské nunciusevi při dvoře V.C.M. přítomnému v moc dán byl, k němuž on jakožto k tomu, který se nad závazkem řeholním a přísahou svou zapomenul bude vědět, jak náležitě trestáním dáti přikročiti.“³⁹³) Nevíme, proč se právě Kyrmezer a Beninkaza stali terčem soustředěného tlaku z nejvyšších míst. Nebylo to zřejmě pouze jejich kalvinismu otevřeně myšlení. Roli zde mohla sehrát snad i blízkost královského města Hradiště, jak ukazuje zdůvodnění v dopisech nebo i pozdější v listu Rudolfa II. do Hradiště ze dne 4.11. 1595, aby byly napomenuty osoby z úřadu městského, které chodí na cizí grunty na nekatolické bohoslužby a o víře katolické rouhavě mluví. Ti z konšelů, kteří by se tomu na odpor stavěli, mají býti potrestáni.³⁹⁴ Bližší pozadí náboženských problémů v Hradišti nám ozřejmuje i *Bartoškova kronika*: „23. dne téhož měsíce [roku 1580] povstala byla obec hradištěcká proti ouřadu, a na ten den před panem podkomořím a jinými pány, panem Jetřichem z Kunovic a panem Zdeňkem Říčanským Kavkú z Říčan a jinými. A byl toho rozbroje příčinu největší nějaký Šimon Vidomovský s pomocníky svými. A tak jsúc pan hejtman zemský a pan podkomoří papežské jednoty, k tomu skrz ten rozbroj přivedli, že jsú kazatelé evangelium svatého

³⁹⁰ Národní archiv Praha, fond č. 20, Moravské spisy české kanceláře a české komory, i.č. 2798.

³⁹¹ ZA, AO, sign. A, i.č. 669, č. kart. 221, f. 1.

³⁹² O tomto knězi se píše v *Bartoškově kronice*, jak jsme již viděli, na více místech. Důležitý je zápis k 9.3. 1581 o narození jeho dvou dcer, dokonce s přesnou hodinou (f. 45a). Je to ojedinělý záznam o knězi a k tomu z jiné lokality mezi podobnými zápisy vztahujícími se takřka výlučně k Uherskému Brodu. Vypovídá buď o Bonifácově velké vážnosti v kraji nebo o zvláštním vztahu k tomuto městu či kronikáři. Bartošek jej zmiňuje i jako vyslance spolu s Pavlem Pressiem na zemském sněmu 19.3. 1584, kteří tam předložili zemskému hejtmanovi řád kněžský (f. 66a). Pokud se jedná o stejnou osobu, píše o něm i Bartoškův následovník kněz Daniel Dvorský, který Bonifáce zmiňuje jako kmotra při křtu své dcery v srpnu roku 1589 a také jako účastníka kněžských synodů – říjen 1592 a potom jakožto kněze v Hluku – 1599.

³⁹³ NA Praha, fond č. 20, Moravské spisy české kanceláře a české komory, i.č. 2797 (dopis z 12.1. 1583).

³⁹⁴ NA Praha, fond č. 20, Moravské spisy české kanceláře a české komory, i.č. 3836.

vypudili a papežence jim do města Hradiště uvedli. Týž bylo pozdvižení se takové stalo léta 1[5]54. ut supra.³⁹⁵ V Hradišti byl řešen také případ jednoho kalvinisty, který se skoro dostal do městské rady. Byl jím Daniel Pekař. Na zákrok olomouckého biskupa se tak však nestalo.³⁹⁶

Stupňující tlak na nekonformní kněžstvo v době závěru Kyrmezerova duchovenského působení měl, jak poukázal František Hrubý, zcela opačný efekt, než který byl zamýšlen. Tak jako mandát z roku 1566 uspišil rozklad utrakvistické církevní správy pod pravomocí pražské konzistoře, tak nynější kampaň urychlila vybudování nové nekatolické církevní organizace v zemi, která přetrvala až do Bílé hory.³⁹⁷

Kyrmezer nesložil ruce v klín ani v Nové Vsi, což dokládá i tato kampaň vůči jeho osobě. Sepsal tam apologii a hodlal ji vydat rovněž knižně. Poslal ji do Prahy doktoru Hájkovi a mistru Kodícillovi a ukazoval mnohým, Pressiovi nebo Jeronýmu Šlikovi. „Žádný mu k vydání neradil, než každý za zlé měl“. Kyrmezer měl již punc nedůvěryhodné osoby. Kdysi na podzim 1581, když pobývali v Napajedlích někteří páni a Kyrmezer byl s nimi, „podali mu nějakých nepříjemných slov i lhářů nadali“. A tak i těmto pánům následně poslal svou apologii, aby dokázal, že o Bratřích psal pravdu. Ti páni nebyli bezvýznamné osoby, naopak. Adresáty byli pan Čeněk z Lipé a na Hodoníně, maršálek Království českého, pan Jan z Žerotína a na Rosicích, pan Fridrich z Žerotína a na Židlochovicích a pan Jan z Žerotína a na Břeclavi. V průvodním listu jim píše: „Vím, že jest nemalé zhoření srdcí vaší milosti proti mně. Neb se ze všech stran mnohými příčinami, mluvením i posuňky to ukazuje a nětco toho sám osobně sem zkusil, zpatřil a slyšel nevelmi dávno na Ostrově. K čemuž na ten čas jiného činiti a říkati nemohu, než že nejvyššímu, nejmocnějšímu a nejvěrnějšímu nebeskému patronu mému [...] poručiti musím.“ Velkou nevoli proti sobě se v dopise pokusil vysvětlit a změnit. Tomu měla sloužit přiložená apologie „kterouž z náležitě potřeby napsanou vůbec vydati dávno sem mohl i měl...“ Nešlo jen o jeho osobu „ano nejpředněji a nejvíce pro zastávání a vysvědčení za pravé pořádné svatého ministerium našeho církevního, kterémuž se nekřesťanské utrhaní, zlehčení, potupení a odsouzení děje v kázání, v mluvení, ode všech téměř starších a

³⁹⁵ *Bartoškova kronika*, f. 41a.

³⁹⁶ KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III., s. 463. Datováno v Kroměříži 23. srpna 1585.

posluchačích zbořských.“ Vydání se vzdává (je to evidentně poučení z ohlasu předešlé knížky), pánům uvádí příčiny. Mezi nimi je i signál, který vysílají ke katolíkům, když uveřejňují polemiky mezi sebou, „aby nebyla větší příčina dána nepřátelům našim plesání a radosti nad naší domácí roztržitostí“. Naopak, sjednocení je nejvýš vhodné a potřebné: „...tisíckrát lépe, Pánu Bohu příjemněji a vzácněji a týž církvi radostněji a užitečněji bylo, aby mezi námi s obou stran všeliká rozdělení a roztržitosti přestávaly a do pekla k jejich vlastnímu rodiči a rozsíváči odeslány byly, abychom sobě s obou stran, ne k překážce, ale jako jedna strana, ba jednoho těla společní údové, k společné pomoci byli k vzdělání, zachování a fedrování svatého ministerium a konečně k spasitelnému skončení věčného blahoslavenství a spasení, skrze upřímé posluhování téhož svatého ministerium, jakožto poselství nám od Pána Krysta svěřeného, k tomu a neb jinému shromáždění a přivedení vdov církevních, naší takové péči svěřených. Očež a ne o jiné že jsem vždycky usiloval a věrně pracoval v pravdě se poznává a vysvědčuje ve všem mém jednání. Ale bezpochyby naši z obou stran hříchové a veliká nevděčnost, tomu při nás před Pánem Bohem k nemalé ještě překážce jsou. On se rač aspoň již nad námi smilovati a satanáše zlostného toho philautyckého pod nohami našimi brzo potříti. Amen.“³⁹⁸ Kyrmezer byl vždy slušným analytikem stavu věcí i hrozeb budoucích. Kdyby kolem sebe nešířil nečestné a zbytečné údery, nutně hněvající protivníka, byl by možná úspěšný. Dopis pánům také poněkud relativizuje bratrské odsudky vzhledem k němu, kterého jakožto brodského děkana obviňovali ze snahy podřídit bez oprávnění, bez pověření, celou moravskou církev sobě. V Nové Vsi byl vesnickým farářem, který sotva mohl pomýšlet na velkou církevní politiku, přesto se výrazně angažuje dál.

Někdejšímu děkanovi nepomohla ani tato aktivita, jejíž další důsledky nejsou již známy. A vůbec nevíme, co konkrétně podnikal jako farář v Nové Vsi či Derfli. Jen tu a tam je uvedeno jeho jméno mezi kněžimi děkanství, kterému kdysi vládl. Avšak zřejmě vzhledem ke kampani vůči jeho osobě, jež vedla až k císaři, nedobrovolně opustil i Derflu³⁹⁹ a útočiště našel v uherském městě Holíci,⁴⁰⁰

³⁹⁷ HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 277.

³⁹⁸ AUF XIV, f. 444a-446a.

³⁹⁹ RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 137, uvádí spekulaci, že někdejšího děkana udal jeho rodný bratr, katolický kněz, který se dověděl o místě jeho pobytu od Palaeologa. To nezní příliš pravděpodobně. Vysvětlení, které Růžička v zápětí nabízí, se jeví jako nejpravděpodobnější. Stanislav Pavlovský mohl být na Kyrmezera upozorněn při pátrání po Bonifáci Beninkazovi. Jisté ale je, že Kyrmezer se musel poroučet, zatímco Bonifacius působil v kraji dále. Růžička nalezl i další z hlediska

nedaleko za zemskou hranicí. I tam byl stále aktivní. Roku 1584 tam napsal a o rok později v Hlohovci vydal svůj poslední spis *Confessio fidei de vera aeterna deitate Jesu Christi...*⁴⁰¹ Po krátkém čase se nakonec vrátil do Uherského Brodu, kde si přilepšoval jako soukromý učitel děvčat, když mu prý Arkleb nechtěl propůjčit žádnou faru, a podle bratrských pramenů, které to opakovaně uvádí, upadl do velké bídy a byl odkázán na starostlivost svých někdejších protivníků.⁴⁰² Zemřel 19.3. 1589 a byl pochován ve svém děkanském chrámě.⁴⁰³ Vzhledem k mlčení pramenů o tomto závěrečném úseku jeho života můžeme předpokládat, že jeho počínání nijak nevbuzovalo pozornost a žil jako každý jiný měšťan. Do veřejných záležitostí už nijak nezasahoval. V roce 1591 zemřel i Kyrmezerův soupeř Bratr Jan Vodička, kterého na návštěvě v Ivančicích ranila mrtvice.⁴⁰⁴

pozdějšího vývoje zajímavou souvislost. Když císař vyhověl biskupově žádosti a nařídil mu, aby Beninkazu a Kyrmezera, dobře opatřené, aby ujítí nemohli, nechal dopravit do Vídně, radil se Arkleb, který měl provinilce vydat, s Fridrichem z Žerotína. Ten mu poradil, aby se těchto kněží zastal, s odůvodněním, že nejsou kalvinisty, jak jim bylo vytýkáno, i to, že Kyrmezerovi po smrti svého otce Jetřicha derflanskou faru odjal a že už není na jeho panství, a že Beninkaza je člověkem pobožným, spravujícím se podle konfese augšpurské. Kyrmezer podle Růžičky až potom opustil Derflu, když Arkleb tlaku císaře neodolal. O Kyrmezera, jehož nemiloval, prý mu nešlo, ale o svobody zemské.

⁴⁰⁰ RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 139, odkazuje na AUF XIII, f. 310b-311a, 330b-331a.

⁴⁰¹ *Confessio fidei et doctrinae de vera aeterna deitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi Emanuelis, continens eius brevem sed plana, certam, et firmam demonstrationem, collatione aliquot dictorum Veteris et Novi Testamenti atque mutua utrorumque inter se explicatione, ad analogiam nostrae orthodoxae catholicae fidei christianae Pauli Kyrmezeri, contra omnes antichristos veteres et recentiores, quocumque hi sane nomine gaudeant, et quacunq; forma suis sese mancipiis prostituant. Ignat. Epist. ad Antioch. Quisquis unum et solum annunciat Deum, ut tollat Christi deitatem, Diabolus est. Anno Verbi incarnati [1585] Galgocii [Hlohovec] Typis Valentini Mantskouiti. (SAKTOROVÁ, Helena - KOMOROVÁ, Klára - PETRENKOVÁ, Emília - AGNET, Ján. *Tlače 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej*. Matica slovenská : 1993, s. 233.)*

⁴⁰² AUF XIII, f. 331a.

⁴⁰³ Zprávu o jeho smrti zaznamenal Daniel Dvorský v *Bartoškově kronice* „19. [martii 1589] Dominus Paulus Kyrmezerus moriebatur, altero post die in superiore templo clastro hunnobrodense sepeliebatur.“ (f. 77a). Kyrmezera následovala na věčnost již v červnu toho roku i jeho manželka Barbora (f. 77b).

⁴⁰⁴ „Téhož Léta [1591] vmřel B. Jan Aqin, (i: m: Zřizen na Kněžstwj 1562 w Boleslawi) přigel do Ewančyc we čtvrtěk před Swatým Pawlem, zdraw gsa w sobotu s ginými Bratřjmi do lázně tu bratrské w domě ssel, po lázni dobře powečeřel, potom po wečernjm modlenj ssel na horu do hostěnice spátí nestýskage sobě nic. Potom málo před pul nocý t. w 11 hodin na německém Orlogj wstal a ssel na pawlačku, a zprawě potřebu přirozenau wstávage z stolice wpadl na zem až prkno w swisljch wyrazil do zahrady. Tu hned sslakem poražen oněměl a tak gakž z země zdwižen byl položen na lože, a když pět hodjn na německo bylo vmřel. A mrtwý odtu dolu welmi prácně snessen a toho dne t. w. iij. neděli po třech Králjch za městem w kosteljka pochowán. Bratr Ján Effrem po nespornjm kázanj o něm dal swědectwj. My kteřjž sme v něho w čelednosti bywali, nemalé swědectwj o něm bychom dáti mohli a t. d. A něčeho se zanechává až do dne blahoslaweného wzkjřssenj. Zprawcym byl w Pferowě, potom w Brodě Vherském až do smrti. Do Rady aukzě w towarjžstwj zawolán byl (i: m: w Pferowě) Léta 1567. Na Kněžstwj byl rzjen Léta 1562.“ (*Todtenbuch*, s. 287; REGENSVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 327.) O několik let dříve, v roce 1586, zemřel v Uherském Brodě mladý kněz a Vodičkův pomocník: „Téhož Léta [1586] vmřel w Brodě Vherském Kněz mladý B. Krystoff. Ten čtvrtěk po 24. Neděli po Swatě Trojicy w Bratra Jana Akwjna za pomocníka byl. (i: m: Zřizen k Kněžstwj 1576 w Slawkowě).“ (*Todtenbuch*, s. 281.) A konečně 4.5. 1587 zemřel i Vodičkův vlastní bratr B. Petr Hermon (polský *Todtenbuch*, s. 119b) Hrejsa (*Sborové Jednoty bratrské*, s. 18) s odvoláním

Kyrmežera jsme mohli nahlížet ponejvíce z hlediska jeho kontroverze s Jednotou. Přestože tento konflikt vznikl poněkud mimoděk, v procesu energických reforem nastoupivšího ambiciózního děkana, přerostl posléze v hlavní náplň jeho snah a stal se i kamenem jeho úrazu. O Kyrmežerových dalších aktivitách a reformách kontubernia nebo jenom o jeho vedení jsme informováni velmi málo a nepřímě. Nemůžeme se však domnívat, že by toto pole vyklidil a zcela se soustředil na Vodičku a Jednotu vůbec. Někdy se svým protivníkům věnoval více, někdy vyčkával. Z hlediska jeho farářského působení byla Jednota jakousi projekční plochou, kde se zobrazovaly i problémy vlastního společenství. I on sám musel promýšlet, zda to či ono z vlastní praxe je správné a odpovídá Božímu zákonu. V tomto smyslu to bylo tvůrčí a pozitivní napětí. Negativa tohoto urputného boje lze domyslet a jsou z uvedeného dostatečně zřejmá a zdá se, že převažují. Nabízí se otázka, zda Jednota zničila Kyrmežera nebo se zničil on sám. Bůh sud'. Viníků, ale i poražených zde bylo více. Jednota setřásla Kyrmežera, avšak problému, který tkvěl v jejím vyhraněném sebepojímání a vytvářel neustálý zdroj napětí, se nezbavila. To ukazuje i případ Kyrmežerova nástupce.

8. Reformní snahy uherskobrodských děkanů – Pavel Pressius

8.1. *Dr. Pavel Pressius (Přáza),⁴⁰⁵ v letech 1581 – 1586 farář a děkan uherskobrodský*

Tohoto druhého z dvojice velkých děkanů poněkud zastihuje, s ohledem na působení v Uherském Brodě, postava jeho energického předchůdce, neprávem. Je to stejně výrazná a aktivní osobnost s velkým učeneckým rozhledem a nemalou životní zkušeností, nabytou ještě před příchodem do Uherského Brodu, ve kterém se jeho životní příběh rovněž uzavřel. Pressius se narodil v Kouřimi.⁴⁰⁶ Svá studia absolvoval ve Vitemberku, kde dosáhl mistrovského gradu, poté přišel do Prahy a 23. dubna 1568 byl zapsán na filosofickou fakultu. V letech 1570 – 1571 spravoval jakožto probošt Karlovu kolej, v níž také bydlel. Ve stejném roce byl jmenován

na Wolného (I, 3, s. 302) uvádí, že zde v Brodě působil B. Jan Hermon, pozdější konsenior, zesnulý 28.7. 1636. (O něm i REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 329, říká o něm, že byl „probus et modestus“.)

⁴⁰⁵ Toto jméno prakticky neužíval, ale jen svůj latinský pseudonym. „...přijímá jeho jest Přáza, z čehož on sobě zformoval Pressia.“ (AUF XIV, f. 455.)

⁴⁰⁶ Měl staršího bratra „kněze Šimona, kterýž se tam kdys v Přerově s Pacholaty mrskával, o čemž zmínka v

jedním z examinátorů a stal se i správcem univerzitních důchodů. Zamýšlel přednášet teologii, konkrétně vykládat list Galatským, setkal se však s nesouhlasným postojem děkana. Prý by to bylo proti starým zvyklostem a narážel zde i na odpor horní kapituly, která se tomuto bránila pro protestantský charakter univerzity, protože tehdy nebyla nikomu povolena profesura teologie. Navíc Pressius nebyl ani mistrem teologie. I kázání studentům, do nichž se pustil, mu byla odepřena. Proto se odebral do Vídně, kde si opatřil doktorát z teologie, aby mohl těmto překážkám čelit.⁴⁰⁷ Po krátkém pobytu v Čechách odjel v roce 1573 do Lipska, kde byl preceptorem hraběte Jeronýma Šlika a po návratu do Prahy se v roce 1575 podílel na přípravě *české konfese*, jako jeden z jejích hlavních redaktorů. A vrací se rovněž na fakultu, opět je mezi examinátory a 9. října roku byl zvolen děkanem filosofické fakulty. Pressius přestože odmítl tento úřad převzít, byl opětovně volen. A tak ač nerad, děkanem fakulty se stal a byl jím do dubna 1576, kdy bylo vyhověno jeho žádosti o uvolnění. Vydal se na studia, zapsal se na učení v Marburku, ale nesetřval tam dlouho. Postupně měnil místa působení, už jako kněz – Kutná Hora, kde sloužil v kostele sv. Jiří německy mluvícím havířům (1576-1577),⁴⁰⁸ – Štýrsko, kde se stal superintendentem, z tamního vyhraněně luterského prostředí však zakrátko odešel.⁴⁰⁹ Tak se dostal na Moravu do služeb Kunoviců. Jak píše Růžička, stalo se tak „nepochybně na doporučení pánů, Bratřím velmi blízkých“.⁴¹⁰ Stal se počínaje svatým Jiřím 1581 farářem a děkanem v Uherském Brodě. Do města byl přivezen z Louky⁴¹¹ až 1. května předními měšťany Jiříkem Bartoškem a Mikulášem Knihařem. Přijel i se svou manželkou Markétou a synem Janem.⁴¹² Ačkoliv třeba Bartošek, který ve své kronice příjezd nového děkana

Osvědčení, a kterýž v Slavkově umřel léta [údaj chybí]“ (AUF XIV, f. 455.)

⁴⁰⁷ Tak to vysvětluje Růžička, patrně podle Hrejsy. V AUF se píše pouze o hlásání Slova Božího: „Z Vítemberka se vrátiv pobyl v Praze nětco. Zachtělo mu se potom doktorství a ode mne commendaci žádal k Nikodémovi Vacetýnskému, kterýž na ten čas v Vidni byl, aby podle obdarování jakéž má promoveret eum in Doctorem Theologiae. A toho že pro nic jiného nežádá, než aby volně kázati mohl slovo Boží v Čechách, kdyby na kněžství ordinován byl v Němcích, že by mu předce ne povolili toho, než doktorovi že brániti nebudou moci. Takž on v Vidni bullatus Doktor učiněn.“ (AUF XIV, f. 455a.)

⁴⁰⁸ Tyto údaje vyhledal Veleoslav Růžička.

⁴⁰⁹ „...téměř s potupou oddad vysazen.“ Důvodem měla být *Concordia Smidelini*. (AUF XIV, f. 455b.)

⁴¹⁰ Již v době svatomartinského sněmu v Brně roku 1580, kdy se jednalo o Kyrmezerově osudu, poskytoval Pressius, jak jsme viděli, Jordánovi údaje o počínání problematického děkana v Brodě. Byl tedy přinejmenším informován o poměrech ve městě, kde se měl zakrátko stát děkanem sám. (AUF XIV, f. 441a.)

⁴¹¹ Nejstarší ze synů Jana z Kunovic, zakladatele rodového dominia, Jan z Kunovic a na Louce († 1566 u Rábu) vybudoval v této vsi své sídlo. Pohodlí a klid zde využíval zmiňovaný Palaeolog. Pressius tam pobyl patrně jen krátce.

⁴¹² RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 142-144; HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 136; AUF XIV., f. 455ab. Jeho manželka byla již při příjezdu

popisuje, nesděluje žádné informace o změně poměrů na náboženské scéně ve městě, je zřejmé, že nastala. Pressius byl vzdělaný a již zkušený kněz,⁴¹³ který byl velmi dobře informován o předešlých událostech, proto se snaží vystupovat umírněně. Nové poměry s úlevou přijal i Bratr Vodička.⁴¹⁴ Do správy děkanství se však Pressius pustil s veškerou svou energií a navázal na Kyrmezerovu aktivitu velmi podobnými kroky. Od svého předchůdce se nelišil výrazně ani teologicky. A podobně jako zpočátku Kyrmezer, projevil i Pressius zájem o Jednotu. Ten se však odvíjel od mezilidského pochopení, touhy po přátelství, nikoliv, jako u Kyrmezera, od přání vzájemného sjednocení na základě kněžského schůzování. Výrazem takového respektu byla třeba nabídka, aby Vodička přijal kmotrovství jeho dcery nebo aby se zúčastnil svatby jednoho z kněží. Vodička se však držel stranou a vždy se omluvil.⁴¹⁵ Vztah mezi Pressiem a Vodičkou byl natolik vstřícný, že si někteří pozdější autoři představovali, že bratrský správce nastoupil na jeho místo do čela utrakvistického děkanství.

8.2. Svěcení vlastních kněží

Že Pressius nebyl nevýraznou osobností, dokazuje jeho způsob řešení problémů s ordinací kněží ve vzdálených reformačních centrech. Když se ze slezského Břehu vrátili s nepořízenou tří vybraní kandidáti z jeho děkanství,⁴¹⁶ mezi nimiž byli již zmiňovaní Martin Malobický a Jan Lovčanský,⁴¹⁷ rozhodl se děkan po poradě se svým kněžstvem i ještě žijícím starým pánem Jetřichem z Kunovic, že ordinaci provede sám. Důvody byly zřejmě ryze praktické, bylo potřeba obsadit dvě fary a úvahy o cestě do Německa byly vzhledem k aktuálnímu morovému nebezpečí zamítnuty. Jistě, mohla to být i příležitost k utvrzení vlastního suverénního

těhotná a 6.9. 1581 mu porodila dceru Zuzanu. V dubnu 1584 se jim narodil syn Pavel, který však již v červnu zemřel. (*Bartoškova kronika*, f. 47a, 49a, 66b, 67b.)

⁴¹³ A nezabýval se jen teologií. Známy je jeho vícekrát vydaný slovník – *Vokabulář v nově spravený. Vocabularium trilingue, pro usu scholarum diligenter et accurate editum*. Vyšel v letech 1582, 1616 a ještě někdy v polovině 17. století. (Knihopis č. 14 357-14 359.) Ve Vědecké knihovně v Olomouci je pod sign. 600.107 poslední vydání *Vokabuláře*, vydaného v Praze u Daniela Michalka někdy mezi lety 1670 – 1689.

⁴¹⁴ „Léta 1581. v outerý den Královny nebeské B. Akvín napsal, že u nich díka Bohu pokojněji. P. D. Pressius velmi pěkně se k Bratřím ukazuje, jakoby téměř náš vlastní byl, pročež nejedna pohanění snáší, až i to, že pikhartem jest, však sobě toho on nic neoškliví.“ (AUF XIV, f. 455b.)

⁴¹⁵ AUF XIV, f. 445b.

⁴¹⁶ Tam se vydávali tradičně moravští kandidáti ke svěcení. Nyní však svěcení odmítli udělit údajně pro zákaz vrchnosti k ordinování kandidátů z Čech a Moravy.

⁴¹⁷ K Pressiovým pomocníkům mimo Malobického a Lovčanského patřil patrně i Jan Krispus, kterému se 4.5. 1583 narodila dcera Anna a je zaznamenán i jako kmotr Dvorského syna Jana roku 1591. Krispus, patrně jako farář v Újezdě (u Valašských Klobouk), se v roce 1593 oženil, avšak v roce 1599 byla jeho žena již vdovou.

postavení děkana. V každém případě rozhodnutí pro svěcení ukazuje Pressiovo sebevědomí i jeho teologickou orientaci. Otázky po apoštolské sukcesi jsou v tomto případě nemístné. Za pozornost snad stojí, že Jetřich projevil vůli, aby se ordinace provedla způsobem, jak to dělají Bratři. Zřejmě ne všichni dotázaní kněží souhlasili, ale nakonec se zřízení vybraných kandidátů v neděli druhou po Velikonocích 1582 při přítomnosti 25 kněží a lidu v horním kostele uskutečnilo.⁴¹⁸ Stalo se tak podle řádu již dříve vypracovaného děkanem. Ordinanti museli před obřadem stvrdit několikabodový slib. Prvím bodem bylo přihlášení se k věroučnému konsensu. Jsou zde uvedena ona starokřesťanská symbola a uznávané soudobé konfese. Mezi nimi je podle Pressia rozdíl – stará vyznání jsou výrazem obecné křesťanské víry, nové konfese tuto víru „summovně“ obsahují. Jsou od časů Husových milostí Boží od bludů Antikrista osvěcovány a vysvobozovány.⁴¹⁹ Výslovně je jmenována i bratrská konfese. Druhým bodem slibu je věrnost děkanství, schváleným pravidlům a respektování představených. Třetím je řádné vykonávání povinností, pátým a posledním bodem je stavu odpovídající chování a obstarávání obživy. Agenda svěcení, sestavená pro tento účel, měla tento obsah: Nejprve byli kandidáti služby dotázáni, zdali jsou ochotni tuto službu vykonávat podle požadavků, které jim byly vyjmenovány. „K tomu ke všemu, tak jakž předešle nám starším a předloženým církve to vše dobrovolně, náležitě a křesťansky, pod nejvyšším závazkem svým, před Bohem slíbili a připověděli. Přiznáváte-liž se teďky zjevně před církví svatou? Oznamte. Přiznáváme. Chceteliž pak přípověd takovou váši, k níž se teď zjevně přiznáváte, Bohu a církvi jeho s[vat]é a nám věrně a stále zdržeti a plniti. Chceteliž? Chceme. Dejž nám to všemohoucí věčný Pán Bůh tak opravdově, jakž na to ohlášení vaše opravdové a důvěrné, k dojítí a vysvědčení svatého kněžství vašeho, a k vašemu v něm posilnění potvrzení i rozmnožení ve všelické milosti Božské, ruce naše na vás se vzkládají, a skrze to vám se ouřad svatého kněžství odevzdává. Ve jméno jediného pravého věčného Boha, Otce Syna i Ducha svatého na věky požehnaného, Amen.“ Po vzkládání rukou následuje prosebná modlitba kněží: „Všemohoucí, věčný a milosrdný P[ane] B[ože] náš, račiž vás všelikými vám a církvi jeho potřebnými dary D[ucha] S[vatého] naplniti a vás v tomto vám již řádně

(*Bartoškova kronika*, f. 59b, 78b, 79b.)

⁴¹⁸ Okolnosti svěcení a text Pressiovy agendy ordinace včetně znění slibu světců v AUF XIV, f. 455b-462a. Též BECKER, H. *Bohmisch Pastoren in Anhalt ordinirt 1583 – 1609*. Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Protestantismus in Österreich, roč. 17, s. 80-83.

⁴¹⁹ AUF XIV, f. 456b-457a.

odevzdaném a poručeném kněžství svatém, zvolené nádoby milosti své, a hojně služebníky Slova svého vždycky činiti, k své cti a slávě a k vašemu církve jeho s[vat]é spasitelnému dobrému: Amen.“ Následně jsou vyzváni ostatní přítomní věřící, aby se připojili k modlitbě. Nejprve je recitován Otče náš, potom se říká: „Všemohoucí věčný milosrdný Bože, kterýž si skrze ústa nejmilejšího syna svého Pána n[ašeho] J[ežiše] K[rysta] propověditi ráčil; Žeň zajisté jest mnohá, ale dělníkův jest málo, protož proste Pána žni, ať vyše dělníky na žeň svou. I spoléhajíce my na takový tvůj slib a rozkaz Božský, a patříce na veliký nedostatek hodných dělníkův, při vinnici tvé mezi námi: pokorně a srdečně tebe prosíme, náš milostivý Otče, račiž tyto obecné a společné modlitby naše milostivé slyšeti, a těmto služebníkům tvým, tobě podle vyměření Slova tvého řádně oddaným a posvěceným, kteříž spolu s námi k rození a kázání evangelium tvého povolání jsou. Duchu Svatého štědře udíleli, aby spolu s námi tvé svaté Slovo, v upřímnosti kázíce, a vždycky v pravém poslušenství víry se nacházejíce tudy církev tobě u velikém počtu shromažďovali: shromažďenou napravovali a rozmnožovali, a ve všeliké povinnosti sva[t]ého ouřadu a povolání svého, vždycky se před tebou upřímí, věrní, bedliví, a stálí nalézali, aby tudy tvé jméno mezi námi osvěcováno, tvé království rozmnožováno, a tvá vůle s[vat]á konána byla k tvé cti a slávě. Račiž naproti tomu, milý Pane, nás všechny chrániti proti branám pekelným: rač všeliké hanebnosti, ohavnosti a zlosti Antykrystovy, všem vnitřním i zevnitřním církve tvé nepřátelům, a zvláště pak zjevným, povolání našeho církevního potupníkům, všem kacířům, rotám sektám a nekajícím hříšníkům, kteříž bezpřestání jméno tvé svaté mezi námi potupovati, království tvému překážku činiti, a vůli tvé protiviti se nepřestávají, vždy někdy sám mocně odolati: a všeliké bezbožnosti jejich, kteréž proti vyvoleným tvým provozovati usilují konec učiniti. Touto společnou a srdečnou modlitbou naší, kterouž si nám sám předložiti přikázati a zaslíbením tvým ujistiti ráčil, uslyš a naplniž, náš mocný Bože, jakž na těchto nových služebnících tvých taky na nás a na všech volených v církvi tvé svaté, jakž pak srdečně věříme a doufáme, že to učiniti ráčí se pro milého syna tvého P[ána] n[ašeho] J[ežiše] K[rista], kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ jest a kraluje pravý Bůh na věky. Amen.“ Poté se děkan obrátí ke zřizovaným kněžím, řka: „Důvěřujtež se srdečně, že modlitby tyto naše uslyšány jsou, a protož již jděte a paste stádo Boží, kteréž vám poručeno jest, a naučte podlé řeči apoštola věrnou péči o ně, ne bezděky, ale dobrovolně, ne pro mrzký zisk, ale ochotně a z milosti a ne jako

panující nad lidem Páně, ale jako za příklad se stádu postavující a když se ukáže kníže pastýřův, vezmete tu neuvadlou korunu slávy, všechněm dobře rytěřujícím v Krystu zaslíbenou. Rcete, Amen.“ Pak promluví ke shromážděné obci: „Nejmilejší v K[rystu] P[ánu] budiž důvěra vaše celá a dokonalá, o těchto služebnících Pánu posvěcených, že sou praví poslové a legáti Krystovi, ti a takoví o kterýž vlastně Pán mluví ráčí říka; Jakož mne poslal Otec etc. Z té příčiny přijmětež je podle napomenutí apoštolského nejináč než jako anděly Boží ba jako samého K[rysta] P[ána], na jehož místě k vám poselství dějí, a vám se představují. Milujtež, ctětež a zvelebujtež je i svatě povolání jejich, všelikým, Bohem vyměřeným způsobem, pokorně se jim poddávající pro Boha a spasení své, ve všelikou poslušnost Slova Božího, a v pravou pobožnost křesťanskou s prokazováním k nim skutečné lásky, a vděčnosti za výbornou při vás práci jejich: abyšte tudy velebili v nich Krysta P[ána], rozšiřovali království jeho mezi námi, a nabývali tím způsobem konce víry vaší, to jest spasení duší vašich. K tomu rač vám i všechněm věřícím, dopomoci všemohoucí Bůh na věky požehnaný. Kteříž toho žádáte, rcetež všickni důvěrně, Amen.“ Obřad svěcení uzavírá závěrečná modlitba: „A aby milý Bůh tyto žádosti a modlitby naše nám naplniti ráčil, za to k němu takto zvolíme. Uslyš Pane Bože prosíme etc. Modlme se.

Hospodin požehnej vás a ostříhej vás. Hospodin osvět' tvář svou nad vámi a smiluj se nad vámi, Hospodin požehnej vám a dej vám svou všelikou milost. Dominus benedicat vobis ut faciatis fructum multum.“⁴²⁰

Podle této agendy Pressius vysvětil za asistence šesti starších tři nové kněží. Ordinace vlastních duchovních se později stala předmětem dohadů, zdali je vůbec platná. Způsobila problémy zvláště jednomu z nově zřízených, Martinu Malobickému, který se stal za čas Pressiovým nástupcem.

Děkan sestavil i speciální agendu pro ustanovování duchovních správců k příslušným farnostem, které se obvykle konalo při svatém Jiří. Při tom byl pochopitelně vyžadován předchozí souhlas kolátora, který si příslušného kněze zvolil. Agenda se týká řádného uvedení kněze v úřad a potvrzení jeho představenými. Nejprve jsou dotázáni farníci, zdali kněze přijímají. Jestliže by kdo cokoliv namítal, ať to oznámí. Pak jsou farníci vyzváni, aby prohlásili, že o tohoto správce žádají a že jej budou respektovat. Potom je vyzván kněz, zdali tento úřad přijímá. Opět je dotázán – 1. zdali se chce vyvarovat úchylek v kázání a učení Slova

Božího a „božskou pravdu, této sobě svěřené církvi, v čistotě kázati a jí tomuto lidu Páně, což můžete nejsrozumitelněji a nejvlastněji přednášeti“. 2. zdali „...při všelikých služebnostech církevních: při Slova Božího kázání a vyučování bedlivém mládeže a lidu obecného v katechysmu. Též při posluhování velebnými svátostmi, obzvláště pak při zprávě lidu Páně a kázni církevní takové, kteráž by sloužila k rozmnožení pravé pobožnosti a k zastavení i k vyplnění, hanebných smrtedlných hříchův v lidu Božím, nejináč než tak, jakž Slovo Pána Boha a podle něho dobrý způsob snešení církevní ukazuje, a neb budoucně ukazovati bude, chovati se chcete a budete.“ 3. Zdali chce vést řádný a příkladný život.

Vysloví-li se kladně, následuje odevzdání církve: „I poněvadž podle tohoto vašeho obojí strany ohlášení, to se z milosti Boží při vás obojích nachází, což P[án] B[ůh] předně při svých vyvolených míti chce a žádá, a na čem dobrá spasitedlná zpráva církevní, a spasení lidu Božího nejvíc záleží: a tak žádné nejmenší překážky nenalézá při žádné straně, pro kterou by volení jeho [milos]ti pana kollátora a vaše požádání, skrze řádné dodání vám tohoto zvoleného zpravce, k svému potvrzení a skutku přijíti neměla. Z té příčiny já mocí pravých klíčů církevních, podle obecného snešení, předložených starších zpravců církevních, v s[vat]é jednotě děkanství našeho, vás ctihodný kněže N. příkladem apoštolským a prvotní církve s[vat]é křesťanské, za zpravce a pastýře církve této Krystovy potvrzují, vyhlašují, a ustavují, a jí vám k dobré a spasitedlné zprávě vaší mocné poroučím a [o]devzdávám, ve jméno Otce, Syna a Duchu svatého, jediného pravého Boha na věky požehnaného. Amen.“ Poté jsou přednášeny prosebné modlitby a písně. Obřad uzavírá závěrečné vybídnutí a písně: Nejmilejší v K[ristu] P[ánu] budiž dověrnost vaše celá a dokonalá, o tomto vám řádně předloženém a představeném zpravci vašem, že jest jeden z pravých služebníků a věrných náměstků Krystových, těch a takových o kterýchž vlastně sám Pán mluvíti ráčí řka; Jakož mne poslal Otec, tak i já posílám vás, kdo vás slyší etc. Z té příčiny přijmětež jej všickni, podle napomenutí apoštolského, ne jako člověka, ale jako anděla Božího, ba jako samého Krysta Ježíše, na jehož místě on k vám poselství děje a vám se představuje: milujtež, ctětež a zvelebujtež jej, i s[vat]é povolání jeho církevní, pokorně se jemu poddávající, pro Boha a spasení své, všelikou poslušnost Slova Božího, a v pravou pobožnost křesťanskou, s p[ro]kazováním k němu skutečné lásky a vděčnosti, za výbornou práci jeho při vás, abyšte tudy velebili v něm K[rista] P[ána] a rozšiřovali

⁴²⁰ Ibid., f. 458b-462a.

království jeho mezi vámi, a dosáhli tím způsobem konce víry vaší, to jest spasení duší vašich.

K tomu rač vám všemohoucí Bůh, všechněm dopomoci, na věky požehnaný. Kteří toho žádáte, rcete všickni vespolek důvěrně. AMEN. Hospodin požehnaný, osvět' tvář, vzhledniž, Víme že si vstal zajisté etc."⁴²¹

8.3. *Pressiova věrouka*

Také Pressius byl vícekrát obviňován z toho, že se věroučně odchyluje od legální báze, rovněž že podléhá kalvínství. To mu bylo skutečně blízké. Rozhodující je pro něj však shoda se všeobecnou křesťanskou tradicí, založenou v Bibli. Přihlášení k této tradici ukazuje Pressiem formulovaný slib kandidátů duchovenské služby, které zřizoval. Považoval za směrodatné vyznání *Athanasiovo, nicejské, chalcedonské, efezské*, pak také z roku 1566, *bratrskou a českou*.⁴²² Podobně v článku XXXII jeho *Řádu pro děkanství brodské* z roku 1583⁴²³ uvádí věroučnou základnu: „víra [...] tak, jakž vůbec ukazuje *snešení Apoštolské a vyznání víry svatého Atanázia a concilium Nycenského, Efezýnského, Chalcedonenského*, i jiných těm podobných svatých a s *Slovem Božím všelijak se srovnávajících* obecných koncilií a snešení i vyznání církevních, obzvláště pak těch, kteréž in *Harmonia Confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum Ecclesiarum*⁴²⁴ obsažené, a vůbec ode všech nejpřednějších učitelův a pravých skutečných následovníků svatého Evangelium po vší Evropě, pravdivě a jednomyslně přijaté sou: S nimiž se srovnává Česká konfessi našich kněží Evangelických, na Moravě léta Páně 1567. učiněná, a vyznání víry ode všech tří stavů pod obojí v království Českém, Léta 1575 v Praze, na velikém sněmě obecném císaři Maximiliánovi slavné paměti, přednešené.“⁴²⁵ Kalvína Pressius několikrát zmiňoval, spolu s ostatními teology nebo církevními učiteli, a vztah ke kalvínství ukazuje výslovná zmínka *Harmonie Confessionum*. I Luthera a jeho učení akceptuje, podobně jako u všech, pokud se neodchylují od spasitelné pravdy Boží: „se všemi pobožnými učiteli evangelickými v markrabství tomto, žádného bludné[h]o učení [se] nepřidržíme, ale samé čisté spasitelné pravdy Boží, a obecné[h]o vyznání vší

⁴²¹ Ibid., f. 462b-466a.

⁴²² Ibid., f. 456a-458b.

⁴²³ Ibid., f. 491a-524b.

⁴²⁴ Byla připravena v Ženevě skupinou učenců včetně Bezy roku 1581 a obsahovala různá protestantská vyznání.

církve křesťanské, a všech svatých učitelův církevních a milých mučedníkův Božích: mámet' ovšem veliký rozdíl mezi Slovem Boha živého v písmích prorockých a apoštolských, a mezi spisy svatých učitelův církevních. Z té příčiny nerci-li Kalvína, Cvinglia, Oekolampadia, Brencia, ale ani Lutera ani Filipa, ani žádného nejsvětějšího učitele církevní[h]o, pokliskám a nedostatkům poddané[h]o, nepřijímáme a přijímati nemáme, než potud, pokudž učení jeho patrně se srovnává s písmi svatými a s vyznáním obecným našich milých předkův i jiných svatých učitelův v církvi svaté obecné křesťanské. Nepravíme toho k tomu, že bychom všesky knihy dotčených neb jiných učitelův čísti, a co sou oni kde psali neb nepsali, buď zle neb dobře, bludně neb nebludně, toho vědomost míti, ovšem pak jich v tom souditi, chváliti neb tupiti měli a mohli, ale to toliko o sobe jistíme a pravíme pravdivě před Bohem, že cokoli v spisích a knihách již dotčených i jiných kterýchkoli, starých i nových učitelův církevních, které pro chudobu svou míti můžeme, a zvláště v knihách našich milých preceptorův Lutera a Filipa nacházíme, že se Slovem B[ožím] a učením jiných svatých Otců a předkův našich srovnává, to vše s pravou vděčností a radostí přijímáme. Co pak kde tomu odporného vidíme, toho my způsobem některých nepokojných jízlivých lidí, k jich nejhoršímu nenatahujem, proto jich netupíme, nehaníme, nekaceřujeme, ovšem pak žádného z nich na samu cizí zprávu (jakž mnozí již obyčejně činí) bez jistých patrných důvodův a příčin, v zlou falešnou pověst a potupu nevozujeme, na žádné[h]o proti svědomí svému nežalujeme, nesvědčíme, nýbrž jednoho každého učitele, ne podle jiných zprávy, ale podle jeho vlastních pospolu vzatých slov soudíce, jej v je[h]o nedostatecích a pokliskách na dobrou stranu, pokudž nejvýš možné, vykládáme. A pakli co tak zle a bludně od ně[h]o povědíno j[es]t, že zastáváno býti nemá a nemůže, to' my za blud máme: toho' my se bohdá nepřidržíme, nýbrž každý takový blud bludem nazýváme, jej při jednom každém učiteli, buď kdo buď, Augustýmus, Lutérus, Philippus, Brencyus, Calvinus etc. zjevně stiháme a potupujeme, ale však bez veliké[h]o hanění potupování a kaceřování téhož učitele a otce duchovní[h]o, kteréhož pro Krysta srdečně milujeme, a pokudž na nás j[es]t a býti může, rádi takový nedostatek a poklisku je[h]o, tak jako oni pobožní synové Noe, při otci svém milém je[h]o hanbu, pláštěm svaté Bohem přikázané lásky a uctivosti př[i]krývati usilujeme."⁴²⁶

⁴²⁵ Ibid., f. 504a-504b.

⁴²⁶ Ibid., f. 529b-530a. (Dopis odeslaný na svatého Martina 1584 Karlu staršímu ze Žerotína na Starém Jičíně a

8.4. *Pressiovy reformy a obstrukce Jednoty*

Pressius, podobně jako i Kyrmezer, byl především pastýřem. Proto se pokusil v roce 1583 ve svém děkanátě o reformu víry a mravů. Obrátil se na nového pána Arkleba z Kunovic († asi 1609) i na ostatní kolátory a žádal je o pomoc při odstraňování neřádů. Mělo se to týkat nejenom kněžstva, jako u Kyrmezera, ale všech. Začátek se měl ovšem stát právě u duchovenstva, s podporou vrchností. Děkan svolal synod, kde kněží přijali a svým kolátorům předložili *Vysvědčení*,⁴²⁷ jež bylo vloženo do dokumentu, nadepsaného: *Připisové psání těch z děkanství brodského. Jich milostem panům a kollátorům společná suplikací ode všeho kněžstva na děkanství brodském na Moravě*. Řád, před časem připravený Kyrmezerem, se Pressiovi už nezdál být vhodný, proto vypracoval nový, členěný do sedmi částí, zvaný proto též *Sedm jest nejpřednějších věcí*,⁴²⁸ který byl připojen jako bod druhý k uvedené žádosti pánům. Řád poskytoval kněžím i ochranu, například osvobození od vrchnostenského soudu, pokud se nejedná o majetkové záležitosti. A když kněz zemře a zanechá po sobě vdovu a děti, mají být tito zaopatřeni a po čtvrt roku užívat fary i příslušných důchodů. Bylo schváleno i osmibodové nařízení o institutu Starších,⁴²⁹ o kterých se hovoří již v konfesi z roku 1566 a s nimiž počítal i Kyrmezer. Tato pravidla byla přijata spolu se *Sedmi nejpřednějšími věcmi*, avšak pánům dodána nebyla.⁴³⁰ Tito Starší měli být v počtu 11 každoročně podle zde stanovených pravidel voleni, ovšem pouze z kněží tohoto děkanství, s laickými osobami se nepočítalo. Starší nebyli jen čestným sborem, ale spoluvykonávali správu děkanství. Proto museli být děkanovi k dispozici, když bylo potřeba, a řešili i praktické otázky, např. zasedali v církevním soudu. Až v další verzi řádu, z roku 1584, se počítá s laickými staršími.⁴³¹

Goldštejně, kde obhájuje jménem svým i kněží děkanství pravověrnost.)

⁴²⁷ „Vysvědčení pravdivé všech kněží a zprávcův církevních v děkanství brodském na Moravě, z strany snešení jich u víře svatě křesťanské a řádích církevních.“ (AUF XIV, f. 477a.)

⁴²⁸ „Poznamenání těch věcí, které Bůh k spasitedlné[m]u zřízení a vzdělání církve své předně naříditi jest ráčil.“ (AUF XIV, f. 479a.) Na f. 488a je však uvedeno, že toto nebylo pánům nakonec dodáno. Tento soupis nejdůležitějších zásad opakoval Pressius vícekrát. Zvláště je uvedl v *Řádu církevním v děkanství brodském* (na f. 491a-524b). Jeho obsah je: I. Základ je ve společnosti předložených, tedy kněží. II. Následuje jejich spasitelná služebnost (vedení k pobožnosti, posluhování svátostmi, zachovávání kázně). III. Pravá pobožnost všech údů církve. IV. Všude mají být křesťanské školy, vychovávající chlapce i děvčata (avšak odděleně). V. Časté konání návštěv. VI. Důchody církevní mají být z nadání nebo nařízených sbírek. VII. Má být zachovávan v církvích i školách pokud možno stejný řád.

⁴²⁹ AUF XIV, f. 488a-491a.

⁴³⁰ *Ibid.*, f. 488b.

⁴³¹ *Ibid.*, f. 500b-501a. „Co se pak dáleji dotýče těch starších, kteřížto z církve a lidu Páně jakž předloženým

Pressiovu suplikaci kolátorům schválilo kněžstvo z relativně rozsáhlého okolí Uherského Brodu. Jako Starší předloženi jsou jmenováni kněží z těchto míst: Derfla (Kyrmezer), Lipov (Chrysostom), Ostroh (Václav Turnovský), Bojkovice (Daniel Virga), Nová Ves (Bonifác Beninkaza), Veselí (Šimon Andreades), Strážnice (Kašpar Karlatský), Hluk (Jan Akvila), Bílovice (Kašpar Zoardy), Šumice (Josef Kandydy). Další kněží jsou starším podřízení: Velká (Jiřík Michaláč), Vnorovy (Štěpán Příhradný), Nivnice (Mikuláš Mařči), Pozlovice (Jan Kryspus Vodňanský), Vizovice (Martin Mallobický), Želichovice (Michal Žákovec Turocenus), Ořechov (předeslý zpravce Lukáš Javorský, současný Prokop Mazanecius), Bánov (Lukáš Pelekonymus), Osvětimany (Pavel Hrubec),⁴³² Vracov (Michal Petrovicius Jásenský), Slušovice (Václav Pelargides Pacovský), Klobouky (Jan Setínský), Slavičín (Jan Slaninka), Uherský Brod (Jan Jacobides Lovčanský).⁴³³ Pressius si zajistil vtažením kolátorů do reformy, prováděné duchovenstvem, součinnost všech nástrojů, které mohly vytvořit vnější prostředí pro zásady, jež vytyčil.

Ještě za Pressiova života se však jeho děkanství štěpí.⁴³⁴ Bylo to důsledkem více okolností. Jednou z nich byla latentní věroučná rozpolcenost, kterou nedokázala

zpracům vši jednoty, tak i každému pastýři a neb faráři po obcích, přidání býti mají a musejí, jestliže tu a takovou dobrou svatou zprávu církevní, jakouž nám slovo Boží, a příklad svatých apoštolův, i vši prvotní církve až do zavedení Antykrystova, zjevně předkládá a ukazuje, mezi sebou míti chceme. I poněvadž na těch a takových předložených a opatrovnících církve (kteří v Písmě svatém vlastně slovu starší církve neb lidu, Matt. 27. Act. 15. a z církve křesťanské teprva když Antykryst vznikl vyplenění sou) všeliká dobrá zpráva a vzdělání církvi křesťanských mnoho a velice záleží: jich pak volení ne tak k samým kněžím [pozn. na okraji: To Kyrmezer vyvracel všelijak], jako mnohem více a vlastně ke vši církvi prostředkem vrchnosti její křesťanské a těch kteří v důstojnosti a zprávě obecné světské postavení sou, přináleží. Z té příčiny žádáme toho, aby, pro Boha a vzdělání při nás všeho spasitelné[h]o dobrého mohli tolikéž mezi námi tak jako i v jiných krajinách a církvích evangelitských, podlé slova Boží[h]o náležitě obnovených, skrze vrchnost naši milou a snešení církevní ustanovení a nařízení býti dotčeni starší lidu, a opatrovníci jakož vši jednoty, tak také i jedné každé církve v děkanství tomto: muži šlechetní, bohobojní, v dobrém zkušení, věkem, rozumem, urozeností, i jinými ctnostmi nad jiné ozdobení, kteříž by na díle, děkano[v]i a spolu předloženým zpravcům, k vykonávání církevních soudů i jiných všelikých potřeb a jednání k obecnému dobrému všech církvi děkanst[v]í tohoto přináležejících: na díle pak jednomu každému zpravci neb faráři, obzvláště po obcích a dědinách k zprávě a opatrování jeho domácí církve, za spolu předložené a pomocníky přidání a připojení byli: a spolu s nimi o všeliké dobré církevní věrně pečovali: a je[h]o skutečně podlé vlastní povinnosti své vyhledávali.“

⁴³² Pavel Hrubec pocházel z Uherského Brodu, odešel za studiem na Slovensko a posléze řídil v Mošovcích školu. Odtamtud byl povolán od uherskobrodského děkana, aby zde sloužil jakožto diakon (ordin. ve Vitemberku roku 1580), od roku 1583 byl církevním správcem v Osvětimanech. (Uvádí RŮŽIČKA, Veleslav. *O Slovácích v Uherském Brodě*, odkazuje na BUCHWALD, G. *Beiträge zur Kenntniss der evangel. Geistlichen und Lehrer Österreichs aus den Wittenberger Ordiniertenbüchern seit dem Jahre 1573*. Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich, 17, s. 53; AUF XIV, f. 476ab.)

⁴³³ AUF XIV, f. 476ab.

⁴³⁴ V roce 1584 vznikl nový řád, jeho příbuzný, na okolních panstvích Světlovském, Veselském, Strážnickém a Slavičinském. (AUF XIV, f. 551-554.) Růžička spatřuje náznaky disonance už v tom, že pod *Vysvěděním* scházejí podpisy farářů ze Slavičina a Klobouk, zatímco *Suplikaci* podepsali. V Kloboukách to byl Jan Setínský nebo Sytínský, který byl dříve velehradským řeholníkem a také farářem ve Spytihněvi. Poté se stal luteránem, a jako takový zlínským farářem u Jana Tetoura z Tetova, který jej chránil před vydáním olomouckému biskupovi

udržet pohromadě ani někdejší Kyrmezerova vytrvalost ani Pressiova obecnost. Kněžím scházela vnější disciplína, měli různý původ, absolvovali rozličné školy (a někdy bylo jejich vzdělání vůbec pochybné). A důležitou, snad nejdůležitější okolností bylo, že působili v rámci jiných panství. Necítili potřebu a nutnost podřizovat se děkanovi, kterého navíc dosazoval cizí šlechtic. Pressius neslavil úspěch ani u Jednoty. Přes děkanovu bezbřehou otevřenost, stále panovala její velká nedůvěra vůči němu a všem utrakvistům. Ještě v roce 1584 Bratří své obavy jasně vyjádřili v souvislosti jeho snahou zavedení řádu: „...zkušéné, víc než odesta let, i od mužův osvícéných schválené máme. A protož jim se v nic z těchto věcí, jichž oni podávají, uvolovati netřeba, než svobody sobě na svých gruntech nechati, a jiným k témuž raditi nejlépe. Chceli jim kdo co učiniti z jiných pánů, to při jeho libosti. Však toho pilně vám neb našim vymíniti, to vyhraditi, a Pressia s jeho, k tomu míti, potřeba, aby [...] to vymínil, aby všudy kde by oni fary měli, tu také Bratří svobodu měli, buď jich mnoho neb málo, školy své aby měli, zbory, řády zvyklé, žádného Bratří (neb též druhého pohlaví) aby nenutili, neb nutiti mužů [...] žen [...] nedopouštěli do kostelů, ovšem k nucení takovému, žádným obyčejem buď mužů, buď vrchnosti své aby nenastrojovali, nýbrž toho zbraňovali. Jakž my při jejich že činíme všechněm vám to jest vědomé. A summou v ničemž nesusžovali, na kázáních proti Bratřím nekřičeli, ani tajně (jakž toho mnoho leckdes se děje) nic na škodu nešikovali.“⁴³⁵

Pressius se ocitl v obtížnější situaci oproti svému předchůdci, kterého do posledku chránil nejvýznamnější z kolátorů Jetřich z Kunovic a svou autoritou pomáhal udržet celek děkanství pohromadě. Nyní tomu bylo jinak, Arkleb z Kunovic svému děkanovi tolik nedůvěřoval. Vždyť o Pressiových krocích se radil s bratrským pánem Fridrichem ze Žerotína.⁴³⁶ Dotazování Fridricha, kromě jistě přátelských či

a velehradskéu opatovi. (AUF XIV, f. 470b-471a.) Ve Slavičíně byl farářem Jan Slaninka.

⁴³⁵ AUF XIV, f. 526b.

⁴³⁶ RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 159; AUF XIV, f. 466b. Bylo to např. při příležitosti jednání zemského soudu po neděli Provodní roku 1583.

Arkleb se jeví už v jiném světle než jeho otec. K Jednotě byl mnohem vstřícnější. Přes to, jeho povaha byla zřejmě prudká, necitlivá a horší oproti otci. Naznačuje to i několik zápisů z *Bartoškovy kroniky*. Třeba v roce 1583 při vyjížděce na pstruhy do hor spolu s Janem Kučovským z Opolí přistihl Arkleb nějakého pytláka, který byl za to ubit (f. 60b). Nebo při zběsilé jízdě uhnal koně (f. 61a). V roce 1593 dal Arkleb vsadit do městského vězení svého poreitera Rejnara „za příčinou tou, budouc s Jeho M[i]lojstí na koních jízdých v poli, tu jest na jednom koni panském běhal a přijedouc před osobu Jeho M[i]lojstí páně, Jeho M[i]lojst pán k němu řekl: Rejner, to jest dobrý kůň. A on že proti tomu řekl: Dobrý kůň, kdyby byl dobrý muž. Což se to na osobu a kůň panský, na kterém Jeho M[i]lojst seděti ráčil, vztahovalo, nad čímž Jeho M[i]lojst pán, že týž Rejner to mluviti směl, nemálo stížen k němu býti ráčil. Však nicméně nahoře psaný Rejner jest to před dobrými poctivými lidmi stavu rytířského z oust v uši s přísahou a s pláčem mluvil, že jest toho na osobu Jeho M[i]lojstí páně nemluvil ani

příbuzenských svazků, mohlo mít ryze pragmatické příčiny. Mladý Arkleb byl svědkem vypjatých situací za Kyrmezera a chtěl jim nyní předejít. Fridrich předal Arklebovy materiály Starším do Ivančic, aby k nim zaujali stanovisko. Jejich reakce, stejně jako další kroky, dokazují neztenšenou míru podezíravosti, pro kterou je snad příhodné již medicínské pojmenování – paranoia. Byli by sice rádi, kdyby se utrakvisté napravili, ale vůbec tomu nevěří. Při tom projevují velkou obavu, aby těmito reformami nebyly ohroženy svobody Jednoty. Fridrich prostřednictvím pana Bartoloměje Vaneckého⁴³⁷ informoval ivančické. Bratr Eneáš na to odpověděl: „Nepochybuji, že nejedni opravdově a dobrým úmyslem dělají, a kdyby od gruntu začali a pomalu vzdělávali, mohlo by proto státi. Všeho kládí pojednou neodvalí a z volů nenadělají voráčů. [...] Toto prosím necht' není obmeškáno od vás, kteří tam z Jednoty býti ráčíte, aby jich milostem, u nichž se stvrzení potřebných věcí hledá, bylo to dobře vloženo, poněvadž i na brodském panství i jinde sou také bratrští kněží a zborové, jimž též ochranu jichž ti páni povinni sou jako věrným poddaným, aby tedy i těmito věcmi oněch kněží utištění při svém náboženství potom nebyli, než zejména v nadání neb stvrzení (bylo-li by jaké již učiněno) Bratří a zborové, aby vymínění a osvobození byli a zanechání při své konfessí a řádích a jedni s druhými, aby se pokojně snášeti mohli.“⁴³⁸ Vanecký se na Eneáše znovu obrátil dopisem, kde reaguje na jeho obavy o ubližování sborům, a žádá o vyjádření. Byl to patrně opět Eneáš, který poznamenal: „Já pak k tomu se přiměšovati a sám bez Starších co činiti tu sem se oštejchal, abych snad i nechtě nebyl za pomocníka držán, těm kteříž nepřátelé býti mohli stánků Božích v Jednotě: však když nebylo na ten čas s kým o to z spolulosních promluvíti a vida sedlo-li by těm kněžím v celosti tak, jak naměřili, že bychom nebyli bez štůfů rozličných od nich, co mi se nebezpečného tu vidělo, a jak by poněkud předjíti se mohlo, to sem ted' poznamenal, pro ukázání potom Starším, a nětco toho i panu Fridrichovi důvěrně napsal“.⁴³⁹ V tomto dopise sdělil nález, že přestože Jednota není výslovně jmenována, je mnohé směřováno vůči ní: „Ne jednoť jest v těch

myslil, nežli na osobu svou to mínil. A jestliže by to k osobě Jeho M[ilo]sti páně míti měl, že by v hrdlo lháti musel jako zvyjebený lhář...“ (SOKA Uh. Hradiště, osobní fond, František Skřejšovský.) Jako by byla typickou vlastností uherskobrodských pánů jejich rozporuplnost, jak budeme ještě svědky u příslušníkům rodu Kouniců.

⁴³⁷ Bartoloměj Vanecký z Jemničky a na Valči († 1589) byl později poručníkem známého Karla staršího ze Žerotína. Pohřben byl ve stejné hrobce jako Karel, v Brandýse nad Orlicí. Bartoloměj držel mj. Váneč u Náměšti. (*S červeným rakem na štítě: Genealogické putování po Moravě s vladyky Vaneckými z Jemničky*. Horácké noviny, roč. 9, č. 79 (6.10. 1998), s. 5; PILNÁČEK, Josef. *Staromovavští rodové*. Vídeň : 1930, s. 9.)

⁴³⁸ AUF XIV, f. 460b-461a.

⁴³⁹ Ibid., f. 467b.

psáních kněžských, což by se k utištění Bratří a zborů jejich chejlilo. V počátku téměř té supplikací nenazývají-li i nás odpornými sobě, dosti činiti: Kyrmezer též nás sobě za takové zjevně položil, a jest jeden z houfu tohoto. Dále potom sotvá nenazývají neřádem v církvi i to, že někteří nechodí do kostela než do zboru. Potřeba tu vysvětlení. Item, když v též supplikací zejména toho na páních žádají, aby se jim poddali a celé zprávy cele dověřili, i všechny poddané k těmž přidrželi a mečem k tomu napomáhali: dosti patrně znáti dávají, že by zbory zkaziti a služebníky Jednoty odevšad, kde by oni fáry drželi, a ovšem, kdeby své věci nadáním panským stvrzené měli, vytisknouti chtěli. A tent' duch i ousilí ukázalo se patrně v Kyrmezerovi. Tolikéž na nejedněch místech, kde kněží sou luteránští... I řádovéť ne všudy právě jednostejní býti mohou, oni pak tomu chtějíc, naše zvyklé a lidu našemu k vzdělání sloužící řády zrušiti, by potom dokonce usilovali. An by i to mohlo býti podezřelé, že takovou věc velikou, dotýkající se toliko vši země a pokoje i dobrého řádu v ní, ale vši církve, sami před se berou bez jiných církví neb jednot: a již se k moci světa utíkají, tu stvrzení hledají. Teprv potom ušafujíc sobě vše vedlé svého soudu, na jiné podávati (jakž psal Pressius k jednomu) chtějí. Prvť má bedlivě uvažováno býti ode všech, což všechněm k dobrému býti a trvati má. Diu deliberandum est, quod statuendum est semel. Když pak prv usuzují, tvrdí a pečeti, podobné ze potom mocí k svému jiné hnáti budou chtěti. Hle obávají se snad, jestliže by opravdově a pokorně s námi také o ty věci se snášeti a s námi se pojiti chtěli, že by nejedno měřiti museli a (jakž spravedlivé) svých proti nám řečí i psání hánlivých odvolati, nás zjevně zas očistiti a nám napraviti, v čem vysoce ublížili, museli. Jináč jednoty neb stálého snešení a srovnání býti nemůže. Potřebať jest i pánům v Jednotě, co se tu děje povážiti. A poněvadž oni opatrují na gruntech svých a jim ublížení nečiní, aby také svých sobě ještě vlastnějších neopouštěli a třebaš i nezavedli. A zdáti se než chytrý neb prostě hloupý obmysl jejich, že své takové věci šikují sobě skrze naše.⁴⁴⁰ Jsou to tytéž myšlenky, které se objevují již před desetiletími a jsou neustále opakovány. A skepse vůči záštitě církevních záležitostí ve vrchnosti poněkud kontrastuje s praxí Jednoty, která činila totéž v nezmenšené míře.⁴⁴¹ Ale v připojeném komentáři k dopisu se ukazuje i jiný důvod odporu proti integraci utrakvistů s oporou ve vrchnost, jenž nebyl před tím

⁴⁴⁰ Ibid. f. 467b-468b.

⁴⁴¹ Význam bratrské aristokracie v závěrečném období existence Jednoty před rokem 1620 je velký a aktivity bratrských pánů možná zastíňují ostatní aspekty a ostatní představitele Jednoty. (HALAMA, Jindřich. *Sociální*

frekventován. Eneáš zde vyjadřuje i obavu, že se může stát, že pán přejde na stranu katolíků. Všechna tato slova lze shrnout do konstatování, že podpora vrchnosti je žádoucí, pokud se týká Jednoty. A pokud jde o řády, o zachování disciplíny, Jednota je nedostižná a její osvědčené řády by měly být vzorem – až se zdá, že by si autor přál, aby k nim jejich protivníci přistoupili – jinak je to prý jen projev pýchy a touhy po slávě. Chtějí-li páni uvedenou žádost kněží přece jen podepsat, můžou. Doporučuje však zvláštní paragraf, který by deklaroval ochranu Bratří.⁴⁴² Fridrich na tato doporučení reagoval slovy: „Můj velice milý otče, Pán Bůh rač vám všecko dobré dáti. V to všecko, což mě od vás odesláno, sem nahlédl: znám to a s vámi se snáším, kdyby takového potvrzení dostali, žeť by naši pokoje neměli, nebo sou v tom počtu některé osoby, kteréž u mne v nemalém podezření sou. A protož vám to všecko zase odsílám a k dalšímu oustnímu obšírnému rozmluvení odkládám. Není potřebí s tím náhliti, píši já za jinými příčinami pánu z Kunovic, aby jim před shledáním se mnou, takového ani žádného nadání nedával, sem tím jist, že tak udělá. Pána strážnického zítra nebo v pátek k sobě čekám, toho také k tomu

učení českých bratří, s. 156.)

⁴⁴² AUF XIV, 469a-470a. „Chejlilo by se to jejich předsevzetí i k nemalému mnohých jedněch k druhým stěžkání a téměř bouřce, když by tak mečem tělesným sobě napomáhati chtěli. Nebo kdož se dá k víře jenž dar Boží jest mocí tělesnou hnáti? Kdož bude chtiti i své potomky k tomu zavazovati? Co když by se na panství, kdež nyní kněží tito plac sami by drželi, dostal pán jiného náboženství, třebaš římského, budelíž pokoj etc.? An kdyžby třebaš páni služebníkú Jednoty se přidržející, měli to svým zprávcům dělati čeho oni (tak dobře na našich, jako na svých) žádají sobě v tomto podání, nebylo by bez velikého jich těžkání. Tak podobně i jiných. Oni praví v supplikaci, že zevnitřní dobré církevní předně a nejvíce stojí samou vrchností. Augustýn pak svatý jináče soudil a pověděl, že církev svatá, když ssoužena bývá, tedy roste, když protivenství trpí, tedy kvete etc. Apoštoléť nedoháněli, ani nenapomáhali k Krystu věcmi tělesnými a výborně církev v podstatě a v službě řídili. A jiných pomina, za Mistra Jana Husa na něž se i tito odvolávají, vrchnosti-li a mečem-li či trpělivostí etc. církev vzdělávána v Čechách? Protož by lépe ti kněží udělali: aby ne tak všeho oborem vyvraceli; ne hned vrchnost v to pletli; pomalu a však pilně co za dobré mají, to vzdělávali; sami od sebe začali napravovati se, i žáky své, a v řádu pokojně a poslušně státi; díla svého nejprv (podlé napomenutí apoštolova) skusili. Za tím potom lid pomalu oblamovali, u nich sobě milost, ne mocí, ale laskavou a pracovitou péčí o spasení jejich a dobrým příkladem vzdělávali. To, když by při nich stalo se známo bylo, za to mám, že každý pán pobožnost milující, náležitě jim pomáhati a je ochraňovati bude i jiní. Sic jináč strach, že jejich předsevzetí potrvá, co pavučina. Již několikrát mocně začali, i za pana Vojtěcha z Pernštejna i potom nejednou, a nic trvánlivého nezpůsobili, nejvíc pro svou roztržitost a nepřiklad. Nevím zle-li bych řekl i toto. Kdyžby opravdově všickni ti kněží (o nejedněcht' nepochybují) hledali vzdělání církve, pravé jednomyslnosti v pravdě, i dobrého řádu a pokoje: zdaž by nemohli vzíti hotového a k zkušenému dávno, i od těch, k nimž se i oni hlásají i od nich samých nejednou v uči zchváleného přistoupiti: kteréž P. B. v naší Jednotě začav dávno, chová a rozmnožuje, bez moci tělesné a jakého mečem donucování. Co mají neb chtějí míti jiného, ovšem lepšího? Leč slávu těla, pohodlí větší. A jakž na tý již dotčené věci ohledati se potřeba, jich milostem, u nichž by potvrzení podaných věcí hledali, taky na spravedlnosti a starodávná práva o podacích kostelích a co toho kteří na svých panstvích mají. A ze všeho vybírajíc nejlép nespíchat s pečeti, než vyčkati, jak to naměření jejich trefovati a dlouho-li trvati bude. Jestliže by pak předce mělo jaké jim potvrzení toho neb nadání činěno býti, tedy tak udělati, aby nebylo napomáháno jedněm s škodlivým ublížením druhým aj i Bratřím, kdež by pod touž vrchností byli. Pročež do té formule nadání od kněží panům collatorům podané, přidán naposledy (mimo některá slova napřed) § o Bratřích, bez něhož nebyli-by Bratři potom od kněží těch nijakž při pokoji zanecháni. Ostatek opatrnému soudu jich milosti se poroučí.“

přivedu.⁴⁴³ Eneáš dostal nato zprávu i od Akvina, „že pan D[oktor] Pressius již sobě ode pána utržil, že příliš hloubá: protož aby nehlobal, a bude-li tak předce hloubati a nepřestane svých předsevzetí, aby se opatřil farou, on že se opatří farářem v Brodě. Takžtě ubohý v nemalé turbaci s pláčem toho mi toužil přišed ke mně.“ A později se dověděl od Fridricha, že se už setkal s Arklebem, který mu pověděl, že tu věc odložil a že také mezi kněžími jsou v této věci rozpory, „protož to všecko, aby založeno bylo, aby se dobře odleželo.“⁴⁴⁴ Případ ukazuje stále obrovskou propast nedůvěry ležící mezi Jednotou a utrakvistickým kněžstvem. Každá iniciativa ze strany jejich „protivníků“ byla předem odsouzena k nezdaru. A jejich neúspěch nebo nejednota byla slavena jako vítězství Jednoty, což se zdá být typickým projevem sektářského myšlení – a k tomu ještě u etablované církve. Není nijak nadnesené, pokud prohlásíme, že tento paranoidní postoj Jednoty přerostl v latentní nenávisť. Ani neustále opakované výroky o sympatii ke snaze utrakvistů polepšit se toto nekorigují. Jsou jen sebeutvrzením v základním odsouzení všeho, co nevzešlo z Jednoty.⁴⁴⁵

Dobromyslnému Pressiovi nevadilo, že se o jeho žádosti radí Arkleb s Žerotínem, vždyť ve svém počínání neměl úmysl Jednotu poškodit. Netušil, že předsudek bratrských představitelů je tak velký. V této důvěřivosti se obrátil na učence, jehož slovo mělo v Jednotě svou váhu (opět analogicky jako Kyrmezer), na Tomáše Jordána z Klausenburka, aby se u Žerotína přimluvil – samozřejmě bez úspěchu.⁴⁴⁶ Podobně prosil o přimluvu svého někdejšího spolužáka z Vitemberku a ivančického seniora Jana Eneáše, jehož považoval za přítele. Jeho postoje jsme mohli nahlédnout. Pressius si šel s pláčem na poměry stěžovat i k Bratru Vodičkovi – tolik mu důvěřoval a nepřestal mu důvěřovat ani později. Ale snaha o potvrzení jeho materiálů byla pro tento odpor, ale i nedůvěru pána a nedostatečnou oporu vlastního kněžstva ztracena už v první polovině roku 1583.

Děkan se však ani za této situace nevzdal a záhy začal připravovat řád nový, který dokončil začátkem roku následujícího. Nazval jej „Řád církevní v děkanství

⁴⁴³ Ibid., f. 470a.

⁴⁴⁴ Ibid., f. 470ab.

⁴⁴⁵ Toto konstatujeme s lítostí při vědomí nepopíratelných obdivuhodných stránek Jednoty. Toto morální selhání se zdá být především důsledkem vypjatých let zápasu, ale i obecného pocitu nepochopení a ukřivdění, který provázel Jednotu po celou dobu její existence. (Přehledně její vývoj i s těmito subjektivními zátěžemi nastíníla REJCHRTOVÁ, Noemi. *Význam Jednoty bratrské. Příběh (ne)zakomplexované menšiny*. In 540. výročí založení Jednoty bratrské. Ústí nad Orlicí : 1998, s. 36-43.)

⁴⁴⁶ AUF XIV, f. 485a-487b.

brodském“. Obsahově se shodoval v sedmi článcích o nejpřednějších věcech s předchozím, ke kterým bylo připojeno ještě několik desítek článků dalších, celkově jich bylo 52. Za články následuje vysvětlení třetího, čtvrtého, pátého, šestého a sedmého církevního dobrého. Sedmé dobré se týká sjednocení liturgie. Všichni se mají chovat podle připojené „Agendy in praecipuis ministerii ecclesiastici partibus“, jejíž součástí je Agenda při večeři Páně.⁴⁴⁷ Tato agenda je pro nás důležitým srovnávacím materiálem při studiu slavení eucharistické hostiny v utrakvistickém prostředí na konci 16. století. (Pojednáme o ní v následujícím exkursu.) Z hlediska uvedené nevole Bratří je nutno zmínit dvanáctý článek agendy, který deklaruje jejich respektování: „Podlé toho také i v tomto se před Bohem a všemi lidmi věrně a upřímě ohlašujeme: že jakož my ve všelikém tomto předsevzetí svém, vlastně a předně samé cti a slávy Boží a rozšíření královst[ví] Krystova mezi námi vyhledáváme: tak také tímto spisem a řádem našim církevním, žádnému žádným způsobem ubližovati, žádně[h]o všetečně potupovati, nepokojiti, ani se v nětco nejmenší[h]o mimo náležitost a vlastní povinnost svou vydávati nemíníme a nechce[me]. Ale naproti tomu raději, usilující všelijak v tom toliko zůstávati a to toliko dobrým svědomím činiti, v čem se nám nacházeti a co nám činiti vlastně přináleží: Rádi podlé toho dáleji (což na nás j[es]t) netoliko se všemi lidmi podle naučení apoštolské[h]o pokoj míti: ale také nad to výš, se všemi pobožnými pravými křesťany a spolu bratry v Krystu (mezi kterýmižto také pokládáme Pány a přátely naše, a milé spolu obyvatele z Jednoty bratrské a neb valdenské, kteříž spolu s námi věrně a upřímě Krysta a pravdu je[h]o svatého evangelium v čistotě vyznávají, milují a zachovávají) rádi se ve všem nám možném náležitém, dobrém a spasitedlném srovnávati, jejich církve a školy a cožkoli při nich křesťanské[h]o a Bohu líbezného jest, milovati, schvalovati, i také podlé nejvyšší možnosti své zvelebovati míníme, chceme a žádáme. A k sobě také na druhou stranu téhož všeho dobrého od nich ode všech tak a nejináč očekáváme a očekávati budeme. Pán Bůh račiž k tomu nám i jiným všechněm svou milost a pomoc dáti. Amen.“ Eneáš k zápisu připsal poznámku: „Zbory, školy, řády sobě zvyklé svobodně aby měli, kde my kážeme. Žádný z jejich lidu kteréhokoli pohlaví, aby do kostela od zboru potahován nebyl. Svoboda plná aby byla všechně[m] a každému choditi do zboru (jakž se říká) neb do kostela, a užívati službu tu, kde by

⁴⁴⁷ Kromě agendy k večeři Páně obsahovala i agendu k Ordinování a Formu obligationis Ordinandorum. (AUF XIV, f. 524b.)

se komu dobře líbilo.⁴⁴⁸ Nebyl to žádný posun Pressiova myšlení, jen prohlášení toho, co chtěli Bratři slyšet.

Pressius, zdá se, nebyl po necelém roce, který uplynul od neúspěchu, vážněji ořísen v naději, že své návrhy prosadí. Dokonce počítal s přijetím řádu na úrovni celé země. A opět dával najevo důvěru k Bratřím. V Brodě o svých plánech rozprávěl Janu Němčanskému, zamýšlel navštívit Židlochovice i Ivančice a žádal po něm, aby mu smluvil termín setkání s Leichamerem, Esromem, Eneášem, Kapitem a dalšími soudci. Eneáš, který se obával, co by mohla přinést Pressiova iniciativa, informoval pana z Jemničky v dopise, z něhož jsme již citovali: „A já bych v čas dal návštěví našim, toto sem do Brna P.B. Vaneckému napsal. Služby své s modlitbami a žádostmi na P.B. rady umění i moci k jednání a zpravování věcí potřebných, vzkazuji vám, urozený pane, pro Krysta a pravdu jeho velice milý. Srozuměno tomu jest že D. Pressius děkan brodský, opět p. Frydrycha a snad i pana hejtmana a jiné, zanášeti bude svými řády, po předešlém podání nětco ponapravenými, chtěl sem vám nětco toho navrci, abyšte vy i jich mi[l]o[s]tem nětco vložiti mohli, však opatrně, jako sami od sebe, ne odtudto...

1. Ty všecky věci, ani v čas tento, když se jiné věci světské jednají, ani v tom místě a od těch zpravovány býti nemohou náležitě: náležejí více k soudu duchovnímu, a bedlivého i volného uvážení, i s jinými snešení potřebují. Nebyloť by scestné, říci Pressiovi, podobně jako onen hejtman císařský řekl, v Skut. Ap. 18d. Jestliže by co nepravého stalo se, nebo nešlechtnost nějaká, slušně bych vás, prý, vyslyšel, pakli jsou jaké hádky o slovích a jméních, a zákonu vašem, vy sami to zpravte, já toho soudce býti nechci. 2. Co-li chtějí vyzdvihnouti mezi sebou, co mezi námi Bratřými vidí, či co jiné[h]o lepšího, rozdílného, odporného? Jestliže to: I proč takové ousilí vynakládají darmo? Proč nepřistoupí k hotovému zkušenému i od sebe schválenému? Pakli jest co jiného; tedy v čem jest rozdíl? Lepší-li jejich nové, či naše a starých zkušené? Proč na tom nepřestávají? Nejsou-li s námi cele, s kým jsou, či sami nětco odevšech zvláštní[h]o? Proč u Bratří stvrzení toho, fedruňku v tom a pomoci hledají? 3. Jsou-li ve všem právě a cele jednomyslní všickni v těch koutech, a kteří sou? 4. Sobě-li jen ti v tom děkanství jakého potvrzení hledají, či se to na všechno kněžstvo po Moravě vztahuje? Jestliže jen těch toliks tam okolo Brodu kněží, co mezi sebou mají, proč toho tu při soudu u všech hledají? Proč u svého pána toho Pressius nehledá, a neb u některého jen z bližních tam. Pakli i jiné po

⁴⁴⁸ Ibid., f. 496ab.

noticka určená Eneášovi: „Pan Doktor náš, velmi by rád tu novou jednotu štípil: divně ji ohnojuje, zalívá: a ona jaksi špatně se zelenati chce“.⁴⁵⁰ Jednotě nyní nad míru vyhovovali slabí a rozhádaní kališníci, ve vztahu k nim totiž budovala své sebevědomí i pozici v rámci církevních struktur v zemi. I Pressius udělal jednu zásadní taktickou chybu. Jako se kdysi Kyrmezer snažil zahnat Jednotu do úzkých poukazováním na rozpor mezi každodenní realitou a jejím sebepojímáním jakožto společnosti dokonalých, tak Pressius neuspěl za zcela opačného přístupu. Vůči Jednotě posílal všemožné projevy přízně a snažil se na ni brát ohled i při reformách vlastního kněžstva. Proto se obracel i na bratrské protektory i na Starší, aby je přesvědčil o čistotě svých úmyslů. Ale právě toto vzbudilo podezření, že se jedná jen o úhybný manévr k tomu, aby si Jednotu podřídil. Každé vysvětlování bylo marné, ba naopak stupňovalo nedůvěru.⁴⁵¹

8.5. *Pressius v osamocení*

Ale ani mezi utrakvisty zdaleka nepanovala naprostá důvěra a shoda. Ne všichni Pressiovi kněží tento řád akceptovali, odmítl jej podepsat Daniel Virga, v tom čase bojkovský farář a kněz Šimon Andreades, farář ve Veselí.⁴⁵² A jak bylo řečeno, pochybnosti vyjádřil i Arkleb z Kunovic a veselský pán Burian Tetour z Tetova.⁴⁵³ Různost názorů byla v rámci utrakvistické organizace do značné míry tolerována už z principu, ale zde se již zřejmě ukazoval budoucí rozklad děkanství. To mohlo existovat v této době pouze pod silnou osobností děkana a za vydatné podpory hlavního kolátora, případně všech kolátorů.

Pressiův projekt, jak bylo řečeno, měl větší ambice. Jak děkan zamýšlel, vydal se hledat politickou podporu do Brna, za zemským hejtmanem a také bratrskými autoritami. Růžička se domnívá, že tím chtěl pohnout i Arkleba z Kunovic a

⁴⁴⁹ Ibid., f. 525a-526b.

⁴⁵⁰ Ibid., f. 527a.

⁴⁵¹ Pressius přes svou otevřenost vůči Jednotě, hájil tvrdě zájem a integritu svého společenství. Vodička ve zprávě Eneášovi napsal: „Nebo Pressi[us] teď při Velkon[oci] (Léta tohoto 84) hrozil jedno[mu] měšťanu, že mu nebude sloužiti, nepřevede-li své manželky mocí k to[mu], aby i ona (zboru nechajíc) s ním od něho přijímala. A víc to[h]o bylo. Hrubec (či druhý), když jedna sestra k vůli muži musivši choditi do kostela dokud znebyl, po je[h]o smrti zas do zboru obrátila i mluvil s ní, že od jistého k nejistému se obrací, a že na teničké nitce nad peklem visí.“

⁴⁵² Ibid., f. 527a.

⁴⁵³ Burian Tetour z Tetova († 1585) byl mužem velkých propadů i vzestupů. Po svém otci Václavu Tetourovi zdědil velké panství malenovické. V roce 1570 je pro své velké zadlužení musel rozdělit a postupně přišel i o zbylé statky. Od úplného zchudnutí jej zachránilo dědictví světlovského panství po bratru Fridrichovi. Zakrátko ovšem i zde čelil dluhům. Opět mu pomohlo dědictví, tentokrát po bratranci Václavu Bilíkovi z Kornic získal Veselí nad Moravou.

veselského pána, aby svůj souhlas přece vyslovili. Od návštěvy Židlochovic a Ivančic upustil, když se dověděl, že Bratr Eneáš, s nímž chtěl jednat především, není přítomen. V Brně se objevil 19. března spolu s Bonifácem Beninkazou,⁴⁵⁴ kam přivezli 6 vyhotovení řádu a rozdali je zemským soudcům. Ti Pressiovi slíbili, že si jej prostudují. Uspokojený děkan se vrátil domů a v kostele vysluhoval slavnostní liturgii. Růžička, projevující obecně spíše sympatie k Jednotě, je vůči ní v tomto momentu jednoznačně kritický – píše: „Pressius při své víře ve zdar své myšlenky opomenul počítati opět s jedním důležitým činitelem, s přílišnou nedůvěrou a podezřívavostí Bratří, můžeme snad říci, s jejich ješitností, ba i pýchou.“ Bratří se ovšem navenek tvářili, jako by je celá záležitost příliš nezajímala. Úskočnost a tajná zákulisní jednání, vlastnosti připisované zvláště tehdejším katolíkům a to především jezuitům, byly v tento čas, zdá se, běžnou taktikou Bratří, kterým snad ani na mysl nepřišlo, že páchají něco nečestného. Bratr Eneáš totiž o řádu dobře věděl, a to od Vodičky, kterému se chodil Pressius jako ke svému příteli svěřovat a o jeho zamýšlené cestě do Židlochovic a Ivančic mu psal dopis Němčanský. Jestliže by se chtěl s Pressiem setkat, Ivančice by neopustil. A naopak, Eneáš preventivně proti jeho plánům zakročil, jak jsme viděli, již 8. března. Intelektuální vůdce Jednoty mohl být spokojen, páni sice, jak slíbili, údajně Pressiův řád prohlédli, ale dále už nic nepodnikli. Někteří k tomu dokonce Pressia a s ním spojené kněžstvo obvinili z kalvínství a cvingliánství, mezi nimi i samotný zemský hejtman Hynek starší z Vrbna a na Bruntále. Pressius se proti takovému obvinění, které mu tlumočil Karel starší ze Žerotína na Starém Jičíně a Koldštejně,⁴⁵⁵ v dopise datovaném na sv. Martina 1584, ohradil a uvedl, že není zastáncem kalvinismu ani Kalvína, Cvinglia, Brencia, ba ani Luthera, Melanchthona či jiného církevního učitele se nedrží, pokud ten se neshoduje s Písmem. Pressius uvedl, že rozhodně nesouhlasí s Kalvínovým a Cvingliovým názorem na Kristovo lidství a s jejich pojetím eucharistie. Pressius Žerotínovi připomněl svůj spis, který mu předal, a ve kterém předkládá své učení. Skládal se ze tří částí: *O velebné svátosti Těla a Krve Pána našeho Ježíše Krista vyznání společné, Řád církevní* a nakonec *Vyznání pravé obecné o Kristu Pánu a jeho velebné večeři, obsažené v svatých a právě křesťanských písních církevních.*

⁴⁵⁴ *Bartoškova kronika*, f. 66a. Uvedení této mise v Bartoškových zápiscích, které se církevním věcem příliš nevěnují, napovídá o významu Pressiova snažení v očích uherskobrodské veřejnosti.

⁴⁵⁵ Karel byl spolu s bratrem Janem držitelem Valašského Meziříčí a Rožnova a později Starého Jičína, Hustopeč a Koldštýna a Holešova. Zemřel roku 1600. Jeho bratr Jan se oženil s vdovou po Janu z Kunovic, synu Jetřichově, a vyženil Hranice a Vizovice (tato panství po jeho smrti, poněvadž po sobě nezanechal

Pressius, aby vyvrátil vznešená obvinění, vydal také kancionál. Ten byl sbírkou písní, pocházejících např. z kancionálu Jakuba Kunvaldského.⁴⁵⁶ Děkan zvolil Kunvaldského dílo, poněvadž bylo vydáno z podnětu Žerotínova a také, že kancionál byl na Brodsku hojně rozšířen. Pressius i v tomto zpěvníku prostřednictvím výběru písní i připojením částí církevního řádu ukazuje, že se teologicky nijak nevymyká akceptovaným mezím.

Na rozdíl od domnělého protivníka, se v této době se uherskobrodským Bratřím nevedlo zle. Arkleb je toleroval a některých momentech i preferoval. Důležitým prvkem jistoty bylo stvrzení jejich práv a majetkové držby, které se slavnostně uskutečnilo 2. května 1584 na uherskobrodském zámku.⁴⁵⁷ Takto i za nového pána se mohli Bratři cítit bezpečně. A k tomuto pocitu přibylo uspokojení z neúspěchu Pressia. Podle všeho vyšla naprázdno jeho snaha po získání pánů na jeho stranu, spíše se obrátila proti němu, kdy musel vyvracet uvedená obvinění. I toto jistě nepřispělo homogenitě jeho kontubernia. Ještě roku 1584 se odloučili kněží ze Světlovska, Slavičínska a Strážnicka a přijali vlastní řád, pouze agendu ponechali původní.⁴⁵⁸

Pressius byl nyní již skutečně frustrován a vzdává se činnosti, již od roku 1585 jsou o něm jenom útržkovité zprávy. Růžička soudí, že z funkce děkana někdy tehdy odstoupil. Jednotu, hlavní strůjkyni jeho pádu, přestal zajímat zcela, proto záznamy o jeho počínání v bratrském archivu končí. Snaží se zabezpečit rodinu, pro kterou kupuje nemovitosti⁴⁵⁹ a také zápasí s nemocí (jež mohla být také příčinou útlumu jeho aktivity). Zemřel v Ostrovačicích dne 7. března 1586, když cestoval do Jihlavy za lékařskou pomocí. Jeho tělo bylo přivezeno do Uherského Brodu a tam 13. března v klášteře pochováno.⁴⁶⁰ S Pressiem vrcholí a zároveň končí velké období brodského děkanství a současně je postupně zatlačena „uherskobrodská“ konfese z roku 1566, která je s tímto děkanstvím nerozlučně spojena.

potomky, zdědily děti Jana z Kunovic. (*Ottův slovník naučný*, sv. 27, s. 816.)

⁴⁵⁶ VICE JIREČEK, Josef. *J. Kunvaldský a jeho kancionál*. ČMM 6, 1874.

⁴⁵⁷ *Bartoškova kronika*, f. 67a. Zápis je stručný, nesděljuje okolnosti. Avšak zaujme, že kronikář píše „všecka obec pospolu“, tedy aktu se účastnila celá reprezentace města, což je výrazem vážnosti.

⁴⁵⁸ AUF, f. 551a-554b; HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bilou horou*. ČČH

41, 1934, s. 80n; HREJSA, Ferdinand. *Česká konfese, její podstata a dějiny*, s. 364.

⁴⁵⁹ SOKA Uherské Hradiště, AM UB, Knihy pozemkové, i.č. 113, Rkp 119, kart. 44.

⁴⁶⁰ *Bartoškova kronika*, f. 74a.

Exkurs 3: Pressiovo pojetí eucharistie na pozadí bratrského

I liturgický život tvořil jednu z oblastí vzájemného poměřování. Rozdíly mezi bratrským a utrakvistickým chápáním křesťanské víry a praxe se nám jevily spíše jako vnější, disciplinárního rázu. Přesto, jak jsme viděli např. na Meliově nebo zvláště na Kyrmezerově kritice, Jednota si i v liturgii uchovávala svůj svéráz. Poměrně rozsáhlý materiál, zaznamenávající Pressiova reformní opatření, který se v bratrském archivu dochoval, nám dovoluje důkladnější srovnání a hlubší vhled naopak do liturgie uherskobrodských kališníků. Tu jistě značně ovlivňovaly osobnosti konkrétních děkanů, ale nutně zde musela existovat kontinuita a zaváděné změny byly postupné. Vzpomeňme třeba Kyrmezerovu úpravu používání eucharistického chleba a způsobu přijímání. To byla v podstatě drobnost, která si přesto vysloužila pozornost bratrských pozorovatelů.

Pokusme se nyní o srovnání Pressiovy eucharistické liturgie prostřednictvím jeho agendy při večeři Páně a vůbec jeho eucharistických názorů s pojetím Jednoty.⁴⁶¹

E3.1. Bratrská bohoslužba a eucharistie⁴⁶²

Bratrská bohoslužba se v Uherském Brodě, vzhledem k silnému propojení všech sborů Jednoty, nijak výrazně nelišila od ostatních. Konkrétní situaci bohužel popsáno nemáme. Přestože jsme slyšeli o různých módních výstřelcích, které se údajně zmocňovaly i bratrského duchovenstva, lze se domnívat, že stará tábořská prostota, sbližující Jednotu i s kalvínstvím, byla stále zachovávána. Odstranění pro středověkou církev typických pestrých a okázalých obřadů bylo v Jednotě radikální, stejně tak i veškeré chrámové výzdoby. Kalich, jaký užíval třeba Kalenec byl dřevěný, pouze vevnitř ošetřený pryskyřicí. Později, od časů Lukáše, se již užívaly

⁴⁶¹ V době pozdější vznikla patrně Samuelem Virgou koncipovaná agenda *Zpráva řádu církevního při služebnostech církevních očištěných od kněží Páně, jež l. 1603 přijata od pěti kněží na ní podepsaných, totiž Daniele Virgy v Nové Vsi, Eliáše Bernarda Vodňanského v Bojkovicích, Václava Pelargidesa Pacovského v Pitíně, Jana Parlagi v Derfli, Štefana Slaninky v Pozlovicích a Sam. Virgy v Ostrově.* (Srov. JIREČEK, Josef. *Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia*, s. 77.)

⁴⁶² Tato pasáž se opírá ponejvíce o údaje z HALAMA, Jindřich. *Večeře Páně v Jednotě bratrské.* Getsemany 10, 2001; MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty.* Praha : 1948; DOBIÁŠ, František, M. *Učení Jednoty bratrské o Večeři Páně. Z theologie doby Lukášovy a doby po Blahoslavovi.* Praha : 1940. Z nejnovejší literatury nutno zmínit VI. svazek ARBI *Coena Dominica Bohemica* z roku 2006, 314 stran (vyd. ETF UK Praha) s příspěvkem HOLETON, David. „*Chorus significat virgines ... dyaconus Mariam*“: *An Utraquist Abridged Allegorical Exposition of the Eucharist*; JUST, Jiří. *Bratrské agendy k večeři Páně*; HALAMA, Ota. *Utrakvistické agendy k večeři Páně.*

zdobené nádoby, vyrobené z drahých kovů. Stejně tak se objevují ubrusy a jiné přehozy z látek i svíce. Poněvadž z kalicha přijímali všichni účastníci bohoslužby, byl veliký, aby se na každého dostalo. K bohoslužbám se věřící scházeli dvakrát denně, k ranním modlitbám, případně v neděli i ke kázání a potom k nešporám.⁴⁶³ I místa ve sboru byla obsazována podle pohlaví a věku. Účast na bohoslužbách se předpokládala a když někdo nedošel, měl být citlivě dotázán, proč. Bohoslužba se skládala z modliteb a kázání a prokládána byla zpěvem lidu. V případě, že se vysluhovala večeře Páně, byly na stůl přichystány nádoby s chlebem a vínem. Chléb měl být běžný, kvašený, žemlový, v topenkách a na oplatky. V pozdějších časech, kdy Jednotu více ovlivňoval kalvinismus, se objevily tendence k užívání nekvašeného chleba, což se však setkalo s odporem. Jinak byla v tomto smyslu Jednota celkem benevolentní, třeba v otázce, zda má být chléb krájen nebo lámán. „Nezáleží na tom, buď že by lámán nebo krájín byl v okrouhlé neb čtverhranné formě před posluhováním nebo při posluhování; když jen k rozdávání způsobilý jest.“⁴⁶⁴ Jakožto zbytečné a škodlivé bylo zavrženo i užívání zvláštních liturgických oděvů. Slavnostní bohoslužba, jak ji podle zpráv rekonstruuje třeba Zikmund Winter, počínala zpěvem a modlitbou, po které následovalo kázání. Následně se konala eucharistická hostina. Při ní lid s knězem prosil za odpuštění vin a kněz udělil rozhřešení.⁴⁶⁵ Poté vzal chléb a víno a slovy Krista z poslední večeře je posvětil – dle slov sv. Pavla, že pokrm bývá posvěcen skrze modlitbu a Slovo Boží. Potom se konala za modliteb a rozjímání Slova Božího eucharistická hostina. Kněz

⁴⁶³ I v utrakvistické bohoslužbě měly nešpory důležité místo a konaly se každodenně.

⁴⁶⁴ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, s. 831; GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty Bratrské*, 273. Lasitius uvádí, že chléb „est illis orbiculatus, triticeus et infermentatus paulo crassior.“

⁴⁶⁵ Každý hříšník se měl před přijímáním vyznat ze svých vin. Když se jednalo o hřích tajný, měla to být zpověď soukromá, když byl veřejně známý, měl se zpovídat veřejně. Kněz vyzval tři neděle před posluhováním věřící, aby se ze svých hříchů vyznali. Rozhřešení se konalo po kázání při modlitbách za odpuštění v kleče. Při tom se modlil otčenáš a poté kněz oznámil, že Bůh modlitby vyslyší a poté hovořil o eucharistii a dále pokračovala bohoslužba. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, s. 831; KUBEŠ, Josef (ed.). *Agenda, čili, Způsob vysluhování křtu svatého, svátosti večeře Páně, konfirmace, oddavků a některých modliteb církevních dle řádu Bratří Českých.*) Winter ještě doplňuje konkrétní příklad rozhřešení z Přerova z roku 1592: „Vám, kteří ste se tak zkušovali, zvěstujeme ve jménu božím hříchů odpuštění, spravedlnosti Kristovy přičtení, Ducha svatého, věčný a blahoslavený život podle slov Kristových, což rozvážete na zemi, rozvázáno bude na nebi.“ Po těch slovech se „zůvívá a ponoukají“ ke stolu. K těm, které kněz nechtěl k přijímání připustit, pravil: „Zvěstujeme ve jménu božím všechněm pokrytcům, kteří v nevěře a v hříších proti Bohu a bližnímu zůstáváte, dobrovolně pokrytství užíváte, zvěstujem hrozný zjev boží, pokudž se koli nenapravíte. Napomínáme, abyste se od stolu Páně zdrželi!“ Na to byl lámán chléb a rozdáván se slovy: „Vezměte a jezte a věřte o pravé společnosti a účastenství těla Kristova, kteréž za vás na kříži obětováno jest na odpuštění hříchů.“ Podobně konal kněz při podávání kalicha. Lid, když přistupoval, přinášel i almužnu a nakonec kněz udělil všem požehnání. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 831-832.)

přijímal jako první a ostatní po něm, a to kleče.⁴⁶⁶ Což je pozoruhodné a správně na to upozorňuje i Kyrmezer, poněvadž Bratří se nechtěli ve jménu Kristově klanět ničemu.⁴⁶⁷ Večeře Páně se slavila jenom výjimečně během roku, o Vánocích, svatodušních svátcích, na podzim při poděkování za úrodu a o masopustu.⁴⁶⁸ Bohoslužba se soustřeďovala na biblické texty a kázání a důležitou součástí, jak je pro českou reformační tradici typické, byl i zpěv.

Eucharistická teologie u Jednoty, formulovaná zvláště Lukášem Pražským, odpovídá její vlastní genezi a proudům, na něž navázala nebo je nahlížela se sympatiemi. Z našeho hlediska je důležitý již tábořský důraz na morální kvality vysluhujícího kněze, formulovaný naprosto radikálně – nehodný kněz nemůže platně vysluhovat svátosti. To je zásadní rozdíl, zvláště pokud jde o katolickou nauku. Není to „ex opere operato“, ale „ex opere operantis“, tedy ožvláště staré donatistické smýšlení. Samozřejmě však je, že Bůh a nikoliv člověk působí ve svátostech, on je původcem milosti, nespoutaný lidským konáním. Milost a pravdu má Bůh ve své moci. Lukáš požadavek kvality liturga vyhranil naprosto radikálně – podle něj je modlářstvím představa, že k platnosti svátostného aktu stačí intence a vykonání příslušných úkonů. Svátosti nejsou sudy, z nichž by bylo možno šenkovat věrným, píše Lukáš. Naopak s katolickým pojetím se shoduje v zachování sedmera svátostí, ačkoliv jejich chápání je v některých momentech posunutě (avšak přesto se toto stalo Kyrmezerovi dostatečným k radikální kritice). A Lukáš vybízí vůbec ke strážlivému vnímání svátostí, důležitá je vnitřně působící milost.

Shoda Lukášovy teologie s ostatními je v základním nahlížení na svátost, která je účinným prostředkem milosti, přijímané skrze Ducha Svatého – „mocně svědčí i

⁴⁶⁶ I když, jak Winter upřesňuje, přijímání se konalo kolem roku 1500 jak ve stoje, tak i kleče a v nejstarších dobách o vsedě kolem stolu. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, s. 832.)

⁴⁶⁷ O pokloně psal odpůrce Bratří Václav Slovacius Turnovský – *O pokloně ve jménu Jesus, má-li činěna býti*. (Knihopis č. K15509.) Podle něj se Bratří zdráhají klanět Kristu vnitřně, ne vnějšími znameními. Poklona je stejným modlářstvím jako psát jméno Kristovo na dveře, na zdi atd. Proto jsou Bratří i proti uctívání křížů. Ale Slovacius, přesto uznal, že bratrská bohoslužba i bez poklon byla důstojná a vážná. (Uvádí WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, s. 833.) Tůma Pfeloučský píše v roce 1502 Albrechtovi ze Šternberka o bratrském vztahu ke stvořenému tato slova: „...v místech svého sebrání žádných obrazův ani podobizen podlé záповědí Boží ku počtě a k pokloně, k výstraže modlářství a k dojití překážek roztrhání mysli a ku pomoci srdce, věrou, nadějí k samému jedinému Bohu Stvořiteli, Vykupiteli a Spasiteli pozdvížení nečiní... Také i to, že k žádnému svatému ani k světici zření nemají, o to o čež mají míti zření a outočiště skrze víru a naději, poklony, pocty, služby, modlitbami, posty, obětmi, poutěmi, světcením dnův, oddáváním, slíbením etcis, pro dojití dobrého zdejšího duchovního i tělesného neb věčného, za přimluvu neb orodování k samému Bohu skrze jediného prostředníka Krista Ježíše nemají k nim, aby cti a moci božské samému Bohu a Beránku příslušné nepřenášeli na stvoření, neb na tom dosti býti svědčí, na čemž první církev dosti měla.“ (AUF XIII, f. 228b.)

jistí milost a pravdu v Kristu zaslouženou, Duchem svatým skrze víru sobě danou, i přítomné požívání“. Avšak – zde se Lukáš přibližuje tomu, co objevil Luther – milost je darem daným ne skrze svátost, ale skrze víru Duchem svatým. Pouze věřící člověk může přijímat svátost, a pouze pro něj má spasitelný účinek. Svátosti jsou „mocná a pravá svědectví a jimi v Slovu pravdy svědčí se ta milost a pravda v Kristu stalá a z viery v účastnost daná“. Svátosti mají význam podmíněný, stojí a padají se zvěstováním Slova.

Dalším důležitým momentem eucharistické nauky je způsob přítomnosti Krista. Je to důležité spíše pro okolí Jednoty než pro ni samotnou, kde je podstatná jen jedna skutečnost – samotná přítomnost Krista. Známa bratrská definice je tak poněkud vyhybavá. V eucharisti je Pán přítomen – *svátostně* (sacramentaliter), *duchovně* (spiritualiter), *mocně* (efficaciter) a *pravě* (vere).

Tato hesla jsou vykládána:

- *mocně*: Duch působí ve věřících „vnitřně, mocně a spasitelně“.
- *pravě* (či právě): Kristus je přítomen „ne bytem tělesným, osobním a proměnlivým, aniž také pouhým naznačením, nýbrž podle slov Páně pravdivě“.
- *duchovně* je vymezením proti tělesnému pojetí Kristovy přítomnosti. Lukáš: „Jako se listina podpisem nepromění transsubstantialiter v dar, je přece víc než symbol daru, ano jest jím mocně a pravě ve formě listiny.“
- *svátostně* (v původních bratrských textech zpravidla „*posvátně*“): svátostně přijímá každý, kdo se účastní, bez ohledu na víru či záměr, není to však víc než prázdná forma. To poněkud otupuje striktní „*ex opere operantis*“, vztažené na úkon vysluhujícího kněze.

Přes důkladnou rozpracovanost, podmíněnou eucharistickou kontroverzí, nestála otázka večeře Páně v centru Lukášovy pozornosti. Jeho hlavním zřetelem bylo patření na Boží skutky a od něj plynoucí dary. A můžeme si všimnout, že z hlediska eucharistické nauky nebyl v rámci dlouhodobého napětí mezi Jednotou a utrakvisty v Uherském Brodě.

Pojetí eucharistické přítomnosti v Jednotě je dynamické, což kontrastuje se zkostnatělým chápáním středověké církve. Je to posun soustředění z objektu eucharistické úcty, přechásto magicky chápaného, na vztah k uctívanému a působícím Bohočlověku, bez hloubání o jeho přítomnosti.

⁴⁶⁸ Uvádí WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, s. 832.

To se odráží i v chápání vlastního přijímání, které je Boží dar k růstu duchovního obecnství, kterým je člověk začleňován do Těla Kristova. To znamená důraz na vytváření společenství lásky a života naplněného skutky, které v ní mají svůj zdroj. Zde jsme patrně u jádra problému neochoty Jednoty ke sjednocování. Bratří trvali na tom, že eucharistické společenství předpokládá kázeň, že jednou z jeho důležitých funkcí je, „aby nás tak ode všech nevěřících odděloval, k sobě připojoval, v službu a v poslušnosti zavazoval, a jedny s druhými v jednotu ducha i těla spojoval...“ Eucharistické společenství je svorníkem již existujícího společenství, které se spravuje řádem. Společenství má ve vzájemném přijetí členů růst a zdokonalovat se. V Jednotě byla velká přisnost pro připuštění jejich vlastních členů k účasti na večeři Páně. A podobně to bylo i v době, kdy byla Jednota otevřena k interkomuniu s ostatními evangelíky. Ti si třeba po české konfesi opakovaně na tyto překážky stěžovali. Důraz Jednoty na kvalitu společenství je trvalou inspirací pro všechny křesťany.

E3.2. Pressiova eucharistická nauka

Než si představíme Pressiovu agendu, jen ve stručnosti připomeňme obecnou strukturu eucharistické liturgie:

- vyznání hříchů
- čtení z Písma
- homilie
- modlitba věřících
- přinášení darů
- eucharistická modlitba
- preface
- Sanctus
- anamnéze
- epikleze
- „tajemství víry“
- velká doxologie
- modlitba Páně
- pozdravení pokoje
- lámání chleba

- přijímání
- požehnání a propuštění lidu

Pressiova agenda při večeři Páně je v některých pasážích značně rozsáhlá (zde proto uvádíme výrazně krácený text; úplné znění je zde v příloze). Je to především tam, kde se jedná o důkladnou reflexi vlastní hříšnosti komunikantů a poukazování na zdroj odpuštění, kde se předkládá i jakési vzorové kázání. Je vhodné mít toto na mysli ve srovnání s bratrskými důrazy. Uvedená struktura eucharistické liturgie je v podstatě respektována a ve své podstatě odpovídá i bratrské (strukturální prvky jsou zvýrazněny tučně). To vše ještě pomohou ozřejmit následně uvedené příklady členění jiných utrakvistických agend této doby.

„Jedno, aby posluhování časně v církvi vyhlášeno bylo: a lid Páně bedlivě vzbuzován byl ku pokání a k pravému sebe v něm zkušování.

Druhé, poněvadž při zevnitřním posluhování příklad Krysta Pána zachován býti má, kterýž chléb lámal a dával samým toliko svým učedníkům, a ne zjevným bezbožným protivníkům a potupníkům svým: I z té příčiny potřebí jest, [...] aby k večeři Páně [...] žádný ten připuštěn nebyl, kdož by prvé toho a takového sjednocení buď pravdu jako pravý křesťan, a neb zevnitřní způsob jako tajný pokrytec, na sobě neprokazoval.

Třetí potřebí jest, aby netoliko k posluhování večeře Páně náležitě přistupováno bylo, s předcházejícím obecným vši církve vyznáním hříchů svých, své pravé víry v Krysta, a vzbuzováním sebe k společnému následování Krysta: Ale také, aby při večeři té velebné to toliko činěno bylo, což j[es]t nám činiti přikázal Krystus Pán, a což památka smrti jeho, a pravá pocta Boží vnitřní i zevnitřní, podlé dobrého řádu a příkladu prvotní církve svaté od nás ode všech míti chce.

O prvním.

Způsob vyhlašování večeře Páně na velikém kázání čtyři neděle před posluhováním.

Prvé nežli k výkladu řeči této evangelické přistoupíme, oznamuji vám, že dále Pán Bůh, od dneška, ve čtyřech (třech, dvou) nedělích večeři Páně v církvi naší držeti budeme. [...] K tomu pak potřebí j[es]t nám dvojí věci, totiž Jedno, abychom podlé slov těchto svatě[h]o Pavla sebe sami prvé dobře zkušovali. Druhé, abychom večeře Páně požívali na tento konec, jak Kr[ystus] P[án] nařídil, t. na je[h]o památku.

Co se první[h]o dotýče, t. vlastní[h]o sebe zkušování, to záleží na to[m] trém. Jedno, abychom jeden každý tak poznávali hříchy a zatracení své, abychom sami nad sebou a porušeností svou, srdečnou bolest a žalost měli a tudy před Bohem opravdově se kořili, znajíce hněv na hřích býti tak veliký, že než by jej bez hodné dostatečné pokuty a nápravy světu prominul, raději j[es]t jej na milém jednorozeném Synu svém přetěžkými bolestmi a ohavnou smrtí kříže ztrestati ráčil.

Druhé, potřebí jest aby jeden každý z nás své srdce ohledal, nachází-li se v něm také pravá víra v Krysta, to j[es]t; věří-li srdečně tomu, že podlé pevného zaslíbení Božského, jemu kající[m]u

všickni jeho hříchové, pro samu smrt a zásluhy Krysta Pána, jemu se za jeho vlastní přičítá a připisuje nejináč, než jakoby on sám osobou svou za všechny hříchy své dosti učinil a všelikou spravedlnost Boží naplnil.

Třetí a naposledy potřebí j[es]t všechněm dobré svědomí své zkušovati z strany svatého křesťanského života a obcování své[h]o. [...] Vzkládejmež všickni všelikou víru a naději svou v samu obět Krysta Pána za nás na kříži učiněnou: a věřice tomu pevně, že Krystus náš jest, se všim utrpěním a dobrodiním svým zůstávejme vždycky v něm: a zpravujice se Duchem jeho svatým, nacházejme se vždycky se všemi jeho vyvolenými ve všeliké pobožnosti křesťanské, a nejvíce pak v společné lásce bratrské. A za příčinou našeho ve všem tom takovém dobrém posilnění potvrzení i rozmnožení: dejme se opět se všemi oudy církve, a zvláště domácími svými nám od Boha k zprávě naší poručenými, společně najíti k zprávě církevní, a k řádnému hodnému požívání těla a krve Páně při tomto budoucím posluhování již oznámeném: a nikterakž toho, pokudž nám milé jest naše s Krystem a církví jeho obcování společnost a spasení učiniti nepomíjeme a nezanedbávejme. K tomu nám vše[m] dopomáhej všemohoucí věčný Pán Bůh, Otec Syn i Duch svatý na věky požehnaný. Amen

II O druhém

totiž o způsobu, kterak lid Páně k zprávě přicházeti má, jinde se oznámí.

III O třetím

to jest o tom co se před večeří Páně zachovávati má, nařízené v Brodě Uherském

Napomenutí a neb naučení zpravce, a nato zpověd a vyznání, i také rozhříšení lidu Páně, které se s modlitbami svatými děje před velikým kázáním, na ten den, když se tělem a krví Páně posluhuje.

Nejmilejší v Krystu Pánu, poněvadž dnes opět večeře Páně společně požívati máme, a teď sme se nyní shromáždili, za příčinou spasitedlného napomenutí a vzbuzení srdcí našich k hodnému těla a krve Páně požívání, kteréž vlastně záleží na *pravém pokání*, to jest, na živém *poznání hříchův* našich, na *víře naší* v Krysta Pána a na naší pravé pobožnosti a vděčnosti, kterou vždycky ku Pánu Bohu prokazovati máme za jeho k nám dobrodiní. I z té příčiny, co se první částky pravého pokání a poznání nehodností našich dotýče, patřmež jeden každý napřed přede vším na příkázání Božská, jichžto summa jest, Milovati budeš Pána Boha tvého, z celého srdce své[h]o, ze vší duše myslí moci i síly své, a bližního svého jako sebe samého. A znejmež, že jistá neproměnitelná vůle Boží jest, aby dokonalé poslušenství a plnění všech příkázání jeho, až toho všeliká svatost a spravedlnost Božská p[ři] nás při všech se ustavičně nacházela. A poněvadž pak v nás a pokaženém přirození našem, toho se tak zouplna jakž by býti mělo nenachází: I znejmež z toho, že se nám v Zákoně Páně nejvíc předkládá naše vina před Bohem, hřích, bída a věčné zatracení.

Protož ptám se vás všechněch tuto shromážděných, kteří se podlé napomenutí našeho těchto dnův k nám najíti dali, a jeden každý svou vlastní zprávu i příslibení pobožnosti své křesť[a]n]ské učinivše, na to se od nás šafářů tajemst[ví] Krystových k služebnosti této naší a společnému požívání večeře Páně řádně p[ři]puštění, vás pravím všechněch teď spolu shromážděných ptá[m] se, abyšte mi věrnou pravdu před Bohem oznámili:

[...]

ABSOLUTIO

I poněvadž takové ohlášení a vyznání vaše jest, jemuž já se jakožto pravdivému dověřuji: I z té příčiny a podlé toho k čemu se tak ústy svými *přiznáváte*; já služebník Krystů na místě Božím, a mocí svěřených sobě klíčův království Božího, vám všechněm a jednomu každému z vás, pravdivě a mocně v Krystu Ježíši *zvěstuji*, všelikou milost Boží a *rozhríšení* ode všech hříchův vašich.

[...] I abychom v takové víře a doufánlivosti naší, která častokrát rozličným způsobem při nás mdlá a chaterná učiněna bývá, nikterakž nehynuli; nýbrž v ní se vždy víc a víc utvrzovali a rozmáhali: I z té příčiny mějmež outočiště své k této velebné svátosti a večeri Páně. A ku *potvrzení i rozhojnění, jakž víry, tak i společnosti naší s Krystem*, jezme tělesně i duchovně ten chléb Krystů, kterýž j[es]t pravé je[h]o tělo, a pijme ten nápoj, kterýž jest pravá krev jeho za nás na kříži vylitá na odpuštění všech hříchův vašich. Což abychom hodně učinili, a tudy sobě i jiným v církvi Krysta Pána a smrt jeho radostně a spasitedlně zvěstovati a připomínati mohli: Za to se jeho Božské milosti společně modlme a pokleknuce, takto všickni důvěrně zvolíme, říkajíce,

ORATIO

Všemohoucí věčný milosrdný Bože, kterýž si vlastnímu Synu svému neodpustil, ale jeho si pro nás na ohavnou smrt kříže vydati, a skrze jedinou dokonalou obět člověčenst[ví] jeho svatého na kříži, nám si věčné vykoupení způsobiti ráčil. I prosíme, rač ná[m] tu milost skrze Ducha tvého svatého dáti, abychom se v témž Synu tvém a v pravé oučastnosti předrahe za nás oběti, i všech zásluh a dobrodiní jeho skrze živou víru a nové rození ustavičně nacházeti, v tento dnešní den skrze hodné a spasitedlné požívání, jedení a pití v svátosti Těla jeho za nás zrozeného, a Krve jeho za nás vylité, takovou tvou přenesmírnou lásku k nám, a smrt přehořkou Syna tvého za nás, v společném tomto shromáždění a svatém obcování našem, radostně sobě zvěstovati: a skrze to k větčímu potvrzení a rozhojnění víry a společnosti naší s Krystem a ke všelikému obnovení Ducha jeho svatého, obzvláště pak k ustavičné[m]u milování tebe a přikázání tvých Božských, a k pravé společné lásce bratrské, čím dál vždy víc a víc přivedeni býti mohli. Skrze téhož Syna tvého milého Pána a Spasitele našeho Ježíše Krysta, kterýž s tebou s Otcem a s Duchem svatým živ j[es]t a kraluje, po všecky věky věkův. Amen.

Dále lid Páně po utvrzení sebe v doufánlivosti k Bohu, že modlitby tyto uslyšány sou: a po kratičkém napomenutí, jak řádně a počestně k stolu Páně přistoupati mají, jdou jeden každý do svých stolic, kdež po zpívání písničky a neb dvou o večeri Páně, a po bedlivém poslouchání *kázání velikého*, a učiněné zavírce, s modlitbami za všeliké potřeby církve, opět se zase modlí všickni za hodné požívání těla a krve Páně, tuto modlitbu společně říkajíce.

ORATIO ANTE SVMTIONEM

Všemohoucí věčný milosrdný Bože, poněvadž Syn tvůj jednorozený, ráčil jest na tento svět netoliko pro nás a spasení naše přijíti a pravým člověkem učiněn jsa, nám ve všem kromě hříchu podobným, sebe samého na ohavnou smrt kříže vydati a jedinou obětí svého svatého člověčenství, nám věčné vykoupení způsobiti: ale také ráčil jest dáleji na památku sebe a předrahé oběti své za nás, nám přeslavné hody své naříditi, rozkázav a poručiv, abychom podlé ustanovení jeho při poslední večeři všickni společně tak jedli chléb ten, jenž j[es]t pravé tělo je[h]o za nás zrazené: a tak pili nápoj ten, jenž jest pravá krev jeho za nás na kříži vylitá: aby tudy od nás ode všech v církvi jeho svatě, spasitelně připomínána a zvěstována, a skrze to jednomu každému z nás v sebe věřícímu, opravdově přivlastňována byla smrt a obět jeho za nás předrahá, dokavadž nepřijde. I prosíme nás všemohoucí Otče, tvé k nám Otcovské lásky, tvé svrchované dobroty a milosti, Račiž nám to skrze Ducha tvého svatého dáti, ať napřed především sebe a hříchy své a všelikou svou nehodnost před tváří tvou Božskou, skutečně a srdečně poznáváme a vyznáváme, což sme koli po všecky dni života svého, proti tobě a přikázáním tvým, jakýmkoli způsobem, buď myšlením, slovem a neb skutkem, vědomě neb nevědomě činili, dejž ať toho všeho srdečně, pravou truchlivostí a skroušeností srdce svého litujeme, a ať tudy, v pravé ustavičné pokoře a poníženosti před tváří tvou Božskou zůstávající, odpuštění hříchů svých všelikých, kterých se v srdci svém věrně odříkáme a zbavujeme, nejinde než v samém Krystu Pánu, a v je[h]o za nás podstatné předrahé oběti, jednou na kříži učiněné, skrze samu živou víru, ve krvi jeho hledáme i také skutečně docházíme a tak v samé pravé a živé oučastnosti Krysta Pána, těla a krve jeho (o kteréž nás pojišťuje a upevňuje tato velebná svátost pravého člověčenství jeho) docházíme svého ustavičného ospravedlnění, a rozmnožení ve všeliké milosti nám v Krystu zaslíbené skrze své obnovení a nové zrození v Duchu svatém, k novému a svatému životu křesťanskému, tak abychom v samém Krystu Pánu, skrze hodné a časté požívání této svátosti velebné mocí Ducha tvého svatého v nás, čím dál vždy víc a víc nabývali ustavičného potěšení a radosti v tobě Bohu našemu, vroucného milování tebe z celého srdce, ze vsí duše moci mysli a síly, a bližní[h]o svého jako sebe samého, pravého vyznání a následování Krysta Pána a pravdy jeho spasitelné, zvelebování a rozšiřování království jeho mezi námi, a ustavičného zůstání při Krystu pravém Bohu a Spasiteli našem, v pravé svatosti, víře, lásce a naději neomylné, budoucího vzkříšení těla tohoto našeho k životu věčnému v nebesích. Dejž nám milý Pane tak a nejináč večeře této Krystovy, těla a krve jeho předrahé požívati: pro téhož Syna tvého milého, Pána a spasitele našeho Ježíše Krysta, kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ j[es]t a kraluje po všecky věky věkův. Amen. *Otče náš jenž...*

Dále všickni spolu skroušeným a důvěrným srdcem, takto zpívejme jako: Aj ten silný lev etc. O dejž Krysta hodnost míti, k stolu tvému přistoupiti, tělo a krev nám k spasení př[i]jiti. V čem sme hříšní očistiž nás, v čem nemocní uzdraviž nás, ty jenžs svou krev na kříži vylil pro nás.

V tom zpívání přistupují služebníci Páně k oltáři, a tu jeden z nich nejprv předkládá církvi příčiny chval Božských, zpívaje to, co od prvotní církve svatě křesťanské k tomu nařizeno j[es]t, a vůbec se *Prefaci* jmenuje. Potom zpívá *slova nařízení večeře Páně, a modlitbu Krystem Pánem vydanou*, po kteréžto služebníci církve nejprv (příkladem Krysta Pána), a potom všecka církev, svátosti velebné požívají.

Při podávání první částky, služebník užívá těchto slov: Tělo Páně budiž pokrmem duše tvé k životu věčnému.

A potom při druhé částce;

Krev Páně budiž nápojem duše tvé k životu věčnému.

GRATIARUM ACTIO

Děkujeme tobě všemohoucí věčný Bože, že ty duše naše tímto nebeským pokrmem a nápojem k životu věčnému posilnití ráčil. Dejž nám, prosíme, ať skrze takové přeslavné hody tvé, opravdově se rozmnožujeme v pravém oučastenství Krysta Pána, a všelikých dařích Ducha svatého, v pravé víře a vroucném milování tebe i všech spoluhodovníkův našich, skrze téhož Syna tvého milého Ježíše Krysta, kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ [es]t a kraluje po všechny věky věkův. Amen. Hospodin požehnej vás, a ostříhej vás. Hospodin osvěť tvář svou nad vámi, smiluj se nad vámi. Hospodin vzhlédníž na vás, a dej vám svou všelikou milost.“

Z uvedeného textu můžeme rozpoznat tuto strukturu:

- Vyznání hříchů (všeobecné, poznání vlastní hříšnosti, víra v Kristovy zásluhy a jeho odpuštění)
- Absoluce (kněz neuděluje rozhřešení, ale zvěstuje)
- Oratio (proba za rozhojnění víry a spojení s Kristem)
- Zpěv písní o večeři Páně, kázání, prosebné modlitby (modlitba věřících), modlitby za hodné požívání Těla a Krve Páně
- Oratio ante sumtionem (mj. vyznání víry ve skutečnou přítomnost), zpěv, kněží přistoupí k oltáři, zpívají prefaci, recitují slova ustanovení, následuje Otčenáš, přijímání kněží + ostatní lid: „Tělo Páně budiž pokrmem duše tvé k životu věčnému“, „Krev Páně...“
- Gratiarum actio (závěrečná modlitba)

Pro srovnání můžeme uvést schémata tří soudobých agend, připravená Otou Halamou:⁴⁶⁹

Habrovanská agenda a Písničky křesťanské (kol. r. 1530):

- Modlitba před posluhováním + Otčenáš

⁴⁶⁹ HALAMA, Ota. *Utrakvistické agendy k večeři Páně*. In: *Coena Dominica Bohemica* ARBI, VI, 2006, s. 133-151.

- Kázání na text: „Zkusiž sám sebe člověk...“
- Modlitba před slovy ustanovení
- Slova ustanovení
- Děkování a chvála

Agenda česká (1581)

O zpovědi a rozhřešování.

- Concio praeparationis + Otčenáš
- Pořádek při zpovědi
- Forma rozhřešování
- Výstrahy pro zpovědníka

Pořádek mše veliké při večeři Páně

- Confiteor
- Obecná zpověď
- Absolutio
- Introit + Kyrie
- Gloria
- Dominus
- Collecta
- Epištola
- Alleluia
- Credo
- Otčenáš
- Evangelium
- Kázání
- Modlitba po kázání + Otčenáš
- Praeface
- Sanctus
- Napomenutí
- Otčenáš + slova ustanovení večeře Páně
- Vysluhování
- Děkování po přijímání
- Požehnání

*Pravidlo služebností církevních (1607) a Písně chval Božských (1606) Tobiáše Závorky
Lipenského*

Správa a příprava k požívání večeře Páně a o rozhřešení

- Moditby

- Příprava komunikantů k večeři Páně
- Zkouška a napomenutí
- Obnovení smlouvy a rozhřešení

Pořádek služby večeře Páně

- Modlitba před posvěcováním
- Slova ustanovení
- Sanctus
- Agnus
- Modlitba + Otčenáš
- Modlitba
- Žalm 67
- Vysluhování
- Modlitba po přijímání
- Požehnání

Shrnutí:

- Pressius do jisté míry respektuje klasické schéma
- Důraz na aktivní prožívání ze strany věřících a jejich vnitřní dispozici
- Kněz je svědkem a povzbuzovatelem
- Přítomnost Krista je reálná
- Eucharistie není chápána obětně a slaví celé společenství
- Vlastní eucharistická modlitba je velmi krátká

Pressiova agenda nám hodně napověděla o významu a praktickém slavení eucharistické hostiny. Málo jsme však zpraveni o jeho představě přítomnosti Krista, která byla svého času jedním z rozpoznávajících znaků teologické orientace. Pressius se o ní vyjádřil v dalších textech a třeba i doporučených písních. V roce 1583 sepsal tuto definici: „Co jest Večeře Páně? Jest svátost těla a krve Pána našeho Ježíše Krysta, a neb Božské viditedlné pojištění, znamení a potvrzení toho, že Krystus Pán, při této večeři velebně, v tom chlebě a víně svém, kterěz on sám pravdivými a Božskými slovy svými tělem a krví svou vysvědčiti, a tak vši církvi své k jedení, a ku pití na památku a společné zvěstování smrti a oběti jeho za nás naříditi jest ráčil: dává nám právě, podstatně, a přítomně své pravé lidské tělo, za nás zrazené a svou pravau krev za nás na kříži vylitou, ku pokrmu a nápoji našemu věčnému. A tím pojišťuje nás, že jakž jest on pro nás učiněn, a věčně zůstává

pravým člověkem, tělo z těla našeho, a kost z kostí našich, tak také, že vlastně v tom, což jest od nás vzal a v čem se jest za nás Otcí obětoval, sebe samého nám dává: a my že skrze to předně jeho vlastní oudové, Bratří a příbytkové Boží sme, a tak toliko v samém pravém lidském, za nás obětovaném člověčenství jeho, těle a krvi máme: i také skrze hodné a časté požívání, této velebné svátosti, působením v nás Ducha jeho svatého, vždy víc a víc docházíme svého ospravedlnění, osvícení, obnovení, a všelikého nám jedinou obětí jeho na kříži způsobeného a v svatém evangelium zaslíbeného spasení, hříchův odpuštění, a života věčného dědictví.⁴⁷⁰ Ani tato slova nám nedávají příliš prostoru k nahlédnutí sporných otázek.

Pressius, když byl osočen z bludů, kterých se měl dopustit ve svém řádu, odevzdaném pánům v Brně, v odpovědi Žerotínovi mj. uvedl: „A však, abychom se pod tím, za příčinou té takové naší ke všem k nim srdečné lásky, nejmenších nám povědomých bludův jejich (ovšem pak těch velikých a hrozných, kteří se jim v podstatních artikulích a nejvíc o člověčenství K[rysta] P[ána] a jeho velebné večeri připisují a kterých my se posavád v jejich knihách dočísti před Bohem nemůžeme) přidržeti a jich následovati měli, tomu všelijak odporujeme a sme před Bohem jisti (což i vaše [mil]o[s]t i je[ho] [mil]o[s]t pan hejtman, i jiní páni křesťanští v skutku poznati ráčíte), že žádný dobrý pobožný křesťanský člověk, v kterém nějaká jiskřička pravého soudu, studu, kázně Boží lásky, vážnosti a pobožnosti se nachází, a který spis náš o K[rystu] P[ánu] a jeho velebné večeri zdravě četl neb čísti bude, nikoli toho o nás nedí a říci nebude moci. A pakli to kdo dí, ten každý, buď kdo buď, jaké[h]okoli důstojenství a povolání, netoliko toho na mne a jiné spolu bratry navěky za pravé nečiní, ale také hrozný soud před Bohem za to ponese, jestliže skrze to a takové jeho nepravé lehkomyšlné proti nám svědectví, jakou újmu potupu a snížení vezme církev Krystova a svatá služebnost naše církevní, o kterouž nám i vaši[m] mi[l]o[s]te[m] v těchto příčinách nejvíc činiti jest a býti má.“⁴⁷¹ Pánům, respektive jejich teologickým poradcům se podle Pressiovy reakce nezamlouvalo, že neschválil knihu *Formula concordiae Jacobi Andreae*,⁴⁷²

⁴⁷⁰ AUF XIV, f. 527b-528a.

⁴⁷¹ Ibid., f. 531b-532a.

⁴⁷² V moderním českém znění včetně úvodu in: WERNISCH, Martin (ed.). *Knihy svornosti. Symbolické čili vyznavačské spisy evangelických církví augsburské konfese*. Praha : Kalich, 2006, s. 467-658. Jak Martin Wernisch s odvoláním na Ilju Buriana v úvodu vysvětluje nejednoznačný vztah moravských evangeliků k *Formuli concordiae*. Z přibližně 320 evangelických far se jí na Moravě spravovalo asi 170. Centry, kolem kterých se stoupenci *Formule* seskupovali, byl Holešov a Lipník nad Bečvou (s. 485).

vykládající augšpurskou konfesi v přísně luterském duchu a odsuzující jiné evangelické směry: „ale příčina, pro kterou formule a nenáležitého hrozn[ho] předsevzetí šesti učitelův německých neschvalujeme a nepotvrzujeme [...], snažíme se v učení svém nikam od Slova Boží[h]o, ani na levo ani na pravo neodstupovati: ale přidržeti se upřímně a sprostně samých slov Ducha svatého, a P[ána] N[ašeho] J[ežíše] K[rysta] přijatých v pravém spasitedlném obecném smyslu vši svaté církve, varující se přitom nejvíce všelikých lidských, a zvláště v nově přednešených výkladů, s nenáležitým hloubáním, valchováním, natahováním Písem proti patrným článkům obecné víry svaté křesťanské, na kterou všickni pokřtěni jsme.“ Pressius dal v dopise srozumitelně najevo, že jedinou normou, o které je možno hovořit jako o platné a závazné, je Boží Slovo. Jak je chápe, nastínil v přiloženém spise, který podal jménem svým i svých kněží. Skládal se ze tří částí: *O velebné svátosti Těla a Krve našeho Pána Ježíše Krysta vyznání společné*,⁴⁷³ *Řád církevní*⁴⁷⁴ a *Vyznání pravé obecné křesťanské o Krystu Pánu a jeho velebné večeři, obsažené v svatých a právě křesťanských písních církevních*.⁴⁷⁵ V první části rozsáhlého spisu uvádí: „...o zevnitřním živlu a neb o podstatě té velebné večeře a svátosti všickni věříme a vyznáváme, že chléb ten přirozený a víno to přirozené, jemuž při večeři Páně dobrořečíme a jehož společně požíváme, ačkoli vlastní přirozené podstaty své nepotrácuje, však novou milostí Božskou a neb novým povolání[m] svým, když se ne k obecnému, ale posvátnému od Krysta přikázané[m]u požívání skrze služebníky církevní posvěcuje a nařízení Krystovo k sobě přijímá, tudý běře proměnu svou posvátní, tak, že tu nezůstává více prostý chléb a víno, ale již nadevšecku tělesnou podstatu moc a vlastnost svou přirozenou, samým všemohoucím Slovem a nařízením Krystovým, kteréž tu k němu přistupuje, chléb ten posvátně učiněn bývá, slove a jest, všem v církvi, zlým i dobrým, jeho pravé přirozené tělo, za nás zrazené, a víno, jeho pravá krev za nás na kříži vylitá na odpuštění hříchův.“ Je to konsubstanciační nauka, chléb zůstává chlebem, ale není už pouhým prostým chlebem, ale i Kristovým Tělem. Pressius se k tomuto vyznání nedobral filosofováním, ale tak to stojí v Písmu: „Tuto definicí a smysl svůj běreme se všemi svatými otci a učiteli církevními z vlastních slov Pána naše[h]o J[ežíše] K[rysta], kterýž o chlebě posvátném obzvláště dí, Toto jest tělo mé, kteréž se za vás dává: a o

⁴⁷³ AUF XIV, f. 533a-541a.

⁴⁷⁴ Ibid., f. 541a-546b.

⁴⁷⁵ Ibid., f. 547a-550b.

víně posvátném též obzvláště dí, Toto jest krev má, tento kalich jest nový kšaft v mé krvi, kteráž se za vás vylévá. A poněvadž pak co jak Krystus dí, to vše tak a nejinač j[es]t a býti musí, aniž možné j[es]t, aby kdo, buď dobrý neb zlý, Božské pravdivé všemohoucí slovo a nařízení jeho změnit a svátosti této velebné něto buď věrou svou přidati a neb nevěrou svou ujíti mohl: i za tou příčinou my všelikou pravdu víry své a svého učení i vyznání o večeři Páně, na tom jediném samém j[i] tu (a sic na žádném jiném) zakládajíce: nepatříme při této velebné svátosti nikam jinam, než z prosta toliko na samá slo[v]a Krystova od těch nikam ani na levo ani na pravo neodstupujeme...“ Je to skutečné Tělo a Krev Krista, ale to samo o sobě nestačí, důležitý je vztah příjemce svátosti. Svátostí se způsobí nestanou bezděčně: „...samo toliko slovo a nařízení Krystovo, k zevnitřnímu živlu chlebu a vínu přistupující, činí velebnou svátost..., což všickni věrní Učitelé v církvi vyznávají s [vatým] Augustýnem říkajíce; Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum: tak také nepochybujeme, ale srdečně tomu věříme a to vyznáváme, že kdožkoli při této velebné večeři a hodování svatém, chléb ten na stole Páně a víno to v kalichu Páně vidí, běře, jí a pije, ten také buď zlý neb dobrý, posvátně vidí, běře, jí a pije pravé tělo a pravou krev Pána našeho J[ežíše] K[rysta] a to nebo k životu a k spasení a nebo k soudu a zatracení svému, k životu a spasení vidí, berou, jedí a pijí tělo a krev Páně ti všickni, kteří praví upřímní učedníci Krystovi sou, kteří slovo je[h]o svaté[h]o evangelium (v němž samém toliko a sic v ničemž jiném, nám se předně Krystus se vši spasitelnou milostí svou ohlašuje, zaslubuje a dává) věrou pravou přijímají, v ně[m] zůstávají a tudy v Krystu jsouce dáleji podle nařízení mistra Pána svého ku potvrzení a rozhojnění víry a společnosti své s Krystem svátost tuto velebnou, Tělo a Kev Pána našeho Ježíše K[rysta] dvojím způsobem spolu t. netoliko posvátně a neb zevnitřně ústy svými tělesnými ve vši náležitě uctivosti, pokoře a poníženosti: ale také duchovně a vnitřně srdcem žádostivým a kajícím v pravé pobožnosti a svatosti křesťanské jedí a pijí a tu i hned také skrze to vlastně, t. v tom takovém posvátném a duchovním jedením a pitím Těla a Krve Páně skrze živou víru v ta slova nařízení a zaslíbení Krystova; Vezměte a píte, toto j[es]t krev má, kteráž se za vás vylévá“.

Každý, kdo se napije z kalicha, pije Kristovu krev. Není to však magický prostředek ani automaticky působící lék. Může se stát dokonce jedem, pokud je někdo zlý. Praví učedníci Kristovi takto v něm zůstávají a přijímání svátosti potvrzuje a rozhojňuje jejich víru a jejich společenství s Kristem. Ale ani tak lék nepůsobí

automaticky, lidé Krista totiž přijímají ústy, ale i duchovně skrze víru a k jejímu růstu: „největčí a nejpřednější užitek večere Páně j[es]t potvrzení a rozhojnění při nás, jakž víry, tak i té pravé oučastnosti a společnosti naší s Krystem...“ Pressius opakovaně klade důraz na stav mysli přijímajícího, na psychologický a intencionální moment, a shrnuje: co „sobě nejvíce při této velebné svátosti nade všecko jiné připomínati a zvěstovati máme, totiž:

I. Jedno, že on j[es]t opravdivě pro nás učiněn a věčně zůstává člověkem, tělo z těla naše[h]o a kost z kostí našich, p[ř]i[j]av na se pravé, nám lide[m] ve všem, kromě hřích, podobné člověčenst[ví], tělo naše lidské a duši lidskou.

II. Že v tom vlastně což j[es]t od nás v životě Panny Marye na sebe vzal, on za nás jest za hříšné sebe samé[h]o, kteří bychom sic byli věčně zahynouti musili, Otcí své[m]u na kříži přehořce a přebolestně obětoval.

III. Že to jeho svaté za nás obětované člověčenst[ví], jeho pravé Tělo a pravá duše neb Krev, se vším poslušenstvím a zásluhami svými, k nám, kteří lid je[h]o svatý jsme, vlastně přináleží a naše jest, a my že v tom samé[m] člověčenst[ví] a svaté společnosti jeho (a sic v ničemž jiném, vlastně a podstatně) máme a docházíme odpuštění hříchův svých, smíření s Bohem a věčné[h]o spasení.

III. Že on to své pravé Tělo a Krev, tu jednu předústojnou hostyi a obět svou za nás, nám netoliko v svém svatém evangelium přednášeti a v ní samé a nám pravý pokrm a nápoj ukazo[va]ti, zaslibovati a dávatí ráčí...“

Jak bylo řečeno, k eucharistickým otázkám se ve spise poslaném Žerotínovi Pressius se svými kněžími vyjádřil i výběrem písní. Použil nejdostupnější a cenově přijatelný *Kancionál český, jenž jest kniha písní duchovních evangelitských* sestavený Jakubem Kunvaldským († patrně 1578).⁴⁷⁶ Očekával „že skrze ně pobožní v víře své pravé utvrzení, bludní pak avšak napravitedlní na pravou spasitedlnou cestu přivedeni budou.“ Jedná se o písně vyjadřující vztah ke Kristu v eucharistii a vybízející k víře a důvěře. Mezi nimi je ale i píseň, která demonstruje

⁴⁷⁶ Výběr byl jistě ovlivněn i působením Kunvaldského, který po dlouhá léta, v letech 1571 – 1578, působil jako učitel a farář u Žerotína na Starém Jičíně, kterému dílo i dedikoval. Podle některých autorů byl Kunvaldský původně český bratr, který však Jednotu opustil a v Přerově působil jako utrakvistický farář (1568). Bratři jej označovali za marnotratníka a opilce. Do Starého Jičína přišel jako luteránský pastor. Ale již Josef JIREČEK ve svém článku *Jakub Kunwaldský a jeho kancionál*, ČMM 6, 1874, s. 1, píše, že Bratrem nebyl, ale spravoval se augšpurskou konfesí. Roku 1572 vydal *Písně chval Božských k slavnostem a památkám vejročním přináležející* (Knihopis č. 4621) a v roce 1576 *Nešpor český, složený Žalmuov Davida svatého a písní duchovních k těmž náležitých* (Knihopis, č. 4620.)

teologii přítomnosti Krista v eucharistii:

„Píseň svatá církevní, v níž se obhajuje summa vyznání křesťanského všech právě věřících učitelů a církví Evangelitských (jinak, pod obojí) v Království českém a Markrabství moravském: o velebné večeři Pána naše[h]o Ježíše Krysta.

Zpívá se jako; utěšený nám hod etc.

Krystus pokrmem nápojem, jsa nám na kříži učiněn, pamět nám toho zůstavil, svátost těla krve zřídil. 2. Chléb nám vzíti, jísti kázal, a tent' j[es]t svým Tělem nazval: též víno, kteréž z kalichu pijem, nazval jest Krví svou. 3. Zvlášť jísti, zvlášť pít kázal, svým věrným tudy ukázal, své bolestné rozdělení, těla duše k jich spasení. 4. Byť hodně pamatovali, čím sou vlastně vykoupeni: a toho účastni byli, věrou, v slovu i v znamení. 5. A protož my vyznáváme podlé slov Páně věříme, že chléb ten j[es]t Páně Tělo, jenž mrtvé na kříži pnělo. 6. Též kalich úmluvy nové, že jest ta vlastní Krev Páně, kteráž jest za nás vylitá na kříži z jeho života. 7. Nad nebe pevnější máme, slovo i znamení Páně, v němž Pán sebe a milost svou, nám předkládá spasitedlnou. 8. On v podstatě chleba, vína nám všem obět svou předkládá, protož to dvě jest posvátně, tím [na okraji poznámka: tedy chléb j[es]t i synem nazván?] čímž jest Krystus podstatně. 9. Chléb není posvátně chlebem, ale jestiť Páně Tělem, kalich Krví, tak Krystus dí, bludnýť jest kdož jinak smejší. 10. Co jak Pán dí, to vše tak jest, to změnití nemožné jest, tak chléb Tělem, víno Krví, jest, a bude, Páně slovy. 11. Sám chléb (a ne nětco v chlebě), Krystus svým Tělem jmenuje a víno samo Krví svou nazývá, za nás vylitou. 12. Protož ten chléb hmotný, časný, kterýž jsme z nařízení, ten j[es]t chléb jiný nebeský, jímž sme vykoupeni všickni. 13. Též i víno přivozené, kteréž z kalicha pijeme, toť jest ten nápoj duchovní, jenž věčnou žizeň zahání. 14. A však není z p[ři]rození, ale z Páně nařízení, chléb víno, čím j[es]t a slove, protož se svátost jmenuje. 15. Vlastněť to dvě nazýváme, svátost Těla a Krve Páně, tak řeč Páně vykládáme, a s svatou církví říkáme. 16. Slovo k životu přistupuje, a jej v svátost proměňuje, tak živel (voda, chléb, víno) tím jest, čím jej činí slovo. 17. Slovo j[es]t, jezte a pijte, mne sobě p[ři]pomínejte, obět má v kterou věříte, že vaše jest, tak to znejte. 18. To co jíte, jest mým Tělem, za vás hořce usmrceném, to co pijete, jest Krev má za nás na kříži vylita. 19. To slovo když přistupuje, k chlebu, vínu: již se děje, to co j[es]t sám Pán nařídil, již tu máme co nám slíbil. 20. Již v tom nařízení Páně, chléb a víno p[ři]rozené, jest nám tělem krví Boží, což prv není již jest nyní. 21. Také chléb víno nařízením, ale Krystus přirozením, j[es]t nám obětí důstojnou, za nás Otcí

učiněnou. [na okraji: Aniž chléb ten jest obětí] 22. Čím jest chléb víno posvátně, tím nijakž není podstatně, Páně slovem (ne podstatou), živel jest věcí nebeskou. 23. V tom [na okraji: tak by se neskládala svátost ...] svátost za svátost mějme, a z ní podstatně nečinme, Krysta spasitele svého, vši Božské pocty hodného. 24. Chléb bez slova, j[es]t pouhý chléb, protož patř na slovo člověk, kdož má slovo, v němž j[es]t milost, máť v něm Krysta, jeho svátost. 25. Kdož pak, bud' že křesťan není, bud' jsa křesťan však nečiní, toho což nám Pán rozkázal, a nač nám v Slově ukázal: 26. Ten nestojí v nařízení, nemá práva k zaslíbení, milosti: Berelit' svátost, hřeší tím a tratí milost. 27. Apoštol o tom dí zjevně, že, kdo jí, pije, nehodně a toho nerozsuzuje, co tu a jak k sobě bere: 28. Že ten tělem krví vinen, nedí že byl účast[n] toho, čehož svátost bere, než se soud sobě jí pije. 29. Nemát' ten obětí Páně, kdož jest prázen víry živé, kteráž svátost i podstatu, Těla Krve bere v Slovu. 30. A člověka obživuje, s Krystem pravdivě spojuje, jej od hříchu očišťuje, k svatým ctnostem přivozuje. 31 A protož my Slovo ujmem, věrou tak obětí důjdem, ji podstatně k sobě přijmem, Krystus v nás my v Krystu budem. 32. Tak budem i Páně stolu, k životu účastni spolu, když chléb víno Páně v živlu, a Tělo Krev přijmem v Slovu. 33. Podlé slova v Krysta věříme, z víry hodně jezme píme, chléb ten a víno to Páně, ústy, srdce[m], spasitedlně. 34 Památku v tom hodnou činme, smrt Páně sobě zvěstujme, dokudž s nebe tak nepřijde, jakž tam všel, tam j[es]t tělesně. 35. Tedy se nám podle slova, stane účastnost Krystova, Tělo, Krev, duch Krystů život, dá se nám skrz tu účastnost. 36. Jestlit' všecko možné Pánu, zvlášť každému věřícímu, dáti v Slovu zde na zemi, cožkoli on má na nebi. 37. Jižť jest v nebi a ne jinde, Tělo Krev Páně tělesně a však duchovně, podstatně, jest nám na zemi přítomně. 38. Více se spojuje s námi, nežli naše hlava s oudy, mocí slova, Ducha svého, věčně v nás trvajícího. 39. Tak jest Krystus vinným kmenem, žeť on nám svým ratolestem, svou podstatu a v ní živnost dává nyní i na věčnost. 40. Svou podstatu, obět, život, Krystus skrz Slovo a svátost, v duchu svém oživujícím, dává nám v sebe věřícím. 41. Dejž nám Kryste z své milosti, k naší s tebou společnosti, večere tvé požívati, tebou samým se sytiti. 42. Z tebe brátí poživení, všech hříchův svých odpuštění, víry lásky rozhojnění, stálost v dobrém i skončení."⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ AUF XIV, f. 549b-550b.

9. Poslední roztržky mezi utrakvisty a Jednotou, důsledky sporů

9.1. První krize děkanství

Jak se církevní situace v Uherském Brodě vyvíjela po Pressiově skonu, nevíme. Ani nám není známo, kdo jej v úřadu vystřídal. Víme pouze, že někdy mezi lety 1586 – 1588 nastupuje na místo faráře Pressiův někdejší svěcenec Martin Malobicenus, původem Slovák.⁴⁷⁸ Malobický byl v Uherském Brodě již usazený, v roce 1574 se totiž ujal řízení školy při utrakvistické fari. V této funkci setrval až do své ordinace roku 1582, kdy odešel na vizovickou faru. Na počátku roku 1584 nastoupil na faru v Derfli, kde vystřídal Pavla Kyrmezera. Poté se ujal uherskobrodského děkanství.⁴⁷⁹ Růžička se zdráhá označovat Malobicena od počátku za děkana, poněvadž u něj nenachází příslušnou titulaturu. Skutečností, kterou jsme pozorovali už u Pressia, je, že v osmdesátých letech započala postupná eroze děkanství a Malobicenus byl dokonce z fary vypuzen. Souvisí-li jeho odchod s krizí děkanátu, lze obtížně soudit. Viditelnou příčinou jeho problémů se stal spor o desátek. Malobicenus byl totiž s největší pravděpodobností oním nekatolickým kazatelem Martinem, kterému farníci odmítli odevzdávat a sami dopravovat desátkové odvody, jak bylo jejich povinností.⁴⁸⁰ Nakonec byl nucen ustoupit a přijmout kompromis – taková byla síla veřejnosti – a musel se spokojit s třicátkem, který mu

⁴⁷⁸ HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, s. 387; RŮŽIČKA, Veleslav. *O Slovácích v Uherském Brodě*. č. 23.

⁴⁷⁹ Malobicenovým diakonem byl od roku 1588 Jan Pelargi (Perlagi) z Očovej, který před tím po dvě léta působil rovněž jako rektor zdejší školy. Ordinován byl ve Vitemberku, teologicky se klonil ke kalvíntví. Roku 1603 je farářem v Derfli. (RŮŽIČKA, Veleslav. *O Slovácích v Uherském Brodě*, č. 23.)

⁴⁸⁰ Desátkové platby se staly již v 16. století vážným problémem s dalšími důsledky, který v různých podobách přetrvával až do konce tohoto systému. Řešil ho např. v roce 1546 svým nařízením král Ferdinand: „Nejedny Nás jistě správy docházejí, kterak se duchovním a zvláště farářom od pánuov jich, kteříž poddací mají, outiskové dějí, desátkové spravedlivě náležítí jim se zadržují, odjímají, a tak nemohouc faráři při farách svých zuostati, odpuštění berou, i sice z far ucházejí, a fary pusté zuostávají, a proto nicméně mnozí páni poddací těch far, užitky, desátky berou aneb fary osobami nehodnými kněžskými podle libosti své osazují, a služba Boží tudy se umenšuje.“ (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 586.) I v Brodě za velkého děkana Kyrmezera se desátky řešily. V létě roku 1580 s ním tuto záležitost projednával s pánem Jetřichem: „Ouřad s knězem nevoli měl [...] lůni prodal kněz obci své desátky, a ta smlouva aby mezi nimi trvala, dokudžkoli kněz v Brodě bude. Letos pak uhlídav kněz dobrou úrodu, smlouvu tu zrušil a starším oznámil, že užitky brátí bude. I stala se o to s knězem veliká nevole, že pán sám to mířiti a pokojiti musil. Knězi čacky uší natřiny i od ouřadu i ode pána, že je smluv nezdrženlivý. Ano, pán mu z prosta mluvil, že taková věc na kněze nesluší, a že je to troupsovsky udělal. Ale jak se on za to stydí, rozumí se. Pán pak žádal ouřadu, aby kněze již při pokoji nechali, a ten desátek mu pustili: nebo kněz až plakal lítostí, mysle že mu ten desátek nedojde, což oni ač neradi, však učiniti musili.“ (AUF XIV, f. 417ab.) František Hrubý na více příkladech dokládá snahu vrchností přivlastnit si farní benefícia nebo alespoň jejich část. Tak byly příjmy nekatolických farářů redukovány, mnohdy klesly na minimum. Pozdější shánka jejich katolických kolegů po někdejších příjmech, jak ji máme dokonale dokumentovánu k Uherskému Brodu, byla téměř všeobecným jevem. (HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bilou horou*, s. 292-293.)

měl být dovážen do stodoly. Pouze v případech, kdy tak farníci neučiní, případně budou faráře úmyslně poškozovat, měli být povinni odvést celý desátek.⁴⁸¹ Tak se roku 1591 mohl Malobicensus do úřadu vrátit.⁴⁸² O jeho osobnosti a působení mnoho nevíme, stejně jako o úloze pán Arkleba z Kunovic. Malobicensus patrně nebyl tak silnou osobností jako jeho předchůdci a jeho děkanství již nedokázal udržet v původní velikosti. Nebyl to pouze desátek v Brodě, ale i pochybnosti o platnosti jeho svěcení a tak jej nakonec z fary vypudil z dnešního Slovenska uprchlý kněz Petr Berger,⁴⁸³ který mu byl dán za pomocníka. Malobicensus se ujal ostrožský farář Daniel Virga a někteří další kněží z kunovických držav. Virga později psal jménem těchto kněží do anhaltského Srbiště (Zerbstu), významného kalvínského centra, a žádal o potvrzení právoplatnosti Malobicensovy ordinace, čemuž bylo vyhověno.⁴⁸⁴ To bylo pro Malobicensa však již jen morální satisfakcí, svého někdejšího postavení už nedosáhl.⁴⁸⁵

Přes uvedené bylo ještě v závěru století uherskobrodské děkanství fungujícím útvarem v rámci evangelické církevní správy na Moravě. František Hrubý, který se pokusil poměry rekonstruovat, se domnívá, že bylo jedním ze dvou v kraji olomouckém a celkových čtyř v zemi. Nebyl to jenom děkan jako jakýsi neomezený pán, biskup ve své diecézi, ale hlava útvaru spravovaného na

⁴⁸¹ „Conventus Civium cum Praedicante Akatholico Martino dicto. Bericht wegen deß Geistlichen Zehendten Vndt Dreyßigsten Zehendts bey der Stadt Vngrisch Brodt. Daß den Treidt Zehend Bey Vngrischen Brodt, welcher Zue Vndterhaltung deß Herrn Pfarrers, Von Jedem Acker undt Gartlen, der mit Pferden gepflüget würdt, gegeben soll werden...: derselbe ist zur Zeit eines Herrn Pfarrers, Bey der Vntern Kirchen Namens Martini, weilen er ihn von wegen Langßamer Einförung meisten theilß Verfaulen Lassen: Nebenst gemeiner Convention vnnd vergleich, in den dreyszigsten Vendert worden, Auf angezogne dreyerley Weiße: [...] Zofern aber einer, wieder diese Convention vnd Vergleichniß Actuel etwaß thete, Vndt zwar Zuvorderist, Wan Er nicht All sein Treidt gebührendt: vndt rechtmäßig anmeldete: oder aber, da er Bessers treidt hat: des H[errn] Pfarrer mit Gringerm abfertigte. Derselbige soll dasselbige Jahr schuldig sein, anstadt deß dreißigsten, den Zehendten, Zugeben.“ (MZA, Bočkova sbírka č. 6855; též ZA, sign. Ba 806, karton č. 378, f. 41.) Listina není opatřena datací, jen v olomouckém archivu je po straně tužkou dodatečně poznamenán rok 1607. Navíc toto není původní znění dohody, ale její pozdější rekonstrukce. Je otázkou, zdali se skutečně jednalo o Malobického. Nejen vzhledem k této dataci, ale i proto, že se v listině – přesněji v dodatečném úvodu opisu – hovoří o faráři, sídlícím při dolním kostele.

⁴⁸² „22. [decembris 1591] Martinus Malobicensus antea ex parochia pulsus pristinae dignitati restitutus.“ (Bartoškova kronika, f. 78b.)

⁴⁸³ Berger působil v Brezně a v osmdesátých letech u Jiřího Thurzy v Bytči. Odtamtud byl roku 1595 vyhnán pro své kalvínské názory. (Srov. VARSÍK, Branislav. *Husiti a reformácia na Slovensku*. In: Sborník filosofické fakulty Univerzity Komenského 1932, s. 473.)

⁴⁸⁴ BECKER, Heinrich. *Bohmische Pastoren in Anhalt ordinirt 1583 – 1609*, s. 80-83. Dopis Daniela Virgy je datován 6.1. 1602.

⁴⁸⁵ Nevíme, kdy Malobický zemřel. Podle pokračovatele zápisků Pavla Urbanidesa (který si vzal vdovu po Malobickém, žil s ní 14 let, podle zápisu snad zesnula roku 1614), můžeme usuzovat, že zemřel ještě před koncem století. Autor zápisu k této své druhé ženě uvádí: „s ní mnoho zlého od nepřátel jsem utrpěl, však jsme předce v rukách jejich nebyli...“ (Srov. POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Kniha bolesti a smutku*, s. 61.) Malobicensus tedy zemřel nedlouho po potvrzení svého kněžství.

konsistorním principu. Hrubý to dokládá listem uherskohradištských, kteří podávali zprávu zemskému podkomořímu o jednom z jejich spoluměšťanů, který nebyl katolíkem a měl manželské problémy. Uvedli, že dotyčný se radil u „děkana Brodu Uherského s jeho consistorií“. Podle toho dokladu soudí, že toto děkanství bylo jednou z oněch velkých děkanství, jehož působnost se kryla s olomouckým podkrajem hradištským.⁴⁸⁶

9.2. Trvalá obezřetnost Jednoty

Pokud se objevovaly za Malobicenových předchůdců problematické momenty ve vztazích s Jednotou, za doby jeho působení o nich nevíme. Jednotě jistě nejvíce vyhovoval slabý utrakvistický farář, který ji nechal bez většího povšimnutí. Bratři byli ochotni se dokonce ujmout takového „nepřítele“, který se ocitl v nouzi, jak to o sobě sami zaznamenali v případě kdysi nezlomného Kyrmezera. Přestože uplynulo několik desetiletí od počátku konfrontace Jednoty a evangelíků v Uherském Brodě, nezdá se, že by uklidnění konce osmdesátých a začátku devadesátých let bylo výrazem nabytého respektu a otevřenosti. Oheň konfliktu byl spíše přidušen vnitřními problémy utrakvistického děkanství a také osobou s Bratry sympatizujícího Arkleba z Kunovic. Pro Jednotu však bylo stále obtížnější zachovávat a zdůvodnit vlastní výlučnosti. Dokresluje to i příklad z ne tolik vzdáleného středomoravského městečka – *Sprotná a upřímá zpráva* Matěje Sabina Drahotušského,⁴⁸⁷ která je velkým vyznáním víry a důvěry ve smysl a potřebnost vlastní bratrské cesty – v době, kdy okolní svět je jiný, kdy Jednota zvolna pozbývá svého někdejšího významu a přenechává prostor luteránům nebo katolíkům. Malé společenství se semknulo, ale stále nacházelo osobnosti, jež dokázaly hájit smysl jeho svébytnosti. I v Sabinově spise se hovoří o příčinách nedůvěry k utrakvistům. Jsou to staré námitky: „Nebo mezi nimi v učení jsou nejedny škodlivé roztržitosti a rozdílové. A ačkoli se všickni k Luterovi hlásají, k němu se znají a jeho učedníci se býti praví, jím svého učení dovodí, však mnozí z nich v učení, a to sami mezi sebou,

⁴⁸⁶ HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bilou horou*, s. 3, 16). Podle něj se správa dělila podle čtyř administrativních krajů (olomouckého, hradištského, brněnského a horního brněnského).

⁴⁸⁷ HALAMA, Ota (ed.). *Sprotná a upřímá zpráva na tyto čtyři otázky, totiž: 1. Čím sou rozdílní Bratři (kteříž někteří ze zlosti pikharty, jiní z omylu valdenskými jmenují) od luteránů? 2. Proč mnozí od Bratří odcházejí a k jiným odporným sektám se obracejí? 3. Co mnohým za překážku jest, že z jiných jednot neshadně a velmi pořidku k Bratřím přistupují? 4. Jaké jsou toho jistoty, že Jednota bratrská z Boha jest? Napsaná od M. S. D. k žádosti dobrého přítele etc. Leta Páně 1591. V outerý po neděli Laetare.* (SCeH 71-72, 2004, s. 173-217). Sabinovu argumentaci uvádíme i proto, že Uherský Brod měl s Drahotušemi také intenzivní kontakt prostřednictvím měšťanů.

jsou sobě na velikém odporu. A z toho jde, že sami proti sobě káží, píší, hanějí se a plundrují etc.“ Naopak, Sabin vyzvedá disciplínu Jednoty, i věroučnou. A tu používá jako argument proti luteránům i katolíkům, kterým vytyká nestálost v učení: „Také se Bratři nikdá za tak dokonalé nepokládali, aby při nich nebylo nižádného poblouzení, než vědomě bludů držeti a jich následovati nechtěli a posavad nechtí. Ale aby jeden tak, jiný jinak smýšleti měli, toho se nedopouští, než jednomyslnosti se ostříhá etc. A protož taková jednomyslnost v učení jest jedno nemalé svědectví, že Boží jest.“ Matěj Sabin poukazuje na další rozdíly mezi Jednotou a luterány. Nebyly zásadního rázu, avšak v praxi se mohly jevit jako významné. Sabinovi se jevilo okolní křesťanství jako vyčpělé, kompromisní, rozhádané a vůbec povrchní. Skrze obhajobu Jednoty hájí rozpoznané zásady křesťanského učení a života, jak to dokládají jeho závěrečná slova: „A protož na závěrku pravím, že ne z obyčeje a z zvyku, jehož bych od svých rodičů nabyl, při té Jednotě zůstávám a trvám i trvati do smrti míním. Ale s dobrým rozmyslem a s soudem vedlé věcí napřed připomenutých nalézám, že to učení, kteréž se od služebníků Božích v té jednotě koná a vede, jest pravé a k následování bezpečné, dokonalejší a jistší mimo všecky české a moravské jednoty a rozdíly, jichž nemálo povědom sem, totiž římské, luteriánské, mikulášenské, novokřtěnské, s jejich mnohotvárnými rozdíly, až i habrovanské, jestli jich ještě kde co, o české nic nepravím, neb jich v Moravě nevím etc.“

Byla i značná rozdílnost v mentalitě obou příbuzných společenství, v sociálním uspořádání a chování. Můžeme to demonstrovat i Kyrmezerovým psaním ještě z dob jeho strážnického pobytu, kde ještě nevystupoval jako představitel (oficiální) utrakvistů. Tlumočí přirovnání jednoho z tamních Bratří: „Pavel Jež [...] panu otci vaší [milos]ti slavné paměti pod podobenstvím promluvil, v smysl a slova tato: My (prý), kteří se zpravujeme náboženstvím zborním a Bratří slujeme, jsme jako svině: a jiní, kteří se zpravují náboženstvím kostelním a do kostela chodí, jsou jako psi. I jsouc otázan ten jistý Jež od Jeho [milos]ti, jakým by to způsobem se dalo? Odpověděl, svině jsou přirození takového, když vlk přijda chce uchytiti prasátko, a neb některou sviní, všecky jiné v okolku těch sviní jsúci na křik a křičení toho prasátka neb svině přiběhnou na retuňk a pomoc toho prasátka a svině a všelijak o to usilují, aby to prasátko neb svině byla vysvobozena neb vytržena z moci vlka toho nebo jiného jakéhožkoli nepřítelé. A z druhé strany psi sou přirození takového, že když jednomu nějaké ublížení se děje a bit bývá neb nětčím uhodí se, tedy

všickni jiní psi tehdy při něm jsoucí, na téhož uraženého oboří se a všickni ho kassati budou. Tak se rovné (prý) děje, kteří se náboženstvím zborovým zpravují, a na některého z nich nějaká těžkost přichází, všelijak ze všech stran k tomu se všickni přičiní, aby jeho z těch těžkostí retovali, jemu spomáhali a jej z nich vysvobodili. Na odpor tomu, když (prý) na toho některého, který se náboženství[m] kostelním zpravuje nějaká těžkost přichází, nerci-li, aby ho retovali, ale hledí ho všelikterak ssuzovati pomocí a nejvyšší potříti a potlačiti. Toho [...] milostivý můj pane na mne se příhodně na tento čas vztahovati může...“⁴⁸⁸ Kyrmezer zde vysvětluje nepřátelství souvěrců vůči němu. Ale, zdá se, tato charakteristika měla trvalou platnost. Příčiny lze pochopitelně hledat v menšinovosti a většinovosti, avšak patrně zde bez vlivu nebyly ani uznávané hodnoty. V Jednotě byl jednotlivec, zásluhou důrazu na sborový život, pod větší kontrolou. Musel sice odolávat různým vnitřním tlakům a možná i pocitu nedostatečné svobody, avšak zažíval i ochranu v případě jakéhokoliv ohrožení. Patrně bylo důležité, aby člen Jednoty v tomto společensví vyrůstal a zvykl si na řády jako na něco přirozeného. Pro případného konvertitu to mohl být svým způsobem i kulturní šok.

I pro toto se lze domnívat, že „námluvy“ nemohly vyústit než v roztrpčenost a polemiku. Ale zřejmě i v Brodě fungoval efekt, který byl blahodárným důsledkem politováníhodného rozpadu křesťanské jednoty a následné nevraživosti – vzrůst zájmu o náboženské otázky a snad i intenzity religiozity. I hlavní protagonista Pavel Kyrmezer si to myslel: „Nikdá tak valdenští nábožní nebyli a nemodlili se, jako nyní, když já jim příčinu dávám“.⁴⁸⁹

Bratřím lze lecos vytknout – neprozřetelnost, sebestřednost, neupřímnost v jednání s odpůrci, ostře vedenou polemiku atd., avšak Sabinovo vyznání ukazuje zásadní a v Jednotě stále přítomný prvek. Byla to víra, že založení této jednoty, její vlastní učení a řády, jsou Božím dílem a zárukou správné cesty pro křesťana. I Komenský toto chápe jako mimořádný Boží dar: „aby netoliko čistotu v učení obnovili, ale i k zdržení pobožnosti řád a kázeň mezi sebou vyzdvihli. A to nazývali a nazýváme pravdou jednoty křesťanské, protože bez takového svazku jednoty pravé ostříhati se nemůže.“⁴⁹⁰ Vše ostatní nemusí být nutně špatné, avšak riziko je podle přesvědčení Komenského a celé bratrské tradice velké. V konfrontaci s protivníky, zdá se, tento

⁴⁸⁸ AUF XIV, f. 446b-447a.

⁴⁸⁹ Ibid., f. 407b.

⁴⁹⁰ MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia*

prvek (sám o sobě dobrý a vlastní všem společenstvím, nepostrádajícím sebedůvěru) zesiloval, až se stal dominantním a do značné míry deformujícím pohled na okolní svět. Nebylo to sektářství, avšak současně jev mu nepříliš vzdálený.

V Uherském Brodě nahradil zesnulého Vodičku Bratr Jan Beránek⁴⁹¹ a později Jan Albin.⁴⁹² To byla opět výrazná osobnost, jeden ze členů vedení Jednoty, spíše se podobající oněm velkým děkanům, byť z opačné strany pomyslné barikády. V roce 1598 věnoval pánovi spis *Rozdíl mezi kněžskými pod obojí způsobou a službami jejich. A z druhé strany mezi Bratřími tento se nalézá*, vzniklý již roku 1585. Nevíme, co bylo podnětem ke zveřejnění tohoto textu, který museli Albinovi utrakvističtí sousedé přijmout s nevolí jako vybídnutí k další konfrontaci, která skutečně následovala. Albin ve spise uvádí 15 rozdílů, aby ukázal na pochybení svých soupeřů. Kritizuje utrakvisty, že:

- 1) Za své služby berou platy, na rozdíl od Bratří, kteří darmo vzavše, darmo slouží.
- 2) Nesnaží se žít správným, příkladným křesťanským životem.
- 3) Nejsou jednomyslní v kázání Slova Božího a sami proti sobě káží.
- 4) Prohlašují, že odpuštění hříchů se neděje skrze služebníky a že hříchy kněžské nejsou na závadu při bohoslužbách.
- 5) Každému posluhují svátostí Těla Páně, bez ohledu, zda hodně přijímá.
- 6) Stejně tak slouží všem lidem slovem i svátostmi stejně, bez napomáhání k dobrému požívání.
- 7) Kněží s lidmi nerozmlouvají, nesmiřují jedny s druhými.
- 8) Netrestají hříchy a přehlížejí je a takovým hříšníků svátostmi posluhují.
- 9) Nemají kněžského řádu, mezi kněžskými panuje anarchie.
- 10) Kněží se nemají se navzájem rádi a při opuštění fary s sebou berou vše.
- 11) Nepodřizují se ve svém učení nikomu, aby tak mohly být špatnosti kněžské napraveny.

z *Dražova sepsaný Ohlášeni*, s. 82.

⁴⁹¹ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 161. V tu dobu byl v Brodě i B. Jiří Strejček, který měl dvůr v Neradicích, a B. Jan Evan, který měl v Brodě zahradu vedle bratrského újezdu. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 16-17.)

⁴⁹² Bratr Jan Albin byl zřízen jáhnem roku 1581 ve Slavkově a tamtéž roku 1584 byl vysvěcen na kněze, roku 1592 na synodě lipnické byl zvolen do úzké rady. (Odk. JIREČEK, Josef (ed.). *Jan Jafet: Meč Goliášův*. ČČM, roč. 1861, s. 154.) REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 328, uvádí, že Johannes Albinus byl zřízen na kněze roku 1594 a zemřel roku 1621 v Žeravicích; o Albinovi též SKALSKÝ, Gustav Adolf v ČČM, 1906, 364b.)

12) O Bratřích soudí, že nejsou křesťany, nemají Kristova úřadu, křtu ani jiných služebností.

13) Neobhajují se a své učení, když proti nim vznesou Bratří kritiku Písmem a netrpí podle příkladu Pána, ale utíkají se k moci světské.

14) Žijí v manželství na rozdíl od prvních svatých.

15) Jsou nestálí v náboženství, podléhají vnějším tlakům. Zažívají-li klidu, jsou evangelíky, pokud je nepokoj, římany. A když Bratří jsou v problémech, jsou jim nepřáteli, když v pokoji a štěstí, přáteli.⁴⁹³

Zamyslíme-li se nad Albinovými argumenty, můžeme zde rozpoznat směs skutečných problémů promíchanou s předsudky a neznalostí protivníka. Byly to známé výtky, mnohokrát opakované. Stejně jako byl mnohokrát podniknut pokus problémy odstranit, čemuž Bratří, jak jsme rovněž opakovaně viděli, nepřáli. Ve výčtu rozdílností se odráží i okolnost, spočívající ve většinovosti „kostelního náboženství“. Snadno se vznášela kritika od těch, kteří se navzájem znali, poněvadž tvořili relativně malé společenství, svázané k tomu přísnou disciplínou. Mnohem snáze se pak dokázali vypořádat s problematickými osobami či jevy. (Zde by bylo jistě na místě srovnání poměrů ve velkých sborech Jednoty, zdali netrpěly podobnými neduhy jako jejich utrakvističtí protivníci.) A k tomu, jak Růžička správně připomenul, Albin zbytečně zevšeobecňuje a vytyká kališníkům i to, co se týká bratrských kněží, a poznamenává, že samotný Albin, který zde tak vychvaluje bratrskou zdrženlivost, nakonec ještě téhož roku žádá Starší, aby mu dovolili se oženit.⁴⁹⁴ Albinovi odpověděl v roce 1600 kněz Samuel Virga, syn známého Daniela,⁴⁹⁵ spisem *Dostatečná a potřebná obrana řádného vyvolení, povolání a potvrzení hodých osob k auřadu kněžskému, aby mohli přisluhovati církvi Páně, proti nedůvodnému a falešnému papeženců a valdenských nářku, vztahujícímu se*

⁴⁹³ Uvádí RŮŽIČKA, Velešlav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.*, s. 198-201; původní text Albinova spisu ve *Sborníku bratrském*, Národní muzeum v Praze, sign. IV H 8, f. 163a-167a; tiskem jej vydal SKOPEC, Jindřich. *Sborník skladeb hlavně českobratrských prosou i veršem v kapitulní knihovně svatovítské z let 1580 – 1612*. VKČSN, roč. 1904, s. 9-12.

⁴⁹⁴ GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty bratrské*, s. 271. Ovšem, jak HREJSA (*Sborové Jednoty bratrské*, s. 17) připomíná, že Albin byl tehdy již skoro padesátiletý. Motivem žádosti tedy nebyla neschopnost zachovávat celibát, přesto však mu bylo Staršími doporučeno posečkat.

⁴⁹⁵ V letech 1573 – 1580 byl farářem v Hradišti, potom mezi lety 1583 a 1584 v Bojkovicích a posléze od roku 1603 na panství Jana Jetřicha z Kunovic v Ostrohu a v Nové Vsi. V Ostrohu stál v čele okolního kněžstva. Zemřel 16.5. 1606. (JIREČEK, Josef. *Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia*. ČMKČ, 1877, s. 78; HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podoboží na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 322.)

na církve očištěného náboženství a jejich učitele, učiněná l. 1600.⁴⁹⁶ Virga odpověděl Albinovu pokryteckému spisu šťavnatým a svěžím stylem, který mohl protivníka sotva nechat klidným.⁴⁹⁷ Například se ohradil proti braní desátků a jiných požitků slovy: „Co se domnívají Bratří, že nevíme těch míst, v nichž desátky berou? Kde nabrali takových dvorů, popluží, rolí, zahrad, luk, vinic, štěpnic, chmelnic, množství krav, volů, ovcí, sviní, pěkných koní, až se čtyřmi jako páni vozí [se] na pěkných vozích, a pacholata proti nim vzhůru rapíry drží a v vozu ručnice? Na koho medle čtyřikrát do roka sbírají? Komu tak mnoho, k každým vejrročním slavnostem, od žita, pšenice, hrachu, ječmene, másla, piva, vína, slepic, husí, zajíců, vepřů, zvěřiny, ryb a jiné špíže na vozích přivážejí od několika mil? K tomu pod pláští nesou více, nežli na voze kněží přivezou v roce jednou. Kde ste tak mnoha místy zahrad a rolí nabrali, že, nemohouce jich zdělávati, musíte prodávati? Co toho nic neběřete? Ale řeknou snad: od křtů, oddávků a pohřbů nic nežadají a neberou. Což, když zvláště povýšeným dítky křtí a oni jim dárky pod palcem v rukou podávajícím na památku dávají, neberou jich? Což, když oddávají, trojí, čtvero jídlo, k tomu dva neb tři mázy dobrého vína jim přinesou, neberou? Ale víme místo, v němž jim jeden měšťan poručil 1 000 zl. a druhý 500, které hned nejprve jim odečteny jsou, a vzali, a neberou pryč! Víme místo, kde k zboru poručení dáno za několik set a vzali je. Ale snad řekneš: Nic nežadají, než sami dávají jim. My víme to místo, kde jednomu pánu syna pohřbovali. Ten když poslal Bratru 30 zl., zase odeslal je a vzkázal, že oni neberou, ale darmo slouží. I srozuměv pán, že se mu málo zdá, poslal mu 60, a vzal je Bratr; nepraví již, že darmo slouží... Kdo tak nádherně v sbíraných obojcích, čečeraní a fiflování v pěkných šatech, na pantoflíčkách z kordovanu a jinak uhlazení chodí, jako Bratří? I odkudž to mají, poněvadž nic neberou? To-liž jest: Darmo ste vzali, darmo dejte?“⁴⁹⁸ Nevíme už, jak Albin zareagoval. Opět, mnohé bylo, odhlédneme-li od nadnesených slov, pravdivé. Ovšem Virga zde nerozlišuje, co bylo majetkem

⁴⁹⁶ Číslo knihopisu: K 16575.

⁴⁹⁷ JIREČEK, Josef. *Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia*, s. 77-81; GOLL, Jaroslav. *Krátká zpráva o některých rukopisech Žitavských*. ČMKČ, 1876, s. 583. Skutečné majetkové poměry, které i Virga kritizuje, ukazuje inventář uherskobrodského bratrského sboru *Zaznamenání věci některých bratrských v domě zboru Brodského obnovená léta Pána 1601*. (BRANDL, Vincenc. *Domy bratrské*. ČMM, roč. 1882, s. 154-160.) Virga napsal ještě roku 1601 spis *Pravého katolického a orthodoxého učení věrně a upřímně zastání* a také další, které se dochovaly v Krupiově sborníku v Žitavě. (HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podoboží na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 322, 323.)

⁴⁹⁸ Cituje JIREČEK, Josef. *Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia*, s. 80-81. Samuel Virga si liboval v polemikách, nenechal stranou ani své katolické protivníky.

celého společenství a co příslušelo kněžím jako jejich osobní majetek. Podle výše uvedené rozmluvy Jetřicha s Vodičkou, který tvrdil, že nemá peníze ani na to, aby se s chutí napil vína, žili bratrští duchovní opravdu skromně. Na druhé straně všeliká zbožná nadání ve prospěch sboru a střídmy život Bratří vedly k nahromadění nemalého bohatství, kterým Bratří disponovali.⁴⁹⁹ Do toho bylo snadno se strefovat, připočteme-li k tomu nějakou pomluvu, která se vždy našla.

V Brodě zůstal Albin až do roku 1605, kdy odešel do Strážnice; zemřel v roce 1621 v Žeravicích u Kyjova.⁵⁰⁰ Za času jeho působení byl v Uherském Brodě i nemocný kněz Tobiáš Otoniel.⁵⁰¹ Počátkem 17. století působil v Brodě jako správce sboru Bratr Jan Orion – „bonus et sincerus“.⁵⁰²

Kučera se domníval, že za Arkleba došlo k trvalému usmíření mezi stranami bratrskou a kališnickou, s čímž nelze zcela souhlasit. Vzhledem k tomu, že znal velmi dobře městské archiválie, je možné, že doklady o projevech přátelství skutečně našel. Uvádí třeba, že stejní měšťané, kteří ze svého majetku odkazují na klášter, stejnou měrou pamatují i na sbor. Městská rada o velkých svátcích daruje víno oběma stranám a stejně tak je podělují i cechy. A třeba při pohřbech vyzváněly zvony jak na sboru, tak i na klášteře. Kučera tento stav zdůvodňuje změnami ve vedení těchto komunit, i tím, že Arkleb neznal náboženské stranictví a stejnou měrou vyměřoval Bratřím i utrakvistům, což, jak jsme si ukázali zcela pravdou nebylo. Kučerův doklad v podobě zmínky Arklebova potvrzení držby bratrských nemovitostí,⁵⁰³ i jeho nařízením z roku 1590, že z gruntu Lukáše Chmela má být

⁴⁹⁹ Současně byli pohostinní, jak na uvítání v uherskobrodském sboru vzpomíná dr. Matyáš Borbonius, který zde roku 1598 přespál. (Uvádí TUREK, Adolf. *K topografii Bratrských sborů na Uherskobrodsku do třicetileté války*. In: BENEŠ, Josef (ed.). *Památník Musea J.A. Komenského v Uh. Brodě*. Uherský Brod : 1948, s. 143.)

⁵⁰⁰ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, Olm. Erz., II.B, s. 168, 296.

⁵⁰¹ „...správce sborů některých, ale pak nemocný, a tak všude zle byl břemenem Jednoty. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 17.) „Léta Páně 1603. Toho Léta w auterý po Neděli Smrtné [18.3. 1603] vmřel w Brodě Vherském B. Tobjaš Otonyel, zborů některých před některými léty zpráwce, potom wssak na hrozné nemocy a mnohé bjdy přissel, w njchž až do smrti zustával, a mjsta y ta y giná gemu proměňowana zdaby kde zdrawgssj byti mohl: wssak wssudy zle byl y Břemenem Gednotý, za zdrawého žiwota y w nemocy nebyl bez rozličných nedostatků. (I : m : Zřjzen k Kněžstw j Lipnjku 1587.) (*Todtenbuch*, s. 297.) V Brodě působil roku 1607 jako „pastor Hunnobrodensis“ Tobiáš Gregorianus (HRUBANT, Jar. G. *Památník Jana Opsimata z let 1598 – 1620*. ČMM, roč. 40, s. 128.) Pravděpodobně však byl bratrským knězem (SOKA Uh. Hradiště, AM UB, rkp. 76, f. 273-274) a předtím správcem zlínského sboru (ZA, AO, Spiritualia A II, č. 26). Studoval roku 1595 v Herbornu (TUREK, Adolf. *K topografii Bratrských sborů na Uherskobrodsku do třicetileté války*, s. 143.)

⁵⁰² Pocházel z Ivančic, kde se také 19.1. 1605 oženil, a to jakožto správce uherskobrodského sboru. Za manželku si vzal Kateřinu Dřevohostickou. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 17, 41.) Na kněze byl zřízen roku 1609 a zemřel ve věku 50 let roku 1615 ve Strážnici. (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 329.)

⁵⁰³ Dne 6.7. 1584 potvrzuje Arkleb uherskobrodskému sboru držbu majetku, svobody a privilegia: „...že sem od poddaných svých měšťanů Brodu Uherského i od Bratří starších a zpráwců Jednoty bratrské, ano i od nejedněch pánů a přátel mých milých žádán a snažně a poníženež prošen, abych jim tu milost učinil a obdarování na zbor,

totiž na místo to, do něhož se k službám Božím scházejí, dal. Též i na dům ten, v němž bydlení své kněží jejich i s čeládkami svými mají a tudíž na špitál, na kerchov, na školu i na chaloupku kuchařovskou i na ty zahrádky při nich. Kdež já svrchu psaný Arkleb z Kunovic i na místě Jana Jetficha, strejce svého nedílného, s dobrým a bedlivým rozmyslem, slyše jejich žádost slušnou a náležitou věc býti, soudě aby místa k službám Božím, též i k záduší oddaná i ti, kteříž služby Boží konají a v těch místech byt svůj mají, od jiných rozdílná a většími milostmi a svobodami obdařená byla a byli, žádost jejich jim naplniti sem umínil a naplňuji. A jim tuto milost činím od sebe i od Jana Jetficha, strejce svého nedílného, i od erbův svých a budoucích potomkův, pánův a držitelův svrchu psaného města Brodu Uherského. Nejprve. Místo to, totiž zbor, do něhož se k službám Božím, k slyšení slova Božího i k jim služebnostem církevním scházejí, též i dům, v němž kněží zprávcové jejich s čeládkami svými byt svůj mají nyní i budoucně míti budou, item špitál, v němž chudé své mají a chovají, item kerchov, kteréhož ku pohřbívání těl mrtvých užívají, item školu a zahrádku při ní, item zahrady dvě, jednu na Pijavicích, slove Mhaurovská, druhá v Neradicích, ležící mezi zahradami pana Davida Reusa a Matouše Šošola, item kus roli slove oujezd, mezi Jana Mítmánka oujezdem a mezi Matouše Chomouta loukou ležící, i jiné roli též i louky, kteréž nyní v držení svém mají a jich od starodávna předkové jejich užívali, těch také nynější i budoucí jich užívati mají, item dvořec purkrecht z stodůlkou i s zahrádkou při ní, jakž to vše v ohrazení jest mezi dvorem pana Davida Reusa a Mikuláše Zarazyla při ulici Provazní, to všecko jim moci listu tohoto i na budoucí a věčné časy k užívání svobodnému a volnému osvobozuji a ode všech robot, platův, šacuňkův (kromě šacuňkův a berní, kteréž jich milostem králům českým a markrabím moravským náležejí) i ponoucek a všelijakých obecních povinností a dávek. A kterýmiž by koli jmény to všecko jmenováno býti mohlo a mně i erbům mým anebo budoucím pánům a držitelům města Brodu Uherského anebo komukoli jinému až i obci tu náležeti mělo, z toho ze všeho je vynímám a svobodna činím. Aby oni těch míst již jmenovaných jako svých vlastních, jakžby se jim dobře vidělo, užívati mohli ku potřebám svým, z nich mně ani erbům a budoucím potomkům mým, pánům a držitelům města Brodu Uherského, aby ničímž povinováni nebyli, sobě žádného jiného práva na nich nepozůstávají než toliko ochranu panskou a při tomto obdarování je zachovati na budoucí a věčné časy. Též aby kněží a zprávcové již jmenovaní Bratři a pomocníci jejich svobodně náboženství své křesťanské vykonávati mohli v službách Božích buď kázáním svatého evangelium, buď křtem svatým sloužením, též v užívání večeře Páně, ano i potvrzování k svatému stavu manželskému i v pohřbování těl mrtvých beze vši erbův svých a budoucích pánů a držitelů panství Brodu Uherského a kohokoli jiného všelijaké jiné vymyšlené překážky podlé řádu a způsobu, kterýž oni mezi sebou mají a jej zachovávají. Item aby kněží, zprávce a služebníky své, starší jejich mohli proměňovati a dávati na to místo a do domu toho, jakž by potřebu toho znali a jakž oni mezi sebou mají a jej zachovávají. Item aby kněží, zprávce a služebníky své, starší jejich mohli proměňovati a dávati na to místo a do domu toho, jakž by potřebu toho znali a jakž oni mezi sebou řád a obyčej zvyklý mají. Také jim činím i tuto milost, aby měli svobodu v své škole učiti dívky a mládež menší i větší, domácí i přespólní a kdyžbykoli jim do jejich školy dívky k učení dávati chtěli, uměním literárnímu svobodnému, jakéhokoli jazyku, a to bez všelijaké vymyšlené překážky mé i kohokoli jiného. Také jim činím i tuto milost, aby mohli svobodně dělati všelijaká řemesla k své živnosti, kteráž by uměli. A v tom aby jim žádný cech ani nikdo jiný žádné překážky nečinil, tomu chci a tomu dovoluji. Také z toho domu žádný zprávce ani nikdo jiný z mládců a z čeládky jeho do žádných ouřadů světských, ani do cechu, ani k jakým jiným pracem obecním, městským a světským, ani kostelnictví, ani k čemu jinému aby brán nebyl. Ani čeled' jejich na hospody do pořádku nechodila a potahována nebyla, ani k tomu koli jinému žádným obyčejem vymyšleným. I tuto milost jim činím, kdyby Pán Bůh kterého z kněží a zprávcův i z jejich čeládky, kteřížby ouřadu kněžského anebo jáhenského byli, prostředkem smrti z tohoto světa povolati ráčil, buď staršího nebo mladšího, ten každý aby mohl za života svého buď zdráv jsa, buď na smrtedlné posteli leže udělati kšaftu o jměníčku svém, o knihách, o šatech, o penězích a o čemkoli jiném, což by měl neb čímžby vládl. A poručiti to nebo dáti aby mohl, komužby mu se dobře líbilo a vidělo. A jejich takové poručení nebo dáni aby jako i jiná zřízená poručení místo své míti mohla, na to já ani žádný jiný nyní i na budoucí časy aby se potahovati nemohl, nýbrž v opatrování starších Bratří jejich ty věci aby byly, by pak i poručení žádného učiněno nebylo, tak jakž oni v své jednotě mezi sebou to k zachování nařizeno mají. Z strany pohřbování mrtvých na kerchově jejich toho jim dovoluji nyní i na budoucí časy, aby oni mrtvé své pohřbovali bez překážky, jakž mají mezi sebou řád, aby jim nebylo zapotřebí zato žádných ouplatkův činiti kněžím jiným než jejich jednoty. A v tom aby jim žádný žádné vymyšlené překážky nečinil, nýbrž chtěl-li by kdo dáti zvoniti i na věži bratrské i obecní, aby k tomu plnou svobodu měl ne jako cizí, ale jako domácí, knež ani žádný jiný aby jim v tom nepřekážel. V trzích, prodajích, koupěch aby též svobodu měli, čehožby jim potřebí bylo v městě a na rynku sobě jednati, kupovati, prodávati s jinými obyvateli města toho Brodu Uherského. Přitom jim i tuto milost činím z své dobré a svobodné vůle, jakož sou mí měšťané v Brodu Uherském povinni dávati dva groše bílé z každé desítky nebo bečky vína, když se do sklepů spouští, oni Bratři nynější i budoucí aby mi tím povinni nebyli, od toho platu je svobodný činím od sebe, erbův svých a potomních pánův a držitelů zboží tohoto na časy budoucí a věčné. Nadto jim i tuto milost činím, že jim

dáno na klášter 96 zl. a stejná částka i na sbor,⁵⁰⁴ ukazuje, že v osobě Arkleba ochabla někdejší nepřízeň jeho otce vůči Jednotě. Samotný bratrský sbor byl velmi dobře opatřen, jak dokládá dochovaný inventář z roku 1601.⁵⁰⁵ Při tom se tyto

z pivovaru svého dvě vědra piva předního každého týhodne dávati se uvoluji, aby mne lepší a větší památku jmíti mohli, i budoucí pány a držitele města Brodu Uherského v tuto povinnost zavazují...“ (Uvádí SPURNÝ, František - ZEMEK, Metoděj in Jižní Morava, ročník 20, sv. 23, 1984, s. 187, Opis i v SOKA, Uh, Bradiště UB – sbírky, Ol 15.) K tomu můžeme připočíst i Arklebovo o něco dřívější osvobození bratrského vinohradu na Blatnicku od desátkových i všech dalších plateb dne 26.2. 1584: (SPURNÝ, František - ZEMEK, Metoděj in Jižní Morava, ročník 20, sv. 23, 1984, s. 186.) Bratři měli tedy dostatečnou právní ochranu a někdy snad větší privilegia než ostatní obyvatelstvo. Jan Kučera uvádí i konkrétní dary na sbor. Roku 1580 odevzdal Pavel Hrdý sboru a Bratřím zahradu, aby s ní činili, jak by se jim líbilo a zdálo (v roce 1598 byla prodána za 16. zl. Janu Domanskému). Následujícího roku daroval Martin Zarazyl, syn Kateřiny, sboru kus zahrady ode dvora svého. V roce 1585 tak naložil se svou zahradou Beneš Salaš. Roku 1587 poručil Jan Bartošů na sbor 8 zl. a Lukáš Mach 12 zl. V roce 1593 svou zahradu za městem odkázal sboru Jiřík Korbel, kterou následně soudcové a hospodáři sboru Pavel Krutík, Burian Bureš, Kašpar Hájek, Bartoloměj Remeš a Matuš Kubin prodali Lukáši Chmelovi. V roce 1599 odkázal sboru Matuš, mlynář předbranský, 50 zl. a vlčnovskému 10 zl. V roce 1603 odkázala stejnou sumu 50 zl. Kateřina Pavluskova na opravu sboru, stejně jako v roce 1615 Lida Hokyňka. V roce 1618 opět na opravu sboru odkázala Alžběta Telpalka 100 zl. a Kateřina Pavluskova 50 zl. A ještě v roce 1619 daroval sboru 12 zl. předměstský fojt Jiřík Remeš. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 154.)

⁵⁰⁴ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 109.

⁵⁰⁵ „Zaznamenání věcí některých bratrských v domě zboru Brodského obnovené léta Páně 1601. Obsah toho jest: *Rejstřík věcí posvátných*: mosazná medenice ke křtu 1, konvička poloumasní 1, ručník 1, šátek vyšívaný 1, koberec hedbávný 1, ubrus starý 1, v nově zjednaní velicí 2, damaškového díla menší 1, rouchy na kalichy 3, džbánové polívání s cinovými víčky 3, rouchy pod kalichy 2, šátků 12, šátky vyšívané 2, ručníky 2, kalichy stříbrné s patynkou 3, kalichů cinových s patynkou 12, ampulky 2, pytlíků 12, hubatky [konve k nalívání] cinové 3, škatulky 3, želízka 4, štandle 1, tobolky na schování patynek 2, žíně 1, sukynka 3, truhlička malá, v níž koberec bývá s rouchy 1, truhlička almužní 1, truhla veliká černá, v níž se ty věci chovají 1, formy k pečení chleba [tyto v době, když se rejstřík spisoval, byly zapůjčeny v Záhorovicích a v Němčích], svícnové v zboru mosazní na oltář 2, železných po stolicích a pulpitech 11.

Rejstřík knih obecních ve světnici: Písň Polské 2, Evančické 2, Postylla: Bratrská 1, Husova 1, Chelčického 1, Špambergova 1; díl druhý bilblí, Nový zákon B. Blahoslava, Historie Josefa Flavia, Pašie, Karyon nový [Jana Karióna kniha kronik, druhé vydání v českém překladu Jana Sobka z roku 1584], Spisek o pokušení.

Šaty obecní: sukně kněžské 3, otáhlé 2. Kožichy: jeden černými spratky podšitý; svršek tureckého mochyru, barvy hřebíčkové; šnurkami černými premovaný. Druhý nepodšitý bílý. K chování těch šatů truhla černá ve zborové since 1.

Ve světnici hospodářově a jeho sklípku jeho: Lucerna 1, slánky 2, pravda mosazná 1 [podle Brandla snad pravítko], stolice legátka 1, koberce 2, růžky s hlavičkou 1, lžíc fermežovaných 5, lžíc flandrovaných s střenky stříbrnými 2, nožů křtěnských pouzdro 1, ohaňka pávová, sklenic na víno 6, na pivo 1, džbáněk s cinovým víčkem 1, almara zelená veliká 1.

V komůrce: Almara černá 1, ložnice 4, almara: zelená 1, bílá 1, almara zelená 1, bílá 1, truhla černá veliká 1, trnhla okovaná železná 1.

Nádobí cinové: Talířů v hranatém pouzdře 12, jiných obecných 21, misy veliké 3, misy prostředně veliké 21, mis malých 10, misky vaječné 4, konvic velikých 9, v půldruhého másu 2, másní 2, poloumásních 7, maličké 4, flaše okrouhlé 2, flaše ploská 1, nálevka 1, umyvadla k zavěšení 3, slánka cinová 1, svícen 1, matule cinové 3 [matula – nočník].

Nádobí mosazné: Hrnc veliký k hrachu 1, moždíř s palicí 1, nálevka 1, medenice větší 2, medenička menší 1, baněk 21, kadělnice 1, stříkač 1, svícnové 2, svícen veliký 2, váhy se závažím 1.

Nádobí měděné:

Kotlíků k rybám 5, cedlík k cezení hrachu 1, pánev železná k smažení 1, krháněk 1, hrnc na ohništi 1, hrnc v kamnech 1, medenice 1, medenice v světnici obecní pod umyvadlem 1, kotel veliký v lázničce 1, kotel druhý s nohami 1, vážky neveliké 1, alembík k pálení vod 1 [destilační přístroj – ze středolatinšského olembicum].

Šaty vinuté hostínské, ubrusy a povlaky: Ubrusů 7, ručníků 5, servetů 1, povlak svrchních i spodních 10, prostěradla 8, na polštáře 3, na poduška 4, patochy 2.

Čelední šaty: Na svrchnice i zpodnice cich 8, na polštáře 10, na poduška 10, ubrusů 10, ručníků 16, prostěradla

společné majetky dále rozrůstaly nebo měnily. Ve stejném roce 1601 požádal Bratr Albin nadřízené Starší, shromážděné v Boleslavi na synodu, o rozhodnutí, zdali může vyměnit zahradu, kterou sboru daroval zemřelý Bratr Izrael, za jinou, kterou chce za ni dát Bratřím Jan Nesejt.⁵⁰⁶ Hmotně tedy i za času relativního vadnutí moravského protestantismu Bratří v Brodě nestrádali.

Život bratrského společenství se soustřeďoval kolem sborového domu, který býval situován v blízkosti modlitebny. Ve sborovém domě se scházeli Bratří při různých příležitostech a také zde bydleli správci sboru spolu se svými pomocníky, kteří se připravovali na duchovenskou službu.⁵⁰⁷ Bydlela zde i čeleď, jež se starala o chod

5.

Šaty ložní hostinské: V hostěnici pod krovem loží 6, na ložích po 4 kusích, na jednom též 4 kusy i s povlakami, v komůrce za světnicí hospodářovou 3, na ložích po 5 kusích i s povlakami.

Šaty ložní čelední: Na 5 ložích po 3 kusích i s povlakami, na dvou ložích po 4 kusích i s povlakami, Na kuchařské hůře, kde děvky léhají, 3 kusy.

Věci železné: Rejče 3, motyky široké 2, motyky klučové 2, sekery kladní 2, pantok 1, sekera masařská 1, pily veliké 2, malá 1, klamry 2, poříz 1, klíny železné 2, řetězy 2, sekera tesařská 1, kosa 1, vidlice železné 2, hrabě železné 1, truhlice řezací s kosířem 1, kosířů k sekání zelí, páry 4, kružadla k řezání zelí 3, kotev k vytažování okova 1, obruč železná k stahování sudů 1, váhy dřevěné okované 1, veliké k nim okované funty, kordy 2, svícnové v obecní světnici 2.

Věci železné v kuchyni: Rošty 3, sekavka 1, šufany 2, rožně 5, 2 hrubé, 2 prostřední, 1 malý, palice železná k tlučení v mozdíři.

Věci dřevěné v kuchyni: Necek prostředních a menších 12, okřínů dřevěných 9, malý 1, ošitek k chleba nošení k peci 5, okříny veliké 2, struhadla k mrkve strouhání 2, k strouhání sýra 1, palice k tlučení hrachu 1, sítko 1, symnice 1, chlebník 1, škopky kvasové a k potřebě 2, bečice smetanná 1, krhly 2, kbel 1, díže s příkrývkou 1, kopišti 2, talířů dřevěných 24, troky 2, necky veliké 4, forma k dělání sviček 1, sítko k přesívání koření 1, stolů zde onde 6, stolečky 2.

V světničce na věži: Almarty zelené, v nichž jsou knihy obecné 2, almarka malá zelená 1.

Věci krejčovské: Cihla železná 1, maličká 1, nožice 2, loket železný 1.

Rejstřík věcí tkadlcovských: Stavů 5, v Nivnici šestý, Brd 28 v [...] pásem, rejkanů v [...] pásem, brda ručníkova 2 v [...] pásem, stolička k nicení brd 1, cínek 1, snovadla 1, truhlík 1, špurloty 2, lindry 2, štetky 2, člunek 1, loket železný 1, podnožky ubrusní 2, cívek dřevěných velikých 21, paprsků 18 v [...] pásem.

K hospodářství přínaléžitě věci: Dvůr za městem, s stodolou a zahradou, zahrada Mhourkovská, zahrada neradická, Ujezd k Tešovu, niva nad zámkem, nad korečnickem čtvrtí 3, k Šumicím čtvrt 1, nad Bajovcem poloulání 1, nad hliníky čtvrt 1, na Havříckém poli čtvrt 1, louka za Šibenicí, na Volenově řadě 24, na Losích řadě 16, po dvoře řady 2, po Neradicích řady 2, vozy veliké valní 2, vůz zvláštní s fasunkem 1, brány 2, pluh s železy 1, saně 3, ouzda jezdecká 1, kopáč k hnoji.

Dobytek: Krávy 3, prasat 5.

V lázni: Škopků velikých 7, malých 9, hrotky 3, konev 1, kádě veliké 4, malé 2, vany 2, pejchovně 2, zřez k umývání hlav 1, nožný škopek 1, soudky dvouvěderní 4, po vědře 6, lahvice veliké 4, malá 1.

Nádobi v boudě Blatnické: Kádě veliké 4, kadečky malé 4, trečafů 6, putny veliké 4, putynka malá 1, škopek veliký 1, škopíků malých 6, konve veliké 2, konývka malá 1, misy hliněné 2, misa dřevěná 1, talířů dřevěných 6, džbán 1, hrncové velicí 2, líha veliká 1, polouliži 2, nálevka 1, pometla 3.“ (BRANDL, Vincenc. *Domy bratrské*. ČMM, roč. 1882, s. 154-160; KUČEŘA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 158-161; WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 477-478.) Tento inventář (spolu se soupisem ze sboru z Velké) se dochoval podle Brandlova vyjádření mezi starými patrimoniálními spisy zámku ve Fulneku, kde je sám objevil. Vysvětluje, že se tam mohl dostat prostřednictvím Karla staršího ze Žerotína, mezi jehož dopisy byl uložen (Žerotínovým dědicem byl jeho zeť Hynek z Vrbna, majitel fulneckého zámku).

⁵⁰⁶ BRANDL, Vincenc. *Domy bratrské*. ČMM, roč. 1882, s. 164; GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty Bratrské*, s. 272; HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 17.)

⁵⁰⁷ Tato výchova byla, alespoň podle řádů, poměrně přísná: „[Zpřávcí] tu při nich [pacholatech] pilnou práci

celého domu a příslušného hospodářství.

Bratrská modlitebna v Uherském Brodě byla, jak jsme již řekli, důstojnou chrámovou stavbou, avšak prostě vybavenou. Dokonce zde nesměly být ani rostliny k jejímu vyzdobení. V roce 1580 odmítl Bratr Vodička dubové a lipové ratolesti, které přinesli chlapci z lesa a nastavěli do sboru, když ostatní večeřeli. „Po večeři pak Bratří šedše na procházku do zboru, našli to májovní v zboru a uviděvše, že se jim hrubě zbor zahlušil, zaměstknal a zastínil. Rozkázali to ven všecko vynésti a ani jednoho tu nenechali, a to se stalo divným štěstím, takže ne v háječku, ale ve sboru Božím konali bezevší překážky služby Páně“.⁵⁰⁸ Taková byla obava z modloslužby a skrytého pohanství. Projevila se i na estetickém vnímání příslušníků tohoto společenství. Toto byl ovšem společný názor obou protestantských společenství v Uherském Brodě. Utrakvisté sice chovali ve svém chrámu jakýsi obraz, ale ten podle všeho neměl náboženskou funkci. A o epizodce s májovím víme jen zásluhou toho, že Vodičkův soupeř Kyrmezer na událost upozornil. Myslel si, že to nařídili bratrství kněží, a tak toho hodlal využít k dalšímu ze svých ataků. Poslal jim dopis, když se chystali na nedělní bohoslužbu slovy: „Poněvadž této téměř chvíle v tom zeleném vašem háječku (jehož důvod máte a zachováváte od papežencův a neb předně od oněchno čtyřset kněží hajských jedoucích z stolu Jezábelova, z Královských 18) od vás kázáno bude...“⁵⁰⁹ Tento dopis psal Kyrmezer čtvrtou neděli po Svaté Trojici. Je možné, že přinešení ratolestí nebylo bezděčnou aktivitou horlivé mládeže, ale že nějakým způsobem byly v bohoslužbě v tuto dobu užívány, jako při katolickém Božím Těle, což by z pochopitelného důvodu Vodička ve své

vedou, vyučující je Písmům svatým, známosti Boha, pobožnosti pravé, pokoře, poslušnosti, mravům lidským dobrým i umění literárnímu zvláště tu, kdež školy jsou. Časem i do práce tělesné je navozují pro utváření hříšné zahálky i pro vlastní potřebu, též v ochotné sloužení zvláště pak svým Starším předloženým. [...] Nebo v jistou ulozenou hodinu vstávají, v jistý čas modlení mívají, v určité hodiny obědvávají i večeřívají. Vstanouce zajisté, když se zvoněním neb zavoláním návštějí dá, hned jakž se připraví, modlení první mají za ochranu Pánu Bohu děkující a každý k učení se obrací. Po hodině drží se modlení druhé a tu se již všecka čelednost' obojího pohlaví shromáždí, píseň se přezpívá, díl svatého Písma přečte, povysvětlí a z něho napomenutí k modlení učiní a pomodlíce se obracejí se k učení do jisté hodiny. A tu co komu vyměřeno sobě čtou neb přepisují neb z paměti se učí a kdež to býti může i lekcí a jiná školní cvičení mají... Poobědní čas, jakožto k učení ne tak příhodný, na větším díle ku pracem tělesným obrácen bývá až do večere, krom preceptorů, kteříž v škole práci svou s žáky celý den mívají. V nešporní čas opět modlení společné všechněch bývá a zase ku pracem se obracejí a někteří k lekcím. Po večeři co času zůstává, k zpívání buď figuralnímu (kdež jest větší čeládka a žakovstvo) neb prostému písniček a žalmů se užívá až do modlení. Naposledy modlení společné vykonajíc na odpočinutí se všickni obracejí a žádnému nočního sedání neb jakého koutkování, ovšem ven z domu toulání se nedopouští; pročež zpráve na všechny pozor má, jsou-li doma, dům uzavíratí a klíče od domu schovati pilně poroučí neb sám schovává.“ (BRANDL, Vincenc. *Domy bratrské*. ČMM, roč. 1882, s. 165-166.)

⁵⁰⁸ AUF XIV, f. 409b-410a; uvádí i WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, s. 829.

⁵⁰⁹ AUF XIV, f. 408b-409a.

apologii nepřiznal. (Sami mladíci asi katolickou liturgii neznali.) Pravděpodobnější je, že tradiční rituály, přežívající v různých formách až do současnosti, jako je třeba stavění májů, spontánně přenesli chlapci do sakrální oblasti, kde se jim to zdálo být rovněž přirozené.⁵¹⁰ Zde narazili na rigidní řád, a lze předpokládat jejich zklamání a obtížné pochopení zákazu.

9.3. Evangelická správa na Moravě a uherskobrodské děkanství

Koncem 16. století se sice zemskou evangelickou organizací, jak jsme si uvedli, podařilo více méně vybudovat a někde dokonce spolupracovat s Bratřími. A v prvním desetiletí nového století došlo i k významnému pokusu o sblížení mezi utrakvisty a Jednotou. V roce 1608 byl vydán třeba luterský – *Katechismus, t.j. sumovní obecné křesťanské učení pod otázkami a odpovědmi sebrané*,⁵¹¹ který byl otevřeným krokem vůči Jednotě. A její představitelé projevovali větší pochopení pro spolupráci. (Připomeňme, že v Čechách došlo v roce 1609 k vytvoření společné organizace podobojích, Bratří i německých luteránů na základě české konfese se společnou konzistoří. Přičemž si Bratří podrželi své řády. Na Moravě, přes přiblížení roku 1608, byla „po příkladu království Českého“ organizace vytvořena teprve roku 1619.)⁵¹² A na kunovicovských panstvích se utrakvisté podobně jako Jednota jakožto celek přibližovali kalvínství – nyní už otevřeně, na rozdíl od několika osočených osob v osmdesátých letech, většinou melanchthonsky orientovaných. To se týkalo i panstva. Ke kalvínství projevovat sympatie uherskobrodský Arkleb, který si tak dobře rozuměl s Fridrichem z Žerotína, tak i Jan Jetřich na Ostroze. Ten v letech 1602 a 1606 posílal ze svých panství kandidáty ordinace do Srbiště, aby doma šířili reformované učení. A jeho samotný syn Jan Bernart byl vychován na německých kalvínských školách Marburku, Herbornu a Heidelberku. Hrejsa uvádí šest kalvínských far v našem okolí na počátku nového století. Byla to Derfla, Nová Ves, Bojkovice, Pitín, Pozlovice a Ostroh.⁵¹³ František

⁵¹⁰ I tomuto tématu existuje speciální literatura, např. GENNEP, Anton. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: 1997.

⁵¹¹ Vydán byl i v letech 1613 a 1616.

⁵¹² HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 298, 310.

⁵¹³ HREJSA, Ferdinand. *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, s. 374; HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 321-323; HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 38. Faráři z uvedených lokalit přijali roku 1603 vlastní řád a kalvinismus na Moravě před Bílou horou, vypracovaný především Danielem Virgou z Nové Vsi a ostrožským Samuelem Virgou, kteří byli silně ovlivněni anhaltským Srbištěm. (Podepsáni: Daniel Virga z Nové Vsi, Eliáš Bernardi Vodňanský

Hrubý k tomu dodává, že to byly vlastně jediné kalvínské obce tehdy na Moravě, neboť se tato kalvínská orientace omezovala pouze na nepočetné šlechtice, nepočítáme-li členy Jednoty. Navíc v těchto jmenovaných farych doznávaly prvky staré víry luterské. A v kraji byly i fary staroluterské, jako Holešov, Vizovice, Vsetín, Zlín a možná i Brumov.⁵¹⁴ Podle Hrubého bylo však Uherskobrodsko tehdy věroučně melanchthonské, přičemž zde bylo možno provozovat i kalvinismus. Dokládá to privilegiem nového uherskobrodského pána Oldřicha z Kounic (viz níže). Podle Hrejsy se však vždy jednalo o novoutrakvismus, přestože přiznává silné vlivy jiné, třeba kalvínství ostrožského faráře Samuela Virgy.⁵¹⁵ Přestože se mezi Hrejsou a Hrubým jednalo do jisté míry o terminologický spor, za kterým se skrývala otázka kontinuity českého reformačního myšlení, lze dát Hrejsovi za pravdu v tom, že zde i za věroučné nejednoty existovalo vědomí příbuznosti. Dokazují to zcela běžné styky a společné schůzky těch, kteří se hlásili k luterství s otevřenými kalvinisty. Vše zde byla jedna církev. A v tom se ukazuje poměrně velká homogenita a plasticita utrakvistické církevní správy, alespoň v tomto místě, která tyto rozdílnosti dokázala vstřebat.

Přes tyto proměny a různé formy přiblížení bylo spojení evangelíků včetně Jednoty značně vratké, nebyl to sňatek z lásky. I v době rozvratu po Bílé hoře nepanoval mezi protestanty takový soulad a respekt, který bychom pod tlakem společného nepřítelů mohli očekávat. Nedošlo totiž ke skutečné, vnitřní integraci, což i v budoucnu bylo zdrojem tenzí. Dostatečně ilustrativní je Komenského emigrantský spor se Samuelem Martiniem z Dražova, ve kterém opět ožívají staré hořkosti s habrovanskými, křtenci, Kyrmezerem či Hederikem. Sjednocení českých

z Bojkovic, Václav Pasovský z Pitína, Jan Parlargi z Derfle, Štefan Slaninka z Pozlovic a Samuel Virga z Ostrova.)

⁵¹⁴ HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 39. Brumov byl ovšem už od roku 1601 převáděn katolickým pánem Janem Kavkou Říčanským ke katolictví a od roku 1603 je zdejší fara opět katolickou. Podobně měli katolického faráře ve Vsetíně od roku 1613. Toto však vyvolalo odpor poddaných, jak na těchto panstvích, tak i na Vizovicku, kde odmítali katolického faráře od vrchnosti a dožadovali se práva prezentace duchovních. (KOVÁŘOVÁ, Růžena. *Z dějin protireformace na Valašsku*. Rukopis, VKOL, sign. M II 390, nestránkováno; VÁVRA, Josef. *Jan Kavka z Říčan*. SHK 5, 1904, s. 79-82.)

⁵¹⁵ HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 299. Hrejsa parafrázuje dopis kněží z ostrožského okruhu, odeslaný 6.1. 1608 do Srbiště, kteří uvádějí, že je „maličko církví, které by právě přijal orthodoxní učení o osobě Pána Ježíše Krista a jeho svatě Večeře Páně a jsou rozptýleny po celé téměř Moravě. Jsou obklíčeny všude nepřáteli a nemají proto doma možnost ordinace a musí své diakony, které po delší dobu zkouší po stránce učení života a mravů, posílati za hranice k ordinaci, aby se mohli postaratí o církve očistěné a tu i onde rozptýlené.“ (HREJSA, *ibid.*, s. 323, odvolává se na BECKER, Heinrich. *Bohmisch Pastoren in Anhalt ordinirt 1583 – 1609*, s. 80.) Hrejsa dále uvádí, že po vydání Rudolfova Majestátu pohasínají styky ostrovských i kněží z Moravy se Srbištěm, stále více se kalvinizujícím, a jsou nahrazeny styky s novoutrakvistickou pražskou konzistoří. Tím také se dostává kalvínství na Moravě do ústupu.

evangelíků bylo tak ponejvíce vnější, vnitřně si zůstali utrakvisté a Bratří cizí, což vytvářelo zárodky nedůvěry, která příležitostně propukala na povrch.⁵¹⁶ Nyní i potom tedy neprobíhal bipolární konflikt katolíků a církví obnovených, ale multilaterální třenice mezi křesťany, kdy ti, kteří k sobě měli blízko, projevovali nemalou míru vzájemné nesnášenlivosti. A nebyli to jen Bratří versus luteráni, ale i mezi utrakvisty bylo nemálo konfliktů. (Jistá analogie třenic evangelíků byla samozřejmě i v rámci zdánlivě homogenní katolické strany. Kompetenční spory mezi řády či různými právníckými osobami byly v 16. století i později latentním jevem. Někdy to mělo pro nás až komické rysy, když se třeba preláti přeli o pořadí ve slavnostních průvodech. Přesto vědomí společného cíle a vyšších zájmů bylo u katolíků mnohem silnější.) Evangelická strana i z tohoto důvodu postupně ztrácí své suverénní postavení v soutěži s energicky postupující katolickou obnovou.

9.4. Pokračující rozklad děkanství

Děkan Petr Berger, který, jak jsme zmínili, se vetřel roku 1600 na toto místo, se sice ujal rázně správy svého kontubernia, ale svou skutečnou povahu nedokázal potlačit ani zakrýt. Daniel Virga o něm prohlásil, že patří k těm kněžím, kterým se jedná jen o obohacení, ke kněžím mravů špatných, kteří jsou zhoubou a morem církve. Ukázalo se to i na stavu děkanství, které, jistě i z jiných příčin, stále více upadalo.⁵¹⁷ Pavel Urbanides z Rohatce píše: „Léta Páně 1610 slavné a vznešené děkanství brodské kleslo a to původem a příčinou kněze Petra Bergera, kterýž mocně do Brodu se dostal a muže slavného a učeného, kněze Martina Malobického suplantoval. Potomně ten Petr zemřel a jiný na jeho místo, Samuel Sytinský, člověk neučený, ale však panský pochlebníček dosedl, a tak zase to děkanství počalo a trvá.“⁵¹⁸ Děkanu Bergerovi pomáhali i jeho již dospělí synové, Eliáš, absolvent heidelberské univerzity jako učitel, Daniel jako kněz. Daniel však přišel krátce na to o život při vpádu Bočkajovců na Moravu roku 1605, když se aktivně zapojil do obrany města.⁵¹⁹ Prchal před nepřítelem, ztratil koně, přeplul Olšavu a když vylézal

⁵¹⁶ MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášeni*, s. XXIII.

⁵¹⁷ *Paměti Pavla Urbanidesa*, MZA, Bočkova sbírka, č. 10 670 (Pamětní spis z makovice kostelní věže ve Vnorovech z roku 1614). Urbanidesovy paměti otiskl KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí Koruny české roku 1605 – 1606*. Praha : 1894, s. 240-244, podle Hrubého však užil velmi chybného moderního opisu. Proto užíváme novější verze podle POLIŠENSKÝ, Josef. *Knihy bolesti a smutku*, přičemž zjevně chybné výrazy opravujeme.

⁵¹⁸ POLIŠENSKÝ, Josef. *Knihy bolesti a smutku*, s. 60.

⁵¹⁹ KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od*

na břeh, byl prostřelen z pülhaku a třetího dne na to skonál.⁵²⁰ O pět let později zemřel i jejich otec.⁵²¹ O prvním desetiletí a možná i dvacetiletí sedmnáctého století nejsme tak dobře zpraveni. Jsou to jenom útržkovité informace, například o tom, že někdy před rokem 1616 byl nákladně opraven horní kostel. Z obecní cihelny bylo dodáno 40 200 cihel v celkové hodnotě 60 zl., 9 grošů.⁵²² Posledním nekatolickým

zemí Koruny české roku 1605 – 1606, s. 98; VARSÍK, Branislav. *Husiti a reformácia na Slovensku*, s. 473. Bočkajovci vtrhli karpatskými průsmyky na Moravu a devastovali pohraniční oblasti a byli vypuzeni až po příchodu českého stavovského vojska. Běsnění trvalo od 1. května do 22. srpna 1605. Útrapy, při nichž bylo pobito a zajato veliké množství lidí, byly vystupňovány povodněmi, které zničily obilí na polích. Jako kořist byl odvlékán dobytek a k jeho úbytku došlo též i v souvislosti s dobytčím morem. Na morovou nákazu zahynulo r. 1606 rovněž i mnoho lidí. Bočkajovci přitáhli k Brodu celkem třikrát, v noci ze 3. na 4. května, potom vypálili brodské Předměstí 31.5. a největší útok byl 10.6. Letocha o této události píše: „Bočkay [...] sám s velkou silou jak Turků a Tatarů, tak i Uhrů do Moravy vpád učinil. Pálil, plundroval a hubil, kde co dostati mohl, takže také k Brodu s nástrojemi vojenskými, kusy, řebříky a těm podobným nástroji k dobejvání přitrl. Že pak ale tenkrát město ještě lidné bylo, k tomu majíce při sobě něco lidu zemského, s kterým pan hrabě z Salmu, tehdejší hejtman zemský moravský, vkrátce před tím přitáhl, shromáždíce se společně, vypadli na nepřitele ven z města a v poli nad Bajovcem se spolu potkali. Tu se stala velká bitka a šarvátka, takže, poněvadž mnohokrát silnější byl nežli měšťané nepřítel, již vítězství na jeho stranu se obracet počalo. Však jak skoro jim tři karnety vejborných kozáků na pomoc přišlo, s velkou srdnatostí společně na nepřitele udeřili, jej z jeho šiku rozrazili, pořádem nedajíce mu žádného stání na něj tlačili, bili a mordovali, až se na utíkání dáti musel. Kteréhožto dáleji pronásledovali a honili i až ke Skalici zahnali. Zůstalo z nepřátelskej strany Uhrů a barbarského lidu na 12 tisíc, kuse, municí a žebříky jim všechny sebrané, s triumfem do města dovezené.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 33.) „...v rychlosti k Brodu Uherskému v velikém houfu a s velikým křikem a hlaholem přitáhli křičíce po turecku bez přestání hala, hala, hala, podejte se a město otevřete. V tom jsa tak Brodští u velikém strachu, kdo by byli anebo čí a komu slouží, komu by se poddati měli? Oni volali, že Bočkajovi a že jsou svobodníci; ale tak jest naděje, že oni v službě žádnému nejsou, ale tak nějaká hrst, některý sto lidu zoufalého, roty zlodějské, záškodných zbojníkův, kteříž nemyslí, než na loupež a mordování, braní našich krajin k záhubě etc. – Tu jakž do předměstí vpadli u Brodu, vsudy mezi Židy, křesťany, v domích, sklepích, truhlách, vše vybrali a rozlámali, kromě ty, kteříž dobrou paměť měli, že se s penězi a dětmi na zádích přes hory do vsí, do lesuov té noci sou zutíkali ke Zlínu, k Malenovicím, k Hradišti, kdo kudy mohl, tak plačíc, nařikajíc, kteříž mohli běhati.“ (KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od země Koruny české roku 1605 – 1606*, s. 44-45.) Velmi emotivní je *Lamentací, pláč a nařikání země Moravské*, popisující i Bergerovu smrt: „Tehdáž den smutný nastal podkrají Hradištskému, nebo nepřítel desátého dne měsíce června v několik tisících silně s přípravami táhl k Brodu Uherskému, chtějíce šturmem jej a mocí vzítí, což by byli snadně dokonali, ale Bůh ještě nechtěl tomu a divným prostředkem jej zachoval a to tak, že Kozáci, rejthaři a pěchota z Hradiště vytáhli mimo Brod přes hory na Slováky se bráti chtěli; v tom na cestě okolo Bánova dostali nějakého pacholika, který jim oznámil, že nepřítel silně k Brodu táhne a jej vzítí se strojí. Tím napomenuti jsouce obrátili se spátkem a spouštějíce se s vrchu, nepřitele spatřili. Kozáci se pustili napřed, za to majíce, že málo jich jest a jen toliko ti, které na placu spatřili, nevědouce o těch, kteří v zálohách byli. Tu od nich tak byli obklíčeni, že několik Kozákův zabilí, některé ranili a některé i svazovali a již Kozáci spátkem coufati počali. Ale vidouce, an rejthaři jich dostihují, zase srdce na sebe vzali, rejthaři dospějíce statečně se zastavili a za nimi pěchota pospíchala. To nepřátelé vidouce, že rejthaři tak statečně se zastavili a za nimi pěchota pospíchala a jiných mnoho přibývá, obrátili se spátkem a odběhli tři vozy řebříkův a dva švihovnic. Však nicméně nětco padlo nepřátel, ale mnohem více z naší strany. Nebo když ouředník před tím kvapně s pěchotou vyběhl, prvé nežli Kozáci dospěli, stratil jednak svou pěchotu. Tehdáž také zabit jest a prostřelen dvěma štáfy kněz Daniel Berger, který když viděl, že zbytí není a všickni utíkají, i on utíkal a pozbuda koně, dal se přes vodu v místě hlubokém, kterou ač přeploul, ale když na břeh lezl, z pülhaku prostřelen jest; byl tak živ do třetího dne. Lepší jeho věc byla raději modlitbami a ne mečem bojovati.“ (s. 98.)

⁵²⁰ KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od země Koruny české roku 1605 – 1606*, s. 98.

⁵²¹ POLÍŠENSKÝ, Josef (ed.). *Knihá bolesti a smutku*, s. 60.

⁵²² KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 153; ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*. Rukopis, Uherský Brod 1955. In: Jan Zeman, Rukopisy. Uloženo

farářem tu byl, jak jsme slyšeli u Urbanida, Samuel Sytinský,⁵²³ který v roce 1610 nahradil Bergera. Další vývoj opět líčí Urbanides: „L.P. 1611 počali jsme se vyzdvihovati jako z bláta a to příčinou milostivého pána, pana z Kunovic, že sme byli všichni jedno. I obávaje se kněz Samuel, aby nebyl z děkanství brodského zhozen, radil se paní své, má-li jíti do Ostroha do shromáždění. Když ale již předce zhozen býti měl z děkanství, ona jako žena nerozumně radila, aby doma zůstal, a on tak učinil. Na to sme jiného děkana zvolili; on pak [Sytinský] své některé naše spolubratry za sebou uvedl, a tak to děkanství utonulo a mrtvé zůstává a až posavad jeden proti druhým suočíme, Bratří mezi tím rostou a již všechny pány po sobě a na svou ruku obrátili.“⁵²⁴ Hrubý vyslovil domněnku, že rozvrácené uherskobrodské děkanství bylo nahrazeno holešovským. Vysvětlil tak průběh sporu mezi luterskými Vizovicemi a jejich katolickým držitelem Emerichem Doczym z Natluče, jehož předmětem bylo obsazování fary v městečku. Ten byl zemským soudem rozhodnut ve prospěch nekatolíků a měšťané ve snaze získat vhodného kněze,⁵²⁵ se obraceli právě do Holešova.⁵²⁶ Uherskobrodské děkanství by v tomto případě zcela zaniklo,

v knihovně MĀKUB, s. 6-7, odk. na SOKA, i.č. 71, Rkp 67, Kniha příjmů a vydání obecních peněz, kart. 15.

⁵²³ Byl synem někdejšího bojkovického faráře Jana Sytinského. Samuel se stal již roku 1591 farářem v Pitíně, kde se také oženil s dcerou Jiřího Erzingerera z Valašského Meziříčí.

⁵²⁴ Cituje POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Kniha bolesti a smutku*, s. 60; HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 12. Přepisy se od sebe částečně odlišují. I zde jsme zvolili nejpravděpodobnější variantu z obou verzí.

⁵²⁵ Vizovice byly, stejně jako celé okolí, utrakvistické. Spojeny byly do uherskobrodského děkanství od počátku, jak naznačuje uváděné svědectví tamního faráře Jiříka Blejchaře, ale i působení Malobického. Jak uvádí Josef Čižmář, netěšili se tito kněží velké úctě svých farníků. Soudí tak podle žádosti duchovních správců z Klobouk, Brumova, Fryštáku, Slušovic a Újezdu, adresované roku 1578 Zdeňku Kavkovi, aby „nařídil pro Boha, aby lidé poddaní měli je za kněze a tím jménem aby je jmenovali, a ne, aby spílali jim chlapy, lotry a jinými ohavnými jmény“. Kavku prosili, „aby jim důchod vycházel spravedlivě, sice že musejí pro hlad pryč“ a také, aby „je poctivě propouštěl a nevyháněl“. Načež jim Kavka odpověděl, že nikoho z řádných kněží nevyhání, „leč zoumyslné lotry, kurevníky, ožralce nebo zlostníky“. I poté, co Řičanský prodal městečko, byli na vizovskou faru dosazováni kališníci, kteří se spravovali podle konfese augšpurské. Klid trval až do roku 1594, kdy koupil statek Doczy. Za něho došlo k razantní protireformaci. Nařídil, aby větší část farního kostela byla odevzdána katolíkům. V menší a oddělené části se zatím mohly odehrávat evangelické bohoslužby. Doczy se vzdal i patronátního práva ve prospěch biskupa, aby umožnil snadný průběh pokatolictění. Kardinál sem v roce 1601 poslal brněnského jezuitu Víta Pachtu, avšak jeho úspěch byl zanedbatelný. Netrpělivý Doczy se rok na to rozhodl vypudit evangelického kněze. Kardinál souhlasil a kněze citoval k sobě do Brna. Proti tomu se však postavili obyvatelé Vizovic. Navzdory tomu duchovního Doczy vypudil. Vznikla z toho velká roztržka, již musel uklidňovat zemský hejtman a dokonce císař Rudolf a po něm i král Matyáš. Ten přiznal Vizovickým úplnou náboženskou svobodu. I Doczy se musel podvolit. Kardinál mu jako menší zlo radil, aby povolil měšťanům raději kazatele augšpurského než helvetského vyznání. „Matouš Kapsander, který si osobuje jméno děkana holešovského, jest pryč cizí konfesionista a nedrží se ani kalvínů ani jiných bludův.“ Doczy však namísto toho povolal roku 1614 jezuitskou misii, která však byla opět neúspěšná. V roce 1617 řešil záležitost zemský soud, jenž nařídil, aby byl měšťanům povolen kněz augšpurské konfese. I po Bílé hoře se jezuitským misionářům na Vizovicku nedařilo katolictví prosadit. (ČIŽMÁŘ, Josef. *Dějiny a paměti města Vizovic*. Vizovice : 1933, s. 267-272.)

⁵²⁶ HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 13. Zajímavé jsou v této souvislosti záznamy Daniela Dvorského v *Bartoškově kronice*, které svědčí o významu Holešova již dříve,

což by potvrzovala Urbanidova slova. V Holešově by byla severnější a starolutersky orientovaná část, na jihu pak, zřejmě v Ostrohu, část kalvínská či kalvinismu blízká. S Hrubým lze souhlasit, že se zdařilo vytvořit fungující evangelickou správu na Moravě, přestože asi nebudeme nikdy schopni přesně rozkrýt její fungování. Sám připomíná i malá luterská děkanství, která měla menší význam a kryla se prakticky s hranicemi panství, jako v Doubravníku, Bořitově nebo v Zábřehu.⁵²⁷ František Hrubý zmínil i další důležitou věc. Nový děkanský systém na Moravě, přestože se podobal poměrům známým ještě v 30. a 40. letech 16. století, byl vybudován zcela nezávisle na pražské konzistoři podobojí. Vytvořila se tak na podkladě augšpurské konfese samostatná moravská nekatolická církev, která byla protiváhou katolické. A vnitřní konsolidací se podařilo evangelíkům dokonce vymanit i ze závislosti na vrchnostech, typické pro nedávnou minulost. Byly to však zhruba čtyři více méně nezávislé církve na Moravě, které nedospěly k větší jednotě, což podle Hrubého bylo na škodu v soupeření s centralizovanými katolíky.

9.5. Dopady sporů

Bylo by povrchní a naivní při pohledu na druhou polovinu 16. století a dominantní dění spočívající v napětí mezi děkany a představiteli Jednoty hledat příčinu v osobních kvalitách účastníků, které bezpochyby svou roli sehrály. Šlo o mnohem více. Byl to střet dvou systémů církevní správy a pojetí církve, navíc konkrétní aktéři nebyli rovnocennými partnery. Je paradoxem, který je třeba opět připomenout, že děkani jako Kyrmezer či Pressius byli ochotni přijmout za sobě rovné naprosto nesamostatné uherskobrodské bratrské správce, a přesto jimi byli odmítnuti. To ukazuje, že nešlo tolik o osoby, nešlo dokonce ani tolik o teologii, v podstatě identickou, ale převážně o církevní organizaci, zvláště pak u Jednoty. Ta jistě plynula ze specifické bratrské ekleziologie, ale snad i více z konkrétní situace Jednoty bratrské a jejího historického vývoje. Jednota si zvykla na to, že není

v devadesátých letech, kdy se tam konaly synody evangelického duchovenstva.

⁵²⁷ HRUBÝ, *ibid.*, s. 14. HREJSA (*Kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 310) uvádí tato dříve či později vzniklá děkanství: Moravská Třebová, Bořítov, Holešov (asi střídavě s Lipníkem a Hranicemi), Jaroměřice či Třebíč (Jakub Petrozelin Kunštátský), Doubravník, Prostějov, Vizovice a Uherský Brod. Doubravník byl však brzy rekatolizován z nařízení kancléře Vratislava z Pernštejna, v roce 1580 byla odňata pravomoc děkanu Skalovskému dosazovat kněží, napříště tak měl činit biskup. (Srov. CVRČEK, Josef. *Paměti o sborech bratrských*. ČMM 23, 1899, s. 266.) Pernštejn poté 25.4. 1582 přenesl výkon patronátního práva na všech svých moravských statcích na olomouckého biskupa, čímž dal průchod k rekatolizaci mj. Prostějova a Přerova. (NAVRÁTIL, Bohumil. *Jezuité olomoučtí za protireformace*. Brno : 1916, s. 245.)

většinou církví, ba dokonce na tomto stavěla svou identitu. Výtky vůči ostatním, že nežijí tak, jak by se patřilo v Jednotě, byly stále více alibismem. I kdyby se všichni obrátili a snažili se žít podle evangelia, patrně by to bratrským Starším nestačilo. Vlastní společenství, vlastní církevička jim, zdá se, byla, na rozdíl třeba potom od Komenského, bližší a milejší než církve jako celek. (A na tomto poznání ještě více vyniká Komenského velikost, kdy dokázal překonat tento hluboce zakořeněný despekt vůči evangelíkům, s nimiž žila Jednota v každodenním styku.) Spojení bratrské ekleziologie, podle které není vyloučena spása i mimo toto společenství, a tedy je možná existence dvou i více lokálních nezávislých křesťanských komunit, spolu s nostalgií a zahleděností do sebe, způsobilo, že utrakvističtí děkani nemohli uspět ani při sebevhodnějším jednání s bratrskými představiteli, což dostatečně demonstroval Pressiův pád. Nelze však zcela svalovat vinu na Jednotu, která byla pro pokojné soužití, pokud jí byl pokoj dopřán, která dokázala tento mír v jakési míře zachovávat, jak se ukázalo i na přelomu 16. a 17. století. I za těchto okolností mohli nekatolíci utvořit společnou frontu proti stále zřetelnějším rekatolizačním aktivitám olomouckých biskupů. Mohli dokázat s větší přesvědčivostí, že pravé křesťanství, ryzí křesťanský život je tmelem různorodých lidských povah, názorů a představ. Bohužel se tak nestalo.

Významnou roli ve sporu Jednoty a děkanů hrál i majitel panství a hlavní kolátor. Růžička má možná pravdu, když zmiňuje Jetřicha a jeho pouhé trpění Jednoty. Avšak ten byl na ni soustředěn jen nepřímo, pohlížel na ni totiž skrze utrakvistickou organizaci. Ta pro něj představovala církve a tu se snažil nejenom podporovat, ale i utvářet. A byl to on, který si vybíral duchovní, na rozdíl od bratrských, které nanejvýš stvrzoval, pokud mu byli vůbec představeni.

Lze obtížně říci, jaký dopad mělo toto chronické napětí na obyvatelstvo města, poněvadž nedokážeme prověřit, nakolik zůstala záležitost uzavřena ve sférách duchovenstva a nakolik pronikla na veřejnost. Zkušenost s *Bartoškovou kronikou* a jinými necírkevními prameny vypovídá spíše o omezeném významu těchto popských hádek. V případě, že by konflikt představoval závažnější společenský problém, bylo by také možno dovozovat, že se mohl odrazit na efektu rekatolizačního tlaku po Bílé hoře. Jistá frustrace mohla ve vnímání obyvatelstva přivodit i relativizaci, pokud jde o konfesní příslušnost. To je jistě čirá spekulace, ale v případě potvrzení by to výrazně změnilo pozadí toho, co se později událo, alespoň s ohledem na sledovaný prostor. Pak by při rekatolizaci působily i jiné

mechanismy a jiné hodnoty. Zůstal by jakýsi obecně křesťanský základ, vytvářející životní hodnoty obyvatel a změna konfese by byla jenom čímsi do jisté míry vnějškovým. Pochopitelně, později, po letech intenzivního působení katolického kléru se i tento základ konfesionalizoval a byl budován na vědomém protikladu k heretickému poklesku minulosti. Po Bílé hoře však došlo k tak razantnímu ataku dosavadních struktur a narušení kontinuity, že tuto úvahu lze chápat jako jednu z otázek, jejichž zodpovězení bude vždy subjektivní.

9.6. *Ostatní náboženství*

V této studii ponecháváme stranou nekřesťanská náboženství a jejich vztahy s křesťany, které však nepostrádají zajímavosti a významu. Důležité byly zvláště vztahy křesťanů a Židů, neboť příslušníci obou náboženství byli v každodenním osobnímu kontaktu. Tento styk byl však do značné míry omezen na záležitosti ekonomické,⁵²⁸ případně právní.⁵²⁹ Příslušníci obou náboženství žili odděleně, fyzicky i mentálně. Židovská komunita žila ve svém vlastním uzavřeném světě, měla svou samosprávu⁵³⁰ a takto ani nedocházelo k podobným konfliktům, jako mezi utrakvisty a Jednotou. Problémy z hlediska náboženství, ale i hospodářského se objevily ponejvíce až počínaje 17. stoletím v souvislosti s mohutněním židovské komunity a rozsáhlejším stěhování Židů do hradbami vymezeného prostoru města.⁵³¹ Tehdy se dokonce ocitl farní kostel uprostřed vznikající židovské čtvrti, což přineslo mnoho problémů. Židé nebyli milováni, ale trpěni.⁵³² Vztah zcela

⁵²⁸ K nim můžeme připočítat i časté povolání Židů – lékařství. V Uherském Brodě působil v polovině 16. století např. lékař Abrahám. (*Bartoškova kronika*, f. 19b.)

⁵²⁹ Časté jsou případy, kdy došlo mezi křesťanskými a židovskými kupci ke sporům, které musely řešit soudy. Ty byly pro nedostatek jiných důkazů odkázány někdy pouze na přísahu sporných stran. Verdikt tomu odpovídal. *Bartoškova kronika* zaznamenává jeden takový případ z roku 1581: „Viktorýn, Žid z Předměstí, majíc činiti z Jiřkem Včelků, mýtným z Bánova, při právě o 20 zl., žeby Viktorynovi půjčil. A když nemohl toho svědky prokázati, ani Žid podle uvolení svého od sebe odvésti, našlo právo Včelkovi přísahu. A po přísaze učiněné Žid jemu řekl před právem: Jestliže si ty spravedlivě přísahal, Pán Bůh nedej mi ve zdraví do mého domu dojíti.“ (f. 45a.)

⁵³⁰ V 16. století žili Židé, s výjimkou čtyř nebo pěti rodin usazených ve městě, na Předměstí, přesněji na Vale. Samospráva židovské obce byla podobná křesťanské. V čele stál rychtář spolu se staršími, částečně řešili i soudní záležitosti. Židé byli v prostředí města vítáni především vrchností, poněvadž byli zdrojem příjmů z berní. Městu sice rovněž odváděli poplatky, ale představovali současně konkurenci pro městské hospodářství, zvláště v obchodě. Proto byli dost znevýhodňováni oproti ostatním, a stejně tak i v jiných oborech, s výjimkou řeznictví a některých řemesel, kterým se měšťané nevěnovali. Nemalé příjmy měli i z půjčování na úrok.

⁵³¹ BRETHOLZ, Berthold. *Die Judengemeinde von Ung. Brod und ihr Streit mit dem Grundherrn Leo Wilhelm von Kaunitz*. Jahrbuch der Ges. f. Gesch. der Juden in Čechoslowakischen Republik, IV, 1932. (Zvláště o tomto urputném zápase Lva Viléma se svými Židy se dochovalo množství materiálu, celkem 428 fol., v MZA, G 436, i.č. 1150, sign. B 14, kart. 114. Jedná se však prakticky výlučně o hospodářské záležitosti, náboženství ve sporu stálo stranou.)

⁵³² Občas došlo k erupci nahromaděného napětí. V 18. století, pro Židy značně složitým obdobím, se tak stalo

jiného druhu byl vůči muslimům, s nimiž měšťané nebyli tak často v bezprostředním styku, současně však Turci nebyli daleko. Morava byla na hranici jejich expanze a byly chvíle bezprostředně hrozícího ohrožení, a to se i vyplnilo – v roce 1605 přišli spolu s uherskými povstalci. Uherskobrodští kupci se také vydávali do míst obsazených Turky, byli proto dostatečně informováni o Osmanské říši i o tureckém náboženství. V *Bartoškově kronice* se nám dochovala modlitba, zaznamenaná knězem Danielem Dvorským, která demonstruje, že islám byl vnímán jako ohrožení pravého náboženství a celé křesťanské civilizace. V tomto ohledu se poněkud relativizují urputné sváry křesťanských konfesí. Modlitba zní: „Dejž nám pokoj, Hospodine, tebeť prosíme, poraz Saracény, Turky s silou své ruky, poněvadž se rúhají, ať moc tvou poznají. Netrp jim víc jejich rúhání, kteréž ti činí, jménu tvému přesvatému, Synu milému, hanebně ho lechčice, Machometa ctíce. Dopust' na ně strach, zděšení, k té v síle zemdlení, dejž ať spátkem utíkají, různu prchají, našim dej zdraví, čerstvost, udatnost zmužilou. Bojujž za nás, za své stádce, neboť na krátce sami, s to síly nemáme, k toběť voláme, v Kristovém zasloužení, slyš naše modlení. Amen, dejž tak, ať se stane, vůle tvá, Pane, kteráž jest vždycky na nebi, také na zemi, Machometa zetřiž kmen, rcemež spolu Amen.“⁵³³

roku 1722, kdy vyvrcholila nespokojenost židovského obyvatelstva v souvislosti s náklady na stavbu nového farního chrámu. Ta se projevovala urážkami vůči křesťanům. (*Monumenta Conventus*, f. 88.)

⁵³³ *Bartoškova kronika*, f. 67b. Turecké ohrožení bylo vnímáno jako velké nebezpečí jak u katolíků, tak i protestantů a mělo odraz i ve zbožnosti lidu. Již v roce 1537 vydal Ferdinand nařízení, aby se alespoň jednou za den kolem poledne zazvonilo a všichni obyvatelé bez rozdílu aby klekli, modlili se a káli ze svých hříchů. Na sněmu 1.7. 1566 se moravské stavy dohodly na nařízení, aby se zvonilo ráno, v poledne a večer k modlitbě a také, „všickni, kteříž vrchnosti nad kým máme, abychom na statcích a držení svém všecky hřichy zjevné a oplzlosti, kteréž se proti Pánu Bohu i proti bližnímu působí, jakožto rouhání, přísahání, lání, cizoložstvo, smilstvo, ožralství, zbytečný hry a tance, přástky a na ten čas i posvícení, při kterýchž se mordové a jiné rozpustilosti a neřádové působí, zastavovali s uloženou předešlou pokutou, trestání trdlící, ranou...“ Císař k tomuto usnesení vydal o své újmě patent, podporující tyto modlitby a pokání. Podobná ustanovení byla vydávána i později. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 346-348.) Turci byli vnímáni jako trest za nemravnost. Bylo to zvláště ve vyhrocených chvílích. Jistě i tato obava se ve spiritualitě obyvatelstva odrazila, podobně jako ve folklóru. Jiný rozměr tureckého nebezpečí byla rétorika politiků či publicistů, kdy turecká karta byla silným politickým argumentem a hrála roli i při obsazení českého trůnu Habsburky nebo vybudování pravidelného daňového systému. Naopak panovníkova závislost na stavech znamenala při jeho žádostech o berně ústupky, třeba v oblasti náboženské svobody. A proti Turkům bojovali vedle sebe jak katolíci, tak i protestanti. Až do stavovského povstání to byl silný argument, to, co žádali o náboženskou svobodu, bojovali přece za panovníka i křesťanstvo. (VÁLKA, Josef. *Morava v době renesance, reformace a baroka*, s. 15.) K soudobému vnímání Turků viz např. NEŠPOR, Zdeněk R. *Václava Budovce z Budova hodnotící recepce islámu a její příčiny*. *Revue pro religionistiku* 9, 2001, 2, s. 139-156.

10. Uherský Brod v držení Kouniců

Oldřich z Kounic

Když zemřel Arkleb z Kunovic,⁵³⁴ část panství včetně Uherského Brodu připadla jeho staršímu synu Jetřichovi. Ten se však zásluhou své rozmařilosti topil v dlužích, a proto dal roku 1611 město spolu s panstvím do prodeje.⁵³⁵ Pro nás jsou zajímavé okolnosti této změny majitele. Město se na konci 15. století velmi bránilo, aby přešlo do šlechtického držení, poněvadž to s sebou neslo ztrátu prestiže a poměrně velké samostatnosti. Nyní, když bylo zřejmé, že se někdy obdarovaný rod Kunoviců města vzdá, ozvaly se hlasy, že by se měl Uherský Brod správně vrátit do zeměpanských rukou. Pozoruhodné v této souvislosti je, že část měšťanů souhlasila s tím, aby se města ujal Oldřich z Kounic, který o ně projevil zájem.⁵³⁶ Důvod spočíval nejspíše v náboženském přesvědčení Kounice, který byl významným členem Jednoty a v náboženských otázkách tolerantní. Na to si později stěžuje František Václav Letocha, že to byli heretičtí měšťané, kteří zabránili využití této jedinečné příležitosti k povznesení svého města.⁵³⁷ Bylo by však naivní se domnívat, že by obyvatelé města mohli záležitost ovlivnit. Jejich novým pánem se

⁵³⁴ Patrně roku 1609. Arkleb se po brzké smrti otce stal spolu se svým synovcem Janem Jetřichem dědicem velkých rodových držav. V roce 1593 se rozdělili tak, že Arklebovi zůstal Uherský Brod a Hluk, Janu Jetřichovi připadl Ostroh.

⁵³⁵ Okolnosti prodeje v SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 77, s. 144. Jetřichovy dluhy činily k 28.9. 1611 sumu 49 550 zl. (VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhé znevolnění“*, s. 37, uvádí nepatrně rozdílný dluh 47 686 zl. a 1348 zl. zadržených úroků.) Válka píše, že většinu jeho věřitelů představují měšťané z Olomouce, Hradiště, Hustopeče, Opavy, Znojma atd. Mimo to dlužil i okolním rytířům. Jiný soupis dluhů, a to uherskobrodským měšťanům, ukazuje ještě zřetelněji feudálovu finanční tíseň – byl dlužen židovské obci, jednotlivým Židům, za postroje na koně, za provaz provazníkovi, Židovce za vosk, kovářům, ševci, za sukno atd. Úplně vybral sirotčí peníze v okolních vesnicích.

Listem ze 7.9. 1611 zaručuje Anna Zuzana z Kunovic panu Oldřichovi z Kounic přednostní právo při koupi a hned 15. září jej zve k jednání. 28. září byl Oldřich již majitelem, ačkoliv až 13.1. 1614 byla vyhotovena tržbová smlouva a vložena do zemských desk. (Akta a korespondence v MZA, G 436, i.č. 1379, sign. Q 10, kart. 136; ZDO XXXIII. 37.) Jetřich zemřel ve Znojmě 19.11. 1615.

⁵³⁶ Oldřich byl již majitelem Slavkova, Ždánic a Lomnice.

⁵³⁷ Václav František Letocha, který velmi želel poddanského postavení Uherského Brodu, rozvíjí myšlenku, že město bylo dáno pouze rodině Kunoviců: „Však poněvadž měšťané brodství při takové apertuře, poněvadž familia Kunovská již Brodu se zbavit chtěla, nepochybně [proto], že král Vladislav toliko ad dies familiae Kunovicianae město byl zadal (jak se smejšlí, že to privilegium, které p. Vilím hrabě z Kaunic z rathauzu brodského mocně vzal a roztržžené v archivu svém slavkovském složil, s sebou přinašelo, aby po sejtí rodu Kunovského město zasej k královským rukám obrácené bylo), při císaři pánu Matyášovi v tej příčině se ohlásilo, zadržen takový prodej až do r. 1614. Však darmo, nebo ačkolivěk město, obzvláště katoličtí křesťané a měšťané, své právo ukazovati se vynasnažovali, nicméně jak pro vrchnosti, tak druhé měšťanstvo kacířské, které radějic se nacházelo pod pikhardskou vrchností nežli pod samým králem a pánem země katolickým, všeliké roztržitosti a překážky činili, k svému cíli přijíti nemohlo.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 34.) Letochovy údaje jsou beztak nepřesné, poněvadž katoličtí měšťané tehdy ve městě prakticky nebyli.

tak skutečně stal držitel Slavkova pan Oldřich z Kounic.⁵³⁸ Ačkoliv formálně byl kup o hodnotě 135 000 zl. uzavřen až roku 1614, fakticky měli měšťané novou vrchnost již od roku 1611. Jakým způsobem chtěl nový majitel řešit náboženské otázky, ukazuje jeho listina, na niž jsme upozorňovali, vydaná již 1. května 1614 ve Slavkově: „Poněvadž každé od Boha zřízené vrchnosti netoliko čest i slávu Boží rozšiřovati, pravé čistotné náboženství křesťanské zastávati, ano i poddaným v tom ku pobožnosti všelijak napomáhati náleží, protož já Oldřich z Kounic, jakožto pán a vrchnost dědičná města Brodu Uherského chtě tomu, aby na gruntech mých čest a sláva pocty Pánu Bohu všemohoucímu povinné se rozmáhati mohly, týmž měšťanům nadepsaným, poddaným svým nyní i budoucím, sám od sebe, erbův a budoucích potomků pánův a držitelův panství a města Brodu Uherského toho jim z milosti své uděluji a osvobozuji, jakž sou za předešlých vrchností svých až dosavad náboženství čistotné vždycky svobodně bez překážky užívali a ještě užívají, aby při témž náboženství jakž ti, kteří se evangelíci neb pod obojí způsobou ortodoksi jmenují a konfesí českou, kteráž od dobré a slavné paměti J.M. císaře druhého Rudolfa, jakožto krále českého léta Páně 1609 přijata a pánům stavům království českého majestátem potvrzena jest; tolikéž i ti, ježto Bratřími boleslavskými nazývání bývají, kteří též podle týchž konfesí učení a náboženství křesťanského v jednotě pod obojí způsobou tu při městě Brodě Uherském užívají, jím se řídí a spravují, aby obojí, jakž jedna, tak i druhá strana v kostelích Páně ano i v přibytcích svých náboženství svého, kterémuž kdo z nich zvykl, jeho svobodně a pokojně uznávajíc provozovati, kněžskými a správčími takovými, kteříž by se v témž smyslu a náboženství jak výše dotčeno srovnávali v čistotě slovo Boží kázíc, křtem svatým a velebnými svátostmi pod obojí způsobou lidu přísluhovali, spravovali, ano i domy farní, školy pro vyučování mládeže svobodně míti, takové domy farní, školy, kostely i sbor, kdyžbykoliv potřebu toho uznali, opravovati mohli bez překážky mé, erbův a potomkův mých pánů a držitelů panství často psaného i

⁵³⁸ Oldřich z Kounic (1569-1617) byl významnou osobností moravských nekatolíků. V evangelickém přesvědčení jej neodradilo ani studium v Itálii, především v Padově. Ovšem studoval i na protestantských učilištích v Altdorfu, Heidelbergu, kde se spřátelil s mladým Janem Jakubem Grynaem a spolu s ním putoval do Basileje, kde ve studiu pokračoval. Celkem na studijním pobytu v katolické i protestantské Evropě strávil čtyři roky a ovlivněn byl především kalvinstvím. Oldřich byl přítelem Karla staršího ze Žerotína, se kterým jej pojila horlivost pro Jednotu i podobná formace na kalvínských univerzitách a byl i jeho politickým souputníkem. Proto se Oldřich zapletl i do Matyášova odboje vůči bratrovi, ve kterém se Žerotín angažoval. A na sněmu v Olomouci roku 1609 předstoupil před Matyáše a žádal náboženskou svobodu pro evangelické a bratrské obyvatelstvo královských a biskupských měst. (O rodu Kouniců, zvláště však o kancléři Václavu Antonínovi více v KLINGENSTEIN, Grete. *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz*. Göttingen : 1975.)

jednoho každého člověka na časy budoucí a věčné. Toliko to sobě znamenitě vymíňuji a v moci své pozůstavuji, že ta kolatura v moci mně a erbům mým i budoucím potomkům zůstávati má a ode mne i budoucích potomkův mých, jakožto kolátorův, knězi však téhož svrchupsaného a ne jiného náboženství dosazování ano také podle libosti a potřeby propuštění býti mají bez překážky jednoho každého.⁵³⁹ Nový pán tedy potvrdil, jak se očekávalo, náboženské svobody pro dvě křesťanské konfese, které se v Uherském Brodě za jeho vlády vyskytovaly. Oldřich z Kounic má zásluhu na získání Uherského Brodu a později značně rozsáhlého a výnosného panství pro svůj rod.⁵⁴⁰ Přes krátkou dobu své vlády je tak jednou z nejdůležitějších postav uherskobrodské historie.

11. Poslední nekatolíci

Rod Kouniců, vlastníci město a panství až do reformy v 19. století, byl zpočátku zárukou náboženské tolerance. Neměla však trvat dlouho, již za Oldřichových synů došlo dramatickým změnám náboženské situace. Počátek 17. století byl i bez těchto vnějších okolností už jen labutí písni kdysi kvetoucího protestantství v Uherském Brodě. Zmiňovaný děkan Samuel Sytinský, který přišel do Uherského Brodu již jako zkušený duchovní a měl se pokusit, jak soudí Růžička, o obnovu upadlého děkanátu, neuspěl. Byl to kněz zřejmě oblíbený a těšící se přízni i nových držitelů panství Oldřicha a jeho syna Fridricha z Kunovic. Netěšil se však sympatiím sobě podřízeného kněžstva, kterému se zdál být nedostatečně vzdělaným, jak nás o tom zpravil Urbanides. Vůdce odporu proti němu byl farář z Kunovic, který spolu s ostatními svolal svévolně onu schůzku kněžstva, po které vznikl v děkanství rozkol a prakticky zaniklo.⁵⁴¹ V roce 1616 je v Uherském Brodě již farář nový, jménem Mikuláš Vrbovský.⁵⁴² Ten ve svém úřadu setrval pouze rok, když na jaře roku 1617 nastupuje Samuel Rochotius, který ve městě zůstal až do roku 1622. Růžička se domnívá, že ani tento kněz velké obliby farníků nedosáhl. Soudí tak

⁵³⁹ Orig. listina na pergameni v SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 22, L 1185, kart. 3.

⁵⁴⁰ Oldřich zemřel 1617 a jeho čtyři synové si v roce 1618 majetek rozdělili, a to tak, že nejstarší Fridrich si vzal Lomnici, Karel Žďánice, Maxmilián obdržel Uherský Brod a malý Lev Vilém (1614-1655), zastoupený nejstarším bratrem, dostal Slavkov. Maxmilián z Kounic (1601-1632) byl po smrti otce spoluvlastníkem brodského panství spolu s Fridrichem.

⁵⁴¹ POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Knihy bolesti a smutku*, s. 60-61.

⁵⁴² Vrbovský měl podobný postup jako většina zdejších kněží. Roku 1606 je zaznamenán jako rektor zdejší školy, následujícího roku byl ve Vitemberku ordinován a poté pomáhal děkanovi v pastoraci. Podle Kučery známe z tohoto období jmenovitě ještě tyto kněze: Alexandr Kotulinský (1612), Jonáš (1614), Michal (1618). (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 222.)

podle všelijakých řečí i psaní o něm, která o něm kolovala po městě.⁵⁴³ A stejně tak Růžička pochybuje i o jeho oblíbenosti u kněžstva a vůbec o možnosti vzkříšení děkanství.

O Jednotě z tohoto období mnoho souvislých informací rovněž nemáme. Víme tak například, že v letech 1611 a 1612 vykonával správcovskou službu ve sboru B. Daniel Prokop a v roce 1614 Daniel Augustin.⁵⁴⁴ Okolo roku 1619 sbor vedl valašskomeziříčský rodák B. Pavel Dubinus, „pius et doctus“, tři léta před tím ordinovaný v Žeravicích.⁵⁴⁵ Roku 1616 a ještě 1620 je zmiňován B. Jan Abel, poslední správce zdejšího bratrského sboru.⁵⁴⁶

Až v této době, soudí Růžička, zavládl klid a náboženské hádky utichly. Toto tvrzení může odpovídat skutečnosti, vždyť bohatost předchozích zpráv byla do značné míry důsledkem vyhrocené situace, o které bylo potřeba vést záznamy. Klid po onom velkém konfliktu zavládl jistě i proto, že se vyostřilo napětí na obecné rovině a moravští nekatolíci si už ve své většině konečně uvědomili možné dopady vlastní rozhádanosti.⁵⁴⁷ V Uherském Brodě je však tento relativní klid především důsledkem útlumu, který evidentně postihl kališníky a patrně se zcela nevyhnul ani Jednotě. Nebylo by správné hovořit pouze o krizi, vyčerpanosti apod. Ve větší míře to bylo zklidnění a zohlednění i jiných oblastí života. To, co za velkých bojů bylo realitou zastíněnou napětím, je nyní snad více vidět. Jakoby se Bratří stali podobnými pragmatiky jako dřívější utrakvističtí měšťané, které mezikonfesní vztahy příliš nezajímají. Měšťané nebyli ovládáni náboženskými třenicemi a ani

⁵⁴³ RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – XVIII. stol.*, s. 218.

⁵⁴⁴ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 161.

⁵⁴⁵ Dubinus byl ordinován roku 1616 na synodě v Žeravicích (podobně jako Komenský), zemřel jako bratrský Starší ve věku 67 let v roce 1623, podle Regenvolscia v Uhrách. (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 329.) V knize *Uherský Brod* je uváděn pomocník dalšího správce Pavla Dubina Martin Cidlík (nebo Jidlík) z Beňova u Přerova (v roce 1620).

⁵⁴⁶ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 161.

⁵⁴⁷ I u moravské Jednoty se dostavilo na konci století jisté vyčerpání či útlum, jehož produktem je ochabnutí suverenistických postojů a větší ochota ke sblížování. Roku 1619 dokonce vypracovali mladí kněží Jednoty memorandum za sjednocení všech nekatolíků. Naopak katolíci sílí. Podle odhadů byla v polovině 16. století na Moravě asi pouze desetina far obsazena katolickými faráři, v roce 1619 to bylo již asi 300 far a evangelíci drželi přibližně 360 far (bez bratrských sborů a novokřtěneckých komunit. K těmto údajům Josef Válka dodává: „Považujeme-li církevní správu za rozhodující znak vyznání osadníků, měla by být na prahu stavovského povstání Morava již téměř z poloviny katolická. Postup protireformace a pocit ohrožení byl jednou z příčin pokusu o radikální řešení vnitřního náboženského napětí povstáním.“ (VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 57-60.) Katolictví se probouzelo z trosek a popela. Jako v první polovině století a ještě i po ní ztrácelo fary i vliv, tak za reformních biskupů obdivuhodně sílilo. Ještě roku 1560 si na poměry stěžoval u Ferdinanda papežský nuncius, který prohlásil, že z někdejších 500 katolických far na Moravě zbývá sotva padesát. HRUBÝ, který tento údaj uvádí, jej poněkud relativizoval a podle počtu poddaných, připadajících na církevní instituce v roce 1585 odhadl, že to bylo asi 115 far z celkových 636. (*Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 289.)

samotné duchovenstvo nadregionální nebo obecné problémy tolik nezajímaly. Možná i proto se v nastalém stavovském odboji intenzivně angažovali spíše jenom jednotlivci, kteří ovšem důsledky pocítili velmi tvrdě.

11.1. Stavovské povstání

Povstání, záhy označené vítěznou stranou za „vysoce ohavnou rebelii“ a později zase nekriticky glorifikované, nebylo, jako ostatně téměř každá revoluce, jen jednostranným sledem pozitivních událostí. Byla to, zdá se s ohledem na obecný vývoj třeba i v jiných zemích, otevřená brána k nastolení lepších a v mnohém spravedlivějších poměrů, nikoliv však vstupenka do ráje. Nelze domyslet, a není to ani naším úkolem, k jakému vývoji by bez tragického konce povstání a jeho exponentů vůbec došlo. Jisté je, že povstání v sobě neslo zárodky problémů nebo přinášelo nespravedlnosti či dokonce otevřené násilí. Vždyť hned 2.5. 1619, tedy v den převratu, byli vypovězeni jezuité, Dietrichštejn⁵⁴⁸ zbaven úřadů a městské rady a hlavní kostely ve velkých královských městech předány protestantům (kteří tam ovšem tvořili většinu). O pět dnů později zemský sněm přitvrdil, katoličtí páni, kteří odmítli podepsat rozhodnutí z 2. května, přišli o majetek a byli ze země vyhnáni. Tak kardinál přišel o rodové dietrichštejnské statky a současně byl zabrán i majetek biskupství a jeho manský systém zrušen. Byly sestaveny komise, které měly sepsat církevní majetek a prodávat jej.

Nevíme, jak bylo v Uherském Brodě stavovské povstání vnímáno, známe pouze jména a tresty později souzených osob, které se do rebelie aktivně zapojily. Z mála dokladů jsme schopni alespoň konstatovat, že uherskobrodští se v povstání chovali k direktorům loajálně a město vystupovalo v rámci konfliktu aktivně. Tak např. v dopise z 8.8. 1619 oznamují direktori Václavu Medlovskému a Václavu Bartodějskému, že je purkmistr a rada města Uherský Brod žádají o dodání munice a střelby. Nařizují jim proto: „aby se tam 200 zemského lidu od Olomouce obrátilo... A chtěje, aby střelbů a municí zaopatřeno bylo, Vám poručíme, abyšte

⁵⁴⁸ Postava Dietrichštejna, činitele významného i s ohledem na Uherský Brod, poutala a stále pouta zaslouženou pozornost historiků, byť souhrnná monografie o něm nám stále schází. V poslední době se mu věnuje zvláště Pavel BALCÁREK. Např.: *Kardinál František z Dietrichštejna (1570-1636)*. Kroměříž : 1990. Ze starší literatury můžeme zmínit třeba TENOROVY studie v Hlídce (roč. 1903, 1906, 1919), případně edice Snopka a Hrubého, o které se i zde opíráme. Trefně Dietrichštejna charakterizoval Rudolf Zuber, který o něm napsal: „V jeho osobě se sléval duch úsměvného světce Filipa Neriho s hrdou neústupností granda z Iberského poloostrova s katolickou výlučností.“ (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*. Olomouc : MCM, 2003, s. 380.)

z tej střelby, kteráž z Napajedel do města Hradiště dodána jest, ouředníku aneb purkmistru a radě města Brodu 3 kusy, kteréž by se jim k tej potřebě užitečné zdály bejti, i municí s potřebú proto reversu vydati poručíte.“⁵⁴⁹ Toto bylo v souvislosti s očekávaným náporom císařských na Hradišťský kraj. A v nutnosti zadržet nepřítel města utvrzovala v dopise z 16.8. i povstalecká vláda: „abyšte vždy zatím na sebe a město dobrej pozor měli a v čas potřeby dle možnosti nepříteli odpírali. Nemáte od nás v brzkým časy pomoci opuštění bejti“.⁵⁵⁰ Zabezpečení však nebylo i nadále dostatečné, neboť bylo 24.8. povoleno „aby ten člověk pátej tu v městě Brodě zanechán byl, jako i koně jízdne a rytířstvo tu v městě Brodě zůstávající“.⁵⁵¹ Tyto skutečnosti nepřekvapí, měšťané ani jejich vrchnost neměli důvodu se proti direktorům postavit.

K nahlédnutí do tehdejší dramatické atmosféry použijme alespoň zápisků uherskohradišťského měšťana Jiřího Rudolfa Přienského, který uvádí: „...byla rebellie v Hradišti v roce 1619. nebo velmi málo katolíků zde bylo, všechno samí lutryáni, a město drželo z jinšíma rebellanty,⁵⁵² directorem zde byl Frydrich Mužik a Zachariáš Kurczberger... Byl zde tehdáž děkanem kněz Václav Kulíšek, primátorem Albrecht Kremer, a tu se o ty zšilo, že se měli do vězení vzít, jakož již bylo všechno obštelováno v noci a vartou faru již zdaleka byli osadili. Vidouce to kněz Václav Kulíšek, že zle bude, vyšel z fary pozadu, tak že ho žádný neviděl, šel k primátorovi a oznamoval mu, že je již zle. Tu se poradíc ihned v okamženě co líp to líp, aby po svých z holýma rukami z města šli. A budouce již brány zavřeté a varty na zdech postavené, přišli nejprve ke mlejnu ve zdi, tu šilboch na ně zavolal, a majíce pak primátor ještě commandu nad vartou městskou, poručil, aby mlčel, až

⁵⁴⁹ URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.). *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů.*

Vydala Archivní správa ministerstva vnitra ČSR v TEPS v roce 1979, s. 251.

⁵⁵⁰ Ibid., s. 260.

⁵⁵¹ Ibid., s. 276.

⁵⁵² Již 6.5. 1619 obdrželi komisaři Jan Bernart z Kunovic a Václav Bartodějský z Bartoděj instrukci k násilným změnám v Hradišti a okolí: „...Za tím se ptáti, za kejm klíče od kostela jejich na předměstí zůstávají, je vzítí a knězi náboženství evangelitského odvésti. [...] Ouřad starej z ouřadu neb povinnosti jejich městské zsaditi...“ Avšak k ustanovení nového úřadu nebyla nutná podmínka příslušného konfesního profilu: „...aby sami mezi sebou osoby do ouřadu hodné a způsobné, bez vejminky a bez rozdílu v náboženství a ušetřování osob a nebo prohlídání na přátelství, vybrali...“ Instrukce se vztahovala i na Uherský Brod: „Mají výš jmenování páni komisaři netoliko toto, a co níže poznamenáno jest, v městě Hradišti vyříditi, než také uznali-li by toho jakou potřebu bejti i do města Brodu Uherského sjeti a tam všeckno i jinde v tom vůkolí, což by zapotřebí uznali, že by k dobrému vlasti sloužilo, na pozor jmiti a dobře zaopatřiti.“ (URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.). *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů*, s. 45.) Stavovské vojsko pod vedením Jana Bernarta z Kunovic, posílené o 200 Valachů, vtrhlo 12.5. do Hradiště a příslušná opatření realizovalo. Evangelici tak získali městský chrám sv. Jiří i staroměstský sv. Michala. Katolíkům zůstal jen františkánský klášter.

přišli k červené věži, tu byla jedna bašta z fošní z druhé strany zdi od vody zdělaná, po které oni se zpustíc dolů k jednomu rybáři, aby jich na druhou stranu k Mařaticím přivezl, šli upřímu k vinohradům na kopec do Stránek. Jak pak oni toliko vyšli zhůru, tu již věděli, po zdech běhali z fakulemi rožitejmi hledající jich; když nemohli nic najít, tu hned všecken statek po děkanovi a primátorovi rebellanti pobrali a počnouc od Kunovic, Ostroha, Veselí a Strážnice, všudy vartu na ně osadili, ale oni vzali svou cestu k Brodu; od tud všudy vedle hor šli až do Skalice. Tu některý den v klášteře budouc tak, že o nich žádný nevěděl, šli do Vídně k císaři. Od tud dostali se k armádě bokvojuvské a tam až do roku 1620 zůstávali. Měl pak týž pán zde dobého cammaráda a bratra důvěrného, byl také radním panem nejakej Matěj Vladiš, musil pro něho mnoho vytrpět, že z děkanem tovaryšil, 26 neděl seděl v Brně zakovaný v šerhovni, proto že on prý věděl, že děkan z prymátorem půjdou pryč. A on pánům directorům o tom nic nepověděl, a jestliže nepoví, co se jemu svěřili, že ho katem mučit dají, jako natem již bylo; a když pak na něm nemohli se nic dovědět, tou poctivost mu zde na rathauzi, když z Brna domů přijel, učinili, že z Margrabství moravského jest vypovězen byl, což také i on po tej vejповědi šel po svých, a přímo k armádě. A tam zhlédajíc se z panem děkanem a prymátorem jim oznamoval, jak se s ním zacházelo a jak o nich jest mluveno, že víceji na živě nejsou, nýbrž že děkana štvrtili a prymátora oběsili, jakož také prymátorova žena již vdávati se chtěla. Mimo však naději po vítězství na Bílej hoře, všichni tři šťastně a zdraví z armádou bokvojuvskou právě pře 3mi sv. Králi 1621 do Hradiště se navrátili, manželky, dítky a přátele ztoho velikou radost jměli. A ti nepřátelé jejich všichni proti nim se kořili a za milost prosili, by pak directori ihned do arestu a pút daní byli. Mužík pak musil v poutech rynek smetati a na kolečkách vyvážeti, ten nechtěl katolíkem zůstat, nýbrž Zachariáš katolíkem zůstal a milost od J.M. cýs. že rynek nemetl dosáhl.⁵⁵³ Statky pak jejich zároveň z jinšími rebellanty, kteří s nimi drželi pobrati dáti jest ráčila a těm 3 osobám takové recompensirovali.⁵⁵⁴ Poměry v královském Hradišti byly poněkud jiné a katolíci přes protestantskou většinu tam

⁵⁵³ Oba muži byli odsouzeni k smrti a konfiskaci majetku, tresty jim však byly zmírněny. Mužík musel dva měsíce vykonávat veřejné práce a přišel o polovinu majetku. Kurbberger byl majetkově také postižen, šestiměsíční práce mu byly prominuty, když se stal katolíkem. (Kol. aut. *Uherské Hradiště*. Brno : 1981, s. 168.)

⁵⁵⁴ D'ELVERT, Christian. *Ereignisse im Hradischer Kreise von 1605 – 1656 von Georg Rudolf Prziensky (Aus der Original-Handschrift im Chaos Pessinianum)*. In *Quellen-Schriften zur Geschichte Mährens und Österr. Schlesiens*. 1. Sektion: Chroniken u. dgl. 1. Theil. Brünn : 1861, s. 354-355.

byli vždy. Zápis je však pro nás ilustrací, mimo pohnutého osudu děkana Kulíška⁵⁵⁵ (osoby mimořádně důležité i v procesu pozdější rekatolizace Uherskobrodská), revolučních poměrů, postihujících konkrétní osoby, skutečnosti, že pobělohorský vývoj byl v nemalé míře reakcí na předchozí kroky a že v tomto případě míra odplaty, jež stihla exponenty povstání, nepřevýšila jimi spáchané příkoří.

12. Bílá hora a (staro)nová víra

12.1. *Tresty a hrůzy války, tvrdost majitelů panství*

Zatímco v době povstání město bylo útokem ušetřeno, v následných bojích tomu bylo jinak. Již během podzimu 1621 pocítili obyvatelé města i okolí dopady války. I po prohrané bitvě se snažili podporovat protihabsburská vojska a tak otevřeli brány města vojsku Gábora Bethlena a krnovského knížete Jiřího. Za to si vysloužili

⁵⁵⁵ Václav Kulíšek († 14.6. 1638) byl v dřívější, zvláště v ideologicky poznamenané literatuře vnímán jako osoba výrazně negativní – schopná, avšak hrabivá a k jinověrcům nepřátelská. I střízlivý Zikmund Winter označuje Kulíška za jednoho z kněží, kteří se na Moravě nejvíce proslavili utiskováním jinověrců, ba dokonce uvádí, že se stal nejpověstnějším z nich. „Jeho jméno zůstalo po tu chvíli příslovím: na oko sladký, skutkem nelidský muž. Při bouři roku 1618 utekl, aby nevzal úraz rozlíceným lidem, po katolickém vítězství se vrátil a strašlivě se mstil. (WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách*, s. 266.) Již Václavův otec Jiří, Rudolfem II. nobilitovaný, byl významnou oporou katolické strany na Moravě. A syna nechal vystudovat olomouckou jezuitskou akademií, kde získal nejenom slušné vzdělání, ale i cenné přátelské kontakty. V Hradišti pak působil nejprve jako městský písař a posléze se stal i primátorem. Nabyt značného majetku a stal se vůdčí osobností katolické menšiny ve městě, kterou prosazoval. Avšak neúspěchem skončila jezuitská mise v roce 1604, podařilo se mu naopak roku následujícího přivést ze Skalice uprchlé františkány a znovuosadit opuštěný klášter. V roce 1612 vybudoval v Mařaticích kostelík a zajistil hmotné zabezpečení chodu této farnosti. Po manželčině smrti roku 1614 se stal knězem a farářem v Mařaticích a později farářem a děkanem hradištským. Jeho zásluha na rekatolizaci města je nesporná. Byl na ni patričně hrdý, chlubil se zásluhou, podobně jako uherskobrodští dominikáni v dopise ze 17.10. 1621, kde píše, že v Hradišti byl deset let písařem, pět let primátorem a tři roky děkanem. A v době počátků rekatolizace prý ve městě byli katolíky jen děkan a rektor školy, nyní je město již téměř z poloviny katolické. (Údajně na počátku 17. století bylo v tomto městě jen 10 katolických rodin. Většina měšťanů se klonila k utrakvistickému luterství. Farní kostel sv. Jiří byl zpočátku v rukou velehradského kláštera, ale během 16. století přešel patronát na město. To bylo příčinou sporů s církevní vrchností, např. v roce 1559 nesouhlasili Hradištská s dosazením kněze Jana od olomouckého biskupa. Ustanovili si vlastního, ale přesto v roce 1559 se museli opět smířit s Janem. Kněží se pro neurovnané poměry rychle stěžovali. V roce 1578 pro odpor měšťanů odešel katolický farář Jan. V roce 1580 tyto konflikty pokračovaly. Stanislav Pavlovský nehodlal připustit, aby faráře dosazovala městská rada. Na císaři vymohl edikt, který nedovoloval přijímat nekatolické duchovní, a nabádal měšťany, aby se vrátili k římské víře. Později, v červnu 1580, ustanovený katolický farář Albrecht Kosubius měl proto velmi obtížné postavení, několikrát byl i na ulici napaden a zanedlouho město opustil. (FIŠER, Bohumil. *Uherské Hradiště*. Uh. Hradiště : 1921, s. 123; *Uherské Hradiště*, s. 150-154.) Kulíšek se snažil získat pro Hradiště jezuity. Na jeho návod se městská rada obrátila už v roce 1622 na kardinála s prosbou o přimluvu u císaře, aby byl tento řád do města uveden. To se tehdy přes četné další intervence nepodařilo, neboť Dietrichštejn vyhlížel uvedení jezuitů do své Kroměříže. Až po švédském spálení biskupského rezidenčního města bylo rozhodnuto o přesídlení koleje do Hradiště, kde byly vytvořeny již podmínky pro jejich příchod, zvláště velkou donací Kateřiny Zoubkové ze Zdetína. To se stalo v roce 1644. (*Uherské Hradiště*, s. 195-196, 205-207.)

pokárání zemského gubernátora,⁵⁵⁶ ale pobyt spojenců zaplatili především fyzickým strádáním. Vojska zde zůstala téměř po celý rok až do jara 1622.⁵⁵⁷ To se podepsalo především na hospodářské situaci, což ve spojení s neúrodou roku 1621 znamenalo velkou a dosud nevídanou nouzi pro obyvatelstvo.

A k tomu musíme připočíst i tvrdé tresty za podporu nesprávné strany v povstání. Byli potrestáni nejenom Kounicové, ale v různé míře i do odboje zapojení obyvatelé města. Do kategorie nejprovinilejších rebelantů byl zařazen jeden z předních členů uherskobrodské Jednoty Jan Lanškrounský (Šrámek), a to proto, že byl mezi posly, které vyslali poražení povstalci ke Gáboru Bethlenovi. Za to si vysloužil dne 17.11. 1622 odsouzení k smrti, ale následně byl, stejně jako všichni zajatí moravští vzbouřenci, od popravy omilostněn a trest mu byl změněn na čtyřleté galeje při stavbě vídeňských hradeb. Ostatní uherskobrodští měšťané nebo zde žijící šlechtici byli postiženi pouze majetkově, i když někteří velmi výrazně. Menhard Ecdorf z Ecdorfu, úředník panství, přišel o svůj dům s pozdějším č.p. 40 na horním rynku⁵⁵⁸ a na témže náměstí v domě č. 16 žijící Adam Jiří ze Zástřizl byl potrestán ztrátou dvou třetin majetku. Jeho manželka Anna Bítovská ze Slavíkovíc, „weilen [...] Ungehorsam gewesen und sich sich dem Commissarien widersetzt [...], ist gestrafft worden“, byla nucena zaplatit kromě obrovské pokuty 8 000 zl. ještě dalších 6 505 zl. v úpisech.⁵⁵⁹ I další uherskobrodští šlechtici přišli o nemalé prostředky. Bohuslav Slavíkovec ze Slavíkova spolu se synem Janem, Melichar Kozlík z Kašenavy a snad i Václav Medlovský z Medlova.⁵⁶⁰ Jan Šárovec ze Šárova

⁵⁵⁶ V únoru 1622 žádal Dietrichštejn vysvětlení po hraběti Maxmiliánovi, proč se tak stalo, „aby se ujistil těmi osobami stavu rytířského v Uh. Brodě se zdržujícími, kteří byli toho příčinou, že nepřítel k městu přitáhl a takového se bez odpírání zmocnil“. (Cituje HRUBÝ, František. *Ladislav Velen ze Žerotína*. Praha : 1930, s. 123.) Ale již v letních měsících roku 1621 podnikali spojenci emigrantů vpády z uherské strany na Moravu přes Uherský Brod a dostali se téměř až ke Kroměříži. (Ibid., s. 117.) V Brodě tedy očekávali zvrát poměrů v ještě nerozhodnuté válce. Obavy císařských kruhů vyjadřuje i jednání Dietrichštejna s císařským radou a vojenskými veliteli v Brně na konci července, jak ukazuje zpráva ze schůzky, zasláná císaři, kde si stýskají na nedostatečné vojsko v zemi, ale i na vnitřní poměry – nejen na osm tisíc vzbouřených Valachů či nezkliďné stavovské vojsko, ale i na skryté nepřátele, kterých je nutno se obávat více než cizích vojsk. (Ibid., s. 118.)

⁵⁵⁷ „...Bethlehem Gabor, kníže sedmihradské, neřádně volený král uherský s knížetem krnovským přitáhli s celou armádou, majíce s sebou mnoho tisíc Turkův, od Prešpurku k Brodu. Sám Bethlehem Gábor jako i kníže krnovské, též baša turecký v městě ložirovali a přes 70 000 silni byli [maximálně jich mohlo být 7 000]. Od sv. Václava až do sv. Jiří tudy byli, všechny všudy dědiny, dvory a mlejny popálili, dobytky pojedli a mnoho lidu pozajímali. Kteří pak se do města reterírovali, od hladu a od zimy jak hovada mřeli, psy a kočky jísti museli.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 35-36.)

⁵⁵⁸ Menhart Ecdorf aktivně spolupracoval s direktory. Ti mu např. přikázali 14.5. 1619, aby poslal do Brna naložený vůz, který obstavil nejvyššímu komorníkovi Vilému z Roupova při průjezdu městem. (URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.). *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů*, s. 59.)

⁵⁵⁹ *Pobělohorský konfiskační protokol z r. 1623*. Kroměříž : 1920, s. 39, 102 (editor neuveden).

⁵⁶⁰ Byl členem šestičlenné komise pro zabírání církevních statků v kraji hradištském, a to za stav rytířský. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 84.)

zemřel ještě dříve než bylo zahájeno vyšetřování a Karel Sak z Bohuňovic se vyhnul stíhání pro spolupráci s druhou stranou.⁵⁶¹

Celkem vzato, přímo bylo v rámci tvrdých konfiskací postiženo ve městě několik jedinců. Daleko závažnější důsledky ohavné rebelie a všeho následného dění byly nepřímé, v devastaci hmotné i mravní.

Maxmilián z Kounic⁵⁶² je posledním nekatolickým držitelem panství. Po zatčení a následném odchodu svého nevlastního bratra Fridricha⁵⁶³ do exilu vedl správu

⁵⁶¹ „...weilen Er gutte Kundschaften von dem Feindt avisirt, ist er Ihr Mays. perdonirt worden.“ (*Pobělohorský konfiskační protokol z r. 1623*, s. 100.) Sakové byli rozvětvená a bohatá rodina, která si dokázala udržet postavení i po Bílé hoře.

⁵⁶² V době povstání sedmnáctiletý Maxmilián pobýval na studiích ve Francii. Po návratu do vlasti se vydal neprodleně do Vídně k císaři s doporučujícím dopisem kardinála Dietrichštejna, aby panovníkovi vyjádřil svou lojalitu. (V MZA, G 436, i.č. 19, sign. A 3b, kart. 25, je na dvou foliích vysvědčení Dietrichštejna, že Maxmilián se nepřidal k rebelii.) Tímto a přimluvou vlivných příbuzných bylo panství před konfiskací zachráněno.

⁵⁶³ Fridrich z Kounic (1591-1639) byl spolu s bratrem Janem již ve velmi útlém věku poslán otcem na studia. V roce 1602 jsou ve Štrasburku a v letech 1606 – 1608 v Herbornu a posléze v Ženevě, kde Jan předčasně zemřel. Do vlasti se Fridrich navrátil roku 1610. Podobně jako otec se politicky angažoval (stejně jako jeho bratr Karel, † 1628). Byl jedním z 30 povstaleckých direktorů a komorníkem zimního krále, přísedícím zemského práva, krajským hejtmanem v brněnském kraji, komisařem a sekvestorem pro prodej zabavených církevních statků. Spolu s Karlem byl odsouzen ke ztrátě všeho včetně hrdla. Poněvadž se na Moravě divadlo analogické pražskému nekonalo a poněvadž měli Kounicové vlivné přimluvce, mezi nimi i Karla ze Žerotína, dostali se ze Špilberku, kde měli ztrávit zbytek života, již v roce 1624. Byli sice vypovězeni z dědičných zemí, ale slavkovské a uherskobrodské panství bylo před konfiskací uchráněno. V *Konfiskačním protokolu* je uvedeno, že Karel ztratil vše, konkrétně Ždánice a dům v Brně. Fridrich přišel o Lomnici, čtyři vesnice u Slavkova a dům v Brně, Slavkov byl ponechán mladšímu bratrovi. (Srov. *Pobělohorský konfiskační protokol z r. 1623*, s. 12-13.) Fridrich žil do roku 1629 na přerovském zámku Karla staršího z Žerotína, poté v Zaháni ve Slezsku a nakonec až do své smrti v uherské Skalici. Fridrich přišel do Skalice nejenom proto, že z knížectví zaháňského musel odejít pro jeho obsazení vojsky, ale i z důvodů vyřizování dědictví. Jeho bratr Maxmilán, když umíral, odkázal polovinu uherskobrodského panství Lvu Vilémovi a druhou půlku Rudolfovi, Fridrichovu nezletilému synu, neboť on samotný jako nekatolík nemohl nabýt dědictví. Ve Vídni se uskutečnilo jednání o Uherský Brod 21.10. 1632. Císař nakonec zvolil kompromis a 16.5. 1633 rozhodl, že oba bratři, Lev Vilém i Fridrich (respektive Rudolf), mají užívat uherskobrodského statku společně, a po dosažení Lvovy plnoletosti aby se bratrsky rozdělili. Smlouvu oba bratři uzavřeli 5.9. 1634. Lev Vilém měl Rudolfovi vyplatit 65 000 zl. O dluhy se rovněž rozdělili, každému připadlo přibližně 5 000 zl. dluhů. Samotný Fridrich měl až do své smrti vykázán z výnosu panství jistý příspěvek a na to mu bylo povoleno se zde ještě po tři roky zdržovat, dokud nebude Slezsko vyrváno zpět z rukou nepřítelů. V Brodě se měl chovat tak, aby nevzbuzoval pozornost a také měl respektovat novou víru. (František Hrubý připomíná dobrý vztah Fridrichovy rodiny k Valdštejnovi. Svým příbuzným prokázal službu nejenom poskytnutým příbytkem ve svém zaháňském vévodství, ale i přimluvou v záležitosti Uherského Brodu). Naopak po generalissimově zavraždění to byl akt vděčnosti, že si Fridrichův syn Rudolf vzal za ženu jeho dceru Marii Alžbětu. Hrubý poznamenává, že Fridrich nakonec pochodil dobře, poněvadž jeho jmění takto převýšilo majetek Lva Viléma. Vyženil tak Nový Zámek v Čechách a Českou Lípu a na Moravě vlastnil Velké Meziříčí. Tento potomek kaciřského emigranta tak získal značný majetek i společenskou prestiž. (Srov. HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*. Brno : 1987, s. 58-59; V MZA, G 140, i.č. 532, sign. 239d, kart. 171, je Valdštejnova přimluva za Fridricha, aby mohl dědit po Maxmiliánovi.) Fridrich spolu s manželkou Eusebií prokázal navzdory lepším vyhlídkám kariéry a bohatství pevnost ve víře. Zemřel ve Skalici patrně v polovině roku 1639. „Tak ukončil pan Fridrich“, píše František Hrubý, „svou životní cestu; do poslední chvíle se zabýval otázkami finančními, jak by mohl ještě rozšířit svůj majetek a zatáhl i Lva Viléma po jeho návratu z ciziny hned do sporu o čtyři vesnice, jež kdysi držel u Slavkova a při konfiskacích ztratil. Ale proti tomu vždy stálo jeho pevné rozhodnutí zůstat věrným své víře... Kdyby se byl vzdal této své věrnosti, mohl zajisté klidně zůstat ve vlasti a těžít daleko více ze statků pozemských.“ (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 197. František HRUBÝ uvádí více údajů o

majetku výlučně on, ale pouze do roku 1628, kdy i jemu nezbylo, než se rovněž odebrat do ciziny.⁵⁶⁴ Za útočiště si zvolil jen několik desítek kilometrů vzdálenou Skalici, kde o pět let později skončil.⁵⁶⁵ Po dobu jeho nepřítomnosti vedl správu panství Jan starší Jakartovský ze Sudic.⁵⁶⁶ Vláda Maxmilána, stejně jako nejmladšího z bratří a již neotřesitelného a zapáleného katolíka Lva Viléma⁵⁶⁷ je nejtěžším obdobím v raněnovověké historii Uherského Brodu a možná v jeho dějinách vůbec. Letocha popisuje počínání „tvrdého a nemilosrdného“ pána Maxmiliána zcela jasně: „ten pán velké praejudicia a křivdy městu učinil, od kterého až podnes ty vestigia se viděti dají“.⁵⁶⁸

Způsobeno to bylo jednak vnějšími vlivy, tedy válkou, epidemiemi, hladem, náboženským útlakem, pohromami, které sotva bylo možno odvrátit, ale i okolnostmi vnitřními, tzn. aktivními zásahy držitelů panství, jejichž účelem bylo potlačení svobod města a poddaných, a vysokými hmotnými nároky feudálů, případně jejich úředníků.⁵⁶⁹ Takto se jeví konfesní rozdílnost obou pánů jako veličina méně významná, přestože chování člověka vůči člověku je otázka navýsost religiozní. Bylo by však nepřesné a nespravedlivé, kdybychom tento aspekt pod vlivem zvláště kronikářských zpráv příliš zvýrazňovali. Feudálové byli, navzdory jejich obrovské osobní moci nad poddanými, článkem státní správy a takto někdy jenom vykonavateli rozhodnutí vyšších orgánů. A nebylo především dobovým

Fridrichovi např. v: *Moravské korespondence a akta z let 1620 – 1636* II. Brno 1934, s. 231 nebo v *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 7-59. O koupi poloviny panství Lvem Vilémem od Rudolfa je 166 folií v MZA, G 436, i.č. 1277, sign. K 6, kart. 125.)

⁵⁶⁴ Ještě v roce 1627 byl Maxmilián spolu s Gabrielem Serényim jmenován komisařem pro ubytování vojska v hradištském kraji (MZA, G 436, i.č. 22, sign. A 3e, kart. 25.)

⁵⁶⁵ Na Fridrichovu žádost byl pro něj na bratrském sněmu dne 28.8. 1635 na čtyři léta uvolněn B. Martin Fabricius (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 197.), aby jej doprovázel na Moravu v letech 1633 – 1635 a vykonával u něj službu preceptora. (GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty bratrské*, s. 301.) Fridrichova manželka Eusebie ze Sezimova Ústí, darovala roku 1639 skalickému bratrskému nebo evangelickému sboru zlatý kalich s ciboriem. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 18.)

⁵⁶⁶ Ten byl již v letech 1622 – 1629 Maxmiliánovým hofmistrem. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 96, s. 148.)

⁵⁶⁷ „Tenž dobrý pan hrabě Lev Vilím, kterej město o jeho poslední prostředky a živnosti přivedl, nedlouho užíval všeho toho, co jak slušně tak neslušně všelikýma způsoby na sebe potáhl. Ale v nejlepším květu svej mladosti, totiž ve 45. létě (jemužto aspoň ta chvála se dává, že židovstvo v ošklivosti měl a jej na všeliké způsoby mortificíroval) z toho světa sešel...“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 66-67.)

⁵⁶⁸ *Památky města Brodu Uherského*, s. 35, 42.

⁵⁶⁹ Město, které ještě v roce 1619 drželo 91 poddaných, upadlo do velkých dluhů. Maxmilián neprojevil ochotu vyjít měšťanům vstříc, naopak. Tak mu město v roce 1627 odprodalo po tři staletí držící majetky s vesnicemi Korytnou, Volenovem a Březovou. Letocha k tomu píše: „Při těchto nesnázích a těžkostech p. Maximilián z Kaunic, tehdejší vrchnost, dobře profitíroval a svej příležitosti hleděl, nýbrž jak říkávame v zakalenej vodě, kterou jiní zakalili, hlavně ryby lapał. Nebo dobře věděl, že co on kolvěk pro vojsko vikuťálii vydá, že mu to město kdysi krvavě platiti a svůj mající malý pozemský statek zanechati musí.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 36-37.)

mravem, aby své poddané z hlediska svým nároků šetřili, a skoro bychom mohli říct, že byli do značné míry nesvobodni, pokud šlo o okázalou reprezentaci. Zásady bliženské lásky však okatě projevovali (což také patřilo k reprezentaci křesťanského šlechtice) – v poskytování podpory církvi, řádům, bratrstvům nebo i chudým. Toto pobělohorská doba zvýraznila a v něčem dohnala do sotva pochopitelných extrémů. Na jedné straně to byla tvrdost a na straně druhé, třeba ke stejným lidem, projevované milosrdenství.

Útrapy doby v každém případě přesahují možnosti naší představivosti. Je to řetězec neblahých událostí, které navazují prakticky jedna na druhou. Zmiňované Bethlenovo vojsko, které zde pobývalo v roce 1621 a definitivně odešlo až na jaře 1622 (po uzavření mikulovského míru 7.1. 1622), neznamenalo pouze rabování, ale následně přineslo i hlad. Nejinak se chovali i Bukvojovi císařští vojáci, kteří ve městě přezimovali v počtu 3 000 mužů, takže se počet lidí zdržujících ve městě prakticky zdvojnásobil.⁵⁷⁰ A přišel i mor, „veliký, že všechno téměř pomřelo, na ten způsob nezůstanouce žádný, který by brány městské zavíratí mohl“. Bylo to v roce 1623. Epidemie si vyžádala 2450 obětí.⁵⁷¹ V tomto roce se ve městě pohybovali i Lichtenštejnovi vojáci, vedení hejtmanem Dittelhofem, následně rejtaři hejtmana Thena a Thunovi pěšáci.⁵⁷² V roce 1625 zde pobývali vojáci Mansfeldovi, poté Valdštejnovi a o dva roky později Chorvati se svým velitelem Isolanim. K tomu v roce 1625 město zachvátil požár, který zničil 54 domů.⁵⁷³ Třicetiletá válka se

⁵⁷⁰ „Všech domů měšťanských se zmocnili, hospodáři a sousedé pro ukrutné s nimi nakládání s dítkami utéci museli, a kteří zámožnější byli a v domích zůstali, těm všechno všudy, jak klíče od komor, truhel, sklepův, in summa ode všeho pobrány a oni toliko s manželkami a dítkami vojákům přísluhovati museli, aby jen kousek chleba od nich pro vyživení dostati mohli. A takové silné ložirování jak J. Msti císaře lidu, také i nepřátelského za 2 neb 3 léta trvalo a tak role jak při městě tak i v dědinách zpustly a jako nějaký háj bylinami a trním a jinými neřestmi zarostly, takže vlků, lišek a jinší divoké zvěře ty časy v takových pustotinách dosti se naplodilo. A lidu po dědinách žádných, ani psa, ani kočky nebylo, a kteří se do města dostali, ti hladem a zimou v hnojích a jinde na hůrách a ve sklepích bídě mřeli.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 36.) O zkáze od Bethlenových vojsk referuje veselský měšťan Rudolf Přenský – *Památky, co kdy se stalo v kraji hradištském...* MZA, Cerroniho sbírka II, č. 86. (Tištěna v D'ELVERT, Christian. *Ereignisse im hradišcher Kreise von 1605 – 1656 von Georg Rudolf Prziensky*, s. 353-368.)

⁵⁷¹ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 223. Odvolává se na Kalewského relaci, zaznamenanou Letochou: „Po těch tak nesnesitelných vystálých nouzích a těžkostech strhl se r. 1623 takový veliký mor v městě, že všechno téměř pomřelo, na ten způsob nezůstanouce žádný, který by brány městské zavíratí mohl. Dnem nocí město otevřeno a pusté stálo, takže poněvadž, jakž nahoře dotčeno, role při městě všechny pusté a zarostlé byly, v nich pak vlků, lišek a jinej zvěří dost se léhlo, taková zvěř dokonce do města svobodně přicházela a tu mrtvé těla vykopávala a žrala.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 39.) Epidemie zasáhla i další města v okolí – Hradiště, Strážnici, Veselí, Hodonín aj.

⁵⁷² Pobyt císařského vojska byl pro panství natolik devastující, že Maxmilián se rozhodl potřetí ve svém životě osobně navštívit císaře a prosit o stažení vojáků. Kardinál mu k tomu dal 4.5. 1624 doporučující dopis. (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 27-28.)

⁵⁷³ K tomu více v POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Knihla bolesti a smutku*; FIŠER, Bohumil. *Paměti hradištské*.

rozběhla na plno.

12.2. *Násilí na víře, exil*

V této situaci se zlo protikatolických opatření rozplývá ve všeobecném zmaru a mandáty jenom přispěly k již tak přítomnému pocitu bezmoci a bezradnosti. Ačkoliv bylo z vývoje událostí po Bílé hoře zjevné, že vítězný panovník, pokud nebude vojensky poražen, se svého rekatolizačního kurzu nevzdá, konkrétní opatření a hlavně jejich realizace následovala se zpožděním. Nebylo možno vyhánět nekatolíky z města či je nutit k přijetí víry jiné, když zde pobývala vojska císařových protivníků. K ucelenějšímu pohledu by nám jistě pomohlo, kdybychom znali nálady obyvatelstva ve vztahu k povstaleckým vojákům. Přes sympatie představitelů města či pána před bělohorskou bitvou byly nyní patrně názory na celou věc více rozrůzněné. Ti, kteří byli s vítězstvím císařských existenčně ohroženi, museli v Bethlenových vojácích vidět záchranu. Ovšem pro většinu nezapojenou do povstání, bez ohledu na konfesi, byl pobyt soldatesky obou stran konfliktu velmi tíživý. Nebylo tak možno systematicky zavádět katolictví ani za pobytu císařského vojska, byla to příliš vypjatá situace na přesvědčování lidí. Drsní vojáci, provázení houfy prostitutek, sympatie rozhodně nevzbuzovali. Takové živly patrně žádný z měšťanů za svého života nepotkal. Mohlo se tak nyní jednat jediné o zásahy proti duchovním a nekatolickým bohoslužbám, tedy pouze o protireformaci bez konkrétní alternativy. Realizace císařského patentu a Lichtenštejnovy instrukce z roku 1624 o zákazu jiného náboženství než katolického⁵⁷⁴ proto nebyla okamžitá a někteří evangelíci ve městě pobývali i nadále. Bratrský správce Jan Sapor (Zapor)⁵⁷⁵ ve městě ještě zůstal⁵⁷⁶ a jeho pomocník Jan Aquin (Vodička) se zde v červenci

Valašské Meziříčí : 1920; POLIŠENSKÝ, Josef. *Tricetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha : 1976.

⁵⁷⁴ Na plnění Lichtenštejnovy instrukce dohlížel zmiňovaný císařský komisař Jan Starší Jakartovský ze Sudic s patřičnou přísností, proto se mnozí evangelíci rozhodli raději pro exil. Jakartovský byl dříve také vychovatelem Maxmiliána z Kounic a výborným právníkem, který po přestupu na katolictví zaujímal význačné postavení v zemi. Jeho katolictví však neznamenal bezvýhradnou oddanost hierarchii. V nastávajícím sporu o desátky pomáhal městu ve sporu s církevní vrchností. (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 210.)

⁵⁷⁵ Ordinován byl v roce 1618. (REGENVOLSCIUS, Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 330.) Odešel později, v roce 1628 a usadil se v Púchově. Roku 1632 byl na sněmu v Lešně zvolen konseniorem, zemřel po roce 1649. (JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku II*, s. 209.) V Brodčích nahradil Sapor Pavla Dubina. (HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*, s. 18.)

⁵⁷⁶ Jan Zapor, správce církevní v městě Brodčích Uherském, je uváděn mezi svědky svatební smlouvy z 8. října 1624. (SOKA Uh. Hradiště, osobní fond, František Skrejšovský.)

1624 dokonce oženil,⁵⁷⁷ podobně jako rektor evangelické školy⁵⁷⁸ „slovutný a učený mládenec“ Martin Petruš.⁵⁷⁹ Toto nebylo výjimkou tam, kde byla nekatolická vrchnost nebo nebyly dostatečné možnosti k zásahu proti evangelickým kněžím jako třeba na Valašsku, kde celkem nerušeně působili i 13 let po Bílé hoře.⁵⁸⁰ Mnozí evangelíci však už odešli,⁵⁸¹ jako Samuel Rochotius (?Sytinský), který se odebral na panství Kašpara Illezhazyho do Trenčína. Maxmilián se rekatolizace neúčastnil, přestože jí nemohl zabránit. František kardinál z Dietrichštejna vydal 22.3. 1625 dekret, aby se do svatodušních svátků všechno obyvatelstvo přihlásilo ke katolické víře. Kdo by se nechtěl podřídít, aby se vystěhoval. Podle pamětí Jana Aquina z roku 1630 se můžeme domnívat, že rozhodující byl rok 1624: „Religio Catholica introducta remotis mense Decembri.“⁵⁸² Kolik lidí nyní i později ve skutečnosti odešlo, lze pouze odhadovat, poněvadž udávané vylidnění celých čtvrtí může být ve stejné nebo i větší míře důsledkem zmiňovaných útrap doby. Emigrace byla také postupný a proměnlivý proces, trvající několik let. Lze se domnívat, že rozhodnější a méně ochotní smířit se s nastalými poměry byli příslušníci Jednoty bratrské. Přesto zjevně neodešli všichni. Nepodařilo se však uhájit nemovitosti nekatolíků, jejichž část převzal Maxmilián, bratrské polnosti, dům se školou, špitál, hřbitov i modlitebnu pak pán přenechal městu.⁵⁸³ Majetky utrakvistické fary pak přešly na

⁵⁷⁷ SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 192, Rkp 90, f. 20.

⁵⁷⁸ Evangelická škola ve městě fungovala i nadále, patrně až do poloviny dvacátých let. Od roku 1621 se na ní vzdělával třeba čáslavský rodák Václav František Kocmánek (1607-1679), který ke katolictví konvertoval až ve zralém věku, když působil v Praze. Tento plodný a svérázný literát a v tom především dramatik po sobě zanechal i zprávu o poměrech na brodské škole v prvních letech po Bílé hoře. Učilo se na ní, i když ve městě pobývali vojáci. Během jejich dlouhého pobytu po dobu deseti týdnů procházeli studenti každou neděli zámeckým pokojem, kde stoloval Gábor Bethlen s knížetem krnovským, aby se dostavili na zpívání. Od těchto pánů dostali i nějaký příspěvek, „po každé někdy šest, pět a méně zlatých, někdy pak i více dávano bylo...“ A když odjížděli, studující děti je žádaly o almužnu při latinské recitaci, za což dostaly nějaké zlatáky. (Cituje RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869)*, s. 131, podle PODLAHA, Antonín. *Václ. Fr. Kocmanecia spisování historická. Krátké vypsání války třicetileté*. Sborník historického kroužku, sešit 7, 1898, s. 113; orig. *Summovní krátké sepsání. Tento spis oznamuje o hrozné válce, kteráž léta Páně v České zemi začala. Toto summovní této války sepsání Václav František Kozmanecyus jak z svého vlastního poznamenání, tak i z jinších pravdivých správ v jedno shromáždil a sepsal. Anno 1653*. Kocmánkův sborník, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA IV 27, s. 81-161.)

⁵⁷⁹ SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 192, Rkp 90, f. 20-21.

⁵⁸⁰ DOSTÁL, František. *Valaši a protifeudální boje na Valašsku v letech 1620 – 1642*. ČMM, 72, 1953, s. 145.

⁵⁸¹ Vykonavatelem prvních protireformačních opatření na Moravě byl kardinál Dietrichštejn. Jako první byli vypověděni v r. 1622 evangeličtí kazatelé. Poté se měli pokatolčit nebo vystěhovat další a od roku 1628 i příslušníci šlechty. Z Brodu se brzo po Bílé hoře vystěhovala většina českých Bratří do Uher a pouze někteří utrakvisté se po trpkých zkušenostech emigrace vrátili zpět. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 223.)

⁵⁸² Opis v SOKA Uh. Hradiště, UB sbírky, Ol 21, původní opis nedochovaného originálu v MZA, FM 31/2. Letocha (*Památky města Brodu Uherského*, s. 39) i *Monumenta Conventus*, zřejmě podle Letochy, uvádějí rovněž prosinec 1624 jako dobu vyhnání evangelíků.

⁵⁸³ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 222-224, 235, 236. V MZA, G 436, i.č.

faru katolickou nebo záhy obnovený dominikánský klášter. (O problémech, které tento proces přinesl, se obsáhle zmíníme níže.) Důvodem emigrace mohl být i strach z toho, co vůbec přijde. Konfese mohla být jen jedním z momentů při hledání bezpečí.

Doba a jednání aktérů vykazují řadu rozporů. V prvních letech nebylo jisté téměř nic a vyloučen nebyl ani zvrát poměrů. Za této situace se pokoušel i pán Maxmilián co nejdéle udržovat východisko pro restauraci. Nehodlal se vzdát své bratrské víry a snažil se ve vlasti zůstat co nejdéle, proto se snažil být loajální vůči panovníkovi i biskupovi a současně zůstával ve styku se svými souvěrci, včetně Karla staršího ze Žerotína. Vůbec v rámci Jednoty si Maxmilián stále uchovával velkou vážnost. Dokladem toho je i Žerotínova prosba z roku 1628, kdy se odebírali do exilu bratrství kněží, které už sám déle chránit nemohl, aby poskytl dočasné útočiště Václavu Libánovi a Mikuláši Molitorovi při cestě do Uher, aby „u něho věci své složíc, manželek s dětmi, toliko až by sami někam prohlídli a další příležitostí se opatřili, zanechati mohli“.⁵⁸⁴ Podobným výrazem důvěry a také důsledkem polohy Maxmiliánova panství na hranici, byla úvaha z následujícího roku, kdy bylo nutno převézt do bezpečí i bratrskou tiskárnu z Kralic. Bratří zamýšleli ji složit v Uherském Brodě, než se rozhodne o jejím definitivním umístění v Uhrách nebo Polsku.⁵⁸⁵ Maxmilián, přestože nezapřel svou víru, se choval natolik obezřetně a vstřícně vůči mocným, že ti naopak stále doufali v jeho konverzi. Dietrichštejn psal ještě 19.6. 1629 císaři o tom, že jej Maxmilián navštívil a žádal, aby se u panovníka přimluvil, neboť se nachyloval čas jeho vystěhování:⁵⁸⁶ „poněvadž náboženství se přece jen dotýká duše a spásy člověka, takže k jeho změně je třeba nejvyš zralého uvažování, a termín je krátký“. Kardinálovi pravil, že plánuje vydat se do Itálie, aby tam lépe poznal katolicismus, a že mezitím svěří správu panství katolíkům. František Hrubý, který tato slova cituje, připomíná, s jakým porozuměním tomuto

1303, sign. K 26, kart. 128, je seznam domů v Uherském Brodě, koupených od jednotlivých majitelů roku 1624. V *Děkanské matrice* z roku 1644 (ZA, fond ACO. čís. knihy 239) jsou i údaje o zaniklých sborech Jednoty bratrské – předměstí Veselí, Blatnice (Blatnicza Maior), Ostrožská Lhota, Kaňovice, Vrbětice (Werbeticz), Horní Němčí, Buchlovice, Nivnice.

⁵⁸⁴ *Moravské korespondence a akta z let 1620 – 1636* II, s. 157, č. 183. Podle Volného zde byl ještě 28. července 1636 konsenior Jan Hermon (Adrian REGENVOLSCIUS. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum*, s. 329).

⁵⁸⁵ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 40.

⁵⁸⁶ Jako o necelý rok dříve v Čechách, tak nyní, 9.3. 1628 na Moravě, s prodloužením termínu patentem z 2.9. 1628 bylo císařem nařízeno, aby obyvatelstvo přijalo katolictví, nebo se vystěhovalo. Posledním datem byl konec března 1629. U některých šlechticů, ve výjimečných případech, byly lhůty ke konverzi opakovaně prodlužovány, třeba i po dobu několika desítek let.

vnitřnímu procesu o prosbě Dietrichštejn referuje císaři: „poněvadž musí to nepochybně přicházeti velmi těžko přijmouti jinou víru a náboženství nežli je to, v němž se zrodili jeho rodiče a člověk byl sám vychován.“⁵⁸⁷ Ze strany Maxmiliána se jednalo patrně jen o oddalovací manévry, poněvadž poté, co mu vypršela císařem o půl roku prodloužená lhůta, se vydal rovněž, jak jsme zmínili, do uherského exilu.⁵⁸⁸ S Dietrichštejnem se rozloučil jako se svým přítelem.⁵⁸⁹

Často bývá opakováno sdělení převora Kalevského, že v celém městě se v roce 1630, kdy se dominikáni do města vrátili a ujali se církevní správy, nevyskytovalo

⁵⁸⁷ MZA, G 140, i.č. 494, sign. 228c, kart. 160 (žádost o odsunutí termínu vystěhování); MZA, i.č. 462, sign. 221/b, kart. 152 (kardinálova přímluva za Maxmiliána).

⁵⁸⁸ Spolu s ním se uchýlili do Uher i jeho dvě sestry, které se rovněž odmítly vzdát své víry. Maxmilián „in sua misera secta“ zemřel brzy po svém odchodu. Stalo se tak 6.7. 1632 a bylo mu 31 let. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 94, s. 147; SNOPEK, František. *Akta kard. Dietrichštejna z let 1619 – 1635*, ČMM 1915, č. 79; Maxmiliánova pozůstalost s žádostí sester o podíl je uložena v MZA, G 140, i.č. 2979, sign. 131, kart. 653; o jeho smrti: G 436, i.č. 505, sign. I 49, kart. 59; o dědictví Fridricha po bratrovi Maxmiliánovi: G 140, i.č. 534, sign. 240/b, kart. 171.) Směl být pohřben v Uherském Brodě, dokonce v bratrském sboru, ovšem v noci a bez obřadů. „Der Leichnamb in gemeltes orth iedoch bey nächtlicher Zeith vnd ohne alle Aussleüttung, od[er] ande[re] zeitliche Gepräng Vnd Ceremonie[n] depositirt Vnd bestattet werden möge.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 1 – koncept připravený v Mikulově 12.7. 1632.) Až roku 1733 spočinuly jeho ostatky na důstojném místě v presbytáři nově vystavěného farního chrámu. (Text z náhrobního kamene přepisuje KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 10: D... PERILLVSTRIS. ET. MAGNIFIC. DNS D. MAXIMILLIAN BARO. DE. KAVNIZ. HVNN. BRODE. DNS. HVLDARICOR FILI. ET. NEPOS. PETRI. PRONEPOS HVLDARICI. SENIORIS. ABNEPOS. EX LIDMILLA. BARONISSA DE RAVPA WILHELMI FILOA A^o MDCI. DIE XIV SEPT HORA. XI. ANTE MERIDIANA NATUS A^o MDCXXXII. DIE VI. JVLI. EADEM. HORA. OBIIT. ET. HOC. TVMVLO CONDITVS RESVRRECTIONEM MORTVORUM EXPECTAT. Kromě Maxmiliánova náhrobního kamene je zde i náhrobek jeho matky Lidmily: MORS. VLTIMA LINEA RERUM. MAGNIFICA PERILVSTRIS. ET. VERE. GENEROSA DOMINA. DNA. LIDMILLA WILHELMI. BARONIS. DE RAVPA FILIA. HVLDARICI. BARONIS. DE KAVNIZ AVSTERLICII HVNNO BRODAE ZDANICII. LOMNICII. QVONDAM. DOMINI. SECVDA. CONIVNX SEX FILIORVM SEPTEMQVE FILIARUM FOECVNDIA. MATER POSTRIDIE SANCTORVM. PETRI. ET. PAVLI ANNO MDLXXX IN LVCEM. EDITA. RVRSVS. XXIV. MAII. ANNI MDCXXVI IN. VIVIS. ESSE DESIIT. ET. HIC. HONORIFICENTISSIME SEPULTA QVIESCIT.) Posmrtná pouť Maxmiliána demonstruje obecný problém vztahu k nekatolíkům i po jejich skonu. Zvláště pro uherskobrodské dominikány, jejichž kostel sloužil po desítky let nekatolíkům a jejichž ostatky zde byly hojně ukládány, to byl závažný problém. Již 14.6. 1643 obrací zdejší převor Koczky na biskupa Leopolda Viléma, aby dovolil jejich odstranění. „Non sine maximo consciantiae remorsu poturimi apud tale Altare celebrare solent et iam in sepultura tali plurimi ex familiis Comitum et baronum (a quibus notabile subsidium sperasset ecclesia desolata) sepulti fuissent in praesentiam corporum calvinistianorum abhorrerent. Petimus igitur [...] quate[nus] talium corporum, ad partem Caemeterii licentiam sepeliendi concedere dignetur. Ut etiam de tumbis hanneis duabus Ecclesiae combustae tecto carenti et gravissimam ruinam minitanti subveniri possit. Ex hac familia Baronum de Kunowicz primus ExCatholicus fr[at]res eiecerat, cuius filius Calvinistarum sectam tandem professus, istius vero filius a Calvinismo ad Arrianismum deflexit et non sine gravi Ecclesiae Catholicae iniuria sub Altari maiori (in quo S[anctis]s[imu]m Sacramentum asservatur) sepultus manet.“ (ZA, AO, i.č. 2008, Sign. Bb 26, čís. kart. 409, f. 4.) Dominikáni spatřovali v přítomnosti kostí takových, byť urozených osob, poskvrnu a ohrožení čistoty pravé bohoslužby. Biskup však této žádosti s poukazem na nevhodnost doby nevyhověl.

⁵⁸⁹ Do přemýšlení Maxmiliána o konfesních otázkách je nepadno nahlédnout. Snad v naději na stabilizaci poměrů ve smyslu dřívějšího stavu, snad z taktických důvodů, byl ochoten pojmout za ženu i katoličku. Nabízel se Albertině z Fürstenberka a k tomu měl podporu obou mocných mužů, byl však nevěstou odmítnut.

více než 10 katolíků.⁵⁹⁰ Tomuto lze věřit nejenom proto, že slova pochází od pamětníka. (Lze sice připustit, že převor se takto snaží zvětčit zásluhu svého řádu na pokatoličtění populace v době kompetenčních sporů, avšak z dostupných pramenů nic nevyvrací jeho výpověď.) Je totiž celkem přirozené, že ve městě prakticky výlučně nekatolickém s nekatolickým pánem katolíci až na nepatrné výjimky nebyli. A sotva se jimi dosavadní evangelíci mohli stát, když zde nebyl nikdo, kdo by je k jiné víře soustavně vedl. A patrně ani realizace obecných protikatolických opatření nebyla správou města a panství nijak horlivě vykonávána. Měšťané tak mohli být pouze formálními katolíky, aniž by katolickou víru kdy praktikovali nebo vůbec znali. Komise, která v roce 1631 řešila otázku neřádného odvádění desátků měla vyšetřit i to, že se měšťané vysmívali těm, kteří ke katolictví již konvertovali – „potupně o nich mluvíce a jiné, aby ke katolickému náboženství nepřistupovali, svozují“. Děkan Kulíšek, člen kardinálem zřízené komise, se měl „na ty nezbedníky“ vyptat, a kdyby to nepomohlo, je i ztrestat.⁵⁹¹

Samotný kardinál sděluje v dopise z 6.5. 1633, psaném v souvislosti s projednáváním dědictví po Fridrichovi z Kounic, že na tomto panství „takořka žádný poddaný dosud není katolíkem“.⁵⁹² Ještě krátce před tím se kardinál zajímal o nějakého odpadlíka ve městě: „Wir mögen euch nicht pergen, das Wier berichtet werden, welcher gestaldt der Jenige Apostata, welcher auf dem Rathaus zu Vngerisch Brod in gefänglicher Verhaftung gewese[n] durch des Pflegers daselbste[n] nachlessigkeit ausgerisse[n], wie auch das ihr eine[n] Ketzerische[n] Praedicanten bey euch Vnterschlieff geben Vndt selbte[n] ein geraumre Zeit hero Vnterhalte[n]“.⁵⁹³ Více o tomto případě nevíme, ani kdo byl onen odpadlík, ani tento predikant. Kardinál si i později stěžuje, že uherskobrodští mezi sebou stále trpí kacířského kazatele. Veleslav Růžička se domnívá, že se jedná o zmiňovaného Jana

⁵⁹⁰ „Za dobré se mně vidí tu památku, kterou P. Abraham Kalewski, převor a farář zdejší, v latinském jazyku vkrátce popsal, též tuto položiti, nebo takový duchovní nic nepravdivého položiti nemohl, následovně: [...] A. 1624 iisdem molestis cum civitas premertur, religio catholica emendata remotis mense decembris evangelicis.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 39) Letocha dále cituje: „Anno Domini 1639 facta est renovatio turris Brodensis sub dominio illustrissimi magnifici domini, domini Maximiliani a Kauniz pessimae religionis picarditarum sive calvinistarum, qui idem dominus a Kauniz multa damna fecit huic civitati. [...] Et idem dominus propter fidem calvinisticam coactus discedere in Ungariam extra patriam, quod multi nobiles, barones, cives fecerunt ex Moravia, nolentes consentire nec tenere fidem veram catholicam apostolicam, dispersi sunt in sua pertinacia relictis omnibus suis bonis per decretum invictissimi caesaris Ferdinandi Secundi, nec inventi sunt catholici in Broda Ungaricali ad 10 in tota civitate.“ (s. 41.)

⁵⁹¹ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 191; týž HRUBÝ, František. *Moravské korespondence a akta z let 1620 – 1636 II*, s. 326, č. 197.

⁵⁹² HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 58, odk. na MZA, G 140, sign. 242/a.

⁵⁹³ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, kardinálův dopis z Mikulova ze 17.3. 1633.

Aquina.⁵⁹⁴ I v Brodě samozřejmě platila ustanovení *Obnoveného zřízení zemského*. V městském archivu se dokonce dochoval jeho soudobý opis pod názvem *Zřízení zemské města Brodu Uherského*.⁵⁹⁵ Bylo otázkou času, kdy se tvrdošíjní měšťané podvolí.⁵⁹⁶

12.3. Obrat

Z pramenů dostatečně nepoznáváme, jaké donucovací či přesvědčovací prostředky byly v Uherském Brodě použity. Jan Kučera píše i o boření domů vojáky u tvrdošíjných měšťanů.⁵⁹⁷ Vzhledem k obecným okolnostem se zdá být pravděpodobnější, že ničení budov v této době je dílem soldatesky, která zde v pohnutých časech přebývala, než z důvodu záměrného zastrašení tvrdohlavých nekatolíků (s výjimkou domu uprchlého evangelíka, který horlivý převor s žáky školy rozbořil, viz níže). Strach byl však jistě hlavní motivační element. Byly to různé druhy strachu, strach existenční – buď přímo ze ztráty majetku nebo znemožnění další obživy nebo očekávané kariéry. Potom to byl strach z přímého fyzického ohrožení až ztráty života. Tyto obavy a nejistoty násobil strach opačně působící strach – o vlastní spásu, zapření víry, věčné zavržení.

Změna konfese se subjektivně rovnala přijetí nového náboženství, vždyt' jiná konfese byla chápána jako negace, jako vnitřní destrukce pravého křesťanství. Kardinálova slova o těžkém procesu přijetí „jiné víry“ a „jiného náboženství“ u Maxmiliána nepotřebují komentáře. Všeobecně používané označení papeže za Antikrista, které se postupně stalo převážně jen bezobsažnou ideologickou nálepkou,⁵⁹⁸ mohlo být v tomto čase ve spojení s děsivými důsledky války opět

⁵⁹⁴ Odvolává se na kopiář z roku 1636 v arcibiskupském archivu. Jan Aquin je zaznamenán mezi svědky při svatbě jeho sestry Zuzany dne 4.2. 1630. (SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 192, Rkp 90, f. 45.) V dominikánské kronice je zmínka o záznamu v knize počtů (librum computuum), který vypovídá o budoucím faráři Miaškovském, jako o chytači heretických kazatelů: „...ad diem 13 mensis iulii anno 1637 nitido caractere notavit his verbis: hac die iveram captum unum ministrum vel praedicantem haereticum, quem auxilio Dei cepi inter Walachos et exposui 6 grossi.“ (*Monumenta Conventus*, f. 5.) Výskyt nekatolických duchovních byl vzhledem ke značnému počtu „bývalých“ protestantů v obyvatelstvu a ještě živoucím nadějším na zvrát, přirozený, ale i riskantní.

⁵⁹⁵ SOKA, Uh. Hradiště, i.č. 46, sign. G 10, č. 1222, kart. 6.

⁵⁹⁶ Různé aspekty změny víry v pobělohorském období obšírně analyzuje VÁLKA, Josef. *Česká společnost v 15. – 18. století II*. Skripta UJEP v Brně, Praha : SPN, 1983, s. 75-124.

⁵⁹⁷ Kučera uvádí podle pozdějších zápisů, které domy v městě vojáci rozbořili. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 224.)

⁵⁹⁸ Tento termín používá s naprostou samozřejmostí například Bartošek, a to jakožto geograficko-politické vymezení při zmínce gragoriánské kalendářové reformy: „22. dne [měsíce března 1584], to jest v neděli Oculi podlí starého kalendáře, drželi Velikú noc v Rakúsích, v Čechách, ve Vlaších, v Uhřích, v Polště a v jiných zemích, kdež Antikrist vládne.“ (*Bartoškova kronika*, f. 63a, 66a.)

vnímáno jako aktuální apokalyptická hrozba, znamení posledního času. Nekatolickému duchovenstvu bylo záhy zřejmé, o co se v této zemi jedná, proto tolik spoléhalo na vnější politický zásah, jako třeba Komenský. Lid, záhy bez vůdců, se totiž nevyhnutelně ocitl ve stavu názorového a hodnotového zmatku. Vládnucí garnitura na tento efekt spoléhala, když jako první likvidovala nekatolické kněžstvo. Většina populace v našem městě se tak skutečně bez větší námahy nebo známek protestu vnějškově přiklonila k vnucenému náboženství, aniž by v tom viděla závažný mravní a existenční problém. Toto však nemohlo stačit k vnitřnímu přijetí katolictví, maximálně k relativizaci náboženství jako takového.

Jako k potření protestantismu bylo nutno zlikvidovat duchovenstvo, k implantaci katolictví bylo nezbytné zavést pravidelnou katolickou duchovní správu. Když se potom kněžím podařilo většinu obyvatelstva bez odfiltrované emigrace utvrdit, že dělají pro svou duši jenom dobře, když se se svou minulostí rozloučí a budou se aktivně účastnit katolického bohoslužebného života,⁵⁹⁹ byla cesta k rekatolizaci volná. Byl to zřejmě fázovitý proces a u každého jedince byly tyto úseky nestejně dlouhé, a byl to i proces transgenerační. Odcházející duchovenstvo jistě dalo zůstávajícím členům své komunity instrukce, jak se mají v následujícím čase chovat a jak přečkat období, které doufají, dříve či později skončí. (Vždyť tak uvažovalo vedení Jednoty a např. Komenský při saském vpádu do Čech velmi horlivě začal připravovat návrat a reformu společnosti.) Snažili se patrně, pokud ze strachu překotně neprchli, vytvořit svého druhu „podzemní církve“. Času na strategické uvažování mnoho nebylo. Zřejmě však počítali s tím, že lidem nezbude než navštěvovat katolické bohoslužby a vykonávat nutné katolické úkony, při tom ale jistě doufali, že v soukromí, vnitřně zůstanou evangelíky. Snad se to po určitou dobu dařilo, snad někteří vytrvali až do své smrti, snad se také dařilo udržovat z exilu spojení s rozvrácenými společenstvími. Je možné, že roli kněží suplovali vzdělanější laici a konali sami bohoslužby za pomoci Bible, kancionálů či jiné

⁵⁹⁹ Například Josef Válka ve svých dějinách Moravy správně připomíná skutečnost, kterou dřívější výklady nedostatečně zohledňovaly – že protireformace neměla jen represivní ráz. Pozitivní rekatolizace však vyžadovala vybudování nové církevní správy či katolického školství, což nebylo z mnoha příčin snadné. Závažnou otázkou je potom onen problém změny víry, respektive konfese. Válka nabízí jiný pohled, než byl obvyklý ve starší evangelické a národní literatuře. Soudí, že katolicismus byl sotva přijatelný pro evangelické a zejména bratrské duchovenstvo, avšak měšťané nebo sedláci se na tuto „změnu víry“ dívali jinak, u nich šlo v podstatě o změnu faráře a obřadů. Vždyť šlo stále o křesťanství a teologické rozdíly mezi konfesemi prostým lidem unikaly. Chtěli dosáhnout spasení, a to nešlo bez církve a rituálů. K tomu Válka připomíná i praktické okolnosti života, např. záležitosti právní nebo sňatkové. (VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a*

náboženské literatury. Určitě to však nestačilo k dlouhodobému udržení obyvatelstva při protestantismu, alespoň ne v Uherském Brodě a okolí, místě příliš exponovaném. Dařilo se to jen v odlehlejších, avšak ne tolik vzdálených horských oblastech – Valašsko,⁶⁰⁰ Hornácko (viz níže). Další fází rekatolizace bylo smiřování se s katolickou vírou. Až v praxi lidé poznali rozdíly a shody konfesí, teorie, teologie zůstala při tom bezpochyby stranou. Mezi většinovou populací učení teologové nebyli. Byli tak farníky jako dříve, modlili se ke stejnému Bohu jako dříve, chodili pravidelně na bohoslužby jako dříve, měli stejné morální zásady jako dříve. Změnila se jen bohoslužba, která však rovněž nebyla esenciálně protikladná. Pokud v místě nedošlo ke kolektivnímu odporu, nutně lidé postupně odpadávali ke katolictví. Zůstat ve vzdoru totiž znamenalo nejenom nejruznější nepříjemnosti, jak je dobře známe, ale i vytržení z měšťanské nebo vesnické komunity a izolovanost, vnitřní exil. Toho byli schopní jenom stateční a uvědomělí jedinci, kterých postupem času ubývalo, až se zcela vytratili. Klíčové bylo, na který směr se přikloní komunální veřejné mínění, což záviselo nejen na vnějších okolnostech, geografické poloze místa, osobnosti pána a příslušného duchovenstva, ale i na vlivných a respektovaných členech příslušné sociální jednotky. Jestliže se elity ztotožnily s novým náboženstvím, bylo otázkou krátkého času, kdy se k nim připojí ostatní. V Uherském Brodě to bylo zjevné. Lidé, kteří později vystupují jako svědci v nastalých sporech mezi duchovenstvem, pánem a měšťany, jsou známé osobnosti nekatolického období, nyní se však hlásící ke katolictví. Jmenovat můžeme alespoň Jan Staršího Jakartovského ze Sudic, který měl jako vychovatel a hofmistr Maxmiliána k pánovi blízko, ale současně se rozešel se svou protestantskou

baroka, s. 102.) Avšak skutečnost, že se udržely skupiny vzdorujících, které dokázaly žít hodnotným životem i bez kněží, značí, že proměna konfese měla v konkrétní situaci více odstínů.

⁶⁰⁰ Tam úspěch protireformace nebyl nikdy trvalý. Po skončení třicetileté války, v roce 1653, zde dokonce na čas přerušili jezuité svou aktivitu. Na rozsáhlých a obtížně přístupných územích byl třeba jen jeden katolický farář, jako třeba na Vsetínsku nebo na Mezříčsku spolu s Rožnovskem. Na těchto místech i z těchto důvodů kněží dlouho nevydrželi. Katolictví se lépe dařilo v nově zakládaných vesnicích horního Vsacka, jako Halenkov nebo Nový Hrozenkov. Neúspěch byl způsoben, podobně jako na Hornácku, blízkostí evangelických Uher (případně Těšínska), ale i touto pastorační nedostatečností. Opatření ke změně se prosadila až za Karla VI., který požadoval rozdělení velkých horských farností a po vrchnostech opatření proti stýkání s evangelíky za hranicí. V roce 1725 byl zřízen trinitářský kostel s klášterem v Zašové, na Hutisku byl vystavěn nový kostel a třeba roku 1735 byl na Radhošti vztyčen kříž s obrazem sv. Františka Xaverského. Ne všechna opatření, jako třeba ničení kacířských knih nařízené roku 1717 a shrnuté do mandátu z roku 1726, byla dodržována. V tomto směru nebyli příliš horliví ani třeba Illezházyovi úředníci na Vsacku. Ukazuje to stížnost jezuitu Weise, že v Pržně jedí v pátek maso a sám správce panství pro nespolupráci s ním upadá v podezření z kacířství. A sociální bouře na Rožnovsku v letech 1726 a 1746 měly rovněž náboženské zabarvení. (Srov. KOVÁŘOVÁ, Růžena. *Z dějin protireformace na Valašsku*. Rukopis, VKOL, sign. M II 390, nestránkováno; Důkladná, i když poněkud dobově podmíněná je studie DOSTÁL, František. *Valaši a protifeudální boje na Valašsku v letech*

minulostí a aktivně zaváděl jako císařský komisař na panství katolicismus.⁶⁰¹ Rozhodovací proces dosavadních nekatolíků ovlivnil i osud exulantů, kteří v cizině nesnadno nacházeli přívětivé útočiště a někteří proto volili návrat spojený s postupným kajicnickým rituálem. V roce 1635 se tak vrátil Mikuláš Moškoř,⁶⁰² poté Daniel Kostelecký, Jiřík Trávnícký a Adam Frýdl, v roce 1637 Jakub Drobán. V dalších letech je následovali jiní.⁶⁰³ Třetí a poslední fází bylo vnitřní přijetí katolictví. To se dalo až později vlivem systematické práce duchovenstva a podle všeho se týká až následující generace, která už neměla osobní zkušenost s protestantismem. Až tito lidé byli schopni se s katolickou zbožností plně ztotožnit a přijmout ji bez hořkosti a resentimentu za svou. Tehdy se zde postupně objevuje fenomén silné barokní religiozity, charakteristické pro kraj v některých momentech až do současnosti.⁶⁰⁴

Subjektivně sice lid zpočátku přijímal náboženství jiné, postupem času přejal v praxi katolictví skrze totožné nebo podobné momenty obecně křesťanského charakteru. Poté na základě dlouhodobé pastorační péče, aktivní účasti na bohoslužbách, péče o vlastní spasení, ale i jiných dobových okolností (kdy třeba podpora církve nebo angažmá v nějakých strukturách, jako třeba v bratrstvech, patřilo ke společensky oceňovaným dobrým mravům) zde stojí přesvědčení katolíci,

1620 – 1642. ČMM, 72, 1953, s. 129-161.)

⁶⁰¹ Pozorujeme zde jev, který se objevuje při každé změně regimentu. V části populace se vyskytuje vždy jisté procento lidí, kteří se velmi rychle adaptují na nové poměry a navzdory svému dosavadnímu opačnému, třeba i halasně demonstrovanému přesvědčení, se stanou jejich horlivými apoštoly. Jako příklad může sloužit z bratrské rodiny pocházející Karel Kyčka, který byl v letech 1626 – 1627 a později mezi lety 1634 – 1639 primátorem města a na konci svého života po osm let hejtmanem uherskobrodského kounicovského panství. Zemřel v roce 1648 a byl pohřben, příznačně pro bývalého nekatolíka, v dominikánském klášteře u růžencového oltáře. I Karlova manželka Johana se stala katoličkou, ačkoliv v otcovské víře vytrvala déle: „...Caroli Kyčka consors eiurata ante biennium Hussitarum, in qua erat enutrita haeresi“ Zemřela ve věku 65 let v roce 1655 a byla pochována vedle svého manžela. (*Monumenta Conventus*, f. 31.)

(V MZA, G 436, i.č. 3612, kart. 404, je 45 folií majetkových záležitostí rodiny Kyčkovy z let (1631) 1673 – 1683; *ibid.*, i.č. 748, sign. P 42, kart. 79, je na 12 foliích požadavek dědiců po Karlu Kyčkovi na Maxmiliána z Kounic z roku 1631. Pod i.č. 1364, sign. P 17, kart. 133 jsou dlužní požadavky na pozůstalost po Karlu Kyčkovi a vyrovnání jeho vdovy. O rodu Kyčků i SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, poznámka č. 87, s. 146; obsáhle též KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 274-275.)

⁶⁰² Uvedené Moškořovy donace, jak si správně povšimnul Růžička st., je správně vidět v souvislosti tohoto jeho návratu. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 69.)

⁶⁰³ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 241.

⁶⁰⁴ O nekatolících v Brodě, s výjimkou uváděných v raných letech rekatolizace, máme jen velmi řídké zprávy, které se občas objevují zvláště v časech sporů o desátek a farní patronát (viz níže). Nezmiňuje se o nich ani záznam z *Děkanské matriky* z roku 1644. Koczky tehdy vypověděl, že o žádném, kdo přestoupil, neví. Snad mohli být takoví jedinci, kteří se odmítli vyzpovídat. (O tom se zmiňují pozdější uherskobrodské děkanské matriky nebo vizitační protokoly.) A jmenovitě jednoho luterána zmiňují *Monumenta Conventus* (f. 93) ještě k roku 1733, kdy byl jistý Jordán Silesita z Hamiltonova regimentu v Uherském Brodě proboden svým kolegou. Zabítý byl pohřben po zavření bran při kříži. Vrah dostal milost.

nábožensky intenzivně prožívající každý okamžik života. Jako by paradoxně konfesní proměny, spontánní i násilné – jako nyní po Bílé hoře, znamenaly oživení náboženství – husitství, reformace, rekatolizace nebo také náboženské vření po vzniku Československa. Největší škodou pro náboženství není útlak, ale lhostejnost.

12.4. *Katolické duchovenstvo a první projevy vztahu ke katolickému náboženství*

Sotva si dokážeme představit obtížnější situaci kněze, který má působit mezi obyvatelstvem, kterému je násilím a za krajně nepříznivých okolností vnucena jiná víra. Nejspíše z tohoto důvodu se v rychlém sledu za sebou střídali nově příchozí katoličtí faráři – Pavel Václav Castelius (nebo Castalius)⁶⁰⁵ a po něm Michael Staršicius⁶⁰⁶ a snad Jan Hertlin.⁶⁰⁷ Castelius zde vydržel tři léta. Jeho nástupce Michal Staršicius, kardinálem investovaný 23.3. 1628, však města odešel, respektive utekl, po ještě kratší době, když se dostal do existenčních potíží.⁶⁰⁸ Město v dopise Dietrichštejnovi z 22.12. 1629 samo oznamuje, že tento farář rezignoval k příštímu sv. Jiří. Zajímavé je, že sami měšťané, nedávno ještě zapřísáhlí protestanté, vyvinuli iniciativu a v tomto dopise žádali o investituru vyhlédnutého kněze z Kravař, františkána Bartoloměje Hohola, aby mohl nastoupit k sv. Jiří 1630. A tuto žádost zdůvodňovali slovy „i poněvadž není slušná věc, aby obec naše bez pořádného katolického kněze zůstati měla“.⁶⁰⁹ Kardinál však tuto prosbu nevyslyšel, jednak proto, že městu nepříslušelo patronátní právo, a především proto, že měl jiné plány. O této žádosti víme příliš málo, ale město spíše hledalo pro sebe přijatelného kněze a Hoholem bylo patrně samo osloveno, než že by se aktivně podílelo na svém obrácení.

Za krátký čas se do Uherského Brodu vrátili dominikáni, a to na svou dobu v nemalém počtu 12 bratří. Vedl je Abrahám Kalewski (Kalevský), generální kazatel a dosavadní převor brněnského kláštera. Bylo vyhověno žádosti řádu z roku

⁶⁰⁵ Investován byl 11.4. 1625 (MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, kart. 133, f. 162).

⁶⁰⁶ Investován 23.3. 1628. Do roku 1627 byl farářem v Doubravniku a potom ve Smržicích. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 99, s. 148. Kopie investitur MZA, G 436, i.č. 1357, kart. 133, f. 177 – z textu investitury vyplývá, že toho času byla fara neopsazená, poněvadž Castalius na počátku roku rezignoval.)

⁶⁰⁷ Tohoto kněze uvádí pouze Jan Kučera a po něm autoři další, avšak bez udání zdroje informace. Podezřelá je shoda se středověkým farářem stejného jména.

⁶⁰⁸ MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 160. Problematika kostelních příjmů byla aktuální v průběhu dalších desetiletí a byla jedním z hlavních problémů budování stabilizované duchovní správy rodícího se baroka. K této problematice se v dalších řádcích budeme vracet, ovšem nikoliv systematicky. Souhrnný přehled farních majetků v 16. až 18. století zpracoval RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 143-160.

⁶⁰⁹ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 191, odk. na MZA G 436, P 9 (též G 140, sign.

1629, přednesené P. Antonínem Ribasem císaři, aby jim byl vrácen brodský kostel a klášter „cum suis bonis et fructibus“.⁶¹⁰ Kardinál dominikánům okamžitě svěřil správu uherskobrodské fary i far okolních.⁶¹¹ Bylo to způsobeno nejenom katastrofickým nedostatkem kněží,⁶¹² ale i zmiňovanými existenčními problémy.⁶¹³ Počátky obnoveného kláštera však byly také značně komplikované, poněvadž i klášterní zboží bylo rozvráceno a k tomu klášterní komplex před příchodem řeholníků, při velkém požáru roku 1625 vyhořel⁶¹⁴ (a vůbec je otázkou, jaká péče byla klášteru v téměř desetiletém mezidobí od vyhnání protestantů věnována, požár byl možná jen důsledkem jeho devastace). Naštěstí byla třicátá léta obdobím jistého uklidnění i relativní hospodářské regenerace po prvním masivním úderu třicetileté války. Proto se daří i postupné obnovově církevních majetků a pastoračnímu působení.

V této době se projevíly jak náznaky odporu, když třeba člen literátského bratrstva zdevastoval kostelní vybavení,⁶¹⁵ tak i první donace, když chrámu věnoval Mikuláš Moškoř nemalou sumu 50 zlatých (což byla patrně součástí kajícího rituálu). Městská rada koupila pro faráře stodolu s kouskem zelnice a do kostela pořídila dva stříbrné pozlacené kalichy a několik ornátů. V roce 1633 pak složilo ve prospěch farního kostela 44 osob částku 7 zl. 20 gr. a 1 denár. Poté byla ve stejném roce sjednána nákladná stříbrná monstrance v celkové ceně 132 zl. mor., 25 gr. a 5 d.⁶¹⁶

230/c, kart. 162).

⁶¹⁰ MZA, fond B I a 1.

⁶¹¹ Nivnice, Hradčovice, Bánov, Brod, Ořechev, Bojkovice, Šumice a Pozlovice. (*Monumenta Conventus*, f. 30.)

⁶¹² Ten byl latentní bolestí moravského katolictví, která se pozvolna hojila po založení olomoucké univerzity a jiných ústavů pro vzdělávání duchovenstva, nejenom třeba řádového. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské* III, s. 308-309.) Nyní, po vyhnání nekatolických kněží, se problém znovu objevil.

⁶¹³ I varianta se světským knězem počítala s klášterem jako místem pro jeho provizorního ubytování, jak zní v žádosti z 16.1. 1630 o opatření knězem a restituci farního majetku ve prospěch kroměřížské kapituly: „...aby při klášterním kostele, však bez pohoršení práva dotčeného řádu sv. Dominika, až by se jemu fara při kostele jeho vystavěla, zůstávati mohl, pohodlí učinili.“ (Z Kodexu opisů listin a pamětí klášterního archivu cituje RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 71.)

⁶¹⁴ Podle paměti Jana Aquina to bylo 29.3. 1626: „in aedibus Iudaci cujusdam ignis exortus, unde Claustrum B. Virginis Mariae, Turris Campanae Scholaque Parochiae igne absumpta nec non 54 incolarum aedes“. (SOKA Uh. Hradiště, UB sbírky, Ol 21.)

⁶¹⁵ „...srdce ze zvonu dolního kostela sobě přijmouc, zoumyslně kováři jej prodal, kápě obecní, kteréž při pohřbu mrtvých těl užívány byly, zmrhal a desk kostelních a stolic nemálo rozsekal, k dílu svému užil a potomně beze vší opovědi z řádu literátského vystoupic jinam na cizí grunty se odebral.“ (Uvádí RŮŽIČKA, Velešlav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století* s. 275, odk. na Rkp. Národního muzea v Praze, I C a 1, Comeniana.)

⁶¹⁶ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 241; RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 17-18. Růžička cituje původní záznam, „Poznamenání odkud a jaký náklad na monstranci“, z městského archivu: „Z jistou pomocí a sebráním pánů obyvatelů a měšťtěnínu města Brodu Uherského dána jest udělati monstranci z dobrého stříbra, kteráž váží 7 liber více 14 lotů. Na pozlacení jí naloženo jest 17

Dále byl městem zakoupen do kostela dřevěný kříž, socha Panny Marie, sv. Jana a sv. Maří Magdaleny pod křížem v celkové ceně 33 zl.⁶¹⁷ Mimo to zhotovil stejný řezbář ke každé městské bráně kříž, obdržel za něj 46 zl. V dalších letech koupila obec pro kostel jeden kalich, dvě stříbrné ampule, pod ně stříbrnou patenu, pozlacený stříbrný kříž, ciborium ze stejného materiálu, na které daroval 17 a ½ zl. Karel Kyčka. Pořízeny byly z obecních peněz dva misály, dvě agendy. Mikuláš Moškoř zakoupil zelený ornát, ke kterém přibyly další. Kroměřížský měšťan Gross musel jako pokutu za provinění věnovat kostelu damašek s přípravami.⁶¹⁸ Přispěl i velký propagátor katolictví, vícekrát zmiňovaný hradištský děkan Václav Kulíšek z Moravičan.⁶¹⁹ Majitel města Lev Vilém z Kounic věnoval kostelu stříbrohlavový

dukátů. Kamení drahých v ní jest vsazeno 22, mezi nimiž tři jsou nejlepší topaziony bílý slovouc, kteréž šacovány za 50 tvr. tolarův. Od udělení a spravování jí vydáno 132 zl. 25 g. 5 d. Kterážto v svém užívání a schráně při chrámu Páně zdejším zůstává. Stala se tato paměť i týž náklad za faráře vejš psanýho P. Patera Abraháma Kalew[ského], tehdejšího faráře.“ Ohledně této monstrance, ale i staré, darované dominikánům patrně ještě ve středověku vznikl záhy spor (ZA, AO, i.č. 2008, Bb 26, f. 15-16 – memoriál Koczkého o potřebách kláštera a zadržovaném majetku). K dohledání majetku se sešla také zvláštní komise, která 13. června vyhotovila zápis (ibid., f. 24-26.) Jeden z pamětníků Eliáš Řehořův vypověděl „...Monstrantiam venditam esse, per quemdam Joannem Lanckoronský Monasterio Velehradensí“ (f. 18). To dominikáni akceptovali, neboť výtěžek byl použit na opravu kostela.

Pokud jde o tuto novou monstranci, měšťané se bránili její privatizaci dominikány (stejně jako dalších bohoslužebných předmětů, o kterých se ještě zmíníme), jak ukazuje dopis hraběti Lvovi Vilémovi: „se všeckou ponížeností netajíme, kterak ubozí, nanejvýš zrujnýrování chudí lidé mimo Molestacii z soldateskau [...] quartírování a mnoho durchzugii vojenské, ano i jiné nevýmlyvné tribulací nám vypsati nemožno. [...] nemálo jsme Tributirování: [...] Strany posvátných kostelních nádob, kteréž tak v techto letech předešlých pokojnějšich z obecních peněz, i z Elemosíni a pomocí dobrejch lidí spraveny a udělány jsou, jako *monstrancii*, kalichy, ciboriu[m] a jiné Apparamenta [...] k milostivému vyrozumění sníženě podáváme. Takové pak roku minulého, před vpádem nepřítelů [...] od kostelníkův, P. Převor přijmouc k zaopatření, do Uher na Vršatec, je zaopatřil: kteréžto věci hlásí se (jsouce k němu jíti osoby [...] se kde by takové zaopatření byly prohlásíce, že přijmouce od P. Provinciála jakožto klejnot klášterní k rukům svejm přijmouc, je v dotčené místo zaopatřil: Což se jináče najde, že takové posvátné nádoby vlastně naše, a z obecního nákladu jsou a ne klášterské: ...poníženě žádáme, že nám milostivej defensií udíleliti ráčíte, aby nám P. Převor takovej klenot, upřímně [...] odvedl, a navrátil“ (MZA, G 436, P 9, f. 204, datum 11. března 1649.) Toto a některé pozemky bylo předmětem sporu ještě za faráře Polontia roku 1659 (SOka Uherské Hradiště AM UB, i.č. 385 a 386, sign. UB-II-31, 48, kart. 228.) V dopise, patrně z 11. července 1659, adresovaném oficiálovi se ohledně monstrance píše: „...nyní mohu V[áš] m[ilosti] vpravdě oznámiti, že při novém zdělení katolické služby Boží v Brodě ...v nedostatku jednejs monstranzy, já k udělení takovej, všelijako se staral, a s přičínkem pana Abrahama Kalewského, téhož řádu [...]. Já nejvíce od stříbra a zlata donášel, též na mou prosbu okolní páni, v Bánově, v Nessdenicích, ti v Brodě Uherském obyvatelov [...] pan Bartodějskej, pan Sakh, pan Stavikovský, pan Medlovský, z měšťtěnínuv Petr Uher, Karel Kitčka a něco rada téhož města skládaly a mně odváděly, a byl by pan Kalewsky jednomu zlatníku, a pod rathausem v Olomúci bydlejícímu to dielo smluvil, já ale témuž zlatníku zlata vlastního, tenž plat polevil, a tou monstrancí k vrchnímu kostelu a klášteru přivlastnil, v tohož by se témuž kostelu o mnoho učinilo, kdyby táž měla odsud odvlastněna býti. Kdež jest přivlastněna byla.“ (MZA, E 16, B I c 4.)

⁶¹⁷ SOka Uh. Hradiště, i.č. 72, sign. Rkp 59, kart. 15 – Kniha příjmů a vydání obecních peněz z let 1634 – 1635.

⁶¹⁸ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 241-242; RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 18.

⁶¹⁹ V roce 1636 dlužilo město Kulíškovi obrovskou sumu 1 100 zl. Z té mu děkan prominul 700 zlatých, přičemž mu ještě půjčil dalších 1 100 zl. Městská rada za to posílala Kulíškovi z vděčnosti vždy na nový rok 3 loty šafránu, 2 kopy fíků a 12 citrónů. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 243.)

ornát se štolou a manipulem a stříbrohlavové bílé antependium. Literáti pořídili dvě červené damaškové korouhve.

I ve prospěch konventu se objevují donace včetně nemovitostí. Všimněme si třeba jen darovaných vinic. Roku 1635 daroval Martin Mravenec dva aachtely vinohradu ve vlčnovské Staré hoře. V roce následujícím dostali dominikáni svobodný vinohrad ve Vlčnově od Jana staršího Jakartovského ze Sudic. Roku 1637 dostali od nějakého uherskobrodského měšťana další vinohrad. V roce 1649 dominikánům věnovala dvouaachtelový vinohrad ve Veletinách Dorota Želetská z Počenic.⁶²⁰

13. Zklidnění ve stavu rozvratu

13.1. Lev Vilém z Kounic

František Hrubý, patrně správně, soudí, že k náboženskému obratu na panství došlo až poté, co je ovládl Lev Vilém z Kounic. Mladý pán se ujal správy dominia až několik let po bratrově smrti, když dosáhl dospělosti. Mezi tím se staral o panství jeho poručník František kardinál z Dietrichštejna skrze zmocněného hejtmana Václava Bartodějského z Bartoděj.⁶²¹ Lev Vilém za dobu šestnácti let svého vládnutí prakticky dokončil likvidaci pro město důležitého vlastního hospodářství, ale i jeho suverenity. Choval se, viděno z pozice měšťanů, jako nesmlouvavý feudál, nemající pražádný ohled na extrémní strádání poddaných. To bylo skutečně temnou stránkou tohoto jinak poměrně vzdělaného a inteligentního šlechtice, disponujícího navíc velkým politickým talentem, jemuž jen smrt v mladém věku nedovolila své schopnosti rozvinout.⁶²² Lev Vilém byl rozporuplná osobnost v rozporuplné době. To zvýraznil dobový model šlechtice, který byl nucen vydávat

⁶²⁰ ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 20.

⁶²¹ V MZA, G 140, i.č. 1669, sign. 766/g, kart. 390, je sirotčí kvittance Lva Viléma pro kardinála Dietrichštejna na pozůstalost po otci Oldřichu z Kounic z roku 1633. A ve stejném fondu, i.č. 1627, sign. 760/u, kart. 375 je 23 folií z let 1625 – 1633 o poručení kardinála nad Lvem Vilémem. Dále jsou zde další písemnosti ve vztahu ke Lvu Vilémovi pod i.č. 2107, sign. 993/b, kart. 390; i.č. 2970, sign. 130, kart. 653; i.č. 2981, sign. 133, kart. 653. V kartonu 434 je nakonec několik dopisů Lva Viléma z let 1630 – 1631. Za pozornost stojí v této souvislosti zájem uherského reformního preláta a ostřihomského arcibiskupa kardinála Pázmányiho o koupi panství Uherský Brod. K tomu se dochovalo 14 folií korespondence s hejtmanem Janem Jakartovským ze Sudic z let 1628 – 1634. (MZA, G 436, i.č. 1305, sign. K 28, kart. 128.)

⁶²² V roce 1640 byl jmenován přísedícím zemského soudu a začal dojíždět na zemské sněmy. V roce 1646 dosáhl hodnosti číšníka, 1648 císařského komořího. Jmenování nejvyšším sudím 1652 jej zařadilo mezi nejvyšší zemské úředníky. Pro svou znalost domácích poměrů i bystrost a pohotovost, s jakou hodnotil duševní kvality kandidátů na zemské úřady i různé problémy úřední, požíval značné úcty a vážnosti.

obrovské částky na okázalou reprezentaci všeho druhu, které si však musel s patřičnou obratností, respektive tvrdostí obstarávat, aby nepřišel na mizinu. Na jedné straně je tak Lev Vilém krutým feudálem, doslova ždímajícím své poddané, na straně druhé pak třeba mecenášem a shromažďovatelem skvělých uměleckých děl (což ostatně také patřilo k reprezentaci). Vždyť on je zakladatelem proslulé obrazové galerie ve slavkovském zámku.⁶²³ Dobovým okolnostem se přizpůsobil i jinak, třeba už jen tím, že se mu stala bližší němčina. K mravu také patřilo, aby podporoval církevní instituce. Spolu se svou druhou manželkou si Lev Vilém oblíbil zvláště dominikány a podpořili je nejenom v Uherském Brodě, ale především v Brně. Katolictví bylo pro Lva Viléma jistě také ideologií, kterou se přizpůsobil dobovým okolnostem, ale bylo by povrchní o něm soudit, že tomu tak bylo výlučně.⁶²⁴

Jezuitská výchova se na Lvu Vilémovi bezpochyby podepsala. Byl jimi vychováván od svých útlých dětských let a náhradu za otce získal v kardinálovi. Přestože své protestantské příbuzenstvo nezavrhl, znamenalo katolictví jeho faktické vyčlenění z rodiny a rodinné tradice.⁶²⁵ Lev Vilém dýchal jiný vzduch a katolictví patřilo k jeho vidění světa.⁶²⁶ Před svou cestou do italské Lorety, kterou podnikl roku 1635

⁶²³ HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, Cecílie. *Galerie moravských Kouniců*. ČMM 63-64, 1939-1940, s. 84-87.

⁶²⁴ U Lva Viléma je dobré se ještě pozastavit. Je to rozporuplná osobnost, kterých doba vydala více. Ve světle uherskobrodských pramenů může vyhlížet jako jednoznačně negativní, sobecká a hrubě se chovající barbarská osoba. V jiném světle, skrze jeho vnitřní prožitky, můžeme Lva Viléma vidět při četbě zápisků z jeho deníku z cesty po Itálii a Španělsku v letech 1635 – 1637. Tam se ukazuje jako citlivý, poznání chtivý a kulturu obdivující člověk. (Cestu důkladně analyzuje HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*. Srov. i HOJDA, Zdeněk. „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha : 1986, s. 216-239; KROUPA, Jiří. *Ditrichštejnové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty*. Historická Olomouc a její současné problémy 4, 1983, s. 109-177.)

⁶²⁵ V mladickém radikalismu a pod vlivem jednání o dědictví jeho vztah k příbuzným možná nebyl nejlepší, ale nikdy na ně nezapomněl. Už ve své závěti, uvedené zde níže v textu, projevil přání, aby kounicovský starožitný rod nesešel. Proto ustanovil za svého dědice jediného žijícího bratra Fridricha, ovšem za podmínky, že se do roka po jeho smrti odvrátí od svého kacířství. Pokud by v bludu setrval, měl dostat pouze 10 000 zl. a místo něj měl dědit jeho syn Rudolf. Ten měl být dán jezuitům k vychování a setrvat tam do svých dvaceti let a podmínkou samozřejmě mělo být jeho katolictví. Svými dědičkami neučinil ze stejného důvodu ani žijící dvě sestry. (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 63.) Nekatolické příbuzné však třeba navštívil při své kavalírské cestě v jejich holandském exilu. Po návratu z cesty asi vůbec přehodnotil svůj vztah k herezi propadlým příbuzným, když se roku 1639 rozhodl pojmout za manželku nekatolickou dceru utečenců, Eusebii ze Sezimova Ústí. Ta byla blízkou příbuznou Fridrichovy manželky Eusebie, se kterou se Lev Vilém patrně seznámil za jejich pobytu v Uherském Brodě. Svatební smlouvu, stejně jako sňatek uzavřeli, řečeno Ditrichštejnovými slovy, v „kalu všeho kacířstva“, v uherské Skalici, a jeho žena se stala katoličkou patrně až v souvislosti s tímto sňatkem. Její matka pak zůstala protestantkou až do smrti.

Vůbec je zajímavé sledovat vzájemnou interakci rodinných (a majetkových) okolností a konfesního přesvědčení. Třeba zmiňovaný Rudolf, ačkoliv nemusel plnit strýcovu podmínku k převzetí dědictví (poněvadž ten měl nakonec vlastní potomky), se katolíkem stal. (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 200.)

⁶²⁶ Lva Viléma nemůžeme považovat za konvertitu ke katolictví. Byl tak již vychován. Kromě něj se nepodařilo přesvědčit nikoho z Oldřichových dětí k přijetí katolictví, navzdory touze po uchování majetku. (Toto je vhodné

ve svých 21 letech, sepsal poslední pořízení.⁶²⁷ Vyjádřil přání být pohřben v Dietrichštejnském Mikulově při Loretánské kapli, a to v kapli sv. Anny, na jejíž zbudování poroučel velkou sumu 20 000 zlatých a k tomu tisíc zlatých na pořízení bohoslužebného vybavení. Mikulovští kanovníci za něj měli sloužit, s výjimkou nedělí a svátků, denně dvě rekviem. Kromě tohoto a ještě jiného odkazoval brněnským a vyškovským kapucínům a františkánům v Brně 200 zl., aby po zprávě o jeho smrti za něj odsloužili po 200 zádušních mší. A jezuitské mariánské družině v Olomouci poroučel tisíc zlatých.⁶²⁸ I cesta do nebe se dala koupit... Svého dědice ve Slavkově zavázal, aby tam zřídil piaristický klášter pro dvanáct řeholníků a v Uherském Brodě měl být založen zase dvanáctičlenný kapucínský klášter. František Hrubý, který na obsah závěti upozornil, dodává: „Toto je příklad poslední vůle příslušníka nové české šlechty, která rostla v žáru náboženské myšlenky prvních dob pobělohorských a pobělohorského vítězství: desítky, sta a tisíce mší, nové kláštery a stavby kaplí a chrámů – v tom se shlížela tato generace, podivuhodně dotčená závanem románské zbožnosti“.⁶²⁹ Z našeho hlediska je pozoruhodné, že Lev Vilém chce zakládat v Brodě kapucínský klášter a na dominikány nijak výslovně nemyslí.⁶³⁰ To poněkud podhaluje jeho pozdější problematické chování k členům a představeným zdejšího konventu (ačkoliv se k dominikánům v závěru svého života choval víc než vstřícně).⁶³¹ A závět', nešetřící

mít na paměti ve srovnání s jinými bohatými příslušníky aristokracie. Nejnověji se tématu šlechtických konverzí s pokusem o typologizaci věnoval WINKELBAUER, Thomas. *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*. ČČH 98, 2000, s. 476-540.)

⁶²⁷ A také svěřil správu panství kardinálovi. (MZA, G 140, i.č. 2978, sign. 130, kart. 653; opis závěti Lva Viléma (i třeba Dietrichštejnovy) je také v MZA, G 436, i.č. 975, sign. T 4, kart. 94.) Dochovala se i poslední závět' z roku 1655. (MZA, G 140, i.č. 2107, sign. 993/b, kart. 531.)

⁶²⁸ A roce 1632 vydal v Olomouci u Mikuláše Hradeckého pravidla této mariánské družiny *Manuale Almae congregationis D. Virginis visitantis. in Collegio convictorum societatis Iesv Olomvicii erectae. Opera et Impensis Illustrissimi et Magnifici Domini, D. Leonis Guilielmi Liberi Baronis a Kaunitz et c. Domini in Austrlitz, Rausnitz et Holubitz. etc.* (VKOL, sign. 37051.) Kniha je opatřena kounickým znakem a na protější straně emblémem hořícího srdce. Je sice nepravděpodobné, že by sotva dvacetiletý mladíček napsal sám knížku o rozsahu 279 stran, její existence je však neklamným dokladem Lvova smýšlení.

⁶²⁹ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 62. Testamentární praxi u příslušníků šlechty tohoto období věnuje např. KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. České Budějovice : 2004, s. 82-116.

⁶³⁰ V dopise provinciála Dominika Laura oficiálu Karasovi z května roku 1643 dokonce čteme, že Lev Vilém: „...non solum Ordine[m] a parochia, sed ab ipso Conventu Hunobrodensi [...] eliminatum vellet. Movit illi bilem quod non possimus amplius violentiam ipsius, ne dicam tirannidem tolerare.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 45.) Dominik Laurus se stěžuje i na majetkovou újmu, mj., že Lev Vilém násilím zabral dominikánům louku, které stále užívá. (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 16.)

⁶³¹ Ohledně místa uložení svých tělesných ostatků učinil za života více rozhodnutí. V roce 1642 dojednával s jezuitou v Brně, a potažmo až s generálem řádu, aby si tam mohl pro sebe a svůj rod zřídít hrobku včetně bohoslužebného zádušního servisu. V brněnském jezuitském kostele chtěl zřídít kryptu s kaplí „na způsob svatyně florentské, a to se zvláštní sličností“ a hodlal na tento účel vynaložit až 10 000 zl. (HRUBÝ, František.

desítkami tisíc zlatých, se nijak neodrazila v jeho reálné podpoře církve a jejích institucí tam, kde toho bylo potřeba. I to je rys počínající barokní doby – teatrálnost gest. Pastorační hledisko se prosadilo až v osvícenství, ovšem kontaminováno zase potřebami státní správy.

13.2. Církev v první klidové fázi

V období dočasného klidu válečného běsnění v tomto kraji se objevují další dary na církevní účely. Takto byly opatřeny pro klášter dva nové zvony, stavěny před městem kříže apod.⁶³² V roce 1633 obdržel Kalewski od měšťanů onu nákladnou monstranci a nakupovaly se i další bohoslužebné předměty. Byla pořízena i nová křtitelnice.⁶³³ Stará věž v průčelí kláštera byla rozebrána a místo ní byla vztyčena pro nově odlitý velký zvon nová zvonice. Spolu s těmito spontánními akty zbožnosti⁶³⁴ a budováním církevních objektů bylo nutno sanovat klášterní a farní příjmy tak, aby byl zabezpečen chod těchto institucí a přiměřené příjmy duchovenstva.⁶³⁵ Děkan Václav Kulíšek v roce 1636 velkoryse odpustil městu 700 zl. z dluhu 1100 zl. a ještě stejnou částku měšťanům dokonce půjčil. V roce 1632

Lev Vilém z Kounic, *barokní kavalír*, s. 201-202.) I na brodské dominikány myslel, i když v míře značně skrovnější, v roce 1652 za převora Pavla Lanselia přispěl na výstavbu oltáře v klášterním kostele. (*Monumenta Conventus*, f. 30.)

⁶³² KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 239, 241, 242.

⁶³³ V roce 1920 byla objevena základní deska sloupku této pískovcové křtitelnice. Tento zbytek byl zničen roku 1941 při opravách kostela. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 17; *Uherský Brod*, pozn. 371, s. 326.)

⁶³⁴ Více o donacích, KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 242-243. Také dominikánská kronika zaznamenává přípisy majetku kláštera v třicátých letech: „Eodem an[no] [1636] 17. Iunii notario vinearum pro inscriptione vineae nobis a D[omino] Ioanne Iakartovsky donatae soluti sunt 30 cruciferi. Item pro inscriptione vineae donatae in Stará hora 3 f[loren]i 30 cruciferi. Anno 1637 magnificus D[ominus] Ioannes Iakardowsky fecit fundationem conventui 1282 f[loren]is quae fundatio erat scripta in pergamento pro quo expositus 1 f[loren]us.“ Darování vinic se dominikánům vyplatilo hned v roce 1638, kdy byla velká úroda vína. (*Monumenta Conventus*, f. 26.)

⁶³⁵ Prostá restituce majetků a příjmů církevních institucí byla prakticky nemožná. Proto podobně jako farní kostel obdržel koupenou stodolu a zelnici, tak klášter zakoupil velký dvůr na Předměstí. Císařský komisař Jan st. Jakartovský ze Sudic koupil v roce 1628 od představitelů města výhodně původně chmelovský dvůr, ke kterému přikoupil několik dalších předměstských gruntů, opuštěných majiteli a mnoho polí, luk a zahrad. O rok později tento dvůr osvobodil Maxmilián od dávek a robot ve prospěch města. Jakartovský prodal dvůr roku 1634 Janu ml. Želeckému z Počenic a tento v roce 1639 dominikánům. (Smlouva v MZA, G 436, i.č. 1181, sign. D1, kart. 116.) „Léta Páně 1639 za převorství totiž pana P. Sigmunda Miasowského koupili páni PP. dominikáni dvůr od p. Jana mladšího Želeckého z Počenic za osumnáct set zl. mor. i s těmi grunty, kteréž v tom dvoře zavřené jsou, jak jej tenž pan Žatecký od pana Jakerdovského koupenej měl a jakž od p. Maximiliána z Kaunic témuž p. Jakerdovskému r. 1629 nadaný byl.“ (Letochova poznámka k roku 1631 neodpovídá pravdě. Toho roku došlo ke sporu o desátek – SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 100, s. 148.) „An[no] 1639 [...] prior Sigismundus emit villam in suburbio huiatis civitatis a iuniore d[omino] Želecky 1800 f[loren]is moravicis cum suis fundis, cum quibus illam idem d[ominus] Zelezcky a d[omino] Iakardowsky emerat, et an[no] 1629 a d[omino] comite Maximiliano a Kaunitz privilegata erat, quam defacto conventus possidet.“ (Koupi Želeckého dvora zmiňuje i KUČERA, Jan. *Paměti*

byla ve městě obnovena katolická škola. Jejím prvním rektorem byl ze Strážnice pocházející Matyáš Haškonijs,⁶³⁶ kterého po roce, když se oženil, vystřídal Daniel Hajecius. Rekatolizační tlak byl soustavný, ačkoliv pokračovaly personální změny. I dominikánští faráři se střídali. Kalevského nahradil v roce 1634 z Olomouce příšlý Zikmund Miaškowski,⁶³⁷ rovněž Polák. Podle Růžičky byl Kalewski přespříliš horlivý, z čehož vznikly rozpory mezi ním, městskou radou a pánem města. Jednak napadal uherskobrodské Židy, kteří se právě v této době masivně stěhují do hradbami ohraničeného města, kde dosud žili jenom výjimečně.⁶³⁸ A byl to on, kdo s žáky nyní již katolické školy rozebral dům evangelického emigranta. Poměry kněží byly přesto nadále tristní. Miaškowski nám o tom zanechal i doklad: „Do Uh. Brodu přišel jsem roku 1634 a tohož roku 4. října stal jsem se vikářem. Níže psané nalezl jsem na faře: jeden stůl, malou, velmi roztrhanou plachtu, tři cínové lžíce, čtyři malé cínové mísy, červený hadr na stěně a dvě dřevěná lůžka. Na dvorku pak hospodářství s celým stavením a síni nebylo oddělené, prádelna se stavením bez oken, nedohotovená, dvacet kusů slepic s kohoutem a kuřaty. Z farních pozemků byla pouze zahrada, za kterou dal P. Abraham obci 1000 zl. a zahada, čili ovocný sad za šumickým mostem“.⁶³⁹

Královského města Uherského Brodu, s. 243.)

⁶³⁶ Jeho kariéra vedla dále přes úřad panského důchodního písaře, správce ořechovského statku až na post regenta uherskobrodského panství, ve kterém setrval až do roku 1676, kdy zemřel. Haškonijs si v roce 1633 vzal za ženu Kateřinu Semenkovou, vdovu po Janu Cigánkovi. Kateřina byla dcerou významného měšťana Jana Semenky. (*Bartoškova kronika*, f. 52a.) Více o Haškoviívi uvádí KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 239, 275-276; ten o něm nemá valného mínění: „Podléhaje vlivu panskému změnil velice jednání své naproti svým spolusousedům. Byl pánovitým, pro blaho města necitelným, ba pro obecné dobré nedovedl zřít se svých soukromých zájmův a prospěchů. [...] Usiloval o úplné ponížení města pod moc panskou a viněn i ze ztráty některých privilegií městských, které mu v záměrech mohly překážeti.“ Haškonijs je také autorem důležité krátké historie města – *Breve chronicon hunnobrodense*, o které se zmíníme níže.

⁶³⁷ Originál investitury: „Honorabili et Religioso in Christo nobis dilecto Patri Sigismundo Miaszkowsky Sanctae Theologiae Baccalaureo [...] Datum Brunnae in Aedibus nostris haereditariis 8. Novemb. 1634.“ Podepsán Dietrichštejn. (ZA, Ba 806, karton č. 378, f. 307). Miaškowský byl poměrně slušně vzdělaný kněz, podle některých údajů pocházející z Maloruska. V některých soudobých dokumentech je uváděno, že byl doktorem teologie. Pozdější řádový spolubratr Daněk jej ve své kronice nazývá, podobně jako zní v investiturním dekretu, bakalářem teologie a především uvádí důležitou informaci, že po svém odchodu z Uherského Brodu „...fuit ab Urbano VIII., Pont[ifice] Max[imo] ad instantiam S[anctae] Congr[egationis] de Propaganda Fide episcopus Chersonensis et administrator ecclesiae Theodosiensis. Qui in Polonia an[no] 1650 obiit, et in Camenicensi ecclesia ordinis sui, ubi juvenis ordinem intraverat quiescit, nobis Hunno Brodensibus semper vivens.“ (*Monumenta Conventus*, f. 5.)

⁶³⁸ V dopise Platejsovi z 28.8. 1633 si měšťané stěžují: „Co sobě do faráře uherskobrodského stěžovali Židi téhož města Uherského Brodu a jaké sme na to jemu i Václavovi Bartodějskému psaní učinili. Tolikéž jaká nás zase od dotčeného Bartodějského správa došla, tomu všemu z přináležící inclusii obšírněji se vyrozuměti může. I poněvadž naddotknutý farář už posavad nám žádné odpovědi nedává a nadepsaní Židi znovu nemalé stížnosti sobě do něho pokládají, protož žádáme, abyšte jeho před sebe povolati a examinirovati, jako i jiným mnichom na farách zůstávajícím, jménem našim oznámiti ráčili, jestli se lípe zachovati nebudou, že budeme přinuceni jich všech z far odehnati.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 5.)

⁶³⁹ ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*. Rukopis, Uherský Brod 1955. In: Jan

Roku 1634 se stal Lev Vilém z Kounic plnoprávným a svéprávným držitelem zděděné části uherskobrodského panství. Ovšem již v zimě, začátkem následujícího roku se vydal na svou dva roky trvající kavalírskou cestu. Panství spravoval stále Václav Bartodějský. Ve svém prvním dopise Bartodějskému z ciziny se Lev dotazoval, zdali už hodně měšťanů přijalo katolictví, jak se měšťané chovají a jak se daří faráři Zikmundovi, kterého před tím sám investoval.⁶⁴⁰ Bartodějský psal 10.5. 1635 Lvovi do Itálie, dlícímu v tu dobu v Benátkách. V dopise uvedl, že ke katolictví přestoupili již všichni obyvatelé města, s výjimkou sedmi osob, které jmenovitě uvedl. V pozdějším dopise zmiňuje Martina Mravence, Ležáka, Aquilu (nebo Aquina?), Václava Zelu, Pavla Váleného a Petra Uhra. Bartodějský psal pánu optimisticky: „Pan páter Zikmund v službách církevních jistě opravdově nezahálí, tolikýž příkladným a šlechtným životem svým vši obci města Brodu i celého panství k znamenitému prospěchu, k rozmnožení cti a chvály Boží a vzdělání náboženství katolického prospívá a slouží, i se všemi lidmi napořád pěkně a pokojně se srovnává, takže bohdá zalíbení a potěšení Vaší milosti za tím následovati bude. Pan Karel Kyčka, primátor, zůstanouce katolíkem, jiní všichni za ním jako ovce za pastýřem jeho následovali a dobrovolně k náboženství katolickému přistoupili“.⁶⁴¹ To je role elit, kterou předpokládáme. V následujícím psaní z 13.7. 1635 Bartodějský uvádí, že pouze dva z měšťanů pro pohoršení zůstávají v bludu, z nichž jeden se jmenoval Jezovita. Úředník je musel „na velkou žádost patera Zikmunda“ z města vypovědět, ježto nechtěli přestoupit a byli jen pro pohoršení.⁶⁴² V dalším dopise, datovaném 5.3. 1636, kterým Bartodějský odpovídá na pánův,⁶⁴³ však ještě píše, že uvedených sedm nekatolíků trvá na svém náboženství. Pána při tom ujišťuje, že již nejsou tak vzpurní a zůstává naděje, že i oni budou přivedeni k pravému náboženství. Znamená to, že ještě rok poté, co Bartodějský uváděl, že ve městě jsou pouze dva nekatolíci, kteří se museli poroučet, přiznává, že těch sedm stále setrvává v bludu. Správce panství byl v této věci totiž poněkud benevolentnější, na rozdíl od faráře, který pána rovněž informoval.⁶⁴⁴ Než ani poté se poměry podstatně nezměnily, stále na panství zůstávali lidé, kteří ani formálně nechtěli katolictví přijmout. V dalším dopise zmiňuje již jen dva: Uhra a

ZEMAN, *Rukopisy*. Uloženo v knihovně MĀKUB, sign. Co 69 B.

⁶⁴⁰ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 192.

⁶⁴¹ Ibid., odkazuje na MZA, G 436, i.č. 204, sign. C 18, kart. 39.

⁶⁴² HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 193, odk. tamtéž (13.7. 1635).

⁶⁴³ Ibid., datováno 22.1. 1636.

Jana Albina, kteří žádají o propuštění z panství.⁶⁴⁵ Lev Vilém jako by daleko na jihu Evropy věděl více. Z Madridu psal dne 25.2. 1637 úředníkovi: „I to Vám netajím, že jsem opět s velkou lítostí porozuměti musel, že ten lotr predikant opět v dědině mej Veletiny 30. augusti lotrovství své s kalichem provozoval. Můj pane Bartodějský, myslíte, že já i Vy z toho Pánu Bohu odpovídati musíme a nedejte dále k takovým pohoršením přijíti, nýbrž hned ať panství a grunty mé jemu se zapovíc, mým ménem vzkážete, že jestli ve třech dnech na panství a gruntech mých se najde, že jej chytiti a jak na takovýho lotra náleží, po španělsku trestati dám; to jest má poslední vůle“.⁶⁴⁶ Je dalším paradoxem doby, jak oba bývalí protestanti spolupracují na likvidaci posledních zbytků své někdejší víry. Bartodějský, který si v Uherském Brodě získal náhradní existenci (ne špatnou), když při pobělohorských konfiskacích v důsledku své aktivity přišel o sousední luhačovické panství,⁶⁴⁷ byl v této věci více pragmatikem a věděl, jaký je stav věcí. Pokud jde o protireformaci, plnil v podstatě jen nařízení svého pána a projevoval vytrvalou snahu její neúspěšnost omlouvat, např.: „A tak račte to moci, jako rozumný pán, souditi, kdo jich tam v těch horách [myslí okrajovou část panství, pod vrcholem Velkého Lopeníka čerstvě založenou Březovou] na tej poušti jmá hlídati, poněvadž bez toho tam málo dobrých jest, vždycky zbojníci byli; nevím, jak na ně sahati, obávajíce se, poněvadž neb Jeho Milosti pánu Maxmiliánovi tím způsobem byli škodu učinili a dvůr volenovský se vším obilím i se všemi dobytky, mstíce se, že jednoho z nich dáti ráčil utratiti, do gruntu spálili, aby se taky podobným způsobem taková škoda Vaší Milosti nestala...“⁶⁴⁸ Lev Vilém však vykazuje jinou motivaci, než je plnění vůle těch, kterým je podřízen. Byl vnitřně přesvědčen o jedinospasitelnosti katolické víry, pro tu chtěl udělat vše. (Byť spíše ze starosti o vlastní spásu, než z upřímné lásky k poddaným.)

Rozluštění skutečného stavu, který zřejmě nebyl zcela přehledný ani současníkům, je téměř nemožné. Mnohdy se výpověď odvíjí od pozice mluvčího a jeho vidění

⁶⁴⁴ Plyne to z dopisu Lva Viléma Bartodějskému z 26.6. 1636.

⁶⁴⁵ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 194, odk. na dopis z 8.5. 1636.

⁶⁴⁶ *Ibid.*, s. 194.

⁶⁴⁷ Bartodějský přišel konfiskací o vše. Luhačovický statek byl oceněn na 20 000 zl. (*Pobělohorský konfiskační protokol z r. 1623*, s. 39.)

⁶⁴⁸ Cituje HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 194. I Bartodějský, jako téměř každý v této době, je problematickou osobou. Jan Kučera jej líčí jako krutého exponenta panské moci: „Byl to pán tvrdý. Neměl slitování s nikým. Kyjem a klátem hrozil a trestal, kdož s vůlí jeho srovnati se nemohli nebo nechtěli. Primátora Pavla Gebharda jen proto dal opatřiti městským vězením, že se nestaral, aby opuštěné domy v městě byly osazeny; koho na ty domy měl dosaditi při tolikém nedostatku lidu?“ (KUČERA, Jan. *Paměti*

stavu věci či žádaného cíle. Tak Dominik Laurus ve vícekrát v této studii citovaném dopise píše roku 1643: „Qualiter Ordo ibidem fructificaverit, clarum est ex multoru[m] Hereticorum millibus qui abiurato errore, fide[m] Catholicam amplexati sunt, et ubi vix unus vel alter erat Catholicus, modo Dei gratia, Ordinis mei Ministeriu[m] non inveniuntur alii Heretici, nisi quos conniventia D[omini] Comitis protegit...“⁶⁴⁹

14. Moc a bohatství

Tento slibný vývoj rekatolizace zkomplikovala sama strana, které na jejím úspěchu nejvíce záleželo. Po odchodu faráře Miaškovského dosadila 30. října 1642 konzistoř za jeho nástupce dalšího dominikána Dominika Koczkého, který byl od 11.5. téhož roku převorem zdejšího kláštera.⁶⁵⁰ Tento akt hrubě pobouřil hraběte⁶⁵¹ Lva Viléma, poněvadž konzistoř nerespektovala právo, na které si činil jakožto majitel města a panství nárok.⁶⁵² Pán odmítl Koczkého respektovat a vyvinul enormní úsilí, aby jej z fary vypudil. Následoval dlouhodobý a vyčerpávající konflikt.

14.1. Patronátní právo

Spor mezi uherskobrodskou vrchností a biskupskou konzistoří o právo prezentace faráře, spolu s nevyřešenou otázkou farních příjmů přerostl do vleklé krize. Konfrontace vrcholila v době, kdy se město nacházelo v nejhlubším úpadku na sklonku války, kdy zažívalo důsledky dalšího pobytu vojsk. Letocha líčí situaci výmluvně – „Povídá se obyčejně, že prej jedna nouze neb psota neudělá nic, než musí jich bejti vícej, nebo když se neštěstí počne valit, již kvaltem pořádem jde. [...] Nebo když meč a oheň švejdský nad hlavou tohoto města se točil, tu druzí smejšleli, jak by při takových ouzkobách a ouzkostech své lakomství fedrovati a měšťanstvo jak tehdejší tak budoucí do nesnesitelného jha zapřáhnouti a podrobiti mohli. K čemuž však předce božská spravedlnost, ač pod praetextem jejím to všechno se

Královského města Uherského Brodu, s. 240-241.)

⁶⁴⁹ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 16.

⁶⁵⁰ Opis investitury v MZA, G 436, i.č. 1357, kart. 133, f. 14-15.

⁶⁵¹ Do českého hraběcího stavu byl povýšen roku 1642.

⁶⁵² Týkalo se to Uherského Brodu, ale i vesnických far na jeho panství, kde jeho práva dosud nikdo nenapadal (dokonce v investiturním dekretu bylo výslovně uvedeno, že toto právo jemu nenáleží (již biskup Platejs v roce 1634 v souvislosti se svěcením uherskobrodské fary Miaškovskému zmiňuje, že jemu „uti lociordinarium“ přísluší patronát i nad vesnickými farami ve Vlčnově, Šumicích a Újezdci. (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 7.) Avšak podle jiného pramene, dopisu Lva Viléma konzistoři z 20.1. 1643, jej měl prezentovat naopak hrabě. (Srov. ibid. f. 18-19).

niti chtělo, dopustiti a chudých znuzovaných lidí potlačiti nedala.“⁶⁵³
patronátní právo k faře v Uherském Brodě příslušelo od dávných dob Význačné a
aroslavné kolegiátní kapitule (Insigne et perantiquum Collegiatum Capitulum)
apitule u sv. Mořice v Kroměříži. Uváděný lékař Oldřich byl kanovníkem
roměřížským a dalším doloženým kanovníkem a uherskobrodským farářem je
roce 1353 (1350) kněz Mikuláš.⁶⁵⁴ V roce 1469 propůjčil olomoucký biskup Tas
Boskovic kroměřížský kanonikát, včetně uherskobrodské fary Mikuláši
orsterovi. Doklad o této investituře sloužil jako důkaz práva kapituly již v roce
516, když se soudila o právo podací k faře s Janem z Kunovic, který jako první
dmítl respektovat kapitulní nároky. Kunovic spor prohrál⁶⁵⁵ a kapitula následně
dvakrát uplatnila přiznané právo.⁶⁵⁶ V době, kdy bylo město prakticky zcela
nekatolické, právo kapituly nebylo v praxi uplatňováno a prakticky zaniklo.
Kunovicové navzdory výroku soudu z roku 1516 posléze disponovali kolaturou jak
nad farou v Uherském Brodě, tak i nad okolními farnostmi, které patřily
k uherskobrodskému dominiu. Souvisí to se zánikem katolictví. Po Bílé hoře se
snaží Kounicové o zachování dosavadní patronátní praxe, kterou zpočátku
respektovala i církevní vrchnost.

Když kardinál roku 1625 dosadil do města Pavla Václava Castalia, psal v dopise
Maxmiliánovi z Kounic z 12. dubna toho roku, když den před tím faráře investoval,
poznámku, že se tak stalo „bez újmy práva, kteréžto k kostelním podacím jmítí
ráčíte“.⁶⁵⁷ Nejvyšší moravský církevní hodnostář tak výslovně uznal, že majitel
panství, a k tomu dokonce i v tomto případě heretik, disponuje tímto právem. Záhy
se však kroměřížská kapitula svého historického práva domáhá. Obrátila se
k zemskému tribunálu s žalobou na Maxmiliána a v roce 1630 je jí skutečně

⁶⁵³ Například v nedalekém městě Veselí nad Moravou se farář marně dožadoval nejenom restituce farních příjmů, včetně desátků, ale i zbožných odkazů a dokonce samotné fary. Rovněž analogicky se situací v Uherském Brodě si zde vrchnost přivlastnila jmění po Jednotě bratrské. (Srov. HURT, R. – NĚMEČEK, B. *Veselí nad Moravou*. Musejní spolek v Brně : 1973, s. 105.) Podobných případů bychom našli mnoho.

⁶⁵⁴ PEŘINKA, František Václav. *Dějiny města Kroměříže*. Kroměříž : 1913, s. 474. Za důkaz dávné příslušnosti patronátu kroměřížské kapitule lze považovat i zmiňovaný spor o brodskou prebendu ze sklonku 14. století. Kněz Fridrich ji nárokoval jako člen kroměřížské kapituly.

⁶⁵⁵ „Kněz Václav, děkan a kapitola kostela kroměřížského poháníme pana Jana z Kunovic na Uherském Brodě, z dědin [...] a tu jemu vinu dáváme, že se jest nám uvázal v právo poddací fary kostela brodského, kterážto připojena jest a neb vtělána prebendě kanovnictví našeho kostela, nemajíce k tomu práva a nám toho postoupiti nechce. [...] Nález jich milosti pánův soudcův na tenž púhon. [...] Poněvadž kapitola kroměřížská provodí praesentaci kněze biskupa Prothasia, že jest dvě faráři pořad na faru brodskou podal, že k tomu poddací tej fary kapitola kroměřížská právo má.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 1-2, 179.)

⁶⁵⁶ PEŘINKA, František Václav. *Dějiny města Kroměříže*, s. 123.

⁶⁵⁷ Uvádí HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 190-191, odk. na MZA, G 436, i.č. 1357,

patronát nad brodskou farou přiznán. Kounic byl spolu s městem vyzván k navrácení kostelního zboží i práv.⁶⁵⁸ Není zřejmé, zda kapitula v této fázi žádala pouze o uznání svého práva, nebo usilovala i o instalaci konkrétního kněze.

14.2. *Způsob financování církve a počáteční situace v Uherském Brodě*

„Dávky poddaných, jsou-li vymáhány s přísností, činí pastýře v očích stáda nenáviděným. Je obviňován z nekřesťanské tvrdosti a všechno učení o lásce je v jeho ústech bez účinku; jestli však je ohleduplný, octne se v nebezpečí, že přijde o všechno živobytí“. Tato slova pronesl v době, kdy se některé středověké zvyklosti ukazovaly jako už nepotřebné či škodlivé osvícenec Josef Sonnenfels a při tom navrhoval, aby byli faráři místo dávek desátků placeni.⁶⁵⁹ Sonnenfelsův výrok jednoduše vyjadřuje problém, který představovalo tradiční financování církevních potřeb. Kněz byl ve svém živobytí odkázán na subsidie svých farníků, jejichž odevzdávky si sám zajišťoval a přitom měl současně symbolizovat nezištnost, chudobu a lásku v duchu Kristově. Systém to byl zjevně nedokonalý, ale byl tradiční, dokonce biblicky zakotvený, a takto kladoucí velké nároky především na kvalitu vzájemných meziosobních vztahů v rámci farní struktury. Na tomto systému byla založena i evangelická církevní správa, rekatolizace neznamenala zásadní posun.

Rozdíl byl zřejmě pouze ve výši plateb (a v tomto pohnutém čase i v platební morálce). V roce 1631 Kalewski a posléze i Miaškowski a po nich další kněží, začali vyžadovat od farníků obecně obvyklou platbu obilního desátku, který představoval pro faráře značnou část jeho celkových příjmů. Nárok faráře nebyl nezvyklý, desátek byl zcela běžnou záležitostí odedávna. Mezi měšťany a

kart. 133, f. 162-163.

⁶⁵⁸ Listem z 16. ledna 1630 – „...kapitula kostela sv. Mauritia v městě Kroměříži kollaturu fary dotčeného města sobě od nejvyšších pánův ouředníkův a soudcův zemských přísouzenou [a] odvedenou míti chce [...aby] Janu Kudnerovi, proboštu kroměřížskému [...] se vším, což tak od starodávna k ní příslušelo, náležitě odvedli a faráři Uherského Brodu aby při klášterním kostele, však bez pohoršení práva dotčeného řádu sv. Dominika, až by se jemu fara při kostele jeho vystavěla, zůstávati mohl, pohodlí učinili. (Cituje RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 71, z Kodexu opisů listin a pamětí v klášterním archivu, s. 31; též i *Uherský Brod*, s. 129 a v pozn. č. 369, s. 326.) Zdá se, že zde nešlo jen o právo podací, ale i o fakt, že uherskobrodská fara byla tehdy svěčena dominikánům. Navíc, jak podotýká Lev Vilém, jeho bratr Maxmilián právo prezentace neuplatňoval, protože nebyl katolíkem – „...daß in dem er die ersten Catholische Pfärer zu UngBrod eingezet, solches meines Brudern juri so er als Collator zu haben Vormeine, zu keinem praejudicio sein solle, sondern geschehe Bloß darumb, das er mein Bruder Unkatholisch sei...“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 18-19.) Když 16.1. 1630 pověřoval kardinál úkolem v Uherském Brodě Jana Platejse, je zdejší fara již označena jako kroměřížská kolatura. (MZA, fond E 15, sign. B I.a.)

⁶⁵⁹ Uvádí ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století I*. Praha : 1987, s. 197.

pravděpodobně Martinem Malobicenem kdysi došlo, jak již bylo zmíněno, k ujednání ohledně obilního desátku, který byl změněn na třicátek.⁶⁶⁰ Třicátek byl čímsi skutečně výjimečným, avšak v Uherském Brodě, zůstává v platnosti i v čase pobělohorských náboženských přesunů. (To je další doklad kontinuity.) Tak 9. června 1629 odkoupilo město od světského faráře Michala Staršicia třicátý snop za sto zlatých moravských.⁶⁶¹ Tomu toto zjevně nestačilo a patrně bylo jedním z důvodů jeho kvapného odchodu z města.

Radikální Kalewski, jenž odmítl dosavadní praxi a domáhal se všude zavedení desátku, se setkal s jednoznačným odporem a spor se dostal až před biskupa, který k tomu zřídil zvláštní komisi. Tu tvořil děkan Václav Kulíšek a rychtář z Hradiště Jiří Piškule. Komisi se podařilo 29. dubna 1631 obě strany smířit.⁶⁶² Kalewski se vzhledem k přetrvávající tíživé situaci města a občanů nakonec spokojil s třicátkem, s tím, že dostal navíc obnos 60 zlatých moravských ročně.⁶⁶³ Z listiny datované 23.

⁶⁶⁰ O konkrétních poměrech, které panovaly v utrakvistické komunitě na přelomu 16. a 17. století, kdy byla pravděpodobně dohoda uzavřena, jsme bohužel spraveni jen velmi kuse (text dohody uveden výše). Dochované údaje jsou rozporné a mezi mnoha nejasnostmi je i samotná osoba kazatele, s nímž byla ujednána. Snad se skutečně jedná o Martina Malobického, jak se domníval Veleoslav Růžička nebo Řehoř Volný. Tato informace je v rozporu s údaji jiných autorů a především s časovým údajem o uzavření dohody, která bývá často datována až k roku 1607, kdy zde Malobický jako děkan již nepůsobil. Důvodem jejího uzavření, jak vypovídá samotný text, byl především problematický svoz snopů s polí (podíl faráře na polích údajně hnil), proto byl desátek změněn na třicátek za přesně stanovených podmínek: farníci musí nejprve oznámit duchovnímu správci, kolik úrody je na poli a po kontrole má odvézt nejprve farářovo a až poté svoje. Třicátý snop pro faru pak má být z toho nejlepšího obilí. Kdo by dohodu neplnil, měl mít za povinnost odvádět celý desátek a být spravedlivě potrestán.

⁶⁶¹ Za jeden zlatý 30 grošů a za jeden groš 7 peněz bílých. Tuto sumu se zavázali měšťané platit ve čtyřech termínech. „My purkmistr a rada..., známo činíme tímto listem, že jme dlužni sluhů pravého a opravdového, za třicátého obilí jarého a s zimého, kteréž sme smlouvú trhovou celou a dokonalou, k obecnímu dobrému v roku tohoto koupiti: dvojí poctivosti hodnému knězi Michalovi Staršiciusovi, panu faráři, a správcímu našemu církevnímu, jako v městě Brodě Uherském, jmenovitě, jedno sto zlatých počtu moravského, za jeden zlatý 30 gr. a za jeden groš sedm peněz bílých počítajíce, na minci dobrý jako v tomto Markrabství moravském obecná berně. [...] Kterúžto summu, svrchu psanú, zakoupenú, podle smlouvy domluvené, dvojí poctivosti [...] čtyřmi rozličnými, termíny, jménovitě, o příštím druhým Jakubě, položením 25 zl. a o svatým Václavě 25 zl., vše léta tohoto přítomného: A ostalé o svatých třech králích 25 zl. a o s[vaté]m Jiří 25 zl. léta nastati majícího 1630. Slibujeme zcela a za úplna (ve čiž se i sůl a seno pojímá) zaplati a doplniti. Což že se od nás konečně a jistotně bezevšech vymyslených fortelův a nesnázi stane, pečeť naši... dne 9. july, léta Páně 1629.“ (MZA, G 436, i.č. 1356, evid 132, f. 160.)

⁶⁶² František HRUBÝ (*Moravské korespondence a akta z let 1620 – 1636* II, s. 326, č. 197) píše, že ji kardinál posílal do Brodu teprve 9.8. 1631. Uvádí, že komise byla onoho 29. dubna teprve jmenována.

⁶⁶³ Letocha: „Kalewski jej byl toliko za 60 moravských projednal“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 45; KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 239 a 243). Byla to částka navíc jako náhrada „za oulehlé obilí“ (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, odk. č. 100). V dekretu, kterým kardinál vysílá zmíněnou komisi, je řeč nejenom o neodvádění desátku, ale i že „někteří z nich ty, ježto zavrhnouce kacířské bludy a k víře katolické se obrátili, vysmívají, potupně o nich mluvíce, a jiné, aby k katolickému náboženství nepřistupovali, svozují“ (HRUBÝ, František. *Moravské korespondence a akta z let 1620 – 1636* II, s. 197.) Je tedy zřejmé, že spor má počátek ještě v době, kdy se zdaleka nedalo mluvit o katolickém městě a neodvádění dávek mohlo být v počátečním stádiu sporu jedním z projevu odporu.

července roku 1632 a odeslané Dietrichštejnem z Mikulova olomouckému proboštovi Janu Arnoštu Platejsovi je však zřejmé, že otázka desátků ve městě nebyla i nadále uspokojivě vyřešena. Kardinál zde uvádí, že se na něj obrátil Kalewski s prosbou o pomoc vzhledem k neodváděnému desátku. Proto Platejsovi nařizuje, aby se vypravil do Brodu a spolu s Janem Jakartovským ze Sudic analyzoval situaci.⁶⁶⁴

Trvalejšího charakteru byla až dohoda města se Zikmundem Miaškowským a provinciálem de Canadillem uzavřená 30.1. 1636.⁶⁶⁵ Podle ní se město zavázalo odkupovat obilní dávky určené farnímu kostelu sv. Jana za obnos 350 zlatých rýnských ročně a 20 měr žita a 10 ječmene odváděných do konventu. Platba se měla konat ve čtyřech termínech během roku – poprvé to mělo být 13. února 1636 a určená částka byla 87 zl. 30 kr.⁶⁶⁶ Z platby byla vyloučena pole obecní a špitálská „z nichž [se] nikdy žádného snopu svrchupsaného žádným farářům nedávalo“. Dohoda byla uzavřena na dobu, po kterou budou faru držet dominikáni a byla pravděpodobně výsledkem kompromisu, vzhledem k dřívější platbě Staršicioví. Dominikáni byli svolní k dohodě snad i vzhledem k obnově klášterního kostela a konventu, který začali rok před tím stavět, kdy si nemohli dovolit dlouhotrvající při, přinášející zpoždování nebo absenci plateb.⁶⁶⁷

⁶⁶⁴ Z Dietrichštejnova dopisu Platejsovi z 23.7. 1632 se dovídáme, že Jakartovský byl toho času již biskupským lenním písařem. Jako takový a jako znalec místních poměrů v Uherském Brodě byl vyslán a zjistil, v čem spočívá jádro problému, na který si stěžoval tehdejší farář Kalewski. Např. dne 29.1. 1654 posílá konzistoř ohledně desátků a patronátu královskému podkomořímu Janu Jakartovskému ze Sudic několikastránkový rozklad o problému. (ZA, ACO, kn. 276, f. 136-138, f. 128-129.)

⁶⁶⁵ Kučera nalezl v obecních počtech z této doby doklad o hostění provinciála z městských prostředků. Během tří dnů jeho pobytu bylo posíláno do konventu víno a potom mu byl dán soudek na cestu – vše v celkovém objemu 99 mázů za 14. zl. 6 gr. 3 d. Podle těchto účtů víme, že Canadilla spolu s Kalewským cestovali do Říma, a na to jim město přispělo finančním obnosem dvou dukátů. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 242.)

⁶⁶⁶ *Památky města Brodu Uherského*, s. 44; KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 243; SOKA Uh. Hradiště AM UB – i.č. 26, L 1193, kart. 4; zmínka i v *Monumenta Conventus*, f. 30, též v MZA, G 436, i.č. 1446, sign. V 9, kart. 144.

⁶⁶⁷ Jan Zeman tlumočí Miaškowského slova: „Roku 1635 začal jsem stavět konvent... Vystavěl jsem ze základu přibytěk převora (byl totiž starý a zdivo jsem zboural celé až k zemi) se světnicí, s klenbou a se vším příslušenstvím, dále kuchyni a obydlí kuchařovo ze základu a klenutou komoru. Dal jsem zhotoviti 15 velkých oken s železným kováním, 16 dřevěných dveří a jedny železné, všechny se zámky. Rovněž dvě místnosti jsem znova vybuodoval, refektář a jednu menší, všechny s podlahou z cihel, dále 3 světnice, 7 nových kamen, 5 střeš se žlaby, 2 průjezdy v domě, sakristii vylepšil, spádlé zdivo znova vybuodoval s dveřmi a zámky. Dal jsem zhotoviti všechno nutné pro kuchyni a pro konvent, totiž lavice, židle a stoly, nádobí z cínu, mědi a ze dřeva, opatřil několik prostěradel, pro refektář sklenice a talíře. Mou péčí byla sakristie obnovena, opatřena novým oknem, dlážděnou a dveřmi se zámkem. Jedna monstrance byla v některých místech pozlacená, pozlaceny dva staré kalichy, vyspraveny tři korporale, 12 kasulí různé barvy, pět alb, dvě plachty, dvě kappy, tři antependia, šest velkých cínových svícňů, čtyři menší svícny cínové a dřevěné, opatřeny dva nové měděné, dva misály a třetí starý. Mou péčí bylo nově sjednáno: jeden veliký nový pozlacený kalich koupen r. 1637, celá pozlacená pixis pro Nejsvětější koupěna r. 1636, sedm překrásných látek jsem koupil 15. srpna 1637 v obchodech v Uh.

14.3. Desátek s patronátním právem

V této době se již rýsuje nadcházející konflikt o prezentaci faráře v Uherském Brodě, ale i na venkovských farech v Šumicích, Vlčnově a Újezdci. Bylo to ve spojitosti dvou změn – převzetí správy rodového jmění Lvem Vilémem a smrtí kardinála Dietrichštejna. Zatímco ještě v investituře Miaškowského na uherskobrodskou faru ze dne 8.11. 1634, udělené Dietrichštejnem, není zmínka o tom, že by patronát patřil ordináři,⁶⁶⁸ o několik let později je tomu jinak. Volený biskup Jan Arnošt Platejs z Plattenštejna (1636-1637)⁶⁶⁹ zmiňuje v souvislosti se svěcením okolních farností Miaškowskému, že jemu, jakožto místnímu ordináři, přísluší patronát, a to včetně vesnických far, u kterých jej dosud nikdo nezpochybňoval. Tedy ani pán ani kroměřížská kapitula.

Z dopisu Bartodějského Lvu Vilémovi z 8.5. 1636 víme, že si pán se Zikmundem Miaškowským dopisoval během své cesty. Farář si Lvu Vilémovi stěžoval, kromě toho, že na panství se vyskytuje predikant, i na neodvádění desátků. Bartodějský se měšťanů zastal (všimněme si, že pán řeší záležitosti města skrze správce panství, nikoliv městské orgány) a uvedl, že by bylo lépe s touto záležitostí vyčkat až do Lvova návratu, poněvadž poddaní kněžím desátek nikdy neplatili. A zde si správce stěžuje na tehdejší kněze, kteří si nabrali množství far nejen na panství, ale i v okolí. Dodává: „nevím, jak tomu zadosti učiniti moci budou. A tak i pány duchovní veliká lakomost obklíčila a posedá, že, tuším, nikdá dosti míti nebudou.“⁶⁷⁰

Že patronát patří ordináři je uvedeno i v investiturním dekretu nového

Broď. Dosáhl jsem od měšťanů, že byl celý kostel vybílen. Dal jsem postavití zeď s klenbou, která spadla.“ (ZEMAN, Jan. *Stručně dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 9-10, odk. na městský archiv, sbírka klášterních archiválií; *Monumenta Conventus*, f. 19.) Dokument ukazuje budování velkého rozsahu v době pro obyvatelstvo krajně obtížné. Tuto disproporci podtrhuje další údaj připomínaný Zemanem. Město převorovi, ač samo bylo zadluženo a nestačilo ani splácet úroky, půjčilo částku 100 zlatých. (SOKA Uh. Hradiště, i.č. 71, Rkp 59, kart. 15, Kniha příjmů a vydání obecních peněz, f. 32.)

⁶⁶⁸ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 6. Je tomu tak patrně úmyslně, jak se domníval i František Hrubý, neboť řešení otázky patronátu by si vyžádalo dlouhý čas. Podle Hrubého i kardinál Dietrichštejn se rozpákoval uznat právo kroměřížské kapituly. Důkazem jejího sporného nároku je i to, že při deskovém vkladu v roce 1614 nikdo neprotestoval proti výslovnému uvedení daného práva pro majitele panství. (Srov. HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 204.) A František Hrubý uvádí, že Miaškowského Lev Vilém sám investoval před svým odjezdem (v únoru 1635) do ciziny. (Ibid., s. 192.)

⁶⁶⁹ Tento vzdělaný a literárně činný nástupce Dietrichštejna, jemuž smrt nedovolila se řádně ujmout diecéze, zažil v době stavovského povstání dramatické chvíle. Ve Vyškově byl zatčen, odvezen do Brna. Tam jej vystavili posměchu a poté na dlouhé týdny připoutali ke kládě ve vězení. Hrozili mu mučením i rafinovanou popravou. Posléze byl vězněn u Ladislava ze Žerotína na Moravské Třebové a nakonec propuštěn za slib zaplacení 18 000 zl. (ZEMEK, Metoděj. *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*. Rukopis, ZA, s. 104.)

⁶⁷⁰ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 194, odk. na dopis z 8.5. 1636.

dominikánského faráře (respektive pouze administrátora) Dominika Koczkého ze dne 30. října 1642.⁶⁷¹ Koczky byl navíc dosazen konzistoří do úřadu bez jakéhokoliv předběžného jednání s držitelem panství (kromě brodské fary i na vlčnovskou, šumickou a újezdeckou). To se ohnivého Lva Viléma hrubě dotklo a zde počal urputný zápas. Pravděpodobně způsob instalace byl hlavní příčinou toho, že Koczkého nikdy neměl v oblibě. (Je zde jakási vzdálená analogie vztahu Jetřicha s Vodičkou.) Ještě v témže roce došlo mezi oběma k vážnému, i když poněkud kurióznímu konfliktu. Lev Vilém pronásledoval s měšťany nějakého šlechtice a klášterní bratři mu poskytli ochranu.⁶⁷² Při této potyčce byl dokonce zabit jeden z hraběcích pacholků. Farář se vzepřel tohoto člověka, který zjevně nezachovával církevní předpisy, pohřbít.⁶⁷³ A za Koczkého se, posléze jako hlavní problém, objevuje i nedořešený desátek, který farář vytrvale urgoval. Jeho odvádění však hrabě přímo zakázal.⁶⁷⁴ Koczky, podobně jako kdysi před časem a v jiných souvislostech zase Kyrmezer, byl špatným taktikem a špatným psychologem. Nezískal si přízeň pána města a držitele panství a nedokázal najít ani společnou řeč

⁶⁷¹ Srov. SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 149. Koczky byl od 11. 5. toho roku i převorem kláštera. „Cum post discessum [...] Miaskowski [...] antescryptae eccl[esi]ae parochiales vacent et suo sint destituta rectore, quarum ius patronatus ad [...] ep[iscopum] olom[ucensium] spectare dignoscit ad eundem[que] collatio et omnia pertineat.“ (MZA, G 436, i.č. 1357, kart. 133, f. 14-15.)

⁶⁷² Chování Lva Viléma nebylo vždy zdvořilé. Nejenom vůči měšťanům (*Památky města Brodu Uherského*, s. 59, 69, 61). Například v jednání o městský pivovar na slova sládka Martina „Milostivý pane hrabě, račte se na nás chudé poddané milostivě ohlédnouti a toho nám nečiniti. Pán Bůh V. hr. Msti dá Duchu svatého“, odpověděl: „Slyš, sládku, dej ty mně Duchu svatého do měšce, a žes ty také pivo vařival, již jej více vařiti nebudeš ani toho nedočkáš“. Lev Vilém nejevil ohled ani vůči jiným šlechticům, pokud se s nimi nacházel v konfliktu. Josef Válka to demonstuje stížností Kounicova souseda Melchiora Ledenického zemskému hejtmanovi, který si ve vypsání hospodářského sporu o dluh na statku Velký Ořechov stěžuje: „nebo jeho Mt Pán z sebů mluvíti nedatí, nýbrž anebo směšnými slovy v ní vkročiti, anebo mne mluvícího přede všemi lidmi nechati státi a sám odejítí ráčí...“ (VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevolení“*, s. 40, odk. na MZA, G 436, i.č. 1322, sign. L 13, kart. 129, srov. i *Památky města Brodu Uherského*, s. 56, 57, 61, 66.)

⁶⁷³ Tuto událost líčí Koczky ve svém dopise generálnímu vikáři Kašparu Karasovi dne 30.12. 1642. „...quendam nobilem baculizatum cum reliquo vitae suae ad Monasterium fugientem, insecti sunt ad mandatum Comitum manu armata, volentes eum ex Con[ven]tu extraherere, ni Fr[at]res tunc praesentes restitissent. In tumultu illo unus est occisus ex famulis D[omini] Comitum, qui P[at]rem unum meum vocatum pro Confessione excipienda extrusit ex illa domo, paulo post occisus, quem dum nolebam ut excommunicatum permittire in loco sacro sepeliri, D[omi]nus Comes propria auctoritate in Religionis et totius Eccl[esi]ae despectum in Pitharditarum Synagoga de nocte nobis insciis et invititis deposuit: Quomodo igitur procedendum circa illud Cadaver, debeat me ab excommunicatione absolvi, si quidem (referente D[omino] Comite) habuit signa contritionis, saepius nomen Jesu invocando, expecto ordinem Reve[rendissimi]mi de Synagoga, quam ante iam collapsam, nunc restaurat, et ruinas minitantes Ecclesiam Parochialem nihil curat, audissime desiderarem si solo aequaretur.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 12.) V pozdějším dopise provinciála Dominika Laura biskupovi Lvu Vilémovi figuruje tento případ v řadě stížností. Je to podle Laura příklad jasného porušení kostelního azylu: „...Cives armata manu in Conventum irruere mandaverit ad extrahendum Nobilem unum quem ille curaverit baculis tractari. Quod jura parochialia nostri tueantur.“ (Ibid., f. 16.)

⁶⁷⁴ Ve zprávě podané uherskohradištskému děkanovi 16.2. 1644 Koczky tvrdil, že je farářem se svolením pána,

s farníky samotnými, když se odmítl spokojit s dříve ujednanými platbami.⁶⁷⁵ K tomu si na něj, jakožto převora, město stěžovalo, že se zdráhá zaplatit částku,⁶⁷⁶ kterou mu dlužil klášter a později také, že dominikáni nechtějí navrátit k farnímu kostelu patřící mobiliář.⁶⁷⁷ Neměl zde žádné vlivné spojence. Začalo být tak zřejmé, že nedlouhý čas, kdy řeholníci spravují faru se chýlí ke konci, především vzhledem k razantnímu postupu hraběte Lva Viléma. Ještě 30. prosince 1642 posílá Dominik Koczky biskupskému oficiálovi Kašparu Karasovi⁶⁷⁸ dopis spolu se spolubratry z

ovšem toto nedoložil. (*Děkanská matrika* z r. 1644.)

⁶⁷⁵ Výše plateb, které dostával jakožto farář, je v přehledu uvedena ve zmiňované *Děkanské matrice*. Kromě menších nepravidelných položek, které dostával od křtů, svateb a pohřbů to bylo oněch 300 zlatých ročně od obyvatel Uherského Brodu. Ostatní příjmy byly ve formě naturální. Z far ve Vlčnově, Újezdci, Šumicích a Bánově (ten tehdy ještě nebyl součástí uherskobrodského dominia, vlastnila jej Barbora Apponyiová, ale dominikáni zde vykonávali duchovní správu) to bylo dohromady 407 kop pšenice a stejné množství ovsu. Od každého sedláka pak dostával jedno kuře nebo slepici. Bez pastorece a bez odevzdávek faráři zůstávala farnost Hradčovice, ke které patřily ještě Veletiny a Lhotka. Příčinu tohoto stavu Koczky neznal.

„Hunnobrodam spectat Habřicz quod pro Suburbio reputatis Fructus percipit in pecunia 300 fl mor. Hanc pecuniam dicunt Cives se dare pro tricesima, e contra praetendit D. Parochus, quod teneantur ad decimam. Ex Wlchnow, quo spectat Drslavicz. Fructus Tritici 91 M[etreas], Avenae 91 M[etreas], Olim fuerunt Tritici 112 M[etreas], Avenae 112 M[etreas]. Insuper quilibet dat unum pullum. Agri manent desolati.

Ad Ujezdecz spectat Těšow. Fructus Tritici 50 M[etreas], Avenae 50 M[etreas], Pratisia unus quisque colonus dat unum pullum. Est etiam ibi unum pratum. Agris utentur rustici

Schumicz ad + se nullum habens incorporatum pagum. Fructus Tritici 75 M[etreas], Avenae 75 M[etreas], Item a quolibet unum pullum.

Banow, est incorporata Bistřička et Sucholoza. Fructus Tritici 79 M[etreas], Avenae 79 M[etreas]. Item a quolibet, galinam. Agris utitur dua[m] fundi cum licentia. Satisfacit alternatim singulis Dominicis.

Omnnes istae Parochiae ab Hunnobroda distant ½ miliari.

A 3tium Dixit Patronum omnium istarum Ecclesiarum D. Praepositum, et Capitulum Cremsiense. Excepto Banow cuius Ius patronatus ad D[omin]am Barbaram Apponianam, spectari dignoscitur, a qua etiam singulariter se praesentatur fuisse asservit. Ex agris desertis Do[min]us Comes fructus percipit, Parochus nihil. Contractum fecit R[everendus] P. Sigismundus Miaskowski cum Hunnobrodensibus, ut pro omnibus fructibus agrorum 300 fl mor. annuatim solvant.

Ad 4tum. Vacat Parochia in Račovicz ad quam spectat Weletin et Lhotka. Decimas nulli dant. Sacramenta necessitatis illi administrat P. Prior Hunnobrodensis. Causa vacantiae est ignota.

[...] Ad 8. Accipit a baptisate 6 gr. ordinarie, A copula ad Annum 1 Imperialem. A fructibus 4. 5. 6. gr. aliquo do 1 fl.“

⁶⁷⁶ Mělo se jednat o částku 217 rýn. 43 kr. (jak bylo dohodnuto smlouvou z 8.5. 1642, kterou podepsal i Koczky jako svědek) a o potřeby k bohoslužbám Koczkým, ukryté před Švédy na hrad Vršatec. (Srov. SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 149; též *Monumenta Conventus*, f. 28.)

„Tyto věci posvátné kostelní zůstávají za P. Převorem: monstrancí, kalich hrubej pozlacený, kalich menší též pozlacený, ciborium stříbrný pozlacený, pax kříž pozlacený, miska stříbrná pod ampulku 1, ampulky stříbrné 2, [...] ornát bílý stříbrohlavový [...] 1, při tom štola a manipulář, antependium, též stříbrohlavový 1, rouška bílá 1, rouška červená damašková 1.“ (MZA, G 436, i.č. 1356, evid 132, f. 204 – od města pro hraběte ze dne 11. března 1649.)

⁶⁷⁷ Lev Vilém vysvětloval v dopise konzistoři, že tento neplacený klášterní dluh je příčinou toho, že město faráři nezaplatilo částku 67 zl. a 30 kr. (Srov. SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 108, s. 149.)

⁶⁷⁸ Narodil se v roce 1597 ve Slezsku, v opolském Újezdě a studoval na Germaniku, kde prý vynikal horlivostí. Po návratu se stal vřatislavským kanovníkem, v roce 1626 administrátorem stejné diecéze. Jako kanovník olomoucký je znám roku 1636. Roku 1640 je titulárním biskupem tiberiádským a světicím biskupem olomouckým a vřatislavským, současně byl v obou diecézích i generálním vikářem. Žil většinou ve Vřatislavi, kde jej také 6.1. 1646 zastihla smrt. Pochován je v tamní katedrále. (ZEMEK, Metoděj. *Posloupanost kanovníků*

kláštera, kde prosí o zachování správy fary v rukou dominikánů a zdůvodňuje to otevřeně jejich katastrofálním postavením vzhledem k rozvratu klášterních majetků a příjmů. Zdůrazňuje, a to do značné míry oprávněně, zásluhy řádu na provedení rekatolizace.⁶⁷⁹

Napjatost situace ukazuje převorův dotaz směřovaný konzistoři, jak má postupovat při následujícím svátku Zjevení Páně, zda nemá dokonce měšťanům zabránit ve vstupu do kostela – že není možné „illis serviendo et nihil inde habendo“.⁶⁸⁰ Postavení Dominika Koczkého bylo nezáviděníhodné, i později si stěžoval na neodvážení desátků a jiných plateb. Co se týče dohody, kterou signoval provinciál Canadilla, uvedl Koczky, že ten se smlouvou souhlasil, aniž by znal češtinu a místní poměry. I tak bídný plat však faráři uherskobrodští neplatí. Nešlo jenom o to, Koczky si stěžuje na např. v dopise z 20.2. 1643 na problém, který mu připravil rovněž hrabě s jeho zemřelým komořím, kterého se farář zdráhal pohřbít. Komoří totiž nebyl nejvzornějším křestanem, neboť jak Koczky uvádí „in statu peccati mortali decessit, ibat animo deliberato nocendi et occidendi, ad similia insolentem populum excitabat, explodi bombardas fecit, a duobus annis non fuit confessus, nulla signa contritionis dedit, sed in collo laesus mox cecidit et expiravit, sacerdotem meum pro sedando tali tumultu venientem, verbis contumeliosis affecit, violentiam eidem intulit...“⁶⁸¹ Vzhledem k trvalému tlaku hraběte se na biskupa obrátil nový provinciál Dominik Laurus s prosbou, aby faru dominikánům zachoval. Dominik Laurus si pánův nátlak vysvětluje probíhajícím sporem o kolaturu, kde on samotný předal oficiálovi doklad o tom, že právo přísluší kapitule.⁶⁸² Z dopisu je zřejmé, že bez ohledu na to, zda nárokované statky příslušely přímo klášteru či faře (což se ještě později muselo řešit), bylo množství prostředků na církevní účely nedostatečné. Laurus přičítá vinu za takový stav Lvů Vilémovi. Dominikáni se nyní začali obávat o svou existenci ve městě vůbec. Provinciál v uvedeném dopise, z něhož jsme již citovali, píše o tom, že jejich nepřátelé se nestyděli prodat obraz P.M. Čenstochovské, monstranci, zbožné dary a neobávali se roztrhat kněžské oděvy a používat je k profánním účelům (časově ovšem bez konkretizace, spíše se

metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci, s. 116.)

⁶⁷⁹ „...tot animarum millia per omnes hasce Parochias a nostris, haeresi abiurata, ad fidem Orthodoxam reducta testantur.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 10.)

⁶⁸⁰ Ibid., f. 12.

⁶⁸¹ MZA, G 436, i.č. 1356, evid 132, f. 47.

⁶⁸² „...ego tradidi originale authenticum D[omino] officiali, quo declarabatur Collaturam ad Capitulum pertinere, et sic ille causa excidit, et nobis malum minatur.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 16.)

zdá, že je to reflexe vzdálenější i blízké historie kláštera, v míře, jak ji byli dominikáni schopni postihnout). Argumentuje obrácením tisíců bludařů, takže ve městě není žádný, vyjma těch, nad kterými hrabě přimhouřil oči a chrání je.⁶⁸³ Lev Vilém však ve snahách o odejmutí správy farnosti dominikánům nijak nepolevoval.

20. ledna 1643 psal konzistoři, vzpomněl kardinála Dietrichštejna, který právo držitele panství respektoval, zatímco konzistoř se nyní chová jinak. Oznamoval, že věc předává zemskému soudu a v dopise konzistoř požádal, aby mu do rozhodnutí neučinila žádné bezpráví.⁶⁸⁴ Konzistoř hraběti obšírně odpověděla hned v únoru. Připouští nedorozumění, pokud jde o způsob investování, avšak jinak obhajuje pozici kroměřížské kapituly. Prohlašuje, že nekatolík nemůže disponovat patronátním právem, a když jím nedisponuje, nemůže je zdědit ani katolický držitel.⁶⁸⁵

I Koczký podal žalobu – ke konzistoři, kde si stěžuje na to, že mu město neplatí. Den před Kounicovým dopisem odeslala konzistoř napomenutí do Uherského Brodu, kde dokonce hrozí nejtěžším církevním kolektivním trestem – klatbou. Lev Vilém už 30. ledna obhajoval na prosbu měšťanů nejenom své poddané, ale i své právo. Uvedl, že měšťané zadržením poslední čtvrtiny desátku o celkové sumě 67 z. 30 kr., což se stalo na jeho příkaz, řešili otázku nesplaceného dluhu kláštera, který byl městu povinován částkou 217 zl. a 43 kr., přičemž to byla částka původně vyšší a měšťané část dluhu klášteru odpustili.⁶⁸⁶ Koczký, jakožto převor, však během dalšího téměř roku z uvedené částky nezaplatil nic.

O stažení dominikánů z fary se snažil Lev Vilém mj. i během osobní schůzky s členy konzistoře, konané 15. března roku 1643. Při tom si stěžoval, že byl opomenut při dosazení kněze nejenom ve městě, ale i v případech Vlčnova, Újezdce a Šumic, kde o tom spor nebyl nikdy. Dále uvádí, že i jeho předkové užívali práva podacího a on sám prezentoval Miaškowského. To, že jeho bratr Max toto právo u

⁶⁸³ Ibid., f. 17.

⁶⁸⁴ „...aber in dero obgedachter licentia setzen mir zu großen praejudicio, daß [...] auch der dorf Pfare[n] zu Wlcznov, Šumicz und Augezd (weliche nie mit der Vngerischen Brodt Pfar [...] zuthan gehabt...)“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 20.) Lev Vilém byl pobouřen, že konzistoř vztahuje své domnělé právo i na fary, kde nikdo nepochyboval o tom, že patří majitelů uvedených obcí.

⁶⁸⁵ Ibid., f. 26-29.

⁶⁸⁶ Tento obnos byl stanoven při odchodu Miaškowského a za přítomnosti provinciála i Koczkého dne 8. 5. 1642. Patrně se jednalo o plat ve prospěch města z gruntů, který musel platit každý. Konkrétně z jedenácti domů, které si nejspíše roku 1636 klášter zabral pro rozšíření svého areálu. (ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 14-15.)

prvních katolických farářů neuplatňoval, bylo způsobeno tím, že byl nekatolík. Lev Vilém se dočkal již méně příznivého postoje u konzistoře. Ta uvedla, že v případě déletrvajícího sporu přechází kolatura na biskupa, aby ovečky neutrpěly škodu. Dále vzhledem k tomu, že předkové hraběte propadli herezi, eventuální právo prezentace ztratili. Nemohou je zdědit jejich potomci, byť by byli katolíky.⁶⁸⁷ Tam se hrabě dostal poněkud do defenzívy.⁶⁸⁸ Avšak dva dny na to, 17.3. rozhoduje ve Vídni biskup Leopold Vilém⁶⁸⁹ pozměnit některé pasáže ve prospěch hraběte. Týká se to zvláště podacího práva k uherskobrodské faře. Dominikáni byli alespoň ujistěni oficiálem Karasem (19.3.), že budou moci faru držet až do nadcházejícího svátku svatého Michala, nicméně hned dva dny nato byli informováni o jejím okamžitém odnětí.⁶⁹⁰ Bylo to výsledkem přímé iniciativy biskupa, na něhož se Kounic 20.1. obrátil, aby jej ujistil, že Koczky spravuje faru pouze na přechodnou dobu⁶⁹¹ a aby bylo uznáno jeho právo prezentace.

Když biskup rozhodl, že Koczky má být neprodleně odstraněn,⁶⁹² píše Dominik Laurus 1. května nový dopis, který adresuje oficálovi, a vyjadřuje znepokojení, že po předchozím svolení k dalšímu ještě půlročnímu působení jeho řádu na faře došlo

⁶⁸⁷ „...wan sie zu die Ihrthumb der Secten Einfahren, thun, ertheiltes privilegium hinwiederumb hin dan nehmen vndt zu sich Ziehen, warnach weilen sie als VnCatholische kein recht de iure gehabt, haben sie auch Keines auf Ihre Erben, obschon sie Catholisch sein, ubertragen können. – Nemo enim plus iuris in alium quam quod habet transferre potest...“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 27.)

⁶⁸⁸ Ibid., f. 32-35. Předmětem jednání bylo mj. právo podací k faře Uherský Brod i stejný nárok Lva Viléma stran far ve Vlčnově, Šumicích a Újezdci. Pokud jde o uherskobrodskou faru, Lev Vilém trval na svém dědickém nároku. Tak jako on, i jeho zemřelý bratr se neúčastnil povstání, neztratili majetek ani práva s ním spojená. Konzistoř, zastupovaná hrabětem Roderikem ze Santhilieru a Janem Kaltschmidtem a oficiálem Kašparem Karasem z Rombsteinu, předložila Lvu Vilémovi rozhodnutí zemského soudu z roku 1516, podle kterého to byl biskup (Ollmützische Kirch), kterému po všechen čas příslušelo držení podacího práva. Držitel panství byl pouze žadatelem. Na to se prý Lev Vilém uvolil podací právo k brodské faře pro sebe již dále nepožadovat. Pokud jde o zmiňované vesnické fary, bylo hraběti dovoleno, aby doložil, že jmenované obce nabyly i s tímto právem.

U příležitosti tohoto jednání si hrabě postěžoval na uherskobrodského faráře, který odmítl pohřbít jeho zemřelého komorníka z důvodu, že nebyl dva roky u zpovědi a u přijímání a že bez přijímání také zemřel. Nakonec že komorníkovi byl pohřeb v kostele vystrojen po zaplacení pěti dukátů. A konečně Lev Vilém požádal, aby mu byl dán místo řeholníka na faru nějaký světský kněz.

⁶⁸⁹ V této době byl biskup zaměstnán především válečnými úkoly. Od podzimu roku 1639 byl pověřen vrchním velením císařských vojsk, po porážce u Breitenfeldu 2.11. 1642 se však velení vzdal. Po prohrané bitvě u Jankova 6.3. 1645 jej bratr Ferdinand III. znovu požádal o velení, když se Švédí blížili Vídni. Avšak pro neshody s Maxmiliánem Bavorským se roku 1646 Leopold Vilém velení znovu vzdal. (Obšírné údaje o Lvu Vilémovi uvádí SCHREIBER, Renate. *Erzherzog Leopold Wilhelm. Bischof und Feldherr, Statthalter und Kunstsammler*. Studien zu seiner Biographie. Disertační práce. Wien : 2001.)

⁶⁹⁰ „inter primi et secundi Decreti expeditione[m] non intercedit nisi bidui spatium[m], quo tempore nulla causa potuit a meis dari“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 16.)

⁶⁹¹ „...soll ich nicht Bergen waßgestalt die Licentia sacramenta interim administrandi [...] dem [...] Patri Dominico Koczky [...] geben, mir in Novembri vorgetragen worden...“ (Ibid., f. 18, datováno z Uherského Brodu 20.1. 1643.)

⁶⁹² Ibid., f. 38. Hrabě mu má poskytnout vše, co mu náleží za celý následující půlrok.

k revokaci takového rozhodnutí s odstupem pouhých dvou dnů.⁶⁹³ Samo o sobě by takové jednání vzbudilo u každého nepříznivou reakci. Ale vytrvalá snaha dominikánů po zachování správy fary však vyvolává otázku, jaká vlastně byla jejich primární motivace, zdali nezištně sloužit, nebo především pečovat o blaho a rozkvět svého řádu a kláštera. Řádem byli sice pastoračním, avšak neměli nahrazovat základní farní správu a být jí konkurencí.

Současně se i Koczky dovolával pomoci jinde, obrátil se na moravského zemského hejtmana Kryštofa Pavla hraběte z Lichtenštejna (1643-1648) s prosbou o přímluvu u biskupa (zde jsou, nepočítá-li výrok o patronátním právu ve prospěch kapituly, poprvé vtaženy do sporu zemské orgány, v této fázi zde hledá podporu duchovenstvo).⁶⁹⁴ Hejtman obratem za dominikány u arcivévody intervenoval.⁶⁹⁵ Provinciál byl také spolu s farářem citován do Brna ke konzistoři, která se (podobně jako hejtman a dokonce španělský velvyslanec ve Vídni, jak vyplývá z biskupova listu) postavila za dominikány.⁶⁹⁶ Biskup tak později skutečně povolil držení fary až do svatého Václava.⁶⁹⁷ Navíc nařídil, aby konzistoř vyšetřila (fleisig inquiriren), zda hrabě nezadržuje některé statky zabrané klášteru v kacířských časech. Mezitím se však výrazně změnilы poměry ve městě díky vydrancování a vypálení švédskými vojsky (5.7. 1643).⁶⁹⁸ Samotná konzistoř konstatuje, že za takového stavu neexistují

⁶⁹³ Ibid., f. 45-46.

⁶⁹⁴ „Cum miseria nostra hisce temporibus aliter sublevari non possit, nisi per benefactores nostros in quibus spes nostra et fiducia haeret, ea fiducia ducti porrigimus hunc supplicem libellum Ill[ustrissi]mae D[omina]tionis V[est]rae proponentes ei miseram Con[ven]tus nostri Hunnobrodensis, qui de facto auxilio utitur circumiacentium Parochiarum, in quibus noster labor per aliquot annos, precipue autem in conversione haereticorum apparet. [...] Ne autem miseria nostri Con[ven]tus [...] de die in dies crescat; humiliter petimus et rogamus quatenus Ill[ustrissi]ma D[omi]natio V[est]ra benigna intecessione apud suam Ser[en]itatem pro obtinendis Parochiis in ulterius tempus adiuvare velit, Promittentes non velle recussare labori, ac sudori nostro, prout nec antea recusatum fuit.“ (Ibid., f. 41.) Stále můžeme pozorovat připomínky zásluh řádu na pokatoličtění populace, které tvoří hlavní argumentační nástroj pro požadavky dominikánů.

⁶⁹⁵ Ibid., f. 43.

⁶⁹⁶ A argumentuje opět vykonanou prací svého řádu v dopise z 10.5. 1643: „Item ist Zue beobachten daß diese Religion, die gantz VhnCatholische Herrschaft, Bekerret Vnnd Zu den allein selig machenden Catholischen Glauben gebracht.“ – a poté předkládá ještě věcný argument – „die Pfarr Kürchen Zu Vngerischenbrodt nit captax ist eine Menge Volcks anzunehmen, hierZue de facto kein Pfarr Vnd Schulhauß, geschwiegen die Acker, Wieszen, Hof Vnd andern Zue Pfarr gestüfte Pfründe, so interim durch Commision herausgebracht werden mögen...“ (Ibid., f. 48.)

⁶⁹⁷ Ibid., f. 53, datováno Pasov 14.7. 1643.

⁶⁹⁸ Torstensson pronikl přes Braniborsko a Slezsko v roce 1642 až na Moravu, 14.7. se Švédům vzdala Olomouc a obsadili i řadu dalších míst na severu Moravy. Konzistoř prchla do Brna a kdo mohl, utíkal dále. Torstensson však musel putovat do Německa, kde švédské pozice ohrožovalo císařské vojsko pod vedením arcivévody Leopolda Viléma. 2. listopadu nad ním však Torstensson u Breitenfeldu zvítězil. Tak se mohl opět vydat na Moravu. 22. června jej uvítali v Olomouci, šest dnů na to dobyl Kroměříž. V souvislosti s tímto švédským pobytem byl vydrancován a vypálen i Uherský Brod. Městská rada se rozhodla město nebránit a okupantům bylo složeno výkupné. Ti však, vedeni plukovníkem Petrem Andersonem, při odjezdu s nemalou kořistí město přesto zapálili, což prakticky znamenalo jeho zničení. Za pozornost stojí, že vpád Švédů přivodil

prostředky na obživu světského kněze.⁶⁹⁹ Dominikánům je tak biskupem prodloužen termín až do následujícího svatého Jiří, tedy do 24.4. 1644.⁷⁰⁰ Avšak stejného argumentu užívá i Lev Vilém, který obsírně o celé kauze referuje v říjnu biskupovi. V dopise hovoří mj. o tom, že světský farář dokonce s několika kaplany bude pro jeho zruinované poddané vhodnější než řeholník.⁷⁰¹ Později proto biskup dopisem ze 3. prosince 1643 připomenul Karasovi, že termín následujícího svatého Jiří je skutečně konečný, a aby proto navrhl nějakou vhodnou osobu (ein taugliches Subjectum) světského kněze. Zdůvodňuje to tím, že se Lev Vilém při březnové schůzce zavázal vzdát práva prezentace brodské fary v případě, že tam bude dosazen kvalifikovaný světský kněz a že mu bude předložen originál nálezu z roku 1516. Lev Vilém nicméně s uvedeným odkladem nesouhlasil a stěžoval si, že jejich dojednání bylo změněno a prosí o neodkladné odstranění Koczkého.⁷⁰² Dále uvedl, že právo prezentace na vesnické fary má doloženo kupní smlouvou jeho otce z datem v pondělí v oktáv sv. Tří králů (13.1.) 1614.

14.4. *Jan František Venský – „jak by neúměli křesťané, ovšem spurné hlavy, k zachování zákona Páně, přivedené býti mohly“*

Konzistoři se podařilo najít požadovaného kněze v osobě Jana Františka Venského.⁷⁰³ Kounic s tímto kandidátem vyslovil souhlas⁷⁰⁴ a dokonce slíbil

útek vysoké šlechty z kraje, avšak drobnější, rytířská hledala útočiště v opevněných městech, ve značné míře právě v Uherském Brodě. (DOSTÁL, František. *Valašská povstání za třicetileté války*. Praha : 1956, s. 135, odvolává se na zprávu hejtmána hradištského kraje a světlovského pána Gabriela Serényiho zemskému hejtmanství z 27.6. 1642 – Bočkova sbírka č. 1078.)

František Hrubý vztahuje náboženský obrat v zemi do doby Torstenssonova posledního tažení na Moravu. Poté, co 6.3. 1645 zvítězil u Jankova, se mu již nedařilo. Od 5. do 15. srpna neúspěšně obléhal Brno, poté se vrhl do Rakous, ale vrátil se s nepořízenou. „Na Moravě jako by tušili nejistý konec Torstenssonova podniku; nikde se nic nehnuło; starší generace nekatolická vymírala a ustupovala do pozadí, mladá pak byla už jiná, a především zesláblá, z velké části již katolická. Torstenssonův pokus na Moravě byl posledním pokusem na Moravě o obrat.“ (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 212.)

⁶⁹⁹ „...die Stadt [...] sambt dem Schloß, Kloster Vndt Kúrchen in die Aschen geleet, der gestaltd daß sich daselbst ein Weltlicher Priester nicht mag Jetziger Zeit erhalten.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 55-56.)

⁷⁰⁰ Ibid., f. 57.

⁷⁰¹ „...also daß vermeine der Pfarrer ihnen schwerlich deßwegen, waß nachlaßen wirdt, Vnd von den zu der Herrschaft hin vnd wider im Gebirgh ligenden Vnverderb[ten] Dorffschaften gar wol so viel, alß Zu Vnderhaltungh, nicht allein eines Pfarrers sonder auch ein par Capellan darzu von nöthen, von den Pfarlichen einKommen, beybrach kan werden...“ (Ibid., f. 63.)

⁷⁰² „Vnverzogleich amovirt, Vnd ein ander qualificirter Weltlicher, So ich bisz dahin praesentiren Vnd vorschlagen werde, an sein stell substituiert Vnd realiter inducirt werdern möge.“ (Dopis biskupovi od Lva Viléma z prosince 1643.)

⁷⁰³ „der in dieser Dioeces in die 17. Jahr daß Pfarrambt in unterschiedlichen orthen, nit ohne sondere fruchtschaffung versehen...“ (Ibid., f. 73-74, dopis odeslaný biskupovi.) Současně zde konzistoř poskytuje ordináři podklady, dokazující právo kroměřížské kapituly (opis půhonu z roku 1516 zatím neměl k dispozici, vzhledem k obsazení Olomouce Švédy, jak o tom vypovídá dopis zemského písaře Jakartovského Karasovi ze

zaopatření i pro kaplana. V tento moment se zdálo, že je vše konečně v pořádku. Za několik dnů však konzistoř opět přilila oleje do slábnoucího ohně konfliktu, když prohlašovala v dopise Kounicovi, kde slibuje onoho kvalitního kněze, že podací právo přísluší konzistoři i s vesnickými farami.⁷⁰⁵ Lva Viléma toto znovu pobouřilo, jak ukazuje jeho dopis biskupovi, kde jej prosí, aby se kolatury nad vesnickými farami zřekl, aby v budoucnu nedošlo ke sporům.⁷⁰⁶ Narovnání tak bylo opět v nedohlednu, naopak se schylovalo k ještě horším časům.

Ze záplavy dopisů mezi jednotlivými subjekty můžeme zmínit psaní Kašpara Karase biskupovi, odeslané 26.2. 1644. Tam oznamuje, že konzistoř nechala pátrat v zemských deskách, aby zjistila, zda ve vkladech není o podacím právu zmínka. V roce 1506, při obdarování Jana z Kunovic, respektive vkladu roku 1508, se o podacím právu nehovoří, ani pro město, ani vzhledem k vesnicím, příslušejícím k dominiu (které byly ostatně přikoupeny až později). Je zmíněno až při vkladu roku 1614. Karas to vysvětluje pro dobu příznačně: „Zuegegen aber in der einlag ist Anno [16]14 tempore haereticorum, da derselbe Gewaldt nach Immer floriret, daß Ius patronat[us] expresse tanquam haereditarium außgesetzt wirdt...“⁷⁰⁷

Biskup na poslední chvíli potvrdil odvolání Koczkého a volbu Venského⁷⁰⁸ a ten byl 30. dubna 1644 skutečně instalován.⁷⁰⁹ Město mu vykázalo k prozatímnímu užívání dům ve městě, který patřil dříve Zástřizlům a nyní byl prázdný. To byl začátek května 1644. Je otázkou, nakolik byl nově příchozí farář do místních problémů vůbec zasvěcen, poněvadž se jeho počínání nijak nelišilo od jeho předchůdce, ba bylo mnohem neústupnější. Venský se prakticky ihned po svém příchodu začal shánět po příslušných důchodech, po polích, která patřila kostelu a faře, zahradách, a ovšem i po desátcích – a začal je vyžadovat. Měšťanům, kteří byli stále zvyklí odvádět nejvýš třicátek a desátkům se bránili, od počátku nevěřil (oni přirozeně argumentovali dohodou, kterou uzavřeli s Miaškowským, o ní se však Venský vyjádřil – „Dicta conventio nec mentionem facit trigesimae, sed dicit talem

dne 9.1. 1644 (ibid., f. 80), ale Tasovu investituru již měl (ibid., f. 82-83). V jiném listě konzistoře čteme o Venském, že se jedná o „Einen Wohl Verhaltenen Pfarrer, so beider Sprachen wohl kundig Und Eines gutten Lebens Vnd Exemplarischen Wandel...“ (ibid., f. 98.) V archivu se dochovala i Venského žádost, adresovaná Karasovi (ibid., f. 78).

⁷⁰⁴ Ibid., f. 97, dopis z 2.3. 1644.

⁷⁰⁵ Ibid., f. 98 – koncept odpovědi konzistoře hraběti 12.3. 1644 Vídeň.

⁷⁰⁶ Ibid., f. 99-100.

⁷⁰⁷ Ibid., f. 93.

⁷⁰⁸ Ibid., f. 103 (dopis z 22.4. 1644). Konzistoř propadala už nervozitě, když čas nástupu nového faráře se neúprosně blížil. Proto poslal Karas 6.4. biskupovi naléhavou žádost (f. 102).

pecuniam dari za obilí snopní – Ex supra scriptis ad oculum patet eos veritatem opprimere“.⁷¹⁰ Své domnělé právo se rozhodl uplatňovat ovšem způsobem, který musel nutně narazit na odpor.⁷¹¹ Měšťané uvádějí, že třicátek byl odváděn i katolickým farářům a „toliko, když se někdy trefilo špatná úroda na poli, že se s nimi narovnání stalo, a na penězích některý zl. přidal. Jako také po ten minulý, po mnoho let, pořád prošlý čas, když páni převorové prvnější, za faráře jsou uvedeni bejvali, a faru tu drželi, za takový obilný snop na místo obilí na jistú sumu peněz smlúvu na pergameně psanú učinili, a na takové přestávali, a nikdo žádný páni faráři na desátý snop se nepotahovali, nýbrž na třicátém přestávali, také odtud podstatně náležitě se vychovávali“.

Farníci žádali hraběte o pomoc. „Tak abychom my chudí lidé, spálení a nanejvýš zruinýrovaní (nemajíce téměř větší naděje po Pánu Bohu, jako k tomu obilíčku, že bychom zase odtud dále sobě pomalu pomáhati a se vyživovati mohli).“⁷¹² Venský měl mít, jak to měšťanům tvrdil, doklad, že „pánům farářům desátý obilný snop vždycky náležel a dáván bejval, pročež že i on jej mítí chce, a jináče přijímati

⁷⁰⁹ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 149.

⁷¹⁰ „Podli bedlivého vyhledání a osob starožitných se doptání, strany věci zádušních, k kostelu dolnímu přináležících: což se tak z kšaftův vyhledati mohlo, nejsouce všechněch věcí před rukami pro nynější nebezpečné časy.

K dolnímu kostelu

Roli: A[nn]o 1606 po nebo[štíku] Janovi Kohlovi v Trávníc[kém] poli u Chrástky 1 čtvrt; 1612 po nebo[šce] Anně Urbance polulání pod Kučovy; 1621 po nebo[šce] Kateřině Obračnej v Šumickém poli 1 čtvrt; 1623 po nebo[štíku] Václavovi Petruželkovi pod Kučovy 1 čtvrt; item po Mikulášovi Tajdovi z Havřic v Kojinách 3 čtvrti; 1639 nad stavem havřickým 1 čtvrt; 1644 nad Skákavcem nad havřickou 1 čtvrt; item na Láních 2 čtvrti; Item po nebo[štíku] Mikulášovi Tajdovi z Havřic v Kojinách 3 čtvrti;

Farní role:

Pod Královy vedle Řemenáře niva; v Šumickém poli vedle Štěrbovy 1 čtvrt; Nad Trdlovem lán, avšak se neví jakým právem náleží, nejsouce vyhledáno, jakž správa dána od starých lidí.

Zahrady k kostelu:

zahradá pod Lysou horou Jonášovská; druhá nad Rybníčkem nad zelnicemi i ze včelínem; stodola Zelovská pod městem

Na penězích k dolnímu kostelu

Anno 1619 od nebo[šky] Zuzanny Hanzlovy 10 zl. mor.; 1620 od nebo[šky] Anny Janečkovej 10 zl. mor.; 1622 od neb[oštika] Mikuláše Kovandy 10 zl. mor.; 1632 od neb[ošky] Maruše Heblenky 10 zl. mor.; 1639 od nebo[šky] Lidmille Ondřejkovej 10 zl. mor.

A nejsouce nyní v tyto nebezpečné časy Register před rukami, nepochybně mohlo by se nětco více vyhledati při volnější chvíli.

Strany desátku obilného: Poněvadž se předešle pánům převorům, kteříž za faráře zůstávali, podle narovnání třicátý snop spravoval, to se smlouvami prokázati může.“ Zde je na listinu Venského rukou připsáno citované: „Dicta conventio nec mentionem facit trigesimae...“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 106, datum 10.7. 1644.)

Je pozoruhodné, že v soupise figurují odkazy farnímu kostelu i z dob heretických. Zde se církevní instituce nevzdává toho, co bylo darováno nekatolíky, zatímco ostatní právní akty jsou neplatné.

⁷¹¹ „...prve nežli se k nám přistěhoval, snad vida naši resignaty, nic se jemu nelíbilo; potom několikrát se ohlásil, že nás k outratám a škodám snadno přivede...“ (Ibid., f. 148, I. listopad 1644 – dopis města Karasovi.)

⁷¹² Ibid., f. 108.

nemíni“: Venský si zřejmě sliboval od desátku více i za těch okolností, že by se musel o odevzdané obilí starat a z velké části prodávat. (Patrně mnoho času a sil stálo vesnické a maloměstské faráře vlastní zemědělské hospodaření nebo výběr naturálií, i to se nutně muselo odrazit na jejich pastorační aktivitě.) Farníci poukazovali, že na okolních panstvích se desátek neodevzdává a někde dokonce dávky činí menší podíl, než je třicátek.

Venský se sháněl po důkazech a vyslyšel pamětníky, totéž činila i městská rada. Tak byli 11. července 1644 v přítomnosti hradištského a kroměřížského děkana a strážnického faráře vyslechnuti pamětníci Mikuláš Výhleda, Eliáš Řehořův a svědek výpovědi již zemřelého brodského primátora Martina Arthopaea, dominikánský převor. Tito muži vypověděli, že dříve byl odevzdáván desátek, který směnil za třicátek luterský farář, vzhledem k tomu, že mu snopy svázeli velmi neochotně a obilí hnilo.⁷¹³ K tomu podalo město vysvětlení.⁷¹⁴ Již 15. července 1644 podal Venský v této věci na měšťany žalobu u konzistoře, která se ochotně zhostila role soudce. (Lev Vilém, vzhledem k nemožnosti dohody s konzistory, ji naopak později

⁷¹³ „Primus est Nicolaus Wyhleda, vir cath[olicus] 78 annorum qui interrogatus ad conscientiam suam fatet[ur] Decimam dari solitam fuisse, sed a quodam Praedicante Luth[eraneo] ob difficultatem vecturarum, in trigesimam ea conditione, ut ei hanc conveherent, mutata fuisse.

2dus. Elias Rzehorzuw Annorum 56, fatetur se audivisse a suo patre Decimam dari solitam, cum autem noluerint cuidam Praedicanti decimam convehere et iam ipse cerneret frumentum putrescere in campis fecit pactum ad trigesimam tali conditione ut eam illi conveherent. [...]

Senatus hactenus solvit Decimas praedecessoribus meis quasi esset trigesima et interim ipse accepit trigesimam.“

(Ibid., f. 110.)

⁷¹⁴ „V 1. punctu, že těmž osobám p[ánům] měšťanům dobře povědomo jest, že dvůr obecní od starodávna ku potřebě obecní se užíval... Takž také, jakž se starejší rejstry purgrechtními prokázati může, dům ještě postavený, na němž Židovka Buchtova nyní jest, fara bývala a ten jest na druhé straně domu toho dvoru obecního.

V druhém punctu, tolikéž že jim netoliko povědomo není, a býti nemůže, nýbrž ani žádný na celém panství se nenajde, aby to jináče pamatovali měl, nežli že, vždycky třicátý a ne desátý snop obilný pánům farářům se dával. Tolikéž i z vinohradů (jakž obdarování města toho lípe potvrzují), ze všech vinohradův ne faráři, ale k městu, i se všemi případnostmi náleží.

V třetím punctu že tolikéž těm osobám povědomo bejtí nemůže, aby kdy jaký dům k faře poručený bejtí měl, nebo rolí, stodoly, zahrady, štěpnice, vinice, louky, potoky aneb řeky, i jiné případnosti, kromě těch, jenžto jsou některé kúsky rolí, zahrady, prve již na papíře odvedeny a o takové jest rozepře mezi p[anem] převorem a p[anem] farářem. Avšak, co se zahrad, k klášteru odprodaných dotějče, ty od starodávna k faře nebyly, toliko nedávných časů, jedna se byla koupila, druhá frankovská byla obecní.

V čtvrtém punctu: cokoliv se vyhledati mohlo, to panu faráři všecko na papíře zepsáno a odvedeno jest.

V pátém punctu: jináče není, než že ex officio nám dáno bylo J[eho] v[ysoké] a k[nížecí] M[ilos]ti biskupa /titul/, aby spolu s panem farářem našim takovej desátek vytkli a na jiné místo takové obilí skládali, aneb všichni svý i z desátkem domů zvezli. Avšak, že těm osobám vědomo jest, že mnohokrátě při panu faráři toho pohledávali, ale ničeho získati nemohli. Až naposledy, když pan farář na některý den, snad pro strach nepřitele ujel, chudí lidé taky, jakž od starodávna spravovali, v jisté místo jim byli povinni, 30. kopy jsou zvezli. A zvláště jmenujíce nám naposledy den, však sám se nepostavil a ani žádnému na svém místě neporučil, nýbrž za některý den, nepochybně hledajíc k nám přijeti, od nás do Hradiště ujel. Na něhož sme 3. i 4. neděle na něj účekávali, však sme dočekati nemohouc, takové obilí sklízeti dáti musili. Co pak víceji týmž osobám povědomo

zažaloval u zemského soudu, což bylo v souladu se zemským právem, kdy zemskému soudu náležely všechny spory v souvislosti se zemskými deskami, to znamená i spory o patronátní právo.)⁷¹⁵ Konzistoř požadovala od měšťanů doklady o jejich tvrzení a některé předvolala k výslehu. Ti ovšem i tam opakují to, co si pamatují a na čem trvají.⁷¹⁶ Konzistoř nařídila předběžné opatření dne 22. července 1644: „...das man den Pfarrer Zu Vngerischbrodt nit die dreiszigste, sondern Zehende garbe von allen getreidt Vndt Ernden zu geben schuldig.“⁷¹⁷ Farníci měli spory řádně evidovat a svézt na určité místo, kde měly být až do předpokládaného vyřešení sporu.⁷¹⁸ (I dominikáni, zbaveni již fary, se stále snaží vyřešit svou majetkovou situaci.⁷¹⁹ Je možné, že v této souvislosti nebo v souvislostech předchozích sporů pobývali v klášteře císařští komisaři k prozkoumání jeho aktiv.)⁷²⁰

jest, na jich dobré svědomí pro vyjevení pravdy toho tejtó a pravdu vyjeviti se nestíží.“ (Ibid., f. 112-113.)

⁷¹⁵ Srov. SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 150.

⁷¹⁶ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 151-158 (protokol o výslehu svědků 3. října 1644 – tehdy se dostavili spolu s Venským. Byly jim položeny otázky ohledně budovy fary v minulosti, třicátku, k faře příslušejících polí a nemovitostí a posledních plateb. Ohledně snopu vesměs vypověděli, že si pamatují třicátek.

⁷¹⁷ Ibid., f. 120.

⁷¹⁸ Farníci toto ale nedodrželi, jak vypovídají pozdější Venského „Notabilia causae cum Hunnobrodensibus.“ (Ibid., f. 168.)

⁷¹⁹ „In tanta desolatione Conventus nostri Hunobroden[si] in Cineres nunc redacti, Confugeram meo et totius Religionis nomine ad [...] episcopum [...] iuvamen, tutelam et protectionem implorans, qui paterno vultu et auribus nostras excipiens preces per [...] Generalem Vicarium et Officiale[m] vel per ipsum destinandos Commissarios Causam et Causas serio examinari praeceperat. Cum igitur [...] ab Ill[ustriss]imo D[omi]no Officiali destinati sint Commissarii, et iam favente divina benignitate huc descenderint, ego Fr[at]er Dominicus Koczky [...] meo et Con[ven]tus mei nomine haec infrascripta puncta examinanda, scripto praesenti propono.

Requirimus

1o Prata nostra a Carolo Regis Bohemiae primogenito, et Marchione Moraviae donata Con[ven]tui, vulgariter dicta (Louky Mnišské) quae possideatur ab [...] Comite de Kaunitz et Civibus H[unno]Brodensibus.

2o Prata et hortos, agrosq[ue] una cum Molendino a Joanne Hertlino, quondam Rectore perpetuo Eccle[sia]e H[unno]Brodens[is] possessores horum sunt Cives H[unno]Brodens[es].

3o Clenodia Ecclesiae nostrae videt[ur] Calices, Monstrantiam, quam per eosdem venditam esse scimus Cruces, Cassulas et ornamenta nostra quondam Celeberrimae Eccl[esi]ae quae ex Con[ven]tu per Cives ablata dicimus quandoquidem in archivo Praetoriali H[unno] Broden[si] aliqua iam inventa et extradita sunt, pluraq[ue] hucusqu[e] detinentur

4to Requirimus Legata piorum hominum, eorumq[ue] antiqua et nova instrumenta, quae a Civibus non sine maximo nostro damno detinentur, illis horum fructum pro nunc Capientibus.

5to Requirimus instrumenta Sigilli Regum Poloniae et aliorum Principum roborata, quae ab eisdem detinentur.

6to Requirimus Memorialia Con[ven]tus nostri seu antiquarum fundati[o]num monumenta, quae ab eisdem habent[ur] no[n] vane dicimq[ue]

7to Petimus eosdem examinari de Caeteris bonis immobilibus ab antiquo ad Co[ven]tum spectantibus

8to Requirimus ab eisdem antiqua Memorialia Iconis Beatissimae Virginis Mariae ex nostrae Eccle[sia]e venditae, quae nunc est Czastochovien[si]s, quae (quibusdam eorum fatentibus) in Archivio Civitatis habentur.“

(Uherský Brod 11.7. 1644, podepsán Dominik Koczky, ZA, i.č. 2008, sign. Bb 26, kart. 407, f. 15-16.) Dále je ve složce: „Depositio relationis Civium Hunnobrodae examinatorum in causa bonorum mobilium et immobilium ad conventum PP Praedicatorum pertinentium.“ Zde jsou výslechy pamětníků z července 1644 ohledně tohoto majetku. (Ibid., f. 18-19.)

⁷²⁰ „Eodem an[no] [1644] mense Iulio fuerunt missi com[miss]isarii a sua maiestate caesarea ad inquirendum de

Následuje další vlna korespondence mezi zainteresovanými stranami, kde každá předkládá své argumenty. Měšťané, ačkoliv byli s hrabětem mnohokrát sami ve sporu, se nyní plně svěřují pod jeho ochranu. Toto se Venskému nezamlouvá (semper obijcient non se posse aliquid absque illustrissimo Domino comite vel facere vel ad quaestia respondere).⁷²¹

bonis conventus nostri Hunno Brodensis qui hic exstiterunt tribus diebus.“ (*Monumenta Conventus*, f. 27.)

⁷²¹ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 125-128. K tomu dodal i materiál z výslechu: „Majíce já od V[áš]i M[ilosti] několikero poručení, abych se svědky zaopatřil v příčině desátku farního kostela města Brodu Uherského, i potomkům mým aneb sucesoribus k újmě a in praejudicium ničehož nečinil, v tom sem se byl věrně choval, i jisté svědky V[áš]i M[ilosti] v spisu přednesl, načež V[áš]i M[ilosti] jménem J[eho] v[ysoce] o[svícené] a k[nížecí] M[ilosti] Leopolda Gulielma, arciknížete rakouského /titul/ jakožto biskupa olomouckého: purgkmistru a radě města Brodu Uherského přístně byli ráčili poručiti, aby oni se mnou všechny desátky vytkli, a na jisté místo svezli, aneb všeckno i s desátkem do stodol svých vytknutí sklídili, až do vyjití pře.

Takové pak poručení týž purgkmistr a rada na hřbet jsou sobě položili, aniž svými documenty – jak jim poručeno bylo – se postavili, i na mnohé mé prozby a vyhledávání žádných farních jako i kostelních rolí, zahrad, vinic, luk, platův a jiných případností, ani kdo by ty užitky, jak kostelní, tak i mé užíval, ukázati nechtějí a já, odkud bych živ byl, nenacházím.

V[áš]i M[ilost] ve vší poníženosti pokorně prosím, že níže podepsané osoby k právnímu přeslyšení povolati a jich právně k vypovědění pravdy a následující artykule přinutiti ráčíte.

1. Proč jich opatrnosti páni spolu se mnou na přístně V[áš]i M[ilosti] poručení desátku vytejkati nechtěli (poněvadž neobyčejná věc jest třidcátek dávati, odkad by takové nadání měli, jejich jest věc prokázati), dokonce vědouce, desátek dáti povinni jsou a že za toho jisté důvody mám).
2. Proč mně místa neukazují, kde od starodávna dům farní i s školou stál, a proč na gruntě farním dvůr obecní sobě založili? K tomu v zahradě za týmž dvorem asi sedm chaloupek, v nichž na tento čas Židé bydlí, a osmou, v které mistr popravni zůstává, vystavěti dopustili? Proč mně náležitěho obydlí nedávají? než jak na posměch od kostela v druhým, velmi hrubě vzdáleným konci města do jakýsi chatrný, nečistý chalupy, jenž jest na oboření, vstřčili, tak že dále mne hoferství okázati nemohli, leč by mně do nějaký dědiny vyhnali.
3. Proč rolí, zahrad, vinic, dvorů, stodol, luk, potoků, platův a jiných případností, i užitkův, k faře města Brodu Uherského náležejících, po mým mnohým vyhledávání a hned půlročním čekání mně pořádně ukázati, a ty, kdo by z toho ze všeho užitky letos bral, jmenovati nechtějí.
4. Proč páni města Brodu Uherského některé zahrady a příležitosti farní k klášteru s[vatéh]o Dominica v témž městě Brodě Uherském prodali, a list s visutou městskou pečeti na to jim dali, v němž se zavázali, že za to nětco lepšího k faře dáti chtějí, co by pak to lepšího bylo, mně neukazují?
5. Proč legata starodávni i nová, nimaž nětco k faře, kostelu farnímu, špitáli et ad alias pias causas poručeno jest, neodkazují, a co těch, kteří toho užívají, nejmenují?
6. Proč kostelní rolí, vinice, louky, zahrady, platy a jiné od starodávna, i od paměti lidské náležející užitky neukazují? a zdali o takových farních a kostelních, i špitálních neb ad pias causas poručených rolích, loukách, zahradách dvorů, stodolách, domích, vinnicích, štěpnicích, potocích, platích a jiných případnostech i užitcích, nějaké paměti psané aneb od starších slýchané, neb per traditionem přijaté, mají, o nich slyšeli, aneb viděli?
7. Proč třidcátek bez vytejkání mýho, jak co kdo chtěl, svezli? Jaká to spravedlnost jest? Poručení měli všickni, kteří sečí, aby obilí své sečtli, a do rathauzu postavíc se, oznámili, jak mnoho kdo všelijakého obilí, a co by třidcátka přišlo, na cedulce sepsanej třidcátek, který by do stodoly vésti měli, jednomu každému dali, nejsem povinen věřiti, že věrně z nejlepšího obilí všickni třidcátek svezli.
8. Proč jich opatrnosti páni se mnou nevyjeli a všech hranic polí jejich, i zahrad, na nichž se oře a seje (jsou za pořádně uveden) neukázali?
9. Kteří a komu jsou literáti, hospodáři farního kostela, i hospodáři špitální z rolí, zahrad, štěpnic, louk, vinnic, z platů a jiných obventí počet činili a nač takové důchody a užitky ad pias causas náležející, vydávali, a užitky letošní, kam se děly, anebo kdo jich přijal?
10. Jsou-li některé rolí, zahrady, vinnice, v nichž se snopný aneb desátek bráti měl, odcizené, skoupené neb pobrané, takže by possessores a držitelé více z nich snopního aneb desátku spravovati nechtěli, kde, v kterých místech, jak mnoho se jich nachází?
11. Kam jsou dali poklady farního kostela, po vyhnání katolických kněží, jako jsou kalichy s svými

Farář Venský se, nehledě na jeho povahu a neobratnost či necitlivost v jednání, nacházel od prvních okamžiků pobytu v Uherském Brodě v obtížné situaci. Město bylo dlouhodobě decimováno a poslední pohroma v podobě spálení města Švédy ještě citelně doznívala. Rovněž vrchnost, která se v tomto sporu postavila za město, občany nijak nešetřila z hlediska odvodů pro sebe a navíc jim stále více konkurovala v podnikání a v podstatě je dotlačila do pozice vesnických nevolníků.

Měšťané neradi přiznávali své závazky a majetky, které patřily k farnímu hospodářství. Sami však, jak ukazují výpovědi, měli o dřívějších povinnostech jen mlhavé představy, navíc došlo k různým přesunům. V místě, kde dříve stávala fara a škola, jak tvrdil Venský, založili obecní dvůr a dovolili, aby bylo v zahradě postaveno osm chaloupek, které s výjimkou jedné, kde bydlel kat, obývali Židé (podle výpovědi Karla Kyčky fara i škola byly naproti obecního dvora, který na daném místě stál již od starodávna). Venský nebyl schopen zjistit, kam jde užitek ze zboží určeného pro špitál a na zbožné účely („ad pias causas“). Stejně tak se sháněl po kostelním mobiliáři, včetně nejzákladnějších bohoslužebných potřeb. Stěžoval si i na špatné ubytování, které měl místo fary,⁷²² přestože se mu hned v roce 1644 začala stavět fara nová a to v sousedství farní budovy prodané v roce 1563 (tak se alespoň vyjádřil ve výpovědi před konzistory jmenovaný primátor Karel Kyčka).⁷²³

František Hrubý připomíná, že měšťané se nedali zastrašit hrozbami klatby a jiného strašlivého strestání a cituje jejich slova adresovaná Lvu Vilémovi: „...ve všem tom

přípravami, ciborium, monstrantia, ornáty, potřeby a ozdoby oltáře i kostela, neb jsem dokonce pustý kostel farní přijal, a proč potřeb kostelních zjednati a kostela vnitřně opravití nechtějí?

12. Mají-li jaké paměti, buď psané aneb per traditiones, od prvnějších oustně přijaté, neb slyšané, kdy farní kostel v městě Brodě vystaven jest, jak mnoho kněží při něm bylo, jaké důchody měli, aneb odkad by vyživováni byli, na kterých místech bydleli a s jakou by fundati špitál vystaven byl. Aby dokonce, což by k újmě kostela farního aneb špitáli, nic nezamlčeli nebo jak by se něčto našlo, v čemž by pravdu skrejvali, že bez skutečného trestání a náležitého zahanbení zanechání nebudou.

13. Proč rectorovi školnímu a varhaníkovi platu a služby (kterou prvnějšímu Jacobo Ignatio Getzka a Joachimo Francisco Puluerario, též varhaníkům předešlým jmenovitě Mathaeo Libertino a Maximiliano Korinsky) zmenšili, a tak, jak jim platili, nynějším platiti nechtějí?

14. Proč rector, varhaník a mládenci školní po hoferství se potloukatí musejí, a škola náležitá se jim nedá?“ (Ibid., vložený list, f. 126-127.)

⁷²² Ovšem toto si z nabízených možností sám vybral. (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378 f. 134-135, odpověď města Venskému z 10. října 1644.)

⁷²³ „Přebtížně takový stavení v tyto přetěžké časy nám vzdělávati přichází, již jednoho krajcaru nevíme na týž stavení kde vzíti pro špatný a zemdlený důchod obecní, ani matérie, totiž cihel, vápna, dříví, šindele, desek a jiných potřeb k tomu stavení potřebných shledávati postačiti nemůžeme a jsouce prve od pánů kreditorů o interesse zadržalé tuze upomínání a s těmi reštanty nevědouce sobě, co pověděti. A poněvadž se zima přibližuje a téhož stavení nikterak možné není letos dostaviti, on pak vidouce sám a rozumějice tomu, nepřestává na nás každodenně i na kazatedlnici často žehrati a napomínati, že v tom domě, v kterémž obydlí svý má, on zimovati nemůže, jsouce jemu v něm těsno, chtíce od nás, abychom jemu na zimu jinej dům vyhledali.“ (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 210, odk. na MZA, G 436, i.č. 1357, kart. 133, f. 255-257.)

více pro respekt jsme činili, zvláště když se nám hroznou klatbou pohružky činily, a nikdá v právní odpovídání sme se nevydávali a vydati se nežli tu, kdež náleží, při Jejich Milostech páních stavích politických nemínili, a majíce vrchnost nad sebou, bez povolení vrchnosti učiniti toho nikterak nemohli“. K tomu měšťané dodali, že vše toto: „nám, též předkům našim, jest věc neslýchaná“.⁷²⁴

Co se týče farních důchodů, měšťané sepsali to, o čem věděli a to dali farářů. „Obzvláště poněvadž od Jeho Milosti pana officiála /tytul/ nařízení páni kommisari tehdáž, když se na důchody klášterské bedlivě vyptávali. Při tom časi taky i na důchody farní vyptati se neopominuli tu, což tak komu povědomo bylo, oznámeno jest. A poněvadž pak některý fary rolí, zahrady a jiné posvátní věci, předešlým pánům farářům odvedené jsou, jichž předešlý náš pan farář a převor se ujímá, jakoby klášterský a ne farní byly. – Nám nesluší z moci jich jemu vydírati. – A poněvadž račte bejti z počtu jeden pan commisař: Račte se o to přičiniti, aby se to spíše vykonalo. – Co se pak obydlí V[aší] Milosti dotejče, jsouce téměř celé město vypáleno, kromě některých dosti málo v počtu chalupách: – Račte moci snadno souditi. Nelíbice se V[aší] Milosti žádný ty domy, který sme hned s počátku ukazovali, že mimo ten dům, na němž nyní zůstávati račte, do dokonání a vystavení fary, pro spálení města kde jinde ukázati nevíme.“⁷²⁵ V pramenech nemáme doloženo, ale nepřímou z nich plyne, že Venský musel mít ve městě spřízněné osoby, které mu poskytovaly informace, poněvadž písemné doklady nebyly prakticky žádné. Jednalo-li se již o pevné katolíky nebo pochlebníky, nelze se dovítit. Zcela určitě však nebyla městská komunita jednotným šikem čelícím farářům.

Když Venský zjistil, že jeho listy, byť dojemné a psané vytříbeným slohem (ovšem i rukopisem, který vypovídá o jeho zvláštní povaze)⁷²⁶ nedosáhly očekávaného

⁷²⁴ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 211.

⁷²⁵ Kučera uvádí, že farou byl učiněn malý domek, který vzala městská rada židu Baruchovi. Až když Švédové město zdevastovali, byl mu nabídnut mihalovský dům v Nivnické ulici. Ten se Venskému však vůbec nezamlouval, neboť prý byl chatrný, špinavý a zamřížovaný, prý více podobný žaláři. Proto si pronajal na své náklady ve městě jiný byt u jednoho vznešeného měšťana. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 248.)

⁷²⁶ Jeden z nejdojemnějších dopisů napsal později 31.12. 1644 „Domini Hunnobrodenses una cum Illustrissimo Domino Comite de Kaunitz videretur despecta mea persona tyrabbisare non enim me tractare cessant ut tubulum subulcumque quorum lacerum foetidumque longissime ab ecclesia situm hospicium possideo omnique ex parte a permanente pluvia vexor. Unicum et hoc sordium est hypocaustum, est ne pro me vel altero meo coadiutore vel pro familia in studiis recitatione Breviarium aliisque semper impeditur. Sicut fossore piscinarum lutum totius civitatis, pro dolor, risui expositi saepius in die, modo hoc alio coacti eundem ad templum, togati pervadere cogimur. Vestes putrescunt, tempus consumitur, status ecclesiasticus spernitur. Nunquam ab ipis perfidi Haereticorum praedicantes ita fuerunt despecti hancne mercedem reddet ecclesia Christi assiduis laboribus exhaustis operariis videt bene sudores meos, videt fatigata pectora, viscera dolentia. Non negabunt

účinku, rozhodl se v září osobně navštívit v Brně pobývající konzistoř. Ještě v Uherském Brodě ostentativně během bohoslužeb předložil dopis, který sebou odnášel a odcestoval. I po návratu jeho stesky nekončí, členům městské rady údajně nadával každou neděli s kazatelnou do zlodějů a svatokrádců,⁷²⁷ současně si stěžoval i na místní Židy. Měšťané se pokusili vysvětlit situaci i přímo konzistoři, jmenovitě poctivě jednajícímu oficiálu Karasovi. Mimo jiné prohlásili, že začali stavět faru a na tento účel již poukázali několik set zlatých.

Nebyly to ovšem jen farní příjmy, Venský byl skutečně horlivý kněz a i v této věci radikální. V jeho návrzích se mísí potřebné reformní požadavky s iracionálními opatřeními, která by ve svém důsledku rozeštvala celé farní společenství, když hodlal zavést systém kontroly výkonu náboženských povinností, který se rovnal donášení na ty, kteří je neplnili.⁷²⁸ Není divu, že se Venský ocitl velmi záhy

hostes. Plantare videam in loco quercubus et stipitibus consisto periculis [...] laborii sit, experti noverunt. O genera barbara o gentem ingrata.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 166-167.) I v dalším dopise si nechápavě stýská: „Volunt ut ego ab ipsis dependeam et non ipsi a me. Denique nullam possum in iis firmare ecclesiasticum ordinem in omnibus se mihi opponunt, impune praecepta Dei et ecclesiae frangunt.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 168.)

⁷²⁷ Ibid., f. 131-133 – stížnost měšťanů na faráře adresovaná Lvou Vilémovi 10.10. 1644. A kněz je nešetřil ani v dopisech svým představeným („sunt homines divinarum rerum fere omnes penitus ignari, durae cervicis, nullam in rebus ecclesiasticis praestant, oboedientiam nullam, si eos accusem, administrant justitiam, impune leges Ecclesiae Catholicae transgrediuntur“ (f. 141-144.)

⁷²⁸ „Co se kostela farního města Brodu Uherskýho dotýče: Jest velmi, jakž se očitě spatřuje, nečistý, nerovný, oltáře nahé, jeden sotva čím máme přikrytí a to dosti bídně, jedinký jest kalich, jeden portail, dva červené setřené ornáty, není bílýho, zelenýho ani modrýho, žádnýho ciborium, žádnýho pluviale ani sukničky ani komžičky pro ministranty, ani crucifigu pro procesí, ani kaditedlnice, ani jiných potřeb a ozdob oltářů kostela. Kostely pak v dědinách sotva od synagog židovských vnitřně rozeznáné býti mohou, leč krom chatrného oltáře, a že někde leckdes kousek z strhaného obrázku leží aneb visí, dokonce žádný i potřeb ani těch křitedlnice nemají, mimo jeden kalich v bezoltářním kostele vlčnovským. Kostel v dědině Hradčovicích neohražený, více dřív v střechě má než šindelů, všech jiných věcí obnažený, aniž se v něm sloužití může a tři dědiny náležející k němu, dokonce žádného důchodu mně dáti nechtějí.

Pořádně tehdy aby všecko šlo, potřeba ukazuje:

1. – Aby se všechny kostely uvnitř i zevnitř zopravily, a kde potřeba ukazuje ohradily, vydláždily, vyličily.
2. – Aby se oltáře podle možnosti spravily, odily, ozdobily. Kalichy, ciboria pro zachování Velebné svátosti, portailia, ornáty, alby, komže, missály, agendy, křitedlnice, crucifixy a jiné k ozdobě kostelů potřebné věci zjednaly.

Aby pak ty věci spravené býti mohly, nechť se bedlivě pohlídne:

1. – Kde jsou legata stará, i vnově učiněná, jimiž něco k kostelu tomu neb onomu vel ad piam causam poručeno jest, při tom nechť se pohlídne do knih urburních a horenských.
2. – Aby kostelné rolí, louky, vinnice, zahrady neb štěpnice, platy a jiné od starodávna náležející užítky na papír uvedli, a očitě, kde co leží v kterých místech, ukázali.
3. – Kdo vosky z krajinných vinogradů, kteréž ročně povinni jsou dávatí, přijímal.
4. – Kdo přede mnú předešle peníze míškův kostelních, a co jinšího tak přicházelo, k sobě brával.
5. – Kam jsou se v těch čtyřech punktích obsažené a jiné důchody dívaly, kdo jich přijímal, komu počet činili. – V tom se velká nepravost děje. – Co by z těch důchodův spraveno býti nemohlo, nechť farníci, čímž povinni jsou, zbirku učiní.

Již, jak by neúmělí křesťané, ovšem spurné hlavy, k zachování zákona Páně, přivedené býti mohly.

1. – Aby cechové při městě, i jinší, kteří v cechu nejsou, jako i lid v dědinách na desátky rozdělení byli.
2. – V kostele aby na jistých místech ouřadové, cechové a jiní lidé sedali pro lepší jich spatření, kdo by v

v postavení Koczkého. Dne 28. ledna 1645 poslal k faráři Lev Vilém svého majordoma (aulae praefectum) a ten v přítomnosti vážených mužů města mimo jiné řekl, že se diví jeho hrubosti. Dále mu po něm hrabě vzkázal, že nechává vyslychat farníky ve městě i na vesnicích, aby uvedli, jakou křivdu jim způsobil.

Spor je provázen opět kuriózními událostmi, jejichž smysl je podivný. Například Venský si stěžoval, že 30.1. 1645 do jeho obydlí během bohoslužeb a s vědomím hraběte vnikla hraběnka Benigna Kassenská z Ořechova (femina haeretica) a prohledávala všechny pokoje.⁷²⁹ (I v souvislosti s touto ženou, od níž koupil v roce 1552 Ořechov, se nacházel hrabě ve sporu s konzistoří, poněvadž analogicky jako v Uherském Brodě bylo namítáno, že nelze převzít patronátní právo po heretickém držiteli místa.)⁷³⁰

Venský svaloval vinu především na městské radní, kteří bezpochyby museli cítit podporu nejen u hraběte, ale i všeho obyvatelstva. Lze jen stěží postihnout, jak tyto tahanice ovlivnily praktický náboženský život rekatolizované farnosti. Farář, když zdůrazňoval svou úmornou práci, se sice zmiňuje o tom, že „singulis diebus tot homines confluunt, ad confessiones, tot infirmos oportet accedere. In summa tot

kosteje býval.

3. – Aby v každém desátku za censores a přihlídače devátý a desátý ustanoveni byli a v následujících punktích práci svou bedlivě vedli:

1. – Aby jeden každý devátý a desátý všechny lidi v desíti domích jmenovitě zapsal, to jest hospodáře, hospodyň, hofera, hoferky, čeládku, dítky a jak by kdo mnoho let z mládeže měl.

2. – Catalogy nějaké skrovné z voskem u kraje, aby sobě devátý a desátý nadělali, je do kostela v zasvěcené svátky a neděle s sebou brali, a kdo by při mši svatý a kázání nebyl, znamenali, po kázání pak, aby do kruchty ke mně přicházejíce, kdo v kostele byl aneb nebyl oznamovali.

3. – Aby devátý a desátý v postní dni do domů a kuchyní svých desátkův chodili, nevaří-li aneb nejedí-li masa.

4. – Aby devátý a desátý pozor dali, nezdržuje-li se kde nějaký zlý kacif v desátku jejich a kdo by co odporného katolické víře mluvil aneb ji haněl, Bohu neb svatým se rouhal, a neděje-li se co bezbožného v domích, také světlí-li se neděle a neb svátky.

Nezachová-li se ten pořádek, to v zkušenosti pravím, že se při těch lidech od žádného učitele málo co dobrého působí.

Mezi Židy tím způsobem pořádek měl by se učiniti, aby na stranu šli, když se s procesí aneb s Velebnou svátostí jde. Zákona Páně a zřízení církve katolické aby nezrušili, jakož obyčej mají, jakož jsou dni sváteční a půsty ovšem v prodávání masa. – Nekřesťanská věc jest, že okolo kostela farního Židé bydlí, takže z oken svých k velkému oltáři viděti mohou, což bez bezbožného rouhání není. – Jejich také zspoura proti církvi Kristovy a ustanovení jejímu měla by býti mocně setřena.

Měla by V[aše] h[raběcí] M[ilost] vzhlednouti se jaký pořádek jich kníž[ecí] M[ilosti] knížata z Lichtensteina užívají, a jak takové přestupníky, kteří takových nařízení zachovávají nechtějí a se spouzejí k trestání skrze decrety svá přivozují, jichž mnozí pobožní páni v Margrabství moravském následují.“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karta 378, f. 141-144, list Venského Karasovi z 28. října 1644 s přílohou, která je patrně kopii návrhu adresovaného Lvu Vilémovi.)

⁷²⁹ „Haec cum essem in templo, armata manu invasit domum, in qua habito et vi perlustravit omnia cubicula et reprehensa a meis domesticis dixit se id facere cum scitu Illustris D[omini] Comitis de Kaunic.“ (Ibid., f. 172-173.) Hraběnka Benigna z Bašina, rozená Haugvicová z Biskupic, byla v úzkém vztahu ke Lvu Vilémovi, který jí byl jakýmsi protektorem a vystupuje proto v několika jejích smlouvách. V kounicovském archivu se o ní dochovaly převážně majetkové materiály, o její povaze a náboženském smýšlení nedovolují příliš soudit.

habeo labores, ut mirum sit, quod me non in aliquam infirmitatem praecipitem“.⁷³¹
Vzhledem k rozsáhlosti spravovaného území musela být pastorační práce skutečně
vyčerpávající, avšak její efektivita zřejmě nebyla velká. To naznačuje i Venského
vyjádření, když píše: „Sic de Festivitatibus Beatae Mariae Virginis sanctorumque
Apostolorum breviter dicam, pauca imo nulla nunc ab ipsis Catholicis coli, ieiunia
Ecclesiae violantur praecepta Ecclesiae non servantur...“⁷³²

Když farář odmítl dohodu ohledně desátku, svezli měšťané obilí do stodoly.
Niméně v roce 1645, kdy Švédové řádili na Moravě,⁷³³ pobývalo ve městě vojsko
a vojáci se násilím zmocnili této stodoly a „obilí v snopích koňům sem tam nosili a
vydali“. Zůstala jen malá část.⁷³⁴ Měšťané, ačkoliv sami škodu nezpůsobili a nebylo
v jejich silách jí zamezit, projevíli ochotu faráři ztrátu kompenzovat. Dokonce s ním
uzavřeli smlouvu za minulé dva roky, ale když měli vyplatit první částku z celkové
sumy 600 zl., farář od smlouvy odstoupil. Podobná situace nastala i roku 1646, kdy
pro deštivé počasí velká část obilí shnila. Farář, který nechtěl ani obilí, ani peníze,
které by odpovídaly dřívější praxi, tak nic nedostal.⁷³⁵

Venský se nevzdával a urputně se snažil dosáhnout svých nároků v plné výši a snad
byl o správnosti svého neústupného postoje i přesvědčen. Byl si však vědom, že se
žene do postavení, kdy hledání kompromisu bude stále obtížnější, sám píše: „si
taliter mecum egerint, pessima sequentur.“

Vzrušenou atmosféru bojů s církevními institucemi na počátku roku 1647 zastínila
další poněkud zvláštní událost. V Uherském Brodě došlo k vraždě nemluvněte.
Vyšetřovatelé dospěli k závěru, že dítě zabila jeho vlastní matka, dcera zámecké
hospodyně Justýna Medlovská. Ta vyznala, že otcem dítěte je hrabě Lev Vilém.
Vražedkyně byla odsouzena k smrti, ale i Lev Vilém utrpěl šrám a dodal tak municí
církevním strukturám, které jí rády využily.⁷³⁶

Konzistoř se mezitím snažila o zjištění poměrů i na okolních panstvích a vyslýchala

⁷³⁰ O koupi Ořechova se dochovalo 292 folií v MZA, G 436, i.č. 1276, sign. K 5, kart. 125.

⁷³¹ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 172-173, dopis Venského Karasovi z 8.2. 1645.

⁷³² Ibid., f. 184-185, adresováno Dirremu, datum 17.5. 1647.

⁷³³ Převor kláštera se i s cennostmi raději uchýlil na hrad Vršatec: „A[nno] 1645 21. aprilis venit Suecus ad viciniam H[unno] Brodensem, et p[ater] prior dominicus Koczky provide familiam ex villa cum pecoribus, vaccis, equis et ovibus salvavit ad montana versus Hungariam et rediverunt abinde in iunio, sub hoc priore conventus habuit in villa 30 vaccas et 10 equos.“ (*Monumenta Conventus*)

⁷³⁴ V tomto roce byla vůbec ve městě složitá situace, dokonce zde řádil mor: „Eodem ann[no] 1645 5. septembris dura pestis Hunno Brodae, et in vicinis Moraviae locis grassari coepit, quae per intercessionem b[eatae] v[irginis] et martyris Barbarae, ad quam H[unno] Brodenses confugerunt ipso festo praedictae s[anctae] Virginis in civitate cessavit.“ (*Monumenta Conventus*, f. 29.)

⁷³⁵ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 213.

svědky. Přibližně tři roky po Venského žalobě cituje konzistoř měšťany do Brna k vyslechnutí rozsudku. Lev Vilém je pobouřen a protestuje a znovu říká, že tento spor patří před zemské právo.⁷³⁷ Primátor Jan Moškoř s některými radními přišel do sakristie a faráři nařizoval, že má odejít do svého kroměřížského kanonikátu.⁷³⁸ Konzistoř, nyní vedená ještě méně ke kompromisu svolným Ondřejem Dirrem,⁷³⁹ se ale zcela postavila za Venského. Svůj nárok údajně doložil a co on požaduje, je zvykem v celé diecézi. Své rozhodnutí poté zveřejnila 22. června 1647 – „Iudicio pronuntiamus, decernimus et declaramus: Decimas reales integras ad dictum Joannem Venski tanquam legitimum Ecclesiae Parochialis possessorem spectare...“⁷⁴⁰

Lev Vilém se poté skutečně rozhodl hájit právo svých poddaných i své u zemského hejtmanství.⁷⁴¹ Nový moravský zemský hejtman Jan hrabě z Rotalu (1648-1655)⁷⁴² se jej zastává a upozorňuje, že i sám olomoucký kapitulní děkan se musel v nedávné době dostavit před zemský soud v záležitosti desátků. Cítí-li se farář poškozen dosavadním způsobem placení, nechť se obrátí na příslušnou instanci.⁷⁴³

⁷³⁶ Ibid, s. 214.

⁷³⁷ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 186, ze dne 23.5. 1647. Že církevní desátky spadají pod zemské právo vyplynulo již z dohody mezi moravskými stavy a biskupem Pavlem z Miličína (1434-1450). (Srov. HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, s. 272.)

⁷³⁸ „impetuoso ac imperativo modo iussit me Hunnobroda abire et Cremsirium ad Canonicatum meum secedere...“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 183 datováno 17.5. 1647.) Dále v dopise Venský líčí: „...me miserum! laboro diu noctoque ad tantam saepius viscerum defatigationem, ut per modum ulceris doleam [...], imo superbissima gens vult me a se in rebus Ecclesiasticis dependere, ad tantam etiam praesumptionem pervenere Parochiani et Capitaneus ut Aedituos Ecclesiae sine meo scitu et absque accepta ab iis ratione ponant ac deponant ad proprium illorum libitum. Templum ipsum Civitatis antiquissimum totum ruit et non reficitur, nec volunt permittere, quatenus pro pecunia ad bursulam acquisita necessario pro Ecclesia curem, tam devoti enim hac in Civitate inveniuntur Cives, qui mallent omnia Catholicae Religionis signa e templo eiecta videre, apertissimo ore dixit quondam Dominus Primator Civitatis, qui alias unus ex sapientioribus esse vult, ad quid Baptistarium in Ecclesia et sine hoc bene posse esse, cum etiam sub Evangelicis nullum fuerit. Sic de Festivitatibus Beatae Mariae Virginis sanctorumque Apostolorum tractabitur breviter dicam pauca imo nulla nunc ab ipsis Catholicis coli, ieiunia Ecclesiae violantur praecepta Ecclesiae non servantur, redditus Ecclesiae meae Hospitalisque distrahuntur, consummuntur, dilapidantur et nescio in quos usus convertantur, et tamen in his omnibus mutum surdum et caecum me esse volunt.“ (Ibid., f. 183-184.) Dopis byl psán ve vypjaté situaci a lze předpokládat, že Venský líčil poměry nadneseně. Ale i v případě, že by jeho řeč byla z poloviny pravdou, byl ještě na konci čtyřicátých let úspěch rekatolizace velmi relativní.

⁷³⁹ Narodil se 14.11. 1610 v Olomouci, dosáhl doktorátu filosofie i teologie. Byl mj. proboštem brněnským a apoštolským pronotářem. Olomouckým kanovníkem byl jmenován Leopoldem Vilémem roku 1655, za sídelního byl přijat 16.6. 1658. Od roku 1647 působil jako generální vikář a oficiál. V roce 1668 byl vysvěcen na biskupa. Zemřel zakrátko v Brně 21.11. 1669, kde byl také pohřben. (ZEMEK, Metoděj *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*, s. 136.)

⁷⁴⁰ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 197-200. Těž *Monumenta Conventus*, f. 27-28.

⁷⁴¹ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 150.

⁷⁴² Kterého právě Lev Vilém roku 1642 na toto místo doporučoval – VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 143.

⁷⁴³ „Wie nun besagtes königl. Ambt selbigen Sententz umb Gewisser und erheblichen Ursachen willen nicht für krefftig noch gültig erkennen kann, als auch ist von dem Herren Grafen gar woll und recht beschehen, das er ein

František Hrubý připomíná právní rozbor Jana Jakartovského ze Sudic, vyhotovený 18.7. 1647 pro město. Ten uvádí, že farní desátky náležely k právu duchovnímu „in petitorio“, tedy, když se zaváděly, avšak „in possessorio“, když šlo o majetek samotný, tedy o věc pozemkovou, bylo nutno se obrátit k zemskému soudu.⁷⁴⁴

Měšťané byli touto krkolomnou právní argumentací a především Rotálovým vyjádřením utvrzeni ve svém postavení. „Na takový slav. král. ouřadu dekret nepochybně měšťanstvo panu faráři nic více nedávalo, než jak nařízeno bylo. Ale slav. konsistoř olomúcká, neohlédaje se na to všechno, co sl. král. ouřad jí v tej příčině psal a jak tu jejich vynešenou sentencí za pravou uznati nemůže remonstríroval, předce na měšťanstvo tlačila, aby se takovej její sentencí zadosti učinilo...“⁷⁴⁵

Postoj města podporovala skutečnost, že i mezi církevní hierarchií nepanovala dokonalá shoda. 20. srpna 1647 psal hrabě konzistoři, že „farář žádá ve městě věci přímo nemožné, nehledě k tomu, že si přijde ročně aspoň na 2 000 zl., kdežto ubozí poddaní jsou ze všech stran trápeni“.⁷⁴⁶ Administrátor biskupství, hrabě Santhilier se v dopise z 26. srpna staví proti vlastní konzistoři a přikazuje jí, aby věc byla ponechána při současném stavu až do vyřízení zemským právem.

Farář se má v takovém případě obracet ke Kounicovi, jako k první instanci nebo k zemskému právu. Dále Santhilier píše, že poddaní se dostavili před konzistoř ke slyšení rozsudku bez vědomí a souhlasu vrchnosti, proto nemá rozsudek platnost:

„...der Pfarrer zue Vngerischen Brodt sein Jus bey der vnterthanen Obrigkeit, nemlich den Herrn von Kaunitz Als ersten Instanz, oder bey dem Königlichen Landrecht werde prosequiren müssen, ermelte Vnderthanen sich auch ohne Vorwissen Vnndt Consens gedachter Ihrer Obrigkeit in keinen process einlassen khönnen...“⁷⁴⁷

Konzistoř nekompromisně hájící církevní zájmy, respektive zájem kněze, však s takovým rozhodnutím spokojena nebyla a vyjádřila stanovisko, že záležitost

solches berichtet. [...] Hierumben so wird der Herr Graf bei ihnen Ungrischen Brodtern die Verordnung zu thun haben, damit sie ein mehrers im Zehendt nicht, als von altershero gebreuchig gewesen, dem Pfarrern abführen und bezahlen wollen. Befindet sich nuhn der Pfarrer darüber beschwertet oder hat er darwider was rechtmessiges einzuwenden, wird er solches bei gehöriger Instantz anzubringen wissen.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 52, dopis Jana z Rotálu oficiálovi z 16. srpna 1647; text i v MZA, G 436, i.č. 1356, kart. 132, f. 15-16; ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 203-204.)

⁷⁴⁴ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 210.

⁷⁴⁵ *Památky města Brodu Uherského*, s. 52. Následně Letocha opisuje psaní konzistoře z 1.12., která vyhrožovala církevními tresty – „da die Bülliche Satisfaction inner nechsten 6 Wochen nach Empfang dieser lesten und endtlichen Admonition nit erfolgen soll, wird voranbeteute Censura in facto ergehen.“ (Text je i v ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 211.)

⁷⁴⁶ HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 210.

desátků je absolutně duchovní a církevní (o nezávislosti takové instance lze upřímně pochybovat, zvláště uvážíme-li, že v olomoucké diecézi byly tehdy sloučeny funkce generálního vikáře a oficiála, tedy moc, řekněme, výkonná a soudní). Santhilierovi posílá konzistoř 27. listopadu 1647 dlouhý právní rozklad s jasným závěrem – „Dasz auch dasz iudicium possessorium allein Iudici Ecclesiastico zustehe. [...] Velche causas spirituales et spiritualibus annexas a iudicibus Ecclesiasticis avocant, illarumque curam impediunt, et de illarum cognitione tamquam iudices interponunt, eine scharfe excommunication ausgesetzt ist“.⁷⁴⁸

Lev Vilém snaží využít Santhilierovy vstřícnosti k prosazení svého letitého snažení nebo alespoň zbavit se Venského. „Über diese so habe Ich eine merkliche Geduld mit dem impertinente Herrn Pfarrer so schon ein geraume Zeithe modo provisorio so woll die statt Pfarr alß auch alle zu dem Herrschaft gehörige Dörf Pfarrern administreret tragen müssen, in dehme Er mihr dem schuldigen Respect etlichmahl Verlohren...“ a dále říká, že pokud nebude dřívější dohoda respektována, tak také on se necítí vázán.⁷⁴⁹

Venský se podle všeho nacházel v obtížné finanční situaci,⁷⁵⁰ mnohé pořizoval na dluh, včetně stavby fary, v naději, že zadržované prostředky později v neztenčené míře dostane (jak je zřejmé z pozdějšího dopisu, z května 1648, farníci díky vyhocenému napětí zanechali stavby fary, kde byly položeny základy a postaveny některé zdi).⁷⁵¹ V únoru 1648 píše přímo administrátorovi, aby hraběti přikázal pod hrozbou exkomunikace platbu 1 400 zlatých.⁷⁵² Jeho duševní stav patrně nebyl daleko zoufalství, např. dopis Dirremu z 10. dubna je psán tak nečitelně a zmateně, že lze důvodně pochybovat o jeho přičetnosti, což sám svým způsobem i přiznává – „Nemo scit meae turbationem mentis, quam ipse Deus tollere dignetur.“⁷⁵³

Čas od času si obě strany vyžádaly svědectví jiných. Venský oslovil rovněž své

⁷⁴⁷ ZA Opava, pobočka Olomouc, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 213-214.

⁷⁴⁸ Ibid., f. 223.

⁷⁴⁹ Ibid., f. 217-218, Kounic oficiálově, došlo 6. listopadu 1647.

⁷⁵⁰ Ale zřejmě nadnesené bylo hodnocení hraběte, že farář má ročně i bez desátků 2000 zlatých (Ibid., f. 205 – dopis Kounice konzistoři z 26. srpna 1647 z Vídně). Hrubý srovnává Lvem Vilémem udávaný příjem 2 000 zl. s platem basilejských profesorů ve výši 300 zl. ročně – „vidíme, že uherskobrodský farář byl proti těmto učeným mužům úplným magnátem...“ (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 269.)

⁷⁵¹ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 245-246.

⁷⁵² „...occurrento omnibus eius solitis tergiversationibus demandare dignetur, quatenus mihi a Civibus detentam pro quatuor annis, pecuniam, scilicet 1400 fr. post Sententiae executionem defalcandam incunctanter deponat.“ (Ibid., f. 228-229.)

⁷⁵³ Ibid., f. 238-239.

předchůdce, brodské dominikány. Ti potvrzují jeho apoštolskou aktivitu i bídu, do které se dostal – „...fünf Jahr lang gantz fruchtbarlichen laboriret habe vnd noch dato laborire Vnd vor solche seine priesterliche Mühewaltung weder von der Statt, noch Vorstatt, wie auch von sechs Dörferen aintzige Belohnung nicht vberkommen, und dieser vrsachen halber mit sambt seinem Hauszgesindt in hochster Armuth, nunmehr in seinen alten tagen, Vnd der sich Vmb Catholische Kirchen von 20. vnd mehr Jahren wol verdienst Gantz zelumpt Vnd voller schulden sein Leben müheselig vnd elendiglich Zubringen musz...“⁷⁵⁴ Přestože je to dobrozdání na objednávku, nelze pochybovat o tom, že jeho poměry takové byly.

Venskému patrně byly odváděny jisté desátky a to z šesti okolních vesnic,⁷⁵⁵ avšak z hospodářsky nejsilnější části jím spravované oblasti scházely platby jakékoliv.⁷⁵⁶

Roderik Santhilier se setkal se Lvem Vilémem ve Vídni 9. září 1648 a došlo mezi nimi k částečné dohodě. Bylo konstatováno, že ve věci desátků není možná dohoda, zatím se má farář spokojit s tím, co od měšťanů dostane. Platbu měli provést i poddaní z Hradčovic, Veletin, Lhotky a Drslavic, kteří ji údajně neodváděli již pět let.⁷⁵⁷ To konstatuje Venský i v soupise stížností,⁷⁵⁸ kde uvádí kromě těchto obcí město Uherský Brod i s Předměstím a ves Havříce. Ostatní vesnice – Vlčnov, Šumice,⁷⁵⁹ Újezdec a Těšov sice nepopírají závazek desátku, ale nechtějí připustit, aby Venský sám na poli vyznačoval desátek, ale sami přinášejí z toho nejhoršího, někdy nahnilého nebo dobyt看m poničeného nebo z velké části již doma vmláceného obilí. Dále se obyvatelé Uherského Brodu, Hradčovic, Veletin, Lhotky a Drslavic se vzpírají platit ke kostelům příslušející platby a vrátit různé fundace po luteránech a pikartech. Nejhorší situace byla v Hradčovicích: „Exempl ist die Öde Kirche in dem Dorf Raczowicz, darinne schon vom Vielen Jahren hero der Gottesdienst wegen Boszheit Vnnd Betrüglichkeit deren darzu Gehörigen Pfarrkinder nicht gehalten worden.“ Stěžuje si na Židy, ale i na výstřelky farníků

⁷⁵⁴ Ibid., f. 247-248. Patrně i v této záležitosti se vydal na konci dubna pater Ostropole do Prešpurka za provinciálem. (*Monumenta Conventus*, f. 29.)

⁷⁵⁵ „Et exiguas quas habeo hactenus ex quibusdam Pagis Decimas (Sex Pagis enim, suburbium et Civitas nihil solvunt)...“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 246.)

⁷⁵⁶ V uherskobrodských písemnostech se podle Hrubého dochovalo „Poznamenání, co se r. 1649 dostalo obilí 30tého snopu panu faráři brodskému“. Jedná se pouze o dávky z města: 146 kop a 50 snopů obilí. Z následujícího roku je to seznam dávek z vesnických far pro brodského faráře: 519 kop a 13 ½ snopu.

⁷⁵⁷ Toto stvrzuje i citovaná *Děkanská matrika* z roku 1644, kde se uvádí, že neplatili nic.

⁷⁵⁸ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 255-260.

⁷⁵⁹ Platební morálka obyvatel Šumic byla zřejmě tradičně lepší, že dominikánskému kronikáři stálo za to poznamenat, že v roce 1641 „Schumicenses pro decima dederunt patri Miaskovsky parcho 96 fl.“ (*Monumenta Conventus*, f. 27.)

proti náboženství.⁷⁶⁰ V dohodě Santhiliera s Lvem Vilémem se dále uvádí, že se mají vydat zbožné fundace, prokazatelné ještě z dob předreformačních, ale farář se má zříci nároku na důchody a fundace zděděné po kacířích, vzhledem k tomu, že je katolickým knězem. (Bylo by totiž v logickém rozporu, kdyby patronátní právo nebylo možno po kacířích dědit, zatímco příjmy ano.) Odvádění desátků tedy slíbeno pouze z vesnických far, jinak byl problém odložen.⁷⁶¹

Tato dohoda ovšem dodržována nebyla. Z dochované korespondence není jasné, z jakého důvodu. Hrabě se již 18. září obrátil s prosbou na zemské hejtmanství, aby se jej ujalo a předalo věc císaři.⁷⁶² (Stejně tak Venský si v dopise z 4.11. 1648 stěžuje konzistoři „...Non Domino Comiti a Kaunitz sufficit suis subditis violenter et per insolentiam imperare, nisi et me (ut assuevit aliis ex clero facticare) tyrranice opprimat“.⁷⁶³ Císař Ferdinand III. je skutečně osloven v květnu 1649, nechává se zevrubně informovat a 16. října téhož roku vydává rozhodnutí. Soud vyneseny konzistoři v červnu před dvěma lety zpochybňuje jakožto vyneseny od instituce, které nepřísluší v takové záležitosti rozhodovat a prohlašuje jej za neplatný. Pokud farář není spokojen, ať se obrátí na instanci, které přísluší tyto věci posuzovat.⁷⁶⁴

14.5. „Interdikt“

Konzistoř se i v tomto případě odmítá podřídit a dokonce hrozí církevními tresty, jak ukazuje již uváděný dopis z 1. prosince 1649. Vzhledem k tomu, že si dovolila

⁷⁶⁰ Naopak Židé zažívali v tomto čase jedno z nejtěžších období své historie ve městě. Zatímco na počátku třicetileté války expandují do města, nyní se ocitli v tvrdém střetu se Lvem Vilémem, který proti nim postupoval s mimořádnou brutalitou a ve vězení se ocitla téměř celá židovská obec. Zde si počínal pán zcela svévolně, aniž by respektoval císařská opatření proti perzekuci Židů. (VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevolnění“*, s. 41; BRTETHOLZ, Berthold. *Die Judengemeinde von Ung. Brod und ihr Streit mit dem Grundherrn Leo Wilhelm von Kaunitz.*)

⁷⁶¹ Mj. bylo dohodnuto použití světského ramene vůči „...Gottes lesterer vndt der Jhenigen die an Sonn. und feyertagen zu hauß vndt Zu Feldt arbeiten, an gebottnen fasttagen Fleisch essen“ – to vypovídá o tom, že ne u všech bylo katolictví přijato vnitřně a rovněž o tom, že životní úroveň, alespoň u některých, byla tak dobrá, že si mohli dovolit častěji konzumovat maso. (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 249-252; SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 150.)

⁷⁶² SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 150.

⁷⁶³ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 253-254.

⁷⁶⁴ „...daß Wür daß von gedachtem Consistorio publicirte Vrthell als von einem incompetenten[n] Judice in dießem Land gantz Vor null, Vndt Kraftloß, auch der execution Vnfähig erkenne[n], Vndt daher der Pfarer an deme, was seinen antecessori an Zehendt od[er] anstatt dessen an Geldt geraichet worden, sich begnügen, od[er] wo er ja darmit nit zuerfrieden sein könnte, des Zehends, od[er] anderer ligende[n] gründe wege[n], Von welchem er in seinem memoriali meldet, gedachtem Graff Von Kaunitz, od[er] die Stadt Hungarishbrodt, bespreche in foro, foro competenti entweder bey Ewch od[er] unserm König[lichen] Recht, wo Vor diesem de dergleiche[n] Zehendsstrittigkeit[n] AlleZeit decidirt werden [...] solle[n]...“ (Ibid., f. 283-284 a ještě na jiných místech v kartonu, podepsán Jan hrabě z Rotálu, datum 29.10; Dekret je k dispozici rovněž MZA, G 436, i.č.

nerespektovat císařské rozhodnutí a navíc vystoupila s těžkým arzenálem církevních trestů, musela nutně svůj postup zdůvodnit. Na Santhilierův příkaz vypracovává pro císaře poměrně dlouhý právně-historický rozklad s uvedením precedentních případů.⁷⁶⁵ Mezitím se Venský, jehož pře se stala už záležitostí kompetenčního sporu na nejvyšší úrovni, počátkem léta 1650 opět připomíná a dožaduje se nějakého výsledku do doby než začnou žně, aby tak nepřišel o další úrodu. Dále žádá náhradu za výlohy se stavbou fary,⁷⁶⁶ a aby nebyl na jeho vesnické fary připuštěn žádný farář, poněvadž nejsou řádně uprázdněny (patrně již tehdy sám v Uherském Brodě nepobýval nebo alespoň se chystal k odchodu). Při této příležitosti Venský jmenuje opět farníky z Hradčovic, kteří mu ani po šesti letech nedali vůbec nic.⁷⁶⁷

Podle všeho tedy i po císařské intervenci patová situace přetrvávala. Řešení se naskýtalo snad jen v odchodu konfliktního kněze na jiné působiště. Definitivně odchází patrně koncem roku 1650. Zřejmě ještě Venskému odvedli broďští farníci platbu, jak ukazuje potvrzení třicátého snopu, který broďané odevzdali roku 1650, což činilo něco přes 519 zlatých.⁷⁶⁸ V lednu následujícího roku konzistoř doporučuje Lvovi Vilémovi k prezentaci faráře nového. Hrabě však nebyl spokojen se zněním potvrzovacího dekretu, a proto návrh zamítl (podle jeho vlastního vyjádření tam byly klauzule omezující jeho práva v oblasti vesnických kolatur, kde nikdy nebyl spor a také, že Hradčovice a Újezdec měly být napříště pouze filiálkami).

1356, evid. 132, f. 5.)

⁷⁶⁵ Je to zajímavý příklad tehdejší právní argumentace. Konzistoř se zde ohraňuje proti stavu, kdy je záležitost řešena světskými orgány a pokouší se dokázat, že jak věc desátek, tak i otázka prezentace farářů je čistě církevní záležitostí: „interim der Clerus auf dem Landt a Statu Politico ratione Decimarum, quae Parochis ob administrationem Sacramentorum et Curam animarum Iure Divino, Canonico et Caesareo legitime in sustentationem eorum integre et absque illius aliqua perte retentione, annue solvere tenentur, sehr contra aequitatem Betränget wirdt“. Následuje výčet precedentních výroků sahající až k Brunovi ze Schaumburka a rozklad uvádí právní autority. Jako první je uváděno Saské zemské právo (Sachsich LandRecht) od Melchiora Klingerse. Citovány jsou např. takové pasáže: „Zehendt ist Ein Opfer Gottes, deß Zehenden Dinges, daß dir Gott Verleihet, von deiner handt arbeit.“ Ten kdo desátek neodvádí bude trestán tak, že „Er Beraubet wirdt seines Irdischen Gutts, Vnst des Himmelreicher Vndt deß Ihm desto minder wächst, denn Gott gibt die an dem Neundten Theil desto minder...“ Především se zde píše, že „Vber Zehendten gehet Geystlich gericht, Vndt kein Weltlicher Richter hat darüber Zuerichten“ a dále „Wer den Zehendten nicht giebt, den Thuet mann in den Bann Vndt Bedarf mann es so soll daß Weltliche Schwerdt dazue Helfen“. Jako další je uváděno Saské zrcadlo (Sachsen Spiegel) od Kryštofa Zobela a následně z dvacátého traktátu katolických pánů na augšpurskou konfesi. Zde se píše „... causae Iuris Patronatus NB. Decimarum, Sacrilegiis et similes, Bleiben den Herrn Ordinarius Vndt Ihren Geystlichen Gerichten in alleweg Vorbehalten...“

Konzistoř se odvolává jak na katolické, tak i nekatolické prameny, stejně i münsterské mírové traktáty a považuje své stanovisko za dostatečně prokázané. (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 387-398.)

⁷⁶⁶ Tu postavil se svými lidmi a svými potahy na části pozemku bývalé fary, dům nyní č.p. 115. (*Uherský Brod*, s. 131).

⁷⁶⁷ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 365-366.

Řešení bylo tedy opět v nedohlednu. Bývalý a stále titulární farář Venský se nadále snažil o vyrovnání dlužné částky.⁷⁶⁹ O chod bohoslužebného života se stará hradištský děkan a příležitostně jezuité⁷⁷⁰ spolu s brodskými dominikány.⁷⁷¹ Konzistoř v této bezvýhodné situaci jmenuje alespoň administrátora – již v lednu Lvu Vilémovi nabízeného magistra svobodných umění a bakaláře teologie Gabriela Medka, dosavadního faráře v Kyjově (dne 21.3. 1651 – „provisorio titulo conferimus“, jak je uvedeno ve jmenovacím dekretu)⁷⁷² V neděli 7.5. 1651 jej takto

⁷⁶⁸ MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 113.

⁷⁶⁹ Patrně z této doby pochází i jeho další žádost: „Octo lapsi sunt anni, quo mihi [...] Leopoldus Guilhelmus [...] canonicatum collegiatae cremsiensis clementissime conferre dignatus est, cuius praebenda in corporatam sibi habet hunnobrodensem parochialem sancti Joannis Baptistae ecclesiam in fundo (tit) Leonis Wilhelmi comitis a Kaunitz sitam, ex qua annis quinq[ue] nullas, et aliis tribus annis non ex integro tertiam partem decimae, impediende praelibato D[omi]no Comite accipi. De aliis fructibus nihil omnino mihi datum est. Auctore eodem (tit) contumaciter recusant Hunnobrodenses ad multas R[everendissimi] consistorii olomucensis instantias, nec non ad mandata suae Serenitatis tanquam episcopi olomucensis, mihi secundum sacros canones respondere, de universis et singulis decimis, fructibus, proventibus, juribus, et obventibus, ad me et ecclesiam meam parochialem quomodolibet, ab antiquo spectantibus, noluntq[ue] demonstrare fundos hortos, vineas, agros, prata, praedium et horrea, census et fluvios ac ex iis octo annis perceptos fructus ad me et ecclesiam meam spectantes, nec pia legata, nec fundationes, nec ea quibus lutherani praedicantes mea parochialis ecclesia et ministri piccardicae sectae fruebantur. Cum tales fundi provenatus et fabricae cultui Divino pro meliori curatorum sustentatione et commoditate sint oblatiet habitationes erectae. Sunt et alii agri ac fructus ad piam causam praefatae ecclesiae spectantes, qui agri Literatorum agri vocantur. Nominanter autem literati illi cives qui solent in templo boemicae cantare antequam divinae incipiantur. Horum literatorum seniores qui nunquam chorum frequentant fructus ecclesiae legatos percipiunt et partim ab aliis fortioribus, nullam ponent ib[i]q[ue] rationem a plurimis annis ecclesiae, diripiuntur. Post multos a me factos labores et litos ac in supportabiles expensas declaratum et sententiatum est a r[everendissimo] consistorio olomucensi ad me, tanquam legitimum ecclesiae parochialis hunnobrodensis possessorem spectare decimas reales et integras...“ (adresováno Sorinovi, Venský se podepisuje již jako děkan telčský. (ZA, ACO, kart. 3010, sign. E7.)

⁷⁷⁰ DOLEJŠEK, Boleslav. *Z letopisů jezuitské koleje v Uherském Hradišti 1644 – 1652*. ČMM 18, 1894, s. 263. Jezuité zde kázali při velikonocích, ale Brod nebyl nějakým výlučným cílem jezuitské misie. (Jezuité z Hradiště dokázali později oslovit mnoho uherskobrodských věřících a získat je např. pro mariánskou družinu. Ta byla v Hradišti založena sice až roku 1663, ale dosáhla velkého rozšíření a někde i osamostatnění lokálních družin, z nichž některé měly i pře 3 000 členů, jako např. v Uherském Brodě či Ostrohu. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II.*, s. 298-299.) Jezuité byli do Brodu zváni na svátky Nanebevzetí Panny Marie (1661, 1662, 1669, 1670, 1674), na slavnost sv. Růžence o první říjnové neděli (1658, 1666, 1725, 1726), sv. Dominika (1674, 1677, 1695, 1702, 1735), sv. Tomáše Akvinského (1667, 1674, 1677, 1679, 1712, 1728), sv. Justiny (1682, 1693, 1694, 1695, 1699, 1727, 1728, 1731, 1738). Při oslavách sv. Růženy z Limy (1672) a sv. Vincence Ferrerského (1748). (ZEMEK, Metoděj. *Dějiny jezuitské koleje v Uh. Hradišti*. In: *Kniha o reduť. Uherské Hradiště* : Ottobře 12, 2001, s. 96.) Patrně z pera Bohuslava Balbína pochází rukopisné statistické výkazy o obrácení heretiků jezuitů – *Relatio progressus in extirpanda haeresi per regnum Bohemiae, marchionatum Moraviae et ducatum Silesiae opera PP. Societatis Jesu provinciae Bohemiae ab a. 1661 usque ad a. 1678*. Uherskohradištská kolej každoročně vykazovala obrácené, nebylo výjimkou několik desítek osob a v roce 1677 bylo dokonce obráceno 222 luteránů, poněkud zřejmě z Valašska. (REZEK, Antonín. *Statistické výkazy o katolické reformaci na Moravě a v rak. Slezsku v letech 1661 – 1678*. ČMM 16, 1892, s. 19-24.)

⁷⁷¹ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 369-370, datováno 28.1. 1651.

⁷⁷² *Ibid.*, f. 374-375; investitura je rovněž v MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 16). Měsíc před tím 21.2. jej prezentoval hrabě na všechny fary svého panství. („Medek administratori eccl[esi]ae par[ochiales] et fil[iales] Augesdensis, Sschumiciensis, Hradczowiczensis, Tiessoviensis, Weletinensis, Lhotczensis et Drslavicensis [...] unum rectorem praeficere, facile praesentationi ac petitioni Ill[ustrissimi] d[omi]ni Leop[oldi] Gulielmi [...] tibi Wenceslao Gab[rieli] Medek, alias parochi hunnobrodensi, praenominatas parochiales [...] conferimus [...] omnesque proventus parochi debitos percipiendi, Tibi dantes, quam in principatiori Tua hunnobrodensi parochia obtines, earum etiam realem et actualem possessionem decanus, ad cujus decanatum hae ipsae eccl[esi]ae

instaloval uherskohradištský děkan Michal Procopius.⁷⁷³

Medek se jevil být přijatelným pro všechny strany a skutečně za něj dochází k částečnému uklidnění, ne však na dlouho. Komplikaci způsobila patrně i další změna na postu oficiála, místo Ondřeje Dirreho nastoupil Claudius Sorina rytíř z Mantovy.⁷⁷⁴ Dirre, když posílal Medka do Uherského Brodu, mu snad slíbil, že se stane právoplatným farářem (Kounic, který o něj stál, to později dokládal Medkovým tvrzením, že zaplatil za dekret s velkou pečetí 12 zlatých, přičemž k administrátorství stačila licence levnější, navíc, že jej Dirre nazýval farářem, ne administrátorem).⁷⁷⁵

Sorina se necítil vázán ani případným slibem Medkovi ani ohledem na Kounice a 8. května roku 1652⁷⁷⁶ předává, přes odpor hraběte i měšťanů brodskou faru jinému zájemci, naturalizovanému Italu Dr. Petru Petruciovi,⁷⁷⁷ dosavadnímu faráři v Modřicích.⁷⁷⁸ Tímto aktem, který patrně nebyl ničím jiným než protekcí ze strany krajana oficiála (ačkoliv je zvláštní, že byl poslán do tak problematického místa), se znovu rozdmýchal spor, který měl ještě gradovat. Medek si během svého ročního působení získal jak měšťany, tak hraběte („von meinen Burgern sehr geliebet auch bene meritus“). Petrucius, osobnost bezpochyby vzdělaná i schopná, jak ukazuje jeho další církevní kariéra, byl handicapován nejenom okolnostmi, za jakých do Uherského Brodu přišel, ale i tím, že se dosud nenaučil česky a mohl se s farníky dohovorit nanejvýš německy – těch byla tehdy ve městě však hrstka (jak píše Lev

pertinent.“ (MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 18 – kopie investitury Medka z 22. března 1651, podepsán Dirre; další v ZA, ACO, kart. 3010, sign. E7.)

⁷⁷³ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 376.

⁷⁷⁴ Pocházel z Mantovy. V Boloni dosáhl doktorátu z práv. V roce 1611 je jako comes palatinus jmenován Dietrichštejnem olomouckým kanovníkem. Po zvolení Zikmunda Minutiniho kapitulním děkanem v roce 1642, navrhla kapitula Sorinu jako nejvhodnější kandidáta na uvolněné místo arcijáhna, kterým se skutečně 10.10. 1642 stal. Poté byl 12. prosince 1650 zvolen kapitulním děkanem a zemřel roku 1658. Zemek píše, že se ostře stavěl proti všemu českému a místo latinského dopisování a úřadování zaváděl němčinu. V dómě fundoval slavnost Vítězství nad rebely na Bílé hoře. (ZEMEK, Metoděj. *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*, s. 111.)

⁷⁷⁵ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 405-409, datováno 30.6. 1652.

⁷⁷⁶ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 151; WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 303.

⁷⁷⁷ Studoval na římském Germaniku a od 3.11. 1611 byl farářem v Modřicích. Dne 7.6. 1652 byl doporučen na uprázdněný kroměřížský kanonikát a uherskobrodskou faru. (NEUMANN, Augustin, *Pobělohorská Olomucensia*. Brno : 1938, s. 22.) Jako děkan a farář ve Velkém Meziříčí se stal 1.2. 1655 sídelním kanovníkem olomouckým (byl již kanovníkem brněnským) a roku 1658 byl zvolen kapitulním děkanem a od roku 1664 byl i generálním vikářem. Na všechny posty, s výjimkou sídelního kanovníctví, rezignoval 31.3. 1672. Odešel do Itálie, kde zemřel v Laganii 28.12. 1677.

⁷⁷⁸ Medkovi zůstaly vesnické fary – srov. kopie jeho investitury na fary ve Vlčnově, Šumicích, Hradčovicích a Újezdci, ze dne 2. května 1652. (MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 12.)

Vilém – ne více než tři).⁷⁷⁹ Konzistoř sice zdůrazňovala jeho zkušenost i to, že se česky později naučí – na rozdíl od Venského, kde vyzdvihovala, že je „beider Sprachen wohl kundig“.⁷⁸⁰ Petrucius však měl i jiné problematické vlastnosti, je-li skutečností, že po svých ovečkách střílel z pistole, jak referuje hrabě, pak si velkou oblibu získat ani nemohl.

Během krátké doby napětí opět eskalovalo, jednoho dne nebyl Petrucius ani vpuštěn do kostela, kam se mu podařilo vniknout jen za pomoci předstíraného odjezdu. Lev Vilém měšťanům, poddaným i úředníkům zakázal, aby jej jakkoli respektovali jakožto faráře.⁷⁸¹ Konzistoř celou věc s Petruciem, Medkem, patronátem, výživou farářů hraběti znovu vysvětluje v dlouhém dopise z 26. srpna 1652,⁷⁸² ovšem bezúspěšně. Znechucen nakonec opustil Petrucius uherskobrodskou faru již v prosinci 1652.⁷⁸³ Duchovní péče ve městě však nebyla přerušena, o farníky se staral jeho kaplan Tomáš Ignác Skalický. Druhým kaplanem byl Kašpar Antonín Klimeš.⁷⁸⁴

Konzistoř se následně pokusila dosadit za faráře Jiřího Izakoviče a oznámila to dopisem z 5. června 1653 hraběti.⁷⁸⁵ Lev Vilém byl nakloněn zde navrhovanému zřízení děkanství, ale ohledně nového faráře sdělil, že on i farníci uznávají pouze Medka.⁷⁸⁶ Ten byl vícekrát citován ke konzistoři, nedostavil se však ani pod pohrůžkami. Medek se však vlastní vinou dostal do komplikované situace, a to i ve

⁷⁷⁹ Což je jedním z dokladů, že germanizace v této době město ještě prakticky vůbec nezasáhla. V 18. století je situace již zcela jiná a mnozí němčinu bez potíží ovládali. (Srov. ZA, sign. B 12, kart. 671.)

⁷⁸⁰ S problémem neznalosti jazyka u kněží na ryze českých farách zápasí ještě biskup Jakub Arnošt z Lichtenštejna ještě o sto let později. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století* I, s. 134.)

⁷⁸¹ A měšťané jej prosili „...za milostivou radu, jak se při tom třicátém snopu zachovati máme...“ (MZA, G 436, i.č. 1356, f. 73 – z 23. července 1652.)

⁷⁸² ZA, ACO, kn. 276, f. 34-39.

⁷⁸³ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 151.

⁷⁸⁴ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 412 (koncept připravovaného listu Kounicovi, 10.7. 1652.) Klimeš měl být ještě za Petruciovy přítomnosti uveden na ořechovskou faru a spravovat osm okolních vesnic, které Lev Vilém během roku 1652 zakoupil. Na toto přání hraběte však konzistoř reagovala s rozpaky. Nelíbilo se jí, že Klimeš slíbil, že se spokojí s polovinou desátků, a další potíž spatřovala v tom, že se jedná o místa stále obydlená kacíři (zmiňovaná Benigna Kassenská, vlastnila pět z těchto osad) a pochybuje, jestli Klimeš je „idoneus et sufficiens parochus pro haereticis convertendis, qui septem vel octo pagos incolunt: quem Illustrissima Dominatio Vestra judicavit et scribit simplicem et simplicissimum hominem“. Konzistoř Klimeše zcela neodmítla, měl se však ještě vycvičit ve vykonávání duchovní péče v samotném Brodě pod dohledem kanonicky a řádně investované Petra Petrucioho („experti Inspectione“). Klimeš poté patrně spravoval fary v Újezdě a Vlachovicích, které byly Petruciovi svěřeny v září 1652.

⁷⁸⁵ Jiří Izakovič byl dle dopisu doktorem filosofie i teologie, dobrým kazatelem v češtině a pověstným kontroverzistou. Měl být, jako všichni, ustanoven současně kroměřížským kanovníkem a uherskobrodským farářem. Navíc mělo být zřízeno uherskobrodské děkanství. (MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 218-219, od konzistoře Lvu Vilémovi. Dopis též v ZA, ACO, kn. 276, f. 99-100.)

⁷⁸⁶ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 304; SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 151.

vztahu ke Lvu Vilémovi, který píše konzistoři 23. dubna 1654, že Medek způsobil veřejné pohoršení, když se zapletl se ženou a nedokázal se jí vzdát. Proto prochá do Trenčína a Skalice. V době psaní dopisu se s touto ženou měl nacházet ve Strážnici (kombt bericht, dass er ietzt sambt dem unflattigem Weib in einer wannen in warmen Bad bei Stassnicz badet).⁷⁸⁷

Kounic posléze žádá konzistoř, aby mu poslala vhodnou osobu (ein taugliches Subiectum), aby ji mohl řádně na svých farách prezentovat, aby mohla být následně investována. Současně se mu nabízejí duchovní sami, jako například bučovický farář Matyáš Sas.⁷⁸⁸ Lev Vilém měl ale již dříve vyhlédnutého františkána Františka Wroblichovského.⁷⁸⁹

V této době stupňující se spor dostává podobu hluboké krize, která bývá místními kronikáři označována pojmem interdikt.⁷⁹⁰ Mělo se tak stát již za „Jana Wenskeho faráře prvního, za kterého interdictum – sossensionis Sacramentorum, neb zadržání služeb Božích, vulgo: položení klatby od biskupa na město a farníky v roce 1650 bylo, která sedm let pořad zběhlých stala, a to: Za příčinou desátků splna nedávaných, toliko 30tý snop odváděn jest byl. Nebo město a farníci podle toho se řídili a spravovali, [...] s tím tehdejší faráři třicátým snopem spokojeni býti nechtíce, soud z toho postal a žaloba při slavnej consistoři o to zaražena jest byla, jakž i také Sententy právní na to padla, [...] potomně vrchnost zdejší [...] hrabě Lev Vilhelm z Kounic na místě města, a poddaných svých zaujal a jich v tom hájil, z braňující jim desátek snopu faráři vydávati spečující se tehdy ani ten desáty snop Suspensi, aneb klatba na ně vložena byla, tak že všech svátostí v farním kostele

⁷⁸⁷ MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 68. „Domine Georgi prosím vás, poněvadž [...] v rychlosti psati nemohu, zběhněte do Klobouk a pozdravte bratra mého ihned. A poněvadž p[an] hrabě místo mej záplaty nepřátelům mým mne dodatí fortelně zmyslel, z rady r[everendi]ss[i]m[i] p[ana] Ssereniho na stranu do Uher se uchyluji k arcibiskupu Trnavskému podle jeho v tom pohledávání a resolucí tej kterou ste mi přinesli, tam odtud já jemu lípe odpiši, a ať se o mne nestarají. [...] 3. mai 1654.“ (Ibid., f. 77.) Konzistoř píše potom ohledně Medka a celé záležitosti Kounicovi 30.5. 1654. (ZA, ACO, kn. 276, f. 161.)

⁷⁸⁸ MZA, i.č. 1357, evid. 133, dříve P 10, f. 22 (1. května 1655).

⁷⁸⁹ „Demnach meiner Herrschafft Ung[arisch] B[rod] zugethane Parochiae Rurales alßnemblichen Schumitz, Augezd, Wlcznow vnd Hradczowicz deszeits mitt keinem Pfarrern versehen, mir aber daß Jus patronatus alß Collatori zustehe, hatt [...] der Ehr würdiger Herr Pater Franciscus Wroblichowsky [...] bei mir sich gebührend angemeldet, biten ich wolle ihme solche meine vacirende Pfaren vergünen und ohne daß lobl[ichen] Cons[istorium] die [...] praesentatias ertheilen. Deshalb seine gutte qualitaeten angesehen, an seinem gutten verhalten nicht zweiflend inder wilfahren wollen: diesemnach dass lobl[iche] Consistorium dienstfr[eund]l[ich] ersuche, ihme hero, Pater gewohnlich über obgedachte meine Pfa[ren] zu investiren...“ (Ibid., f. 25 – koncept z 20.7. 1654 ohledně prezentace vesnických far uherskobrodského děkanství.) Wroblichovskí byl před tím farářem v Bučovicích a Nevojcích. (MZA, G 436, i.č. 1357, kart. 133, f. 20, kopie jeho investitury; uvedeno také, že Venský svobodně rezignoval.)

⁷⁹⁰ Jako první toto uvádí Ležák ve své *Pamětní knize města Brodu Uherského* z roku 1683 (SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 55, sign. G 10, č. 185, f. 9-10) a následně Letocha v *Památkách*, a líčí jakožto těžké příkoří ze

zbaveni, chrám farní na sedm leth zavřený ostával, zvony zavázané, pohřeby s ceremoniemi církevníma nevykonávané, křty a zdavky, toliko páni patres Dominikáni potajemněj sem i tam v domích křtili, a ve svém kostele ticho zdávali, jedni pořád do Uher na zdávání se obraceli, kterého času za administrátora duchovního zatím od biskupa pan Petrucius, kanovník kroměříšský jsem poslán byl, ten nic více neodpravoval, toliko vysloužice čtenou mši svatou samotný kostel zamykal, a to tak trvalo, až do času zdržaného, na svou kroměříšskou gáži a důchod živ hotovými penězi bez všeho dávání býti musel, který zde tak dlouho ostával, pokud to nedrozumění trvalo, a k místu přivedeno nebylo.⁷⁹¹ Kronikářovo časové určení neodpovídá skutečnosti, avšak dochované prameny nevyvracejí, že během padesátých let taková situace nastala. Patrně i údaj o dominikánech odpovídá skutečnému stavu, sami si pravděpodobně tuto službu nechali později zaplatit.⁷⁹²

Avšak ani dnes není jasné jakou podobu „interdikt“ vůbec měl, ani nevíme, jak dlouho tento stav trval. Jisté je, že 20. června 1653, kdy hrabě píše odpověď konzistoři, se ve farním kostele svátosti neudělují.⁷⁹³ Sobotík se domnívá, že vyhlášení interdiktu spadá právě do června 1653, Metoděj Zemek se kloní k roku 1652. Patrně tento stav nastal až někdy po dubnu 1653, kdy ještě dostal kaplan Tomáš Ignác Skalický povolení k absoluci 15 heretiků. Duchovní péče upadala spíše postupně, a to záluhou obou stran. Skalický si koncem května 1653 stěžuje

strany církevní vrchnosti. Interdikt je časován na období let 1650 – 1657.

⁷⁹¹ Rovněž autor dominikánské kroniky Daněk následně píše: „Anno Domini 1650 reverendissimum consistorium olomucense subiecit civitatem Hunno Brodensem interdicto, eo, quod iuxta sententiam suam noluerint consentire ad dandum decimum, sed tantum trigesimum manipulum parochi loci, in quo mansit civitas septem annis, quo ducente ecclesia parochialis mansit clausa, nec baptizabantur, nec copulabantur, nec cum ceremoniis sepeliebantur, nostri fratres civitaneneses hoc tempore, quantum poterant, consolabantur. Postquam autem res devoluta fuisset ad suam caesaream maiestatem, agnitum fuit, quod consistorium hac in lite indicem agere non potuerit, unde ex tunc sublatum est interdictum.“ (*Monumenta Conventus*, f. 23.)

⁷⁹² „...die zu Vngarischbrodt in Mähre[n] mit keine[n] ordenliche[n] Pfarre[rn] vnd seelsorger vorgesehe[n] gewesen, die Patres Dominicani daselbsten auß Pristlicher liebe insedenheit da sie gesehe[n] vnd wahrgenohme[n], daß vil Leuthe ohne beicht, communion, vnd geistliche[n] seelentrost gestorbe[n], die osterliche beichte[n] vnd seelensorge vber sich genohme[n] die jugendt in catechismo instruiert die kranken besuecht, in Todtsnoethe getroestet, die verstorbene nach catholische[n] gebrauch [...] erds bestattet, vnd sonderbar in grassierender Pest zeitmit hoechster gefahr ihres lebens dene[n] inficirte[n] mit administrirung der heilige[n] Sacramente[n] beigesprunge[n] sei, da sonste[n] vil hundert wie daß viel ohne beicht, communion vnd geistliche[n] Trost hette[n] sterbe[n] mießen...“ (MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 98 – koncept z 12.2. 1662).

⁷⁹³ „Undt demnach mir von meinen officium aber herschafft Vngarisch Brodt glaubwürdig bericht dieser tagen ein khomen, wass massen, zue bessagten Vngrisch Brodt die Sacramenta zur administriren, non sine notabili scandalo verboten worden, dabey dan untrschidliche Kinder ohne Tauff sterben, andere krankhen ohne Seelsorg verderben müssen, darauss den armen vnterthan grosses Leidt vndt Lamentation.“ (MZA, Bočkova sbírka G 1, č. 6848; stejný list v G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 228-229.) „Interdikt“ se týkal jen fary, dominikáni stáli skutečně mimo. Poukazuje na to i zpráva, že v roce 1654 byl klášter obdarován stříbrným pozlaceným kalichem. (*Monumenta Conventus*, f. 31.)

Lvu Vilémovi, že okolnostmi byl donucen vše co mu patřilo prodat a mezi farníky žebrať. To, že je jeho odměnou za každodenní práci.⁷⁹⁴ Rovněž ještě v roce 1653 je v Uherském Brodě uzavřeno jedno manželství. Je zajímavé, že interdikt samotný v bohatém církevním archivním materiálu jaksi zaniká. Jakoby se absencí nebo alespoň výrazným omezením bohoslužebného života církevní autority netrápily. Realitu této doby nám nepřímo dokládají matriky. Z této doby se nám zachovaly – kniha křtů a kniha manželství.⁷⁹⁵ Podle knihy manželství, založené roku 1647, můžeme v Uherském Brodě a okolních vesnicích od tohoto roku sledovat počty sňatků. Jejich roční počet kolísal mezi šesti a dvaceti dvěma (vysoký býval v některých vesnicích, snad to souvisí i se vzrůstem obyvatelstva, způsobeným přirozeným přírůstkem i dosidlováním; zajímavá je i skutečnost, že asi třetinu sňatků tvoří osoby, které zde nemají trvalý pobyt). V roce 1653 je to již jen jeden a v následujícím nic a tento stav trval až do roku 1657, a to ve všech obcích spravovaných brodským farářem. Výjimkou je jeden sňatek v roce 1656 dvou poddaných z Havřic a Drslavic. Od roku 1658 dosahují sňatky opět krátkodobého průměru (toto platí ovšem pouze pro Uherský Brod, ve většině vesnic nejsou i nadále záznamy o sňatcích).

Z uvedeného vyplývá, že od roku 1653 do roku 1657 fakticky trval „interdikt“. Patně však náboženský život přerušen nebyl, ale odehrával se jinými formami a důležité záležitosti jako křty či sňatky se konaly jinde (v případě, že by zájemci např. o sňatek čekali, byly by v době po odvolání zákazu jistě počty nadprůměrné). A „interdikt“ byl výlučně omezen na faru v Brodě, nevztahoval se na město jako takové, jak bychom si pod tímto pojmem představovali.

Pozitivní roli sehráli v této době brodští dominikáni, kteří mírnili dopad roztržky, na jejímž počátku se podíleli.⁷⁹⁶ Záštitu měli v osobě druhé ženy Lva Viléma⁷⁹⁷ Eleonory, dcery Maxmiliána z Dietrichštejna, se kterou se Kounic oženil roku 1646.⁷⁹⁸ Získali podporu nejen v Uherském Brodě, ale zvláště v Brně. V době

⁷⁹⁴ „...mendicare cum magno pudore coact[us] sum...“ (MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 64, dopis z 28. května 1653 od Skalického Lva Vilémovi.)

⁷⁹⁵ „Matrica sive Liber baptismorum et copulatum sub adm[inistratione] rever[endo] et doct[o] D[omi]no Ioanne Francisco Wensky [...] Anno a partu origine 1646.“ (MZA, fond E 67.)

⁷⁹⁶ Skutečnost, že dominikáni nahrazovali nefungující farní správu, dokazuje i dopis konzistoře uherskohradištskému děkanovi z 18. října 1655, kterému přikazuje odcestovat do Brodu a věc řešit. (Srov. MZA, G 436 i.č. 1356, evid. 132, f. 186.)

⁷⁹⁷ Eusebie ze Sezimova Ústí zemřela již roku 1644 spolu se synem.

⁷⁹⁸ V MZA, G 140, i.č. 2981, sign. 133, kart. 653 je 169 folií korespondence Eleonory s jejím bratrem knížetem Ferdinandem z Dietrichštejna z doby po smrti Lva Viléma, která se týká správy panství v tomto období.

interdiktu však jediným stálým farářem na území celého panství byl Medkův nástupce v Šumicích František Wroblichowski.⁷⁹⁹

14.6. Svitání – Jan Václav Polontius a obnova děkanství

Lev Vilém se urovnání církevních záležitostí nedočkal,⁸⁰⁰ umírá v roce 1655 ve věku pouhých 41 let.⁸⁰¹ Ještě nedlouho před smrtí navrhuje 2. dubna 1655 konzistoři pro fary v Brodě a Ořechově magistra Eliáše Ludvíka Beckha.⁸⁰² Vdově Eleonoře († 1676) však později dne 4.12. 1655 doporučuje uherskohradištský primátor derflanského faráře a rodáka z Příbora Jana Václava Polontia.⁸⁰³ (Ten se v doprovodu děkana objevil v Uherském Brodě již 24. listopadu 1655.)⁸⁰⁴ Také konzistoř jej doporučuje v dopise ze 14. února 1656.⁸⁰⁵ Polontius žádá 7. listopadu 1656 biskupa Leopolda Viléma o faru, jmenování kroměřížským kanovníkem a ovšem i to, aby mu vymohl řádné odevzdávání desátku a ne třicátku od paní statku i farníků.⁸⁰⁶ Faru však dostal až 1. ledna 1658. Mezi tím došlo k důležité dohodě ohledně zřízení brodského děkanství. Souhlas s tímto krokem vyslovil už hrabě Lev Vilém v roce 1653, jak již bylo uvedeno, a slíbil, že v případě přenechání práva prezentace z důvodu patronátu, bude vyživovat 2 kaplany a nechá postavit na místě starého kostela nový, krásnější a větší.⁸⁰⁷ Podle všeho Polontius jednal instruován konzistoří, která neustoupila od požadavku platby desátého snopu, ani toho, že

⁷⁹⁹ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 151.

⁸⁰⁰ Ještě 23. května 1654 psal konzistoři o počinání Medka, který způsobil veřejné pohoršení, jak svým vztahem k ženě, tak i zanedbáváním bohoslužeb. Tuto ženu sice poslal do Brna, ale pak si ji sám přivezl a měl u sebe. Když nemohl zůstat v Brodě, odebral se do Bánova. Tam zanedbával bohoslužby, třeba i během velikonočních svátků, a stále si vydržoval „seine garstige Köchin“. Když mu to hrabě nechtěl trpět, prchl nejprve do Trenčína a pak do Skalice (jak je v poznámce výše zmíněno) „vnd kombt bericht dass er ietzt sambt dem vnlattigem Weib in einer wannen in warmen Bad bei Stassnicz badet.“ Toto, ale také bezpráví ze strany oficiála ohledně prezentace, způsobilo vážné pastorační škody. Lev Vilém by rád dal tyto věci do pořádku. (MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132.)

⁸⁰¹ Lev Vilém zemřel 22.10. 1655 a byl pochován v kryptě dominikánského kostela v Brně. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 141, s. 153.)

⁸⁰² MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 213.

⁸⁰³ Ibid., f. 179. Rozsah vyčleněného děkanství byl podobně velký jako v nekatolických časech. Podle *Děkanské matriky* z roku 1671 (ZA, ACO, kn. č. 236) k děkanství patřily fary: Uherský Brod, Velký Ořechov, Pozlovice, Slavičín, Vlachovice, Újezdec, Lideč, Klobouky, Brumov, Bojkovice, Nezdenice, Šumice, Bánov, Nivnice a Vlčnov. Rozsah děkanství se potom delší dobu neměnil a stále k němu patřilo 15 farností (ZA, ACO, kn. č. 237 – *Děkanská matrika* z roku 1691.)

⁸⁰⁴ MZA, G 436, i.č. 1356, evid. 132, f. 185.

⁸⁰⁵ Ibid., f. 226, dopis od Tengelhotha hraběnce Eleonoře.

⁸⁰⁶ ZA, AO, sign. Ba 806, karta 378, f. 441-442. Již v dopise hraběnce ze dne 21. dubna 1656 se Polontius podivuje nad 30. snopem. (Srov. MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 51.) Na jeho požadavky ohledně desátku (v době, kdy ještě ani nebyl uherskobrodským farářem) si stěžuje i městská rada, dne 12. října 1656 v dopise hraběnce. (Srov. *ibid.*, f. 56.)

⁸⁰⁷ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 304, odk. na konzistorní akta 1652, 1653 a

právo prezentace náleží ordináři, jak je zřejmé ze zprávy, kterou jí Polontius zaslal.⁸⁰⁸ Zde si stěžuje na to, že spory nepřestávají a z požadovaného desátku dostává jen malou část a ani vrchnost mu nedává pivo, které faráři dostávali.⁸⁰⁹ Rovněž dominikáni nejsou ochotni vydat bohoslužebné potřeby, které měšťané pořídili pro farní kostel, včetně velké monstrance,⁸¹⁰ užívají neoprávněně části farních pozemků a ze svých vlastních odmítají odvádět desátek. Ale i dominikáni se obávali, obrátili se na hraběnku s prosbou o ochranu. Ta dokonce nechala svými úředníky prohledat purkrechtní knihy, zdali se neděje něco proti mendikantům. Naopak, městská rada se nyní stavěla za svého nastupujícího faráře. V roce 1659 zaslala dopis Eleonoře, kde vyslovuje obavy z přivlastnění dominikány toho, co užívali jako faráři.⁸¹¹ Polontius pořídil seznam zadržovaných předmětů.⁸¹²

původní dopis v Bočkově sbírce ze 20. června 1653.

⁸⁰⁸ „Ecclesia est [...] Joanni Baptistae dicata. Collator celsissimus princeps episcopus olomucensis...“ Dále je mj. uváděn Velký Ořečov – kolátor Kounic, Újezdec – biskup olomoucký, Šumice – Kounic, Vlčnov – Kounic. (MZA, Bočkova sbírka č. 6849 – soupis kostelů, oltářů, zvonů atd. děkanství uherskobrodského z 17.11. 1669.)

⁸⁰⁹ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 266. Farář dostával první a druhé vědro z každé várky, avšak poté, co město muselo svůj pivovar prodat vrchnosti, tyto dary patrně pominuly. „Item cerevisia quae semper a civib[us] meis quondam antecessorib[us], ac reliquis Ecclesiae servis, uti rectori ex iure dabat[ur], nunc mihi denegat[ur].“ (ZA, ACO, kniha č. 31 – vizitace světicího biskupa Breunera z roku 1682.)

⁸¹⁰ Děkan nemohl jednat jinak. Dominikáni si z farního kostela odnesli prakticky celou jeho bohoslužebnou výbavu: dva stříbrné pozlacené kalichy s paténami, monstranci z roku 1633, kalich a konvičky se stříbrným podnosem, stříbrný kříž pacifikál – pořízeno z obecních peněz, pozlacené ciborium, pozlacený abluční kalich, ornáty aksamitový černý, aksamitový červený, zlatohlavový červený, fialový s popelavým křížem, damaškový popelavý, dva červené ornáty z tureckého cajku, dvě alby s humerály, dvě nové alby, zlatohlavový ornát se štolou a manipulem od hraběte, stříbrohlavové bílé antependium, zelený cajkový ornát od Mikuláše Moškoře, damašek a přípravy na ornát od měšťana Grosse, korouhev od literátů, dva misály a dvě agendy. (Uvádí RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 20-21.) To jsou šokující údaje – dominikáni se chovali naprosto sobecky. Zadržení těchto bohoslužebných předmětů nemůžeme vyložit ani jako zástavu pro lepší vyjednávací pozici během sporů, neboť dominikáni vrátili pravděpodobně jen stříbrný pozlacený kalich a pacifikál. (Ibid., s. 29.) Růžička se domnívá, že monstranci nakonec vrátili. Bylo jim 22. srpna 1662 nařízeno, aby nechali provést odhad její ceny a v případě, že si ji ponechají, mají vyplatit polovici odhadované hodnoty faře nebo ji mají požadovat od faráře, pokud ji bude chtít. A podle Růžičky si ji fara samozřejmě vzala, neboť se jí domáhala řadu let a žádnou jinou monstranci neměla. (Ibid., s. 100.)

⁸¹¹ „Pan převor zdejšího kláštera si u Vás nedávno stěžoval, jako bychom chtěli některé pozemky, které náležejí faře dolního kostela, kterých po několik let dominikáni užívali, protože při dolním kostele nebylo faráře, za jejich služby násilím odejmouti. Jedná se o jeden kus nadačního pole nad Trdlovským mlýnem, ale také o jiné kusy, které nikdy ku klášteru nepatřily, nýbrž patřily faře a dolnímu kostelu a tato pole užívali jen z milosti, neboť dřívější převorů byli současně jmenováni faráři. Dosud také neodevzdali to, co náleží faře a kostelu. Co se týče důchodů patřících klášteru, na to ukazují listiny pergamenové, z nichž se část nachází u nás. Rovněž přikoupená pole, jsou každý kus zapisována v purkrechtních knihách, ale pole farní tam nejsou. Právě také církevní potřeby jako monstrance, kalich, oltářní potřeby, které v dřívějších dobách byly zakoupeny za obecní peníze a z darů zbožných měšťanů, vše si ponechali a my nechceme to před Vaší Milostí tajiti, že převorové v dřívějších dobách 12 městských a měšťanských gruntů, nalézajících se v okolí kláštera, které byly sousedy obydleny, na sebe potáhli násilím a je pozoruhodné, že chtějí do toho ještě dále zasahovat. Z kterýchžto pozemků Vám náleží činže a J.C.M. kontribuce, ale nám se ničeho nedostává a jak jste uznala sama, že žádný grunt ani pole se nesmí prodat ani koupit, nýbrž kdo chce prokázat dobro klášteru, má tak učiniti v hotových penězích nebo v jiných klenotech.“ (Cituje RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 95-96.)

⁸¹² SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 385, sign. UB-II-32, 69, kart. 255. Vyjmenovány jsou: 2 stříbrné kalichy

Děkanem Polontiem však přes jeho nekompromisní postoj, který prokázal hned na začátku, počíná doba pozvolného urovnání dlouhého období sporů. Po dlouholetém zápase byly sice obě strany konfliktu vyčerpány, ale ve svých stanoviscích natolik svázány, že urovnání bylo všeobecně bolestivé. Toto vystihuje i podání místního kronikáře, který píše o tom, že spor musel ukončit až panovník v roce 1657: „...tehdy císař pán uznajíce, že slavná konsistoř nad cizími lidmi, kteří k instanci její nepatřili, co rozsuzovati neměla, takovou jejich sentencí kasíroval a klatba vyzdvihnuta bejti musela.“⁸¹³ Doklad o takovém zásahu však ve zkoumaných archivech nalezen nebyl. Ke stabilizaci bohoslužebného života dochází spíše pozvolna právě energickými zásahy děkana Polontia. A obyvatelstvo samo poznalo, že nelze vzdorovat stále, ztráty by převýšily případný zisk. Opět se objevují i odkazy a dary na kostel.⁸¹⁴ Období vážného narušení bohoslužebného života, přestože netrvalo celých sedm let, se však muselo odrazit na celkovém stavu dotčených farností. Krize neprospěla katolickému náboženství a znesnadnila práci kněžím, kteří se snažili vnitřně získat zbylé nekatolíky či katolíky jen podle jména. Polontius, aniž rezignoval na své nároky, hledá přece jenom cestu ke kompromisu nebo dává najevo svůj zájem o blaho farnosti. Údajně ze svých prostředků realizoval v letech 1666 – 1667 poměrně důkladnou opravu farního kostela⁸¹⁵ (včetně nové klenby a varhan, jak uvádí Ležák).⁸¹⁶ Rovněž s dominikány se po

s pozlacenými paténami, 1 ornát aksamitový červený, 1 ornát aksamitový černý, 1 ornát zlatohlavový černý, 1 ornát fialový s popelavým křížem, 1 ornát damaškový popelavý, 1 ornát damaškový bílý, 2 ornáty červené z tureckého cajku, 2 alby a humerály, 2 alby nové zjednané. K navrácení farního nebo klášterního majetku, který by mohl být v rukou vrchnosti nebo byl restituovatelný, vyzval již roku 1630 do exilu odcházejícího Maxmiliána kardinál Dietrichštejn, aby tyto věci dal před svým odchodem do pořádku. (HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*, s. 41.)

⁸¹³ *Památky města Brodu Uherského*, s. 54.

⁸¹⁴ *Matrica sive Liber baptismorum et copulatum sub adm[inistratione] rever[endo] et doct[o] D[omi]no Ioanne Francisco Wensky [...] Anno a partu origine 1646*, MZA, fond E 67, s. 323.

⁸¹⁵ Dirre informuje Polontia o souhlasu hraběnky a farníků se stavbou nové fary a snad i kostela – 13. listopadu 1659. (MZA, G 436, i.č. 1357, kart. 133, f. 125.) Podle dopisu konzistoře pro hraběnku ze dne 22. dubna 1660 se uvažovalo o přeměně budovy fary ve špitál a vystavění nové (ibid., f. 114).

⁸¹⁶ Na kostelní klenbě byl v době poslední opravy roku 1717 napsán nápis vzdávající poklonu za péči o kostel právě Polontiovi: „AD MAJOREM DEI GLORIAM SANTCTISSIMAE ET INDIVIDUA[e] TRINITATIS DEI PATRIS ET FILII ET SPIRITVS SANCTI IN HONOREM SANCTISSIMAE ET IMACULATAE VIRGINIS MARIAE DEI SANCTI JOANNIS BAPTISTE PATRONI HVJVS ECCLESIE PAROCHIALIS ET SPECIALIS MEI CIVITATIS PROTECTORIS ET O[mn][u]M SANCTORUM AVXILIO DEI IN PERPETVAM REI MEMORIAM ET ANIMAE SWE... HVMILLIMVS SERVVS CHRISTI JOANES WENCESLAVS POLONTIVS TVNC DECANVS HVNNO BRODENSIS C.C. EX PVRO ZELO ET AMORE DEI A. 1666 et 1667 DEJNTEGRO CVRAVIT REFORMA I DIE ANIMA FIDELIS DEVS SIT IPSI PROPITIVS – FINIS REFORMATIONIS DIE 17 7bris. RENOVATUM ANNO 1717 die 22. Junij.“ (Uvádí KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 6.)

několikaletém přetahování dohodl smlouvou z 22. října 1662.⁸¹⁷ I v okolních vesnických farnostech se opravovalo, třeba i ve vzpurné farnosti hradčovické.⁸¹⁸

Polontius je jedním z kněží, kteří se nejvýrazněji zapsali do uherskobrodské církevní historie. Uvedl v život děkanství a vlastně vzkřísil farnost u sv. Jana Křtitele. Po zasloužilém působení zemřel 12.5. 1675 a pohřben v kostelní hrobce.

Tyto obvody měly již vlastní duchovní správce, i když spojování farností bylo zatím nevyhnutelné. Z Hradčovic se skutečně stala filiálka a všechny obce této farnosti byly začleněny pod Vlčnov, obsazený vlastním knězem roku 1661, kterým se stal Jakub Stupanus.⁸¹⁹ Vroblichovského v Šumicích vystřídal Jiří Šotkovský, a šumický farář pak spravoval Újezdec.⁸²⁰ Podobně i na Ořechově, který dlouho držela jako jeden z posledních drobných statků zmiňovaná „femina haeretica“ hraběnka Benigna, probíhala rekatolizace bez potíží a od roku 1641 byla farnost pravidelně obsazena knězem.⁸²¹ Podobně na panství, které v roce 1689 koupil

⁸¹⁷ Tato smlouva byla narovnáním mezi farou a klášteřem. Vztah klášteřa a města se podařilo upravit postupně. V roce 1696 z iniciativy Dominika Ondřeje uzavřely obě strany dohodu, ve které se klášteř zavázal uhradit pohledávku vůči městu, skládající se z několika položek o celkové sumě 1215 zl. 9 kr. Avšak i dominikáni měli vůči městu své požadavky, jejichž oprávněnost však nebyli schopni prokázat. Svůj dluh tedy nezaplátili, ačkoliv jim hrabě ještě roku 1703 hrozil žalobou, pokud obnos neuhradí. Až smlouvou z 24. listopadu 1717 se zdařilo spor urovnat, do značné míry na úkor města. (*Monumenta Conventus* f. 80-85; ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského klášteřa v Uh. Brodě*, s. 15-16. Smlouva je v SOKA, Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 409, sign. UB-III-32, kart. 255.)

⁸¹⁸ „...filialis Ratzovicensis Eccl. [...] Altare unum cum honesta deaurata ara habet, omnibus necessariis, integris requisitis apparamentis mundis et suffocentibus est provissum. Est sine fundatione [...] campanas habet tres [...] sunt noviter anno 1670 fusae.“ (ZA, ACO, kn.č. 236, s. 81.) Až *Děkanská matrika* z roku 1771 líčí kostel a vztah lidu k náboženství v jiném světle: „Ecclesia filialis in pago Hraczovitz... Muri laterales et fornix ex bonis materialibus in totum extructi et ecclesia scandulis tecta est. Habet unam turrim supra majorem portam, in qua tres campanae reperiuntur. [...] Sacristia sita est post maiorem aram, satis pro hoc loco ampla, sed humida, nullum habens desuper depositoryum. Ambona est sita ex parte evangelii habens assensum ex capella laterali. Fons baptismalis est ex ordinario lapide, cum catino ex cupro et cooperculo statua S. Joannis Baptistae proviso. [...] Altare majus in honorem omnium sanctorum est erectum. Lateralia duo: unum ex parte evangelii in honorem Jesu, Mariae, Joseph. Alterum ex parte Epistolae in honorem sanctae Annae. Chorus musicus ex muro constructus, positivo provissus. Pavimentum ecclesiae est lateritium nullam habens cryptam. Caemeterium est circa ecclesiam, muro cum ossuario ex bonis materialibus.“ (ZA, ACO, kn. 238, s. 215-216.) Hradčovická farnost je dostatečně ilustrativním příkladem klamavého dojmu, kterému bychom mohli snadno podlehnout, jestliže bychom hledali kořeny stavu z 19. a 20. století v době rekatolizace či jenom vrcholného baroka. Farnost je totiž až do současnosti výrazně katolická se zřetelnými prvky zbožnosti, se kterými se setkáváme v baroku. Takovou se však stala až patrně s vytvořením lokální kuracie či obnovením farnosti na konci 18. a začátku 19. století.

⁸¹⁹ RŮŽIČKA, Veeslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století*, s. 216, odkazuje na SOKA, AM UB, Rkp 114 – záznamy narození a křtů.)

⁸²⁰ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 310, 327.

⁸²¹ V MZA, G 436, i.č. 708, kart. 76 je přehled investovaných farářů z některých farností kounicovských panství z let 1683 – 1691: „1. Pro parochia Schumicensi et Augesdensi praesentatus Pater Venceslaus Edmundus Kužalius 19. Junii 1668. [...] 4. Pro Magno Ořechoviensi Pater Georgius Marci Jandusca 20. Maji 1669. 5. Pro Schumicensi et Augesdensi Pater Casparus Ludovicus Fauca 16. octobris 1670. 6. Pro Magno Ořechoviensi Pater Joannes Korissa Capellanus Vsetinensis 19. Junii 1673. [...] 8. Pro Magno Ořechoviensi post mortem Joannis Korissae Pater Matthias Svoboda Capellanus Hunnobrodensis 5. Augusti 1675. 9. Pro Vlčnoviensi Pater

Dominik Ondřej z Kounic, v Bánově s Bystřicí, probíhala rekatolizace hladce, zásluhou katolické vrchnosti i horlivostí dominikánů. Kolem roku 1652 byla bánovská fara spravována z Uherského Brodu, až později získala obec vlastního faráře. V Korytné se jednalo v roce 1661 o přestavbě kostela,⁸²² stalo se tak však až v letech 1703 – 1723. K uherskobrodskému panství byly připojeny i Biskupice a Prakšice. Zde byl odpor větší, přestože i v těchto místech působili brodští dominikáni. Ještě v roce 1664 pochovávali obyvatelé Biskupic své mrtvé na nekatolickém hřbitově.⁸²³

Dominikáni v těchto letech dobudovávají klášterní komplex prakticky do dnešní podoby, nehledíme-li na drobné stavební úpravy nebo převážně později pořízenou uměleckou výzdobu (krátce se o ní zmíníme níže). Pro řeholníky, ačkoliv se tolik snažili, aby ve svém měšci shromáždili co nejvíce peněz, by bylo pořízení prakticky nového kostela, jak se stalo, příliš nákladným podnikem. Vydatně zde pomohla zbožná Eleonora z Dietrichštejna.⁸²⁴ Stavět se začalo v polovině padesátých let. Podle Daňkových údajů stavba kostela i konventu výrazně pokročila roku 1660. Léta následujícího se zbudovaly schody do dormitáře a klenba v refektáři a lavatoři. Refektář byl dokončen v roce 1662. O rok později byla postavena klenba.⁸²⁵ Jak probíhaly další úpravy, přesně nevíme. Patrně byl kostel s konventem dostaven v polovině sedmdesátých let, ještě před pohromami, které město stihly. Za velkorysou donaci a vůbec přízeň konventům v Brodě a v Brně byla Eleonora spolu se svým synem Dominikem Ondřejem a dcerou Klárou Rozálií odměněna děkovnou, nádherně vyzdobenou pergamenovou listinou generála řádu Jana Tomáše de Rocaberti.

Georgius Alexius Halamek 17. Septembris 1678. [...] 11. Pro Vlčnoviensi Pater Matthias Svoboda 6. Februarii 1683. 12. Pro Magno Ořechoviensi Pater Christianus Sich 20. Martii 1683. 13. Pro Schumicensi et Augesdensi Pater Tobias Vlkojanic[?] capelanus Hunnobrodensis 1. Junii 1686. [...] 15. Pro Parochia Magno Ořechoviensi Pater Joannes Scholtis capellanus Cremsiriensis 22. octobris[?] 1688.“ A v G 436, i.č. 709, kart. 76 (přehled duchovních na farářích kounicovských panství 1668 – 1690) je uložena investitura dosavadního faráře v Ořechově Christiana Sicha na vlčnovskou po Svobodovi ze dne 26.4. 1683. Další investitura je zde pro ořechovského Jana Scholtise na faru v Moravských Prusích ze dne 2. října 1688. Pak je zde investitura pro Matyáše Svobodu na vlčnovskou faru po smrti Jiřího Alexe Halámka ze dne 12.3. 1683.

⁸²² MZA, G436, i.č. 1304, sign. K 27, kart. 128.

⁸²³ RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století*, s. 220-221.

⁸²⁴ Jistě zajímavá zjištění by poskytlo badatelsky dosud nedotčené vyúčtování výloh o 242 fol. na stavební práce v klášteře z let 1653 – 1674. (MZA, G 436, i.č. 1311, sign. K 34, kart. 128.) Podle Kučery složila v roce 1658 na účel přestavby Eleonora 16 tisíc zlatých (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 284).

⁸²⁵ *Monumenta Conventus*, f. 35-36.

Katolictví bylo na vítězném postupu, ale poslední zbytky evangelíků zde zůstávaly. A obyvatelstvo neprojevovalo vždy náležitou oddanost nové víře a vyžadovaným rituálům. I Polontius, jak je zřejmé z Ležákovy kroniky, potíral zbytky nekatolíků⁸²⁶ a neměl dobrý poměr ani s místními Židy. Několikrát si na ně stěžoval, že se vysmívají katolickému náboženství a ruší při bohoslužbách.⁸²⁷

Přestože za Polontia došlo ke zřetelnému zklidnění, problém odporu či přinejmenším nechuti uherskobrodských farníků vůči desátku přetrvával. Ještě děkan Mikuláš Josef Hlavačka si na nedostatečné dávky v letech 1684 a 1685 stěžoval.⁸²⁸ Ba dokonce ještě v roce 1771 se v uherskobrodské děkanské matrice píše: „Decimae penes parochiam Hunno Brodensem respectu civitatis et pagi Havrzitz in trigesimam degeneravit, quo jure aut parto ignoratur.“⁸²⁹ Ani v otázce

⁸²⁶ „Po kterémžto nadřečeném canovníku kroměříském Petrutium za děkana města Brodu Uhers[kého] poslán Joannes Polontius, který předtím za faráře v Derfli byl [...], který jsouce velmi horlivý v službách Božích, mnoho lutriánské žalutky v městě a mezi svými farníky napravoval, knihy po domích lutriánské zbíral, a páčil, v pátek, a v sobotu v kuchynách maso vařící s hrncemi rozbíjel, tak že za času jeho to zlé koleno lutriánské všechno s pomocí Boží divným způsobem vykořeněno jest.“ (*Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 10.)

⁸²⁷ WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 305; KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 267. Polontia měl o výstřelcích proti katolictví informovat přední měšťan Mikuláš Lipenský, že se dopouští neslýchaných urážek proti Bohu, křesťanům a církvi. Děkan si stěžoval královskému tribunálu, že když jde zaopatřovat, Židé mu nevyhnou z cesty, z otevřených oken na něj hanlivě pokřikují. Ruší při slavení mše, zvláště v sobotu. V neděli pak na náměstí veřejně obchodují a při tom jsou velmi hluční, na rozdíl od jiných dnů. Navádějí své děti, aby u kostela pokřikovaly, když káže. A když o svátku sv. Václava poslal kostelníka, aby je uklidnil, se zlou se potázal. A dokonce rabínův pomocník naváděl dav ještě k většímu řevu, až děkan musel přerušit kázání. Židé mu údajně vyhrožovali a po faře i kostelu házeli kameny. O velikonočních svátcích na chrámu rozbili okna. Když kolem kostela procházel svatební průvod, jeden z Židů střílel na věž, za což ho podle Polontia stihl Boží trest, že do týdne zemřel. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 102-103; text stížnosti v MZA, FM 31/2, Zlobického sbírka, opis v SOKA Uh. Hradiště, UB – sbírky, Ol 33.)

⁸²⁸ MZA, G 436, i.č. 1357, evid. 133, f. 138 a 141. „...doleo quid nuper et maturum abitum servire non poterim volens prae nobilem D[omi]num consulere ratione decimarum ex agris iure et consuetudine im[m]emoriali sub onere decimali existentibus pro nunc ad partem Ill[ustrissimi] [...] comitis acceptis. Cum igit[ur] res cum onere suo transeat, spero quod clementissimus possessor conscientiam suam hac in parte non aggravabit, sed me pauperem gratiose contentare demandare dignabit[is]. In hac spe vivens maneo. Nicola[us] Jos[ephus] Hlavačka.“ (Ibid., f. 136 – dopis Kounicovu inspektorovi Vagensteinerovi ze dne 1. srpna 1684.): „...Jure ab im[m]emorabili tempore tracto totum campum Hunnobrodensem decimis decimatis nunc ab haereticis in trigesimam injuriose com[m]utatis subiacere constat. Hujus campis valde notabilis pars Excellentissimi [...] comiti partim in frumentis partim etiam in gramine sicuti et rusticis Augesdensibus fructificat, mihi interim omnibus decimis et trigesimis abstractis. Cum igit[ur] omnis res cum suo onere transeat, et ego in timidium proventuum meorum, spectatis etiam damnis et traxatorio et maledicto iudaismo provenientibus, quam justo dolore motus [...] comitem qua patronem meum gratissimum supplex accedere rogor, humillime implorans remedium justae querelae gratisissime elargiendum.“ (Ibid., f. 141 – přišlo 20. října 1684.) A dále děkan Dominiku Ondřejovi sděluje: „...an non trigesimne [...] mihi debeat manipulus, Ill[ustritionis] vestrae conveniens denotissime conscientiam, resolutionem benignissimam efflugo et [...] expecto.“ (Ibid., f. 143 – pravděpodobně 2. srpna 1680.)

⁸²⁹ ZA, ACO, kn.č. 238, s. 14. Přitom byla 13.7. 1747 uzavřena dohoda mezi děkanem Janem Josefem Khellem a Havříckými stran třicátku. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 379.) S placením či neplacením desátků byla spojena i penitenciární praxe. K absolvování takového neplatíče bylo zapotřebí zvláštního povolení. Jedna taková žádost se dochovala v ZA, AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, f. 34-38, kdy 16. srpna 1735 převor dominikánů Pius Kittel žádá o povolení „quoendam detentorem decimarum in foro poenitentiae

patronátu nad uherskobrodskou farou nedocházelo dlouho k urovnání. Až počátkem 18. století došlo k realizaci již dříve nabízené rekompence. Kounicové výměnou za přiznání patronátního práva slíbili a s jistým zpožděním i skutečně vybudovali nový farní chrám Neposkvrněného početí Panny Marie na dolním náměstí.⁸³⁰ (Novým místem se vyřešil i latentní problém s Židy, jejichž obydlí prakticky obklopovala starý chrám sv. Jana a jejich přítomnost nemálo a vytrvale dráždila katolické duchovní.)⁸³¹ Sami dostali novou elegantní synagogu ve své čtvrti, nikoliv za hradbami jako dříve (i o ní se zmíníme níže).

Oficiálně byl patronát přiznán majitelům panství listinou biskupa Karla vévody Lotrinského ve prospěch Dominika Ondřeje z Kounic datovanou 15. ledna 1704 v Osnabrücku.

14.7. *Důsledky sporů*

Je nesnadné a snad ani není možné vyřknout jednoduchou charakteristiku jednotlivých aktérů těchto nešťastných událostí a přesně označit ty, kteří nesou největší díl odpovědnosti. Není asi nikdo, kdo by neměl postranní zájmy a nesnažil se je prosadit. Hlavním problémem, který konflikt rozdmýchal a dohodu tak dlouho blokoval, byla neústupnost a snaha za každou cenu prosadit domnělé právo osoby nebo instituce. Přes zmiňované dobové a jiné okolnosti lze obtížně obhájit jednání kněží jako Koczky, Venský, ale také v některých momentech Petrucius. Stejně tak i konzistoř, která ovšem byla kolektivním orgánem a jejíž členové se obměňovali, nese svůj značný podíl viny na eskalaci napětí. Je pochopitelné, že se snažila o prosazení svých nebo obecně církevních práv, zvláště v situaci, kdy si stát vytvořil z

absolvere“.

⁸³⁰ Listina vydaná biskupem Karlem vévodou Lotrinským pro hraběte Dominika Ondřeje z Kounic dne 15. ledna 1704. (MZA, G 436, i.č. 1361, f. 28.)

⁸³¹ Například hned v úvodní větě nově založené *Děkanské matriky* z roku 1691 se píše: „Ecclesia Parochialis Hunno-Brodensis Sancti Joannis Baptistae ad portam Nivnicensem sita, judaismo obsita, ad quem ad evitandam irreverentiam Sacratissimum sacramentum difformiter sacris canonibus ad infirmos deferendum e[st].“ (ZA, ACO, kn.č. 237, f. 3.) Tuto záležitost řeší i čtvrtý článek tzv. *Instrumentum transactionis*, vnučeného narovnání mezi pánem Dominikem Ondřejem a městem z roku 1686: „Poněvadž samo v sobě neslušno jest, aby Židé v hlavní ulici městské okolo chrámu Páně křesťanského obývali, kteří až posavad přehlídnutím úřadu městského v též ulici se rozšířili, pročež mají z dotčené celé ulice slove Nivnické se vyprodati a jim Židům ve spolek jinší okršlek v městě v té velikosti, jak až posavad possedirují, se vykázati, domy pak v té ulici se nacházející, pokudž by křesťan se Židem o cenu se porovnatí nemohli, s připojením dvou úředních z města a dvou Židův skrz hejtmana panství šacované býti tak dlouho, až by všechny domy židovské v též ulici se nacházející z rukou židovských křesťanům postoupené a dle smlouvy neb šacunku zaplacené byly. Naproti tomu mají Židé povinni býti, domy své v okršlku jim vykázaném držící a i místa pustá se nacházející dle smlouvy a podobného šacunku křesťanům vyplatiti, ano i dluhy spravedlivé chrámu Páně aneb obci a měšťanům náležitě buďto na termíny, aneb v hotovosti zaplatiti.“ (Citováno podle KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s.

katolického náboženství ideologický nástroj k cílům, které se vždy neslučovaly s reálnou potřebou a posláním církve. Na druhou stranu měla, v případě opuštění čistě juristického vidění dané reality, zhodnotit dopad, který mělo takové jednání na sova katolické obyvatelstvo. Na uherskobrodském případě se ukazuje, že vztah mezi světskou a církevní strukturou byl daleko ideálu, který bychom očekávali v době, kdy se církev ve svých rekatolizačních snahách opírala o státní intervenci. Jejich zájmy se sice v mnohém směru kryly, avšak, alespoň zde, je zřejmé, že současně byl sváděn tuhý boj v procesu formování pobělohorského právního řádu o svébytné postavení církve, kterou chěl mít tvořící se absolutistický stát pod kontrolou. Dále se ukazuje, že ani světské ani církevní subjekty nevystupují jako jednotný blok. Např. dominikáni v případě stížnosti uspěli u zemských orgánů, na druhé straně např. jednání biskupa lavíruje mezi hájením zájmů svého kněze a kapituly a uznáním námitek, vznesených hrabětem Lvem Vilémem. Vše dokazuje, že pobělohorská doba rozhodně nebyla černobílou, kde bychom jasně a snadno rozlišili to, co bylo dobré a zlé, kde by pozice jednotlivých aktérů byly jednoznačné, stejně tak jako by byly jejich zájmy. Nejednoznačná je i role hraběte Lva Viléma, poněvadž skutečnost, že se svých lidí zastal, zůstává spíše výjimkou v jeho chronicky napjatém vztahu s měšťany – křesťany i Židy. Proto se zdá, že jeho motivace spočívala spíše v prosazení svého práva a snad i v obavě z přílišného zbídačení měšťanů, ze kterého by neprofitoval. Měšťané samotní pak prokázali i jistou míru statečnosti a vytrvalosti. Na druhou stranu jejich apriorně nepřátelský postoj ke kněžím, jako lidem, kteří si nárokují něco, co jim nepatří, nepřispěl k uspokojivému a včasnému řešení. Soud, především nad duchovenstvem by mohl při letném pohledu vyznít negativně, když bychom na něj pohlíželi jako na jeden z represivních nástrojů pobělohorského režimu. Množství materiálu, které se k tomuto tématu zachovalo, nám poskytuje realitu v poněkud jiném zabarvení. Jednak církev, od které bychom z důvodu alespoň vděčnosti za opětovně získané pozice očekávali větší míru loajality vůči světské moci nebo přinejmenším alespoň císaři, se jeví jako sebevědomý autonomní subjekt. Především konzistoř, která zatím není tolik provázaná s životem aristokracie a jejími bezprostředními zájmy, se jeví jako neohrožený zastánce církevní autonomie a dávných práv. Důležité bylo však především to, že spor, při vši razantnosti i častých osobních invektivách, nevybočil až na výjimky (jako Pertuciovo střelení z pistole) z civilizovaného

právního rámce. Skutečnost byla ovšem daleko barvitější ještě z jiného hlediska. I těm kněžím, o jejichž mravních a někdy i vzdělanostních kvalitách můžeme právem pochybovat, šlo o to, aby zajistili sobě i jim svěřeným lidem věčnou blaženost. I Venského duše je zmítána obavami o úspěch jeho díla, které je ve skutečnosti Božím dílem. Ovšem doba byla tehdy krutá a nemilosrdná, bylo nesnadné přežít, pro duchovenstvo i jejich ovečky, natož vést život na odpovídající úrovni přiměřené dobovému mravu. Lze jen litovat, že lidé, kteří měli vnášet radost a světlo do duší zbídačených obyvatel, velmi snadno podléhali mentalitě doby a takto své úsilí znehodnocovali.

15. Katolické město

15.1. Další zkoušky

Na Uherský Brod přišla dvacet let po švédském vypálení opět podobná pohroma. Její následky nebyly pro město samotné tolik fatální, zato okolí nesmírně utrpělo. V roce 1663 totiž vpadli do kraje turko-tatarští válečníci a loupili, vraždili a odvlékali obyvatelstvo do zajetí. Uherský Brod odolal i zásluhou morální podpory faráře Polontia třem opakovaným útokům.⁸³² Celý okolní kraj však byl velmi zdevastován a nebylo téměř žádné vsi, kde by nebylo zabito několik desítek lidí.

Na rozdíl od průtahů a ložírování soldatesky za třicetileté války znamenal tento vpád, podobně jako rabování uherských povstalců v roce 1683,⁸³³ pro čerstvě pokatolické obyvatelstvo spíše povzbuzení v katolicky pojímané víře, nikoliv utvrzení v již pozapomenutém protestantismu.⁸³⁴ Odrazila se zde jistě výměna

⁸³² „Po třikráte tenž nepřítel tenkrát k Brodu se přiblížil, však městu a předměstí nic učiniti nemohl, poněvadž někteří rejtari a Charváti po každé na ně vypadali i také mnohé hlavy, které potomně na Nivnickej bráně vystrčené byly, do města přinesli. [...] Při takových vejpadech pan děkan Polontius, ktorejžto předešle a než duchovní stav přijal, na vojně bejval, hlavně se potřebovati dal, s Turky se častějic naháněl i také co možného měšťanstvo retoval.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 72.)

⁸³³ *Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 15-25.

⁸³⁴ Metoděj Daněk chápe tuto válku jako boj proti křesťanům: „...eodem an[no] 1663 imperator Turcarum Achmet II. totum suum exercitum in latum campum prope Constantinopolim exagitatus [...] et considerato exercitu coram illo quaedam exercitia bellica fecit, ut illum ad *bellum contra christianos* animaret.“ (*Monumenta Conventus*, f. 32.) Letocha, který je Daňkovi předlohou, píše „...s tureckej strany se smejšlelo, jak by se dálejc vraziti, hubiti, plundrovati, ohněm a mečem v *křesťanských krajínách* pokračovati, v niveč všechno obrátiti mohlo. Ku kterémžto cíli a konci tyranská hlava jejich, totiž Achmet II., turecký císař, in julio 1663 celou svou armádu do širého pole při Konstantinopili dal postaviti a tu před takovou rozličné exercitia vojenské jest provozoval, tak aby jeho vojáci spatřili, že v podobných militárních věcech cvičený jest, jim příklad dávajice, jak by se směle a hrdinsky chovati měli.“ Daněk, několik desetiletí po Letochovi a ovlivněn svým stavem, spatřuje jiné cíle než měšťanský historik. Podobně komentuje obléhání Vídně roku 1683: „Turca igitur im[m]anissimus christianitatis hostis...“ (Ibid., f. 41.)

generací (která vzhledem k nízkému průměrnému věku probíhala rychleji než dnes) a také v tomto smyslu zdůvodňování katolictví jakožto tradiční víry praotců, od níž se jenom dočasně odchýlili otcové. Vyprávění o zázračném počátku města nebo o Broďanům ukradeném čenstochovském obraze (viz níže), ať už bylo jakkoliv problematicky zakotveno v historické skutečnosti nebo bylo zcela smyšlené, muselo spolu s emotivní katolickou liturgií působit jako velmi silný prostředek k utvrzení víry, která se stala jedním z mála pevných bodů v tak nejistém žití, které i v druhé polovině 17. století bylo realitou. Přestože se ještě za Polontia vyskytují skuteční nebo domnělí „lutriáni“, již nelze hovořit o uvědomělé a alespoň minimálně organizované konfesní skupině. Veleoslav Růžička soudí, že Polontiovým působením končí v Uherském Brodě období protireformace. Patrně tomu tak skutečně bylo, přestože pojem „protireformace“ již není pro tuto dobu plně adekvátní. Během přibližně půlstoletí se proměňovaly vnější poměry a střídaly se i osoby duchovních, stejně jako jejich přístupy. Postupně se měnil poměr mezi nekatolíky a katolíky asi takovým způsobem, že oněch Kalewskim zmiňovaných ne více než 10 katolíků v roce 1630 bylo za Polontia v šedesátých a sedmdesátých letech pomyslně vystřídáno ne více než deseti nekatolíky.⁸³⁵ Bohužel je neznáme jmenovitě a je možné, že označení „luterián“ bylo užíváno pro každou pastoračně problematickou osobu, pro kterou byla třeba jenom nepřijatelná nucená velikonoční zpověď.⁸³⁶

Za Polontiova života došlo ještě k jednomu neštěstí. V roce 1669 vypukl oheň a strávil opět velkou část města včetně nedávno obnoveného kostela sv. Jana.⁸³⁷ Podle děkanovy zprávy zůstaly z kostela pouze holé zdi a podobně shořela i sousedící budova fary (interiér chrámu však zničen nebyl). V roce 1680 přišel zase mor, který

⁸³⁵ „...inventi sunt in Broda in tota civitate decem catholici.“ (*Monumenta Conventus*, f. 25.)

⁸³⁶ Růžička objevil zpovědní seznamy z let 1667 – 1674, sestavené Stupanovým nástupcem ve Vlčnově Ferdinandem Halámkem. Roku 1667 bylo v rozsáhlé farnosti 1206 osob schopných zpovědi a přijímání. Z nich se zúčastnilo zpovědi i přijímání 1040, 166 osob se nezpovídalo z nedbalosti. V tomto počtu byly jen dva nekatolíci. V následujícím roce se z celkového počtu 1213 zpovídalo 1106 penitentů a už jen 107 nedbalců tak neučinilo. A opět byli mezi nimi dva nekatolíci, avšak farář vyjádřil naději, že i oni budou napraveni. Stalo se tak skutečně roku 1669. V roce 1673 se objevila ve Vlčnově ještě jedna nekatolická osoba, ta zde však neměla trvalé bydliště, a i zde byl farář přesvědčen, že se obrátí. Stalo se tak následujícího roku. Roku 1674 přišly na farnost další dva heretici. A tehdy se zúčastnilo zpovědi a přijímání 1427 lidí, pouze 45 tak neučinilo. (RŮŽIČKA, Veleoslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století*, s. 218-219, odk. na SOKA, AM UB, fragment seznamů zpovědních v Knize patenty, Rkp 111.)

⁸³⁷ Ve městě se vyskytly v rozmezí dvou let dva velké požáry. Hořelo již v roce 1667, oheň tehdy zničil 81 domů včetně radnice, špitálu i bývalého českobratrského sboru. O tomto požáru Kučera nesprávně soudí, že poškodil farní chrám. Podle Růžičky byl uchráněn snad proto, že ještě nebyla hotova jeho střecha, která by se mohla zapálit. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 31.)

zahubil 238 obyvatel. Při tom prokázal nemalou statečnost kaplan Pavel Josef Jaroš, který bez ohledu na nebezpečí posluhoval svátostmi nakaženým.⁸³⁸ I tato tragédie se odrazila v intenzivnějších projevech zbožnosti a vděčnosti za záchranu, respektive naděje budoucí ochrany vyzváním světců.⁸³⁹

Když v roce 1675 Polontius zemřel, vystřídal jej Jiří Obročný, rodák z Příbora a dříve farář ve Švábenicích. Ten po třech letech odešel do Hradiště a na jeho místo nastoupil dosavadní vlčnovský farář a vizovický rodák Václav Halámek.⁸⁴⁰

15.2. První rozkvět a poslední velká tragedie

Za vlády Lvova jediného syna Dominika Ondřeje z Kounic⁸⁴¹ (1676-1705) dochází k další stabilizaci katolictví a postupnému rozkvětu pro dobu typické zbožnosti, která v další době prodělala další vývoj – organický, nikoliv dramatický a překotný.

⁸³⁸ „Léta Páně 1680 byl mor velký v městě a na předměstí zdejší, z Uher od Trenčína nejprv přinešený a na předměstí vtrúšený, kde lidé silně mřítí vprostřed léta na peteče počali. A dostanouce se taky do klášterského dvoru mezi čeled', knězi z kláštera tam chodící, touž morovou ránu na sebe potáhli a s sebou do domu vnesli. Odkudž pan páter převor prvnější náhle umřel, druzí potomně jej v krátkém časi, jak kněží tak také služebníci jejich následovali. Z kláštera pak skrze sloužící jim do města vnešeno jest a tu se již po celém městě ta ukrutná morová rána silně na podzim rozmohla, říkáje, že málokterý dům bez nakažení ostal. V některých pak domech dokonce všichni pomřeli, avšak mládeže nejvíc ten čas na hlíze a na peteče jest padlo. Mnozí fantazírujíce po poli běhali a tam zemřeli. [...] Ten čas dvojí cti hodný kněz Pavel Jaroš, za kaplana zde jsoucí, do nebezpečenství toho sám od sebe se vystavil a přes ten všecken čas lidu nakaženému svátostmi posluhoval. Který ačkolvěk morovou ranu střelen byl, však s Boží pomocí zasej vyvázl...“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 84; později *Monumenta Conventus*, f. 39. Původně Ležák *Pamětní kniha města Brodu Uherského* f. 12.) Jaroš byl od roku 1682 farářem ve Vlachovicích, o rok později v Brumově a léta 1692 podnikl s kunštátským farářem misijní cestu do Ruska, kde zůstali až do roku 1698. Již následujícího roku dosáhl Jaroš důstojnosti kapitulního děkana v Kroměříži. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 191, s. 157.)

⁸³⁹ „Pročež na poděkování Pánu Bohu všemohoucímu město v počátcích umínilo sobě z almužnových peněz nějakú kaplu na placi při kostele vystaviti, však že možnosti takovej nebylo, svůj slib přeměnilo a oltář nový pozlácovaný (něco z města vybraných peněz a něco z obecních důchodů) vystaviti a ty tři patrony, totiž svatú Rozu, sv. Sebastiana, sv. Rocha, proti morovej ráně vzíti sobě umínili. Z tej tehdy příčiny, by památka toho stálá byla, na ten oltář erb městský vymalovati se dal s tím podpisem: Ex voto civitatis Hunnobrodensis tempore pestis oblatum 21. decembris anno 1680. A od toho času se to při tom oltáři zachovává, že na ten den sv. Tomáše, kdy mor dokonale byl přestal, zpívaná mše svatá se koná, za kterou z důchodů obecních jeden rýnský se do kláštera odvádí a od pánův horných čtyry svíce se obětují na ten oltář ke mši svaté. Pročež tato památka se činí, by se to na budoucí časy bez proměny od potomkův města tohoto zachovalo, aby na poděkování Pánu Bohu všemohoucímu a těm svatým patronom od města zvoleným ke cti a chvále jejich mše svatá na svátky jejich výroční s pobožností vykonávána byla, že by skrze orodování patronů těch Pán Bůh všemohoucí takovou strašlivou metličku od města obrátiti a od morovej rány nás zachovati ráčil.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 85.)

⁸⁴⁰ Rovněž se stal kroměřížským kanovníkem, jako všichni faráři až do přiznání patronátu držitelům města.

⁸⁴¹ Narodil se roku 1655, nedlouho poté přišel o otce. 15. listopadu 1675 se oženil s Marií Eleonorou ze Šternberka. V následujícím roce se ujal sám správy zděděných panství – slavkovského, uherskobrodského a ořechovského, ke kterým později zakoupil další – v roce 1686 Zlámaný Újezd, 1687 Částkov, 1689 Bánov s Bystřicí pod Lopeníkem a roku 1698 Biskupice. Do říšského hraběcího stavu byl povýšen 12. ledna 1683, od roku 1687 byl tajným radou a rytířem Řádu zlatého rouna. Působil jako velvyslanec v Mnichově, od roku 1695 ve stejné funkci v Nizozemí a od léta 1696 byl říšským dvorním vicekancléřem. Císař Leopold svolil 20.5. 1702, aby byly statky Dominika Ondřeje prohlášeny za fideikomis. Hrabě tak ve svém testamentu z 11.4. 1704

Stávala se intenzivnější, uchvacovala nitro obyvatel, pronikala do každodenního života a myšlení obyvatel, do zachovávaných rituálů. Katolická zbožnost se stala tradicí – komunální i rodinnou. Lidé, přestože se třeba ještě úplně neshodli s farářem na míře svých odvodů církvi, o svém katolictví a jeho významu pro vlastní spásu již nijak nepochybovali.

Nakolik se změnila situace ve srovnání s počátky rekatolizace, ukazuje porovnání kostelního mobiliáře. Oproti několika nejzákladnějším bohoslužebným předmětům ve dvacátých a třicátých letech je to v době vizitace olomouckého světicího biskupa hraběte Breunera, uskutečněné 3. a 4. srpna 1682, již bohatá výbava,⁸⁴² a to i přes uvedené pohromy, které Uherskobrodsko stihly. Před biskupskou vizitací se uskutečnily další úpravy farního kostela, jak je popisuje Letocha: „Léta Páně 1682 za velebného a vysoce učeného kněze pana Václava Halámka, děkana města Brodu Uherského, na náklad důchodu kostelního a pomocí činěnou nabožných křesťanských lidí vyzdvižený jest nový krov na věži u chrámu Páně farního sv. Jana Křtitele, který na ten způsob vystavený skrze neštěstí ohně podle dobrého dílu města spolu i s farním kostelem ohněm spálen. A kdyby skrze velkou bedlivost někdejšího děkana, kněze Jana Polontiusa, tenž kostel klenutím nebyl zaopatřen, ne tak vrch kostela, teěž věže i s litím zvonův byl by škodu trpěl, ale varhany, oltáře, stolice a všechny vnitřnosti, chrámu Páně ozdoby, v nic vyjítí měly. Aby pak další paměť, pokudž by budoucně báně sňati se dala, vynajítí se mohou, s vynaložením

učinil. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 296.) Zemřel 11.1. 1705 raněn mrtvicí.

⁸⁴² O výbavě kostela i o pastorační situaci jsme zpraveni z referencí při příležitosti vizitací a ze záznamů děkanských matrik:

Světicí biskup Breuner posvětil v Brodě dne 29.1. 1688 oltář, 7. srpna 1682 požehnal 23 zvonů pro farnosti děkanství a jindy v Brodě podvětil kalich a ciborium. (ZA, *Matrica functionum episcopalium* [...] *Ioannes Iosephus* [...] *comes Breiner*, s. 331, 349, 354, 375.) Důkladné údaje poskytuje kniha *Archidiaconatus Olomucensis continens visitatos undecim decanatus*, vzniklá na základě uvedené sufragánovy vizitace v roce 1682 (viz přílohy). Metoděj Daněk rovněž popisuje farní kostel v době Breunerovy vizitace a krátce po ní: „Eodem anno fuit novum tectum oppositum supra turrim ecclesiae parochialis ad sanctum Ioannem Baptistam viridi colore tinctum, quae nec integro anno ornamento civitatis fuit, nam sequenti igne per rebelles excitato in cineres redacta fuit. [...] Altare maius fecit civis et arcularius Stephanus Fabian. Imaginem maiorem decollationis sancti Ioannis dedit illustrissimus et excellentissimus dominus comes Dominicus Andreas a Kaunitz, superiorem s[ancti] Floriani nobilis dominus Ioannes Sigismundus Hayek de Waldstatten d[omi]ni Pauli Hayek primatis Germanus fr[ater] suae caesariae maiestatis consiliarius et imperatoris secretarius. Campanae eiusdem ecclesiae an[no] 1683 per incendium a rebelibus causatum liguefactae an[no] 1684 de novo per Sakolcensem campanifusorem prius infeliciter, altera vice vero feliciter fusae fuerunt. [...] A ecclesiam s[ancti] Ioannis Baptistae penes inferiorem portam stabat aedificatum hospitale a diversis civibus agris, hortis et pratis dilatatum, et in hoc duodecim pauperes victitabantur et habitant, quod erat huius formae hospitale antiquu[m]. Idem igitur stetit usque ad an[no] 1710 quo fuit dirutum, et loco eius murum quod nunc stat sub primate d[omi]no Paulo Hayek an[no] 1713 aedificatum, quod est fere alicui conventui simile, supra cuius portam haec inscriptio legitur: in hoc hospitali duodecim pauperes victitantur et habitant.“ (*Monumenta Conventus*, f. 40-41.)

pilnosti tehdejšího ouřadu... Additio: Dle zprávy lidí, kteří až posavad živi jsou, jenž tu věži viděli, že byla velmi foremným krovem a špicí, kterou jeden jičínský tesař Němec stavěl, zaopatřena, na zeleno čistotně zaštrejchována. Však dlouho nestála. Jsouc v roce 1682 in junio postavena, hned v roce 1683 in julio od rebelantů spálena [byla], takže toliko jeden rok zouplna ve svém vyzdvihnutí stála.⁸⁴³ Dne 14. července totiž došlo k poslední velké a podle přímých ztrát na životech i největší pohromě tragického století. Přívrženci uherského rebela, magnáta Imricha Tökölyho, se v rámci pomoci Turkům vypravili ze své základny na hradě Beckově na Moravu a nečekaně přepadli Uherský Brod. Útok byl tak mohutný a náhlý, že město nejenom snadno dobyli, ale především důkladně vydrancovali. „Po kterejžto strašlivej a hroznej trajedii, též mordech vykonaných s koní poslézajíc, do rabování domův všech, jakož také kostelů se obrátili. S koňmi do nich vjedouce, oltáře obíratí, rúbati, velebnou svátost po kostele rozsýpati, po ní se šlapati, hroby kostelní otvíratí a pokladů v nich na tělách lidských hledati počali. Pány pátry klášterské, toho času převora konventu zdejšího pana pátra Hieronyma Čecha, kazatele pana pátra Gabriele Packého a pana pátra Maximiliána de Castro zlapajíce, od paty až do hlavy ztloukli, stínati je chtějíce, aby se o penězích, krom těch, co sami již vzali, povídali. A natlučíc se jich dosti, fráttra jednoho sťali, kněze všechny do tábora nad hliníky zajali, aby se jim vypláceli a rancírovali. Však naposledy, by jim z rukú vyjítí mohli, co sami ti rebelanti po nich žádali, dáti se jim podzvolili a tak tým způsobem zasej s konfují do kláštera odesláni jsou. Podobným způsobem jinší [rebelanti] ve farním kostele jsou taky řádili, obraz Panny Marie obloupíce, statuae dřevěnej ruce i Ježíškovi naposledy urúbali a všechno zlé páchali, okrom varhan v tom kostele v celosti, nahrajíce se na ně dosti, zanechali. Jinší po městě rozptýleni truhli loupali, skříše vyhledávali, víno ve sklepích rozsekávali a všechno zlé ženským pohlavím ti koníci až do poledně jsou prováděli. Po poledni pak ti z města vytáhnouce, druzí teprv ještě desetkrát horší pěšáci u velké síle po houfích se do města [...] již otevřeného vtrhli. A tu co ti prvnější nedovedli, ti teprv ostatek lidu porúbaného dobíjeli, skříše lámali... Majíce mezi sebou nekteré křesťany a židy zajaté, nekteré propustili a nekteré s sebou na Beckov zámek zavedli, až i tam život svůj dokonali.

Město tehdy již zapálené pomaly celou noc hořelo tou stranú, jak vítr fúkal. Od panského domu až do brány nivnickej ten všečen kút židovský i s křesťany jest

⁸⁴³ *Památky města Brodu Uherského*, s. 87.

vyhořel, jako také i kostel s novú vežú, zelenú, rok před rebelanty vystavenou, dům farní a špitál v popel obrácené byly. [...] A tak ubohé město již všechno vyrabované rebelanti opustíce, po odjítí jich co tak ještě od cínu, peřin, šatů, mědi a všelijakého nářadí domácího, jako i také od slanin, masného a stravy poznecháno bylo, to sedláci okoliční, vpadnouce do města, ostatek pobrali, rabovali a mnozí i na vozech do domů odváželi. [...] Ty pak mrtvé těla, po rynkoch a ulicích pomordované ležící, černý dobytek již hrubě načínal, takže druhým a třetím dnem pro smrad velký šachty u obú kostelů kopati a jich pochovávatí přinuceni byli.⁸⁴⁴ Některé pak do otevřených od rebelantů sklépků v klášteře přednější lidi vnesli a plné až pod kámen naházeli, pana děkana tehdejšího kněze Václava Halámka prostřeleného do Hradiště zavezli a tam pochovali.⁸⁴⁵ Halámek nebyl jediným knězem, který při přepadu přišel o život. Zahynul i Jan Štyvar, farář nivnický, vlachovský Martin Vavrocký. K tomu můžeme připočíst zmiňovaného bratra z kláštera Albrechta. Zabití, ať už Židů či křesťanů, se však počítali na stovky – celkem jich bylo 368, z toho 200 Židů, kteří utrpěli nejvíce i hmotně.

Ležák ke své zprávě připojuje z básněný i nářek nad zkázou:

„Lamentatio Geremiae supra excidium Trojanum, a rebellibus causatum, authore infrascripto.

Heu mihi, Broda, peris, iam non mihi, Broda, videris,

Iam, iam bobus eris pascua, lustra feris.

Occubuere Patres, deplorant funera Matres,

Non nisi iam vacuos, est reperire lares.

Iam spes tota cadit, qua multis viximus annis,

Nil sperare licet, non nisi, Broda vale.

⁸⁴⁴ Podle zprávy o klášteře z 18. století, která tvoří podstatnou část *Monument Conventus*, těla křesťanských obyvatel města, kteří se utekli na hřbitov a tam byli pobiti, byla pohřbena ve společném koutě zahrady napravo od kostela. Těla Židů, kteří se na hřbitově skrývali, byla z pozemku odstraněna. (ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 20.)

⁸⁴⁵ *Památky města Brodu Uherského*, s. 90-92; MZA, G 436, i.č. 1391, kart. 137 (celkem 322 folií). Tam je na f. 320 *Consignation von Vngrischen rebellen, da die, in die statt Vng. Brod, den 14. julii, dieses laufenden 1683ten Jahres eingefallen sein...* Škody na církevním majetku byly spočteny na 3159 zl. 28 kr., na špitálu 345 zl. 30 kr., na farním hospodářství 1200 zl. Dohromady činily škody s majetky města, obyvatel a cechů 24 160 zl. 46 kr. Škody Židů byly celkem 53 563 zl. Předměstí 1763 zl. 16 kr. (Poněkud odlišné údaje byly škody vypočítány komisí z roku 1684, které přepisuje KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, na s. 307: na měšťanech: 25 795 zl.; na Židech 53 563 zl. 16 kr.; na Předměstí 2 196 zl. 16 kr.; na vrchnosti a klášteře 47 452 zl. 33 kr.; na dolním kostele 3 432 zl. 58 kr.; na faře se dvorem 1 200 zl.; na radnici 891 zl. 30

anna [...] gramma

Broda, olim fueras vicinis Patria dobra,

Incinerata iaces, sanguine sparsa taces.

Si quis es hic medicus Brodensia vulnera sana.

Salva nos Domine perimus.

Sed video:

Nec spes libertatis erit, nec cura peculi,

attamen

ne tardaveris Domine, mendici facti summus.

+

Nolite confidere in principibus populi,

in quibus non est salus,

sed

Discite iustitiam moniti, et non temnere divos.

Amen, amen, dico vobis, nescio vos.

Martinus Josephus Leziak⁸⁴⁶

Letocha připojil k záznamu o tragédii i vyprávění Jana Zikmunda Hájka z Waldtstetu,⁸⁴⁷ který byl v době obléhání ve Vídni: „...ten den, když Turek od Vídně odehnán byl, dobře ráno tři kyrysaři jináč na modro čistotně vymundírování, ježto ještě tenkrát nepřítel všudy okolo města byl a janičáři tuze až ve valích městských aproširovali, k bráně, která se Šottská jmenuje, sou přijeli, volajíce v německej řeči: Ihr Herren Wiener, freyt Euch, der Succurs ist da, heynd werdet von dem Feindt erlediget werden! Na moravsko: Páni Vídnáné, radujte se, již jest zde sukkurs, dnešní den od nepřítelē osvobozeni budete! A na takové volání pryč

kr. a na obecním dvoře 1 539 zl. 30 kr. Celkem činily škody 136 416 zl. 33 kr.)

⁸⁴⁶ *Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 48; *Památky města Brodu Uherského*, s. 99.

⁸⁴⁷ Jan Hájek (1661-1737) byl starším bratrem primátora Pavla Hájka. Jejich otec byl Tomáš Hájek, který po dlouhá léta vykonával funkci městského rychtáře. Jan po studiu u hradišských jezuitů sloužil jako osobní tajemník Dominiku Ondřeji z Kounic. Jej doprovázel při diplomatických misích, zasloužil se např. o sjednání Rijswijkkého míru v roce 1697. V roce 1701 byl povýšen do rytířského stavu s přídomkem „von Waldstatten“. Zemřel ve Vídni, kde žil, pohřben v uherskobrodském farním kostele. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 22, s. 138; DOERR, August von. *Die Hayek von Waldstatten*. Wien : 1914.) Text z Hájkova náhrobního kamene v novém farním chrámu přepisuje KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 10: „Joanni Sigismundo Hayeck a Waldstaetten S.R.J. Aequiti Legationi olim ad pacem Rijsvicensē Caesarē dein Consilio Impli Aulico a Secretis Caesari a Consilijis Aulicis. Patriae Suae Urbis hujus Ornamento Multis in eandem et Rempublicam meritis claro Cui Prima labentis anni dies vitae fuit Partorumque honorum ultima pio Justa Indefesso Patri Optimo Vienne denato Hanc filialis obsequii... maesti... Anno Domini MDCCXXXVII.“

odjeli a aniž že se neví, kam přišli. Jakým způsobem tíž rejtaři tu přijíti mohli, poněvadž se teprva bitka s nepřitelem začínala a všechno ještě Turky obklíčeno bylo, a ani kam a jak se navrátili, to se věděti nemůže. Podivné tehďáz o tom ve Vídni, když se skutečně stalo, že nepřítel odehnán byl, diskurse se vyskytovaly, takže mnozí to nějakému zázraku a velké božské milosti připisovati chtěli, což také ovšem velmi podobná věc jest.“⁸⁴⁸

Zcela jinou situaci oproti počátkům rekatolizace ukazují rovněž konkurenční spory mezi farou a klášteřem, pokud jde o dobu konání bohoslužeb.⁸⁴⁹ I zde jakoby se

⁸⁴⁸ *Památky města Brodu Uherského*, s. 102. Toto přepisuje i Daněk: „...ipsa die su[mm]o mane, qua Turca fuit pulsus Vienna id est 13. sept[embris] tres cutafracti pulchris equis insidentes, caeruleis mundis vestibus induti, dum adhuc hostis circacircum iaceret, et ianičari iam intra valla civitatis essent, ad portam, quae vulgo Schottenthor vocatur clamantes idiomate germanico haec verba dixerint: Ihr Herrn Wiener seyt getrostet, Hulft ist ihr, heut werdet ihr vom feind befreuet werden. D[omi]ni Viennenses consolemini auxiliu[m] est hic, hodie ab hoste liberamini. Quibus dictis hinc abierunt, sed nescitur quorsum. Mirum omnibus videbatur, quomodo et unde illi tres milites poterant venisse usque ad portam civitatis, cum cum hoste primo pugna incipiebat, et Turcae ubique diffusi essent. Multi hoc aliquid miraculosi esse asserebant; potest esse quod fuerint aliqui sancti patroni, quos Viennenses obsessi invocabant pro patrocinio apud Deum, qui velut laudari in sanctis suis.“ (*Monumenta Conventus*, f. 45.)

⁸⁴⁹ Spor mezi děkanem Josefem Hlavačkou a dominikány, reprezentovanými provinciálem Jordánem Spitzelem a uherskobrodským převorem Ferdinandem Hauffem, musel řešit biskup Karel z Lichtenštejna. Na situaci si postěžoval děkan: „Suae Celsitudini[s] submississime refero disordinem in Divinis peragendis Hunno Brodae hactenus continuatum. Peraguntur Divina diebus festivis in parochiali Ecclesia, ab octava hora matutina, usq[ue] ad decimam, et quidem per potioem anni partem, id est ad die Purificationis B.V. Mariae usq[ue] ad festum Omnium Sanctorum; tempore vero inter has festivitates intermedio, ob brevitatem dierum ab hora nona usq[ue] ad undecimam; a prandiis vero hora secunda habentur vesperae, et post has doctrina catechetica. Hoc tempus, Admodum Reverendi Patres Dominicani Conventus Hunno-Brodensis quoq[ue] aemulantur, cum magno Ecclesiae Parochialis temporali detrimento, et nullo animarum aemolumento, imo forensi disturbio. Cum temporali detrimento Ecclesiae Parochialis, quia per matutinum sacrum, quod habent post primum pulsum, facile media pars populi abripitur, et per divina simultanea iterum distrahit[ur], et quidem in tantum, ut saepius denunciations matrimoniales, ob paucitatem auditorum ad mentem SS. Trid[entini] conc[ilii] non fiant, et sic miserae Ecclesiae consuetus Parochialibus Ecclesiis sacculus deperitur. Cum nullo animarum aemolumento, quia unum sacrum, ut una concio totum id praestat, quod binum sacrum, et bina concio uno eodemq[ue] tempore peracta. Cum disturbis forensi, quia saepius contigit praetactos Patres citius Divina sua finire, cum nullam figurativam musicam ad cantatum sacrum habeant; hinc in foro, plateis et dominibus per exeuntes de illorum tempo magni clamores, compotationes, imo et rixae ad portas oclusas durantibus ad huc in templo Parochiali Divinis exoriuntur. Si autem Admodum Reverendi Patres Dom[inicani] ordinem servare vellent, et duabus horis ante parochialia sua Divina peragerent, tales turbationes evitarentur, et tum familia, quam hospites per distinctum tempus Divinorum, cum maiori animarum aemolumento verbo Dei reficerentur, et utraq[ue] Ecclesia sufficientibus auditoribus accommodavetur, et ordo forensis civitatibus consuetus servaretur. Pariter si Sacratissimum Rosarium hora prima pomeridiana haberetur, populus et maxime iuventus, quae Rosarium orat, et nulla fundamenta fidei callet, a doctrina catechetica non abduceretur, uti pro nunc fit. Haec Suae Celsitudini, non litigiosarum tricarum gratia (contra quas protestor) sed pure obrationes supra allatas gratiosissime remedianda demississime propono et exoraturus Divinam Maiestatem pro longaevo Suae Celsitudinis regimine, me gratiis conservationis humillime recomendo. Suae Celsitudinis humilimus capellanus Nicolaus Josephus Hlavačka, Decanus Hunno-Brodensis.“ (ZA, AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, f. 30. Dopis zřejmě z ledna 1691.) Na tuto žádost dostal Hlavačka a všichni zúčastnění tuto odpověď: „...quod nonnulla disordinatio in celebrandis Divinis ibidem Hunno-Brodae actu fiat, eo quod uno, eodemq[ue] tempore ubiq[ue] Divina peragantur, et per hoc parochiani distrahantur ita, ut potius filiam, quam matrem, cui omnia debent, sequantur. Proinde ut debitus Ordo sicut in aliis locis, ubi Religiosi degunt, observetur, ordinatur, quatenus dicti PP[at]res: ne populus ab Ecclesia parochiali, a qua Sacramenta emanant, abstrahantur, in sua Ecclesia diebus festivis, et Dominicis sua Missae Sacrificia, et Concionem (exceptis festis ordinis, Dedicationis, et Patrocini) a tempore matutino usq[ue]

v mírnější podobě odehrával před několika desetiletími živý zápas o faru. Opět je nasnadě otázka, co kromě pastorační horlivosti a v ní jakési sebestřednosti do těchto potyček duchovenstvo vedlo. Je to prakticky stejný problém, jaký se vyskytl s rozmachem žebavých řádů ve středověku a potom všech řeholních společenství zaměřených na pastorači. Základem měla být vždy farní správa, ostatní by mělo být jen doplněním a rozvinutím specifických forem zbožnosti. Praxe však bývala často jiná. A vyskytovaly se i kněžské problémy. Tragicky zemřelého Halámka sice nahradil 11. října 1683 Mikuláš Hlavačka, který byl děkanem až do roku 1703.⁸⁵⁰ Po tahanicích Hlavačku nahradil ve funkci uherskobrodského faráře a děkana Gotfried Neuhaus, ten však musel být pro nevhodné chování odstraněn.⁸⁵¹ Jeho nástupcem, který úspěšně ve funkci působil až do své smrti v roce 1739, byl mistr svobodných umění a filosofie a bakalář teologie Jan František Trchalík.⁸⁵²

Ještě jednou musel kraj čelit mohutnému vpádu z Uher, respektive opakovaným, pět let trvajícím atakům vojsk Františka Rákócziho. Nový pán Maxmilián Oldřich (1704-1746) se všemožně snažil o posílení fortifikace města, což se mu za velkých nesnází a také nákladů obyvatel podařilo. Největší nebezpečí hrozilo městu již na počátku konfliktu ve dnech 27. a 28. 3. 1704. Vůdce jednotky hrabě Pekry poslal nejdříve posly, kteří měli vysvětlit spravedlivou příčinu vpádu a přesvědčit obležené, aby se vzdali. Odpovědi se mu nedostalo. Povstalci si proto prohlédli terén a pokusili se o zteč nejprve Těšovské brány, Bílé i Vítkovské bašty a nakonec

ad horam octavam, ab octava vero usq[ue] ad decimam ut pote quibus duabus horis Divina in Ecclesia parochiali habentur, Sacrificia, Missae sine signo campana celebrare possint; post decimam vero libitu Divina peragant. Et cum a meridie horae secundae in saepe facta Ecclesia parochiali Vesperae habeantur, et iis finitis mox catechetica incipiat doctrina. Proinde illi PP[at]res suam in orando Rosario consuetam Devotionem horae primae pomeridianae, quem admodum Olomucii, et in aliis locis apud ejusdem Ordinis P P[at]res: haberi solet, instituent, et sic cum majori devotione, et quiete benedicente Domino Divina ibidem peragentur. Iuxta quod se dirigere noverint. Decretum [...] Cremsii 18. januarii 1691 Carolus“. (Ibid. f. 32.) Text rozhodnutí Lichtenštejna je i v *Děkanské matrice* z roku 1691 (ACO, kn.č. 237, f. 9, rovněž v MZA, fond E 16, sign. E 5.) Přesto se v praxi problém po letech opět vynořil, jak si ukážeme níže.

⁸⁵⁰ Zemřel 5. října 1703. Daněk o něm vydal tuto charakteristiku: „vir omnibus charus et acceptus“ (*Monumenta Conventus*, f. 59).

⁸⁵¹ „Postquam 1703 die 5 oct[obris] obiisset [...] Hlavacka [...] per aliquod tempus ob rebellionem i[n] ob litem propter ius patronatus inter d[ominum] comitem et d[ominum] episcopum vicedecanum egit [...] Lite composita inter episcopale officium et dominum comitem ad aliquod recom[m]endationem praesentatus fuit, et investitus pro paroco et decano H[unno] Brodense quidam d[ominus] Godefridus Nehaus, qui nec sibi, nec gregi sibi com[m]iso proficiuus omnibus se exosum fecit, et post exiguum tempus sui pastoralis officii per com[m]isionem episcopalem de multis excessibus, et male administrato officio patenter convictus, tandem die 2. [septem]bris [1706] illo privatus Viennam discessit, ibique apud s[an]ctum Stephanum ex missorum stipendiis vivere coactus fuit.“ (*Monumenta Conventus*, f. 59.) Neuhaus byl prvním farářem, prezentovaným po tahanicích o patronát majitelem města Dominikem Ondřejem z Kounic.

⁸⁵² Tento rodák z Valašských Klobouk působil před tím jako farář v Brumově až do roku 1706 a poté až do svého povolání do Brodu ve Velkém Ořechově.

Nivnické brány. Neuspěli, avšak stačili vypálit jižní předměstí. Škody způsobili velké, byly vyčísleny na 22 021 zl. 20 kr.⁸⁵³ K tomuto případu se vztahuje známá pověst o Černém Jankovi i zpráva z dominikánské kroniky o zázračném zjevu za obléhání (viz níže).

Po této úspěšné obraně se město vzepjalo k velkému rozvoji, který nezabrdila ani poslední morová epidemie. Předpokladem k tomu bylo i vyřešení vztahu k vrchnosti, o kterém pojednáme v následující kapitole.

16. Sociální problematika⁸⁵⁴

Ještě v 16. století byl Uherský Brod poměrně kvetoucím zemědělsko-řemeslnicko-obchodnickým střediskem.⁸⁵⁵ Město bylo vlastníkem několika vesnic a rozsáhlého území, táhnoucího se až k vrcholům Bílých Karpat. Během 17. století se však postavení obyvatel města i vesničanů, jako v celé zemi, výrazně zhoršilo. Uherskobrodští, kdysi hrdí královští měšťané, poklesli téměř na úroveň nevolníků. Proto tehdejší kronikáři s takovým emocionálním nábojem líčí okolnosti získání města Janem z Kunovic, respektive jeho koupě Oldřichem z Kounic. Problematické okamžiky se však městu nevyhnuly ani v relativně blaženém 16. století, v tomto čase byly nicméně působeny ponejvíce klimatickými okolnostmi, kdy neúroda, mrazy či deště čas od času ovlivňovaly ekonomiku.⁸⁵⁶ Problémem bývaly kontribuce, třeba zdůvodněné tureckým nebezpečím. Feudálové kroky s výjimkou prvních let vlády Jetřicha z Kunovic nepůsobily výrazně negativně. Naopak, třeba podpora živností ze strany vrchnosti je evidentní. Změnu k horšímu v následujícím století ovlivnilo více vzájemně provázaných faktorů. Postiženy byly všechny sociální skupiny. Prakticky vymizela drobná rytířská šlechta, držící jednotlivé

⁸⁵³ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 339. Tyto opakované ataky přinesly regionu velké hmotné škody. Zaniklo šest vesnic, došlo ke ztrátě 1587 koní, 3327 kusů hovězího, 7492 ovcí, 1203 prasat. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 348.)

⁸⁵⁴ Tato kapitola je zpracována především na základě dosud nepřekonané studie VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevohnění“*. Disertační práce, Brno UJEP 1952. Muzejní knihovna Jana Kučery v Uh. Brodě, sign. Bu 611/795.

⁸⁵⁵ Uherský Brod, přestože zde byl až do roku 1643 bývalý zeměpanský hrad a majitel panství zde často pobýval, se nestal klasickým rezidenčním městem. V časech Kunoviců to byl často Ostroh, kde pán sídlil. A v kounickém období postupně jako sídelní město převážil Slavkov. Uherskobrodské panství se tak stále více stávalo periferií, neboť rezidenční město po stránce ekonomické, sociální i kulturní profitovalo z přítomnosti panského dvora. (Monograficky se tématu v rámci celého státu věnuje např. VOREL, Petr. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě*. Pardubice : 2001.)

⁸⁵⁶ O těchto klimatických proměnách více v RAJCHL, Rostislav. *Astronomické, geofyzikální a meteorologické jevy v kronice*. In: ZEMEK Petr (ed). *Bartoškova kronika*. Uherské Hradiště 2004, s. 243-247.

vesnice nebo jenom jejich části, a pokud se udržela, realizuje se ve službách majitelů velkopanství nebo v církevních institucích. Důležitý byl dramatický úbytek obyvatelstva – v důsledku emigrace a přímých i nepřímých obětí válečných konfliktů. Jako východisko se jevilo majitelům velkopanství podnikání ve vlastní režii, které zde (v mnohem skromnější míře) pratikovali již Kunovicové v 16. století. To je známý obecný jev. Samo o sobě by toto mohlo být vnímáno jako modernější a efektivnější způsob získávání prostředků, kdy feudál vstupuje aktivně do podnikání. To je však falešný dojem. Změna byla provázána utužením dohledu nad poddanými, kteří tvořili nucenou pracovní sílu pro feudála i jedno z hlavních odbytišť produktů, v tomto případě převážně zemědělského charakteru. Až v průběhu 18. století se postupně postavení městského i selského lidu zlepšuje.

16.1. Řád a sociální hodnoty

Je otázkou, jakou roli v těchto podmínkách hrálo náboženství, respektive jak bylo se sociálními problémy provázáno. Mohlo poskytovat a jistě i poskytovalo útěchu, srozumitelný řád hodnot, ale mohlo se stát i nástrojem pro legitimizaci tohoto svým způsobem zotročení, na což s oblibou upozorňovala marxisticky laděná protináboženská literatura. Jak známe např. z *Bartoškovy kroniky*, v 16. století byl jedním z nástrojů koheze společnosti všemi respektovaný a většinou i dodržovaný řád. V měšťanské společnosti panovala velká míra svobody, avšak překročení pravidel, formálně kodifikovaných nebo často jen zvykových, bylo nemilosrdně a bez prodlení trestáno. A to nezřídka rafinovanými způsoby mučení a poprav. Řád byl pevný i v pravidlech společenského chování. Například sociální důležitost manželského sňatku demonstruje role prostředníků, žádajících rodiče o nevěstu, kterými bývali vážení občané.⁸⁵⁷ Některé oblasti života byly podrobeny přísným pravidlům a dohledu. Byla to zvláště manželská morálka, kterou společnost bedlivě střežila. Disponujeme celou řadou dokladů o trestání přestupků, např. vyhánění plodů,⁸⁵⁸ zoofilie, znásilňování⁸⁵⁹ či mnohoženství⁸⁶⁰ Vzhledem k vysoké mortalitě

⁸⁵⁷ Třeba v roce 1569 sjednávali přední bratrství měšťané sňatek: „V pátek před nedělí Sexagesima byl poslán pan Martin Němčanský, pan Jan Koudelka od Jiřka Kateřiny Zarazylovy, syna neboštika Odala Matěje, k panu Lukášovi Kráječovi, aby jemu Zuzanu, dceru svú, dal za manželku, čemuž pan Lukáš neodpíral...“ (*Bartoškovy kronika*, f. 25a.)

⁸⁵⁸ Např. v roce 1580 „11. dne dubna zahrabány jsou dvě děvky zaživa, jedna Živičkova z Habřic a druhá z Boršic, že jsou se promrhajíc dítky zhubily.“ (*Bartoškovy kronika*, f. 41b.)

⁸⁵⁹ „V pondělí po Svaté Trojici Jiřík, syn neboštika Makovce, někdejšího rychtáře města Brodu Uherského, sřat jest z synem neboštika Vysušila z Vlčnova pro příčinu tú, že jsou opojili manželku Martina Kováře, který byl na nivnické bráně. A ona byla dcera Mrklova z Provazní ulice. A tak nočně vynesúc ji do uličky za Hlinařovy,

a nezastupitelné roli žen v domácnosti byly běžné opakované sňatky vdovců. To přinášelo někdy mravní potíže, když otcova manželka a vlastně matka odpovídala většinou spíše synům. O takovém případě s tragickým koncem nám podává opět *Bartoškova kronika* svědectví: „18. dne Blažek v Korytnej, jsúc mnohými letmi naplněný, život svůj dokonal. A majíc druhú ženu, od první veliké syny měl a jeden, jemuž jméno bylo Martin, majíc manželku svú a try dítek, s ní, z macechú obcoval, a ještě za živnosti otce svého. I s ní do vězení se dostal, a tak u vězení držáni byli, až ona vyležela. 19. dne tenž jistý Martin i z macechú svú pro ten skutek u Brodu upálení jsú.“⁸⁶¹ Děsivé výjevy poprav byly v 16. století i v době pozdější, s často až teatrální inscenací příslušných rituálů a provázené lidovým veselím, chápány nejenom jako odstrašující prostředek pro případné další pachatele, ale i jako slavnost vítězství spravedlnosti.⁸⁶² Určování etických hodnot se odvíjelo od křesťanské tradice bez výrazného ovlivnění konfesní příslušností. Ale třeba chování vůči provinilcům jakoby mělo jiné zdroje a vlastní křesťanský základ objevilo až často proticírkevní osvícenství. V tomto Uherský Brod nepředstavuje anomálii.

K řádu patřilo i respektování stupňovité struktury společnosti a velkou roli rovněž hrála zámožnost. Mezi bohatými uherskobrodskými měšťany vysoce čněla postava zmiňovaného Augustina Hanuše, obratného, vzdělaného a velmi bohatého kupce.⁸⁶³ I rituály symbolizovaly řád, garantovaný nejenom světskou spravedlností, ale i hrozbou věčného zatracení – byla to veřejná přísaha, poněkud problematický a mravokárci kritizovaný, ale často užívaný element. *Bartoškova kronika* nám zaznamenává mimo běžné přísahy i jednu poněkud bizarní v souvislosti s tehdy spornou a již zapomenutou hranicí mezi katastrofy: „I bylo činiti nejprve o dub, jenž slove trojhřaničný, který dělí troje hranice, totiž rudické, zákřiovské a polichenské. A byl již spálen, a když se na tom znesli, že byl na tom místě, kdež nyní u cesty, co

provozovali sni svú vůli, jak sami chtěli. A jí dán jest šilink u pranýře.“ (*Bartoškova kronika*, f. 29a.)

⁸⁶⁰ Je pozoruhodné, jak často se vyskytují případy mnohoženství (*Bartoškova kronika* f. 61a; KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 178.) Podobně se vyskytovaly snahy o potrat. (Srov. NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha : 2004, s. 31-34.) Vyskytovaly se případy příležitostného cizoložství, třeba při jarmarku roku 1578. (SOKA Uh. Hradiště, osobní fond, František Skřejšovský.) Stejně tak docházeli chlapi za dívkami, jak ukazuje zápis o takových návštěvách u Kuny Oříškovy z roku 1560. (SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 82, sign. Rkp. 2, f. 59.)

⁸⁶¹ *Bartoškova kronika*, f. 51b.

⁸⁶² ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 190; DÜLMEN, Richard van. *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha : Rybka Publishers, 2001.

⁸⁶³ Augustin studoval ve Vitemberku, a poté se živil jako knihkupec, formán a obchodník prakticky se vším a nabyl značného majetku. V polovině století vlastnil dvůr mezi Uherským Brodem a Nivnicí, v roce 1571 koupil mlýn v Nivnici. A Nivnici samotnou měl později od Kunoviců v zástavě. (POKLUDA, Zdeněk. *Statek Velký Ořechov*. Zlínsko od minulosti k současnosti. 11, 1992, s. 196-197.)

k Rudicím jedú, zákopa veliká udělána jest. I učinili hrob na tý cestě a prostříc koberec na tý cestě na zemi, krucifix položili. A ti sedláci v hrobě klečíc, přísahalo jich množství o ty hranice. A když po přísaze každý vyznání činil a svědkové protiva sobě byli, tehdy nějaký Brodský z Oujezdce, kterýž byl přes 100 let stáří, ty mezy vyvodil.⁸⁶⁴

I v 17. století toto platilo, byť poněkud jinak a v podmínkách někdy dosti chaotických. Výrazně byla posílněna vertikála, hierarchie. Obnovené zřízení zemské tento princip zcela jasně podtrhlo. Tak jako posílila pozice panovníka, i v náboženské oblasti s sebou přinesl katolicismus imanentní důraz na hierarchický princip. Kněz byl zástupcem biskupa a reprezentoval samotného Krista.

Majitel panství nebyl příliš omezen v nakládání se svými poddanými a hodně záleželo na morálních kvalitách a sociální senzitivitě konkrétního feudála. Jak bylo řečeno, Maxmilián stejně jako i Lev Vilém nebyli v tomto smyslu přecitlivělou vrchností. Velmi obratně tak připravili město o velkou část jeho majetků a učinili je na sobě závislejší. (Abychom byli přesní, Kounicové shromažďovali majetek systematicky, skupovali nemovitosti i celá panství od jednotlivých držitelů v okolí, o čemž se dochoval rozsáhlý materiál v jejich rodinném archivu. Jejich vlastní město nebylo výjimkou.) V počínání kounickým pánům napomohla nejenom válka, nesoucí další a další zadlužování města, ale i nejednota měšťanů, když jejich část hájila staré městské svobody a zděděné majetky a část druhá hledala štěstí ve službách této vrchnosti. Zajímavý je například zmiňovaný vzestup předního bratrského měšťana Karla Kyčky. A tato zájmová rozrůzněnost měšťanů oslabovala vyjednávací pozici s feudálem i později.

16.2. *Hospodářství a populace*

Úbytek obyvatelstva v souvislosti s emigrací, válkou a vpády z Uher není možno podle dochovaných pramenů vyčíslit, ve své době ani přesná evidence v tomto smyslu neexistovala (kromě velmi důkladných seznamů z posledních uherských přepadů v letech 1683 a 1704-1709). Tyto údaje lze do jisté míry rekonstruovat nepřímo analýzou hospodářských účtů panství, podle záznamů „scházení na platech“. Tak v roce 1636 scházelo na pustých gruntech 29 zl., roku 1643 58 zl., roku 1646 122 zl. a roku 1650 již 237 zl.⁸⁶⁵ Až lánové vizitace a rejstříky přinášejí

⁸⁶⁴ Bartošková kronika, f. 38b.

⁸⁶⁵ VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském*

celkovou statistiku gruntů po skončení třicetileté války.⁸⁶⁶ Zaznamenávají k roku 1656 počet gruntů osazených, pustých a nově osedlé, a potom nově pusté grunty od této doby až do druhé poloviny šedesátých let. Berní rejstříky ukazují, jak těžce byla tato oblast postižena a jak obtížně byla znovu osazována. I staří osedlí, uvádění v první rubrice gruntů osazených, jsou z velké části „nové rodiny“ vzhledem k předválečnému stavu. Počet nově pustých gruntů dokonce na mnoha místech převyšuje počet nově osazených. Na všech gruntech je pak frekvence střídání majitelů velmi vysoká. Ti se střídají tak rychle nejen proto, že vymírají, nýbrž i z toho důvodu, že nejsou s to plnit povinnosti vůči vrchnosti a odvádět státu daně. Proto si hledají lepší živobytí. Držení gruntů v 16. – 18. století bylo velmi labilní oproti pozdější typické stabilitě selských rodů. (Selské hospodářství bylo chápáno ještě jako živnost, ne jako rodinný majetek.) Toto se týká převážně vesnického obyvatelstva, avšak vzhledem k velkému objemu zemědělské výroby i v rámci města nebo jeho předměstí lze tyto údaje považovat za obecné. Zatížení poddaných bylo velké, přesto populace vzrůstá. Je to důsledek nejenom vysoké porodnosti, ale i usazování obyvatel z oblastí méně zasažených válečnými akcemi, často i ze sousedních Uher. Avšak bilance vzájemné migrace ze sousedních zemí je v 17. století pasivní, mnohem více obyvatel odešlo než přišlo.⁸⁶⁷ Stěhovat se mohli jen měšťané. Ti, pokud odcházeli v důsledku náboženského útlaku, se usazovali převážně v nedaleké Skalici, kde měli i své obchodní partnery a přátele, a tak pro ně nebyla emigrace tak drastickým krokem do neznáma, do ciziny. Vesničané a ostatní poddaní opouštěli domov nelegálně, přesto jejich útky dosahovaly velkých počtů. V Uhrách byly totiž nejenom svobodnější poměry z hlediska víry, ale současně i nižší feudální renty a zejména na jihu byl dostatek volné půdy k osidlování za ustupujícími Turky. Uprchlíci měli výhodu v tom, že mezi stavy obou zemí neexistovala obecně závazná dohoda o jejich vracení. Poněkud eliminovat tuto situaci se dařilo až Dominiku Ondřeji z Kounic, který na začátku 18. století začal za hranicí skupovat dvory a vesnice a budovat své uherské dominium. Takto mohl doplňovat deficitní stav obyvatelstva na Moravě, ale i snáze zajišťovat uprchlé.⁸⁶⁸

pohraničním dominiu v období „druhého znevolnění“, s. 65.

⁸⁶⁶ K dispozici máme urbáře z let 1615 a 1671 a lánové vizitace z druhé poloviny 17. století – extrakt z 1. lánové vizitace z roku 1656 byl pořízen roku 1661 a potom z roku 1671, je chudší, avšak přehlednější.

⁸⁶⁷ VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevolnění“*, s. 143.

⁸⁶⁸ *Ibid.*, s. 132. Za Dominika Ondřeje se usazují na uherskobrodském panství i cikáni, a to přestože byla tato etnická skupina císařskými patenty až do josefínských reforem proskribována. Doloženo je několik cikánských

Hospodářství se po válečné devastaci v 17. století zotavovalo jen velmi pozvolna. K tomu patří i obchod, jehož objem nedosahoval úrovně předešlého století. A je to patrné i ve vztahu k Uhrám, což zřetelně demonstruje snížení výnosu uherskobrodského mýta. Avšak obchod tímto směrem nikdy přerušen nebyl, třeba v osmdesátých letech 17. století se exportovalo ve velkém obilí pro jeho nedostatek v Uhrách. Avšak, podobně jako v migraci obyvatelstva, tak i v obchodní výměně s Uhrami je bilance pasivní.⁸⁶⁹ Zemědělská produkce v 17. století rovněž upadla, přestože její celkový objem relativně vzrostl. Příčiny nejsou pouze ve válečné devastaci, ale v samotném systému hospodaření. Na Uherskobrodsku odolávala vrchnostenská výroba poměrně úspěšně prvním válečným nárazům a nacházela dokonce nové možnosti výhodného odbytu ve vojenských dodávkách. Zhoubný vliv měla až přímá ničení hospodářských prostředků a rapidní úbytek pracovních sil. Ačkoliv se osevní plocha stále zvětšovala a stále se obnovovalo, co bylo zdevastováno, výnos pokulhával za výsledky z dob prvního rozmachu dvorového hospodaření. Uherskobrodské panství bylo navíc znevýhodněno oproti državám v centrálních částech země nájezdy z uherské strany, proto musela přicházet pomoc z jiných kounicovských panství, aby produkce nestagnovala. Hospodaření však postrádalo efektivitu. Na jedné straně to byla snaha o rozšíření vrchnostenské výroby, na straně druhé značný úbytek pracovních sil a k tomu především jejich nízká motivace. To nebylo prostředí k trvalému a efektivnímu hospodářskému růstu a také náležitě sociální situaci poddaných. Ještě v první polovině 17. století a v dobách starších byla pozemková držba na Uherskobrodsku roztržštěna, takže robotní zatížení nebylo nijak velké – výši robot určovala pouze hospodářská potřeba vlastníka statku. Jakmile byla ukojena, nebyly na poddaných vymáhány další roboty. Počínaje druhou polovinou století byla na značně rozšířeném dominikálu situace výrazně odlišná. Velká koncentrace držav umožňovala, aby povinnosti, stanovené určitým počtem dnů, jež nemohly být na samotném malém panství

rodin na panství. Nejstarší doklad je z roku 1689. Z našeho hlediska je důležitá informace, že cikánské děti byly křtěny, a to i u kočovných cikánů. Jiří Hanzal spojuje příchod cikánů na uherskobrodské dominium právě s Kounicovými vlastnictvím uherských panství. A pokouší se vysvětlit, proč byli do pro ně tak nepřívětivého prostředí přiváděni či dovoleno jim se zde usazovat. Zdůvodňuje to ekonomickými potřebami. Dominik Ondřej se jako vyslanec v Nizozemí a v Anglii seznámil s novými ekonomickými teoriemi. Pán potřeboval pro své zamýšlené manufaktury lidi a dovedné řemeslníky. Nelze však hovořit o masovém usídlování cikánského obyvatelstva, jednalo se o několik málo rodin, rozptýlených v přilehlých vesnicích. (HANZAL, Jiří. *Cikáni na Moravě v 15. – 18. století*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 65-93.)

⁸⁶⁹ VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominium v období „druhého znevolnění“*, s. 134-135.

splněny, byly odpracovány na jiných panstvích. Na začátku 17. století ještě nedosahovaly roboty na uherskobrodském panství při velkých rozdílech mezi jednotlivými vesnicemi ani jednoho dne v týdnu. Ale již v urbáři z roku 1671 píše, že „všichni poddaní, půldruhalánici, pětičtvrtníci, lánici, tříčtvrtníci a pololánici jsou povinni po celý rok kromě žní, kdy není žádného přesného vymezení, po všechny týdny 3 dni s koňmi robotovati“.⁸⁷⁰ Rolníci hospodařili i na svém. Cena gruntů byla vzhledem ke slabé poptávce a především nedostatku finančních prostředků mezi selským obyvatelstvem velmi nízká. Nevyskytují se žádné případy, že by někdo zaplatil grunt hotovými penězi. Ceny zemědělských usedlostí a půdy byly velmi nízké ve srovnání se značnou cenou zemědělských produktů. Zemědělci však ani tuto výhodu nemohli dostatečně zúročit, vzhledem k vnějším okolnostem – ničení, robotám, nuceným odkupům komodit z velkostatku a vůbec absenci svobodného a rovného trhu. A k tomu je nutno připočíst i enormní vzrůst robotní nevolnické renty. Ta byla dvojího druhu, peněžní a naturální. Zatímco peněžní část ztrácela v dobách vzestupu roboty a poklesu hodnoty peněz svůj význam, naturální byla citelnou zátěží. K tomu je nutno připočíst i zmiňovaný farní desátek. Desátkové platy byly odváděny většinou v naturáliích. Jen výjimečně platili někteří sedláci faráři desátek totožný s rentami, a to v případě, když hospodařili na farním. Existoval rozdíl i ve způsobu vymezení desátkových povinností. Některé vesnice měly určeno hromadně, kolik mají faráři odvádět, jiným byl desátek vypočítán podle výměry jejich polí. Třeba v Drslavicích odváděli desátek zvlášť z každého pole. Když byly desátkové povinnosti určeny v ssutých obilních mírách, zbavovalo to sedláky možnosti desátek šidit a dodávat obilí horší jakosti. Faráři si právem stěžovali na kvalitu dovážených snopů, to ukazuje srovnání výmlatu desátkového s výmlatem panského obilí v obilních účtech, kde desátek často nedosahuje ani poloviny panského. Kromě desátku platily všechny obce štolové poplatky za církevní úkony, které rovněž nebyly zanedbatelné.

Válečné události a pánova snaha o naprosté znevlnění poddaných se projevila podstatně i na situaci samotného města, které bylo postiženo více než vesnice. Vždyť ještě v době relativního oživení, roku 1656, je z celkového počtu 333 domů ve městě 158 domů pustých. Měšťané, obraní o majetek komuny a sami zbídačení, zápasili nejenom se svou vrchností, ale vedli boj i proti svým spoluobčanům, Židům. Ti byli sice zavázáni daleko většími platy než měšťané. (Zatímco křesťané

⁸⁷⁰ MZA, G 436, Jaroměřice, UB U 7.

platili ročně 444 zl. 30 kr. činží, Židé 903 zl.)⁸⁷¹ Avšak tyto poměrně vysoké odvody, které byly pro vrchnost spolehlivým zdrojem příjmů, zajišťovaly Židům značnou míru ochrany. Pán se jich ujímal v právních sporech a zaručoval bezpečnost jejich živností. Toto a židovská přičinlivost spolu s jejich obchodnickými schopnostmi znamenalo, že se Židům nedařilo obecně špatně a dokonce se mezi nimi vyskytli i jedinci velmi bohatí. Ve čtyřicátých letech to byl třeba Zelinka, který měl pronajato mýto, pálenici, šenky v Korytné a Suché Lozi, skupoval takřka všechen vrchnostenský dobytek, vrchnosti obstarával nákupy v Uhrách. Ročně za tyto nájmy zaplatil několik set zlatých. Ovšem i Židé byli válkou postiženi, ve své většině. Nebyli už schopni platit tak vysoké činže a zadlužili se u Lva Viléma, který svým poddaným v ničem neslevoval ze zadržovaných platů. Takto se ocitl se židovskou komunitou v dlouholetém zápase o jejich dluhy, při kterém používal všech mocenských nástrojů, kterými disponoval. To bylo ve stejné době, kdy zápasí s církevní vrchností.

Svoje finanční požadavky v této době zvětšil výrazně i stát. Zemská berně, vybíraná každoročně ode všech poddaných, dosahovala v druhé polovině sedmnáctého století dosud nebyvalé výše. Obvyklá trojí daň, z lánů, domů a komínů, každoročně kolísala. Roku 1665 je např. stanovena na jeden berní lán částkou 24 zlatých, většinou se však pohybovala kolem 15 zl. z lánů.

Míra zatížení obyvatelstva a míra jeho nesvobody byla velká.⁸⁷² Přesto nedošlo na Uherskobrodsku k nějaké selské vzpouře. Josef Válka to vysvětluje velkou fluktuací obyvatelstva: místo vzpoury volili nespokojení poddaní raději útěk. Přes sněmovní usnesení, která se tomu snažila zabránit, zbíhání poddaných nejen neustávalo, ale i vzrůstalo. Rozsáhlou fluktuací z panství na panství uvnitř země umožňovalo i zmiňované střídání sedláků na gruntech. Tak se obtížně dokazovaly právní nároky na zběhlého poddaného, který mohl tvrdit, že třeba poddaným svého minulého pána ani nebyl. Josef Válka to dokládá konkrétním případem, který byl veden v padesátých letech mezi Lvem Vilémem z Kounic a Ledenickým z Ledenic. Zběhlí

⁸⁷¹ Platbu odváděli o sv. Václavu i sv. Jiří ve výši 583 zl. 20 kr. K tomu platili za povolení košerů 93 zl. 20 kr., a že vrchnost nebude brát více masa než 3 centy týdně 116 zl. 40 kr. (Židé zásobovali vrchnostenskou kuchyň masem za velmi nízkou cenu, a jestliže panstvo nestačilo stanovené množství spotřebovat, museli Židé zbytek zaplatit v penězích.), že nemusí robotovat koňmi 93 zl. 20 kr., na koření pro kuchyň 16 zl. 20 kr. (Uvádí Válka podle podle urbáře U 7.)

⁸⁷² Přehledně popisuje situaci v zemi MATĚJEK, František. *Cesta poddaného lidu na Moravě ke znevolení*. Brno : Matice moravská, 2000. V poněkud širších souvislostech předkládá otázku s ohledem na Čechy MIKULEC, Jiří. *Poddanská otázka v barokních Čechách*. Praha : Historický ústav, 1993.

poddaní tvrdili komisím, že byli dříve, než přišli ke krátkému pobytu na Uherskobrodsko, z poddanství propuštěni.⁸⁷³

Kdysi sebevědomé město přišlo v první polovině 17. století o mnohé ze svého majetku i cti a bylo zvláště Lvem Vilémem zatlačeno takřka na úroveň poddanské vesnice. V druhé polovině století se snažilo o restituci alespoň některých svých svobod, především o zbavení potupného „poddanství“, ale také hospodářské zátěže. Měšťané se snažili přesvědčit Eleonoru z Dietrichštejna. Nespokojenou část městské obce vedl Martin Hedvika⁸⁷⁴ s Mikulášem Lipenským,⁸⁷⁵ naopak proti se stavěl Matyáš Haškonius, tehdy vrchnostenský hejtman.⁸⁷⁶ Měšťané argumentovali starými privilegii z dob darování města a roku 1660 se obrátili až k císaři. Marný zápas, ze kterého se dochovalo množství písemností, vedli až do roku 1686, kdy vrchností v podstatě okrtojované „Instrumentum transactionis“ nerespektovalo prakticky žádný z jejich požadavků, s výjimkou zmírnění některých ekonomických křivd. Naopak dokument právně zakotvil ono poddanství. Tak se třeba nemohli měšťané bez výhostu stěhovat z města a dokonce byli až na nepatrné výjimky vázáni robotní povinnostmi. Zmírnění nespravedlivého stavu znamenalo „salvum conductum“, vydané zemským úřadem na základě císařského nařízení roku 1662, kde byla hraběnka vybídnutá k mírnému zacházení s poddanými. Hmatatelnějšího úspěchu dosáhli měšťané až za Dominika Ondřeje z Kounic na konci století, když tento propustil měšťany z „člověčenství“ listinou z 12.4. 1700.⁸⁷⁷

Poměry se místo od místa lišily, i v rámci jednoho panství, a existoval zde vývoj. Ten nebyl přímočarým pokrokem od méně dokonalejšího k dokonalejšímu, ale sledem opakovaných pádů a béd a následně oživení a nového budování. Vitalita a obrovská regenerační schopnost obyvatelstva, zvláště po přestálém utrpení, způsobila postupné zotavování a růst. Záleželo také, jak jsme již konstatovali, na

⁸⁷³ VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhé znevolnění“*, s. 117-130.

⁸⁷⁴ Více k jeho rodu v KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 272-273. Rovněž i *Bartoškova kronika*, f. 28b, 60b.

⁸⁷⁵ Pohřben byl v hrobce v chrámu sv. Jana, kde se dochovala reliéfní náhrobní deska se vzkříšeným Kristem.

Tam se dovídáme, že zemřel 4.4. 1682 ve věku 93 let.

⁸⁷⁶ *Uherský Brod*, s. 120; *Památky města Brodu Uherského*, s. 66 a MZA, G 35 (Korespondence a akta z let 1661 – 1667.) „Oficíři“ uherskobrodského panství, píše Josef Válka, byli vybírání většinou z uherskobrodských měšťanů. Při tom vyslovuje oprávněnou pochybnost o střetu zájmů, tedy, jakým způsobem vedli správu, zdali hospodařili více pro sebe, nežli pro pána, když všichni tito úředníci se podle lánových rejstříků stali nejbohatšími majiteli půdy ve městě. (VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhé znevolnění“*, s. 102.)

⁸⁷⁷ Listinu uvádí KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, na s. 332-334. Originál je v SOKA Uherské Hradiště. Dokumentace o průběhu jednání v *Pamětní knize města Brodu Uherského*, f. 52-84.

osobních kvalitách pánů, jejich úředníků, fojtů a také farářů, jak si počínali. Nebyly to jakési automaticky působící mechanismy, ale lidé, kteří hledali v konkrétních podmínkách optimální způsoby své existence a někdy dokázali vidět i svého bližního.

Z hlediska náboženského vývoje měly sociální a ekonomické okolnosti bezpochyby vliv, vždyť církev sama je sociálním útvarem. Přesto se církevní poměry utvářely někdy i dosti nezávisle na socioekonomických podmínkách, jak dostatečně ukazují např. boje mezi Jednotou a utrakvisty v 16. století. Na straně druhé třeba problémy pobělohorského zavádění nových církevních pořádků nelze vyjmout z těchto souvislostí a vykládat jako jev čistě náboženský.

17. Školství

Dějiny školství a církevní dějiny mají mnoho společného a jsou vzájemně provázány. V této studii se však i školství dotkneme jenom letmo, abychom obohatili celkový obraz doby, již bychom rádi porozuměli. Školství na Uherskobrodsku se stalo předmětem již řady odborných pojednání nebo studentských prací, z nichž můžeme vyzvednout díla zásadního charakteru od Jiřiny Holinkové (1921-2005)⁸⁷⁸ a Miroslava Riedla (1922-1999).⁸⁷⁹ Tyto práce však již částečně zastaraly, dnes je jiný stav poznání i jiné spektrum interpretačních modelů. Bylo by přínosné i z hlediska zaměření této studie sáhnout po nové solidní práci věnované dějinám školství. Nezbyvá než vyčkat a spolehnout se na dostupné materiály.

17.1. Středověk

O staré farní škole ve městě mnoho nevíme. Vzhledem k tomu, že farní školy vznikaly při chrámech ve velkých městech již ve 13. století, mohla se v Brodě objevit tehdy nebo nejpravděpodobněji ve století 14. Její sídlo patrně nebylo daleko od samotného kostela sv. Jana Křtitele. Budova školy zde byla jistě v 16. století, stála vedle fary, na místě domu s dnešním č.p. 114. Je možné, že škola nebyla tolik

⁸⁷⁸ HOLINKOVÁ, Jiřina. *Městská škola na Moravě v předbělohorském období. Příspěvek ke kulturním dějinám Moravy*. Praha : 1967.

⁸⁷⁹ RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869)*. Kandidátská disertační práce, UJEP : Brno, 1970; části této práce publikoval pod názvem *Školy v kraji J.A. Komenského za jeho doby* ve sborníku *Moravské bratrské školství a jeho protějšky v 16. až 18. století*. Přerov : 1979, s. 36-42.

závislá na církevní vrchnosti, neboť hlubčické právo, platné v Uherském Brodě, dávalo pravomoc dosazovat učitele královskému rychtáři s konšely.⁸⁸⁰ Větší vliv měšťanů na chod školy (i pána) bychom mohli předpokládat spíše v době pozdější, kdy bylo město protestantské. Církevní zřizovatel si dozor nad jejím fungováním tehdy patrně uchoval. Již v době předhusitské vznikla potřeba po úpravě provozu těchto škol. Vyškovská diecézní synoda z roku 1412 stanoví, aby byly školy podřízeny dozoru farářů, kteří také mohou dosazovat či odvolávat jejich učitele. A v jednom z článků je výslovně zakázáno zřizování dalších venkovských škol, neboť na nich učí nezkušení pedagogové a chlapci, které tyto školy vychovávají, se oddávají zlodějství.⁸⁸¹ Připustit můžeme, že výchově žáků, alespoň talentovaných, o něž měli zájem, se věnovali i dominikáni v konventní škole.⁸⁸²

17.2. Utravvistická a bratrská škola

V protestantském období, někdy na přelomu 50. a 60. let se městská-farní škola přestěhovala do blízkosti kláštera. Stará školní budova zůstala prázdnou a byla záhy, v roce 1563, prodána. V nové škole, na místě dnešních domů s č.p. 57 a 259, se vyučovalo až do roku 1612, kdy byla i tato budova prodána, aby se škola přestěhovala do prostornějšího domu, zakoupenému k tomu účelu za dvojnásobek utržené částky z prodeje předchozí budovy. Škola se nacházela rovněž v blízkosti kláštera. Nákup nového školního domu svědčí o prosperitě školství v Brodě – v době, kterou z hlediska církevního vývoje považujeme za čas zklidnění po předchozím bouřlivém vývoji, ale v některých momentech i za období stagnace či úpadku, zvláště kdysi vlivného děkanství. To je pozoruhodné. Byla to totiž škola partikulární a podřízená univerzitě. Miroslav Riedl s odvoláním na Václava

⁸⁸⁰ ZEMAN, Jan. *Přehled vývoje uherskobrodského školství*. Rukopis, Knihovna Jana Kučery, Muzeum J.A. Komenského Uherský Brod, sign. 2855/Co 69 B. O škole se hovoří, „aby úřad školský, úřad zvoníků a pastýřů s radou měšťanů propůjčoval vždy fojt nebo rychtář“. (Cituje podle CDM IV, 43, RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodsko*.) V Uherském Brodě však toto nemuselo platit, neboť uvedený nárok vycházel ze skutečnosti, že měšťané zbudovali a vydržovali kostel a z tohoto důvodu si činili nárok na dozor i nad školou. Vzhledem k patronátnímu právu kroměřížské kapituly to mohla být spíše církevní škola s církevním dohledem a správou.

⁸⁸¹ RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodsko (863-1869)*.

⁸⁸² Ve středověku se v dominikánských kláštěrech i na periferii se nějakým způsobem školy provozovaly. Není důvod ji nepředpokládat i v Brodě. V pobělohorském období však na Moravě všechny nižší řádové školy již obnoveny nebyly. Tomáš Černušák podle rozboru dochovaných pramenů soudí, že tehdy existovaly jen při kláštěrech v Brně, Jihlavě, Olomouci. Dominikáni vychovávali převážně své řádové studenty, adepty kněžství. Světští studenti bezpochyby existovali též, ale v 17. a 18. století jich bylo mizivé množství. A uherskobrodský konvent v tomto smyslu patrně žádnou aktivitu nevykazoval. (ČERNUŠÁK, Tomáš. *Dominikánské řádové školství na Moravě v 17. a 28. století ve světle pramenů z Moravského zemského archivu v Brně*. VVM, LVIII (2006), č. 1, s. 42-48.)

Gabriela sice uvádí, že tyto partikulární školy byly spravovány univerzitou většinou bez intervence církve. I náboženství vyučovali správci škol, nikoliv kněží. Farářům byli podřízeni jen tehdy, když vykonávali úřad kantorů. Avšak správa školy samotné se obešla bez farářových zásahů.⁸⁸³ S ohledem na poměry v Uherském Brodě je však pravděpodobné, že učitele a správce školy vybíral farář (děkan), případně za pomoci starších a volba jejího rektora byla zřejmě stvrzována pánem města a městskou radou. Jakým způsobem byla škola napojena na vzdálenou pražskou univerzitu (minimálně v období 1580-1618), nevíme přesně. Ale propojení s Prahou zde bylo určitě a patrně na konci století bylo intenzivnější. To dokumentuje dopis rektora univerzity Martina Bacháčka z Nauměřic z 8.4. 1604, adresovaný městské radě, kde vysvětluje přeložení Jana Sudlicia Miličinského z Brodu do Prostějova slovy: „...chci školu Vašich Milostí v paměti míti a jiným dobrým správcím opatřiti. Jakož i psáním v tom se ohlašuji a té Vaší starosti všelijak chci nápomocen býti, aby dítky Vaše, jak domáci, tak i přespolní, mohly dobře zvedeny býti, tak abyste po sobě ráčili pravých učitelův božských, v nichž byste vždyckny živi byli, míti. A jest vpravdě toho hrubě potřeba, abychom se opravdově o to zatočili a dítky naše tak zvedli, aby se předně Pánu Bohu, církvi jeho svatě i také obecnímu dobrému platně mohli hoditi a vlasti své sloužiti.“⁸⁸⁴ Je možno se domnívat, že v časech silných osobností v děkanském úřadě byl vliv univerzity na školu nepatrný nebo jen nominální. Poté se situace změnila a úměrně s úpadkem děkanství a jeho vlivu třeba i na školy další v jeho okrsku roste úloha univerzity ve správě zdejší školy. Tak lze vysvětlit i její dobrou úroveň a dokonce zvětšování, v době, kdy se z děkanů stávají v podstatě jen městští faráři.

Zvláštní role ve správě školy příslušela také literátskému cechu, především ve starosti o technického zázemí, správu budovy, jejích zařízení, ale i v dozoru nad školou. Žáci spolu s učiteli se zapojovali do veřejných vystoupení – při bohoslužbách nebo snad i při realizaci divadelních her, zvláště za Kyrmezera. Jak byla škola velká, kolik měla žáků a tříd, nevíme. Podle Miroslava Riedla, odvolávajícího se na Kučerovy údaje, mohla mít škola všech pět tříd. Základní vzdělání poskytovala synům brodských měšťanů, ale přicházeli jistě i studenti z okolí. Růžička a následně i Riedl dokonce uvádí, že zde byli žáci z Prahy či

⁸⁸³ RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869)*, s. 96.

⁸⁸⁴ Citováno podle ZEMAN, Jan. *Přehled vývoje uherskobrodského školství*.

Jihlavy (očekávali bychom pohyb spíše opačný) nebo Slovenska.⁸⁸⁵ Riedl soudí, že svého času to byla jedna z nejvýznamnějších městských škol, podřízených univerzitě. Vzhledem k významu uherskobrodské utrakvistické školy lze předpokládat i početnější obsazení jejího pedagogického sboru. Taková škola měla v čele rektora s univerzitní kvalifikací, který učil v nejvyšší třídě. (Zpravidla to byli mladí muži do třiceti let, jejichž učitelská kariéra byla jen předstupněm živnosti jiné a výnosnější v rámci městské pospolitosti⁸⁸⁶ nebo velmi často se stávali kněžími, případně se věnovali univerzitní kariéře.)⁸⁸⁷ Za pomocníka měl rektor kantora, který měl na starosti i hudbu a zpěv v kostele. Pak mohl být ve škole sukcentor, případně další člen akademie (kolega). Velké školy měly i svého kustoda, tedy školníka, který také pomáhal při výuce.⁸⁸⁸ Kantora a sukcentora na rozdíl od ostatních pedagogů dosazovaly městské orgány a navíc se u nich kladl větší důkaz na dovednosti hudební než znalosti. Z těchto příčin docházelo často ke konfliktům, kdy

⁸⁸⁵ Pod Malobíčenovým vedením zde studoval Jan Vranka z Prievidze, který se stal potom rektorem školy ve vesnici Koš (u Prievidze) a ordinován byl roku 1580 ve Vitemberku. Dále to byl Kašpar Thomae z Teplic na Spiši, který byl ve Vitemberku ordinován roku 1588, a Jiří Gotzenus (Gotz) z Lupče, asi v letech 1578 – 1582. Roku 1588 byl povolán farářem Jiřím Michalcem za diakona do Velké, ordinován byl rovněž ve Vitemberku ve stejném roce. Pravděpodobně pod Pelargim studoval další Slovák Tobiáš Hanzelius. Ten sloužil na škole v Ostrohu a roku 1595 byl pozván Václavem Felderndorferem z Borotína za faráře do Nezdenic. Ve stejném roce byl rovněž ve Vitemberku ordinován. Okolo roku 1586 studoval v Uherském Brodě Jiří Trnovicenus z Trnovce. Tehdy řídil školu Slovák jiný, a to Jiří Simonides, původem z Hliníku (který se později stal diakonem v Heřmanově Městci). Pod Eliášem Bergrem, synem Petra Bergera, studoval Slovák Michal Chmelius, který byl roku 1618 ordinován superiorem Láním a zemřel roku 1643 jako farář v Brezně. U Nudožerského se vzdělával Erasmus Huldenreich, roku 1601 ordinovaný ve Vitemberku. Za Motešického to byl Jan Comnetorenius z Liptova, ordinovaný roku 1618 a sloužící ve Vranově. Okolo roku 1600 působil v Brodě jako rektor další Slovák Andreas Damiani. Damianiho žákem byl Slovák Sartorius Jonas, kterého si zvolil ke službě Samuel Virga z Ostrohu. Roku 1606 funkci rektora zastával opět Slovák Mikuláš Vrbovský z Lutily. Ten byl roku 1607 ordinován ve Vitemberku a následně působil v Brodě jako diakon a byl zde ještě roku 1616, možná i jako farář. U Vrbovského se učil Mikuláš Čutka Hričovský, roku 1615 ordinovaný Láním. Někdy okolo roku 1600 zde studoval Slovák Andreas Sculteti, který již před tím studoval v Časlavi a v Praze. Ordinován byl roku 1608 a sloužil jako diakon v Uničově. A ve stejnou dobu zde studoval Jan Menzatoris (Mansatoris) z Lupče, ordinovaný roku 1604. Roku 1600 byl rektorem uherskobrodské školy Štěpán Motešický z Motešic v Trenčanské stolici. Motešický působil v Reigersdorfu v knížectví těšínském, byl diakonem ve Zvolenu a v Hajníkách, později se stal seniorem v těšínském knížectví a farářem ve Vendryni. (RŮŽIČKA, Velešlav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století*, s. 224-225; týž *O Slovácích v Uherském Brodě*. č. 23.)

⁸⁸⁶ Za příklad můžeme vzít později váženého člena městské rady Mikuláše Trojánka, který přišel v roce 1573 do města, aby vedl školu. Poté, co v roce 1571 tuto funkci opustil, účastnil se po léta důležitých jednání v záležitostech města i pána. Zemřel roku 1591. (*Bartoškova kronika*, f. 17a.)

⁸⁸⁷ Nad jiné vynikl Vavřinec Benedikt z Nudožer (asi 1555-1615), pozdější prorektor univerzity a děkan filosofické fakulty, autor české gramatiky, překladatel Žalmů a vůbec všestranně vzdělaná osobnost, který zde působil krátce v letech 1594 – 1596. Nudožerský studoval v Jihlavě a v Praze, po pobytu v Uherském Brodě pracoval v Německém (Havlíčkově) Brodě a Žatci. Od roku 1604 učil na pražské univerzitě klasickou filologii a matematiku. Napsal a v roce 1603 vydal gramatiku českého jazyka (*Grammaticae Bohemicae[...] libri duo*). Vypracoval pravidla uplatnění časomíry v básnictví a takto je užil ve svém překladu Žalmů, který se však nedochoval. Ocenění si zaslouží i jeho úsilí o reformu univerzitních řádů a aplikaci nových pedagogických postupů a vůbec snaha o obnovu Karlova učení.

se tito lidé odmítali podřídit rektorovi školy nebo univerzity s odvoláním, že nejsou údy univerzity.⁸⁸⁹ V Uherském Brodě však, jak jsme již řekli, vzhledem k postavení děkanů, lze předpokládat jejich větší podíl na vedení školy, který možná převyšoval vliv města nebo feudála či vzdálené univerzity.

Tato škola byla ovšem jen chlapecká nebo jinošská. Děvčata se vzdělávala doma, případně docházela za učitelem, jak toto soukromé vyučování provozoval třeba starý Kyrmezer.

Jednotné školství, přístupné pro obě pohlaví a výhledově také nadkonfesní, zahrnující jak Jednotu, tak kališníky, navrhoval dr. Pavel Pressius. Tento návrh byl součástí jeho *Řádu církevního*, který Bratři tak vydatně podkopávali. Uveďme znění dvou artikulů, které tuto otázku řeší:

Artykul čtvrtý

„O školách křesťanských

Čtvrté dobré jsou školy svaté křesťanské, netoliko ty prosté ve všech, v městečkách, v kterýchžto dítky křesťanské obojí[h]o pohlaví (jinde pacholátka a jinde děvčátka) učiti se mají při nejmenším netoliko dobře mluvíti, čísti, psáti, počítati, ale také právě Boha poznávati a pilně se z paměti učiti katechismu, obecným písničkám církevním a chválám Božským, a tak v škole lépeji než doma, totiž bez domácí překážky roztržitosti a rozdílnosti v učení, zvykati časně a jednostejně s mnohými jinými, jakž pravé známosti a poctě Pána Boha, tak i všelikým dobrým šlechtným mravům, kázni, poslušnosti, poddanosti, i jiným svatým ctnostem, bez kterýchžto žádný na světě dobrým člověkem, nad to pak pravým křesťanem býti a slouti nikterakž nemůže. Ale také v městech ty a takové školy, v kterýchžto mládež k vyššímu učení způsobná, mohla dáleji vedena býti ke všelike moudrosti i také dobré výmluvnosti skrze poznání literní[h]o umění a třech předních církvi velice potřebných jazykův, jimiž netoliko lidé v světě nejmoudřejší a nejučenější, všeliká, lidskému pokolení nadevšecko jiné převelice platná a prospěšná umění svá, vtip a moudrost sou vypsali. Ale jimiž také sám Bůh prvotně sebe a vůli svou v písmích prorockých a apoštolských zjeviti j[es]t ráčil a bez kterýchžto jazykův ani umění, ani moudrost lidská, ani dotčená písma svatá nijakž od žádné[h]o v svém přehojné[m] rozumu a smyslu vlastně přijata, a do jiné[h]o jazyku ve vsí své podstatě a celosti přeložena býti nemohou. A protož nic horšího a nic

⁸⁸⁸ RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869)*, s. 35-36.

⁸⁸⁹ *Ibid.*, s. 94.

škodlivější[h]o církvi není a býti nemůže, jako zkáza opouštění a zanedbávání dobrých svatých škol křesťanských menších i vyšších.

Artikul pátý

O dohlídání k církvím a školám.

Páté dobré v církvi jsou visitací, navštěvování a dohlídání častá a bedlivá starších předložených zprávcův církevních, ke všem církvím a školám a postaveným v nich služebníkům. Kterážto navštěvování, jakž jednoho každé[h]o (vyšší[h]o i nižší[h]o) v svém povolání zdržují a napravují, tak také nejvíc a nejlép pravé náboženst[ví], jednotu a svornost i všecko dobré v církvi zachovávají a rozmnožují. Ješto sic bez takových visitací nikterakž možné není, jednotu a svornost svatou v církvi zachovati.⁸⁹⁰

Nebýt hlubokého opovržení Jednoty kališníky, mohl být tento řád zcela přijatelný pro všechny. V Brodě byla totiž i bratrská škola. Nedosahovala však zdaleka takové úrovně a významu jako škola při klášteře. Byla jednou z mnoha nižších bratrských škol, poskytující základy vzdělání. Vyučovali na ní zdejší kněží nebo jejich jáhnové. Výuka probíhala v bratrském domě. V roce 1566 přikázal Jetřich bratrskou školu zavřít, ale toto nařízení netrvalo dlouho, po třech letech byla škola zase obnovena.⁸⁹¹ A s výukou na škole souvisí i výše zmiňovaný překlad druhé knihy *De methodis libri* dánského reformátora Nielse Hemmingsena, který pořídili v letech 1570 – 1571 zdejší Bratří Bartoloměj Justin a Jan Gerson. Byla to příručka duchovní rétoriky s cílem pozvednout kazatelské umění těch, kteří se připravují k této službě. Bratrské školství však nebylo jen izolovanou a časově omezenou záležitostí dětí. Celé společenství se mělo vychovávat, každý měl zpytovat sám sebe a všimnout si ostatních. Vychovávala celá obec, nikoliv pouze specialisté. Školy byly jedním z nástrojů obecné bratrské výchovy. Jak připomenul Molnár, rozčlenění Bratří do tří skupin na počáteční, prospívající a dokonalé mělo význam navýsost pedagogický, kdy si skupiny vzájemně sloužily. Vše bylo podřízeno pevnému řádu a kázni. To umožňovalo každému členu Jednoty osobní růst a zdokonalování. A výchova počínala v nejuťlejším mládí v kruhu rodiny. Děti se učily základním dovednostem – čtení, psaní v mateřském jazyce, ale i zpěvu a náboženství. Chlapci, když se osvědčili, mohli být přijati do učení, k přípravě na kazatelské působení.

⁸⁹⁰ AUF XIV, f. 493b-494b.

⁸⁹¹ Dům na školu, který koupili Bratří od Žida Arona, Jetřich z Kunovic osvobodil od všech platů. (SOKA, Uh. Hradiště, UB – sbírky, Ol 15.)

Studovali Písmo, opisovali, opakovali nebo pořizovali výtahy z kázání či kratších modlitebních promluv. Zdokonalovali se ve zpěvu a později se seznamovali s bratrskou věroukou a vůbec teologickou literaturou. Kromě intelektuální výchovy to byla i práce tělesná, která se realizovala v odpoledních hodinách. Kněz měl být totiž vyučen nějakému z dovolených řemesel. Českobratrská výchova byla tedy poměrně rigidní, ale zároveň poskytovala oporu každému a napomáhala uvědomění základních hodnot pro člověka a jeho vnitřní disciplíně.⁸⁹² Toto je však spíše teoretický model, do konkrétních poměrů na škole, kterou navštěvoval i maličký Komenský, nedokážeme hlouběji nahlédnout.

17.3. Podělohorská škola

Po Bílé hoře kopíroval vývoj školství poměry obecné a zvláště církevní. Změna nenastala náhle a viděli jsme třeba na Kocmánkově příkladu, že zde nekatolická škola existovala a byla provozována nadále. Předpokládat můžeme plynulý přechod protestantské školy v katolickou. A stejně tak se můžeme reálně domnívat, že pro školství znamenala tato změna dramatický pokles kvality. Dřívější úrovně škola již nikdy nenabyla. Z jejích pobělohorských rektorů můžeme zmínit alespoň nám již známého Matyáše Haškonia, který se v roce 1632 ujal jako první vedení katolické školy. Roku 1637 byl v čele školy Daniel Haiecius Vesselský.⁸⁹³ Podle Riedla je stejného roku 1637 jako rektor uváděn Jakub Doubrava.⁸⁹⁴ Rektorem byl i Jan Výhled, v roce 1671 již zemřelý.⁸⁹⁵ Známe i dva rektory jménem Jan, z nichž jeden zemřel roku 1666 ve věku 46 let,⁸⁹⁶ druhý při rebelantském vpádu roku 1683.⁸⁹⁷ I se samotným umístěním školy nastal problém, neboť stávající budova padla za oběť rozšíření areálu kláštera, kdy někdy v třicátých letech (nejspíše roku 1636) získal konvent jedenáct domů v blízkosti kláštera. Mezi nimi byla budova staré školy, ale i nová, dokonce v roce 1629 opravená!⁸⁹⁸ Proto v roce 1644 Jan František Venský žádá Lva Viléma o povolení, aby mohla být přes nastávající zimu škola provozována ve sboru, „neb místa způsobilého, kde škola jest, žádného

⁸⁹² MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*, s. 22-23.

⁸⁹³ SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 192, Rkp 90, f. 78.

⁸⁹⁴ RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869)*, s. 134.

⁸⁹⁵ ZA, ACO, kn.č. 236, s. 8.

⁸⁹⁶ RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 124, s odvoláním na matriky zemřelých.

⁸⁹⁷ *Památky města Brodu Uherského*, s. 93.

⁸⁹⁸ S odvoláním na klášterní archiv a příslušné purkrechtní knihy uvádí ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 13-14.

není“.⁸⁹⁹ Ani po několika letech Venského působení se situace nezlepšila. V roce 1648 hrabě teprve sliboval, že pro potřeby školy poskytne vhodný dům, kde bude ubytován rektor, kantoři i studenti.⁹⁰⁰ Podle farářovy relace, vzhledem k tomu, že ve městě žádná budova školy není, rektor s kantory musí bydlet v jednom pustém a strženém, k vyučování mládeže zcela nevyhovujícím domě.⁹⁰¹ Škole tedy nebyla věnována náležitá pozornost a starost o ni ležela na bedrech faráře, který se k tomu nacházel v konfliktu s měšťany. Mezi Venského stížnostmi se objevuje i ta, že spolu s kostelníkem měšťané nechtějí platit rektora školy a ptá se, „Proč rector, varhaník a mládenci školní po hoferství se potloukati musejí, a škola náležitá se jim nedá?“⁹⁰² Školu žáci nakonec dostali, byla v malém domku v Široké ulici s pozdějším č.p. 145.⁹⁰³ Potom byl školou o něco vhodnější dům stojící vedle fary na dolním náměstí s č.p. 69.⁹⁰⁴ Škola zde byla zřízena poté, co se do těchto míst přemístila i samotná fara, tedy v první třetině 18. století. Škola to byla rovněž nevelká, se dvěma učebnami a bytem učitele a jeho pomocníka. Byla to nejnižší triviální škola s výukou náboženství, německého a českého čtení, německého psaní a počítání rovněž v němčině. Vyučovány byly děti mezi 6. – 12. rokem, a mládež až do 15 let se povinně účastnila v neděli odpoledne opakovacích hodin. Škola zde byla až do roku 1858, do doby, kdy se poměry ve školství výrazně zlepšily a byla vybudována nová prostorná škola na horním náměstí.⁹⁰⁵

Na poli školství tak jednoznačně vyčnívá utrakvistická škola přelomu 16. a 17. století. Pobělohorská katolická škola se omezovala jen na výuku základních dovedností, nutných pro život. V případě potřeby vyššího studia byli chlapci nuceni navštěvovat řádová gymnázia v jiných městech, která nahradila partikulární školy středověku (ovšem z Uherského Brodu se v 17. století na gymnáziích či vysokých školách vzdělávalo jen několik málo chlapců).⁹⁰⁶ Vzdělávání dospělých, respektive udržování jejich kulturního rozhledu bylo ponejvíce realizováno skrze kněží při kázáních a katechezi.

⁸⁹⁹ Uvádí ZEMAN, Jan. *Přehled vývoje uherskobrodského školství*.

⁹⁰⁰ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 249-252.

⁹⁰¹ Ibid., f. 255-260.

⁹⁰² Ibid., f. 126-127.

⁹⁰³ Podle Kučery se zde vyučovalo po roce 1630 až do roku 1699. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, 239.)

⁹⁰⁴ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 10.

⁹⁰⁵ ZEMAN, Jan. *Přehled vývoje uherskobrodského školství*.

⁹⁰⁶ Mezi nimi i Jan Komenský, synovec Jana Amose, který studoval na hradištské jezuitské koleji v letech 1659 – 1664. (RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodsko (863-1869)*, s. 136.)

18. Hmotná kultura doby renesance a baroka v Uherském Brodě

18.1. Rozdíly mezi reformačními a barokně-katolickými přístupy

Tato studie se programově zaměřuje na život víry, a tak podobně jako sociální, ekonomické i školské dějiny, je i tato pasáž jen letným nahlédnutím na problematiku, zasluhující si samostatnou pozornost a důkladné studium. Není však pochyb, že estetické a vůbec zhmotnělé projevy, jsou též legitimními výrazy religiozity a doklady jejího charakteru. Obojí by mělo být sledováno ve vzájemné souvztažnosti. Příkladem falešného pohledu je třeba dřívější hodnocení baroka, které bylo jakožto umělecký sloh sice postupně tolerováno a někdy dokonce i obdivováno, zatímco mentalita doby či doba jako taková vůbec byla po dlouhou dobu nahlížena jako dekadentní. Stejně tak nebezpečné je soustředění na uchvacující umění bez ohledu na souvislosti, vedoucí k nedostatečně kritickému hodnocení doby vzniku jako takové. Takto vykořeněný názor na žádnou kulturu nelze hájit. A vůbec podle fragmentů, výjimečných kusů umění, které se dochovaly pro svou mimořádnost, by bylo falešné soudit, že se jedná o všeobecný jev dané doby. Každá epocha má svá specifika, kterým jiná nemusí náležitě rozumět. (Třeba nádhera barokního chrámu či paláce měla záměrně kontrastovat s příbytkem nemajetných nebo nízkopříjmových osob, tedy většiny společnosti, aniž by to vnímala jako příkoří.) Z hlediska našeho diachronního pohledu na uherskobrodskou církevní historii hrozí i úskalí další. Hmotnou kulturu renesanční a starší zde známe jen velmi nekonkrétně. Do současnosti se dochovalo jen několik fragmentů architektonických prvků, malířské výzdoby nebo drobných předmětů. Baroko zanechalo mnohem více. Do jisté míry však tento nepoměr odpovídá i důrazům doby. Reformace je kulturou slova, proto se nám s ohledem na toto místo dochovalo mnohem více teologických textů z této doby než z baroka. Avšak třeba pestré odívání, nejrůznější řemeslná práce, výstavné a zdobené budovy i okázalé projevy bohatství a vybraného vkusu, to vše si můžeme i v Brodě 16. století představit.⁹⁰⁷ A stejně tak se můžeme domnívat, že existovaly i v 16. století rozdíly, nejenom

⁹⁰⁷ KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, na s. 214-217 popisuje oděvy obyvatel města i Předměstí z přelomu 16. a 17. století alespoň na základě pozůstalostních inventářů v knize *Zápisové poručení města Brodu Uherského*.

z hlediska společenského postavení, ale i pokud šlo o náboženství. Prostší oděv i předměty kolem sebe měli zřejmě příslušníci Jednoty, a to i přes ony výtky, jak se bratrství kněží strojí. A podobně i bratrské stavby včetně budovy sboru i s věží měly prostý ráz bez figurální výzdoby. V klášteře si mohli dovolit dokonce umístění obrazu či soch. A podobně tomu bylo i v dolním kostele, kde se dodnes dochovaly fragmenty gotické a renesanční výzdoby. Obrazoborecké tendence uherskobrodských nových utrakvistů nemáme vůbec doloženy, neboť v tomto ohledu byli spíše pod vlivem Lutherovým, který jejich estetickou funkci nezavrhl. Byly to tedy dva různé projevy víry jinak prakticky totožné.

Nastupující baroko však není jen jiným uměleckým slohem, ale je jiným názorem na svět. A barokní umění má vyšší než estetickou hodnotu – tou je jeho funkce. Bratrská modlitebna v Uherském Brodě, ač její podobu neznáme (podle málo důkladné kresbičky v dominikánské kronice se sbor nelišil od typické bratrské jednodušné architektury), byla z tohoto hlediska sice důstojným shromaždištěm Božího lidu, více se však od ní neočekávalo. Pokud byl sbor nějakými ornamenty vyzdoben, pak jen střídme a z důvodů ryze estetických. A podobně tomu bylo i v méně rigoristickém utrakvistickém kostele. Zcela jiné pojetí účelnosti je v barokním – jezuitském slohu. Baroko má mnoho podob, ale tuto původní jezuitskou ideu v sobě geneticky obsahuje. Je to výraz ignaciánské spirituality, zaměřené na Ježíše, jak žil na této zemi. Podle jeho příkladu má křesťan ve své neopakovatelné životní situaci utvářet život vlastní. Menší důraz je v tomto přístupu již kladen na samotný biblický text, na jeho přesný rozbor. Kontemplace Ježíšovy postavy je preferována. Ježíš samotný, Ježíš v eucharistii je předmětem nazírání a úcty. A tohoto účelu má být dosaženo i za pomoci iluze a dostupných prostředků, aby byl efekt maximální. Je to něco nového oproti dřívějším slohům. I ve středověku se vyskytují různé styly sakrálních staveb – cisterciácký, mendikantský. I v nich je ponejvíce určujícím principem funkce – třeba dlouhý chór. V barokně jezuitském stylu se však toto stalo hlavní ideou. V tomto pojetí je umění více než řemeslem, arci obdivuhodným. Umění je především teologickou záležitostí. Vzorové artefakty, které dosáhly stovek či tisíců kopií byly projektovány teology v dialogu s umělci. Měly sloužit především k dosažení náboženského účinku.⁹⁰⁸ A

⁹⁰⁸ To zdůrazňuje i Zuber. Barokní umění, jež nebylo samoúčelné, bylo také funkčně zapojeno do husté sítě svátků a slavností. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století* II, s. 190.) Pro toto je příhodné použití termínu „Gesamtkunstwerk“, označující architekturu i vybavení chrámů s ucelenou kompozicí. Vše – hmotné

principem je extáze, vystoupení z tohoto světa do roviny vyšší, nebeské, případně demonstrace pekelných mocností, k přiblížení světa stejně reálného, nicméně neviditelného. Člověk, účastník tohoto divadla, má možnost a je vyzýván k rozhodnutí, na kterou stranu se přidá, je v dynamickém propojení se světem supranaturálním. Rozdíl mezi oběma světy zaniká, symbolikou, obrazy, sochami, ostatky světců, umělecky zakomponovanými do oltářů, vším tímto je člověk pozvednut. Nebylo to středověké přenesení do světa přesažného, realizované v nitru člověka. Svět vezdejší, smyslově prožívaný, nebylo možno pominout. „Ústup racionality a jazyk symbolů, neschopnost analyzovat skutečnost a vědomý únik od katastrofické reality podporují v životě, myšlení a umění význam zdání, iluze, která je nejen krásnější než skutečnost a do níž je možno promítnout všechna naše přání a všechny naše sny, ale která je posléze sama novou realitou, skutečnější než sama skutečnost.“⁹⁰⁹ Baroko vytváří vnímání světa specifické, které se odlišuje od všeho, co předcházelo i následovalo. Dokázalo tak třeba lépe porozumět i biblickému staroorientálnímu vyjadřování, kde realita a fikce zanikala při sdělování toho, co je kvalitativně vyšší a přesahující možnosti lidského chápání.

Můžeme obecně konstatovat, že 16. a počátek následujícího století byl v Brodě obdobím rozkvětu nejenom po stránce hospodářské, sociální, ale i v oblasti hmotné kultury nebo kultury vůbec. Avšak, na rozdíl od ostatního, lze i o následujícím čase hovořit jako o době vysoké kulturní úrovně. Některé oblasti kultury, pokud ji pojímáme ve celém jejím širokém spektru, však zaznamenaly úpadek, třeba oblast vzdělání, mravů, mezilidských vztahů, kde došlo z pochopitelných příčin ke zhrubnutí. To byly extrémy rodícího se a posléze vrcholícího baroka. Na jedné straně třeba výrazná osobnost doby, na níž lze mnohé demonstrovat – Lev Vilém z Kounic, je mecenášem a sběratelem skvělého umění a na straně druhé se honí po městě za svým sokem s holí v ruce. Je to trochu románská mentalita, která kontrastuje s usazenou praxí minulosti. A to neplatí jen o šlechtě. Podobně Jan Václav Polontius holduje umění, pěstuje hudbu a stará se o důstojnou výbavu kostela, avšak nemilosrdně potírá nepřátele svého náboženství. Toto jsou důkazy, že i na umění je třeba pohlížet v komplexu souvislostí a střízlivě.

Do současnosti nebo nedávné minulosti se dochovaly především sakrální objekty ve

prostředky i probíhající dění – bylo součástí funkční kompozice.

⁹⁰⁹ VÁLKA, Josef. *Společnost a kultura baroka na Moravě*. In kol. aut. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Academia, 1996, s. 33.

městě a jeho okolí, alespoň skrze jejich výčet se pokusme nahlédnout do myšlení tvůrců.

Chrám a kaple:

- Chrám sv. **Jana Křtitele**. O něm jsme již několikrát hovořili. Tato nejstarší sakrální stavba v Uherském Brodě byla několikrát nadbytečnou. V 16. století po přestěhování faráře do kláštera a poté v 18. století, když byl vysvěcen nový farní chrám. Ještě v roce 1717 byl kostel důkladně opraven, ale poté mu již pozornost věnována nebyla. Odsvěcení za Josefa II. bylo stvrzením jeho nepotřebnosti. Přesto je to stavba z hlediska historicko-architektonického velmi zajímavá a dosud bohužel nedostatečně prozkoumaná. V barokní podobě, kterou kostel nabyl za Polontia a při následných opravách, vyhlíží jako prostý vesnický kostelík. Kapacitně nemohl stačit potřebám v době rozvoje na konci 17. a počátku 18. století. Dominikánský chrám pojal mnohem více osob. I toto ozřejmuje zmiňované spory o dobu konání bohoslužeb mezi farou a klášteřem.

Dispozice a velikost tohoto kostelíka ukazuje na založení dokonce ještě před povýšením osady na město. Vilibald Růžička, který se jeho dějinami a vývojem zabýval nejintenzivněji, ač amatérsky, rozeznává několik stavebních fází. Založení miniaturní stavby odhaduje na 11. století. Ve 13. století zde byl podle něj vybudován kostel obdélníkového půdorysu s půlkruhovou apsidou. Je to dnešní hlavní loď chrámu. Po stranách a stejně tak v průčelí bylo po třech oknech. Apsida byla zaklenutá, strop lodi trémový.⁹¹⁰ Dalším vývojovým stupněm je vystavění nového gotického presbytáře, kterým se stavba prodloužila východním směrem. Právděpodobně se tak stalo v druhé polovině 15. století, tedy v době pohusitské. Přistavěna byla i sakristie. V druhé polovině 17. století byl objekt již naprosto nevyhovující počtu návštěvníků. Proto započal Polontius roku 1666 radikální rekonstrukci. Ke kostelu byla připojena vedlejší loď a celá stavba opatřena klenutým stropem.⁹¹¹ Kostel byl celkově barokizován, takže byla třeba změněna

⁹¹⁰ Jiného názoru je současný archeolog Jiří Kohoutek, podle kterého byl původní kostel trojlodní s polygonálním presbytářem. Tyto údaje nemusíme přijímat jako nezvratné, Kohoutek se vzhledem k dosud neprovedenému stavebně-historickému průzkumu opírá o poměrně skrovné údaje z příležitostných úprav či jedné nevelké sondy. A sám uvádí, že při výkopových pracích se ukázalo, že pod stávajícím objektem jsou pozůstatky dřívější architektury, které lze vyložit jako starší fázi stavby. (KOHOUTEK, Jiří. *Nové poznatky o středověkém vývoji města Uherského Brodu*, s. 378.) Proto nemusí být Růžičkova rekonstrukce odvržena jako nepodložená.

⁹¹¹ „Kostel farní, který prvotně tablaturů dřevěnnů malovanů ozdoben byl, za svého času všechen zakleněnikití [sic] věčím dílem prostřetky svými dal...“, píše Ležák, f. 10. S ohledem na známý historický vývoj se zdá být

gotická okna presbytáře na půlkruhovitě zaoblená barokní. Polontius věnoval kostelu roku 1675 i nové varhany. Klenba byla vyzdobena několika obrazy – Korunování Panny Marie, sv. Václava, sv. Jana Křtitele a sv. Jiří. V chrámu byla 4 dřevěné oltáře, orientované na východ. I kostelní výbava, jak jsme konstatovali, byla tehdy již slušná. Záhy však došlo k výraznému poškození kostela roku 1669. Velký požár města se nevyhnul ani kostelu, na němž shořel krov i střecha věže. Střecha kostela byla ještě za Polontiova života brzy opravena, provizorní zakrytí věže bylo nahrazeno novým zastřešením až za Halámka v roce 1682. (To však vzalo za své už o rok později při přepadení města. Zničenou podobu zachytil schématicky Letocha ve svých *Památkách*.) Drancování města v roce 1683 se na kostele odrazilo jeho vyloupením a poničením inventáře a opět vzala za své jeho střecha. Nyní již oprava neproběhla tak rychle, ještě roku 1715 podle Letochovy zprávy bylo jeho pokrytí nedostatečné. Interiér se však dařilo postupně vybavovat. Záhy po katastrofě byl pořízen nový svatostánek, roku 1701 péčí primátora Hájka († 1737)⁹¹² a dalších donátorů byl sjednán nový vyřezávaný oltář, na který daroval hrabě zmiňovaný obraz sv. Jana Křtitele, nad ním v okenním výklenku byl obraz sv. Floriána, darovaný primátorovým bratrem Janem Zikmundem z Vídně.⁹¹³ Roku 1715 došlo k poslední důkladné rekonstrukci farního chrámu, opět přičiněním Pavla Hájka. Byly udělány nové krovy, střecha pokryta již ne šindelem, ale pálenými taškami a kostel včetně zakončení věže dostal v podstatě až do současnosti trvajících podobu. V interiéru byla nahrazena cihlová podlaha kamennou, dřevěné boční oltáře nahrazeny novými.⁹¹⁴

- Klášterní chrám **Nanebevzetí Panny Marie** získal svou dnešní podobu spolu s budovou konventu v 60. – 70. letech 17. století za Eleonory z Dietrichštejna.⁹¹⁵

Kohoutkova spekulace o trojlodí velmi nepravděpodobnou, předpokládá totiž, že původně stála třetí loď severně od stávající lodi a byla později zbořena. Polontiova by byla podle jeho koncepce původně také gotickou boční lodí. (KOHOUTEK, Jiří. *Nové poznatky o středověkém vývoji města Uherského Brodu*, s. 379.)

⁹¹² O Pavlu Hájkovi psal KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 353 a speciálně HAUERLAND, J. V. *Primátor Pavel Hájek a jeho doba*. Zprávy města Uh. Brodu, č. 9, 10, 11, 12, 1937.

⁹¹³ *Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 51.

⁹¹⁴ Údaje ke kostelu sv. Jana převzaty ponejvíce z důkladného rukopisu s mnoha cennými údaji: RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě. Příspěvek k dějinám farního chrámu sv. Jana Křtitele*. Rkp. z roku 1949. Knihovna Jana Kučery v Muzeu J.A. Komenského, sign. Bu 754/952.

⁹¹⁵ V roce 1656 byl za převora Lanselia vystaven větší oltář a roku 1660 za Adeodata Chlumeckého došlo k výraznému postupu ve stavbě kostela i nového konventu, následujícího roku byly zbudovány schody do dormitáře, klenba refektáře, umývárna, připraveny byly kameny pro portály a okna. Roku 1662 byli o slavnosti Nanebevzetí Panny Marie poprvé ubytováni v novém refektáři hosté. Následujícího léta byl zaklenut kostel

Jeho původní podoba vzhledem k dosud neprovedenému stavebně-historickému či archeologickému průzkumu zůstává neznáma. Zmínky o jeho zničení za husitských válek jsou značně problematické. Dochovaný gotický presbytář je zřejmě již z původního kostela z 14. století. A ten se patrně dochoval až do požáru roku 1625. Podobu původního chrámu popisuje v roce 1666 Matyáš Haškonijs: „...a v pravdě ten klášter dosti nákladně byl vystavený z quadrštukového kamení, pěkně všudy podle starobylého obyčeje v oknech vysokých, i v klenutí tesaného. Takové kamení prudkostí ohně i s klenutím se popukalo a spadlo a to několikrát, takže i věže při témž klášteře, na které trubači se chovali, a dva zvony veliké s hodinami i s velkými cymbály jest zhořela.“⁹¹⁶

Stávající kostel s 21 m dlouhým a 7 m širokým gotickým chórem k modlitbě řeholníků je v rozšířené lodi, podpírané třemi pilíři po obou stranách, rozvinut do velkého prostoru. Loď je dlouhá 36 m a široká 20m. Mimo hlavního oltáře jsou v čele postranních částí lodi dva oltáře. Na levé straně jsou ostatky sv. Justiny,⁹¹⁷ darované Dominikem Ondřejem z Kounic a na pravé straně je růžencový oltář s milostným obrazem Panny Marie. Mimo to je v lodi šest menších oltářů.

Kostel, ve srovnání se starším farním nepoměrně větší, v porovnání s novým z 18. století budí mnohem prostší dojem. Ve své prostotě je pozoruhodný svou sochařskou výzdobou z 18. století. Výzdoba z doby přestavby kostela a bezprostředně následující nebyla pořizována s jednotným uměleckým záměrem a nebyla tolik hodnotná. Proto za převora Jana Dietricha se řeholníci rozhodli zadat sochařskou výzdobu renomovaným umělcům. Zapsal se zde především Josef Winterhalder (1702-1769).⁹¹⁸ Vytvořil oltář sv. Vincence, Tří Annen, Panny Marie Bolestné a sv. Kříže (Justiny). Mimo to jsou Winterhalderovi připisovány skulptury

novou klenbou a v roce 1695 byl za převora Alexia znovu pokryt konvent za cenu 140 zlatých. (*Monumenta Conventus*, f. 31-48.)

⁹¹⁶ Haškonijs tímto popisem ovšem míní kostel, údajně zničený husity v 15. století. (SOKA Uh. Hradiště, Sbírký UB, sign. Oj 4.) Jan Zeman nalezl v klášterním archivu doklad o zájmu Dietrichštejna o vyhledání také klášterního majetku již z roku 1625. Tehdy nařídil městské radě, aby byly v archivu vyhledány paměti o klášteře a poskytnuty děkanu Kulíškovi. Radní tak 15.10. 1628 takový soupis odeslali. (Ibid., s. 9.)

⁹¹⁷ K výstavbě oltáře sv. Justiny se dochovala korespondence hraběnky Eleonory se sochařem Františkem Zurnem (Zirnem) včetně nákresu jeho podoby. (MZA, G 436, i.č. 1135, kart. 112.)

⁹¹⁸ Winterhalder se narodil v Bádensku v sochařské rodině. Zkušenosti nabýval v Mnichově a ve Vídni, kde mezi lety 1726 – 1728 studoval na Akademii. Tam poznal klasicizující sochařství pokročilého baroka v podání G. R. Donnera, „...prostřednictvím jeho názoru se poučil o vyrovnanosti kompozice, o plastické plnosti a úsporné zdrženlivosti v detailu“. Pracoval pro premonstráty z Hradiska, podílel se na výzdobě olomoucké katedrály, tvořil pro brněnské dominikány. Inspiraci našel i v Drážďanech u Balthasara Permosera. Po návratu tvořil např. v Náměšti nad Oslavou, Jaroměřicích, Prešpurku aj. Jeho významným zadavatelem byli dominikáni. V Brně byl angažován mnohokrát a stejně tak v Brodě. (STEHLÍK, Miloš. *Umění baroka na Moravě a ve*

na oltářích sv. Josefa, sv. Vincence Ferrerského i na oltáři Růžencovém. A sv. Vincence zpodobnil roku 1747 Winterhalder i v prostoru před chrámem v elegantním postoji plném dynamiky. Ve výzdobě v poněkud méně odvážném stylu avšak umělecky rovněž nadprůměrném pokračoval Benedikt Teltschik (podepisoval se „Benedikt Teltschig, Bildhauer und Stukkater“, česká varianta – Telčík, 1740-1820). Jeho mistrovským dílem je především hlavní oltář, kde místo obrazu je v jeho středu pozoruhodné sousoší s Pannou Marií nesenou anděly uprostřed, korespondující i s ostatními sochami kolem oltáře. Nahoře je svatá Trojice, po stranách apoštolové u prázdného hrobu. Teltschik vyzdobil dále oltáře sv. Dominika a sv. Barbory.

K sochařské výzdobě kostela patří i sochy umístěné v nikách v jeho průčelí. Uprostřed je Panna Maria s Ježíškem a v nižších partiích po stranách sochy apoštolů sv. Petra a Pavla, původně však představující Platóna a Aristotela a umístěné ve slavkovském zámku. Zde až dodatečně byly opatřeny příslušnými atributy.

Pro nás je zajímavá zpráva, že dřevěné sochy umístěné dříve ve výklencích u hlavního vchodu, znázorňující zbičovaného Krista a P. Marii Bolestnou, byly údajně již ve starém kostele a tedy přečkaly i protestantské období. Do 20. století se měla dochovat jen druhá socha, ale ani ta dnes v kostele není.

V Chrámu bylo umístěno šest zpovědnic a kostelní lavice z dubového dřeva. Varhany na kůru měly osm mutací v manuále a tři v pedále a byly umístěny do vyřezávané a pozlacené skříně.

Součástí klášterního komplexu je s chrámem spojená budova konventu. Na rozdíl od kostela není konvent tak reprezentativním objektem, ale je tvořen jen jedním traktem o jednom poschodí, navazujícím ze severní strany kolmo na chrámový presbytář. V horní části byly cely řeholníků a také priorát. V přízemí byla kuchyně, refektář a také nevelká knihovna. Podle popisu z poloviny 18. století byly v rozlehlé zahradě obehnané vysokou zdí ještě tři drobné budovy – pro zahradníka a zahradní potřeby, sušárna ovoce a budova k úschově teplomilných rostlin po čas zimy. V areálu jsou i tři studny se zdravou vodou, z nichž jednu, ležící ve dvoře, prý požehnal sv. Hyacint, když zde zakládal dominikánské řádové komunity s úctou ke sv. růženci.⁹¹⁹

Slezsku. Sochařství. In kol. aut. *Umění Baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Academia 1996, s. 93-94.)

⁹¹⁹ ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 18-19.

- Nový farní kostel zasvěcený **Neposkvrněnému početí Panny Marie** byl vystavěn v letech 1717 – 1733 za Maxmiliána Oldřicha z Kounic. Projektantem byl italský architekt Domenico Martinelli (1650-1718)⁹²⁰ a tento chrám je vedle vesnických kostelů jeho jediným monumentálním realizovaným sakrálním objektem (jen v plánu zůstal třeba obrovský slavkovský chrám oválného půdorysu s kopulí). Projekt brodského kostela vypracoval Martinelli krátce před svým návratem do rodné země (v letech 1703 – 1704). Jedná se o ve své době neobvyklé a spíše pozdněgotické uspořádání mohutné haly, třikrát podélně překlenuté, tvořící trojlodí, podpírané šesti čtyřhrannými pilíři. Ráz stavby je hodně světský – kněžiště a zvláště podkruchtí – a podle Zdeňka Kudělky ukazuje na hlavní přínos miořádného tvůrce Martinelliho, tedy v realizaci profánních staveb. Urbanistický cit Martinelliho ukazuje i atypická orientace kostela, s oltářem směřovaným na západ. To bylo asi jediné možné řešení, neboť při opačné orientaci by bylo nutno stavbu umístit do protilehlé části náměstí, čímž by zcela zastínila budovanou radnici.

Rozměry chrámu jsou důstojné – dlouhá je 40 m, široká 21 ½ m, vysoká 18 m. Z bohaté umělecké výzdoby stojí za pozornost obraz stětí sv. Jana Křtitele, původně oltářní ze starého farního kostela, zakoupený Dominikem Ondřejem ve Vídni roku 1701. Stejně hodnotný a rovněž od nám neznámého umělce je samotný oltářní obraz Panny Marie jako vítězkyně nad hadem, tedy Neposkvrněného početí. Z bočních oltářů stojí za pozornost první po pravé straně s reliéfem Navštívení Panny Marie a skleněným sarkofágem sv. Fortunáta, přivezeného Maxmiliánem Oldřichem z římských katakomb. Na levé straně je oltář sv. Rodiny se sochařskou výzdobou dílem Josefa Winterhaldera.

I několik dalších drobných předmětů pochází z dolního kostela. Dřevěné skulptury sv. Rocha a Šebestiána z roku 1717 jsou umístěny na pilířích při vstupu do chrámu. Podobně i cechovní podstavníky, nyní umístěné v expozici Muzea J.A.

⁹²⁰ S tímto italským knězem, pocházejícím z Luccy, je spojena řada architektonických podniků nejen v Brodě, ale i jinde na Moravě. Martinelli kromě uměleckého nadání byl obdařen i pozoruhodnými matematickými a technickými schopnostmi. Angažoval jej a na Moravu přivedl Dominik Ondřej z Kounic. Využíval jeho rad při nákupech svých uměleckých sbírek během diplomatických misí a Kounic mu svěfoval i výchovu svých dětí. Jako architekta jej využil především při projektování své slavkovské rezidence po roce 1690. Kounic Martinelliho talentu využíval i pro projekty na svých dalších panstvích včetně Brodu nebo i Bánova či Velkého Ořehova. Pracoval i pro jiné mecenáše, po Fischerovi z Erlachu převzal stavbu lichtenštejnského rodového sídla ve Valticích nebo pro ně vystavěl celé zámecké křídlo na Úsově, pro Petřvaldy postavil zámek v Buchlovicích, vyprojektoval též prelaturu v Hradisku. Martinelliho tvorba tvoří jeden úsek vývoje moravské architektury. Řada jeho projektů byla realizována či dokončena i po jeho návratu do Itálie (1705), což demonstruje jeho význam, ale současně tyto zpožděné projekty byly v době svého uskutečnění již poněkud zastaralé. (KUDEĽKA, Zdeněk. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Architektura*. In kol. aut. *Umění baroka*

Komenského, až do nedávna patřily k uvyklému obrazu tohoto farního chrámu a byly původně již v jeho předchůdci.

Velkolepá stavba však od počátku postrádala věž, ačkoliv se s ní v projektu počítalo. Bylo to prý z důvodu toho, že pán města se zavázal za přiznání farního patronátu k výstavbě kostela, nikoliv věže. Až v roce 1881 byla dodatečně spojenými silami patrona a farníků vystavěna podle projektu Gustava Meretty.

- Kaple zasvěcená svaté **Trojici** byla vystavěna v letech 1717 – 1718 na hřbitově u dolního kostela na památku obětí moru z roku 1715.⁹²¹

- Kaple sv. **Andělů Strážných** byla zbudována roku 1763 za Hradišťskou branou na náklad měšťana Šimona Šuranského.⁹²²

- Na hoře Králov byla roku 1715 vystavěna kaple sv. **Damasa**, k uctění vysvobození z moru, nad hrobem obětí. A byla zde i světcova socha. Ve čtyřicátých letech byla kaple přebudována na kostelík, zasvěcený sv. Janu Nepomuckému. Tehdy věnovala Alžběta Hájková, vdova po primátorovi Pavlu Hájkovi, 438 zl. rýnských na památku tohoto světce. Každoročně zde mělo 10 kněží, mezi nimiž by byli tři dominikáni, odsloužit mši a potom měli být na brodské faře pohoštěni.⁹²³

Drobné sakrální objekty:

Většina takových staveb podlehla již zkáze nebo ustoupila jiným. Například v roce 1718 vydala konzistoř povolení k posvěcení hned 12 křížů na veřejných

na Moravě a ve Slezsku. Praha : Academia, 1996, s. 55-59.)

⁹²¹ Důkladně se kapli věnuje RŮŽIČKA, Vilibald. *Zaniklé kaple v Uherském Brodě*. Uherský Brod : Nákladem Musejní společnosti pro moravské Slovácko, 1946, s. 21-31.

⁹²² Vilibald Růžička zaznamenal dvě vyprávění o původu kaple. Měšťan Šuranský se prý za prudké červencové bouře ukryl pod korunou mohutné lípy. To se mu mělo stát osudným, neboť do stromu udeřil blesk. Strom rozpoltil a sedláka omráčil, ale nezabil. Když se Šuranský probral, poklekl a děkoval Bohu a svému Andělu strážnému za ochranu. Později postavil z vděčnosti tuto kapličku. Podle jiné verze je postavení kaple spojováno s obležením kuruci v roce 1704, kdy se stejný Šimon Šuranský zachránil před obléhateli, když se nestačil ukryt za hradby. Chtěl se ukryt do křoví, ale byl kuruci zahlédnut. Život mu zachránil výpad osádky brány, která jej v krátké šarvátky vysvobodila. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Uherskobrodské legendy, pověsti a báje*. Rukopis, Uherský Brod 1970, Knihovna Jana Kučery, sign. Bu 573, s. 17-20.)

⁹²³ Intence měly být: za vyhlazení kacířství a za rozšíření katolické víry, za Boží požehnání pro celé okolí, za manžela Pavla Hájka, za zakladatelku a po její smrti za její duši, za prvního manžela Gottfrieda Ležáka, za všechny dobrodince kostela na Králově, za rodinu Hájkovu, za rodinu Ležákovu, za rodinu Šmidrovských, za duše v očistci. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Zaniklé kaple v Uherském Brodě*. Uherský Brod : Nákladem Musejní

prostranstvích v Uherském Brodě.⁹²⁴ Žádný z nich nebo jiných z této doby se nedochoval. Ani všechna sousoší, která známe z pramenů, dnes již neexistují.

- Při řece Olšavě, u Trávníckého mlýna byla postavena roku 1735 pískovcová socha sv. Gotharda s nápisem: A FULGURE ET GRANDINE VT NOS LIBERET SANCTUS GOTHARDVS ROGAT VRBS HVNNO BRODENSIS J. F. S.

Byla dílem Josefa Winterhaldera. Podlehla erozi, torzo bylo přemístěno na klášterní dvůr, avšak do současnosti se nedochovalo. Podoba sochy není známa.

- V místech dnešního železničního nádraží, v prostoru mezi vlastním městem a Předměstím byl trávník, kde byla Boží muka spolu s obrazy čtyř evangelistů, malovaných na plechu. Přesná doba vzniku není známa.

- Na jižní straně města u pozdějších Seichertových sadů byla vystavěna roku 1711 socha tehdy ještě blahoslaveného Jana Nepomuckého s nápisem: NUNC PIA DECANTET BRODA PATRONVS ADEST I: A: S: R

Kučera uvádí, že ještě donedávna, tedy do počátku 20. století, se u této sochy scházeli předměšťané během léta k večerním pobožnostem a prosili o požehnání polním pracem.

- V panských polích byla umístěna další socha sv. Jana Nepomuckého, rovněž z roku 1711, s nápisem: HOC TOTVM CEDO HONORI TVO F: S: M: F: DE TODTENFELD VOTO DEVOTO ME FECIT PECTORE TOTO DIE 16. MAJI 1711 ML CVSTOS PROTECTOR FAMAE BONVS INTEGER ADSTAT.

Roku 1900 do byla přenesena do blízkosti bývalé Hradištské brány. Dochovala se do současnosti.

- Na dolním náměstí je kašna s mimořádně kvalitní sochou sv. Floriana z roku 1756 s nápisem: SANCTE PATRONE TEMPORALITER ETERNE CONSERVA BRODENSES. Údajně tuto skulpturu označil V.V. Štech za barokní pohádku.⁹²⁵

Její autorem je Josef Winterhalder.

společnosti pro moravské Slovácko, 1946, s. 16.)

⁹²⁴ Srov. ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 212, odk. na ZA, ACO, kons. prot. 16.5., 19.5., 29.5. 1718.

- Na horním náměstí je elegantní sloup se sochou Panny Marie bez poskvrny dědičného hříchu počaté z poloviny 18. století.

- V prostoru před dominikánským chrámem, v místech, kde byl tehdy hřbitov, byla roku 1747 postavena Winterhalderova socha sv. Vincence. Světec údajně obraz apokalyptického anděla a v pravé ruce meč. Socha byla darována měšťanem Josefem Schneiderem.⁹²⁶

Zvony

Krátce se zmiňme o zvonech, které jsou také dokladem myšlení, hodnot a důvtipu předků. Z *Bartoškovy kroniky* známe dva zvony z 16. století. Byly ulity zvonaři Filipem a Janem z Vyškova v letech 1557 a 1573. Tyto zvony byly nedlouho potom v roce 1589 zavěšeny na Mikulášem Lorkem nově postavenou kostelní věž chrámu sv. Jana. Tyto zvony se do současnosti nedochovaly, poněvadž již v roce 1631 došlo k jejich přelití (patrně byly poškozeny během dramatických okamžiků na počátku třicetileté války). Požár roku 1669 nepřečkaly ani další zvony. Proto děkan Václav Polontius nechal odlít hned 4 zvony nové. Ty však měly vyměřen ještě kratší osud. V ranních hodinách dne 14.7. roku 1683 zvony byly na poplach před kuruci a toto bylo současně jejich poslední zvonění. Všechny čtyři zvony se při požáru roztavily. Bylo potřeba obstarat nové. K dispozici bylo 2 836 liber zvonoviny, ke které bylo přikoupeno ještě 60 liber. Nové zvony byly odlévány přímo ve městě, jak svědčí Ležák: „Léta Páně 1684. v měsíci junii jsou zvony lété na farní kostel z materie rospuštěnej po shoření kostela a veže novej [...], a že jí na tři zvony málo bylo, něco se přikoupilo a něco od lidí z města všelijakej starej materie od cínu a medie darováno jest. Pec byla u školy městskej v hliněnci udělána. Když pak již všechno vyhotoveno bylo a materie rospuštěna, podle křesťanského obyčeje musica školská litanias lauretanus pro šťastné se podaření a ulití u přítomnosti pana děkana a duchovních spívati a musicírovati počala, zvonař pak materii již rospuštěnou po korýtku do formy v zemi zakopanej pustil, však nešťastně, nebo všechna prorazíce formy hliněné, do země vběhla, až na zem nad sebou hrubú horkostí a silú vypručila a natrhla. Zvonař vidouce to, že jest zle, s lamentatí hrubú hned od pece s hanbú

⁹²⁵ *Uherský Brod*, s. 147.

⁹²⁶ ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*, s. 19-20.

pryč odešel a na tú žalost a škodu pro vyražení vínem dobrú mysl sobě dal. Po ránu pak to místo jest odkryté a našel se ten nedostatek při tom, že pod formú hrubého zvonu cihly syrova uschlé a nevypálené byly, a proto ten spodek materie prorazila a všechna do jednoho balvanu v zemi se rozlila, kterou vydělajíce, rostřískati dal a znovu zase na svou škodu prohlédnutú rozpúštěti a léti musel. Však potřeby k tomu zasej jiné všechny znovu dáti se jemu musely, ale na platě nic se jemu za to nepřidalo. Po druhej tedy ty zvony lejíce, všechno šťastně se vydařilo, takže nejlepší tej materie na ty tři zvony [se] dostalo, však nic nezbylo a o málo šlo, že na uši dosti těško se dotáhlo.⁹²⁷

Největší ze zvonů, které odlil uherský mistr, nese jméno Jan.⁹²⁸ Víc než o polovinu menší je zvon svatého Kříže.⁹²⁹ Další dva odlité menší zvony se do současnosti již nedochovaly.⁹³⁰

Na radnici byly kromě bicích hodin s cimbály⁹³¹ i 2 zvony, jeden ke svolávání a druhý šerhovský.⁹³²

Nejstarší z dochovalých klášterních zvonů je zasvěcen Panně Marii Růžencové. Byl odlit za převora Theofila z Ostropole 23.6. roku 1651 v 9 hodin dopoledne.⁹³³ Jeho

⁹²⁷ Pamětní kniha města Brodu Uherského, f. 5-6.

⁹²⁸ V průměru má 120 cm, výšku 94 cm a váží 16 centů a 42 liber. Zvon má výzdobu na koruně, kdy každé ucho ústí v lidskou hlavu. Na hoře na krku je 16 milimetrů široký ozdobný palmetový pás. Níže je nápis: *Joannes est Nomen ejus*. Pod ním další ozdobný pás opět s rostlinným motivem propletený stuhou. Ještě níže na krku jsou tyto nápisy: *Lucae capite I. versum 63. Ungarus antiquas Rabidus nos igne resolvit. Anno 1683. die 14 Julij*. Na zvonu jsou ještě dva stejné reliéfy sv. Jana Křtitele. Pod jedním z nich je k tomu pečeť města a pod ní nápis: *Sigillum civitatis Hunno Brodensis*. Krk je od věnce oddělen několika linkami, které lemují asi 19 mm široký pás s rostlinným motivem (větvička s listy a květy růže). Tento zvon je laděn do tóniny E.

⁹²⁹ Průměr zvonu je 90 cm, výška 72 cm a váha 7 centů a 15 liber. Vyzdoben je analogicky k většímu zvonu. V horní partii krku je napsáno: *Ecce Crucem Domini fugite partes adversae*. O něco níže: *Confecit formas Ungarus igne novas die 10me Septembris Anno 1684*. Podobné jsou i reliéfy na středu krku: svatý kříž, který objímá Marie Magdalena. Kříž je ještě obklopen třemi andělíčky. Navíc je proti reliéfu kříže ještě oválný medailon s postavou Panny Marie stojící na měsíci s hadem. Opět je zde i otisk městské pečeti (na rozdíl od umístění na větším zvonu pocházející z poloviny 17. století, je tato z konce 15. století). Ladění zvonu je a¹.

⁹³⁰ Asi dvousetkilový (3 centy a 36 liber) byl zvon svatého Michala archanděla. Bylo na něm napsáno: *Sancte Michael Archangeli ora pro nobis. Anno 1684*. Na krku byl reliéf svatého Michala, jak zápasí s drakem. (Tento zvon byl natolik poškozen používáním, že byl v roce 1838 přelit.) Malinký, vážící něco přes 65 liber, nesl jméno svatě Barbory. Bez uvedení letopočtu zde byl pouze nápis: *Sancta Barbara ora pro nobis*.

⁹³¹ „18. dne máje [1580] zlit jest cimbál noci potomní před čtvrtú hodinú v Brodě Uherském k hodinám, který jest u kláštera na věži, a váží 5 centnýřů a 10 funtů.“ (*Bartoškova kronika*, f. 41b.) A dále kronikář uvádí: „3. [dne měsíce máje 1582] cimbál na rathauz k hodinám ve 3 centnýře jest zlit. 4. druhý cimbál, který jest na věži čtvrtník, ve 2 centněře zlit jest.“ (Ibid., f. 54a.)

⁹³² *Památky města Brodu Uherského*, s. 14.

⁹³³ Ostropole byl ustanoven převorem 2. října 1648 provinciálem Tomášem de Sarrina. (*Monumenta Conventus*, f. 29.) A za převora Ostropole byl zlit i jiný zvon: „Eodem anno [1647] curavit p[ater] Ioannes Ostropole fundi campanam ad turriculam choralem consecratam in nomine s[ancti] p[at]ris Dominici lib[rum] 49 quae videtur dissolutae in incendio an[no] 1651. (Ibid., f. 29.) „Campanas habet maiores tres, una maxima sola pendet in turri et est nominata S[ancti] Rosarii B[eatae] V[irginis] de hac scribit p[ater] Theophilus Ostropole sequentia ad an[no] 1651 et ponderat 35 centenarios; [...] Ista autem solutio facta est fusori ex elemosynis benefactorum;

autorem je olomoucký zvonář Zwerger. Tento zvon je již poněkud větších rozměrů, váží asi 22 centů, což je kolem 1350 kilogramů a je tak největším zvonem města. Materiál na zvon z velké části poskytl jeho rovněž velký předchůdce Maria zničený nedlouho po svém zhotovení za švédského vpádu v roce 1643.⁹³⁴ V roce 1702 přibýly k tomuto velkému zvonu ještě dva menší: svatého Jana Nepomuckého⁹³⁵ a patronky města svaté Justiny.⁹³⁶ Všechny tři zvony ladily ve stupnici D dur.⁹³⁷

Ostatní budovy:

Po dramatickém vývoji v 17. století započalo v jeho závěru období úprav i novostaveb velkých reprezentačních objektů ve městě. V letech 1690 – 1693 proběhla podle projektu Domenica Martinelliho přestavba kunovického panského domu z počátku 16. století a několika přilehlých měšťanských domů v jižním sousedství dominikánského kláštera. Jejich spojením v jeden celek tak vznikla neokázalá patrová budova, táhnoucí se celou nyní Kaunicovou a přilehlou Těšovskou ulicí. Vzhledem k tomu, že stejný architekt vyprojektoval pro Dominika Ondřeje honosný zámek ve Slavkově u Brna, nebyl tento dům nikdy vlastní rezidencí feudála, ale převážně jen sídlem vrchnostenských úřadů.

Spekulace o svém vlastním účelu vzbuzuje tzv. Baraník z přelomu 17. a 18. století, rovněž dílo Martinelliho, v místech zesíleného severního opevnění a do roku 1643 také zeměpanského hradu nebo panského sídla. Objevily se názory, že se mohlo

unde nullus p[os]t ad illum habere praetentionem, nec d[ominus] Vilhelmus comes Hunno Brodensis, nec civitas, quia ex pura elemosyna et impensis conventus refusa est; Et quamvis curavi poni stem[m]a d[omin]i comitis et civitatis feci pro memoria non alicuique illorum praetensionis. Haec ille due minores fusae sunt sub prioratu p[ri]or[is] Adriani Kaurzinsky an[no] 1699 et 1700 adlaborantibus p[at]ribus Procopio Rogl concionatore et f[rat]re Adamo Taschler mediocris S.I.N. constat in parata pecunia apud campanifusorem Viennensem Iacobum Deromet 369 f[l]orenos] 1 libra per 33 cruciferos.“

⁹³⁴ Je na něm napsáno: HAES CAMPANA AB IGNE DESTRUCTA 1643. ITERVM EFVSA EST AVXILIO ILL. D. D. LEON. GVLIEL: AD LAVDEM D*T*O*M*B*M*V* ASSVMPTAE HONOREM. A. D. 1651. COMITIS DA KAVNIC D. HAER. IN HVNNO B. ET AVSTERLIC. S. C. M. CONSIL. ET. CAM. ACT. IMPENSIS VERO CONV[S] ALIORVM BENE FACT. ORD. PRAED. SIGILVM CIVITATIS BRODAE VNGARICAE. GEORG ZWERGER VON OLMIZT.

⁹³⁵ Nápis na zvonu: MISERERE NOBIS FILI REDEMP[T]OR MVNDI DEVS ANNO 1702. JACOB DE ROMET GOSS MICH IN WIENN. S. IOHANNES NEPOMVCENSIS. Tuto událost zaznamenává i klášterní kronika: „An[no] 1702 emit p[ater] Adrianus Kaurzimssky prior 10 centen[ariam] campanam S[anc]tus] Ioan[nes] Nepo[mucenus] mense maio 233 f[l]orenis] libram per 33 cruciferos praeter frumenta.“ (*Monumenta Conventus*, f. 50.)

⁹³⁶ Na něm je napsáno: HAEC CAMPANA TRANSFVSA ET AVCTA EST DVM BRODENSES INGEMINA BANT: HOSTES ET NOSTROS INIMICOS PELLITE BRODA. S. IVSTINA V: ET M: PATR: HVNNO BROD. ET FIDELIVM ANIMAE PER MISERICORDIAM DEI REQUIESCANT IN PACE. Vyrobil je vídeňský zvonář Vincenc Jakub Deromet.

⁹³⁷ Údaje o všech zvonech zvláště podle: RŮŽIČKA, Vilibald. *Historie uherskobrodských zvonů*. Uherský Brod : 1948.

jednat o část zamýšleného zámeckého areálu. Ale poloha i dispozice tohoto sloupového sálu tuto spekulaci uvádějí v pochybnost. Byla to zřejmě konkrétní v blízkosti dnes již neexistující jízdařny.

Za pozornost stojí i velká budova městského špitálu, postavená v blízkosti Nivnické brány v letech 1711 – 1713 za primátora Pavla Hájka, údajně opět podle projektu Domenica Martinelliho. Je dokladem rychle rostoucí prosperity města na počátku nového století, ale i sociálního citění jeho vedoucích představitelů. Zamýšlenému účelu však sloužila budova jen několik desetiletí, když za časů Marie Terezie byla propůjčena k užívání vojenské posádce, položené do města.

Potom je třeba připomenout ve stejné době vybudovanou radnici. Stará a vlastně nikdy zcela nedokončená renesanční radnice uprostřed města byla stržena a materiálu použito na stavbu farního chrámu. Je trochu symptomatické pro tento věk, že církevní stavba nahradila světskou. Ale toto přirovnání není zcela oprávněné. Za primátora Hájka se totiž i sebevědomí měšťanů začíná pozvedat. Nová radnice, sloužící dodnes, vznikla adaptací staršího domu v rohu náměstí. Tehdy byl tento výstavný dům předních obyvatel města v držení vrchnosti. Roku 1702 jej město odkoupilo od Dominika Ondřeje z Kounic a léta následujícího byl položen základní kámen majestátní věže v průčelí radnice. Pozoruhodná stavba byla završena vztyčením sochy Spravedlnosti na jejím vrcholu roku 1715. Socha měla v rukou meč a knihu s nápisem ConCors DeXtrVm. Adaptační práce na nové radnici byly dokončeny roku 1726. Atrakcí, která má vyšší výpovědní hodnotu, je socha Černého Janka z roku 1730, tahající každou hodinu za zvon. Je to připomínka tehdy ještě v paměti živého kuruckého obléhání. Je to jistá analogie kapitolských hus, které kdysi svým křikem zachránily Řím. Jedná se o zhmotnění pověsti, podle níž měl jeden z obláhatelů černé pleti zatahat za provaz od zvonu při zdolávání hradeb a takto vzbudit strážce. Pro nás je Černý Janek jedním z dokladů, že baroko v Brodě není období, naplněné jen religiózními výjevy, ale má i svou světskou „legendistickou“ tvorbu.

Další významnou budovou počátku 18. věku je noblesní fara na opačné straně náměstí. V severní frontě rynku byly vyhlédnuty dva rohové domy, jeden zcela přestavěn na faru (č.p. 68), druhý adaptován pro potřeby školní výuky (č.p. 69). Farářem a děkanem se měl stát syn Maxmiliána Oldřicha z Kounic Václav, proto byla fara budována v palácovém stylu. Avšak jejím prvním obyvatelem se stal roku 1737 děkan Jan Trchalík. Stalo se tak až po vysvěcení nového farního kostela.

Synagoga

I židovské společenství se na počátku 18. století dočkalo nového shromaždiště. Příčinou bylo jednak jeho mohutnění, umocněné usazováním Židů z jiných míst, třeba i vídeňských, vypověděných roku 1670, ale i zbořením staré synagogy, stojící vně hradeb při Nivnické bráně, jež komplikovala obranu města. Opět to byl prý projekt Domenica Martinelliho, jehož vzorem byla portugalská synagoga v Amsterdamu. Situována byla uprostřed židovské čtvrti v jihozápadní části města. Do současnosti se nedochovala, v roce 1941 ji vypálili a torzo bylo strženo.

Jen letmo zmíněná hmotná kultura, omezená v tomto pojednání jen na nemovitosti, doplňuje náš obraz vývoje a důrazů jednotlivých epoch. Mnohé bylo odvislé od ekonomického vývoje, ale i tak je zřejmé, že předpokládaná gradace zbožnosti a pestrosti jejích forem je v době velkého budovatelského ruchu – drobnými sakrálními objekty počínaje a výstavbou a výzdobou velkých chrámů konče.

19. Chránová hudba

Rčení o tom, že kdo zpívá, dvakrát se modlí, patří k hluboce zakořeněné tradici českého křesťanství. Chránový zpěv a hudbu, přestože nemáme pro všechna období dostatečné prameny, můžeme považovat za trvalou součást bohoslužebného života a náboženských slavností.⁹³⁸ V souvislosti s Pressiovými reformami jsme slyšeli o kancionálu Jakuba Kunvaldského. To je jen drobný doklad obecné důležitosti zpěvu v liturgii protestantského období v Uherském Brodě.⁹³⁹ Význam písní je mnohý, jejich prvotní a nejdůležitější funkce je v bohoslužbě – byly ušlechtilou formu modlitby s výrazným sociálním a emocionální účinkem. Zpěv byl i prostředkem k utvrzení a vyjádření teologického stanoviska, byl projevem uměleckého cítění i schopností a dovedností zpěváků, v rámci latinské liturgie měl význam i jazykový. Studium kancionálů a dalších dokladů bohoslužebného zpěvu je

⁹³⁸ Obecnou studii, která mnohé ozřejmuje, je např. SEHNAL, Jiří – VYSLOUŽIL, Jiří. *Dějiny hudby na Moravě*. In: *Vlastivěda moravská*, Brno : 2001.

⁹³⁹ Vilibald Růžička objevil v roce 1940 ve vazbě uherskobrodské matriky zemřelých z let 1658 – 1671 pergamen, který jeho syn Veleslav identifikoval jako fragment rukou psaného kancionálu s husitskou písní *Krátce vám oznámím* od Václava Nikolaidesa Vodňanského z poloviny 16. století. Nálezce se domnívá, že by mohlo jít o zbytek literárního kancionálu z horního kostela. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 112-113.) Tato hypotéza by mohla být přijatelná, pouze, pokud by v Brodě existovala dílna, jež by mohla knihu vyrobit.

zdrojem cenných poznatků o spiritualitě té které doby.

I v oblasti zpěvu a chrámové hudby probíhal vývoj, ovlivněný dobou, kulturními i konfesními proměnami. Ačkoliv zpěv spojoval, byly protestantské zpěvníky pro svůj teologický obsah během rekatolizace nahrazovány zpěvníky prověřenými a vydanými příslušnými autoritami. I zpěv se stal prostředkem k boji proti reformaci, třeba skrze zpěvníky Rozenpluta (1601), Hlohovského (1622), abychom připomněli moravskou tvorbu, nehledě na pozdější velikány duchovní písně jako Michna z Otradovic, Bridel, Šteyer aj. „Přes zřetelné slabiny některých písní dosáhl lidový zpěv barokní obsahové přesvědčivosti, zpěvnosti a citové vroucnosti, kterou pozdější věky nepřekonaly. Kostelní písně vsáklly do duše lidu jako podstatný díl jeho myšlení, jako výraz postojů k mezním životním situacím i ke každodenním starostem. Zaznívaly v moravských příbytcích od vstávání do ulehnutí a stávaly se lidovým majetkem natolik, že obraty z nich mimovolně přecházely do světských písní, takže hranice mezi náboženskou a světskou sférou se rozplynuly k nerozeznání. Jazyk církve se stal jazykem lidu. Naopak lidová píseň pronikla do kancionálových sbírek a tato symbioza obou složek do značné míry předznamenala vznik novočeské poezie,“ píše Rudolf Zuber.⁹⁴⁰ A změnu přineslo i používání hudebních nástrojů. K obecně užívaným varhanám přibyla v druhé polovině 17. století řada dalších nástrojů pro figurální hudbu. Ty sice postrádaly náležitě schválení církevní autoritou a nějaký impuls z její strany, ale prosadily se spontánně v souvislosti s obecným vývojem, kdy bylo přirozené, že vznešená světská hudba pronikla i do chrámů. V Uherském Brodě se tak stalo zřejmě za děkana Polontia, který se vryl do paměti zprostředkovávané kronikáři jako velký hudebník a příznivec hudby: „...pavlač pro varhany, které prv dúle stály vystavěl, pedál taky k nim nový zacos spůsobil, muziky v chrámu páně milovník velmi hrubý, jsouce sám taky musicus“.⁹⁴¹ Figurální hudba, při které kromě zpěváka a varhan účinkoval alespoň jeden hudebník s nástrojem, byla považována za vhodnější zvukový projev k liturgii. Takto se na ni dívali i církevní představitelé, kterým se tolik nezamlouval rozmach lidové duchovní písně, kterou považovali za ústupek ve vztahu k

⁹⁴⁰ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století I*, s. 256. Dokladem takového prolínání je třeba zpěv písně *Pán Bůh jest síla má*, která měla být zpívána podle melodie lidové písně *V tom Uherském Brodě* (uvádí SEHNAL, Jiří. *Kantorská hudba na Slovácku v 17. a 18. století*. Slovácko 1962-1962. Uherské Hradiště 1964, s. 131.

⁹⁴¹ *Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 10.

prosazované latině a příliš jim také připomínala protestantské bohoslužby.⁹⁴²

Poměry na Slovácku v 17. až 18. století na poli církevní hudby analyzoval podle děkanských matrik Jiří Sehnal.⁹⁴³ Tuto hudbu nazývá kantorskou, neboť její provozování bylo starostí učitelů. Základním nástrojem, jak jsme již konstatovali, byly varhany a to ve třech typech: regál, pozitiv a varhany. V chudších kostelích si mohli dovolit často jen regál, přenosné varhánky s nepříliš líbivým zvukem, jež vymizely během 18. století. V uherskobrodském farním chrámu byl regál k dispozici, ale i pozitiv⁹⁴⁴ a velké varhany, což jej řadilo k vybavenějším kostelům (Bojkovice, Hodonín, Kyjov, Strážnice, Hradiště). Cena varhan byla od 200 zl. výše. K důstojné figurální hudbě bylo ještě potřeba dalších nástrojů: dechové, smyčcové a bicí. Podle Sehnalových zjištění patřil Brod spolu se Strážnicí a Hradištěm, k prvním místům v regionu Slovácka, kde se figurální hudba začala provozovat ještě v 17. století. Až v průběhu století následujícího se rozvíjela i v Bzenci, Hluku, Hodoníně, Kunovicích, Kyjově, Miloticích, Napajedlích, Nivnici, Ostrohu a Polešovicích.

Slavnostnost figurální hudby byla dána použitím trubek (tubae) a kotlů (tympana). Sehnal našel doklad o těchto nástrojích ještě v 17. století pro Strážnici, ale předpokládá jejich užívání i v Brodě a Hradišti. Ne tak častým nástrojem byly pozouny (tubae ductiles), ty byly tehdy po dvou jen ve Strážnici a v Brodě. V našem městě naopak scházejí dřevěné nástroje fagot a hoboj. V uherskobrodské děkanské matrice z roku 1671 jsou i smyčcové nástroje, dokonce dvoje diskantové housle, považované za světský nástroj (doloženy i v Kroměříži, což možná odpovídá kanovníctví farářů). Dále jsou zde jedny tenorové housle, kterými mohly být tenorové violy nebo violoncella. A viola čili basa je zde jedna.⁹⁴⁵ Sehnal shrnuje, že podle soupisu nástrojů měla figurální hudba nejstarší tradici v Kyjově, Strážnici, Uh. Brodě a Hradišti. A matrika z roku 1671 obsahuje poznámku, že jsou zde i rektorem Výchledou sepsané party, koncerty a muteta (partes seu officiu[m]),

⁹⁴² Ibidem. Toho názoru byl i SEHNAL, Jiří. *Kantorská hudba na Slovácku v 17. a 18. století*, pozn. 13, s. 136. Uvádí, že ony reprezentativní katolické kancionály byly ústupkem protireformace lidem, kteří si zvykli za reformace spatřovat ve zpěvu podstatnou část bohoslužby. To bylo příčinou, proč ještě v 18. století byl lidový zpěv považován někdy přímo za luteránský zvyk. Sehnal současně konstatuje, že lidový zpěv při mši nebyl v 17. a 18. století běžný, že se nejčastěji vyskytoval na venkově, kde si nemohli dovolit figurální hudbu. Byla snaha omezit lidový zpěv jeho odsunutím z mešní liturgie, aby se třeba zpívalo před kázáním.

⁹⁴³ SEHNAL, Jiří. *Kantorská hudba na Slovácku v 17. a 18. století*, s. 124-137.

⁹⁴⁴ Ležák zaznamenává, že v roce 1698 zakoupil děkan nový pozitiv „s pěti mutacemi na pomoc varhanám hrubým, aby ve všední dně služba Boží se vykonávala i také na místě regálu starého při procesí Těla Božího odpravovati se mohla“ (*Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 51.)

concertus, et muteta scripta).

Při kostelním zpěvu a hudbě měli důležitou funkci literáti. Pomáhali kantorovi, který byl současně rektorem literátského kůru. Při nedělních bohoslužbách zpívali česky před kázáním a po skončení bohoslužeb. Zpívali také při průvodech o svátku Božího Těla a při dalších procesích. Podle pozdější děkanské matriky z roku 1771 jde o dvě osoby, které předřikávají růženec a zpívají české písně o nedělích a svátcích.⁹⁴⁶ To už literátská bratrstva i jejich funkce při zpěvu v rámci bohoslužeb zanikala. A vůbec další vývoj církevní hudby nebyl příliš šťastný – kosmopolitismus, přinášející likvidaci krajových a národních zvláštností, převaha slova nad melodií, která často neměla hodnotu. „Obrovité úsilí baroka včlenit hudbu a zpěv jako rovnocenné složky do liturgie vedle mešních textů selhalo. Zatímco instrumentální hudba klasicismu vydala posvátné texty libovůli skladatelů, pojímajících bohoslužbu jako vhodnou kulisu k duchovnímu koncertu, zplaněla lidová duchovní píseň na poučné veršiky bez náboženského zápalu...“⁹⁴⁷ poznamenává opět Zuber.

Podle těchto ponejvíce nepřímých dokladů můžeme usuzovat na poměrně vysokou úroveň v našem městě. Hudba byla důležitou součástí zbožnosti, zvláště vrcholného baroka. Jaká to byla zbožnost a jak se proměňovala, na co byly kladeny důrazy?

20. Barokní zbožnost

20.1. Barokní zbožnost a protireformace

Ve městě, jehož obyvatelstvo postupně podlešlo rekatolizačnímu tlaku a přilnulo ke katolické víře, má spiritualita typické znaky tehdejšího období. Nebylo a nemohlo to být prosté navázání na přerušenu tradici, o proklamovaný „návrat k víře (pra)otců“, ale jednalo se do značné míry o novou zbožnost, ovlivněnou sporem s odpůrci papežství, a ovšem i nastupující kulturou baroka a později i osvícenství se značně jinou mentalitou. V uherskobrodských rukopisných památkách tohoto času není období předešlého století, toho v mnoha ohledech šťastného a pro nás tak zajímavého věku, příliš zmiňováno, a pokud je řeč o náboženských poměrech, je to doba kacířská. Převrat v oblasti zbožnosti se jeví být stejně radikálním jako změny

⁹⁴⁵ ZA, ACO, kn.č. 236, s. 8.

⁹⁴⁶ SEHNAL, Jiří. *Kantorská hudba na Slovácku v 17. a 18. století*, s. 130.

⁹⁴⁷ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století I*, s. 259-260.

v celé společnosti, ba možná ještě markantnějším. Různorodost a až experimentování, jak je známe z dob Kyrmezera, Pressia nebo jiných, vystřídal katolický řád, až by se zdálo – nezajímavá a nepřirozená uniformita. Vždyť katolická zbožnost byla všude stejná, v Římě či v peruánské Limě. Jako by zavládla totalitní atmosféra s jediným možným názorem, jediným tolerovaným způsobem vztahu k Bohu. Avšak katolická spiritualita je pouze zdánlivě jednotvárná.⁹⁴⁸ I v rámci jednotné předepsané liturgie soustředěné kolem mše je k dispozici bohatá škála doplňkových forem zbožnosti, které pronikají celým životem člověka, od jeho zrození, až po uložení do hrobu, celou oblastí veřejnou i soukromou. Do liturgického dění vstupuje člověk jako součást lidu Božího, ale i ve svém neopakovatelném osobním prožitku. Jiná věc ovšem je, jak je jedinci v konkrétním kolektivu dovoleno individuální spiritualitu praktikovat, zda není vlečen i třeba převažujícím typem zbožnosti v dané lokalitě.

Jakým způsobem probíhalo formování takové dosud cizí a negativně vnímané zbožnosti? V uherskobrodských pramenech není zmínka o nějakých přechodných fázích, kdy by si obyvatelstvo postupně zvykalo na katolickou liturgii a spiritualitu. To architekti rekatolizace, zdá se, nijak nepromýšleli, ačkoliv se vyskytovaly i umírněné osobnosti, které kladly důraz na trpělivou pozitivní pastorační práci – to byl však v celkovém proudu náhled ojedinělý (třeba v možnosti praktikování přijímání pod obojí způsobou). Zřejmě tak bylo na jednotlivých kněžích, jak si poradili a jakým způsobem měšťany naučili praktikovat katolickou spiritualitu a zachovávat povinné úkony. Pro mnohé byla změna náboženství jistě i kulturním otřesem, kde nemuselo jít primárně o rezistenci vůči jiné konfesi z hlediska pojetí víry a teologie, ale třeba jen o změnu prostředí pro realizaci bohoslužeb⁹⁴⁹ nebo vyžadování rituálů, na něž nebyli uvyklí a které byly spojeny s úkonem sebeponížení (zpověď).

⁹⁴⁸ Pravdou je, že Řím vyvíjel zvláště v potridenském období silnou snahu po unifikaci liturgie, což nelze považovat za pozitivní trend. Každá diecéze měla stále své drobné zvláštnosti. Moravskou liturgii reprezentují dvě dlouze používané agendy z let 1486 a 1586. Další vyšla roku 1659. Za pozornost stojí, že biskup Lichtenštejn s ní nebyl spokojen právě pro zbylé regionalismy. Rudolf Zuber tak soudí podle toho, že biskup nechal připravovat agendu další a při tom napomínal redaktora z toho, že do ní vkládá modlitby a obřady, které nebyly v římské předloze. V misálech pak panovala ještě větší uniformita. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století* I, s. 251.) Velké problémy činilo rigidní lpění na do detailu předepsaných formách zvláště misionářům v jiných kulturních oblastech, kde zvláště jezuité prokázali velké inkulturační (akomodační) citění a setkávali se s překážkami Říma.

⁹⁴⁹ Jako výjevy z jiného světa museli v Uherském Brodě spatřovat bývalí čeští Bratří nebo jejich potomci třeba sošky Ježíška a Panny Marie v kostele sv. Jana, které měly sady šatiček, obměňovaných podle liturgické barvy, se šňůrkami s korálky, křížky, různými pokrývkami hlavy. (Zaznamenává je *Děkanská matrika* již z let 1671 a

Obyvatelé města, kteří neopustili zemi a přežili válečné pohromy, však postupně podlehli rekatolizačnímu tlaku, jakkoliv to mohlo být individuálně obtížné a mravně problematické. Byl to spíše sňatek z rozumu či nevyhnutelnosti, krok z prostého pudu sebezáchovy. Ostatně starosti o náboženství ustupují stranou starostem o prosté přežití. Až v době uklidnění třicetiletého konfliktu a ještě před nadcházejícími pohromami, valícími se od uherské hranice, dochází k poslednímu tříbení a nyní již skutečnému získání nekatolíků (ještě opakovaně zmiňovaný list Dominika Laura OP prokazuje velkou nedůvěru k měšťanům, když žádá o nezbytnou podporu ze strany církevní vrchnosti). Tehdy, po roce 1658, v době nástupu děkana Jana Václava Polontia po překonání hluboké roztržky s církevní vrchností, dochází k postupnému plnému rozvoji všech forem barokní spirituality, k opravám či dostavbám obou místních kostelů. To už ve městě nezbylo mnoho lidí, pro které by bylo praktikování katolického náboženství vážným mravním problémem. V předchozím období nedovolily vnější okolnosti i vnitřní rozložení sil hromadnou rezistenci, a nyní už nebylo lidí, kterých by se křivda na víře osobně dotýkala.

Víra a zbožnost měla navázat na zdravé základy z „předkacířských“ časů, ty měly být pokud možno zapomenuty – to nebylo téma, na které se s hrdostí vzpomínalo. Vždyť v první polovině století stále mnozí z předních mužů města a panství byli dříve aktivními nekatolíky. (Rekatolizaci tak přechoasto realizovali dřívější evangelíci.) Ovšem hledání takového základu bylo značně obtížné, na pomoc musela přijít fantazie.

Spiritualitě měšťanů nepochybně udávalo ráz duchovenstvo, a to zvláště v počátcích rekatolizace, než se vytvořila tradice, které i další generace podléhaly, bez rozdílu, zda jsou kněžími či laiky. Tradice se stala v této době čímsi posvátným, neměnným, proto i tak silná touha po zdůvodnění zvykových obyčejů často až v dávném středověku (ale převážně důsledkem tradice bylo i lpění protestantů na své konfesi). Významné místo zde zaujímají dominikáni, kteří po svém návratu v Brodě nepřetržitě zůstávají a po jistou dobu mají monopol v duchovní správě v celém okolí. A není pochyb o tom, že jejich dílem je, dokonce i na tehdejší poměry výrazná, úcta Panny Marie. Podobu barokní spirituality bezesporu zásadním způsobem ovlivnil Tridentický koncil, ačkoliv by se mohlo zdát, že nic nového v tomto smyslu nepřinesl, když se pouze postavil proti „novotám“. Tento koncil,

stejně jako celá obroda církve 16. století, byl však skutečně zásadně reformním počinem, jak jsme se již v úvodu pokoušeli prokázat.⁹⁵⁰ Koncil podržel hierarchickou strukturu církve a zvýraznil aktivní pastýřskou roli biskupů a kněží. Zajímavé při tom však je, že koncil nenařizuje rozdílnou zbožnost pro duchovenstvo a lid, zbožnost elit a zbožnost lidu. Ani podle sociálních vrstev není dost dobře možno odlišovat typy zbožnosti. Hranice mezi kleriky a laiky i mezi sociálně nadřazenými i podřízenými vrstvami společnosti jsou v tomto smyslu neznatelné (zatímco v jiných ohledech se naopak zvýraznily – v posvátné roli kněze ve farnosti se všemi projevy úcty, ve výlučně kněžském přijímání podobojí apod.). Nutno s ohledem na koncil zvážit i skutečnost, kdy, nakolik a v jaké podobě byly jeho záměry realizovány. Byl to značně komplikovaný proces. Nebyly to tak ani jednotlivé koncilní dekry, ale spíše atmosféra, jistá reformní mentalita, která se rozšířila. Klaus Ganzer, jeden z badatelů zabývajících se lidovou zbožností, dokonce prohlašuje, že tato mentalita nebyla inspirována pouze koncilem, ale mnohem více celkovou silou starocírkevní obnovy. I protireformaci a rekatolizaci lze vnímat jako prosazování reformy, jakkoliv se tato představa může jevit jako absurdní. Nejednalo se totiž jen o potření evangelíků a implantaci katolictví, ale celý proces, zvláště v oné stabilizované fázi, lze vnímat i jako postupně rozvíjející se reformu. Rozhodující bylo, které síly budou tuto potridentskou konfesní církev utvářet. Zde sehrály velkou roli koncilem nařízené kněžské semináře (které měly následně vliv na kvalitu duchovní péče) i řehole, často ty nově založené, ale podobně i panovníci ve svých državách. Problematické nižší školství bylo vyvažováno rostoucí kvalitou přípravy kněží. A bohatá duchovní literatura této doby určená k pastoračním účelům ukazuje tuto tendenci.

Při zkoumání barokní zbožnosti se nám jeví patrná souvislost s formováním raněnovověkých absolutistických států. Zbožnost lidu se odvíjela od zbožnosti příslušného panovníka a jeho rodiny. Tak můžeme s Annou Coreth hovořit o „*Pietas Austriaca*“, ale i třeba „*Pietas Bavarica*“ apod. I z tohoto důvodu se brání citovaný Ganzer omezení pojmu lidová zbožnost na jednu sociální skupinu. Církevní život katolického reformního období měl také silně didaktické rysy. Za

⁹⁵⁰ Jistou oprávněnost však můžeme přiznat bratrské nebo obecně nekatolické pozici: „Concilium Tridentské takové bylo jako předešle jiná bejvávala: že těm, kteří by tam jeti chtěli, svoboda dávala se, však aby tam měli volnost k mluvení toho, což by za dobré z slova Božího poznali, to nic; taktéž aby hrdlem bezpečni bejtí měli, řídkým slibovali; a bylo li kdy co komu slíbeno, toho neplnili vymlouvajíc se tím, že kacířům nesluší slibů plniti...“ (AUF X, f. 225b.)

důležitou byla považována výchova ke zbožnosti prostřednictvím kázání a katecheze.⁹⁵¹ I uctívání světců nebo obrazů mělo svůj didaktický význam. Zvláštní místo v potridentské zbožnosti tvořila samotná církev. Došlo k vzestupu církevního vědomí a církev nebyla nahlížena pouze z hlediska právně-institucionálního, ale sama se stala objektem zbožnosti. Byla svatou matkou, dávkyní života, pokladem pravdy, zprostředkovatelkou milosti. Panovalo silné přesvědčení, že církev je vedena Duchem Svatým, který nedopustí, aby se odchýlila od pravdy. Tak jako u reformátorů bylo neochvějné přesvědčení, že Boží slovo v Písmu je zárukou správné cesty,⁹⁵² tak nyní to byla Kristova nevěsta. V církvi působí Kristus, ona je jeho nevěstou a je to Kristus, který skrze služebníky koná své dílo.⁹⁵³

Centrálním bodem potridentské zbožnosti byl Ježíš Kristus ve svém vykupitelském díle. Jeho působení, jeho síla, jeho Duch pronikal vším, co bylo lidské, a všechno posvěcoval. I to, čeho se reformace vzdala, aby Krista, jediného Spasitele, vyzvedla a zvýraznila, bylo koncilem posvěceno a uznáno za dobré. Někdy se však Kristus ztrácel v houfu mučedníků a jiných světců, krčil se za svou Matkou nebo s ní vytvářel jakýsi božský pár, a málo byl viděn i v osobách prelátů oděných ve zlatě – v tomto středověká církev na prahu raného nového věku triumfovala. Kristus byl král ve velkolepém průvodu, kde bylo nesnadno jej zahlédnout. Potridentská církev přiblížila Krista lidu ve všem, co prožíval, v čem zažíval radosti i starosti, ale zároveň poněkud zastřela jeho podobu. Ale například řada nových řeholí vzniklých v souvislosti s obrodným procesem ukazovala i jiné perspektivy. A samotný Kristus, i bez prostředníka, se však s člověkem setkával – zvláště v eucharistii. Eucharistický dekret z roku 1551⁹⁵⁴ jasně deklaruje, že této svátosti přísluší stejná úcta jako samotnému Bohu, neboť Bůh je v těchto způsobách přítomen. Proto je se

⁹⁵¹ V počátcích rekatolizace byla katechizace podstatně limitována nedostatkem kněžstva a konala se zřídka nebo vůbec: „Catechismus fit in Quadragesima et adventu, alio nunquam.“ (*Děkanská matrika* z roku 1644.) V tomto ohledu je pro nás situace dosti nepřehledná. V ZA (AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, čís. kart. 409, f. 1) je uložen opis svědectví představitelů města ve prospěch převora doktora Miaškowského z 25. dubna 1642, které vypovídá o jeho apoštolské horlivosti a obrácení obyvatelstva: „...quidem acto Annorum spatio quibus Parochum et Pastorem Reipublicae nostrae egit non solum; omnes in Civitate (aliquot tantum exceptis quos Catholicos invenit) ad lumen Catholicae veritatis adduxit, Verum etiam in circumadiacentibus Parochiis, in Dominio Hunnobrod[ensio], quam plurimas animas suavi efficacia *Doctissimis Praedicationibus* et miro labore convertit. Adeo ut non *in Paedagogis multis* sed in illo ipso per Chr[ist]um Magistro merito gloriari possimus et valeamus.“ Přestože se jedná o svědectví účelové, jistou pastorační aktivitu ve smyslu vzdělávání obyvatelstva prokazuje.

⁹⁵² PESCH, Otto Hermann. *Cesty k Lutherovi*. Brno : CDK, 1999, s. 42-48.

⁹⁵³ GANZER, Klaus. *Das Konzil von Trient und die Volksfrömmigkeit*. In: MOLITOR, Hansgeorg - SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*, s. 17-24.

⁹⁵⁴ Ze dne 11.10. 1551, Sessio XIII, cap. 5, can 6.

zvláštní úctou eucharistie přijímána a lid je k tomu vybízen, eucharistickému Kristu je prokazována úcta při mši i mimo ni, patří jí zvláštní svátek Božího Těla atd.

Nelze patrně žádným způsobem rozlišit, co z Tridentina je reformní, co je reakce na protestantismus a co je rozhodnutím pochybným a časově omezeným. Ale není to příliš důležité – vše, i reakce na protestantismus, bylo totiž pojato jako sebereforma. A přestože celý věk je polemický, realizace reformy se ubírala už vlastní cestou bez ohledu na jiné konfese. To bylo prospěšné a zároveň neblahé. Křesťanstvo si téměř uvyklo na konfesijnost jako stav neměnný.

V Uherském Brodě pronikla potridentská a habsburská pietas do spirituality obyvatelstva, zdá se, velmi hluboce. Demonstruje to například jen zasvěcení oltářů v rekatolizovaném dolním kostele. Pietas austriaca měla čtyři pilíře – pietas eucharistica, fiducia in cruce Christi, pietas Mariana, cultus sanctorum.⁹⁵⁵ V kostele sv. Jana byl hlavní oltář zasvěcen nebeskému patronu, po stranách byly oltáře Blahoslavené Panny Marie a svatého Kříže, ke kterým za přestavby v 60. letech 17. století přibyl obraz Panny Marie Bolestné. S výjimkou zhmotnění eucharistické úcty zde máme tři zbylé zdůrazňované motivy. Avšak jednou zasvěcený oltář neznamenal definitivu, tak již v roce 1717 za poslední opravy kostela byl mariánský oltář zasvěcen sv. Josefovi a místo oltáře Panny Marie Bolestné byl postaven oltář k uctění sv. Antonína Paduánského.⁹⁵⁶

20.2. Úcta Panny Marie a světců

Ke koncilem zvýrazněným prvkům patří i mariánská zbožnost. Ta nebyla výmyslem koncilu, ale jedná se o velmi starou tradici vlastní západní i východní církvi. Odráží se v ní Mariina účast při Kristově vykupitelském díle. Zřejmě už od apoštolských dob bylo Ježíšově Matce přiznáváno čestné postavení. Přesto je tento původní respekt k Marii nesrovnatelný s obrovským rozmachem jejího kultu již od 4. století, směrem od Východu na Západ. Katalyzátorem rozbujelé úcty se stal christologický spor, přesněji spor o to, jak se dívat na Krista, který byl pro křesťany zároveň Bohem i člověkem. Nakonec převážilo mínění, že v Kristu jsou dvě přirozenosti (božská a lidská) v jedné osobě – nesmíšeny, avšak tak úzce spojeny,

⁹⁵⁵ M.-E. Ducreux cituje z *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus habsburgo-austriacae* J.L.Schönlebena (1680), který uvádí tři podstavce: „Fidei Catholicae zelus, Eucharistiae veneratio, Immaculatae Conceptionis propugnatio“. (DUCREUX, Marie-Elisabeth. *Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci* Čech. FHB 22, 2006, s. 162.)

⁹⁵⁶ RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 49.

že se mohou jejich vlastní znaky (idiomata) navzájem zaměňovat. Může se tak například říci o Božím Synu, že se narodil, tedy současně o Marii, že je Bohorodičkou (θεοτοκος). Její kult má tedy původ a jediný smysl v christologické souvislosti, čehož si ovšem prostí věřící nemuseli být vždy vědomi a Maria se stala pro mnohé královnou v křesťanském pantheonu. Tato za pomoci filosofických konstrukcí precizovaná víra je do značné míry vírou intelektuálů, v lidových vrstvách mohla nabývat poněkud polytheistických rozměrů. I při trpělivém vysvětlování kněžími to v nejlepším případě byla „fides implicita“, kdy věřící nauku akceptovali a správně o ní hovořili, ale bylo lépe, když ji nepromýšleli. Přesto se jí i prostí lidé se zvláštním zaujetím rádi zmocňovali. Avšak i v mystickém proudu zbožnosti měla mariánská spiritualita velmi významné postavení a fruktifikovala i zbožnost lidu. Titul theotokos přijal s konečnou platností třetí ekumenický koncil v Efezu v roce 431. Potridentské mariánské zbožnosti dal mimořádný důraz během svého pontifikátu dominikánský papež Pius V., který bulou ze 17. září 1569 vyzývá věřící k modlitbě růžence, jenž se stává prakticky trvalým výrazem katolické zbožnosti. A podobně tomu bylo i s loretánskými litaniami, mariánským oficiem, modlitbami Zdrávas Maria, Anděl Páně, Zdrávas Královno atd. Velký význam měl spis Petra Canisia *De Maria Virgine incomparabili, et Dei Genitrice sacrosancta* z roku 1577, v němž tento učený jezuita označuje Marii za nejmocnější prostřednici Božích milostí. A samozřejmě Habsburkové jsou známi pro svou oblibu Marie. Po vítězství u Lepanta roku 1571 stál v popředí motiv S. Maria della Vittoria. Maria se stala symbolem vítězství (auxilium christianorum), „vítězky všech bitev Božích“, tedy i vítězkou nad herezí.⁹⁵⁷ Bohorodička však v našem prostoru symbolizuje především protireformaci a rekatolizaci.⁹⁵⁸ Je otázkou, zdali je tento obraz oprávněný, poněvadž je to vidění příliš jednostranné. Maria totiž nebyla zapomenuta a zatracena ani v nekatolickém období, vždyť je Ježíšovou Matkou a vztah k ní je vlastní celé křesťanské tradici. O mariánské „úctě“ v Uherském Brodě

⁹⁵⁷ Vítězství u Lepanta (podle něhož došlo i v Uherském Brodě ke změně data poutí, na první říjnovou neděli), na Bílé hoře a později i u Vídně byla vykládána tak, že se tak stalo modlitbou růžence, skrze kterou se vytváří jakési duchovní vojsko. Pro úplnost ještě připomeňme, že nově postavený farní kostel v Uherském Brodě je zasvěcen Neposkvrněnému početí Panny Marie, které možná nejvíce symbolizuje tuto myšlenku o vítězství (Siegesdenken) a celou epochu. Maria jako „Immaculata Concepta“ byla již církevními otci viděna jako obraz eschatologické „Ecclesiae Immaculatae“. Současně je Maria jako milosti plná symbolem pravověrnosti „Cuntas haereses sola intermisti“. (Srov. CORETH, Anna. *Pietas Austriaca. Österreichische Fr* Wien : 1982.)

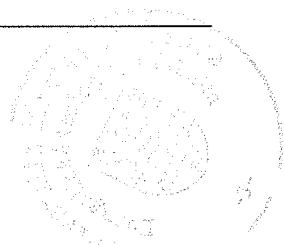
⁹⁵⁸ Souhrnné údaje o mariánském kultu a ikonografii v českých zemích ale i v obecných souvislostech poskytuje ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně*. Uherské Hradiště : Slováké muzeum, 2000. K ikonografii, nejen mariánské vydal celou řadu studií Jan ROYT, např. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18.*

během reformační epochy scházejí bohužel až na drobné náznaky relevantní doklady. V dolním kostele se z části dochovala na epištolní straně pozdněgotická oltářní freska z konce 15. století. Korunovaná Panna Maria oděná do šarlatového pláště zdobeného hermelínem drží na rukou Ježíška. V pozadí stojí zástup osob, které podle Růžičkovy interpretace představují duše v očistci. (Upoutá však spíše proporčně o něco větší kostlivec ve fresce nad mariánským výjevem. V ruce drží přesýpací hodiny, uchem mu prolézá had a další had ovinutý kolem stehenní kosti směřuje do ledví. Z původního nápisu jsou čitelná slova „udeří hodina tvoje“.) Tento pozoruhodný doklad vnímání světa a naturalistického umění pozdního středověku však pouze dokládá poměry v předprotestantském období. Následný vývoj nám v konkrétní podobě uniká. Mariánská otázka však jistě nebyla problémem, který by vyžadoval zvláštní pozornost. Za příklad můžeme vzít alespoň obecný postoj Jednoty bratrské, který lze považovat za vlastní i u jejích uherskobrodských příslušníků. V jednom z raných spisů Jednoty, z roku 1502, píše Tůma Přeloučský Albrechtovi ze Šternberka a na Lukově apologii bratrského učení a praxe.⁹⁵⁹ Tůma zde předkládá nauku svého společenství a píše, že „svatých, zvláště o nichž víra jest, v lehkosti nemají, ale milují i ctí poctou na ně příslušnou, zvláště poslušenstvím jich rozkázání a následováním víry a pravdy Pána Ježíše, kteréhož oni následujíc v utrpení došli v zasloužení Krista z milosti slávy. O Panně Mariji dobře smyslí i vyznávají, že jest vyvolená, požehnaná, milostiplná, blahoslavená, čistá před porodem, při porodu, po porodu, až do smrti, a že jí učinil Bůh veliké věci v Syna svého zasloužení tak, že naposledy přijal ji v odpočinutí věčné.“⁹⁶⁰ Tůma se však celou silou vzpírá nesprávné úctě svatých a Marie: „A krátce což prvé pohané měli obyčej modlám připisovati vladařstvím i moc nebeskou i zemskou etc., to tito hojněji a nevymluvněji při duchovních věcech i časných, svatým a světicem. A zvláště panně Mariji, své největší naději, tak aby žádného rozdílu nebylo mezi starým pohanským modlářstvím a nynějším než samo jméno. Tam modla, tuto svatý, aby každému oblášť neb všem spolu, někde dvěma neb mnohým, chrámy, oltáře neb služebníky a všicku zběh s potřebami k službě a k pokloně a aby se jim lid oddával, obětoval, sliboval, postil, svátky světil, putoval, k jménu jich volal, poklony činil, modlil se, aby jedno toho, což v Bohu měl hledati věrou a nadějí,

století. Praha : 1999.

⁹⁵⁹ AUF III, f. 202a-246b.

⁹⁶⁰ Ibid., f. 229a.

pomina Boha, hledal toho týmž obyčejem svatokrádežně i svatých věrou, nadějí, žádostmi nábožnými.“⁹⁶¹ Mimoto třeba i ona uherskobrodská konfese zmiňuje Pannu Marii. Je tedy otázkou, zdali bylo obrazoborectví reformace nebo speciálně Jednoty výrazem kategorického nesouhlasu s úctou světců a Panny Marie, nebo jenom nesouhlasem s nadužitou středověkou praxí. Ota Halama vysvětluje rozdílné východisko Jednoty a Luthera v otázce úcty světců, ke kterým zachovávali obojí podobné stanovisko. Jednota ve svých intencích vycházela z odporu proti všemu, co považovala za antikristovské, protivící se Božímu zákonu. Luther na druhé straně vyšel z důrazu na ospravedlnění pouhou milostí. Jednota dochází ke Kristu odmítnutím antikristovského zavedení, Luthera vede k odmítnutí kultu svatých koncentrace na Krista samotného.⁹⁶² Reformace tedy neodstranila zcela svátky světců, ale radikálně změnila svůj postoj vůči nim. Katolické nebo starokřesťanské sofistické rozlišování na „δουλικα“ a „λατρευια“, které je možná až příliš akademické a v praxi téměř zaniká (jak si ukážeme na příkladech), bylo odstraněno.⁹⁶³ Světcí již nejsou v protestantském pojetí přímluvci, ale pouhými vzory křesťanského života. Respektováni jsou s ohledem na vztah ke Kristu. Ota Halama popisuje vývoj vztahu Jednoty ke svátkům, od původního zamítavého stanoviska až po jisté zvolnění. Seznam konkrétních svátků se podle jeho zjištění dochoval až v Blahoslavově vydání Nového zákona roku 1564. Mimo svátky spojené s Kristovým vykupitelským dílem jsou zde uvedeny i svátky mariánské (stejně jako u utrakvistů – Narození, Zvěstování, Navštívení, Očišťování a Nanebevzetí), dále svátky apoštolské spolu se svátkem Rozeslání apoštolů a Obrácení sv. Pavla, potom Proměnění Páně, sv. Jana Křtitele, Stětí Jana Křtitele, sv. Maří Magdalény, Markéty, Vavřince, Michaela archanděla, Všech svatých, Martina, Kateřiny, Mikuláše, Jana Husa. Na rozdíl od utrakvistů neslaví Bratří svatého Václava. Později dochází k redukci svátků, v postile Ondřeje Štefana z roku 1575 schází sv. Markéta, Stětí Jana Křtitele, Narození Panny Marie, Martina i Mikuláše. Jak Ota Halama uvádí, proměny v počtu svátků zřejmě souvisely s volností, kterou v tomto smyslu Jednota svým členům dávala. A dále připomíná, že počet svátků i

⁹⁶¹ Ibid., f. 246b.

⁹⁶² HALAMA, Ota. *Otázka svatých v české reformaci*. Brno : L. Marek, 2002, s. 84.

⁹⁶³ V reformním dekretu o uctívání světců, obrazů a ostatků vybízí Tridentinum k prosbám světců, kteří s Kristem kralují, aby prosili Boha za lidi. Je proto dobré a užitečné prosit svaté o přímluvu a ochranu. Je zde ale jasně řečeno, že jediným spasitelem je samotný Ježíš Kristus. Analogicky je tomu tak i s obrazy. (GANZER, Klaus. *Das Konzil von Trient und die Volksfrömmigkeit*. In: MOLITOR, Hansgeorg - SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*, s. 18.)

jejich zasvěcení v podstatě odpovídal praxi utrakvistů té doby, ale i to, že pro Bratry neznamenal takový svátek zákaz práce.⁹⁶⁴

V jedné oblasti se o svatých hovoří běžně. Uherskobrodští používali až do osmdesátých let 16. století obecné datování podle světců.⁹⁶⁵ To byly však jen časové údaje, které nijak nesvědčí o tom, že by se věřící domáhali pomoci těchto svatých. Nějakým způsobem si však tyto světce jistě připomínali. Kyrmezerova reforma svátků však i tyto zbytky tradiční spirituality měla odstranit. Děkan doporučuje ke slavení pouze: den Páně (neděle), Narození Krista Pána, sv. Štěpána, Jana Evangelisty, Obřezání Páně, Tří mudrců, Obrácení sv. Pavla, Obětování Páně, Matěje apoštola, Zvěstování početí Páně, Ustanovení svaté Večeře Páně, Utrpení a smrti Páně, Slavného vzkříšení a po něm druhý, Filipa a Jakuba apoštolů, Nanebevstoupení Páně, Seslání Ducha Svatého, Svaté Trojice, Jana Křtitele, Petra a Pavla, Rozeslání apoštolů, Magdalény, Navštívení Marie, Jakuba apoštola, Proměnění Páně na hoře Tábor, Bartoloměje apoštola, Matouše apoštola, Michala a andělů, Šimona a Judy apoštolů, Ondřeje apoštola, Tomáše apoštola.⁹⁶⁶ Jeho výběr odpovídá pouze biblickým svátkům („kteříž svůj základ v evangelitských historiích mají“), ostatní světce (včetně třeba Husa) a události tam nezařadil z tohoto jednoduchého principu. Jediným skutečným svátkem, který je třeba světit, je neděle,⁹⁶⁷ což je myšlenka do značné míry akceptovaná i současnou katolickou teologií. Tento kalendář, který byl s podporou Jetřicha z Kunovic schválen na synodu konaném 15. července 1579, však patrně nikdy nevešel v platnost. Kyrmezerova reforma ukazuje, že reformace ještě na konci 70. let zcela nepřekryla staré zvyklosti. I na reformaci ve městě je nutno hledět z hlediska jejího vývoje, podobně jako na pobělohorské katolictví.

⁹⁶⁴ HALAMA, Ota. *Otázka svatých v české reformaci*, s. 85-86.

⁹⁶⁵ Prameny uherskobrodské provenience a zvláště *Bartoškova kronika* datují události podle těchto svátků: Alžběty, Anny, Antonína, Anežky, Barnabáše, Bartoloměje, Božího Těla, Doroty, Ducha Svatého, Filipa a Jakuba, Františka, Gotharda, Jakuba, Jiří, Jana, M. Jana Husa, Jana Křtitele, Jiljí, Havla, Kateřiny, Kříže, Maří Magdaleny, Matěje, Markéty, Marty, Martina, Martiny, Matěje, Matouše, Michala, Mikuláše, Mořice, Nanebevzetí Panny Marie, Nanebevstoupení Krista, Narození Krista, Narození Panny Marie, Zvěstování Panny Marie, Lucie, Lukáše, Obrácení sv. Pavla, Ondřeje, Petra a Pavla, Prokopa, Proměnění Krista, Tomáše, Stětí sv. Jana, Svaté Trojice, Šimona a Judy, Řehoře, Tří králů, Václava, Valentina, Vavřince, Víta, Všech svatých, Vzkříšení Krista (a celé velikonoční triduum). Svátky odpovídají tradici, s tím, že je mezi nimi navíc svátek M. Jana. Avšak datace podle svátků vůbec nevyovídá o skutečné účtě těchto světců nebo postojů k nim.

Indikátorem vnitřních postojů obyvatelstva bývala slavnost Božího Těla, podle které se rovněž v Brodě datovalo. Tato slavnost byla pro nekatolíky příležitostí k demonstrativnímu odmítnutí eucharistické účty. (KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 349.)

⁹⁶⁶ AUF XIV, f. 384a.

⁹⁶⁷ AUF XIV, f. 383b.

Kyrmezerův postoj ke svátkům si zaslouží bližší pozornost i z dalšího důvodu. Reformu uvádí odsouzením přílišného množství svátků, jakožto věci d'ábelského původu. Dábel skrze lidské zahálení hledá cestu k ovládnutí člověka. „...z daru Božské milosti již poznáváme, že z množství svěcení svátkův a připomínání posvěcení kostelův jiného nepošlo, nežli rozmnožení modlářství, vzývání mrtvých svatých i světic a tak přenášení cti a slávy Pána Boha stvořitele na stvoření, utržení zásluhám dosti učinění za naše hříchy Krysta Pána ukrutným utrpením a ohavnou smrtí na kříži“.⁹⁶⁸ Svátky, pokud nejsou koncentrovány na Krista, jsou principiálně špatné, stvořenému nepatří úcta. Pak používá Kyrmezer druhý moment, mravokárný. I z jiných pramenů víme, jak často končovala větší shromáždění lidu, třeba při jarmarcích. To Kyrmezer kritizuje, ale i při tom nachází s odvoláním na svatého Pavla a jeho slova o lidu izraelském na poušti prvotní příčinu v modloslužebnictví. „Nebo odbývající v takové dni ráno modloslužebenství, potom se vydali v všeliké d'ábelské rozpustilosti a hanebnosti, v ožralství, ve hry, v tance, v smilstva, v cizoložstva, v mordování jedni druhých i v jiné neřádné bezbožnosti, jakž se to ještě v mnohých místech spatřiti může, že se tak děje a zvláště když se jim od vrchnosti v tom povoluje a dopouští.“ Kyrmezerovy svátky neznamenalý zákaz práce, podobně jako u Bratří, naopak práce je doporučována. Důvod byl prostý, obava ze zahálky a vykonávání bezbožných rozpustilostí. „A v takové dni zapovědína mají býti všeliká hodování, kvasy, ožralství, i jiné bezbožné rozpustilosti a zvláště v kázání slova Božího nemá býti daváno pálené neb jiný nápoj víno neb pivo, také nic prodáváno býti nemá na trhu nebo v domích pod přísným trestáním.“⁹⁶⁹ Kyrmezer navrhoval poměrně radikální řez do zažitých zvyklostí, snad právě toto bylo překážkou k uskutečnění jeho reformy. Zakořeněné někdejší katolictví bychom za tím však sotva mohli hledat.

20.3. *Záhada obrazu a mariánská pověst – mariánská úcta po Bílé hoře*

V době o půl století pozdější o správné úctě světců nikdo nepochyboval, byli samozřejmými průvodci života k nebeské blaženosti. Známa pověst o zázračném počátku poutního místa a obraze je plodem a současně počátkem rozkošatělé úcty k Matce Boží na Uherskobrodsku. Ona spolu s ostatními světci se stala patrně hlavním emocionálním nástrojem, kterým byli získáni pro katolictví prakticky

⁹⁶⁸ AUF XIV, f. 383a.

⁹⁶⁹ AUF XIV, f. 384b.

díle *Sacri pulveres*, vydaném nedlouho po vzniku Haškoniova spisku.⁹⁸³ Poté je to opět člověk znalý místních poměrů, městský syndikus Martin Josef Ležák, který v *Městské knize pamětní*, jak jsme si již ukázali, líčí především události tragického roku 1683 a zprávu o obraze převzal od Haškonia. V chronologickém pořadí následují *Monumenta Conventus hungarici-brodensis*. Jako autor tohoto stručného přehledu z roku 1703 je uveden bratr Jiří Vlasatý OP. Zázračnou historii však doslova přejímá od Crugeria, když autor přiznává, že pro tuto „starou pravdu“ nenachází v klášterním archivu doklady. Zároveň zde také cituje Ležáka. Vlasatého kronika nepřináší odlišné údaje od ostatních autorů, je však dalším dokladem rozšíření pověsti i tradice o obraze.⁹⁸⁴ Dále je to moravský historik Jan Jiří Středovský, který se tématu věnuje v díle *Rubinus Moraviae* z roku 1712.⁹⁸⁵ Rovněž Václav František Letocha v *Památkách města Brodu Uherského*⁹⁸⁶ hned na počátku uvádí pověst a údaje o obraze. Autor se opírá o jemu dosažitelné dokumenty a k nezaručeným zprávám se snaží být kritický, opírá se o verzi Crugeria a Středovského. I další dominikánská kronika, Daňkova *Monumenta Conventus Ordinis Praedicatorum Hunno-Brodae*, se drží Crugeria.

Uvedme si v nástinu obsah vyprávění v podání Václava Františka Letochy. U něj, stejně jako i u všech ostatních, je osud obrazu spojován s pověstí o zázračném počátku samotného města. Ta je časována hluboko do středověku, k roku 1019.⁹⁸⁷ Tehdy se prý neplodní manželé ve vsi Volenově obraceli s prosbou o dítě k „blahoslavenej Rodičce Boží“. Bůh jejich prosbu vyslyšel a oni přemýšleli, jak by projevíli svou vděčnost. Rodička Boží se oné paní ukázala ve snu a vybídla ji, „aby

⁹⁸³ Celý titul: *Sacri pulveres. Sacerrimae memoriae incyti Regni Bohemiae Coronae et nobilium ejusdem pertinentium Moraviae et Silesiae*. Vydáno v Litomyšli 1667, s. 351-358. (Pokračovatelem v tomto díle, z něhož Crugerius vydal pouze první z plánovaných deseti svazků, byl jeho přítel Bohuslav Balbín.) Práce je tedy o rok mladší než Haškoniova kronika. Podle Sobotíka se s pověstí a na ni vázaným obrazem Crugerius setkal za svého pobytu v uherskohradištské jezuitské koleji (v letech 1659 – 1662). (Srov. SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 135. Český překlad legendy: KALISTA, Zdeněk. *České Baroko: Studie, texty, poznámky*. Praha: Evropský literární klub, 1941, s. 16.)

⁹⁸⁴ MZA, Fond E 16.

⁹⁸⁵ *Rubinus Moraviae Id est: Venerabilis Joannis Sarcandri de Skoczovia, Holeschoviensis apud Moravos Parochi, ob Catholicae Religionis odium sanctae servantum Confessionis Sigillum, crudelissime ab Haereticis excarnificati invictique Martyris admiranda Patientia*, s. 50-58. Středovský převzal Crugeriovův text a doplnil informacemi, které mu zaslal František Letocha. (SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, s. 135).

⁹⁸⁶ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 4, s. 135.

⁹⁸⁷ Toto ještě Crugerius nezná, uvádí rok 1180, až Středovský píše mimo tento rok do závorky „juxta alium computum Anno 1019“. Podle Daňka, který důvěřuje Crugeriovým údajům, se můžeme domnívat, že původcem ranějšího datování je „Dominus Antonius Dominicus Tichawssky Civis et Senator Hunno Brodensis in suis notatis refert. An[no] D[omi]ni 1019 Rubum Roseum fuisse inventum in Sylva, ubi nunc est sita Civitas, ubi notandum quoad annum eum cum nostro archivio non convenire, nec quoad locum nam ille dicit locum esse

všichni obyvatelé celého širokého okolí. Božská Panna byla útěchou v dobách, kdy bylo lidem nejhůř, a stala se tak konečně neodmyslitelnou součástí duchovního života lidu na celá další staletí. Hmatatelným dokladem jsou poutě k Panně Marii růžencové a současně k jejímu obrazu s Ježíškem – kopii Černé Madony Čenstochovské v klášterním kostele.

Rozhodující dynamiku Mariinu uctívání, jak bylo opakovaně zdůrazněno, dali právě zdejší dominikáni. Mariánská úcta je charakteristickým znakem tohoto řádu, k tomu navíc první pobělohorskí dominikáni Poláci (příšlí snad z Krakova) Ježíšovu Matku s oblibou také vyzvedali. Úctu k Panně Marii Čenstochovské rozvinuli na Uherskobrodsku dokonce ještě dříve, než převážila v samotném Polsku – v souvislosti s hrdinnou obranou Jasné hory, kdy se roku 1655 Poláci zachránili před Švédy v již v podstatě ztracené válce.⁹⁷⁰ Od té doby se její uctívání stalo symbolem příslušnosti k polskému národu. Uherskobrodští však nebyli ve vleku vnějších událostí, ale tento kvítek barokní zbožnosti zde vyklíčil již v rané fázi pokatoličtění. Události v Polsku však byly jistě růstovým stimulem k zesílení této rostlinky.

Potridentské a barokní mentalitě vyhovovalo, aby byl kult spojen s určitým konkrétním místem a předmětem, nejlépe opředeným tajemstvím. Již v první polovině 17. století se patrně z tohoto důvodu objevuje pověst o zázračném založení města a dominikánského konventu i o přítomnosti obrazu Panny Marie Čenstochovské v Uherském Brodě. Je to propletenec legendárních forem, nejistých zpráv pamětníků i pokusů o historické zdůvodnění. Obraz se měl do těchto míst dostat velmi dávno, ještě ve středověku, a podle některých zde být po dobu více než 255 let.

Abychom lépe objasnili toto pro nás už málo srozumitelné zaujetí pro posvátné obrazy, které bylo živé ještě v baroku, případně v některých kulturních oblastech i v době pozdější, nahlédněme malinko do dávnější minulosti. Obrazy, počínaje prastarými malbami v jeskyních, sloužily ve své nejpůvodnější funkci ke kultickým rituálům. Křesťanství se z tohoto důvodu z počátku zdráhalo používat figurálního zobrazování, aby se distancovalo od modloslužby. Ostatně toto zakazuje už Starý

⁹⁷⁰ Čenstochová byla v kraji známa i v dřívější době. Například roku 1612 se vydal s celou svou rodinou na Jasnou horu horlivý katolický konvertita Jan Kavka, majitel sousedního brumovského panství. (Srov. VÁVRA, Josef. *Jan Kavka z Říčan*. SHK 5, 1904, s. 82.)

Zákon.⁹⁷¹ Pro křesťany ale Bůh ve svém Synu sestoupil na tento svět, aby jej zachránil. Kristus sám je εικων του θεου (2 Kor. 4,4). Důvodem malování a uctívání Kristových obrazů je tedy samotná inkarnace. A naopak, kdo takový obraz odmítá, pohrdá Kristovým vtělením a dává najevo lhostejnost k tajemství Bohočlověka. Pro východní křesťany byl symbol tajemně spojen se svým pravzorem. Obraz zprostředkuje v takovém vnímání člověku přímý podíl na svatosti toho, jehož obraz představuje, nejen Krista, ale i Panny Marie a dalších světců.⁹⁷² Vidíme zde pohled na svět do značné míry ovlivněný novoplatónismem. Uctívání obrazů však mělo i početné odpůrce a došlo tak k hluboké roztržce, kterou definitivně (nepočítáme-li reformační ikonoklasmus) uzavřel koncil v Niceji (787), který se postavil za ctitele obrazů.⁹⁷³

Na Západě byli křesťané sice o něco střizlivější než na Východě (kde se u obrazů nejen modlili, ale je líbali, promlouvali na ně a někdy i věřili, že obrazy samotné mluví a jednají),⁹⁷⁴ ale úcta se prosadila všude. Obrazy se tak staly v celém křesťanstvu respektovanou součástí duchovního života, ačkoliv vztah k nim byl rozmanitý. Výše zmiňovaný koncil v Efezu je zlomový i pokud se týče Mariina zobrazování. Do té doby byla zařazována pouze v rámci témat věnovaných Kristu.⁹⁷⁵ Způsobů zobrazování je celá řada, v případě čenstochovské, respektive

⁹⁷¹ Hospodin nemůže omezen či nějak vymezen. Člověk s ním nemůže žádným způsobem manipulovat. Není přípustné jej proto jakýmkoli způsobem zobrazovat, například Ex 20,4-5: „Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit.“

⁹⁷² ŘÍČAN, Rudolf – MOLNÁR, Amedeo. *12 století církevních dějin*. Praha : 1989, s. 292.

⁹⁷³ σπασμον και τιμτικην προσκυνεσιν απομεινειν, ου μην την κατα πιστιν ημων αληθινην λατρειαν, η πρεπει μονη τη θεια φυσηι (HARNACK, Adolf. *Dějiny dogmatu*. Praha : 1903, s. 215 – zůstává láskyplné klanění, ale ne pravým uctíváním podle naší víry, které přísluší pouze božské přirozenosti.) Bylo tedy důležité důsledně odlišit, že pouze Bohu je vyhrazena pravá úcta a všemu ostatnímu jen podle míry vztahu k němu samotnému.

⁹⁷⁴ Rudolf Zuber s odvoláním na článek HARTIGER, W. *Wallfahrt im Wandel christlicher Frömmigkeit. Ohne Herkunft-keine Zukunft*. Kirchengeschichte im Religionsunterricht. München : 1987, s. 55-68, uvádí spojitost úcty promlouvajících obrazů s poutěmi. Píše, že emocionální zpodobnění Krista Dítěte ve středověkém umění, stejně jako jeho zmučeného Těla chápali věřící jako reálné zhmotnění historických událostí. Proto se objevovaly legendy o krvácejících a mluvících obrazech, před nimiž lze prožít posvátnou minulost, aniž by bylo nutno vážit daleké poutní cesty. „Ostatně hřejivý pocit, který v nás budí pohled na tzv. krásné madony, je pouze vybledlým stínem zbožného nadšení, jež uchvacovalo současníky v době jejich vzniku“, dodává. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 281.)

⁹⁷⁵ Srov. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 3Bd., unveränderter Nachdruck, Freib. im Breisg. : Herder, 1990, s. 157. Dokladem toho je kostel S. M. Maggiore v Římě, který byl stavěn na místě dřívějšího zbořeného krátce po concilu v Efezu, kde byla Maria středem pozornosti. Zde byl poprvé v křesťanském umění použit samostatný mariánský motiv – trůnící Maria s Kristem na klíně (v apsidě, která byla ve 13. století stržena). K mariánské ikonografii existuje rozsáhlá literatura, uveďme např. SCHRÖTER-BENDER, Jutta. *Die Muttergottes. Das Marienbild in der christlichen Kunst*. Köln : 1992; BIENERT, Wolfgang – HOEREN, Jürgen (Hg.), „dein leuchtend Angesicht, Maria...“ *Das Bild der Mutter Jesu in der Glaubensgeschichte*. Freiburg : Herder, 1988; HOERMI-JUNG, Helene. *Maria – Bild des Weiblichen*. Ikonen der Gottesgebärerin. München :

uherskobrodské madony se jedná o model, kdy Maria nese dítě na své levé paži – tzv. Hódégetria. Nazvána je tak podle nejetnějšího mariánského obrazu v Cařihradě, nazvaného podle místa, kde se nacházel, kláštera Hodegon – tzn. ten, jenž ukazuje cestu – η οδευητρια.⁹⁷⁶ Jak přesně nedochovaná cařihradská Hódégetria vypadala, nevíme. Patrně měla tyto znaky: horní polovina postavy Marie je lehce obrácena doleva a pravicí poukazuje na Dítě, jež nese na své levé paži. Dítě je zobrazeno celé, sedí poněkud otočeno doleva a pravou rukou žehná, v levé má stočený svitek knihy. Obě postavy se dívají ven z obrazu. Měl jej namalovat samotný evangelista Lukáš, ale toto je zřejmě pozdní tradice, doložená až přibližně k roku 1200.⁹⁷⁷ Bezprostředně po skončení sporů o uctívání obrazů je Hódégetria velmi ctěna a stává se symbolem pravověří až do jejího zničení v roce 1453.⁹⁷⁸ Tento obraz je často napodobován, jedním z takových obrazů je i Salus Populi Romani právě v kostele S. M. Maggiore.⁹⁷⁹ Ze stejné oblasti pochází i čenstochovský originál. Měl ho namalovat rovněž sv. Lukáš podle snu na stůl z cypřišového dřeva.⁹⁸⁰ Obraz je skutečně na dřevě – lipovém.⁹⁸¹

Všechny zprávy o čenstochovském originálu v Uherském Brodě jsou až ze 17. století a jsou spojeny s pověstí, která hovoří o původu poutního místa i města samotného. Za nejstarší byla donedávna považována zpráva v přehledu historie města Uherského Brodu *Breve Chronicon Hunno-Brodense*, kterou psal na objednávku Tomáše Pešiny z Čechorodu již zmiňovaný významný uherskobrodský měšťan a hejtman panství Matyáš Haškonius, žijící v Brodě již od počátku třicátých let. Haškoniovy záznamy končí 16. července 1666, kronika vznikla tedy nedlouho před tím.⁹⁸² Dále se tématu obrazu věnuje Jiří Crugerius SJ (1608-1671) ve svém

1991; KRÖLL, Ursula. *Das Geheimnis der Schwarzen Madonnen*. Entdeckungsreisen zu Orten der Kraft. Stuttgart : Kreuz-Verlag, 1998.

⁹⁷⁶ *Lexikon der christlichen Ikonographie*, s. 168.

⁹⁷⁷ O byzantských legendách v ikonografii: BELTING, H. *Bild und Kunst*. Eine Geschichte des Bildes vor dem Zeitalter der Kunst. München : 1990.

⁹⁷⁸ Srov. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, s. 168.

⁹⁷⁹ Pochází zřejmě z 12. století, i když se objevují názory, že byl přinesen z Byzance už po roce 711 a také je připisován sv. Lukáši. (RYSKA, Jaromír. *Cesty po Římě*. Řím : 1991.) Vzor tohoto obrazu rozšířili po celém světě misionářsky aktivní jezuité.

⁹⁸⁰ Srov. LAZIŃSKI, A. *Jasna Góra i jej pamiatki*. Czestochowa : 1930, s. 65. Autor v publikaci uvádí celou legendu.

⁹⁸¹ Srov. PASIERB, J. S. - SAMEK, J. *The Shrine of the Black Madonna at Czestochowa*. Second edition enlarged and updated. Warsaw : Interpress Publishers, 1985, s. 6.

⁹⁸² DOBNER, Gelasius (ed.). *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita...* II. Pragae : Literis Joannis Josephi Clauser, Regii Typographi, 1764 – 1785, s. 283-290. Fotokopie příslušné pasáže v Muzeu J.A. Komenského, Uherský Brod, sign. Bu 9.

ihned ráno do nejbližšího lesa vyšla a na místě, kde zelené keř růžový i také na něm čerstvé kvetoucí růže nalezne, tam aby ke cti a chvále její kapličku vystavěti dala“. To bylo v únoru a žena tehdy skutečně našla rozkvetlý keř. Její manžel „ihned jarního času jednu dřevěnou kapličku takovej kvetoucí keř ohraditi dal. Ten keř podle rozličných starých tradicí měl se na tom místě nacházet, kde nyní oltář růžencovej v chrámě Páně pánů PP. dominikánů jest“. Dále Letocha uvádí, že zázrak, který se ukazoval mnoho let „uprostřed tej nejprudčejší zimy v pustých horách jeden zelený keř a na něm růže kvetoucí se nacházely kteréžto v tej již oznámenej kapličce jsou kvetly“, „vzbudil mnoho jak moravského, slezského, polského též uherského lidu“.⁹⁸⁸ Z tohoto důvodu se dostavil uherský král Ondřej I. „Pročež spatřice všechno, aby na místě kaple dřevěnej kamennej kostel na jeho náklad vystavěn byl, poručil,⁹⁸⁹ což se i stalo r. 1049.“⁹⁹⁰ „Mezitím tehdy, když netoliko předepsané pobožnosti, ale i také město se rozmnožovalo, jsouc tenž chrám

altare SS. Rosarii, nos autem majus altare.“ (*Monumenta Conventus*, f. 14.)

⁹⁸⁸ Srov. Haškonijs (in DOBNER, Gelasius (ed.). *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita...*, s. 284), který tyto poutníky „ex Ungaria, Austria, Silesia, Polonia,“ uvádí až v souvislosti s obrazem.

⁹⁸⁹ Podle Daňkova podání, z doby, kdy už je pověst více rozvinuta, to byla samotná „Beata Virgo“, která označila toto místo, aby byla „ecclesia in honorem filii sui ac suum aedificanda“.

⁹⁹⁰ Crugerius ještě navíc uvádí „et quia praesentiae suae perpetua dabit Virgo sanctissima, in curatione tot diversorum morborum indicia“ (*Sacrae Memoriae Regni Bohemiae, et Pertinentiarum Moraviae, et Silesiae*, s. 353).

Podle Daňka je i rok 1049 původně uváděn Tichawsským a dále píše „quod concordat cum notatis D. Caroli Kyčka“ (*Monumenta Conventus*, f. 14). Nějaká osada při brodu přes řeku Olšavu v této době však již bezpochyby byla. Ve falzu ze 13. století, avšak z tohoto hlediska důvěryhodnému, je uváděn rok 1048, kdy měl kníže Břetislav darovat rajhradskému klášteru desátek ze cla místa na řece Olšavě, řečeného brod („quod brod vulgo appellatur“, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* I, s. 357). Brod je zmiňován i k roku 1078 (*Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* I, s. 208, 370). Osídlení zde bylo zřejmě již kontinuální. V listině Jindřicha Zdíka z roku 1131 jsou mimo brod připomínány Uneradice (HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis země Moravsko-slezské*, s. 421), což doznívá v názvu dnešní části města Neradice. Představu hlubokých lesů, jak jí uvádí pověst, tak nelze určitě aplikovat na místo, kde leží Uherský Brod.

Pozoruhodná je však shoda dvou pramenů na jménu Ondřej. Tímto králem sotva mohl být Ondřej I. Relativně přijatelná je pouze verze o Ondřeji II. (1205-1235), uváděná Crugeriem a akceptovaná Daňkem (*Monumenta Conventus*, f. 14) a zpřesněná Středovským, uvádějícím „anno circiter 1210“. Dále ještě Crugerius uvádí, že kostel obdaroval Ondřej II. spolu se svou ženou Gertrudou. Pokud vezmeme v úvahu Gertrudu Meranskou, muselo to být před rokem 1213, kdy byla zavražděna. (K. EICHLER uvádí, že to byl údajně rok 1222, srov. *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*. Brno : 1887, což je patrně omyl a datum zřejmě souvisí se Zlatou bulou). Kdybychom se snažili hypotézu o uherském králi udržet při životě, mohli bychom argumentovat Luckou provincií nebo Luckým polem, tedy jakýmsi širokým hraničním prostorem mezi českým a uherským státem. Určitou hranici tohoto neurčitého prostoru byla řeka Olšava. Brod byl na její české straně, Volenov na uherské. (Podrobně se lokalizaci tohoto území a vůbec jeho raněstředověkým dějinám věnuje ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století*. Brno : Musejní spolek, 1972.) Hraniční pásmo bylo střídavě ovládána jednou či druhou stranou a postupující kolonizace toto území zalidňovala. Za Ondřeje II. probíhala uherská expanze. V roce 1217 daroval v tomto prostoru kolem pozdější Skalice pustou a neobydlenou zem příslušníkům rodu Hunt Poznanů. Přestože se tento celek nacházel poněkud jižněji, tato skutečnost dostatečně potvrzuje silný uherský vliv za Ondřeje II. Za Přemysla Otakara II. pak byla hranice posouvána zase na druhou stranu Karpat. (*Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století*, s. 90.) Přesto si lze angažmá uherského krále sotva představit, i když si odmyslíme barokní teologizující výklad („devitionis

Páně pod titulem Nanebevzetí Panny Marie vystavený, líbilo se králi Ondřejovi ten starožitný od sv. Lukáše malovaný obraz nejsvětější Rodičky boží, který on jakožto obzvláštní dar od císaře konstantinopolského byl dostal, pro povzbuzení větší pobožnosti lidu křesťanského do tohož chrámu Páně darovati.“⁹⁹¹ Především potom se podle Letochy konaly zázraky. „V čemž velmi bohabojný skutek učinil, nebo skrz ten obraz hned Bůh všemohoucí tak mnoho zázraků rozmnožiti ráčil, že tu netoliko neduhy lidské uzdravované, ale také jiné velké milosti lidem, kteří se k tomuž obrazu věrně utíkali, udělované bývaly, takže i z dalekých krajín mnoho množství lidu se shromažďovalo a velké pouti se vykonávaly.“⁹⁹²

U Ležáka je k dispozici i jiná varianta původu obrazu. Ten uvádí jako jednu z možností, že obraz měla na místě zázraku nalézt ona žena: „...který obraz zázračný od tej paní Uherky podivným způsobem v těch horách [...] naleznoutý by býti měl. Čehož památka jeho starožitná na korú[h]vi bratskej dosvědčuje, na kterej ta paní Uherka s komorníkem, ona pak na zemi klečící proti tomu obrazu zázračnému na dubě visícím, malovaná, a až do času rebellantského [v]pádu z Uher, neporušená se vynacházela, a však skrz ty reb[el]lanty ta korúhev svou skázu, jsouce rostrhána, jest vzata, a v nic uvedena byla. Pročež ne bez příčiny ta památka zde malovaná zůstávala“. Jako druhou variantu pak Ležák uvádí, že obraz přinesla sama tato žena ze svého sídla: „a po vystavení tej kapličky ze svej residency obraz ten Czastochovský od svatého Lukáše malovaný vnéstí a zložiti měla“.⁹⁹³

„Co se naddotčeného zázračného obrazu dotýče,“ píše opět Letocha, „páni PP. dominikáni o tom sice jednomyslně tradírují, že tenž obraz v časy kacířské odsud odnešen a skrz vlastní jejich spoluřeholníky, kteří Poláci bejti měli, odsud pak skrz kacíře zahrání jsouce, jej sebou do Polště vzali a v Častochově složili, kterej také tam až podnes k veřejnej pobožnosti vystavený jest. Nicméně poněvadž v rukách jejich svatého řádu se více nenachází, Poláci také tu věc jiným způsobem opisují.

gratia illum visitaverit,“ *Monumenta Conventus*, f. 12) a můžeme ji bezpečně považovat za produkt své doby.

⁹⁹¹ *Památky města Brodu Uherského*, s. 7.

⁹⁹² *Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 8. Při zmínce o „velikých poutích“ je zjevná transpozice poměrů raného novověku do středověkých reálií. Tehdy nebyly poutě masovým jevem a řídcí poutníci se vydávali k posvátným místům biblických dějin, tedy především do Palestiny. Až přibližně od počátku 14. století se objevují kolektivní pouti k poměrně blízkým cílům. Rudolf Zuber tuto skutečnost ilustruje i etymologickým posunem, patrným v němčině. Označení poutníka slovem „Pilger“ (od peregrinare) bývá užíváno pro starší model zbožného cestovatele, zatímco „Wallfährer“ značí poutníka z doby po vypuknutí křížáckého hnutí. Je odvozeno od „wallen“ – potulovat se, chodit kolem. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské cirkve v 18. století II*, s. 281; o fenoménu poutí viz např. i objemný sbrník JARITZ, Gerhard – SCHUH, Barbara (ed.). *Wallfahrt in Mittelalter und früher Neuzeit*. Wien : 1992.)

⁹⁹³ Srov. *Památky města Brodu Uherského*, s. 135.

Mezi kterými Ambrosius Nisperkowitz in *Histor. Claromont.*, part. 3. kap 6., a někteří jiní vypisují, kterak císaři Karlovi Velikému, kterej se od svej expedicí ze Svatej země vítězně navracoval a v Konstantinopoli s knížetem ruským Lvem se zastavil, tenž obraz, kterej nyní v Častochově se nachází, od Nikephora, řeckého císaře, jest darovaný. Kterýžto obraz opět že Karel Veliký císař řečenému Lvovi, knížeti ruskému, by byl daroval, posledně pak, že by skrz Vladislava, kníže Opolské, na kopci Častochovském zanechán byl. To jsou všechno polské tradicí.

My zůstáváme při tom, že od krále Ondřeje takový zdejšímu chrámu Páně darován a zde přes 255 let k veřejnej pobožnosti vystaven byl. Jak ale odsud přišel, nechce se věděti, že by skrz polské duchovní téhož řádu odnešen byl, poněvadž by jej nepochybně ze svých rukou jakožto velký poklad nebyli vydali, anobrž opisuje Hájek a Beckovský ad annum 1315 ve svej kronice:⁹⁹⁴ Kterak v tomž 1315 roce nacházel se hlavní gešpán trencanskej stolice, jménem Matouš (příjmení neklade), muž sice slovutný a statečný, však nepokojný, kterej častokráte proti králi svému Karlovi povstal a zrebelíroval. Ten seberouce dva tisíce lidu zbrojného, přes hranice uherské až po řeku Moravu vpád učinil, všechno páčil a plundroval po některej čas, takže předměstí brodské tím způsobem spálil, však městu nic učiniti nemohl. Páni pátri dominikáni zdejší, jsouc takovýma nepřátelskýma vpády přestrašení, netroufajíce se svými věcmi bezpečně v městě bejti, dali se na uvázení, kdežto jsouce od Uhrů sem tam létajících venku polapeni, všechny své věci, mezi kterými i zázračný obraz se nacházel, jsou ztratili. Kterýžto obraz, když nadepsanému Matoušovi na poručení královské pro jeho vejstupky všechny věci konfiscírované byly, králi Karlovi uherskému, jenž také tenkrát byl králem polským, do rukou jest přišel a tak snadno Vladislavovi, knížeti Opolskému, pro jeho koruně polskej prokázané velké služby od Karla krále darován bejti mohl. Kterýžto spíš pravdivější se bejti vidí, než cokolivěk polští skribenti o tom předstírají. [...]

Již nahoře oznámeno jest, že r. 1262 páni PP. dominikáni zde uvedeni jsou, jenž první řeholník nějaký P. Melchior se zase nacházel a klášter založil, na čí ale outraty, to se věděti nemůže; nepochybně z král. munificencí a dobrých patronův pomoci. Tíž páni pátri zůstávali sice zde pokojně až do časů husitskej a Žižkověj

⁹⁹⁴ HÁJEK z Libočan, Václav. *Kronika česká*. 1541, f. 285; BECKOVSKÝ, Jan. *Poselkyně starých příběhů českých*, s. 491. Matouš Čák ovládl území mezi Bánovem a Brodem, dobyl Veselí a podnikal výpady až ke Znojmu a Brnu. Byly to velmi zhoubné vpády, které vyprovokovaly Jana Lucemburského roku 1315 k výpravě proti němu, která jej konečně z Moravy vytlačila. Uherský král Karel Robert z Anjou (1308-1342) nebyl králem polským; stal se jím teprve jeho syn Ludvík.

vojny, v kterémž časi zapadnutí jsouce, netoliko z částky od kacířskej zběři zmordováni, ostatní přeč vyhnáni, ale také jejich klášter zloupený a zapálený byl, takže někteří z nich u jistej vdovy, Bartoška se jmenující, vskrytě dlouhej čas zůstávali a od ní vychováváni býti museli. Až po slavném vítězství Ferdinanda II. na Bílej Hoře blíž Prahy nad kacíři obdrženo⁹⁹⁵ r. 1630 zasej ti duchovní introducírováni byli...“

Podle většiny autorů se dominikáni usadili při kostele až po zázračných událostech.⁹⁹⁶

Zdali toto podání rozšířili samotní dominikáni, nebo rozvinuli nějaké starší, či přejali legendu z jiného místa, se pokusíme objasnit posléze. Jisté je, že v době prvních zmínek o ní byla chápána jako starobylá, hodnověrná tradice. Je možné, že součástí vyprávění původně nebyl žádný obraz a mohlo dojít až později k jejich ztotožnění. Je pravděpodobnější, že se v klášterním kostele nějaký obraz vyskytoval, což potvrzuje zmínka v bratrském archivu o zvláštním vztahu Kyrmezerových farníků k nějakému obrazu,⁹⁹⁷ ke kterému až později přibyla pověst.

Pokusme se s pomocí výše uvedených pramenů rekonstruovat představu o dalších osudech obrazu, jaká panovala v 17. a na počátku 18. století. Všichni se shodují, že původní obraz v Uherském Brodě už není a je v polské Čenstochové, přičemž se

⁹⁹⁵ Loajalita, až posvátná úcta uherskobrodských dominikánů vůči Ferdinandovi II. je všude okázale zdůrazňována. V onom zde často citovaném dopise provinciála Dominika Laura biskupu Lvů Vilémovi je toto zcela zjevné, provinciál zde při prosbě o zastání ve sporu s městem a hrabětem využívá i rodinných vazeb mezi biskupem a jeho otcem: „Humiliter etiam rogo ne piam memoriam Augustissimi et Gloriosissimae memoriae Ferdinandi secundi Caesaris Invictissimi et Serenitatis Parentis irritari permittat; Nam ille benignitate sua Caesarea Conventum Hunnbrodensem Ordini restituit, mandavitque a Dominicanis Parochiam administrari...“ (ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378.)

⁹⁹⁶ V pramenech či starší literatuře se objevují pouze dohady, o tom, kdo založil klášter – srov. Crugerius: „Sunt qui Przemislaum V, jam Bohemiae Regem, celebris operis Authorem agnoscunt; plures alii ad Andream illum Ungarorum, qui prius certo exaedificavit Lapideam Ecclesiam...“ (*Sacrae Memoriae Regni Bohemiae, et Pertinentiarum Moraviae, et Silesiae*, s. 354). Haškonius pak, aniž řeší otázku, jak se obraz do města dostal, uvádí, že byl v tom klášteře. Řád se tak měl dostat do již založeného města i kostela „Dum haec Ecclesia Regiis expensis aedificaretur, aut jam aedificata fuisset“ (*Monumenta Conventus*, f. 12). Založení tohoto kostela ještě před příchodem dominikánů však můžeme vyloučit, při tehdejší existenci nedalekého kostela farního.

⁹⁹⁷ B. Jan Akvin si povzdechl: „Ten Goliášek mne dotýká jakýmsi obrazem v kostele, jehož sem já jak živ neviděl, ani o něm neslyšel, ani s žádným svým věrným milým mluvil, vymyšlený klam.“ Kyrmezer na toto vzápětí reagoval: „Ale nedávno jsem od jednoho vašeho věrného milého tomu srozuměl, že hřebíček jeden mezi jinými nejpřednější, podlé vašeho zdání, vám v mozku vězí a k překážce jest..., totiž obraz a malování na něm v našem kostele. ...právě-li se nad tím obrazem a malováním urážíte, či-li neprávě? ...já se nad tím obrazem a malováním méně urážím, nežli nad vaší osobou...“ (AUF XIV, f. 387b, 388ab.) Avšak současně v *Pressiové Agendě při večeri Páně* je uctívání obrazů vyjmenováno mezi hříchy, jichž je nutno se varovat. (Ibid., f. 513b.) Stejně tak když Adam Uher vychvaloval Píškovi uherského kalvínského kazatele Petra Melia, uvedl, že tam v Debrecíně žádných obrazů nemají. Byl-li v uherskobrodském klášterním kostele i tehdy nějaký obraz, musel být uchován (respektive trpěn) pro nějakou svou výjimečnost, která ovšem nemohla být předmětem náboženského

snáží se dát do souladu tradiční podání s obecně historickými událostmi. Středovský správně hledá soulad (avšak nenalézá) s tím, co si myslí samotní Poláci. Použil práci Ambrosia Niesporkowitze *Historia Claromontana* a toto srovnání od něj převzali Letocha i Daněk. Letocha uvádí údajně jednomyslnou tradici tehdejších dominikánů, že „tenž obraz v časy kacířské odsud odnešen a skrz vlastní jejich spoluřeholníky, kteří Poláci bejti měli, odsud pak skrz kacíře zahrání jsouce, jej sebou do Polště vzali a v Častochově složili“.⁹⁹⁸ On samotný však toto nebere za příliš pravděpodobné a navíc podotýká, že podle Niesporkowitze měl obraz úplně jinou historii. Hájí domněnku, že madonu, která měla být ve městě přes 255 let (tedy varianta s Ondřejem I. jako donátorem), uloupili ozbrojenci Matouše Čáka „gešpána trenčanskej stolice“ v roce 1315.⁹⁹⁹ Konfiskací jeho majetku se měl dostat uherskému králi a následně darem Vladislavovi Opolskému. Středovský se pro zjevnou neshodu brodské tradice s polskými autory pokouší tyto výpovědi dát do souladu. Poláci byli přesvědčeni, že na počátku byl Karel Veliký, který se vracel ze Svaté země a spolu s ruským knížetem Lvem se zastavil v Cařihradě. Císař Nikefor jim dal spolu s jinými dary i onen starý Lukášem malovaný obraz. Ten byl posléze darován Lvovi do Ruska, kde byl chován v Belzeckém hradě. Pak už se za

úcty.

⁹⁹⁸ Toto uvádí i WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*, s. 308; Daněk: „per turbines bellorum translata“. (*Monumenta Conventus*, f. 13.) Myslí tím patrně husitskou revoluci. Původně se tato informace objevuje u Haškonia: „Miraculosa autem imago..., ut in tutum sub irruptiones Tartarorum aliorumque hostium collocaretur, atque ne in manus gentilium deveniret, a Fratribus Praedicatoribus ad Poloniam devecta fuit... Quod autem inde rursum levat et reducta non fuerit, procul dubio diu durantia gravissima bella in causa fuerunt...“ (DOBNER, Gelasius (ed.). *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita...*, s. 285.) V české, patrně původní verzi: „Ten zázračný obraz pro zachování jeho, aby skrz pohanské ruce k zkažení nepřišel, jest od bratří kazatelův do Polska zavezen a v Častochově posavad zůstává a že se zase nevyzdvihl, nepochybně ty dlouho trvajice přetěžké vojny, skrze které netoliko klášter, ale město všechno s rathausem a všemi privilegii několikrát ohněm spálené a do gruntu zkažené a tíž bratří sem a tam rozptýleni byli: Ano nemohouce v čas Žižkově vojny v klášteče zůstati...“ Ležák (*Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 8) píše o kacířích: „A jiní pak v skutku tradirují, že by ten obraz zázračný, téže Poláky pany patry dominikány, odtud v čas rostržitosti všelijakých vír, a husitského, kalvínského, luteránského, plačlivých bratřích, a jinších zlých náboženství, z Čech přinesených, a zde vtrušaných, měl býti odtud do Častochova, jsouce oni odtud vyhnáni, přenešený.“

⁹⁹⁹ To souhlasí částečně s Crugeriem, který je však málo konkrétní: „Et addunt [domestici Brodenses] verosimiliter, translationem Imaginis factam ex occasione belli gravissimi, quo Joannes Rex Bohemiae ab Ungaris dissidebat, ac in hac vicina Trenczinium oppugnabat: peregrinae proinde hospitium in profundiore Hungaria Eremitas S. Pauli commodavisse; cum quibus Czastochoviam deinde immigraverit“ (*Sacrae Memoriae Regni Bohemiae, et Pertinentiarum Moraviae, et Silesiae*, s. 354). Jan Lucemburský však nepokračoval ve stíhání poraženého nepřítele na uherské území. Středovský, z něhož Letocha čerpal, se zabývá celou situací obšírně: „Matheus Trenczinii Comes [...] cum duobus armatorum millibus acerrimam, in eam regionem, quae ab Hungariae limite ad Moravam flumen usque protenditur, irruptionem fecit; ac circumlato passim terrore, praeurbia Brodae nostrae succendit, Urbe, quod illinc eminus sagitis et omni telorum genere peteretur, intacta. Et hac calamitate, cum Patres Dominicani sacram supellectilem, in tutiora conaretur transferre, ab Hungaris palantibus intercepti, omnibusque, uti et Mariana Effigie spoliati; quae dein venit in Gazophylacium Caroli Hungariae Regis, tunc imperantis.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 54.)

Vladislava Opolského dostal na dnešní místo. Středovský toto tvrzení vyvrací jako nesmysl. Vychází z faktu, že naposled byl obraz v držení uherského krále Karla.¹⁰⁰⁰ Nicméně pro Poláky bylo podání, kde figuroval Karel Veliký, zřejmě atraktivnější, ačkoli je zjevně nepravdivé.¹⁰⁰¹ V novější polské literatuře je uváděn pouze Belzecký hrad, kde měl Vladislav Opolský svou rezidenci mezi léty 1372 – 1378 a obraz se dostal nejpravděpodobněji 31. srpna 1384 na Jasnou Horu. Vytvořen mohl být mezi šestým až čtrnáctým stoletím. Co se týče místa, panují mezi odborníky neshody.¹⁰⁰²

Je velmi pravděpodobné, že čenstochovský obraz se dostal na dnešní místo přes Uhry. Samotný paulínský řád, který poutní místo spravuje, byl založen v Ostrihomi kanovníkem Eusebiem, který se v roce 1246 odebral do ústraní jako eremita. Tento řád byl mimo jiná místa v Polsku uveden i na Jasnou Horu již zmiňovaným Vladislavem Opolským. To bylo v době, kdy bylo Polsko pod silným vlivem Uher, tedy za času panování Ludvíka z Anjou. Nelze tedy vyloučit, že se zde mohl objevit i obraz, který měl být v Uherském Brodě.

Proto můžeme připustit jako jednu z možných variant osudů čenstochovského obrazu, že po jistou dobu v Uherském Brodě skutečně mohl být, ovšem ne dlouho. Prakticky jedinou přijatelnou možností, jak se z města mohl obraz dostat do Uher a dále do Polska, je vpád Matúše Čáka na Moravu (například vpád Tatarů v roce 1241, kdy procházeli přes Vlárský průsmyk do Uher, nebo ještě ničivější kumánské plenění v roce 1253 byly příliš brzy, kdy město ani neexistovalo, a navíc by došlo nejspíše ke zničení obrazu). Po smrti Čákové a následném zhroucení jeho državy se

¹⁰⁰⁰ „In Annalibus autem Hungariae habetur: quod paulo post, id est circa annum 1338, Locha Russorum Princeps venerit, ad praefatum Regem Carolum ejus amicitias postulans continuo enim impetebatur a Tartaris vicissimque suae fidelitatis officia promitens. Cujus postulationi Carolus benigne annuens [...] maximis insuper abornavit donis. Atque hac occasione, verosimiliter Dux Russiae Locha, quem Poloni dixere Leonem. A Carolo, non Imperatore, sed Hungarorum Rege...“ (*Rubinus Moraviae*, s. 57.) První uherskou prací, která hovoří o jeho původu, je kniha Ondřeje Eggerera z roku 1663, jenž opakuje verze o cestě obrazu z Jeruzaléma přes Cařihrad, Rusko, Belzecký hrad a Čenstochovou. Měl putovat až do Opole, ale na Boží zásah nemohl být vezen dále.

¹⁰⁰¹ „Przez związki rodzinne ksiąząt Rusi z konstantynopolskimi Obraz Cudowny dostał się do zamku Belzkiego, będącego własnością księcia opolskiego, i tam przebywał przeszło 500 lat.“ (Srov. LAZIŃSKI, A. *Jasna Góra i jej pamiatki*, s. 72.)

¹⁰⁰² V této době se uskutečnilo přenesení ostatků sv. Pavla Thébského (tedy řádového patrona čenstochovských řeholníků) z Benátek do Uher v roce 1381. (PASIERB, J. S. - SAMEK, J. *The Shrine of the Black Madonna at Czestochowa*, s. 6-7). Snad i obraz samotný může pocházet z Benátek. Zřejmě více světla by do tohoto problému vneslo důkladné zhodnocení rukopisu, pocházejícího z raného 15. století – *Translatio tabulae Beatae Mariae Virginis quam Sanctus Lucas depinxit propriis manibus*, který byl předlohou pro další historiky, např. Długosze. Myšlenka přenesení z Benátek by korespondovala s tím, co podle Růžičky a následně Zemánka vyslovil německý profesor Weidhaas. Podle něj měl obraz vzniknout někdy ve 12. či 13. století a dost možná v jižní Itálii, kde tehdy byla řecká diaspora. (Srov. ZEMÁNEK, Josef. *Černá Madona v Uherském Brodě a*

obraz mohl dostat až ke Karlu Robertovi. Za Ludvíka Velikého (1342-1382), po vytvoření uhersko-polské personální unie, mohl obraz mít osudy, které jsou kompatibilní již s tím, co je všeobecně přijímáno. Pravděpodobnost přítomnosti tohoto originálu v Uherském Brodě je však naprosto nepatrná. Zabýváme se jí spíše jen z důvodu, abychom nahlédli do historického myšlení měšťanů či řeholníků v Uherském Brodě 17. století. Obraz zde mohl být jen relativně krátkou dobu (mohla být dostatečně dlouhá na vytvoření dějinné paměti?), přičemž okolnosti zvláště přinesení obrazu – čenstochovského či zcela jiného s ním ztotožněného – do města zůstanou nevysvětleny a zaobaleny do legendární formy. Obraz mohl být zakoupen či darován do stavěného kostela Nanebevzetí Panny Marie (stejně zasvěcení jako v Čenstochové; konvent je také někdy nazýván „U Matky Boží“, například roku 1338). To by nepřekvapilo, neboť velkorysá lokace města a jeho očekávaný růst ještě ve 14. století nevyklučuje umístění díla s mimořádnou hodnotou. Byzantský původ lze rovněž přijmout vzhledem k poloze města na obchodní stezce, která vzdáleně vedla až daleko na jihovýchod. Taková hypotéza však postrádá hodnověrnou podporu v pramenech. Další nepřímou indicií, která tuto domněnku uvádí v pochybnost je, že v polských zdrojích naprosto schází sebemenší náznak vztahu obrazu k Uherském Brodu.¹⁰⁰³ V době kolem poloviny 17. století byla pověst, jak napovídají její různé verze, všeobecně rozšířená. Avšak způsob, jakým by se mohla tato informace ze středověku přes propast staletí uchovat, nebyl ani tehdy znám či uváděn a nikdo z autorů si tuto otázku ani nepoložil (dokladů středověké provenience bylo již v té době velmi málo, poněvadž v 15. století většina archivních písemností města shořela). Avšak o obraze nehovoří ani žádný z mimobrodských soudobých pramenů. Můžeme proto souhlasit s Bohumilem Sobotíkem, který genezi pověsti vykládá potřebou obnoveného konventu nalézt vlastní historii. Pro nedostatek dokladů se spokojil s legendou, jejíž součástí je i údaj o obraze. Podle Sobotíka „svým obsahem tkví v staré tradici dominikánské –

Częstochovej, s. 4.)

¹⁰⁰³ Vilibald Růžička, který by přece jenom pravdivost brodské tradice rád obhájil, tuto skutečnost respektuje, avšak vznáší i pochybnost: „O tom, že by tento obraz patřil někdy dominikánskému klášteru v Uh. Brodě nevědí nebo nechtějí vědět“. (RŮŽIČKA, Vilibald. *Záhady kol obrazu Černé Madony Čenstochovské*, rukopis z r. 1971, uložen v Muzeu J.A.K.) Z polských badatelů se stejným tématem zabývali alespoň dva autoři. Ve starším časopiseckém příspěvku to byl KOTULA, Franciszek. *O starym domu Czarnej madonny*. *Nasza Przeszłość*, č. 33, 1970, s. 125-141. Druhým zajímavým polským pokusem o vysvětlení je studie ZAJĄC, Wiesław Władysław. *Moravski Spor O pochodzenie Jasnogorskiego Obrazu*. Papežské teologické akademie v Krakově. Diplomová práce 1994.

růžencové pobožnosti“.¹⁰⁰⁴ Tuto tradici dokumentují některé z jedinečného souboru 16 obrazů z dominikánského kláštera z druhé poloviny 18. století. Mezi nimi je mj. „růžový zázrak“, přinesení obrazu do klášterního kostela Ondřejem II., i to, jak podle tradice první převor Melchior rozšiřuje růžencovou pobožnost před členstochovským obrazem v kostele. Dodát můžeme, že důvodem k rozšíření příběhu byla i potřeba rozejít se s kacířským úpadkem města a také potřebami pastoračními. Byl to jednoduchý a efektivní model, jak naučit lid vztahu k Boží Rodičce nebo katolickému náboženství vůbec prostřednictvím modlitby růžence. Podle dosud známých pramenných údajů není možno bezpečně zjistit, zda ještě v době před Bílou horou neexistovalo alespoň něco, co by mělo vazbu na legendu a pověst o obraze. Jediným nalezeným náznakem je ono Jednotou kritizované uchování obrazu v klášteře v časech Kyrmezerových. Relativní starobylost tradice potvrzuje i to, co v souvislosti s vysvětlením původu šrámů na tváři Panny Marie uvádí Letocha v *Památkách*. Podle starého dominikána a zdejšího rodáka Norberta Ratimovského, který zemřel roku 1693,¹⁰⁰⁵ se tak mělo stát v „jakýchsi vojnách“. (Tehdy dominikáni prchali a odváželi všechny své věci a jako poslední na vůz naložili i tento obraz. Jakmile chtěli odjet, „koně dokonce s místa hnouti nemohli, takže forman, jsouce hněvem popuzen, koně velice šlahal, že i obraz bičem dvakrát po tváři štrejchován byl... Zdali jest tomu tak, stat fides penes autorem, což my jistiti nemůžeme“.)¹⁰⁰⁶ Pro nás je zde důležité kromě nejistoty vypravěče o pravdivosti slyšeného především to, co Letocha předesílá o Ratimovském, „80 let stáří, častějíc vypovídal, že v svej mladosti od starých a věkem sešlých pátrův jejich řádu slejchával“. To mohlo být ve třicátých až čtyřicátých letech, tedy v době, kdy bychom mohli očekávat zasetí semena legendy. V této době se již však o obraze živě diskutovalo. Pověst se tak mohla zrodit prakticky okamžitě po návratu dominikánů.

Toto stvrzuje zmínka o obraze z počátku roku 1643. Zdá se, že snad může do problému vnést o něco více světla a vypovědět i něco o dřívější historii. Jedná se o

¹⁰⁰⁴ SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*, pozn. 4, s. 135.

¹⁰⁰⁵ Nebo jak Sobotík upravuje na rok 1698, podle informace tehdejšího superiora Norberta Bubenika, který toto datum získal v provinciálním archivu a údaj opravil i v Daňkově kronice. Zde se dovídáme: „...qui testante d[omi]no Tichawsky saepe referabat se in sua juventute a seniculis Patribus audivisse, quod haec s. Imago...“ (*Monumenta Conventus*, f. 52.) Norbert Ratimovský byl zdejší rodák, který se navrátil do uherskobrodského kláštera z nymburského r. 1692, tedy po dobu vzniku legendy byl mimo rodné město. Je to útržek dodatečně vložený do vazby, psaný však stejným písařem, patrně Augustinem Pfentnerem, který opisoval dnes ztracený originál Daňkův a pokračoval v jeho práci.

¹⁰⁰⁶ *Památky města Brodu Uherského*, s. 8.

výše uvedený dopis dominikánského provinciála Dominika Laura olomouckému biskupu arcivévodovi Leopoldu Vilémovi ve věci odnětí uherskobrodské fary jeho řádu, vzniklý v době vrcholícího napětí mezi Lvem Vilémem a uherskobrodským konventem. Laurus zde píše o jejich nepřátelích, kteří mj. „Imaginem Sacram B. V. M. Ciastocoviensis quae ante in Ecclesia nostra Hunnobrodae custodiabatur, vendere non eruberunt“.¹⁰⁰⁷ Tato stručná informace nám posouvá dataci celého problému více jak o dvacet let dále do minulosti oproti Haškoniovi. Je cenná také tím, že je to zmínka o obraze mimoděk a můžeme vyloučit úmyslnou lež. Nemůžeme si však být jisti, zda se nejedná o omyl nebo nedorozumění. Ze stejného prostředí, tedy uherskobrodského kláštera, pochází další raná zmínka z 11. června roku 1644, z doby, kdy stále přetrvávaly spory města s klášterem. Zmínka je součástí memoriálu rozeslaného Dominikem Koczky, který je především soupisem požadavků adresovaným představitelům města. V jeho posledním, osmém bodě, se píše: „Requirimus ab eisdem antiqua Memorialia Iconis Beatissimae Virginis Mariae ex nostra Eccle[sia] venditae, quae nunc est Czastochovien[sis], quae (quibusdam eorum fatentibus) in Archivio Civitatis habentur.“¹⁰⁰⁸ Opět se zde objevuje informace o prodeji, tentokrát podpořená doklady, které se měly podle přesvědčení řeholníků nacházet v městském archivu. Dominikáni tak patrně doklady neměli a je možné, že tradice o obraze vůbec nevzešla z jejich prostředí. Ze souvislosti ani jedné ze zpráv není zřejmé, kdy zde tento obraz údajně byl a měl být prodán. V prvním dopise provinciál, který si stěžuje na nedávné konflikty s hrabětem a měšťany, zmiňuje obraz mezi jejich dřívějšími prohřešky. Píše zde ještě o monstranci, zbožných darech (sacra vota) a kněžských oděvech, které neváhali mezi sebou rozebrat a používat ke světským účelům – „distrahere, et in usum profanum convertere non timuerunt“. Není však specifikováno, kdy se tak stalo. Je však zřejmé, že se tak muselo stát ještě před opětovným příchodem komunity po Bílé hoře. Podle druhé zprávy je jasné, že dominikáni byli přesvědčeni, že v Čenstochové je obraz, který v Uherském Brodě byl, nikoli takový, který je nějakým způsobem podobný nebo kopie, které by se mohlo rovněž říkat čenstochovský. Snad tedy nějaký zvláštní obraz v Uherském Brodě byl a po letech na něj zůstala

¹⁰⁰⁷ ZA, AO, sign. Ba 806, karton 378, f. 16.

¹⁰⁰⁸ „Quantum ad imaginem B. Mariae Virginis quae Castohoviae colitur attinet: a P. Patre Priore informati sumus [členové komise k dohledání dominikánského majetku – děkan hradištský, děkan kroměřížský, farář uherskobrodský a farář strážnický] eo Ill[ustriss]imo Comite de Kaunic et aliis se percepisse de praedicta imagine in Curia Hun[n]obrodensi instrumentum seu memoriam reperiri, sicut etiam idem P. P[ater] Prior refert

jakási mlhavá představa. Podle vyprávění pamětníků, či nějakých, dnes již neexistujících dokumentů, mohla být taková představa s čenstochovským obrazem identifikována navrátivšími se dominikány (Kyrmezerův obraz?).

Bude dobré ještě připomenout, na co upozorňují brodští autoři ze 17. století a někteří považují za důkaz, že obraz byl skutečně kdysi v Uherském Brodě. Letocha uvádí, že uherský král Karel (kterého si z části plete s Karlem IV.) „dovědouce se, že ten zázračný obraz, kterež již tenkrát v Častochově zadržán byl, jim někdy patřil a skrz odňatí takového že jim tu velké emolumentum odtazené bylo [i tento aspekt účty k obrazům nelze pominout], jim tu netoliko zlepšení na jejich intrádách učinil, ale snad také to privilegium, o kterém se při kanceláři městskej in consignatione privilegiorum sub signo sagittae nějaká zmínka činí, která však nyní před rukama nejní, že jim každoročně 300 zl. m. platiti má, jest vydal.“¹⁰⁰⁹ S odkazem na Ležáka pak uvádí, že tyto peníze měl přivážet „nějaký Martin Erazym“.¹⁰¹⁰ Letocha pak dodává, že „jistého však nic se věděti nemůže“.¹⁰¹¹ Ačkoliv máme toto svědectví zachováno minimálně ve dvou relativně nezávislých pramenech, nelze je přijmout za pravdivé. Vůbec představa pravidelných plateb tak vysoké sumy z místa, které nebylo v prokazatelném vztahu k Uherskému Brodu, je absurdní.¹⁰¹² Zpráva je pro nás jen jedním z dokladů nejistoty katolického duchovenstva v pobělohorském období nejen ohledně nárokovatelných příjmů a majetků, ale i předchozí

dicta esse...“ (ZA, AO, i.č. 2008, Sign. Bb 26, čís. kart. 409, f. 15-16, 26.)

¹⁰⁰⁹ *Památky města Brodu Uherského*, s. 9. Z mnoha dokladů víme, že dohledávání starých privilegií v městském archivu, na které upozorňovali dominikáni, bylo značně problematické. Několikrát se setkáváme s jejich požadavkem, aby něco, co v archivu podle jejich přesvědčení jistě je, bylo předloženo. Podobně jako celá fabulace o čenstochovském obraze, se i toto zakládalo na nějakých náznacích, kterým se přikládal význam jako faktům. I zde není logické, proč by se měl nějaký závazek vůči klášteru nacházet mezi městskými privilegii. I toto vypovídá o nedůvěře duchovních vůči obyvatelstvu, oficiálně sice katolickém, jehož katolictví však budilo obavy.

¹⁰¹⁰ „Dává pan Jan Erazym zprávu, že se pamatuje, když jeho otec Martin Erazym takové peníze, jezdíce do Polště s formanstvím, z Častochova již po Švejdovi do zdejšího kláštera přivážival.“ (Původně *Pamětní kniha města Brodu Uherského*, f. 6.)

¹⁰¹¹ Podobně se však vyjadřuje již Crugerius: „Hanc porro Imaginem certis, ac indubitatis, documentis, illam ipsam, quae nunc Czastochoviae publicae venerationi exponitur, suam fuisse domestici Brodenses asseverant, citant[ue]; in evictionem tam solennis asserti, census pecuniarios, quos quandoq[ue]; Czastochovia, ob detentam scilicet, Patribus Dominicanis Brodae habitantibus, in recognitionem dominij, ac proprietatis quotannis dependere solebat.“ (*Sacrae Memoriae Regni Bohemiae, et Pertinentiarum Moraviae, et Silesiae*, s. 353-354.) Toto doslovně přejímá Středovský a v textu doplňuje, že těch peněz je tři sta zlatých moravských. Pak připojuje „ut hodieum Memoriae horum fideles, in Curiae Brodensis Archivo asservatae sufficienter testantur“. (*Rubinus Moraviae*, s. 53-54.) *Breve Chronicon* nějaké placení neuvádí.

¹⁰¹² Zajac se domnívá, že údajné privilegium může mít souvislost s potvrzením polského krále Alexandra, že Ctibor, syn Jana Ruly, Ivovského kastelána, daroval brodským dominikánům 30 zlatých uherských. Není, jak Zajac uvádí, zřejmé, zdali je dárce jedním z polských poutníků – což by bylo potvrzením poutí z Polska, nebo to má souvislost s 300 zlatých, vzpomínanými kronikáři. Jedná se o údaj v každém případě pozoruhodný, avšak blíže zřejmě nedoložitelný. Dohadům nahrává též skutečnost, že požár jasnohorského kláštera v roce 1690 zničil

duchovních tradice. Již jsme hovořili o nedůvěře k měšťanům, o kterých se kněží domnívali, že jim něco v archivu skrývají. Patrně tímto způsobem vznikla domněnka, že nějaký doklad o platbách 300 zlatých v archivu je. Letocha jej celkem přirozeně nenašel.

Celá záležitost vypovídá nejvíce o realitě prvních desetiletí po obnově kláštera. Dominikáni se nejen sháněli po svém dřívějším majetku, aby mohli opravit klášter a kostel a rozvíjet svou činnost. S podobným úsilím se snažili rekonstruovat svou vlastní minulost a tím i ideový základ své přítomnosti a působení ve městě.

Můžeme se tak domnívat, že při vzniku pověsti sehrál roli obraz, který již nikdo žijící nepamatoval, ale vědomí o něm nějakým způsobem přetrvávalo. Semínko padlo na úrodnou půdu a pak již žilo vlastním životem. Nebylo třeba ani vynaložit velké úsilí, aby se rozvinulo, patrně stačilo se s myšlenkou ztotožnit.¹⁰¹³ Neukožená zvědavost podněcuje k hledání a nakonec napomáhá vytvářet vztah – k obrazu i ke skutečnosti, kterou reprezentuje. To je vlastní význam legendy jako prvku barokní zbožnosti a takto utvářeného vidění světa.¹⁰¹⁴ Za povšimnutí stojí to, co je vlastní prakticky všem takovým barokním příběhům. Nikdy se nejedná o vyloženou smyšlenku. Vždy se pracuje s materiálem alespoň z části pravdivým nebo alespoň ne zcela vyvratitelným. Kdoví, jakým způsobem se v našem příběhu objevil Volenov, vesnice sice vlastněná do té doby městem, ale tehdy již zanikající. Přesto

část tamního archivu.

¹⁰¹³ V Uherském Brodě nemáme doloženu tradici těchto poutí z předbělohorského období, vyloučit je však nemůžeme. Na některých místech Moravy poutě přečkaly i dobu náboženského štěpení. Rudolf Zuber uvádí Starou Vodu u Libavé, kam k sošce sv. Anny např. připutoval roku 1573 biskup Stanislav Pavlovský a která se vůbec těšila velké úctě. A podle Zuberova i putování zástupů poutníků v čele s Dietrichštejnem krátce po zhroucení stavovského povstání do Křtin (1621) a Tuřan (1622) svědčí o kontinuitě moravských poutí. Poutě byly výrazem tradicionalistické spirituality, ale také, jak Zuber připomíná, panovalo přesvědčení, že poutě pozvednou katolické smýšlení obyvatelstva. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 282.)

¹⁰¹⁴ Proměny mentality naznačuje, při vši rozdílnosti z jiných příčin, srovnání kronikářských zápisů o stejné události z 16. a 17. století. *Bartoškova kronika* uvádí velmi prostě třeba údaje o počínání Matyáše Korvína v kraji: „Léta Páně 1469 na den svatě Margety, město Hradiště král Matyáš z Uhry oblehl a ukrutně počal dobývat, ale znamenav, že nic nedobude, kázal odtrhn[ú]t a do Uher se navrátil.“ Letocha pak mnohem později údaje daleko více rozvádí a spoléhá se i na ústní podání jako na stejně hodnotný zdroj, jakým jsou písemné prameny. Píše, že Matyáš byl po prohrané bitvě u Bilovic přinucen stáhnout se k Uherskému Brodu. „Však poněvadž je Čechové silně pronásledovali, všechno vojsko Matyáše krále se rozprchlo a on toliko sám s velikou těžkostí do jistého lesa k Brodu patřícího, nyní se Králov z příčiny, jak brzy oznámeno bude, tak se jmenujícího salvíroval a tam bezpečný zůstal.“ (*Památky města Brodu Uherského*, s. 19-21) Letocha zde líčí pověst původně uvedenou už Haškoniem (DOBNER, Gelasius (ed.). *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita...*, s. 284-285) a také Ležákem o záchraně opuštěného krále obyvatelem uherskobrodského Předměstí, který mu, neznaje o koho se jedná, poskytl přístřeší na noc i jídlo. Za tuto nezištnou pomoc byl sedlák odměněn osvobozením od roboty a platů vrchnosti a les, kde byl král zachráněn, se jmenuje od té doby Králov.

Tento malý příklad dokládá proměnu mentality a pojmání minulosti. Baroko vyhledává výjimečné jevy, události a místa tajemná a posvátná. V takto senzitivní atmosféře se snadno stávají výtvoři fantazie či nějaké náznaky realitou a nebo, jako v tomto případě, tomu napomáhá i lidová etymologie – vždyť název Králov

moderní archeologie v této lokalitě objevila pozůstatky osídlení, datované do doby velkomoravské. Z tohoto hlediska a vůbec z hlediska zakomponování do známé historie to příběh absurdní není.

Z hlediska zbožnosti není důležitá jen pověst a dohady o obraze, ale i obraz samotný.

Uherskobrodská kopie se volně přibližuje čenstochovské předloze.¹⁰¹⁵ Obrisy postav neodpovídají zcela protějšku, například dítě má jiný tvar tváře a celou hlavu více skloněnou. Je možné, že současnou podobu výrazně změnily i přemalby. Podle restaurátora, který obraz v roce 1970 opravoval, je však přemalba pouze v „oblastech tváří – světla“. Výrazně se uherskobrodský liší od obrazu na Jasné Hoře především úplně odlišnými oblastmi světla a stínu. Vůbec celkové barevné ladění je zde světlejší. Podobně i pověstné šrámy mají poněkud odlišnou podobu. Ještě zřetelnější je rozdíl v tvarování tváře Ježíška, evidentně barokní. Je rovněž o něco větší a je malován na plátně. Uherskobrodský obraz je volnější, avšak zřetelnou kopií čenstochovského. Patrně byl zakoupen do již připraveného oltáře v prakticky nově zbudovaném chrámě a umístěn mezi 15 menších obrazů s růžencovými tajemstvími. Při zmíněném restaurování byl připojen posudek, který odhaduje, že obraz, dílo anonymního malíře, je z doby kolem roku 1680 – 1700.¹⁰¹⁶ Jisté tedy je, že pověst o čenstochovském obraze je staršího data než zdejší posvátný obraz.

Uherskobrodská madona byla i v dobách největší úcty symbolem, představujícím kdysi údajně přítomný čenstochovský originál a spolu s ním i samotnou Matku Boží. Úcta k Panně Marii se během 17. století rozvinula do nebývalých rozměrů a přetrvává svým způsobem do současnosti, zvláště ve zdejším prostředí, s řadou stále živých dalších tradic. (Pozdější mariánský kult samozřejmě není jen reziduem baroka. Mocné impulsy znamenalo třeba vyhlásování mariánských dogmat. Neposkvrněné početí a lurdské zázraky, Fatima apod. jsou fenomény zcela jiné doby.) Vrcholné období však prodělává v době baroka, kdy je vydatně živena všemi myslitelnými prostředky.

k tomu přímo vybízí.

¹⁰¹⁵ Již Ležák píše, že nejsou zcela stejné: „jak nyní effigies panny Maryje Častochowskej podobná na oltáři bratrském se vynachází. (Pamětní kniha města Brodu Uherského, f. 7.)

¹⁰¹⁶ ZEMÁNEK, Josef. *Černá Madona v Uherském Brodě a Czestochovej*, s. 4.

20.4. Strach v religiózním prožitku

Značně atakovaná fantazie doby barokní měla tendence vidět působení Panny Marie a světců takřka všude, především však v okamžicích ohrožení. Takovou situaci bylo nebezpečí v době, kdy stanula před branami města Rákócziho vojska v roce 1704. Obyvatelé města se spolu s dominikány obraceli v modlitbě k Bohu a Panně Marii. V době, kdy stáli bojeschopní muži na hradbách, zorganizovali řeholníci procesi složené ze slabých žen a dětí a vybídli je k modlitbě růžence. Vzápětí se mělo uskutečnit vidění – „Quamvis autem pro sua strenus defensione cives H[unno] Brodenses im[m]ortali laude digni sint, tamen Deo et b[eatissi]mae Virgini Mariae praecipue sunt referendae laudes, nam dum fortissimus insultus a rebellibus fieret, reverendi p[atres] Dominicani cum suo p[atre] priore Raymundo Horreczky unanimi devotione ecclesiam suam ingressi Sanctissimum devote salutaverunt et adoraverunt, deinde ante altare dolorosae Virginis Mariae in genua procumbentes Deum omnipotentem et Virginem Deiparam rosario, psalmis poenitentialibus, litanii lauretanis et omnium sanctorum antiphona Salve Regina aliisque piis orationibus pro solvenda obsidione civitatis et repellendo hoste confidenter deprecabantur. Tunc m[agister] r[everendus] p[ater] Procopius Rogl s[anctae] th[eo]l[ogiae] lector et pro tunc actualis rosarianus fervidus concionator, ut civibus in muris stantibus animos et arma contra hostes acueret exeundo ad civitatem infirmum foemineum sexum secum una cum parvulis collegit, et processionem ordinando omnes ad ferventer orandum rosarium b[eatissi]mae Virginis Mariae animavit; cumque sic inter pias lacrymas a religiosis illis viris, nec non devoto foemineo sexu et parvulis devote funderentur preces ad Deum et b[eatissi]mam Virginem Mariam (multis nobis de hoc fidem facientibus) visa fuit una pulchra candida columba supra civitatem volitans, sese iam ibi, ubi obsecrationes fiebant, iam ibi ubi insultum rebelles faciebant videndum praebuit, quam videntes multae simul congregatae devotae feminae magna voce clamabant: O svatá holubičko, nejsvětější Rodičko Boží, račiž nás pod své svaté křídla přijati a proti našim nepřátelům brániti. Desuper praelaudatus p[ater] concionator de visa hac columba alluendo ad b[eatam] V[irginem] Mariam pulchra adhortatiuncula has devotas foeminas prius valde perteritas et trementes ita confortavit, ut turmatim (ad hoc illas nullo cogente) ad muros civitatis current, lapides apportando animo cum viris concivibus suis

hostem persecundi“. ¹⁰¹⁷ To obléhané tak povzbudilo, že všichni společně zahrnali nepřátele.

Jak nás záznam o události zpravuje, dominikáni po příchodu do kostela uctili Krista v Nejsvětější svátosti, jejich pozornost však prakticky výlučně směřovala k Panně Marii, která je v jedné rovině s Bohem („Deum omnipotentem et Virginem Deiparam“). Mimo kající žalmy a litanie ke všem svatým jsou všechny zmiňované modlitby mariánské. Vrcholem je zjevení holubice, která není holubicí Ducha Svatého, ale je to symbol Bohorodičky (holubice je starým symbolem neposkvrněné Panny). ¹⁰¹⁸ Marii je připisována záchrana. Druhým pozoruhodným momentem sdělení je role žen. Vzhledem k zapojení mužů do obrany není možno předpokládat jejich hromadnou účast, ve městě však byli jistě i starci neschopní boje, ti ve výjevu zmiňování nejsou, pouze ženy („devotae feminae“) a děti. To je vůbec zajímavý a diachronní jev, že ona mariánská zbožnost našla odezvu právě u žen. V 16. století ženy jakožto aktivní účastnice kultu v uherskobrodských pramenech prakticky scházejí (s výjimkou kmotrovství). Je reformační zbožnost zbožností mužů a katolická žen? To je asi nesprávně položená otázka, ale podle uvedeného zápisu i trvalé mariánské úcty na Uherskobrodsku, jejíž protagonistkami jsou předně ženy, se zdá, že je to typ zbožnosti nadmíru vyhovující právě ženám. ¹⁰¹⁹ Snad je to dáno silnou emocionalitou a částečně i obrazotvorností.

Pokusme se ještě srovnat tento zápis o vnímání nebezpečí se starší zprávou o podobně dramatických událostech – vpádu Bočkajovců, kterou sepsal Jiřík Hovorius: ¹⁰²⁰ „Věrní a pobožní křesťané, milující pána Boha všemohoucího, známé

¹⁰¹⁷ *Monumenta Conventus*, f. 56.

¹⁰¹⁸ KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní. Žďár nad Sázavou : 2001*, s. 99.

¹⁰¹⁹ Ženská zbožnost je fenoménem, zasluhujícím si zvláštní pozornosti. I ona prodělala v průběhu pozdějších let specifický vývoj. Ukazuje se to třeba v užívání modlitebních knížek, které se v katolickém prostředí po roce 1700 zřetelně diferencovaly mezi oběma pohlavími. (Srov. DUCREUX, Marie-Elisabeth. *Livres d'hommes et de femmes, livres pour les hommes et pour les femmes. Réflexions sur la littérature de dévotion en Bohême au XVIIIe siècle*. In: *Husitství-Reformace-Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela III*. Praha : Historický ústav AV, 1994, s. 915-945.)

¹⁰²⁰ KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí Koruny české roku 1605 – 1606*. Praha : 1894, s. 43-44. Hovorius nebyl jediným, kdo viděl v bočkajovcích trest za hříchy a také spatřoval ve zvláštních úkazech Boží znamení k nápravě. Ve stejném duchu píše autor proslulé a literárně pozoruhodné *Lamentace země moravské*, podle Kameníčka bezpochyby československého vyznání. Země Morava je zde stylizována do podoby kajícího, která nese trest za hříchy a neuposlechnutí Božích výzev k obrácení ve strašlivém zpustošení. Barvitě líčené hříchy samotných Moravanů mají svou analogii v hrozných scénách, kde jsou aktéry Bočkajovi bojovníci. „Ó bych já byla aspoň uposlechlá (nechtěla-li sem uposlechnouti řeči Boží ke mně mluvené skrz jeho věrné posly z písma svatého) výstrahy, které mi Bůh rozličně skrze své zázraky ukazoval... Hospodine, Bože můj, Otče, Synu a Duše svatý, zhřešila sem zhřešila, bezbožnost páchala a neprávě činila a znám se k tomu, že sem toho všeho i daleko většího, anobř zatracení

a vědomé jest nám všem vuobec, jak jest pán Buoh všemohoucí již na nás metlu svou, kterouž jest sobě přichystal, již jest ji rozvázal, a tento svět zlý a nepravý sobě již trestati umínil, jakž jest nás drahotou, příkořím a jinými úzkostmi trestati ráčil, to nás vše ku polepšení a napravení životuov našich strestati nemohlo, a až dosavad trestati nemůže, ale nýbrž dnem i nocí v mnohé horší a těžší, větší pejchu, lakomství, hrozná zlolejštví, hromování a jiné těžší hříchy se navracujeme, žádných novin, divuov a zázrakuov na nebeské obloze nám k vejstraze a napomenutí, ku pokání a polepšení životuov našich sobě nic nevážíme a k svému srdci připustiti nechceme, jakož sme roku tohoto pojminulého při svatém Václavě i jindy na mnoho místech rozličných zázrakuov na nebeské obloze dosti očitě spatřili, ano i též jsme o nich, kdež jinde spatříny byly, dosti obšírně slyšeli. I jistě staré příklady lidí starých v dobrou známost uvozují a k našemu dobrému napomenutí nás přivozují, nebo jistě tyto noviny a strašlivé, hrozné tohoto roku čtvero zatmění nám nadarmo není, nebo starý, vysoce učený a dobře zkušený hvězdář Cyprián Leowický in suis ephemeridibus vuobec o tom takto píše: „Nevím, proč již tak mnoho velikých zatmění a zvláště na slunci jeden rok po druhým pořád se zběhnou, kteráž velmi těžké a nebezpečné vyznamenání z sebou nesou, snad sou to ti poslední časové, v nichž všecka láska a upřímnost ustydne, pravda a spravedlnost potlačena bude a všudy plno pozdvižení, zpuštění a zpět půjde. Z toho potom nic jiného není očekávati, než velikého nepokoje, změtení, zahynoutí a konec všeho obcování lidského“ etc.“

Nepochybně, oba popisy vyjadřují hluboké zděšení z válečné pohromy. Ten druhý snad i hrůzu větší, neboť hrozné scény bočkajovců byly po stopadesátiletí míru první zkušeností s válkou na Moravě, zatímco na počátku 18. století nebylo generace, jež by válku nezakusila. Ale podobnost nezi záznamy je i v jiném rozměru než pocitu hrůzy. Je to zjitřená fantazie, která hledá vysvětlení nepochopitelné a děsivé tragédie. V prvním případě je to útěcha a zázračná pomoc skrze Matku Boží, v druhém Boží trest po předchozím varování. Je to vlastně identická psychická reakce věřícího člověka, která také vypovídá, že konfesní rozdíl je jen vnějším atributem. Barokní fantazie byla bujná, bída a strádání toho času mohla být významnou hnací silou, avšak úplné vysvětlení toto neposkytuje. Je to

věčného hodna.“ (KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí Koruny české roku 1605 – 1606*, s. 18; text *Lamentace* uvádí i POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Knihla bolesti a smutku*, s. 17-24.)

jiné myšlenkové ovzduší, které pojímá v realitu i plody obrazotvornosti, které dále rozvíjí a spojuje s konkrétní skutečností. Nadpozemské a fantaskní je hmatatelné v každodenním životě. Nic na tom, že se nejedná o empirii nebo je vše smyšleno nebo alespoň krajně nepravděpodobné, když cíl je vznešený a dobrý. To je podstatný rozdíl oproti minulosti. Vrátime-li se ještě k líčení kronikáře Bartoška, vidíme střízlivé chápání nebeských výjevů, byť jejich podstatě nemohl rozumět. Například když líčí zcela světskou událost, polární záři, která se odehrála v roce 1583 a je podle grafologického rozboru jímán hrůzou, nevidí za událostí nadpřirozeno, ačkoliv vysvětlení nezná: „10. [dne měsíce srpna] zázrak hrozný viděli sme na nebi. Nejprv od východu a potom od půl noci slúpy veliké bílé stály nad městem, a bylo jasno veliké a hvězd na nebi mnoho. A s těch slúpů vycházel jako dejm a nebe se otvíralo tak s temna, že se zdálo, jakoby nebe hořalo, a tak blesk po oblacích šel, jako by se plamen utrhal.“¹⁰²¹ Letocha popisuje úkaz komety v roce 1680 a podléhá výkladům astrologů, kteří za jejím výskytem spatřovali neblahé události. Avšak není to pro něj bezvýhodná danost osudu: „Pán Bůh dej, aby se efekt tej již oznámenej komety dálejíc nevztahoval.“¹⁰²² Pokud si můžeme dovolit jakési zobecnění na základě těchto kusých a náhodně zvolených údajů, lze říci, že střízlivý a pragmatický věk vystřídal věk fantazie. Snad tomu tak bylo dobře. V době, kdy město opakovaně povstávalo z popela, kdy se měšťanům po hospodářské stránce nevedlo a kdy ani sebevědomí jejich stavu nemělo oporu v reálném postavení, byl útek do iracionálna jedním z nemnohých emočních ventilů. Za různými způsoby chápání a vysvětlování však člověk 16. i 17. století se snaží vykládat lidské tragédie na základě svého vztahu k Bohu či nebeskému světu.

20.5. *Bratrstva*

Mariánský kult a pověst o zázračném založení Uherského Brodu je ideovým základem i růžencových bratrstev, fenoménu, který v barokní době zaznamenal neobyčejný rozkvět.¹⁰²³

¹⁰²¹ *Bartoškova kronika*, f. 61b.

¹⁰²² *Památky města Brodu Uherského*, s. 83.

¹⁰²³ Bratrstva vznikala již ve středověkých městech, zvláště v 15. století, většinou z iniciativy jednotlivců nebo společenství, třeba cechů. Ale i žebravé řády tehdy zakládaly při kostelech, zvláště poutních, modlitební a jiná bratrstva. Nějaká centrální moc, která by vznik bratrstev řídila, v této době ještě neexistovala. Motivem ke vzniku a zakládání bratrstev byla touha po dokonalejším duchovním životě. Členové bratrstva se modlili za živé i zemřelé, důstojný pohřeb i památku po smrti. Modlitba se soustřeďovala kolem slavení mše, členové drželi vigilie ve stanovených termínech, zvláště v době svátku patrona příslušného bratrstva. Obecně byly jejich aktivity z hlediska kultu omezené, nicméně ve větších městech přinesla tato sdružení značné rozmnožení a

Za pozornost stojí, že se Tridentský koncil bratrstvy, s výjimkou připomínky o kontrole jejich hospodaření, nijak nezabýval. Přesto, v podstatě spontánně, se z bratrstev stal jeden z mocných nástrojů k upevnění katolicity obyvatelstva. Byli to jezuité, kteří zakládáním mariánských sodalit podnítili bujení bratrstev. I stará literátská bratrstva, existující i v nekatolickém období byla prototypem později různorodých společenství věřících

Na Moravě byla literátská bratrstva v 16. a na počátku 17. století řadě měst i osad a samozřejmě i v Uherském Brodě.¹⁰²⁴ Počátkem 17. století však již živořila. Zlatý věk bratrstev byl v první polovině 18. století, kdy současně nastupuje jejich mohutná kritika (neřádu jako obžerství či špatného hospodaření), která zapříčinila jejich postupný zánik nebo úřední zrušení za Josefa II.¹⁰²⁵ Rudolf Zuber přisuzuje bratrstvům v podstatě stejnou funkci jako poutím: zde se „slévaly staleté emancipační proudy laiků ve zklerikalizované církvi“ a jejich odstraněním ztratila církev prostředníka mezi farním duchovenstvem a měšťany, kteří se v následujících staletích církvi vzdálili.¹⁰²⁶ To bylo způsobeno i jinými okolnostmi, ale připusťme,

zpeštění bohoslužeb. Reformace se zdála, že ohrozí existenci bratrstev. Martin Luther je v roce 1519 podrobil ostré kritice z hlediska mravů, ale nesnažil se o jejich zánik. Ostatně i katolické prostředí na začátku 16. století nebylo bratrstvům příznivé. Tridentský koncil rovněž odsoudil některé problematické jevy v rámci bratrstev, ale tím, že nařídil, aby tato společenství podléhala dohledu biskupů, tyto nedostatky výrazně omezil a vytvořil předpoklady k jejich rozvoji. Reformní papežové pokoncilního období dokonce zřizovali jakási arcibratrstva, která měla pod sebou sdružovat a vytvářet bratrstva nižší. Podle převažujícího názoru představovalo zakládání bratrstev jeden z důležitých nástrojů rekatolizace. Bernhard Schneider souhlasí, ale poznamenává, že je to trochu nepřesné, poněvadž se to týkalo především měst, zatímco ostatní obyvatelstvo zůstávalo stranou. V této době vychází podněty k zakládání bratrstev převážně od duchovenstva nebo vrchnosti, nikoliv bezprostředně od obyvatelstva.

Bratrstva byla jednou z organizačních forem k disciplinování obyvatelstva a náboženské propagandě, stejně jako k náboženskému vzdoru nebo sebeurčení. Množství potridentských bratrstev pokud šlo o strukturu nebylo příliš originální. S jejich centralizací došlo i k ujednocení. Oporu v řádu dokládá i lokální struktura takových sdružení. Byla utvářena především vedoucím bratrstva (Rektor, Praeses), kdy se jednalo o nějakého řádového klerika, případně místního faráře. Ten měl rozhodující pravomoci při řešení sporných otázek, stejně tak i při správě majetku bratrstva a nebyl členstvu odpovědný. Potridentská bratrstva se pokoušela vrchnost, ať už církevní nebo světská, posunout více do duchovní roviny. To bylo pozitivní, poněvadž se takto omezily jiné rozměry setkávání členů bratrstev, které končily v hostinách a pitkách. Středem činnosti bratrstev byly v každé době jejich vlastní nebo zvláštní bohoslužby, kdy se jejich příslušníci scházeli ve stanovených dnech v kostelích bratrstva nebo v jejich kaplích či u oltářů ve farních nebo řádových kostelech. Bohoslužby spojovaly členy bratrstev bez ohledu na jejich původ, pohlaví, věk, ve společném zájmu, společném obrácení k Bohu či příslušnému světci. Bratrstva zpopularizovala se svými pobožnostmi mnoho forem zbožnosti. Modlitba růžence se rozšířila až od 17. století za pomoci mnoha set růžencových bratrstev, aby se stala typicky katolickou lidovou modlitbou. Podobně je tomu s úctou k eucharistii, Srdci Ježíšovu, mnohým ze světců. Bratrstva se stala jedním z důležitých nástrojů rekatolizace obyvatelstva. (SCHNEIDER, Bernard. *Wandel und Beharrung. Bruderschaften und Frömmigkeit in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. In: MOLITOR, Hansgeorg – SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*, s. 65-87; k bratrstvům srov. i MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva, šlechta a slavnosti*. OH 8, 2000, s. 345-358.)

¹⁰²⁴ KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, s. 276-277.

¹⁰²⁵ NEBOVIDSKÝ, V. *O řádech literátských na Moravě*. ČMM 6, 1874, s. 123.

¹⁰²⁶ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 305-306.

že ztráta kontaktu zde nastala.

Růžencové bratrstvo vzniklo v Uherském Brodě,¹⁰²⁷ ale zdejší dominikáni zakládali jeho odnože v blízkém i vzdálenějším okolí, dokonce i v Uhrách. Již v roce 1633 zakládá P. Samuel Zichovitz bratrstvo ve Strážnici na panství Magnisů,¹⁰²⁸ při kostele sv. Martina. V roce 1673 to byla Moravská Nová Ves na břeclovském panství a v okruhu mikulčické fary,¹⁰²⁹ v roce 1689 Boršice u Buchlovic, roku 1695 Napajedla.¹⁰³⁰ Obraz posvátné brodské madony je právě ve středu růžencového oltáře, místa kolem něhož se soustřeďovaly růžencové pobožnosti, „hodinky“. Takové pobožnosti trvaly celý den a byly velmi okázalé. Mimo to se členové bratrstva modlili růženec každý den. Na organizování a účasti pobožnosti se podíleli právě příslušníci bratrstva, přičemž členství bylo prestižní záležitostí. Význam růžence podtrhl i dominikánský papež Benedikt XIII., který rok po svém zvolení, v roce 1725, udělil dominikánům pro jejich svátek Nejsvětějšího růžence plnomocné odpustky. To přilákalo obrovské množství lidu, takže museli být povoláni cizí zpovědníci: 2 františkáni a 3 jezuité z Hradiště, jedenáct přespólních kněží, osm místních. Dohromady zpovídalo 24 kněží.¹⁰³¹

V Uherském Brodě existovalo krátce i bratrstvo sv. Jana Nepomuckého, založené při kostelíku na Králově. Zrušeno bylo na konci sedmdesátých let.¹⁰³²

¹⁰²⁷ V Brodě je zaznamenáno dominikány vedené bratrstvo škapulřové, které bylo zřejmě totožné s tímto růžencovým bratrstvem. (Srov. JANOVSÁ, Renata. *Růženec a růžencová bratrstva Růžencová pobožnost šířená dominikány z Uherského Brodu*. Dipl. práce FF UP Olomouc 1998. Knihovna Jana Kučery, sign. BU 1123/PK208.)

¹⁰²⁸ Podle Daňka bylo růžencové bratrstvo založeno ihned po návratu mendikantů do Uherského Brodu a v okolí byla zakládána filiální bratrstva, počínaje strážnickým. (*Monumenta Conventus*, f. 26.)

¹⁰²⁹ *Monumenta Conventus*, f. 38; též ZA, AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, f. 28 – opis listiny biskupa Karla ze dne 27.2. 1673, kde schvaluje žádost převora Ferdinanda Hauffa. („Quod [...] Ferdinandus Hauff [...] Conventus Hunnobrodensis Prior nobis humiliter exposuerit, qualiter in Ecclesia Novavillensi, qua Eccl[es]ia mikulczicensi Parochiae incorporata et Decanatu Stransicensi subordinata est, ad frequentem et fervidam populi ibidem instantiam Confraternitatem Sanctissimi Rosarii introducere instituire et erigere desiderat, obnixè rogans, quatenus eandem autoritate N[ost]ra ordinaria gratiose confirmare dignemur. Nos igitur considerantes Pastoralis Officii Nostri debitum id requirere, ut quantum in Nobis est, ad Divini et Mariani cultus augmentum, salutem[que] animarum eiusmodi piis Congregationes protegamus, et promoveamus, piis hujusmodi postulatis, gratiose annuentes in D.N.J. Opt[imae] Illae Nomine autoritate Nostra ordinaria praedictae Confraternitatis Nova[m] erectionem ut pote pro Parocho desuper audito [...] approbamus ratificamus et confirmamus.“) Povšimněme si jednak úlohy biskupa, který jediný je zmocněn k založení takového sdružení věřících. A důvody souhlasu jsou nejenom v rozšíření mariánského kultu, ale samozřejmě pastorační, jakožto v prostředku spásy křesťanů. Za pozornost stojí, že nyní už nikoho nenapadá, jako v idololatrických časech, rozlišovat mezi pojmy δουλεια a λατρεία – „Divini et Mariani cultus“. To je jen drobný doklad splývání mariánské úcty s Božskou, který byl v lidové zbožnosti takřka nerozeznatelný.

¹⁰³⁰ *Monumenta Conventus*, f. 7.

¹⁰³¹ *Monumenta Conventus*, f. 90. Na f. 91 kronikář zaznamenává případ podvodné zpovědnice Anny z roku 1731, která o sobě tvrdila, že má papežské povolení ke zpovídání žen a takto mnohé svedla až skončila ve vězení.

¹⁰³² RŮŽIČKA, Vilibald. *Zaniklé kaple v Uherském Brodě*. Uherský Brod : Nákladem Musejní společnosti pro

Bratrstvo bylo jednou z forem začlenění člověka do společenství. Bylo však možná více prostředkem k prezentaci členů na veřejnosti než způsobem realizace určité cesty zbožnosti. O tom se zdá vypovídat níže v kapitole o slavnostech uvedený příklad slavnostního dne bratrstva.

20.6. *Provodov*

Ke kraji neodmyslitelně patří i nejbližší poutní místo – Provodov. Panna Maria Provodovská je již čistým produktem baroka bez vazeb, třeba legendárních, na minulost, jako je tomu v Uherském Brodě. Zázračný počátek však rovněž nepostrádá. V roce 1711 se zjevil provodovské mlynářce Anně Vlastovičkové bíle oděný stařec a vyzval ji, aby ho následovala, že jí ukáže vodu, která léčí duši i tělo. Když přišli na místo, holí jí ukázal pramen řka: „Zde máš tuto vodu“. Mlynářka o svátku Nanebevstoupení pramen skutečně našla. Ve vodě si omyla slábnoucí oči a hned v nich i v celém těle pocítila, jak vidí z hory Malenisko až bánovský kostel, což pro bolest očí dříve nemohla. Po tři čtvrtě roku se jí opět zjevil ve spánku stařec a napomenul ji, že pramen není jenom pro ni, aby to sdělila i jiným. Po krátkém čase jistá švadlena Barbora Nádeníková z Pradliska byla takto uzdravena zázračnou vodou. A tehdy se rozšířila pověst této vody. Po nějakém čase měla mlynářka zase sen, ve kterém viděla chlapce a pannu, kteří řekli: pojď s námi, ukážeme ti místo pro stavbu kaple. Mlynářka se zdráhala kapli stavět, protože neměla peníze. Výjev jí ale slíbil pomoc. Když ani tak nic nepodnikla, po čtvrt roce se jí opět zjevily dvě osoby, jedna mladší, druhá starší, než byla sama mlynářka. Ta mladší jí řekla, „jak dlouho mne necháš vystavenu těmto dešťům,“ a objevil se obraz Panny Marie kojící Ježíška. Mlynářka řekla, „s Boží pomocí bude postavena.“ Jedna z uzdravených, Dorota Jahodíková z Pašovic, darovala jako výraz vděčnosti budoucímu kostelíku první obraz Panny Marie. Koupil ho její bratr Jiří Gajdůšek ve vídeňském předměstí spolu s dvěma podobnými (Antonína Paduánského a Zvěstování Panny Marie) za 2 zl. Mlynářka pověsila obraz na strom v blízkosti zázračného pramene, kam si zvykl lid chodit se modlit a posléze zde vznikla dřevěná kaple. Mlynářka o tom všem vydala slavnostní přísahu před pozlovickým farářem Janem Minikatem. Zázračná událost dostala církevní požehnání a nakonec zde byl v roce 1735 vysvěcen uherskobrodským děkanem Trchalíkem kostel z kvalitního kamene postavený

hrabětem Wolfgangem Serenyim¹⁰³³ a zasvěcený Panně Marii Sněžné.

Provodovské poutní místo vykazuje oproti uherskobrodskému řadu rozdílných znaků. Nebylo to duchovenstvo, které by uctívání Panny Marie podnítilo, ale žena, respektive více žen, které se domnívaly, že voda, kterou ve snu mlynářka spatřila, je zázračná.¹⁰³⁴ Pozoruhodné je i opakování snových výjevů a měnící se postavy, až nakonec se objeví původkyně zázraku. Pozoruhodná je i ikonografie, Panna Maria kojící je poměrně výjimečným zjevem.¹⁰³⁵ Baroko bylo i v tomto ohledu pestrým časem.

20.7. Poutě

Provodovské poutě se staly doplňkem uherskobrodských a lid byl zvyklý navštěvovat obě místa. Mariánské poutě v následných letech zaznamenaly neobyčejný rozkvět.¹⁰³⁶ První mariánská pout' v Uherském Brodě je doložena k roku 1639, kdy přišlo několik procesí k dominikánům na svátek Nanebevzetí Panny Marie.¹⁰³⁷ Chodilo se také často ke sv. Antonínku u Blatnice, do Štípy či také do vzdálenějších míst. Rudolf Zuber upozorňuje na obrovský rozměr poutního života v 18. století, přičemž by bylo chybou domnívat se, že cíle tvořily pouze dodnes aktivní poutní svatostánky. Do sítě takových výprav patřila téměř každá farnost, často se tak vzájemně navštěvovaly sousední farnosti či jednotlivé vesnice

¹⁰³³ *Monumenta Conventus*, f. 70-72.

¹⁰³⁴ Tradice poutí, ačkoliv tkví v totožné spirituální atmosféře, měla v 17. až 18. století různé iniciátory a různé konkrétní pohnutky. Někde, jako v Uherském Brodě, je to nevystopovatelný impuls vztážený k dávné minulosti, podobně jako v Tuřanech, Žarošicích. Někde je zakládá šlechtic (Štípa, Sv. Hostýn, Křtiny, Loreta v Mikulově), případně duchovenstvo (Kroměříž, Dub na Moravě), město (Příbor) či laici (Sv. Kopeček). (Uvádí ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 283; podrobněji k Tuřanům, Vranovu u Brna, Bozkovu, Strašínu, Zelené hoře u Žďáru a vůbec k fenoménu poutí a poutních míst: KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní pout' . K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou : 2001.)

¹⁰³⁵ Vyobrazení Panny Marie kojící je jednou z nejstarších forem. Doloženo je v Priscilliných katakombách a pochází ze 3. století. Jeho předobrazem je Egyptská bohyně Ísis, kojící boha Hóra, jejíž kult byl rozšířen v celém helénistickém světě. Přestože byl tento pohanský kult ve čtvrtém století zakázán, mariánskou ikonografii stačil ovlivnit. Z Byzance se toto zpodobnění Marie s Dítětem rozšířilo po celém světě. Na západě ji ovlivnila legenda o Zázraku laktace sv. Bernarda z Clairvaux. V českých zemích je známá Panna Maria kojící Klatovská, rozšířená i do okolních zemí, Panna Maria Kojící pražských karmelitek, Panna Maria Kojící Vyšehradská, Panna Maria Kojící z Konopiště a další. V Provodově je obraz Císařské Madony Kojící. Ta pochází z Purkersdorfu u Vídně, kde je v poutním kostele uctíván obraz Panny Marie Kojící Utěšitelky Zarmoucených se zavinitým Dítětem. Ta se stala přibližně od roku 1700 předmětem i císařské pozornosti. U nás je takový obraz mimo Provodova v kapucinském kostele v Mělníku. Panna Maria Kojící Provodovská byla uctívána i v nedalekých Malenovicích, v lesní kapli Panny Marie Na Kaménce z roku 1854. (ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně*. Uherské Hradiště : 2000, s. 230-235.)

¹⁰³⁶ GANZER, Klaus. *Das Konzil von Trient und die Volksfrömmigkeit*. In: MOLITOR, Hansgeorg - SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*, s. 24-26.

¹⁰³⁷ Přicházelo i několik procesí o tomto svátku, aby věřící dosáhli odpustků. A při ofěře se vybralo 15 a více zlatých. V roce 1701 to bylo dokonce 21 zl. 18 krejcarů. (*Monumenta Conventus*, f. 27, 50.)

farnosti nebo se putovalo po krajině, třeba po vinicích.¹⁰³⁸ Poutě často neměly dlouhého trvání a jejich tradice zanikaly, když se třeba neopakovaly zprávy o zjeveních a zázracích. Je pozoruhodné, že do Uherského Brodu se chodilo na pout' především k farnímu kostelu sv. Jana, nikoliv převážně na růžencovou pout'. Vůbec časté byl pouti z blízkých farností k patrociniu příslušného farního kostela. A uherskobrodské růžencové pouti kdysi zastíňovala i další dnes již zaniklá tradice, výpravy na horu Králov (vzhledem k zasvěcení kostelíka sv. Damasovi a sv. Janu Nepomuckému především 11.12. a 16.5.). Snadno lze podlehnout falešnému dojmu, že stále živá nebo v nedávné minulosti existující stará tradice měla stejný význam i v minulosti, v době svého vzniku. Ani putování do Čenstochové nemáme v soupise poutí doloženo. Z Uherského Brodu vlastně lidé kolektivně odcházeli pouze na nedaleký Králov a do Maria Zell¹⁰³⁹ (avšak poprvé navštívili Maria Zell, jež bylo

¹⁰³⁸ Putování po krajině nechápal barokní člověk jistě jako pouhou rekreační turistiku. Zdeněk Kalista v této souvislosti píše: „Vedouc zástup krajinou s myšlenkami zabořenými hluboko v Boha, učila jej prožívat tento kraj ne pouze jako lhostejnou nebo nejvyšším smyslům lahodící podívanou, ale jako odraz nadpřirozeného světa, odraz Toho, který jej stvořil. Aby tento přesun do vyšší roviny životní mu usnadnila, obklopovala jej – při odchodu z domova, po cestě i v poutním chrámu – tolika estetickými senzácemi v barvách kostelních rouch, vlání korouhví, zvucích zvonů, lesku zlatých a stříbrných pokladů chrámových a dalších tvarech a zvucích, že se cítil jakoby unášen proudem mimo klopot denních starostí, a když se pak doma chtěl ve své dřině a v různých svých těžkostech aspoň na okamžik napřímit, vracel se bezděky zase na práh jiného světa, kam jej uváděly jeho poutě, rozpomínal se na jejich vzrušující podívanou a hleděl obnovit ve svých vzpomínkách jejich valéry a tóny, případně přenést je v nějakém uměleckém výtvoru v přítomnost jej obklopující. Byla to veliká škola estetického citění lidového. Zažívání kraje jako čehosi posvěceného Bohem na poutní cestě utvrzovalo pak nemalou měrou vztahy zejména prostého venkovského člověka, kterému práce na rodné hroudě se v těžkých časech pobělohorských stala utrpením, k jeho domovské půdě, neboť přerušit svazky se zemí posvěcenou Bohem muselo se mu jevit těžším hříchem než těm, kdo v ní spatřovali obživnou základnu, směřitelnou bez jakýchkoli výčitek za obživnou základnu jinou...“ (KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní pout'. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou : 2001, s. 25-26.) Kalistova slova staví do jiného světla i vykořisťování této doby. Člověk, mnohokrát potupen a osobně nesvobodný si zde uvědomuje svou důstojnost. A svou hodnotu, vyšší než jen jako zdroj obživy, zde získává celá příroda. Je to správný střed mezi exploatacionismem i ekologickým extrémismem, jak nám oba krajní postoje ukazují naše současnost. (K poutím např. ROYT, Jan. *České nebe, topografie poutních míst barokních Čech*. Praha : 1993; týž *Křesťanská pout' po barokních Čechách*. ČL 79, 1992, s. 323-339.)

¹⁰³⁹ Existuje soupis všech procesí a poutí v olomoucké diecézi vypracovaný podle relací děkanů na základě císařského nařízení z roku 1771. (ZA, ACO, sign. C 9, kart. 2212.) Z brodské farnosti chodili pouze na horu Králov (16.5., s kněžem) a do Maria Zell (17.8.). Avšak z ostatních farností děkanátu se chodilo na poutě mnohem častěji. Z Bánova putovali rovněž na horu Králov (16.5.), potom do Brodu (na svátek sv. Jana Křtitele). Z Bojkovic na sv. Hostýn, do Nezdenic, na Svatý Kopeček u Olomouce. Hrozenkovští, příslušející do bojkovické farnosti, chodili do Bojkovic (2x) a na Provodov. Nezdenští se vypravovali pouze na horu Králov a to na svátek sv. Jana Nepomuckého. O stejném svátku tam chodili i z Nivnice. Tamní se také vypravovali do Dolního Němčí, ke svatému Antoníčku a do Brodu (také o svátku sv. Jana), do Horního Němčí, na Hostýn, do Žarošic. Ze Strání, patřícího k Nivnici, také na horu Králov (sv. Jan Nep.), k Antoníčkovi, na Malenisko, Šaštína (Czastinium). Pod Nivnici patřilo i Horní Němčí, odkud se vypravovali do Nivnice, Korytné, Brodu (sv. Jan Křtitel) a k Antoníčkovi. Z Velkého Ořechova chodili do Bílovic a na Svatý Kopeček. Tam chodili i z Pozlovic, kteří ještě navštěvovali Provodov. Z Šumic chodili na horu Králov (16. května) a do Nezdenic. Z Vlčnova navštěvovali Brod (sv. Jan Křtitel a růžencová slavnost), Hluk, Hradčovice a Křtiny (?Kyrítainam), Šaštín a Žarošice. Z Hradčovic naopak o patrociniu chodili do Vlčnova.

zhmotněním „pietatis austriacae“, teprve v roce 1742!).¹⁰⁴⁰ Individuální pouti, ke kterým měli měšťané větší příležitost než vesnické obyvatelstvo, bohužel nemáme dokumentovány. S ohledem na poutní cesty do Čenstochové a Maria Zell je zajímavé postavení někdy silně protestantského Prostějova, odkud to bylo do obou míst přibližně stejně daleko. Tam se vytvořilo jakési centrum kultu obou madon a také roku 1755 bratrstvo Panny Marie Čenstochovské.¹⁰⁴¹ Uherský Brod tedy nepředstavoval nějakou anomálii ani s ohledem na kult polského palladia.

Maria neohroženě dominuje, poutní destinace však ukazují, že byla „primus inter pares“, nikoliv absolutistickou reginou, jak se může zdát z pozdějšího vývoje katolické zbožnosti. K „pantheonu“ patřil zástup světců a mučedníků. Nebe jimi bylo naplněno a tam mezi ně toužil křesťan se dostat. V Uherském Brodě se obraceli i k jiným světcům, někdy i zcela neznámým. Nezanedbatelný je i kult jiných světců, např. sv. Justiny, patronky města¹⁰⁴² nebo svatého Fortunáta, jejichž ostatky vyzvednuté z katakomb ozdobily oba zdejší kostely. Výběr preferovaných světců se proměňoval s dobovými okolnostmi. Záchrana před morem byla připisována, jak jsme viděli sv. Damasovi, světci jinak nevýznamnému. A obrovských rozměrů dosáhl třeba kult sv. Jana Nepomuckého, jak jsme viděli u sakrálních objektů jemu zasvěcených.

¹⁰⁴⁰ *Monumenta Conventus*, f. 113. O Panně Marii Celské např. ZYWALDA, Jindřich Václav. *Celenská v Štýrsku zahrada...* Praha : 1667.

¹⁰⁴¹ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století* II, s. 284.

¹⁰⁴² MZA, G 436, i.č. 1242, sign. I 2, kart. 122. Biskup Karel potvrzuje pravost ostatků – „Fidem facimus, quod corpus Sanctae [...] Justinae [...] iuxta tenorem attes[tati]onis consignatum acceperimus...“ (f. 2, Kroměříž 13. srpna 1680), potvrzení z Říma o pravosti, ze dne 23. března 1673 (opis): „fidem facimus [...] d[omi]no Dominico [...] corpus sanctae Christi martyris Justinae per nos de mandato sanctiss[imi] D[omi]ni N[ostri] Papae ex caemetrio praetextati extractum, quod in capsula lignea, charta variie pieta coloribus cot perca bene clausa, et funiculo sercio coloris rubri colligata, et sigillio nostro signata supradicto comiti [...] consignavimus, eidemque ut praedictum sacrum corpus apud se retinere, aliis donare, extra urbem transmittere, et in quaconque ecclesia, oratoria ut capella publicae fidelium venerationi exponere et collocare valeat.“ (f. 4.) Na f. 13 je list města Dominiku Ondřejovi z 15. října 1680: „...poddaní přednášíme, kterak hejtman panství Uhersko Brodského [...] nám jest referoval, že svaté kosti svaté Justiny v Římě od papežské svatosti obdržené, a sem do Moravy přivezené, v klášteře Patrum Dominicanorum, města Uherského Brodu, pro zvelebení božské a pobožnost od lidí k té svaté vzbuzení dáti složití milostivě miniti ráčí, obzvláště své outočiště k té svaté jmělo a za patronu proti moru vzítí slíbilo a zvolilo. Poněvadž tehdy my již mezi sebou jsme zavřeli ke cti a slávě svaté Trojice a ke svaté, ji za patronu zvolili a sberouce dle možnosti naši peníze, fundati nějakou učiniti. Z té příčiny Mil[ost] v[áš]i ponížene žádáme, že svaté kosti do klášteře řečených patrů dominicanorum, když j[eho] m[ilost] biskup holomoucký od v[áš]i m[ilosti] pozdraven (což že jest se stalo víme) a publicati odpustkův dána bude, přiněsti dáti poručiti ráčí, tak abychom se k ní, jakož k patroně svaté utíkati, a za orodování pro uvarování morové rány prositi a vroucně žádati mohli. Purkmistr poddaní radda P.S.“

A Daněk již jen stručně popisuje přenesení ostatků: „Eodem anno [1681] mense octobri fuit translatio reliquiarum sanctae Iustinae virginis et martyris ad nostram ecclesiam sub patre priore Hieronymo Gebhard.“ (*Monumenta Conventus*, f. 39.)

20.8. Slavnosti

Viděli jsme rezervovaný postoj Jednoty ke slavení svátků. Rigoristické směry vždy projevovaly opovržení zvláště slavnostmi provázenými bujarým veselím. Patrně zde hraje roli i psychické ustrojení osob vystupujících proti ne zcela kontrolovatelnému živelnému a hlučnému dění. U Jednoty však zamítavé stanovisko ovlivnilo především její pojetí víry, snaha ji oprostít od elementů vnímaných jako rušivé, odvádějící pozornost od soustředění na Krista. Víra byla vázána na slovo a do značné míry intelektuální vztah k Bohu. Je otázkou, nakolik to byl antropologicky správný názor. Většině populace, zdá se, vyhovoval model aktivace všech složek mezilidské komunikace, jak je nabízela katolická spiritualita.¹⁰⁴³ Právě při slavnostech a svátcích¹⁰⁴⁴ docházelo k mnoha důležitým integračním a konfirmačním procesům z hlediska víry. Sváteční den byl výjimečným okamžikem, poukazujícím na Boha v nějakém atributu nebo skrze příslušného světce. Byl to zážitek sakrální, přenesení do jiného prostředí, změna. Člověk trávil čas ve vyzdobeném kostele za zpěvu a hudby, povznesen vůní kadidla, zažil pocit příslušnosti ke kolektivu církve, vítězné i bojující. I mimo kostel prožil sváteční den. Změna, prožité posvátno, zapojení smyslů, takřka celého člověka, to bylo tím, co povyšovalo svátek a bylo projevem víry.

I všední realita byla proniknuta sakrálnem, ba dokonce příroda byla posvěcena, posvátné prameny vod a sakrální objekty v přírodě, vše člověka transponovalo přirozenými prostředky do sakrální roviny. Toto umění dokonale ovládlo baroko se všemi jeho údernými výrazovými prostředky.¹⁰⁴⁵ Není divu, že v tomto prostředí přežívají i antropologicky totožně uspořádané tradiční pohanské rituály, se kterými církev nepříliš úspěšně zápolila. Tak jako v křesťanském starověku byla patrně zásluhou stejného efektu snadná christianizace pohanství, tak to současně umožnilo některým pohanským jevům přežít až do doby moderní (která je ovšem zcela vypráznila a ponechala jenom vnější formy udržované tradicí.)¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴³ Na tento rozdíl upozornil již KALISTA, Zdeněk. *Století andělů a d'áblů*. Jihočeský barok. Praha : 1994, s. 102.

¹⁰⁴⁴ V poslední době v souvislosti s hlubším studiem lidové zbožnosti se rozlišuje mezi svátky a slavnostmi. Podle této specifikace se považuje za svátky cyklicky se opakující slavení v podobě církevních svátků, narozenin panovníků apod., zatímco slavnosti byly veselé příležitostné okamžiky, jako třeba příjezdy biskupa, svatba aj. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 190.)

¹⁰⁴⁵ Na skutečnost větší účinnosti slavností a obřadů pro šíření a udržování víry než na slovo omezeného učení poukázali před časem v sérii studií o svátcích a slavnostech například Josef VÁLKA s Milošem ŠTĚDRONĚM. *Svátky a slavnosti v dějinách kultury* in *Opus musicum* 17, 1985, s. 289-297.

¹⁰⁴⁶ Fenomén pověr, tkvící zřejmě hluboko v lidské psychice a spojený s pohanstvím přežil prakticky celou

V Uherském Brodě máme doloženo několik slavností, avšak o většině z nich, zvláště o cyklických nebo rodinných nevíme prakticky nic. Ale i tak jsme schopni rozpoznat, že jejich podoby se s odstupem věků mění. Například v *Batroškově kronice* se ukazují převážně světské události nebo akty smíšené – například svatby či křty. U křtů je pozoruhodný počet hned několika kmostrů, kdy bylo výrazem cti a společenské prestiže, jednalo-li se o výše postavené a vážené osoby. Ty mohly být při aktu i zastupovány. To byl jev, který pokračoval i později. Kronikář popisuje i výjimečné slavnosti, jako např. sňatek dcery přebohatého Augustina Hanuše v roce 1567. Slavnost jako taková by možná neupoutala jeho pozornost, pokud by se při ní nestala tragédie: „I přijelo jest jich z ženichem z Prahy a z Brna, i od jinud na koních i na vozích, pánův, paní, panen, dobrých lidí drahně. I vyjelo nás z Brodu protiv panu ženichovi poctivě na 48 koněch až na ten vrch za Hluk, a tu se s nimi potkajíc je sme přivítali a potom do města Brodu zase sme jeli a déšť na nás přšel. I přijedúc do města, jeli sme okolo rynku horního, a jedúc dolů mimo duom Matyáše Solaře, nahodilo se tak, když stříleli z rathauzu i vodjinud z domův, i ti kteří jeli, tehdy Martina Příhodu, toho času rychtáře města Brodu, postřelili pozadu na skrz, až jemu našli kulku za ňadry, že hned tu s koně spadl a umřel, ani slova nepromluvil.“¹⁰⁴⁷ I strážlivé 16. století si libovalo v rituálech a okázalosti. Patrný rozdíl oproti době pozdější je, že církevní rituály nebyly tolik propojeny se světskými, alespoň v Uherském Brodě tomu tak nebylo. I na základě uvedeného zápisu můžeme předpokládat vždy oslavy a slavnosti, které byly rozpustilé, veselé i hlučné, avšak měnil se jejich středobod, deklarovaný důvod konání. V pobělohorské době vynikají slavnosti církevní – například poutě nebo slavnost přenesení ostatků svaté Justiny, ale jsou samozřejmě i světské či smíšené. Tak v září roku 1672 bylo za Ferdinanda Hauffa slaveno blahořečení dominikánského papeže Pia V. se všemi

křesťanskou éru a dožívá tu a tam i ve folklóru. Ani reformaci se nepodařilo tyto parareligiózní projevy zatlačit. Za ilustraci můžeme použít krutou smrt žen roku 1553 zaznamenanou v *Bartoškově kronice* – „Téhož léta pan Jan z Kunovic dal utratiti dvě ženy z Lúky, poddané své, proto, že jsou paní udělaly, aby uschla, že pokutu měchy napřísti musely, což se jest Švehlova na trápení vyznala i na druhú Pavla Bíleho ženu, a na tom jest i umřela. A potom jest spálena a Pavlova zaživa zahrabána.“ Podobný případ máme doložen z roku 1620: „Jakož se jest Kateřina Bartoňka mnohých nenáležitých a P. Bohem zamezených věcí dopustila, takže obíraje se s kouzly od urozené paní Anny Berkarky z Bergku při právě rychtářským pro nějaký prášek, kterýž jí, přijdouce do přibytku jejího, dala pravice k ní, že když jej kterémukoli mládenci za krk nasype a sama jej sní, že od toho člověka milována bude...“ (SOKA Uh. Hradiště, osobní fond, František Skřejšovský.) Nejenom katolické baroko se vyznačovalo iracionalitou. Víra a pověra někdy našly své spojení, třeba v obligátním zvonění proti bouři. Jasně to demonstuje např. nápis na zvonu ze 17. století v kostele v Hradčovicích: „Omnes Sancti et sanctae Dei intercedite pro nobis. A tempestate libera nos Domine.“ (*Děkanská matrika* z roku 1771.)

¹⁰⁴⁷ *Bartoškova kronika*, f. 23a-23b.

náležitostmi včetně střelení.¹⁰⁴⁸ Podobně bylo v roce 1706 přivítáno vítězství Evžena Savojského nad Francouzi a zisk Turína. Bylo nařízeno zpívat *Te Deum*, před radnicí se střílelo z děla a připíjelo na zdraví prince Evžena.¹⁰⁴⁹ Podobně vojenský ráz mělo v následujícím roce slavnostní předání praporu městu plukovníkem baronem Krumpachem. Ten den se všichni měšťané, vyzbrojeni a seřazeni shromáždili v bartodějském domě, kde byl Krumpach ubytován. Tam slavnostně převzal prapor městský praporečník Matěj Dechant a přenesl do radnice. Důvodem předání praporu byla hrdinská obrana proti nepřátelům dne 28. března 1704 a také statečnost v celé době ohrožení. Na praporu byl z jedné strany císařský orel, z druhé Panna Maria.¹⁰⁵⁰ Slavnostním rituálem bylo i položení základního kamene ke Škrlovskému mlýnu roku 1709 primátorem Pavlem Hájkem za přítomnosti konšelů a duchovních.¹⁰⁵¹ Rovněž v atmosféře nadšení po prožitých letech ohrožení byly v roce 1709 na svátek svaté Kateřiny po šesti letech otevřeny brány hradištská a těšovská.¹⁰⁵² Roku 1711 přijel do města hrabě Maxmilián Oldřich¹⁰⁵³ se svým bratrem biskupem lublaňským¹⁰⁵⁴ na jehož počest a zabavení byl 19. června uspořádán lov (který se vyvinul poněkud dramaticky při nezbytném střelení).¹⁰⁵⁵ Roku 1713 se konala oslava kanonizace Pia V. (svatořečeného v roce 1712). Slavnost trvala osm dnů a do dominikánského kostela přicházela procesí nejenom z děkanského kostela, ale i ze sousedních venkovských farností. Po všechny dny se konaly zpívané mše a kázání. Daněk k tomu dodává: „*Populus erga*

¹⁰⁴⁸ *Monumenta Conventus*, f. 32.

¹⁰⁴⁹ Slavnost se konala v době ohrožení rákociovskými rebelanty. Když se vojenští velitelé dověděli o přiblížování nepřátel, narychlo svolali vojáky a vyrazili proti nim. Dostihli je v Nivnici, kde jich 65 pobili a mnoho zranili. (*Monumenta Conventus*, f. 59.)

¹⁰⁵⁰ *Monumenta Conventus*, f. 62.

¹⁰⁵¹ *Monumenta Conventus*, f. 67.

¹⁰⁵² *Ibid.*

¹⁰⁵³ Maxmilián Oldřich byl poté, co se jeho bratr František Karel za odstupné vzdal otcovského dědictví, jediným majitelem rodových držav. Byl císařským tajným radou, nositelem Zlatého rouna a také moravským zemským hejtmanem. Za manželku měl Marii Ernestinu, dědičku říšského hrabství ve Východním Frísku Rietberg (podle kterého se rozšířil rodový erb a titulatura). Zemřel 10.9. 1746.

¹⁰⁵⁴ František Karel hrabě Kounic se narodil ve Vídni roku 1676. Základy vzdělání nabyt spolu se svým bratrem v Nizozemí. Od roku 1697 studoval v Luce a mezi lety 1698 – 1704 na Germaniku v Římě teologii. V roce 1698 se stal proboštem v Altöttingu, za nesídelního olomouckého kanovníka byl zvolen roku 1700 a současně byl kanovníkem i v Salcburku a Pasově. Projevoval velký zájem o umění a takto značně obohatil rodinné sbírky, zvláště obrazárnu. Jako lublaňský biskup (od roku 1710) se zasloužil vybudováním velkých poutních kostelů ve Velkém Kahlenbergu u Lublaně (1712), v Dobrové (1713) a kostela německých rytířů v Lublani (1714). Zemřel ve Vídni roku 1717. (ZEMEK, Metoděj. *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*, s. 151)

¹⁰⁵⁵ „...nam Ioannes Malat molitor in Skrlovec nostri Bernardi Malat ex prioris et senioris filii conventus germanus frater dum explosisset ad ultimum ictum tormentum in rubra turri seu bastia fuit ruptum, eumque mox occidit unum latus una cum corde eidem abrumpendo.“ (*Monumenta Conventus*, f. 70.)

hunc sanctum pontificem magnum ostendit affectum, ita ut per multos annos pro eiusdem festo musicam et candelas pro altari solverit.“¹⁰⁵⁶

V roce 1715 postihla Uherský Brod poslední morová rána. Přišla po velké slavnosti, kdy byla na radniční věži vztyčena socha Spravedlnosti a spuštěny věžní hodiny. Daněk tlumočí vysvětlení původu nákazy skrze oblečení zakoupené od pyrotechnika příšlého z Olomouce jistým Janem Šulcem, který oděv užíval a moru jako první podlehl. Epidemie řádila v Brodě od 30. června až do 11. prosince, svátku sv. Damasa. Podle součtu pořizeneho Letochou zemřelo 289 křesťanů, 88 nakažených se uzdravilo. Židů zemřelo 127, vyléčilo se 44. Konec epidemie byl nahlížen jako zázračný Boží zásah. Děkanu Trchalíkovi se ve snu zjevil jistý ctihodný stařec, který pravil: Svatý Damas ať vás utěší. Po tomto snu rozradostněný děkan očekával s nadějí svátek tohoto světce. A v ten den skutečně přestali lidé na mor umírat. O několik týdnů později, 6. ledna, byly vyčištěny a uzavřeny lazarety a děly bylo dáno okolním obcím znamení, že město je s Boží pomocí z moru vysvobozeno. Po dalších šesti týdnech karantény bylo 16. února slavnostně otevřeno. Den před tím přijel do města morový komisař Bernard Meixner, který vše prověřil. Ráno se shromáždili před nivnickou bránou ozbrojenci na koních, kteří město střežili. Komisař k nim přišel pěšky, byl přítomen i městský magistrát. Vojáci současně odpálili granáty, načež následovala odezva z devíti děl na městských hradbách. Poté vešli vojáci do města, kde se seřadili před budovou radnice. Za nimi následoval komisař Meixner, hudebníci s bubny a trubkami, celý magistrát a zástup měšťanů se svými bubeníky.¹⁰⁵⁷

Poté byl vzdán díky komisaři a vojákům, kteří město opouštěli. Následovala slavnostní mše v kapli staré radnice za přítomnosti velkého množství lidu, který zaplnil celé náměstí. Předemší krásně kázal klobucký kaplan Jiří Skočovský „qui se pro pestiferis exposuit, vir doctus et affabilis“. Po mši se konalo procesí, které vedlo na horní náměstí „cum magna devotione et consolatione omnium“. Po skončení bohoslužeb se kněží a významné osoby sešly na snídani „in omni sinceritate et

¹⁰⁵⁶ *Monumenta Conventus*, f. 72.

¹⁰⁵⁷ Toto byl v baroku velmi oblíbený způsob k navození radostných okamžiků při slavnostech. V roce 1714 byly pořizeny do farního chrámu nové bubny a trubky (tympana et tubae), které byly používány až do roku 1754, kdy vyšel královský dekret, aby tyto nástroje při bohoslužbách a procesích již nebyly užívány. (*Monumenta Conventus*, f. 74.) Avšak ještě v protokolu generální vizitace z roku 1771 se píše: „...Reverendissimus Dominus Visitator Generalis [...] sub sonitu campanorum et clangore tubarum et tympanarum Ecclesiam Parochialem ingressus...“ (ZA, ACO, kn. č. 23.)

laetitia“.¹⁰⁵⁸

Dva roky po tragédii nechal primátor Pavel Hájek vystavět na hoře Králov vlastním nákladem kapli zasvěcenou svatému Damasovi, kde byly pohřbívány oběti moru, jako poděkování za záchranu.¹⁰⁵⁹ Ta byla několik let na to proměněna v sakristii chrámu vystavěného do podoby kříže, opět z Hájkových prostředků. V průčelí kaple byla napsána invokace: „sanCte DaMase LiBera noc a pestIfera Lve Vt patronVs noster“.¹⁰⁶⁰ Místo se stalo poté cílem četných poutí z okolí, jak již bylo řečeno. Sláva poutního místa však neměla dlouhého trvání a nepřežila, na rozdíl třeba od záhy obnoveného sv. Antonička, josefinské reformy. Kostel byl v roce 1784 zrušen a zbyla pouze socha sv. Damasa (či Jana Nepomuckého).¹⁰⁶¹

Z vděčnosti Bohu za záchranu byla v roce 1719 (1718?) vystavěna nad městem v místech, kde stál lazaret s nemocnými a kde byly oběti hromadně pohřbívány, kaple zasvěcená Nejsvětější Trojici.¹⁰⁶²

Roku 1724 byl zvolen nový papež Benedikt XIII. z řádu svatého Dominika. Volby se účastnil jako císařský vyslanec Maxmilián Oldřich z Kounic a poté, co se navrátil, byl slavnostně uvítán i v Uherském Brodě 8. září střelbou z děl a pušek ozbrojených měšťanů (doba si vůbec potrpěla na tyto efekty). Volbu Benedikta oslavili v Brodě již dříve, 4. srpna zde sloužil slavnostní pontifikální mši velehradský opat Josef Malý a bylo zpíváno Te Deum za šťastnou vládu papeže. Následovala trojí střelba z šesti velkých děl a třiceti ručnic.¹⁰⁶³

Slavnostní ráz mělo i vyměření místa pro nový farní kostel Neposkvrněného početí Panny Marie. Dne 12. června roku 1717 vyšlo procesí z chrámu sv. Jana Křtitele směrem k dolnímu náměstí, kde byl na za obvyklých obřadů základní kámen hrabětem Maxmiliánem Oldřichem položen. Do schránky byly vloženy i různé

¹⁰⁵⁸ *Monumenta Conventus*, f. 76-77.

¹⁰⁵⁹ Úvaha o pohřbívání obětí se odvíjí od existence lazaretu někde v těchto místech. U samotné kaple hřbitov nebyl. Pro velké množství obětí z města samotného hřbitovy nestačily, takže se pohřbívalo nejen u dolního kostela a bývalého sboru, ale i jinde mimo město, třeba v obecní zahradě, kde byl rovněž lazaret, nebo v lesích či vinicích. (Srov. RŮŽIČKA, Vilibald. *Zaniklé kaple v Uherském Brodě*. Uherský Brod : Nákladem Musejní společnosti pro moravské Slovácko, 1946, s. 9.

¹⁰⁶⁰ *Monumenta Conventus*, f. 85.

¹⁰⁶¹ Daněk poznamenává, že 30. května 1721, v předvečer svátku Filipa a Jakuba, bylo mnohými spatřeno velké světlo v této kapli, že se domnívali, že hoří. V kapli však nebyly nalezeny žádné známky ohně ani poškození. I tímto přitahovalo místo poutníky. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 349; RŮŽIČKA, Vilibald. *Uherskobrodské legendy, pověsti a báje*. Rukopis, Uherský Brod 1970, Knihovna Jana Kučery, sign. Bu 573, s. 12.)

¹⁰⁶² *Monumenta Conventus* f. 86. Každý rok po slavnosti Svaté Trojice tam byl sloužena zpívaná mše za oběti moru, na kterou přispívalo město jedním zlatým. Kdo chtěl tichou, zaplatil 30 krejcarů. Kaple byla později zbořena, obnovena byla až v devadesátých letech 20. století.

památky doby. Po tomto obřadu se procesí navrátilo zpět do farního kostela. Na kameni bylo napsáno: „haeC tIbI saCraTIssiMa Virgo aDormatVr habItatIo tV Vt astorVM aCles orDInata protege nos“.¹⁰⁶⁴ Kounicové se ke stavbě tohoto chrámu zavázali v souvislosti s přiznaným právem prezentace farářů,¹⁰⁶⁵ ale uvádí, že závazek se týkal i zasvěcení chrámu Panně Marii.¹⁰⁶⁶

Patrně největší slavností století bylo vysvěcení tohoto nového kostela v roce 1733.¹⁰⁶⁷ Nejprve bylo 9. října císařskými mezký dopraveno z Vídně tělo mučedníka svatého Fortunáta, které obdržel od papeže Benedikta hrabě Maxmilián Oldřich. Ostatky byly uloženy v dominikánském chrámu a ráno následujícího dne byly přeneseny do domu hraběte. Po náležitých přípravách se dostavil za hlaholu všech zvonů 22. října sufragán olomouckého biskupa hrabě František de Oek¹⁰⁶⁸ a spolu s ním zde až do 26. října pobývalo 32 duchovních. Během těchto dnů proběhlo i biřmování, ke kterému přistoupilo celkem 20 330 konfirmantů! (Což bylo zřejmě způsobeno tím, že biřmování nebylo před tím lidu prakticky udělováno.) Vysvěcení kostela provedl Oek 25. října a následujícího dne se uskutečnilo slavnostní přenesení relikvií svatého Fortunáta ze starého farního chrámu do nového, obřad vedl kroměřížský probošt a kázání pronesl hradištský děkan Tomáš Xaver Laštovka. Mezi tím probíhalo biřmování v dominikánském kostele. Kdykoliv přicházel sufragán Oek vyzváněly všechny zvony a když 27. října ráno město opouštěl, přibýly ke zvuku zvonů i rány z děl. Takto se celá slavnost skončila. Kronikář připojuje dovětek, že po návalu penitentů zůstala polámána sedadla i zpovědnice.¹⁰⁶⁹

Velkou slavností byla i připomínka tehdy nejpopulárnějšího a nového světce v roce 1731: „celý týden držena slavnost a odpustky v celej moravskej [zemi] svatého Jana Nepomuckého. Procesí z mnohých míst a měst se scházela, každodenní kázání a rozhlašování téhož svatého divotvorce se vykonávalo, po městech pak rozličné

¹⁰⁶³ *Monumenta Conventus*, f. 89.

¹⁰⁶⁴ *Monumenta Conventus*, f. 79.

¹⁰⁶⁵ MZA, G 436 i.č. 1361 (počet folií 52).

¹⁰⁶⁶ Zajímavá je v této souvislosti skutečnost, že dominikánský řád Mariino neposkvrněné početí dlouho odmítal uznat a třeba dominikánští profesori na fakultách v habsburských državách byli osvobozeni od jinak povinné přísahy na toto až později promulgované dogma.

¹⁰⁶⁷ MZA, G 436, i.č. 1362, sign. P 15, kart. 133.

¹⁰⁶⁸ V této podobě jméno uvádí *Monumenta Conventus*. Jméno zní správně „Oedt“. František Ferdinand hrabě Oedt se narodil roku 1673 v Rakousku, v Římě dosáhl doktorátu teologie. Nesídelním kanovníkem olomouckým se stal roku 1696, sídelním roku 1701. Roku 1730 byl zvolen prvním prelátem a kapitulním děkanem a stal se generálním vikářem a oficiálem. (ZEMEK, Metoděj. *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*, s. 149-150.)

iluminací po ryncích, ulicích a domech, s mnohými pěknými obrazami a rozličnými nástroji domové okrášlení sou byli a po celých nocích přes celý týden mnohé světla ke cti tohož svatého jsou hořely a takovou iluminací konaly.¹⁰⁷⁰

Na rok 1734 vyhlásil papež Klement XII. jubilejní rok. V Olomouci a Brně byl slaven od prvního do třetího týdne postního (quadragésimae), v ostatních kostelech diecéze od čtvrté neděle až po Květnou neděli. V Uherském Brodě se na průběhu pobožností smluvil děkan s převorem kláštera a ty se konaly po dva týdny střídavě v obou kostelích.¹⁰⁷¹

V roce 1739 navštívil konvent samotný biskup Jakub Arnošt z Lichtenštejna a přenocoval zde. Brzy ráno se modlil a absolvoval též modlitbu posvátného růžence, kterou také „paterne et amorose“ doporučoval a přítomným představitelům města též rozdal růžence. O dva roky později přijel opět, přenocoval a ráno se pomodlil při slyšení růžencové mše (rosarianam missam) a po setkání s představiteli města sestoupil do kostela, kde pro něj byla připravena oratoř před velkým oltářem a sám také s bratřími celebrou. Poté ještě vyslechl tři další mše. Dominikánský kronikář zaznamenává zvláštnosti mše celebrouvané před biskupem, nad kterou bděl jeho ceremonář. Celebroující vyšli ze sakristie skrze bránu na evangelní straně a když dohlédli na biskupa, zastavili se, poklekli před svatostánkem, poté pozdravili biskupa. Načež analogicky v průběhu bohoslužby se střídavě klaněli svátosti a biskupovi. Konfiteor bylo rovněž pozměněno, místo k bratřím se obracel s prosbou za odpuštění k biskupovi. V roce 1742 navštívil biskup Lichtenštejn Uherský Brod potřetí, při tom provedl několik pontifikálních úkonů. Když přijel, zvonily všechny zvony, uvítali jej nejenom hudebníci, ale i vojáci. Do klášterního kostela uvedl biskupa převor a přivedl jej k trůnu či oratoři před hlavním oltářem, poté se konala modlitba loretánských litaní za doprovodu hudby s výstavem a požehnáním a okouřením nejsvětější svátosti. Po modlitbách, požehnání a uctívání nejsvětější svátosti a Panny Marie udělil do pontifikálií oděný biskup svátost biřmování 555 dospělým i dětem. Poté se odebral do konventu, kde povečeřel. Po nešporách, které skončily asi v sedm hodin, se odebral otec hebdomadář oděný do superpelice a štoly se dvěma akolyty ze sakristie k ceremonii pro svaté ostatky, které měly být uloženy ve třech oltářích, ve velkém, růžencovém a oltáři svatého Kříže. Po

¹⁰⁶⁹ *Monumenta Conventus*, f. 91-93.

¹⁰⁷⁰ *Památky města Brodu Uherského*, s. 166.

¹⁰⁷¹ Podrobně je popisuje Daněk, *Monumenta Conventus*, na f. 95-96.

přinešení byly uctivě uloženy v sakristii a proběhla noční vigilie. Následujícího dne 28. srpna byli bratři probuzeni ve třičtvrtě na čtyři a krátce na to proběhly první modlitby. V pět hodin zapálil jáhen v kostele dvanáct svíc u dvanácti křížů v kostele. Když se klerus spolu s biskupem shromáždil před dveřmi kostela, biskup třikrát udeřil biskupskou holí na dveře a třikrát po trojím obejítí kostela zazpíval: otevřte brány vaše knížata. Z kostela se ozvalo: Kdo je tento král slávy? Po otevření dveří biskup s klérem a několika váženými laiky při vstupu pronesl: Král tohoto Pána (Rex huic Domini). Jáhen mu odpověděl: Ve vašem vstupu (in introitu vestro). Zavřený kostel pak prošel biskup s klérem křížem a pokropil za modliteb oltáře. Poté byl postaven do prostřed kostela na zem dřevěný svatoondřejský kříž, jenž byl popsán řeckými a latinskými literami v červené a černé barvě. Na kříži byl rozptýlen popel, do kterého psal biskup řecká a latinská písmena. Poté byly vyzvednuty ostatky a obřadně přeneseny do kostela a položeny na oltářní desku oltáře svaté Justiny. V procesí šli čtyři nosiči kadidla (thuriferarii), poté biskup s klérem a lidem s ostatky, kolem kterých neslo šest senátorů pochodně. Přišli z konventu do kostela, kde biskup vystoupil do připravené oratoře a následovaly litanie ke všem svatým, přičemž jména svatých mučedníků, jimž patřily ostatky, byla podvakrát vyslovena. Potom byly vysvěceny oltáře, první růžencový, potom Svátého Kříže a nakonec velký. U každého oltáře zůstal kaditelník až do doby, dokud biskup neposvětil a nepomazal namalované kříže. Po svěcení slavil biskup mši u nově posvěceného oltáře Nejsvětějšího růžence. Poté při slyšení dvou čtených mší vykonal své hodinky a nakonec provedl biřmování přibližně 700 lidí. Při tomto biřmování vykonal v dolním ambitu za doprovodu hudby zpívanou mši napajedelský farář Pavel Kolařík. Tato ranní slavnost trvala až do půldruhé hodiny odpolední, vysvěcení kostela a oltářů do hodiny osmé, biřmování a mše do půldruhé. Biskup poté posnídal sám s převorem, ostatní hosté v refektáři. Ve čtyři hodiny odpoledne sestoupil biskup s klérem opět do kostela, kde provedl biřmování dalších přibližně šedesáti osob. Poté převor, jako předešlého dne, pronesl litanie s požehnáním, po jejichž skončení vyprovodil biskupa z kostela a spolu s celým konventem mu poděkoval za posvěcení kostela.¹⁰⁷²

O slavnostních bohoslužbách z této doby poskytuje dominikánská kronika více záznamů. Za pozornost stojí slavnostní obnovení mariánského senátu 12. dubna roku 1744, na které jsme již upozorňovali. Ráno v šest hodin byly slouženy

¹⁰⁷² *Monumenta Conventus* f. 100-101, 102-103, 108-111.

růžencové mše, poté následovala mše zpívaná a kázání Metoděje Daňka o ctnostech a užitečnosti nejsvětějšího růžence. Následně vystoupil na katedru růžencový kazatel a promotor Jiří Tuček. Členové bratrstva byli podle stavu a funkce usazeni v presbytáři a při oltářích. Dvě krásná křesla na čestném místě zůstala prázdná, byla určena pro nepřítomného Maxmiliána Oldřicha z Kounic, toho času velvyslance u sardinského krále, a Václava, jeho syna, protektora a spoluprotektora bratrstva. Při nich seděl převor Jan Dietrich, jakožto předseda. Napravo od protektorova místa seděl děkan Jan Khell,¹⁰⁷³ rektor, vedle něj vicerektor a asistenti, pak městská honorace a zástupce pána. Na straně druhé, kde byly svíčky a ozdobený kříž, seděl městský syndik a vicesekretář. Tuček pak přednesl po prefaci řád bratrstva a byl čten seznam členů senátu, počínaje protektorem, na to následoval jásoť trubek a bubnů. Potom děkan zapěl a proběhlo svátostné požehnání a po něm požehnal nový prapor. Mělo následovat procesí po náměstí, kterému však zabránil déšť. Po poledni bylo v obvyklém čase růžencové kázání, procesí po kostele a Te Deum. Bohoslužbu vedl třetí asistent, šumický farář Jan Urbánek.¹⁰⁷⁴

V stejném roce byla slavena poprvé slavnost svatého Vincence Ferrerského, s možností získání plnomocných odpustků (bylo to zřejmě v souvislosti s postavením jeho sochy před kostelem, Vincenc byl svatořečen již roku 1458). Již v sobotu započaly ve tři hodiny odpoledne modlitby za předsednictví převora, v sedm hodin bylo vystřeleno šest ran z moždířů a zapáleno více jak 30 svíček na velkém oltáři, na kterém byl vyzdobený obraz svatého Vincence. Ze sakristie vyšel průvod duchovenstva a ministrantů v čele s bratrem kazatelem, aby se modlil zpívané litanie. Při modlitbě se opět střílelo z moždířů a po každém výstřelu následovala deprekace ora pro nobis a po aleluja a modlitbě ke svatému Vincenci zůstali všichni v pokleku, dokud neskončili hudebníci krásný zpěv. Poté bez nějakých dalších obřadů či požehnání se průvod vrátil do sakristie. Potom opět zahřměl výbuch z šesti moždířů. V den slavnosti v šest hodin byla slavena růžencová mše a poté ranní (matura), kterou zpíval u oltáře svatého Vincence hradištský františkán a profesor teologie. Následovalo oslavné kázání místního řádného bratra kazatele. Po kázání se konala zpívaná mše u hlavního oltáře, kterou celebroidal další hradištský františkán Modestus Trubecký za doprovodu figurální

¹⁰⁷³ Jan Josef Khell byl děkanem po Janu Trchalíkovi od roku 1739 až do své smrti v roce 1748. Byl magistrem teologie a papežským pronotářem

¹⁰⁷⁴ *Monumenta Conventus*, f. 122-123.

hudby a čtveré exploze moždířů, totiž při gloria, kredo, pozdvihování a po mši. Potom měl promluvu v němčině pater převor na prosby přítomných Němců. Tímto se uzavřela ranní část bohoslužeb. Odpoledne po růžencovém kázání byly zpívány pontifikální nešpory a před velkým oltářem byl výstav Nejsvětější Svátosti. Před ní za pokleku bylo zpíváno *Salve Regina, Te Deum*. Následovalo požehnání a modlitby díkuvzdání za celou slavnost, „*quae fuit populosa et maiestuosa*“. Po *Te Deum* bylo naposledy střídáno z moždířů.

Tyto slavnosti se konaly v době politicky značně nejisté. I to se odrazilo v bohoslužbách. Čtvrtou neděli po velikonocích se konaly v celé diecézi modlitby za šťastný konec války Marie Terezie proti jejím četným nepřátelům. V uherskobrodském konventu proběhl den následně: Ráno počínala jako obvykle růžencová mše a po ní zpívaná. Poněvadž se jednalo o první neděli v měsíci a nemohla být narušena odpolední pobožnost ve farním kostele, proběhly příslušné obřady v klášteře po této zpívané mši. Po ní vedl otec růžencový kazatel měsíční procesí a následně udělil požehnání. Po deváté hodině sestoupil z konventu s křížem k účasti na procesí vedeném z farního kostela skrze obě náměstí, které se uzavřelo požehnáním Nejsvětější Svátostí. Po procesí byla ve farním chrámu slavena mše ještě v jedenáct hodin. Odpoledne byly v klášteře již jen čtené nešpory. I další neděli se konaly za úspěch bojů modlitby. V klášteře byl obvyklý výstav Nejsvětější Svátosti a v kázání byl lid vybídnut ke zbožným modlitbám „*pro felici successu armorum serenissimae reginae Mariae Theresiae*“. Odpoledne proběhly rovněž obvyklé bohoslužby, pouze s tím, že měsíční procesí s novým praporem růžencového bratrstva, 15 tajemství, praporem mlynářů a svíčkami všech stavů. Po jeho návratu se konaly figurální zpívané litanie a po *Salve Regina* se konalo požehnání.¹⁰⁷⁵ V roce 1744 byl do nového rámu (lista) uložen obraz Panny Marie Pasovské, který byl již pět let v dominikánském chrámě.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷⁵ *Monumenta Conventus*, f. 124-125. Podle záznamů o slavnostech, kterých se účastnili svorně světší kněží i řeholníci by se mohlo zdát, že již panovaly ideální vztahy mezi oběma kostely. Jistou vadou na kráse však byl spor o konání dominikánského procesí v době neděle Theoforicae v oktávu Božího Těla, které vedlo i děkanským kostelem. Děkan Khell podle svědectví toto 8. června 1745 v kostele veřejně kritizoval a tvrdil, že taková procesí zakázal biskupský úřad a že dcera má poslouchat matku. Khell říkal, že o svátku Božího těla, následující neděle a v oktávu má vést on tři procesí z farního kostela, ne dominikáni. V rozhodnutí biskupského úřadu se píše, že nikdy nevydal podobné rozhodnutí a děkan se má zdržet takových invektiv. (*Monumenta Conventus*, f. 127-129; ZA, AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, f. 39-42.)

¹⁰⁷⁶ *Monumenta Conventus*, f. 125. Kostelu ho roku 1739 věnoval měšťan a solní správce Ignác Vrabec. Posléze však byl obraz ukraden: „28. octobris [1761] despoliata est iam tertio b[eata] V[irg]o Passaviensis. Et fracto vitro 6 partes extractae sunt de offertoriis, quarum 5 d[ominus] syndicus die 24. nov[embris] post prandium ad refectarium attulit percontando, num haec sit nostra pecunia, non respondentibus autem religiosis sed

V polovině 18. století dochází k redukci svátků i potlačení některých výrazových prostředků. 17. března 1754 bylo vyhlášeno v kostelích omezení svátků, které se stalo se svolením papeže Benedikta XIV. Byly zachovány svátky: Obřezání Páně, Zjevení Páně, Očišťování Panny Marie, Cyrila a Metoděje, Zvěstování Panny Marie, svatého Josefa, pěstouna Páně, první den velikonočního oktávu, Nanebevstoupení Páně, první den svatodušní, Božího těla, sv. Petra a Pavla, Nanebevzetí a narození Panny Marie, sv. Václava (ve městě Olomouci), všech svatých, Početí Panny Marie, Boží narození. V jiné svátky se měli věřící pod hříchem účastnit mše, ale nemuseli se již zdržovat práce. Jednalo se o sv. Fabiána a Šebestiána, sv. Matouše, druhý a třetí den velikonoční, sv. Filipa a Jakuba, druhý a třetí den po Seslání Ducha svatého, sv. Jana Křtitele, Navštívení Panny Marie, sv. Maří Magdaleny, Jakuba, Anny, Vavřince a Bartoloměje, Matěje, Václava, Michaela Archanděla, sv. Šimona a Judy, Martina, Ondřeje, Tomáše apoštola, Štěpána, Jana apoštola, Inocence, vigilie Všech svatých. „Hac moderatio facta est, ut populus [chris]tianus alia festa cum maiori devotione celebret, et sibi non conqueratur contra festorum multitudinem; quando autem aliquod ex festis reductis cadet in dominicam diem debet omnimode celebrari ac si tota die festum fori esset, cum per sit dominica.“ Kronikář k tomu připojuje poznámku: „Populus tamen fidelis hanc moderationem opere n[on] approbavit, sed ut alias festivavit ac ab operibus servilibus abstinuit“.¹⁰⁷⁷ Došlo i na oblíbené hudební nástroje při bohoslužbách. V stejném roce 1754 bylo zakázáno používat bubny a trubky ve všech kostelích a při procesích pod pokutou 6 zl.¹⁰⁷⁸

20.9. Shrnutí

Z uvedeného nástinu je patrná gradace forem a velkoleposti bohoslužby, i přesto, že připustíme jisté zkreslení větší četností záznamů, zvláště v dominikánské kronice, kterou jsme použili. Ačkoliv košatá katolická spiritualita doby barokní byla

supersedentibus, ac eum de hoc increpantibus, cur nos tentare praesumat, iterato recessit, et instituto examine fures suspectos resciverunt, recepimus easdem quin[que] partes post breve tempus, ab hoc casu non exponuntur offertoria, ne ex illorum aspectu alliciantur fures, et male dispositi animi.“ (*Monumenta Conventus*, f. 145.) Kučera píše, že v noci mezi 16. a 17. listopadem roku 1758 byly v klášteře ukradeny všechny oběti z oltářů Panny Marie Tasovské, sv. Vincence, sv. Barbory a Panny Marie Provodovské v ceně 150 zl. Zjistilo se, že čin spáchal sluha v klášteře. (KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 381.)

¹⁰⁷⁷ *Monumenta Conventus*, f. 132.

¹⁰⁷⁸ *Monumenta Conventus*, ibid. Podobně populární stílení se snažil osvícenský stát potlačit. Týkalo se to i oblíbených poutí, při kterých se nosily pušky a střílelo z moždřů. (ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 292, odkazuje na dvorský dekret z 6.7. 1752.)

implicitně obsažena už v Tridentinu, svého plného rozvinutí dosáhla až v době vrcholného baroka. Je to nesmírný rozdíl oproti prvním letům rekatolizace, poznamenaným všeobecnou bídou, která spíše připomínají svou strohostí reformační časy. I vizuálně to dokumentuje rozdíl mezi prostým starobylym chrámem sv. Jana Křtitele a velkolepou budovou nového farního kostela, to nepotřebuje slov. Byla to strohost možná z nutnosti a v tomto smyslu hmotné ambice duchovenstva v první polovině 17. století možná nejsou jen snahou po dostatečně reprezentativním žití, ale i vědomím, že peníze věnované na posvátné účely jsou tou nejlepší investicí. Ale i za předpokladu všeobecného blahobytu byl mezi raným a vrcholným barokem výrazný rozdíl. V raném baroku nebyla ještě vyvinutá potřeba tak intenzivně s tolika vnějšími projevy prožívat zlomové okamžiky. V 18. století naopak pozorujeme postupné tlumení okázalých projevů zbožnosti. Byl to zásah vnější, pro obyvatelstvo, jak jsme byli svědky, nevídaný.

Barokní zbožnost je komplexem jevů, směsicí niterných prožitků, kolektivního chování, nařízené a regulované spirituality, ale i nekontrolovaného spontánního dění, pojímajícího i paranáboženské či zcela nenáboženské součásti. Rudolf Zuber s ohledem na poutě v 18. století a snahy úřednického aparátu je omezit, hovoří o lidové zbožnosti jako páteři mentality selského stavu, na rozdíl od tehdy již jinak uvažujícího úřednictva či měšťanstva. Poutě měly v barokní zbožnosti zvláštní význam z mnoha ohledů, třeba i sociálních (překročení teritoria, ve kterém se odehrával veškerý život), ale podle Zuberu byly výrazem vlastní aktivity laického živlu na zbožnosti, který se nechtěl vzdát svého podílu na životě zklerikalizované církve. Byly měřítkem intenzity zbožnosti.¹⁰⁷⁹ Ale i jinde měli laici možnost spoluvytvářet podobu církevního života – v oněch bratrstvech, různorodých sdruženích věřících za účelem prohloubení života víry, zdokonalení sebe či ve službě bližním.

Tehdejší spiritualita se v mnohém ohledu liší od předcházející, nekatolické. Reformace se snažila hledat cestu k Bohu přímo, bez nějakého řetězce přímluvců a prostředníků, případně dalších pomocných prostředků, včetně obrazů. Potridentský katolicismus vyzdvihl v tomto smyslu roli uspořádaného společenství, které vytváří žijící lidé s těmi, kteří již zemřeli a s celým nebem. Proto se, v reakci na to, co reformace kritizovala, rozvíjí také kult světců a především Panny Marie. Baroko také oproti reformační jednoduchosti a prostotě přináší zbožnost postavenou na

citovém prožitku, ke kterému slouží všechny formy umění, jež vytvářejí jediný harmonický celek.

Někdy však nabývá religiozita až zvláštního zabarvení, kdy univerzální křesťanství je prostředkem k realizaci lokálních nebo osobních zájmů – třeba v rámci hraničního sporu, jak zní zpráva nivnického faráře ohledně umístění kříže: „Byla slyšena slova: ‚Moravský Bože, pojd' dolů‘, item: ‚nerozkazuj nám ty na našich hotárech, jdi do Moravy na tvoje‘, item: ‚dum iam Crux in terra deposita fuisset, quidam reliquiis religiosior sub pedes obuscone secuit et dixit: keď si Bůh, uhni nohy.“¹⁰⁸⁰

Jedním z úkolů pro příští badatelské generace, které budou mít úplnější obraz barokní zbožnosti, bude rozlišení jejích různých podob, úrovní, zájmů, účelů, k nimž byla druhotně využívána. A vůbec by bylo dobré napsat dějiny spirituality v období raného novověku u nás. I v této studii jsou závěry jistě ovlivněny obecně přijímanými názory – třeba o protikladnosti evangelické a katolické zbožnosti. Realita mohla být jiná, lokálně odlišná, avšak ne vždy je patrná v konkrétních pramenech.

21. Rekatolizace kraje¹⁰⁸¹

Uherskobrodsko jako každé panství bylo do sebe uzavřeno a vytvářelo do jisté míry svůj vlastní svět. Nebylo však izolováno, a to jak v rámci země či speciálně hradištského kraje, ale i přes zemskou hranici proudil život, byť někdy úředně omezovaný jen na obchodní styk.¹⁰⁸² Významná úloha připadla uherskohradištské jezuitské koleji (od r. 1644). Rekatolizace samotného Hradiště a okolních měst i vesnic proběhla poměrně rychle, jak jsme poznali i na příkladu Uherského Brodu. Poněkud odlišné a místně velmi rozmanité byly poměry v odlehlých podhorských a horských lokalitách kraje. Tam existovalo několik kompaktních prakticky nekatolických enkláv.¹⁰⁸³ Misijní stanici si hradištská jezuita zbudovali v hraniční obci Starý Hrozenkov. Podporováni byli majiteli panství, světlovskými Serényi,

¹⁰⁷⁹ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 295.

¹⁰⁸⁰ VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevolnění“*, s. 46.

¹⁰⁸¹ Kapitola převážně podle ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 422-435.

¹⁰⁸² ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 426. Reálně však nebylo možno pohyb osob regulovat ani kontrolovat.

¹⁰⁸³ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*, s. 423, odk. na OBRŠLÍK, J. *Příspěvky k dějinám moravských evangelíků a jejich styků se Slovenskem v první polovině 18. století*. Brno, disertační práce FF MU

stovky osob.¹⁰⁸⁶ Misionáři pak hlásili ještě o něco vyšší čísla. Zatím doznívala pobělohorská představa, že církev potřebuje stát a konzistoř tribunál naléhavě prosila, aby vykonal nátlak především na vrchnosti, k vykořenění kacířského zla. V kraji vynikal ostrožský pán Antonín Florián z Lichtenštejna, který podle jednoho z opakovaných sněmovních usnesení nařídil roku 1713 konverzi nekatolíků na jeho panství nebo jejich vystěhování. Způsobil tím někde pozdvižení obyvatel, vedoucí až k jejich odvolání k císaři. Majitelé sousedních panství včetně Kounice Lichtenštejnův postup neschvalovali, neboť jim bylo zřejmé, že takto katolíky z poddaných neudělají a nejdříve přivedí jejich útek do Uher a tím utrpí hospodářskou ztrátu. Jediný možný způsob, na který Lichtenštejn rok na to skutečně přistoupil, byla trpělivá misionářská práce. Zde vykázal úspěch uherskohradištský jezuita a pozdější rektor této koleje P. Jindřich Král SJ (1677-1744). Obyvatelé před ním sice jako obvykle prchali do lesů, když však poznali, že nepřichází jako ten, který jim zamýšlí vzít víru, ale zajímá se o jejich vlastní život, změnili k němu svůj postoj. A skrze toto dosáhl Král konkrétně v Kuželově poměrně velkého úspěchu, formálního obrácení celé obce. Patrně zde sehrál velkou roli nesmlouvavý Lichtenštejn, poněvadž stejný misionář se pokusil bez úspěchu obrátit sousední ves Hrubou Vrbku, ležící už na strážnickém dominiu.¹⁰⁸⁷ Jistě ne bez vlivu bylo sociální

¹⁰⁸⁶ ZA, ACO, kons. prot. z 10.12. 1711.

¹⁰⁸⁷ Tento svůj neúspěch zdůvodňoval aktivitou superintendenta v Myjavě Daniela Krmana.

Obrácení kacířů v Hrubé Vrbce vyvolalo nepokoje, o nichž se zachovala v Magnisovském archivu složka s korespondencí. Její obsah publikoval NOPP, Leopold. *Náboženské nepokoje v Hrubé Vrbce v letech 1718 – 1721*. ČMM 22, 1898, s. 367-373. Podle doložených dopisů byl kurátor nezletilého dědice panství hrabě Karel Antonín Braida vyzván prostřednictvím české královské rady samotným císařem, aby na panství srovnal náboženské poměry, jako tomu bylo na sousedním ostrožském panství. Braida proto ve snaze vyhovět posílá ve stejném roce zemskému hejtmanství několik relací v této věci, kde dokládá počty těch, kteří nebyli ještě na pravou víru přivedeni nebo už se nechali poučit misionářem Králem. Nicméně Braidovi ze zemského hejtmanství v prosinci 1719 napsali, že jim kníže Lichtenštejn oznámil, „že ostrožský missionář P. Jindřich Král panství jeho ostrožské z luteránství úplně očistil, za to však na panství strážnickém ve vsi Hrubé Vrbce, v pravém to hnízdě pravých kacířů, ještě bude třeba zvláštní bedlivosti na jejich vyhubení.“ Braida se proto ujal akce rázněji a některé přesvědčoval i vězením. Za to se mu dostalo z Brna pochvalného psaní, avšak ozvali se i nespokojení poddaní. Uvedli, že do Uher odešlo „skrz lutheránskou víru“ pět rodin. „Co se však catechismusu velebného pana patera missionaria dotýče, u nás veřejně ho nikdy, než v Kuželovém v chrámě Páně, kdež tomu místo jest, co nejčastěji (počtu jistého se neví) činíval, a netoliko Kuželovjanům, než i také Hrubo-Vrbčanům na takovej přijítí přísně poroučel, což i také, že jich sám osobně v domích jejich často napomínajíc v víře tej lutheranskej navštěvoval a visitiroval...“ Nicméně Královi se vesničany přesvědčit nepodařilo a někteří z nich opět prchli do Uher. V červenci 1721 referoval misionář Král: „...dosud opovažují se poddaní na tomto panství zlostně proti mně vystupovati, hlavně ve vesnici Hrubé Vrbce, kdež svaté naše náboženství jest v bídném stavu. Sotva třetina obyvatel činí zadosť povinností katolickým, většina jest taková, že velikonoční zpověď zanedbali, mezi nimiž někteří nevykonali této důležité povinnosti již po mnoho roků. Mlčím o odpadlících a cizincích, kteří zanechavše sídel svých, zde nacházejí své útočiště. Jak malou mají úctu ke mně, jenž je připravuje na pravou víru, poznati lze z toho, že když jsem se blížil k jednomu domu, psa ze dveří vypustili, bych neřekl, na mne pošťvali, dvěře přede mnou zavřeli, a když jsem se bránil psovi na mne dorážejícímu, mně nadávali a že mi do nich nic není, pravili...“ Gubernium si vyložilo neúspěch akce špatnou součinností vrchnosti

komunitní chování, které jsme zmiňovali při pokusu vysvětlit konverzi uherskobrodských měšťanů. Podle vůdčích jedinců se obec sjednotila a utvrdila v tom či onom postoji. Víra není jenom individuální hnutí, ale i sociální jev. A tento rozměr v této době bezpochyby převažoval. Dosvědčují to i slova Jindřicha Krále, který soudil, že je snazší obracet imigranty z Uher než místní obyvatele. (Což může být poněkud falešné, protože zarytý protestant by sotva prchal do země, kde nebude moci svou víru praktikovat.) Tak v kraji zůstávaly některé obce stále nekatolické. Kromě Hrubé Vrbky to byla ještě Velká, Tvarožná a Javorník. Tam se protestantismus v podstatě nepodařilo vykořenit nikdy. V Javorníku došlo k jedinému pokusu změnit stav otevřeným fyzickým násilím, když obec v září 1740 přepadli portáši a jeden muž byl dokonce zastřelen.

Zuber řešil i otázku chování nekatolíků v katolickém prostředí. Tam můžeme zahrnout i reakci protestantů na první vlnu pobělohorské rekatolizace. Dnes už je překonaná představa pouze trpného a negativistického postoje v prostředí vnucené víry, která je obyvatelstvem odmítána. To ani nebylo možné v katolické společnosti, kde víra byla věcí veřejnou. A základní okamžiky života, jako zrození, sňatek či smrt provázely církevní úkony. Těm nebyl velký problém se vyhnout pouze v nekatolicky pevných obcích, např. na Valašsku. A dokonce i ke zpovědi nekatolíci přistupovali, mj. také z toho důvodu, že se postupně vytrácela vědomost faktických rozdílů mezi konfesemi. Zuber píše dále, že kontakt s věřícími katolíky působil nakažlivě, což opět dotvrzuje vliv skupinového chování. Někteří však dokázali skloubit povinnou vnějškovou oddanost katolictví s účastí na nekatolických shromážděních. Z hlediska vztahů mezi obyvatelstvem však nehrála skutečnost konfesních rozdílů velkou roli a nerušila sousedské soužití.

a misionáře. Proti tomu se Braida ohradil, že vždy vyšel Královi vstříc, dokonce i tím, že neposlušné zavíral do vězení: „Těchto 6 z horlivosti zavřených osob bylo posláno P. misionáři do Hrubé Vrbky, aby je v náboženství vycvičil a dříve nepropustil, dokud by ku pravé víře nepřешli, a které on dle svého dobrozdání z žaláře nechť propustí. Co se onoho poddaného týká, jenž prý štváním psa ku P. misionáři neslušně se zachoval, chtěl jsem jej ihned strážnickými portáči dát předvésti, kdyby nebyl před tím již do Uher utekl, kdež až dosud jest, a odkudž po sousedech vzkázal, že nikdy psa neštvál, nýbrž když slyšel, že zmíněný P. misionář k domu jeho se blíží a on (zběhlý poddaný) v postní den si salát se slaninou připravoval, tu prý, aby zmíněný P. misionář neviděl, jak si v postní den salát se slaninou připravuje, rychle dvěře zavřel, tak že pes na ulici zůstal a tedy sám na P. misionáře štěkal“. Další vývoj není v souboru listin doložen.

22. Závěr

Radost v nebi nad jedním hříšníkem pokání činícím – a což nebude, obrátí-li se celý nevěrný národ židovský aneb turecký a kterýkoliv jiný? A co jestliže všecken svět? A jak prvé plný byl rouhačů božích, ctitelů satanových, tak nyní zase plný byl ctitelů božích... (Clamores Eliae, s. 251.)

Úsek dějin, který jsme prošli, je poměrně dlouhý. Provedme proto na závěr malou rekapitulaci a připomenutí důležitých bodů.

Skrze skrovné doklady jsme pozorovali poměry ve středověkém období, jež nebyly mimořádné ve srovnání s obecným vývojem. Situace z hlediska církevně-správního byla však již tehdy v něčem obdobná poměrům v 17. – 18. století. Farní správu zastihuje dominikánský konvent, existující v Uherském Brodě nejpozději od počátku 14. století a tehdy také vydatně dotovaný – nejen proslulou donací markraběte Karla, ale třeba i světským duchovenstvem, jak ukazuje Hertlinův odkaz. Avšak i fara byla dobrým bydletem, o čemž vypovídá přetahování se o úřad faráře na konci předhusitské epochy. O vlastním církevním životě víme však pramálo a vůbec nevíme, nakolik křesťanství proniklo do společnosti a nakolik bylo lidem přijímáno za vlastní. Doklady o případné krizi však rovněž postrádáme. Jistě ne všichni našli spokojenost s obecnou praxí. Uváděná měšťanka, kterou oslovil život valdenských, patrně nebyla jedinou. Heterodoxní křesťané však, přes jejich relativně velké rozšíření na Moravě koncem 14. století, ve městě patrně větší význam neměli. Patriciát spolu s duchovenstvem dokázal zachovat prořímskou linii i v době, kdy okolí bylo zapalováno husitskými myšlenkami, někdy dokonce radikálními. Až dobytí vojsky husitů znamenalo utrakvizaci Uherského Brodu. Příklon ke kališnictví však nebyl trvalý – snad i pro jeho zavedení vnější silou. V druhé polovině 15. století jsou ve městě opět katoličtí faráři i dominikáni. Avšak řady těch, kteří hledají vhodnější podobu praxe víry, než nabízí pozdněstředověký katolicismus i utrakvismus, se oproti minulosti rozrůstají. Zde, a později i v některých okolních obcích, vzniká společenství Jednoty bratrské. Postupem času mohutní a v následujícím století tvoří významnou součást městské populace a jednu z důležitých bratrských obcí vůbec. Většina měšťanů zůstává až do první třetiny 16. století ve svazku s Římem. Poté se situace radikálně mění, nejspíše s příklonem zdejšího faráře (nebo s nově příchozím knězem) k luterství, případně i k radikálnějšímu reformačnímu učení. Přes nekonformní názory jednoho z prvních

nekatolických farářů se zdejší utrakvistické společenství směrem k radikalizaci nevyvíjí, ačkoliv teologické názory konkrétních kněží se různí a někdy vzbuzují pozornost bdělých strážců pravověrnosti. Nejčastěji jde o melanchthonské pojetí a jen v některých případech, zvláště na přelomu 16. a 17. století, se jedná o zřetelné kalvínství.

Město jako celek se stalo nepochybně protestantským a dokonce jedním z center vytvářené evangelické správy. Naopak katolictví, reprezentované stále více skomírajícím dominikánským společenstvím, v této době prakticky zcela mizí. Příčiny poměrně náhlého a patrně spontánního obratu jsme nebyli schopni dostatečně identifikovat. Patrně souvisí s obecným vývojem na Moravě a také s orientací pána města. Obyvatelstvo se s protestantismem dokonale sžilo a ztotožnilo. Nastává období největšího rozkvětu evangelického křesťanství v Uherském Brodě a současně počíná i čas tvrdých střetů mezi představiteli Jednoty a kališníků. Život víry se však rozvíjel dále, aniž by byl podstatnou měrou probíhajícími spory ovlivněn. Dokonce i v rámci vzájemných vazeb mezi obyvateli města nedošlo, až na občasná a různými vedlejšími pohnutkami ovlivněná vzplanutí, k vážnějšímu narušení. Snad spor působil dokonce jako stimulátor k intenzifikaci religiózní praxe. Téměř bez povšimnutí tak probíhá pokus o zásadní reformu života utrakvistů. Nešlo jen o snahu prosadit přiměřený a fungující model církevní správy, ale v neztenčené míře i o reflexi dosavadní praxe i věrouky. Boží Slovo bylo jedinou normou, mnohokrát zdůrazňovanou, podle které je třeba vše poměřovat. Protagonisté reformy, osoby jakkoli třeba problematické, jsou si toho bez výjimky vědomy. Po stránce naukové jsou to vyzrálé, samostatně myslící osobnosti, mající slušný přehled o dění v učených teologických kruzích na evropské úrovni. Děkaní jako Kyrmezer nebo Pressius vstupují do kontaktu s předními teology a sami jimi v podstatě jsou. A bylo běžnou záležitostí, že kněžími v děkanství se stávali ponejvíce absolventi renomovaných západoevropských protestantských škol, kteří svou kariéru počínali na slušné utrakvistické škole v Uherském Brodě.

Konflikt mezi zdejšími protestanty se neodehrál pro nedbání konstitutivního významu Písma, ale pro různost ekleziálních modelů a tradic. Vnější nepřátelství a vnitřní snaha po kvalitním křesťanském životě, to jsou dva póly, viditelný a méně nápadný, kterými se obě společenství v době největšího rozkvětu vyznačovala. Boj mezi utrakvisty a Jednotou připomíná svou urputností soudobé půtky mezi katolíky

ovlivněnými bojovným ignaciánským mysticismem a protestanty. Ale to je patrně jediná analogie v tomto intenzivním a vyčerpávajícím konfliktu. Nešlo zde o snahy po vykořenění učení, považovaného za bludné (přestože se nám toto může z některých vyjádření v rámci tvrdé polemiky zdát), motivy byly jiné. Byl to boj o vlastní identitu, vlastní cestu v uskutečňování stejně nebo alespoň velmi podobně pojímané víry. Jednota bratrská se semknula do obranného postoje, a takto kolem sebe dštěla oheň a síru, pokud se o ni někdo z vnějšku soustředěně zajímal. Uherskobrodští děkani se naopak zcela pochopitelně snažili s blízkou Jednotou o užší propojení a doufali, že její sebestředný postoj nebude trvalý. Byli však razantně a opakovaně odmítáni. Obojí bylo vedeno v podstatě ušlechtilými motivy. Avšak schopnost dívat se na problém z hlediska partnera, k tomu velmi dobře známého, scházela všem a konflikt ubíral evangelíkům síly a v širších vrstvách zřejmě vytvářel roztrpčení ba dokonce možná netečnost ke konfesním či vůbec náboženským otázkám. Intenzifikace víry i frustrace, ačkoliv k tomu scházejí konkrétní doklady, jsou zřejmě dlouhodobým důsledkem tohoto soupeření s často nečistými praktikami.

Od konce 16. století až do Bílé hory však již mezi uherskobrodskými evangelíky rozpory do značné míry ochably. Je to období stabilizace a v některých momentech i stagnace, když se děkanství rozpadá a prakticky končí svou existenci. I přes příklon ke kalvínství u části kališníků v okolí však sjednocení s Jednotou nikdy nenastalo. Příčiny byly, jak jsme viděli, jiné než teologicko teoretické.

Ačkoliv město na počátku 16. století přišlo o své postavení města královského a stalo se poddanským, jeho rozvoj je právě v této době mimořádný. Je tomu tak i navzdory mezikonfesním rozepřím. Biblicky normované křesťanství, přestože zůstávalo poněkud v pozadí, bylo akceptováno a prožíváno se samozřejmostí a zcela jistě bylo jedním z činitelů, který vytvářel morální hodnoty a život naplňoval smyslem. To tvořilo jeden z důležitých předpokladů obecného blahobytu.

Skutečnost rozdrobení a snad i ještě živých vpomínek na vzájemné boje, jak u jednotlivců, tak patrně i jako reziduum v kolektivní paměti, zřejmě ovlivnila následné protireformační postupy. Povstání měšťané uvítali a někteří se v něm i aktivně exponovali. V odporu proti vnucené konfesi však již taková míra jednoty nenastala. Rezistence nebyla jednoznačná ani systematická. Ti, kteří pochopili nebo tušili, že změna je trvalá, se odebrali do exilu. Odpor proti pokatolictví ve městě tak byl nejčastěji nepřímý, formou jakýchsi drobných sabotáží nebo pasivity

v požadovaných úkonech. Ale daleko více máme doloženy rychlé přestupy (respektive hromadnou konverzi) a projevy oddanosti vůči prosazované religiozitě. Bývalí přední nekatolíci ukázali svým příkladem, že změna konfese není jejich záhubou, ale naopak prostředkem k udržení dosavadní společenské pozice nebo dokonce k vzestupu, nehledě na materiální profit v době dosud nezakoušené krajní nouze. Za těchto okolností nebylo možno setrvávat v odporu, ačkoliv někteří nekatolíci jedinci ve městě byli ještě v třicátých letech místní správou tolerováni. Nejednoznačná je v procesu rekatolizace role dominikánů. Na jedné straně stojí jejich zásadní podíl na přivedení někdejších protestantů ke katolictví, na straně druhé je protiváhou jejich dlouhodobý spor s měšťany a se světským duchovenstvem – o kostelní vybavení, příjmy, polnosti nebo i o dobu konání bohoslužeb – to vše jejich působení relativizuje. Příznačný je výrok Polontiův, který se táže: „Kdo nalezne víru na zemi, když kazatelský řád zapomíná na pravdu?“¹⁰⁸⁸ Neústupný postoj dominikánů, touha po bohatství a vlivu a jejich obratné využívání pomoci vrchnosti, především Eleonory z Dietrichštejna, vyneslo tomuto řádu skutečně výsadní postavení i vůči pomalu zotavující se faře, respektive děkanství. Nejenom opticky v porovnání velikostí svatostánků, kdy děkanský kostelíček zjevně zastiňoval klášterní chrám, ale i významem v rámci veřejného života. Dominikáni dokázali získat třeba nejpřednější osobnosti včetně majitele panství pro své růžencové bratrstvo a stejně tak jejich klášter opakovaně navštěvovali biskupové. Faráři se až do vystavění nového farního chrámu nemohli v žádném směru s klášterem srovnávat. Dominikáni v Uherském Brodě, podobně jako třeba i staré mnišské řády za reformace téměř zaniklé (např. velehradští cisterciáci), zaznamenávají v baroku období druhého rozkvětu po svém středověkém zakládání. Důležitá a podobně nejednoznačná byla samozřejmě i úloha feudála. Maxmilián se snažil tok a dopady protireformace brzdit, Lev Vilém ji naopak prosazoval. Oba však nemilosrdně a bez zjevného rozdílu sužovali své poddané. Rozporuplnost je i ve Lvově postoji vůči církevní hierarchii – s faráři, konzistory a uherskobrodskými dominikány se nacházel v dlouhodobém sporu, zatímco s biskupem vycházel velmi dobře. S měšťany se naopak kromě odporu vůči farářům shodoval i v obdobném postoji vůči Židům. K opravdovému přijetí katolictví a uklidnění rozepří však došlo až za Eleonory a jejího syna Dominika Ondřeje.

¹⁰⁸⁸ Z materiálů vzniklých při řešení sporu o zadrženou monstranci z roku 1659, cituje RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 99.

Průběh rekatolizace vypovídá zpětně i o charakteru nekatolického křesťanství ve městě. Lze se domnívat, že příslušnost ke konkrétnímu společenství byla pro určitou část populace ponejvíce věcí tradice, nikoli vlastního vyhraněného stanoviska. Nemusel to být relativismus, ale jistá vlažnost nebo jen rezervovaný postoj. Jako máme na lokalitách ne tolik vzdálených (třeba Vizovice, Holešov) zaznamenán ještě v předbělohorském období odpor evangelického obyvatelstva vůči rekatolizačním snahám vrchnosti a podobně i po Bílé hoře bylo pokatoličtění nesnadné, zde po Bílé hoře k ničemu obdobnému nedošlo. Samotná rekatolizace nebyla ve městě procesem ani systematickým ani vytrvalým. Spíše to bylo několik opakujících se vln intenzivních zásahů, střídaných klidovými fázemi, způsobenými vnitřními problémy nové duchovní správy, respektive odpovídajícími charakterovým rysům konkrétních duchovních. Velmi překvapující je kromě malé rezistence evangelíků poměrně rychlý a trvalý úspěch rekatolizace, navzdory až příliš viditelným pokleskům představitelů nového katolicismu nebo vůbec nového establishmentu.

Bílá hora spolu s celým následným vývojem zbrzdila rozvoj města ve všech oblastech. Byla počátkem nebo součástí katastrofického a těžce kontrolovatelného vývoje. Příkladem pobělohorského úpadku v Brodě může být regres školství. Z respektované utrakvistické partikulární školy nadregionálního významu se stala slabě vzdělávací instituce, pro kterou v jeden čas nebylo možno nalézt ani potřebnou budovu. Vnucené katolictví v těchto složitých procesech zaujímá nejednoznačnou roli. Bylo jedním z faktorů, které přispěly k nešťastnému vývoji. Jen letitý spor o desátek sám o sobě by mohl být příčinou, abychom dobu označili za problémovou. Na straně druhé víra, jakkoliv poznamenaná násilím a zneužíváním k osobnímu prospěchu nebo skupinovým zájmům, byla jedním z hlavních prostředků k překonání krizových momentů. Posléze, v době relativního zotavování během druhé poloviny století, se stává, v okamžicích rozsáhlých, ale krátký čas trvajících a vnějším nepřítelem působených tragédií nebo živelných pohrom a epidemií, jedním z hlavních nástrojů k regeneraci i znovuzískání sebevědomí měšťanů. Podíl katolického křesťanství na nastávajícím opětovném rozvoji v 18. století je zjevný. Dobová spiritualita je podhoubím, které živilo rozvoj nadprůměrné architektury a výtvarného umění vůbec, zpěvu a bohaté liturgie, spiritualita podporovala sdružování křesťanů v bratrstvech, při poutích, svátcích i slavnostech.

V baroku akcentované prvky, kterými byla nejen nadužitá úcta světců a Panny Marie, ale i třeba takřka absolutní závislost farníků na knězi s jemu projevovanou posvátnou úctou, však znamenaly zátěž do budoucna. Přes zmiňované formy k realizaci vlastní cesty víry a pestrost podnětů, které v sobě obsahoval cyklický běh církevního roku, byl křesťan součástí kolektivního jednání řízeného farářem nebo řeholníky. Kněžimi předkládaná nauka byla prakticky jediným zdrojem poznání pro měšťany, a to nehledě již na vesnickou populaci. A kněží samotní byli jen tlumočníky toho, čemu byli naučeni nebo našli v příručkách. Intenzivní religiozita byla založena na silném prožitku s velkým poměrem emocionality či fantazie. Ve vědomém obsahu však u obyvatelstva v nejlepším případě nepřesáhla katechismové poučky. Ani u duchovních samotných jsme nezaznamenali ducha, který by se mohl poměřovat s někdejšími protestantskými děkany. Citová víra s nedostatečně vyvinutým smyslem pro poznání a své vlastní zdůvodnění je i příčinou poměrně často přítomné netolerance vůči jinověrcům nebo nekatolickým křesťanům. Barokní „ortopraxe“ zastínila „ortodoxi“ – ve smyslu potřeby hledání pravdy. To bylo silou i slabinou tehdejší podoby víry. Obojí totiž, spíše jen v drobných obměnách, přetrvalo jako výrazný charakteristický rys zdejší kolektivní spirituality. Tak ani racionální 18. ani bouřlivé a industriální 19. století a dokonce ani století 20. nepřineslo na Uherskobrodsku podstatnou změnu charakteru v baroku petrifikované podoby víry (přes odlišnosti jednotlivých farností či rodinných tradic a nepochybný další vývoj a proměny). Ta se zrodila z krize a byla introdukována hrubou silou, avšak dále byla rozněcována pozitivním působením kněžstva a stala se fenoménem téměř trvalým. (Ačkoliv nelze zapomínat, že církevní organismus je udržován i v klidných dobách spolupůsobením strachu – ze zavržení, očištcových muk, nepřipuštění ke svátostem atd.) Rozchod s významnou reformační minulostí, učiněný na počátku 17. století, nepředstavoval žádnou zátěž pro budoucí duchovní život obyvatelstva ani žádný další výrazný podnět pro náboženskou situaci ve svobodné občanské společnosti. Dokonce ani v dramatických letech po vzniku Československa, v době již velmi vzdálené protireformaci, se jen menší část obyvatel přiklání k Církvi československé a k Církvi českobratrské evangelické či jiným nekatolickým uskupením se přihlásilo ještě méně lidí. Toto výrazně neovlivnila ani posvátná postava českého bratra Komenského. Dokonce i komunistický režim neslavil v kraji takový triumf, obrovská síla tradice a s lokalitou svázané obyvatelstvo, to vše byla velká překážka. Toto jsou samozřejmě

fenomény moderní doby, které nelze vysvětlovat událostmi raného novověku, ale je dobré zachovávat zřetel i na dlouho trvající charakter kolektivního myšlení. Je to příklad „longue durée“ nejenom mentality, ale i institucí a zažitých forem, kolektivní paměti vůbec. Pro náboženské instituce má značný význam tradice, ke které se hlásí nebo ji odsuzují, kterou interpretují a předávají dalším generacím.¹⁰⁸⁹ Jedna tradice byla v baroku překryta jinou, na ni navazující. Ta je předávána dále v prostředí rodiny, farnosti a v některých momentech i městské komunity vůbec. Jestliže nedojde ke zlomu, třeba ve složení obyvatelstva nebo implantaci jiné kolektivní sebeidentifikace (což se zřejmě děje počínaje druhou polovinou 20. století a nyní stále pokračuje), je jevem poměrně stálým a do značné míry nerespektujícím modernizační vývoj celé společnosti.

Katolicita zdejšího obyvatelstva byla postavena na lokálním historickém povědomí, ze kterého reformace v podstatě vypadla a záhy se na ni zapomnělo. Byla vystavěna na reálné nebo domnělé historicitě (záračné založení města a ochrana Panny Marie). To do značné míry kontrastuje s prakticky opačnými ikonami historického povědomí, které se vytvořily v české společnosti 19. a 20. století a mohutně proudily skrze školu, literaturu či sdělovací prostředky.¹⁰⁹⁰ Odolávala snad proto, že historická konstrukce sebeidentifikace do sebe postupně nasákla pryskyřici katolicismu, který se vytvořil v opozici vůči osvícenským státům a modernímu nacionalismu a kolektivismu. Jeho historické zakotvení v místní silné tradici sice ztratilo svůj konstitutivní význam a stalo se prakticky jen hřejivou vzpomínkou, oživovanou nejčastěji v poutních tradicích či pestrých krojích, avšak katolictví, alespoň u nábožensky senzitivní nyní už menšiny městské společnosti, stále dominuje a není patrný náznak, že by tomu mělo být jinak.

Toto jsou otázky, které překračují vymezení a cíl této studie. Avšak fenomén silné tradiční katolicity vyvolává otázku po příčinách. Jednou z nich je bezpochyby historický vývoj, který jsme se pokusili nastínit. Bylo by třeba ještě dalšího

¹⁰⁸⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem : Albis international, 2006, s. 604-605.

¹⁰⁹⁰ Trefně tento problém nedávno popsal Dušan TŘEŠTÍK o vnímání rané fáze českých dějin: „Historie žijící v hlavách lidí není ani zdaleka totožná s tím, co do svých učebnic píše historikové. Je to málo uspořádaný soubor statických obrazů, jednoduchých stereotypů, útržků jakoby filmových dějů, ikonizovaných postav. Je to živoucí smetiště, na kterém jsou poházeny polámané zlomky dějin. Lidé používají pohozených zlomků dějin jako náradí, které jim pomáhá vyznat se ve světě. Podstatné na tomto chaotickém procesu je, že ti, kteří bloudí po smetišti dějin, se nakonec shodnou a sbírají totéž, takže výsledek náhodný není, dává smysl. [...] Tomu, o čem vypráví kolektivní paměť, se také věří. Kolektivní paměť není vzpomínáním na minulost, je to vzpomínání na to, co se o ní píše v pracích historiků...“ (*Přemyslovci v naší paměti. Živoucí smetiště zlomků dějin*. Dějiny a

detailnějšího zpracování, objasnění dílčích otázek, aby byla syntéza úplnější. Může se stát, že příští zpracování tématu bude již podmínkách, kdy Uherský Brod či Uherskobrodsko nebude možno označit za kraj tradičně religiózní nebo dokonce křesťanský a badatel se bude ptát ještě po dalších souvislostech. Snad mu bude i tato nepatrná studie inspirací či zdrojem informací, jako se nám stalo nepřekonatelné dílo Růžičkovo.

Jsou nadčasové hodnoty, které přetvárají. I v překotných proměnách, které museli zdejší křesťané během staletí absolvovat a s nimi se vyrovnat, existují prvky stále platné a tvořené stejným ideálem. Lítost, pokání a obrácení, jsou úkony nezbytné k přiblížení se Kristu. A není rozdíl mezi protestantským a katolickým Kristem. „Ale v Kristu Ježíši jste se nyní vy, kdysi vzdálení, stali blízkými pro Kristovu prolitou krev. V něm je náš mír, on dvojí spojil v jedno, když zbořil zeď, která rozděluje a působí svár.“ (Ef 2,13-14.) Není důležité a není to ani našim úkolem a cílem, abychom rozsoudili, komu se podařilo během sledovaného úseku dějin Kristovu vůli správně rozpoznat z hlediska církevní formy, věrouky a spirituality, kdo byl heretikem a kdo pravověrným, ale rozhodující je pro nás míra intencionality a pokora ve vztahu ke Kristu, ve vztahu ke spolusestrám a spolubratřím, víra aplikovaná v každodenním životě. Tak můžeme vedle sebe postavit řád a soudržnost ctící členy Jednoty bratrské, velké a různorodé utrakvistické společenství, ale i nově katolické křesťany, vedené dominikánskými řeholníky i světskými faráři, kteří často za obětí a s námahou sloužili svátostmi a toužili obrátit ty, kteří podle jejich přesvědčení propadli bludu a tím i věčnému zavržení. Pokorná touha poznat nebo hájit pravdu, jí se podřídit, odstranit překážky vlastních chyb a v zapálení realizovat svou víru, je patrně spravedlivějším měřítkem než příslušnost k vítězné nebo poražené straně. Snad se nám zde dostatečně podařilo i pod tímto zorným úhlem představit osoby, s nimiž jsme se setkali. Dotkli jsme se zde často hranice vypovídacích možností pramenů a setkávali s rozměrem lidského bytí i církve, který je neproniknutelný skrze jakékoliv badatelské metody. Nepokoušeli jsme se o překročení nebo obejítí této meze, avšak soustředění na materii víry a v podstatě intimitu lidí nutně vyvolává otázku po vyšším smyslu dění a Činiteli, který nahlíží a ovlivňuje lidské rozhodování z hlediska spásonosného cíle. Zrakem víry se mohou pozorované děje jevit už ne tolik jako sled okamžiků soupeření a snahy o prosazení vlastního náboženského názoru či jen sobeckého zisku, ale i jako Boží

výchovný proces ve vztahu k člověku, realizovaný též skrze vlastní lidská pochybení a hříchy.

Účelem této studie a vůbec historické práce nemá být jen rekonstrukce minulosti, ale má sloužit i k sebezpytování – zde konkrétně, jak žijeme my své křesťanství? A minulost může být v mnohém inspirativní, přestože náš prožitek je nutně jiný. Jako mohou katolíci nalézt oslovení u někdejších protestantů v jejich teologických a liturgických textech, v reformních snahách i v soustředění na Slovo Boží v Písmu, tak pro evangelíky může být prospěšné třeba barokní vtažení člověka i s celou přírodou do liturgického dění – se smyslovostí, expresivností a vším, co je skutečně lidské. Byli jsme svědky, že ne všechny prvky víry, které se jeví jako protikladné, takovými ve skutečnosti jsou.

Věřme že všichni, kteří se milovali a respektovali, ale i ti, kteří spolu soupeřili, motivováni cílem, považovaným za dobrý, našli v Kristu spravedlivého soudce, mnohem spravedlivějšího než naše nedokonalé soudy. Věřme, že spolu našli smíření a radost, a že osvobozujícího poznání nabudeme spolu s nimi jednou i my.

Résumé

Studie se soustřeďuje v rámci složitého církevního vývoje mezi středověkem a dobou moderní na víru obyvatelstva ve všech jejích rozměrech a dopadech na každodenní život. Zvolena byla přiměřeně velká sociální jednotka – město Uherský Brod, aby na příkladech konkrétních jedinců či nevelké komunity a skupin, kterými je tvořena, bylo možno sledovat dopady obecného dění, ale i vlastní aktivitu populace v náboženské oblasti.

Vývoj v Uherském Brodě se, přes svá specifika, nevymyká obecné situaci v českém státě nebo speciálně na Moravě. Bylo zde jak středověké prořímské křesťanství, tak i husitství a dokonce se vyskytli i jedinci s radikálnějšími postoji. Velmi záhy se zde ujímá Jednota bratrská a později dosáhne i značného významu. Katolicismus, který se zde udržel i přes dočasné ovládnutí města husity, zde přetrvává až přibližně do poloviny 16. století. V poměrně krátké době je však vystřídán luteranizovaným utrakvismem, respektive luterstvím označovaným za utrakvismus. V následujícím čase až do Bílé hory dochází k mohutnému rozvoji většinového utrakvistického i menšinového českobratrského společenství a současně probíhají tvrdé polemiky mezi jejich představiteli. Na konkrétní rovině bohoslužebné, spirituální a vůbec v rámci mezilidských vztahů se spor podstatně neprojevil. Stejná doba je i časem obecné prosperity města, která byla zastavena až v souvislosti bojů a pohybů vojsk za třicetileté války a opakovanou devastací regionu uherskými povstalci v průběhu 17. a na počátku 18. století. Regres města způsobilo i počínání vrchnosti, která zbídačovala obyvatele i město jako takové. Katolictví tak bylo implantováno do zcela nekatolického prostředí za krajně nepříznivých okolností a jeho ujímání bylo komplikováno i spory o církevní majetek a příjmy duchovenstva. Navíc osobnosti pobělohorských farářů byly často problematické. Navzdory tomu se katolicismus poměrně snadno ujímá a postupně tvoří páteř života, nejenom vnější rétorikou, ale i ve skutečném smýšlení lidu. To bylo výsledkem postupného procesu, na kterém se podílela pastorační práce světského a řádového duchovenstva, ale ovlivnila ho i poměrná regenerace hospodářství a vůbec stabilizace poměrů po přestálých válkách. Víra v katolickém pojetí, s akcentovanou emocionalitou, s podílem početných světců a Pannou Marií v čele, ujatá v těžkých časech, byla přijata měšťany za vlastní. Ti se posléze i aktivně podílejí na utváření života církve, iniciují výstavbu kaplí, oblibují si světce, z jejich podnětu vznikají pouti a jiné religiózní tradice.

Násilná změna konfesní orientace přispěla ke zbídačení a frustraci obyvatel. Část město opouští, posléze následuje i imigrace, zvláště z přilehlých Uher, přesto většina populace přetrvává a představuje prvek kontinuity s předchozí epochou. I víra tvoří spojnici mezi reformačním a katolickým časem, navzdory nepochybným proměnám. Společné prvky se tato studie pokouší identifikovat. Přesto je mentalita doby barokní ostře protireformační a celý čas předchozího rozvoje pojímá negativně. Dostatečně to dokumentují v práci často citovaní barokní kronikáři, kteří se zjevně distancují od svých protestantských praotců. Víra, v 16. století zkoušená spory a nepřátelstvím nekatolických duchovních, teologickými experimenty, po Bílé hoře potom násilnými zásahy moci, rovněž často s nepřikladnými kněžími, nepodléhá relativizaci. Ačkoliv populace nikdy nebyla naprosto christianizovaná a není možno v tomto smyslu provést ani přibližný odhad, z pramenů vyplývá alespoň rostoucí význam náboženských otázek ve veřejném životě, který kulminoval v čase vyvrcholného baroka. Přesto si světská moc, reprezentovaná feudálem a městskými samosprávnými orgány, dokáže v zápase s církevními orgány, faráři a biskupskou konzistoří, bránit svá práva. Tyto předbělohorské a pobělohorské problémy, přes svou závažnost, prokazují, že se jednalo jen o jeden z rozměrů života víry. Proměny, které z hlediska konfesního proběhly mezi 15. – 18. stoletím, byly jednou z mnoha změn, kterými společnost i církev procházely, nelze v nich vidět středobod vývoje, a to ani z hlediska podstaty víry.

Summary

In the context of the complex religious development between the Middle-Ages and the Early Modern Period, the study focuses on the faith of the people in all its aspects and impacts on their everyday lives. A social unit of an appropriate size – the town of Uherský Brod – has been chosen in order to allow to use examples of particular individuals or the relatively small community and the groups forming it, in an attempt to pursue the impact of general events, as well as the impact of the population's own activities, on the religious life.

The history of Uherský Brod, despite its specifics, did not significantly differ from the general situation in the Czech state and especially in Moravia. There were instances of mediaeval pro-Roman Christianity, of Hussitism and even of individuals with more radical stances. The Unity of Brethren took hold quite soon, later even achieving a considerable influence here. Catholicism, surviving the temporal seizure of the town by the Hussites, outlived until approximately the mid 16th century, but was replaced, in a relatively short time, by the “Lutherinased Utrakvism”, which was rather a Lutherianism called Utrakvism. In the following period, before the Battle of White Mountain, the mainstream Utrakvists with the minority Czech Brethren communities blossomed, even though their representatives were involved in bitter polemics at the same time. On the liturgical, spiritual or interpersonal level, the argument remained almost invisible. It was the time of general prosperity of the town that was disrupted only amid the combats and moves of armies during the Thirty-Years War and by recurring devastation of the region by Hungarian rebels in 17th and early 18th centuries. Decline of the town was also caused by the behaviour of the manorial that pauperised the inhabitants as well as the town itself. Catholicism was implanted into the entirely non-Catholic environment under quite unfavourable circumstances and the process of its establishment was complicated by disputes about the Church property and incomes of the clergy. Moreover, after the Battle of White Mountain, the personalities of the rectors were often problematic. Despite all this, Catholicism became rather easily established and became the mainstay of life, not only in the public expression, but also in the actual thought of the people. It was the result of a gradual process sustained by pastoral work of secular as well as religious clergy, which, however, was also influenced by a relative economic revival and general stabilisation of

circumstances after the wars. The Catholic conception of faith, accenting emotionality, with numerous saints following the lead of the Virgin Mary, established in hard times, was now embraced by the burghers. They became active participants in the Church life, initiating constructions of chapels, taking fancy for saints, pilgrimages and other religious events taking place thanks to their initiative.

The forceful change of confession contributed to pauperisation and frustration of the population. Some of the people left the town, later even replaced by immigrants, especially from the nearby Hungary, although a majority of the population stayed, constituting an element of continuity with the previous epoch. In spite of its indubitable variances, faith formed a join between the Reformation and the Catholic period. The study tries to identify elements the two had in common. However, the mentality of the Baroque era was profoundly anti-Reformational and interpreted the whole period of the previous development in negative terms. The work illustratively exemplifies this by means of the often cited Baroque chroniclers who obviously dissociated themselves from their protestant ancestors. In 16th century, although suffering disputes and hostility of non-Catholic clergy, theological experiments, and, after the Battle of White Mountain, forcible interference from authorities, as well as often unexemplary priests, faith did not yield to relativisation. Although the population has never been christianized entirely, and it is impossible to make any even rough assessment in respect of these figures, the sources showing at least growing importance of religious issues in public life culminating in the period of high Baroque. Secular power, represented by feudalists and burghers' self-governing authorities, in struggle with the Church authorities, rectors, and the bishop consistory, defended their rights. Despite their importance, these problems – occurring before as well as after the Battle of White Mountain – prove that they constituted only one of the dimension of the life in faith. Changes in terms of confession that were taking place during 15th – 18th centuries were just one of the changes the society and the Church were undergoing, and they cannot be seen as the pivot of development, not even from the point of view of the essence of faith.

Translated by David Hofmann

Přílohy

*Přehled světských katolických kněží v Uherském Brodě do poloviny 18. století.*¹⁰⁹¹

Faráři:

- Wirnto (1248)
- Oldřich (1330)
- Mikuláš (1350)
- Jan Hertlinův (1363)
- Blažej Adamův (1390)
- Jiří Kruklinův (1392-1395)
- Fridrich (1395)
- Zikmund Kalivoda ze Švábenic (1469)
- Mikuláš Forster (1469)
- Jan Húska (1487)
- Jiřík (1513)
- protestantští faráři
- Pavel Václav Castelius (1625-1628)
- Michal Staršicius (1628-1629)
- Jan Hertlinius? (1629-1630)
- Abrahám Kalewski OP (1630-1634)
- Zikmund Miaškowski z Miaškowa (1634-1642)
- Dominik Koczky, administrátor (1642-1643)
- Jan František Venský (3.4. 1644 - 1650)
- Gabriel Medek (21.2. 1651 - 8.5. 1652)
- Jan Petr Petrucius (8.5. 1652 - prosinec 1652)
- Tomáš Ignác Skalický, kaplan
- Jiří Isakowicz (červen 1653, nenastoupil)
- František Wroblichowski, administrátor
- Jan Václav Polontius (1.1. 1658 - 12.5. 1675)
- Jiří Obročný (1675-1678)
- Václav Halámek (7.9. 1678 - 14.7. 1683)
- Jan František Scholtis, administrátor
- Bohumír Neuhaus (5.5. 1704 - 2.9. 1706)
- Jan František Trchalík (4.7. 1707 - 10.10. 1739)
- Jan Khell (16.11. - 30.6. 1748)
- Jan Schusterle (17.10. - 27.3. 1755)
- Rudolf Drahanovský rytíř z Pěnčína (14.5 - 9.5. 1789)

¹⁰⁹¹ Podle RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě*, s. 170-173.

Kaplani:

- Jiří Alexandr Halámek (1675)
- Pavel Jaroš (1680-1682)
- Martin Vavrocký (1679-1680)
- Josef Láska (1683)
- Pavel Koch (1683-1684)
- Abrahám Šrámek (1684-1685)
- Tobiáš Vlkoganitz (1685-1686)
- Mikuláš Malát (1688-1691)
- Václav Ryšavý (1691-1692)
- Pavel Vaněčka (1692-1693)
- Jiří Lysoněk (1693-1694)
- Šimon Řehula (1694-1695)
- František Zbořil (1695-1696)
- Jan Czina (1696-1697)
- Jakub Hulík (1697)
- Josef Szkula (1697-1698)
- Jan Hlavička (1698-1700)
- Jan Habrland (1700-1701)
- Matěj Bartlic (1701-1702)
- Jan Bařinka (1702-1703)
- Jan Belynek (1703)
- Jan Bureš (1703-1704)
- Pavel Bednařík (1704)
- Jan Maizlík (1704-1705)
- Jan Jelínek (1705)
- Matěj Hrabec (1705)
- Jan Šumický (1705-1707)
- Augustin Spáčil (1707-1708)
- Jan František Feder (1707-1708)
- Josef Růžička (1708-1709)
- František Czapek (1709-1712)
- Mikuláš Šimšalík (1712-1715)
- Jan Sochomanik (1715-1716)
- Jiří Skočovský (1716-1721)
- Karel Javorek (1721-1722)
- Jan Mazura (1722)
- Tomáš Šeliga (1722-1726)
- Šimon Mráz (1726-1727)
- Jakub Kytlica (1727-1728)

- Josef Hauf (1728-1729)
- Martin Bittner (1730-1731)
- Matěj Železný (1731)
- Jan Straka (1729-1731)
- Josef Štábl (1731-1734)
- Bernard Wagner (1731-1734)
- František Žižka (1733-1735)

Seznam správců uherskobrodské utrakvistické školy podle Holinkové,¹⁰⁹² doplněný podle Růžičky:

1550 Jacobus, správce školy

1550 Jan

1568 Mikuláš Trojáněk

před 1569 Tomáš z Velvar, kantor, ord. Vit. 1569

před 1570 Tomáš Skutecinus, kantor 3 roky, ord. Vit. 1570, ze Skutče (působil i v Hranicích a ve Velké)

před 1573 Václav Collinus Tarnovini (Tarnovirci?), učitel, ord. Vit. 1573, z Kolína

1574 – 1582 Martin Malobicenus z Malé Bytče

před 1574 Mikuláš Marci, učitel, ord. Vit. 1574 z Mošovců (působil i v Hradišti)

1575 Jan Zich, učitel

1577 Vincenc, správce školy

1577 Kryštof, učitel

1578 Václav Collinus, rektor

před 1580 Ondřej Schyndlerus, učitel, ord. Vit., z Liptova (v letech 1577 – 1580 působil ve Velkém Meziříčí)

před 1580 Jiří, učitel, ord. Vit. 1580, z Rychnova v Čechách (v letech 1578 – 1579 působil v Bučovicích)

1580 Jan Lovčanus, učitel, ord. Vit. 1582, ze Zvoleně (zván Malobicenovým „prvním kolegou“)

1581 – 1584 Daniel Dvorský z Mošovců, rektor, ord. Vit.

1582 – 1587 Jiří Goczenus, rektor, z Lupče

1583 – 1584 Georgius Simonides, učitel

1586 – 1588 Jan Perlagi, rektor, ord. Vit., z Očové na Slovensku

před 1592 Jan Taustinus, rektor, ord. Vit.

1594 – 1596 Benedikt Vavřinec z Nudožer, rektor (před tím působil v Moravských Budějovicích)

před 1600 Andreas Damiani

1600 Štěpán Motešický, rektor, z Trenčanské stolice (jako učitel je zaznamenán i v Lipníku nad Bečvou roku 1601. Působil v Reigersdorfu v těšínském knížectví, byl diakonem ve Zvolenu a Hajníkách. Později se stal seniorem kněží augšpurského vyznání a farářem ve Veldryni.)

¹⁰⁹² Opíráme se zde především o klasičskou studii: HOLINKOVÁ, Jiřina. *Městská škola na Moravě v*

před 1601 Jeroným Perlagi, rektor, ord. Vit.

před 1603 Andreas Damiani, rektor

1603 – 1604 Jan Šťastný Sudlicius z Miličína, správce školy, 1599 bak. (Z Brodu odešel do Prostějova, kde působil do roku 1607. V roce 1608 je u sv. Štěpána v Praze. Později se stal mistrem svobodných umění, přeložil z latiny dílo Petra Vermilia *Modlitby vzaté z Žalmův sv. Davida*. Zemřel r. 1620.)

1606 – 1607 Mikuláš Vrbovský, rektor, ord. Vit. 1607 z Lutiny v Šariši

1608 Eliáš Berger, učitel, stud. v Heidelberku

1616 – 1618 Martin Horčíčka Synapius, rektor, z Beckova¹⁰⁹³

Poslední rektor nekatolické školy v Uh. Brodě byl Martin Petruš, který se v červenci 1624 zde ještě oženil

Konfese moravských utrakvistických kněží z roku 1566

Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého Amen

Apoštol Petr svatý v první své Epištole ukazuje tu povinnost býti křesťanskou, aby vždycky hotovi byli k odpovídání a vydání počtu z té, kteráž při nich jest, naděje, s tichostí a vážností. Poněvadž tedy margkrabství toto Moravské pro rozličné v něm se držící sekty¹⁰⁹⁴ takovou pověst u okolních národův má, jakoby v něm ledajakés náboženství průchod¹⁰⁹⁵ svůj mělo: a to příčinou církevních služebníkův, kteříž by nejsouc k zprávě církevní pořádně povoláni,¹⁰⁹⁶ učení scestného se přidrželi a proti církvi svatě obecné svévolně se chovajíce rozpustile k velikému lidu obecního pohoršení živi byli.

Protož my, jichžto jména dole napsána jsou, vystaveni jsou na tento čas skrze vůli Boží a pořádné povolání v církvích téhož margkrabství za učitele a správce v slovu Božím, tímto společného snešení a bedlivého vyvážení psaním vyznáváme a vysvědčujeme v pravdě vůbec s učení i chování našem v církvi, aby známé bylo, že nejsme církvi svatě obecné v ničem odporni, ale jí se upřímně přidržující, a že nedali sme a nedáváme příčiny k vyzmáhání sekt a falešných náboženství, ale snažujeme se vedle nejlepší naší možnosti k vzdělání pravé církve svaté a v ní počty Pánu Bohu vzácné.

I.

O Trojici svaté velebné, Bohu Otci, Synu jeho, Jezu Krystu, i Duchu svatém srdcem věříme, ústy

předbělohorském období. Příspěvek ke kulturním dějinám Moravy. Praha : 1967.

¹⁰⁹³ Byl posledním Slovákem ve funkci rektora uherskobrodské utrakvistické školy. Roku 1619 byl již knězem ve Strážnici a zemřel po nuceném odchodu na Slovensku. (Uvádí Růžička *O Slovácích v Uherském Brodě*; KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*, s. 202.)

¹⁰⁹⁴ Na okraji poznámka: „Směle sekty jmenuješ, jakobyste vy, kněží kališní, nebyli též jedna sekta, a ještě ne z nejlepších.“

¹⁰⁹⁵ Pozn. na okraji: „A což nemá průchodu i mezi vámi popy?“

¹⁰⁹⁶ Pozn. na okraji: „jiná jest toho příčina, milý jonáku. Chybils tu, nemáš ty s to duše a srdce, aby to spatřiti a vypsati mohl.“

vyznáváme i jednomyslně věříme, že jest jediný v bytu a podstatě, ale v osobách trojí, živý a věčný Pán Bůh, tak jakž Písma svatá zřetelně ukazují, a on sám ráčil se zjeviti, u Mojžíše VI.: Slyš Izraheli, Pán Bůh tvůj Bůh jeden jest. Izaiáše 45.: Já sem Pán, a neníť kromě mne jiného. A při křtu¹⁰⁹⁷ Krysta Pána v Jordáně od Jana zřetelně tři osoby jedné podstaty Božské ukázaly se, též i sám Krystus Pán zřetelně poroučeti ráčil křtiti všecky národy ve jménu Otce i Syna i Duchu svatého. Protož vyznání apoštolské, Nycenské i Athanasiovo ve všech artykulích, jakož pravé a s Písmi svatými ve všem se srovnávající držíme i | posluchačům svým předkládáme, i vedle darův nám od Pána Boha propůjčených vykládáme.

O Bohu Otcí, jenž jest první podstaty božské osoba, srdcem věříme, ústy vyznáváme i zřetelně učíme, že jest svou všemohúcností skrze Syna svého s Duchem sv. stvořil nebe, zemi, moře i všecky věci a je řídí, zpravuje i opatruje. Žalm 145. Kterýž učinil nebe a zemi, moře i všecky věci, kteréž v nich sou. 1. Kor. 7: My jediného máme Boha Otce, z něhož sou všecky věci. V Skut. 17.: V něm samém živi jsme, hýbáme se i bytnost svou máme. O Synu Božím Pánu našem, Jezu Krystu srdcem věříme ut s[upra], že jest druhá osoba božské nerozdílné Trojice, totižto věčný syn Boží, z téhož věčného Otce, bez počátku a od věčnosti zplozený, pravý Bůh s Bohem Otcem, jemu ve všem rovný, kterýž v času plnosti, pro nás lidí hříšných spasení sstoupiv s nebe a vtěliv se Duchem sv. v život blahoslavené Panny Marie, pravým člověkem učiněn jest a v tomto člověčenství trpěv na kříži, i umrtven učinil dosti za naše hříchy spravedlnosti Božské a vstav z smrti způsobil nám pravé ospravedlnění a věčného života blahoslavenství. Izai. 42.: Oj zvolený můj, v němžto upokojila se duše má. Mat. 3. a 17.: Tento jest syn můj milý, v němž mi se dobře zalíbilo, toho poslouvejte. 1. Kor. 8.: Jednoho Pána Jezukrysta, skrze něhož sou všecky věci a my v něm.

O Duchu svatém srdcem věříme ut s[upra], že jest třetí osoba v Trojici svaté nerozdílné, totižto pravé s Bohem Otcem a jeho Synem, Bůh neučiněný, nestvořený, ani zplozený, ale od Boha pocházející | 1 Moj. 1.: Duch Páně vznášel se nad vodami. Jan v 15.: Když přijde utěšitel, kteréhož já pošli vám, od Otce, Duch pravdy, kterýž od Otce pochází.

II.

O první nevinosti rodičův prvích i přirozeném hříchu, v němž se všickni rodí, věříme ut s[upra], že sou první rodičové Adam a Eva stvořeni byli k obrazu Božímu, čistí bez hříchu, spravedliví, nevinní a nesmrtní, majíc známost Pána Boha pravou a mohouc státi v jeho dokonalém poslušenství vedlé onoho vysvědčení 1. Mojž. 2: Stvořil Bůh člověka nesmrtného a k obrazu podobenství svému. A v Knihách moudrosti 2: Stvořil Bůh člověka nesmrtného a k obrazu podobenství svého stvořil ho. Z té pak nevinosti vypadli sou první rodičové skrze hřích neposlušenství, kterýžto vztáhl se netoliko na ně samé, ale i na všecky potomky jejich, tak že toho účastni sme i my. Však z téhož hříchu i pádu jim i nám poznávajícím se v tom a činícím pokání skrze Krista Pána, jemuž se dověřujem, zpomoženo jest. Rom. 3.: Jakož skrze neposlušenství jednoho člověka učiněno jest mnoho hříšných: tak také skrze poslušenství jednoho učinění budem mnozí spravedliví.

III.

O vůli a možnosti naší k dobrému po pádu prvích rodičův srdcem věříme ut s[upra], že my již sami od sebe toho, co chce míti na nás Pán Bůh, činiti, ani začítí, ani pochopiti nemůžeme, jediné leč

¹⁰⁹⁷ Na okraji: „Mat. 3., Mat. 28.“

přistoupí milost a pomoc Ducha svatého 1 Mojž. VI. a VIII.: Smyslové jistě i myšlení lidského srdce k zlému nakloněna sou od mladosti. Jerem. 17: Nešlechtné jest srdce člověka a nezpytatelné. K Řím. 3: Není spravedlivého žádného, není rozumného, není kdo | by hledal Boha, všickni neužiteční sou učiněni. Není, kdo by činil dobré, není až na jednoho. K Filipen. 2: Onť v nás činí chtění, i dokonání vedlé dobré své vůle. Jan 15.: Beze mne nic nemůžete učiniti.

III.

O Slovu Božím srdcem věříme, že ono původem Ducha svatého jest dokonale vypsáno a obšírně v Písmích svatých starého i nového Zákona. Protož to za pravý grunt a jisté pravidlo všeho učení v církvi pokládáme, nic k němu nepřiměšujíc, aniž co odjímajíc a na žádnou stranu od něho se neuchylujíc. Učitelův pak církevních, tak jakž oni sami žádostivi toho jsou, potud spisy a výklady přijímáme, pokudž s těmito Písmy svatými se srovnávají, jakož i Confessio Augšpurská J[eho] M[ilos]ti císaři Karlovi pátému slavné paměti léta 1530 vydaná, kteráž od nás, jakž i od jiných mnohých pobožných mužův jest přijata, k tomu se vztahuje.

V.

O Zákonu Božím, jenž jest jedna částka slova Božího obsahující v sobě přikázání svatá jeho, věříme ut s[upra], že jest svatý, dobrý a spravedlivý, skrze něž i poznáváme jistou jeho vůli, kterak bychom k jeho Božské milosti i k našim bližním chovati se měli. 2. Mojž. 20: Jáť sem Pán Bůh tvůj. Nebudeš míti bohův cizích přede mnou. Mat. 19.: To čiň a živ budeš. Tomu zákonu kdybychom dosti učiniti mohli, skrze něj bychom spasení byli. Ale poněvadž jest přirození naše pokažené, nikterakž jemu dosti učiniti nemůžeme. Protož nám také staví před oči hříchy naše a pokuty Božské nad hříchy těžké, časné i věčné; abychom tudy v Krystu Pánu, v němž jest složeno dokonalé zákona naplnění přivedeni byli | 5. Mojž. 27: Zlořečený každý, kdož by koli nezůstal v řečech Zákona tohoto a vskutku jich nenaplnil. Řím. 8: Skrze Zákon poznání hříchu. Řím 10: Konec Zákona jestliť Krystus k spravedlnosti každému věřícímu.

VI.

O evangelium svatém, jenž jest druhá stránka Slova Božího, obsahujíc v sobě zaslíbení Božská o Krystu Pánu zavřená v písmích svatých prorokův a vysvědčení a splnění jich v učení samého Krysta Pána i jeho sv. apoštolův, věříme ut s[upra], že Bůh skrze ně volá nás dobrotivě ku pokání a k víře, kterouž v nás s pomocí Ducha sv. skrze kázání téhož svého slova způsobuje i rozmáhá, a odpuštění hříchův, spasení i život věčný těm, kteříž je touž věrou přijímají, široce zvěstuje a jistotně vysvědčuje. Jan 3.: Tak velmi miloval Bůh svět, že Syna svého jednorozeného vydal, aby každý, kdož by věřil v něho, měl život věčný. Luk 24.: Tak psáno jest, a tak měl Krystus trpěti i z mrtvých vstáti třetího dne, aby kázáno bylo ve jménu jeho pokání a odpuštění hříchův, mezi všemi národy. Skut. 10: Tomuto všickni prorocství svědeckví vydávají, že odpuštění hříchův mají vzíti skrze něho všickni, kteříž koli věří v něho.

VII.

O vjítí v dobrou vůli se Pánem Bohem, Otcem a k synovství Božímu nás lidí hříšných přivedené a o prostředkování jediného prostředníka, smírce a přimluvce našeho srdcem věříme ut s[upra], že sme nikdy jinudy a skrze žádného jiného my lidé hříšní k smíření a v dobrou vůli s Bohem Otcem nevešli, aniž vcházíme, jemu se líbiti, za syny nebo dcery přijítí, i v našich modlitbách uslyšáni býti

nemohli, aniž můžeme, jedině skrze Pána Jezu Krysta samého, syna jeho jednorozeného, spasitele našeho. Ezaiáš 45: Oj zvolený můj, v němž se duše má upokojila. K Řím. 5: Když sme nepřátelé byli, smířili sme se s Bohem Otcem skrze smrt Syna jeho. 2. Kor. 5: Bůh byl v Krystu smíruje s sebou svět, nepočítaje jim jejich hříchův a složil v nás slovo smíření. 1. Jan v 2: Přímluvce neb zástupce máme u Boha Otce, Jezu Krysta spravedlivého a on jest obět slitování za hříchy naše, ne za naše toliko, ale i za hříchy všeho světa. 1 Jan 5: Víme, že nás slyší, a že docházíme těch žádostí: nebo vedlé vůle jeho uslyšít nás.

VIII.

O svátostech od Pána Jezu Krista vydaných srdcem věříme ut s[upra], že sou viditedlná znamení neviditedlné milosti Božské, kteréž nám vysvědčují a Bůh skrze ně působí a nás učí (rovně jako skrze Slovo své svaté) o přízni, milosti a lásce nevýmluvné Božské, a srdce naše k víře zaslíbené Božských vzbuzují. Ano také jsou pojištění náboženství našeho křesťanského, tvrdíc nás o tom, že sme my Krystovi a Krystus náš se všemi svými zásluhami svatými a dobrodiním jím způsobenými. O křtu svatém věříme ut s[upra], že jest svátost od Pána Boha v Slovu jeho k vodě připojenému ustanovená ve jméno Otce, Syna i Ducha svatého k vysvědčení našeho znovuzrození v syny anebo v dcery Boží zaslíbené a vjíti v věčnou Boží smlouvu skrze dar Ducha sv. a očištění hříchův našich v krvi Krystově i utvrzení víry k zaslíbení. Math. 28: Jdouce učte všechny národy, křtíce je ve jméno Otce i Syna i Ducha sv. K Řím. v 6: Zdaliž nevíte Bratří, že kteřížkoli pokřtěni jsme, v Jezu Krystu, v smrti jeho pokřtěni sme. 2. Petr. 3: Křest jest oumluva našeho dobrého svědomí k Bohu.

O večeři Pána našeho Jezu Krysta věříme srdcem, vyznáváme ústy i učíme, že jest pravého Těla a pravé Krve Krystovy svátost, záležející na dvou věcech: první, kteráž se vidí a druhé, kteráž se nevidí, ale o níž se skrze slovo Boží slyší, ustanovená a nařízená ku připomínání utrpení a smrti Krystovy podstoupené za hříchy naše k utvrzení v nás víry, k duchovnímu sycení duší našich a k vyznamenání společnosti, kterouž sme spojeni s Krystem Pánem a jeho svatou církví. Mat. 26: To čiňte na mé společné připomínání. 1. Kor. 10 a 11: Chléb, kterýž lameme, však účastenství těla Krystova jest a kalich dobrořečení, kterémuž dobrořečíme, však společnost krve Krystovy jest. Protož to za řád u sebe a za potřebnou věc poznáváme býti, lidi ty, ježto žádají večeře Páně požívatí, abychom prve víře v Pána Boha Otce známostí Syna jeho Jezu Krysta vyučili, i víře v něho i v Ducha svatého vyučili, tak aby bez zkušení sebe té svátosti nepožívali.

IX.

O dobrých skutcích věříme ut s[upra], že sou ti, kteréž nám Pán Bůh náš zákonem svým přikazuje, a je v nás skrze Ducha svého svatého začíná a působí, ne abychom je činíce, domnívali se, že skrze ně odpuštění hříchův a království nebeského účastenství sobě vysloužíme, ale abychom z víry poslušenství ku Pánu Bohu zachovali a víru naši živou i vděčnost za dobrodiní jeho skutečnou prokazovali, tak aby nevěřící k víře pravé a k slavení Pána Boha příkladem našim přivozováni byli. Ezech. 20: Jáť sem Pán Bůh váš, v přikázáních mých chod'te a soudův mých ostříhejte, i čiňte je. K Efez. 2: Jeho dílo jsme jsouce stvoření skrze Jezu Krysta k skutkom dobrým, kteréž Bůh nařídil, abychom v nich chodili. Luk. 17: Když učiníte všechny věci, kteréž sou vám přikázány, rcete: Služebníci neužiteční jsme.

X.

O pokání svatém a vyznání hříchův i rozhršení věříme ut s[upra], že jest pokání svatě poznání a litování hříchův, i celým srdcem od nich odvrácení a ku Pánu Bohu skrze víru a nové poslušství přikročení, kteréž v nás milosti jeho skrze Ducha sv., ano i skrze slovo své začíná a působí. Johel. 2: Roztrhněte srdce vaše, a ne roucha vaše. Žalm 50: Srdcem skroušeným, poníženým nebudeš Pane Bože pohrzeti. Kteříž pak pokání tak činí z hříchův svých, v nich se znajíce i vyznávajíce Pánu Bohu, a žalost srdečnou nad nimi majíce, k evangeliu svatému se utíkají a na Jezu Krysta ukřížovaného věrou patří, žádajíce Pána Boha, aby pro zasloužení svého Syna jim je odpustiti ráčil, poněvadž tě již svévolně hřešiti a zle činiti úmyslu nemají, těm se odpuštění jich hříchův svědčí a rozhršení dává z naučení a příkladu Pána Krysta i jeho svatých apoštolův.

XI.

O dosti činění za naše hříchy nepochybně věříme, svobodně vyznáváme a stále učíme, že jakož Pán Krystus jest sám základ a grunt našeho spasení i obětí dostačnou za naše hříchy, tak také on jest sám dostiučinění naše k spravedlnosti před Pánem Bohem Otcem na věky zůstávající. K Židom 9: Krystus jedinou všed do svatyně věčné vykoupení způsobil. Též k Židům v 10: Každý zajisté kněz na každý den přisluhuje a jednostejné oběti často obětuje, kteréžto nikdy odjítí nemohou hříchův, ale tento jednu obět obětoval za hříchy na věky sedí na pravici Boží.

XII.

O církvi svatě věříme, vyznáváme i učíme, že jest shromáždění ve jménu Pána Jezu Krysta v lid Boží, lidí ze všeho světa, národův a jazykův, mající základ a hlavu svou samého Pána Krysta, na němž se vzdělává učením prorockým i apoštolským v upřímnosti právě kázaném. Math. 8: Mnozí přijdou od východu slunce i od západu a seděti budou za stolem s Abrahamem, Izákem a Jakobem v království mém. K Efez. 1. a 2.: Dal jej, aby byl hlavou, nade vši církví, kteráž jest tělo jeho. Opět: vzdělání jsouce na základ apoštolský a prorocký na tom svrchovaném uhelním kamenu Jezu Krystu. A té pak církvi také sou zevnitřně připojení zlí a pokrytci, jichžto pro povrchní způsob zavrci nemůžeme, ale zůstávati tak budou až do světa skonání vedlé samého Krysta Pána mnohými podobenstvími, toho ukázání u svatého Matouše v 13. položení.

XIII. |

O dni posledním soudném, o vzkříšení mrtvých a věčném životě věříme ut s[upra], že jistotně při skonání tohoto světa přijde s nebe Pán Krystus k vykonání toho soudu, k němuž všickni lidé v tom těle, v kterémž na světě byli, nyní sou, v němž zemřeli a zemrou, zlí i dobří, vstáti z mrtvých jistotně mají: oni k věčnému trápení, tito pak k věčnému životu a potěšení. Protož napomínáme s pilností, aby všickni v tomto životě pobožně, svatě šlechetně byli živi, a z víry spasení své s bázní a s třesením řídit se snažili očekávajíc potěšení z tohoto života povolání, a majíc jistou naději, že zase těla jejich k oslavení a věčnému životu pro Krysta Pána ustáti mají. Job. 19: Víím, že Vykupitel můj živ jest, a v těle svém uhlédám Boha. Jan 5: Kteří dobré věci činili, půjdou do života věčného; kteříž pak zlé, do ohně věčného.

XIV.

O vrchnostech zde na světě nad jinými vystavených, jako o císařích, králích, knížatech, páních i všech zprávcích v moci a ouřadích postavených věříme ut s[upra], že povolání jejich od samého Pána Boha jest nařízené k ochraně církve, k obhajování dobrých, a k trestání zlých, jimžto poddání

býti povinni sou všichni nižší ne pro hněv, ale pro svědomí, jakž apoštol k Řím. 13. o tom zřetelně vyučuje. Protož napomínajíc posluchačův svých ku povinnému jich poslušenství, jakž sami za ně se Pánu Bohu modlíme, tak také i jiné modliti se učíme, aby jim Pán Bůh své svaté požehnání dáti ráčil ve všem, což by k zvelebení jeho Božské cti a slávy, k vzdělání církve, k obhajování nás před nepřáteli, k rozmnožení pravé šlechtnosti potřebného bylo, a aby Pán Bůh skrze ně nás i církve pravé při tomto učení a pravém náboženství ochraňovati ráčil, poněvadž mají býti oni pravé církve ochráncové jako chovačka dítěte, vedlé vlastní Božské přípovědi skrze proroka Izaiáše 48. a rušitelé všelikého modlářství. Příkladem Jozafata a Ezechiáše i jiných právě pobožných králův.

XV.

O pořádcích církevních smýšlíme, vyznáváme i učíme, že poněvadž všecky věci v církvi jistým pořádkem dítí se mohly, ti řádové, jenž slovu Božímu nejsou odporní,¹⁰⁹⁸ ale k zvelebení pravé pocty božské a k vzdělání církve sou pomocni, mají se v církvi zachovávatí. Protož takové zachováváme, při služebnostech jazyka rozumného požívajíc.¹⁰⁹⁹

XVI.

O pohoršení, kteréž skrze rozpustilé obcování služebníkův církevních v církvi a lidu obecném pochází, smejšlíme, vyznáváme i učíme, že v tom žádnému z nás ani z jiných zprávcův církevních flokováno býti nemá. Protož žádostivi toho jsouce, aby takové pohoršení přetrhováno bylo, na tom sme se snesli, abychom s pomocí Pána Boha našeho vedlé povinností našich svatě, šlechtně a příkladně živi byli, tak aby lidé vidouce skutky naše dobré, velebili Otce našeho, kterýž je v nebesích.¹¹⁰⁰ Což aby snáze způsobeno bylo, dokudž skrze jich milosti pány ochránce našich církví řád mezi námi všemi v tomto Markrabství moravském ustanoven nebude, vyvolili teprve mezi sebou k těm, kteříž prvé na některých panstvích za děkany vystaveni sou, ještě jiné některé, jimž to náležitou uctivostí i poslušenstvím i trestání, kdyby na někoho zločinění vzloženo bylo, podnikati připovídáme. |

Pán Bůh Otec pána našeho Jezu Krysta, jehožto svatého jména sláva skrze učení pravé v církvi se zvelebují, rač nám svou svatou pomoc dáti, abychom při tomto pravém učení, náležitém chování trvati se rozmáhali, až do skonání našich časných životův jednomyslně mohli. Amen.¹¹⁰¹

Kyrmezerův církevní řád¹¹⁰²

¹⁰⁹⁸ Pozn. na okraji: „Ba radše: s kterýmž vás kde trpěti chtí.“

¹⁰⁹⁹ Pozn. na okraji: „Klameš, však jinak se při vás nalézá.“

¹¹⁰⁰ Jiná poznámka: „Ale skutek volá na odpor, učiňtež tak skutkem. Kteříž neučiníte, zač vás míti máme, ortelujte sami; snad za sůl zmařenou, kteráž se ani do hnoje nehodí.“

¹¹⁰¹ Text je obsažen v AUF IX na f. 140a-146a. Je to v pořadí třetí svazek na jehož spisování se podílel Jan Blahoslav, sám však je autorem pouze jeho části (Corollarium, f. 102-106). Svazek nazval: *Poznamenání některých věcí pamětíhodných a přepisové psaní a listů pilnějších*. Většinu svazku psal nebo opisoval Blahoslavův pomocník B. Ondřej Štefan, který jakmile nabyl zkušenosti pokračoval ve spisování se stále větší mírou samostatnosti. (Text, který je uveden, pochází pouze z opisu Herrnhutského foliantu, který pořídil Josef Cvrček na konci 19. století. Uložen je v knihovně Národního muzea v Praze pod signaturou II B 3.)

Leges Ecclesiasticae ad disciplinam et censuram vitae atq[ue] morum, pro ministris Ecclesiae Christi in decanatu ditionis Magnifici et Generosi Domini Domini Theodorici, Baronis a Kunovic, Domini in Broda Hunnorum, at[que] filii suae magnificentiae Domini Johannis Baronis a Kunovic, Domini in Hranitz, et adiunctarum Ecclesiarum, ex verbo Dei collectae a Paulo Kyrmezero Pannonio praedictarum Ecclesiarum decano. Anno postremae aetatis M. D. LXXXVI.

Justis non est lex posita.

Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, ad gloriam sanctissimi nominis tui, Ecclesiae tuae incrementum, Nostram, omniumq[ue] credentium salutem.

A prece principium, cum prece finis erit.

Sint unum, doceant unum, fateantur et unum, quicumq[ue] in Christi nomine, nomen habent. |

Deus in adiutorium meum intende.

Domine ad adiuvandum me festina.

Ora et labora

I. Universa doctrina domini nostri Jesu Chri[sti], ita ut est ab ipso Domino per Prophetas et Apostolos, patefacta, ab iis conscripta, ab eorumq[ue] successoribus in primitiva nimirum ecclesia, et deinceps, imo ad nostra quoq[ue] tempora a purioris doctrinae doctoribus et nostris praeceptoribus tradita, illustrata, conservata et propagata ab omni fermento ta[...] papistico, quam aliorum haereticorum repurgata, a nobis quoque omnibus et singulis sincere tradatur, rite fecetur, et sum[m]o studio, diligentia, serio, sedulitate, synceritate et ardore, animis nostrorum auditorum infigatur et inculcetur. Quo tamen unam et eandem[m] normam docendi omnes habeamus et sequamur, atq[ue] idem sentientes, idem quoq[ue] doceamus. Eam ob rem supra scripta Confessio Fidei et doctrinae Christianae, atq[ue] orthodoxus consensus ad dilucidius expanandos articulos Confessionis ex ipsissimo fonte verbo Dei sunt congesta, et subscriptione singulorum nostri contubernii fratrum recepta et approbata.

II. | Sacramenta Domini nostri Jesu Christi ea ratione administrentur, quam ipse Dominus sacramentorum instituit, decet id recte veros ministros Christi, et fidos dispensatores mysteriorum Dei. Norma administrandi Sacramenta, quam uniformem sequi et amplecti debemus superius scripta est, cum ritu administrandi tota sacra, in nostris Ecclesiis.

III. Omnes cultus Idololatriae externi (interni quippe solo Deo scrutatori cordium et renum nostrorum perspecti sunt) ex falsa doctrina atq[ue] traditionibus hominum prognati, cum verbo Dei pugnantes, auferantur et longe arceantur, atq[ue] verbo Dei ex animis hominum radicitus extirpentur, semota omni causa et occasione Idolatriae.

III. Siquidem ministri in Ecclesiam Christi non vocantur ad ocium, delicias, voluptatem, luxum,

¹¹⁰² AUF XIV, 282 b-288a.

quaestum cauponarium vel cuiuscunq[ue] negotiationis, ad turpe lucrum, vel ad impiam et dissolutam vitam. Ista profecto mala sicut fidos ministros dedecent, ita innumera alia peiora secu[ta] trahunt; ut sunt, impedimentum in exequenda vocatione, neglectionem auditorum, ingens scandalum, distractionem Ecclesiae, agmina haeresium, haeticorum exercitus, contemtum veri Ministerii, atque demum multarum interneci[onem] animarum, talibus certe imbecilles offenduntur, labascu[n]t, et concidunt; maliciosi autem eriguntur, confirmantur, et in altum surgunt, imo totum ministerium apud adversarios male audit.

Praecipue tamen quoniam Ministrum Ecclesiae vinolentum et ebriosum, rixosum et percussorem, negotiatorem, turpi lucro deditum, faeneratorem, et avaritiae inhiantem, itemq[ue] adulterum et scortatorem, superbia tumentem, ambitionis avidum, inani gloria inflatum, philautia turgidum, obtrectatorem, mendacem, impostorem, deceptorem, Christo Domino non militantem, sed curis et negotiis mundi sese implicantem, et caeterorum flagitiorum sectatorem, Christ[us] Dominus valde improbat, imo plane damnat in suo verbo, talia quoq[ue] nefaria scelera in veteri lege fuerunt serio prohibita et interdicta: ad haec et in plurimis piorum conciliorum decretis severe est sanctitum, ne ministri istas abominationes scelera et flagitia perpetrent. Siquidem ipso Christo Domino, id testante ex malo fructu arbor mala sicut et bona arbor ex fructu bono dignoscitur: ita quicunq[ue] Minister externe non prae se fert spiritualem vitam et conversationem, de illo quid iudicare possunt omnes pii, quam eum interne spirituali corde non esse praeditum. Sedulo itaq[ue] nobis omnibus et singulis admitendum est, et omnibus viribus elaborandum, ut quemadmodum doctrina vera et pura gregem Christi Domini nobis commissum pie et recte erudimus: ita vita una cum nostris moribus, digna professione fidi Ministri Eccl[esi]ae Domini nostri reperiatur apud omnes et singulos nostrum, atq[ue] re vera, sal, lux, pastores, fidi Ministri, amici, discipuli Christi D[omi]ni, fideles dispensatores mysteriorum Dei, praepositi, erudientes ad iustitiam, typus fidelium, et norma gregis non vocemur, vel videamur tantum, sed simus, atq[ue] ita nos componamus et tales exhibeamus, ne quos sermone aedificamus et Christo Domino lucratur, eosdem mala vita destruamus eorumque perditionis causa simus.

Qui n[os] bene docet et male vivit, una manu aedificat, altera diruit.

Ex manibus certe nostris sanguis auditorum deposcetur. Videmus proh dolor, postremis hisce nostris diebus, quam plurimos inveniri ministros, qui suos auditores, non tant[um] doctrina negligunt, sed vita, plusquam turpi dissipant, et tali pacto ansam plurimis praebent desperandi, et in castra adversariorum transfugiendi. Quantam autem culpam hac in re mereantur partim multi Magistratus, piis tamen patronis Eccl[esi]ae qui rectius iudicium in praeficiendis ministris Ecclesiarum subditis suis sequuntur, nihil derogatum volumus, ipso sole est clarius, qui ob suum fortasse com[m]odiolum qualecunq[ue] tales bestias promovent, alunt tuentur, et suis subditis obtrudunt, in contemtum Dei, sacrosancti eius ministerii et piorum ministrorum: deinde et illi culpa non vacant, qui talibus beluis fucis et inutilibus ponderibus terrae ministerium tradunt et eorum peccatis com[m]unicant. Quam exacta tamen ratio ab iis deposcetur, ipsi viderint. Proinde nos haec omnia, cum videre tantum, sed non corrigere, possimus, soli Deo com[m]ittere necessu[m] est. Interim cum divo Augustino, misericorditer corripiamus quod possumus; quod autem non possumus patienter feramus, et cum dilectione gemamus et lugeamus, dum aut Deus desuper omnes, et Magistratus et Ministros

Ecclesiarum cum auditoribus emendet, aut corrigat durante adhuc mundo, aut cito veniat ad dilatam eradicationem Zyzaniae usq[ue] ad suam messem et ventilationem palearum.

Nos autem securi de salute nostra a solo Christo Domino omnibus credentibus parta, inter desperatos quos corripere non valemus, in unitate fidei, timoris dilectionis et obedientiae Dei, et mutuae charitatis versemur auferentes a nobis ipsis malum, hoc est tali ratione ut in nobis ipsis non inveniatur.

Quapropter simus seduli in nostro officio, prae oculis nostris semper habentes atq[ue], in corde volentes id certissime fore, quod Deus sciens, noscens, audiens et cernens iustus omnium iudex et severissimus vindex a nobis ratione[m] ad amissim flagitabit, villicationis et dispensationis nobis iniunctae et demandatae. Tum qui fideles inventi fuerint in minimo, fidelitate ita fruenteu, ut ex | gratuita misericordia Domini sui praeficiantur maioribus bonis et intrent in gaudium eius. Infideles contra gravissimis et in aeternum non perituris poenis addicientur, nam a Domino suo, cui morem gerere noluerunt, separabuntur et poenis illis assignabuntur cum hypocritis, tanquam servis nequam et scelestis, caecis ductoribus seducentibus se ipsos et misellum gregem Christi Domini com[m]isum eorum fidei et curae, eiiciendi in externas tenebras, ubi erit fletus et stridor dentium, ubi eorum vermis in omne aevum non morietur, et ignis in sempiternum ardens non extinguetur: neq[ue] ulli a Justissimo Domino iniuria fiet.

V. Ut autem tam in fando et in recuperabili post ea malo utrinq[ue] praeveniri possit, et nullum scandalum publicum privatumue, ultra ex impia, impura, flagiciosa, scelerata et non decenti tum doctrina, tum vita scelestorum Ministroru[m] sicut hactenus factitatum est ab innumeris promanet et ingeratur in eccl[esi]am Christi Domini, talis inter nos disciplina et censura ecclesiastica erigitur.

Quicumq[ue]¹¹⁰³ nostro contubernio nomen suum dederit, vel sua sponte vel a suo magistratu nobis addictus, nullo plane excepto; si tamen non fuerit exequutus sum[m]o labore | cura, sedulitate, industria, assiduitate et fidelitate officium suae vocationis, recta doctrina et pia vita, sed sese instruserit et involuerit curis, negotiis, negotiationibus, officiis et quaestibus mundanis: Qui fuerit deditus crapulis, ebrietati, luxui tam in aliis rebus, quam in vestibus, superbiae, ambitioni, fastui, inimicitii, rixis, discordiae, pugnis, scortationi, vitae dissolutae, et contemptui fratris, qui alius nationis fuerit (id certe nunc instigante Diabolo ad solvendum vinculum fraternae dilectionis, plurimum inter homines viget, ut Boiemi, Sclavos, Italos, Germanos et caeteros contemnant et odio Vatiniano prosequantur: cum tamen teste Divo Paulo in Christo Domino nihil differant inter se Dominus et servus, vir et mulier, Judaeus et Graecus, Barbarus et Scythia, tum sit quoq[ue] una fides, unum baptisma, unus Dominus, unus Deus et Pater omnium, una deniq[ue] spes aeternae beatitudinis) vel, qui falcem suam in alienam messem miserit: praecipue qui illegitime volentes matrimonio iungi contra ius divinum et leges polyticas invitis nimirum parentibus, consanguineis, Magistratu, tutoribus, et caeteris quorum interest copulaverit. Item qui sese contaminarit caeteris quoq[ue] vitiis, flagitiis et sceleribus, quae Deum sum[m]e exasperant, Spiritum Sanctum templo suo excludunt, et in pectoribus auditorum contristant, prophanant sanctum ministerium nostrum, distrahunt sacrum vinculum fraternae dilectionis et scandalum non exiguum cum offen[s]ione piorum hominum in Ecclesia pariunt: in eum severissime, sine omni delectu non habita ullius ratione

¹¹⁰³ Na okraji: „Disciplina contubernii brodensis.“

animadvertetur, atq[ue] exemplum in eo caeteris, ex quo periculum faciant, statuetur. Qui vero iustus deinceps noluerit sapere, a nostra com[m]unione, tanq[uam] membrum putidum avulsus reicietur, et civili Magistratui cohercendus tradetur.

VI. Hoc quoq[ue] inter nos firmum et ratum habebitur, ut omnis nostri contubernii frater (caeteros suo quenq[ue] magistratui iudicandos relinquimus) qui vel ipse viderit, vel ex alio fide digno homine rescuerit, suum confratrem et contubernalem aliquid patrantem quod divinitus vetitum est, et hic ad scriptum deferat ad Decanum, vel Seniores contubernii nostri. Qui autem videns ipse vel ex alio edoctus enumerata mala delinquentem contubernalem, illi ad ea conniverit, ac ad Decanum vel Seniores non detulerit, et certo teste, se scivisse et non detulisse convictus fuerit, certo sibi persuadeat, se non minus poenas luiturum, quam si ipse talia com[m]isisset, tanq[uam] consentiens facinoris.

Verum, heus Frater, quisq[ue] se in hac parte admonitum esse sciat, accusationem non debere fieri ex odio vel malevolentiae, sed ex sincera dilectione, et charitate vere fraterna, propter Deum et cuiusq[ue] bonam conscientiam, ut animae fontium lucrentur. Nam neq[ue] in differendo, neq[ue] in poena q[u]equam |

fiet ad indulgendum affectibus ex privato odio, vel cupiditate vindictae; sed ut fit medicina animae fratris, et nos simus fideles ministri et confratres, populus Deo sanctus, et impollutus, aliens peccatis non com[m]unicantes.

VII. Synodus universalis integri nostri contubernii bis in anno cogetur. Una die Martis ante Dominicam Esto mihi: mane hora 13. Altera die martis vel ante vel post festum Bartholomei mane undecima hora. Erit autem non incommodum, ut quisq[ue] pridie eius diei deputatae synodo, sub vesperam huc Brodam proficiscatur; nam facilius ad praedictam horam comparere poterit; si q[ui]dem non praesens eo puncto horae impune non abibit.

Et qui ex pertinari nequicia emanserit, triplo magis mulctabitur. Qui tamen iustam suae emansionis causam habuerit, scripto ad totum contubernium dato, sese honeste, sincere mendax occidit animam, excuset: eodem quoq[ue] scripto spondeat, se omnibus acquieturum, quaecunq[ue] in synodo acta fuerint. Nam nihil non consentaneum Verbo Dei et voluntati, a nobis agetur, ipso nos gubernante.

VIII. Si aliquid peculiare ex negligentia, incuria, vel diabolica malicia, a quoq[ue] nostrum patratum occurrerit, quod ad | universalem synodum non possit disservi, sine maiori malo vel scandalo eccl[esi]ae, convenient unus ex senioribus cum duobus vel tribus contubernalibus qui propinquiores habitaverint, vocati a decano ad occursandum mature illi malo, et sapiendum illud. Is quoq[ue] cuius intererit, citatus a decano, venire non reluctetur, nisi sibi ipsi deterius aliquid consciscere voluerit.

IX. Discumbentes simul in loco synodi suo, quiq[ue] loco modeste compositae et tacentes sedeant, quod praesens erit meditentur u[t] agant, diligenter auscultando alter alterum loq[ue]ntem non inturbando, ad interrogata apposite respondendo, sententiam suam ingenue et libere proferendo. Deinde ad mensam quoq[ue] sedentes cibum et potum capientes, non im[m]oderata voluptate diffuendo, sese infarciendo vel ingurgitando, sed cum gratiarum actione in timore Dei appositis fruendo, ad faturandum famelicum, et animu[m] pie exhilarandum.

X. Hoc quoq[ue] serio observatu postremum esse volumus, ut quicunq[ue] contubernalis noster Brodam causa exequendi negotii sui venerit, in ipso continuo ingressu Decanum adeat et salutato eo

res suas agat, et necessaria procuret. Deinde quoq[ue] Broda domum proficisci volens conficiendis confectis, insalutato id decano minime faciat. |

XI. Proinde de his omnibus omnes edocti, in id quisq[ue] sedulo serio et bona fide incumbat, ut munus suum quam accuratissime et fidelissime expediat, idq[ue] sua sponte et benevole propter Deum et tutandam bonam conscientiam; certe veros Christi Domini Ministros id decet et ornat.

Qui tamen omnia et singula praescripta subire et nobiscum prae omnibus Deo, deinde Decano et Senioribus contubernii nostri, Magistratui relinquatur, decus honor et obedientia parere et pie ac honeste vivere voluerit tempestive apud se deliberet, atq[ue] eo citius ex nostro contubernio sese proripiat, neq[ue] post hac se vel inscium horum fuisse, vel in haec non consensisse ganniat. Nulla n[os] excusatio aut praetextus in posterum quenquam poterit, sine ignominiosa nota perfidiae, impietatis, ex sacro hoc nostro contubernio eximere.

Non nobis Domine non nobis; sed nomini tuo da gloriam.

Mluvení Kyrmezerovo s B. Akvínem v Brodě na zámku před starým pánem Léta 1578.

Navštívil sem pána v pátek po s[vatém] Duše.

1. Děkoval sem pánu z ochrany.
2. Žádal sem za další ochranu.
3. Byl bych rád pána navštívil, nesměl sem. Proč?
4. Jakž sem zvěděl o vůli páně, šel sem
5. Prozba má ku pánu, aby můj vchod v dobré obrátil.

Pán

: Rád sem tomu, že ste přišli

: Nerád sem, že Bratři bez vůle pánů zprávce pověřují. |

[pozn. na okraji: ještě v něm to vše, že B. Zacharyáš vzat bez opovědění se pánů]

: Na žádnou to škodu není opověděti se.

: Vám za zlé nemám, že ste sem přišli do této obce

: Rád bych abyšte se pokojně chovali.

: Slyším, že nějaký nepokoj, více než prvé.

: Já že bych měl haněti a odsuzovati.

: K manželství neraditi.

: Nás odsuzujete spasení, že nejsme v Jednotě

: Já bych nechtěl odsouzen býti.

: Já věřím v Krista.

: A zdaž ste mnoho rozdílní od sebe.

: O moci světa nadržíte.

: My máme confessí, katechysmum, ukážem vám.

Odpověď

: Ukázal-li by kdo můj nepokoj, račte mne trestati.

: My neodsuzujem spasení, ale na čem je zakládáme:

1. Na víře v Krista

2. Kdož má bázeň Boží

3. Kdož činí spravedlnost, jest příjemný Bohu.

: Moc světa máme za potřebnou, i pro zlé i pro dobré.

Tu pán mnoho mluvil, jak má vrchnost vážena býti od Boha zřízená, netoliko dobrá ale i zlá.

Já: že tak j[es]t v tom, což proti Bohu není, v daněch, platích, jsme jí poddáni a což sobě nemůžeme vyprositi na ní, dáváme. A přitom jsem Pána za ochranu žádal.

Čím sme rozdílní od sebe?

1. jednotou. 2. řádem. 3. kázní. a toho na jiných jednotách nevidíme.

: Buřič nejsem: odvolávám se na všechny brodské Bratři i mé Bratři.

: kněz o mně praví, že bouřím, že svátky světím, i podlé kalendáře, i podle panské zprávy a poručení [pozn. na okraji: Tu kněz přišel jsa tejně obeslán.]

Pán jakoby nevěděl, že měl přijíti kněz, hned promluvil, an ted' hle kněz Pavel. Nu to dobře, právě ste v čas trefili kněže Pavle, rád sem. To bylo místo vítání, ani mu seděti nekázal, celý mluvení státi musel. Tu kněz udychtěný nejprv vyjel na plac s tím, že potupujeme všechny. A mezi jiným mluvením, dala se příčina B. Janovi, aby to opětoval, co prv pánu o rozdile mezi námi a jimi pravil.

: Ale kněz ruší řády a nové vzdělává. Kněz se hned obořil, že jest to lidské ustanovení svátky světiti.

Odpověď. Ale dobré k Boží cti a službě lidu. Pán: Mají býti svěcení svátkové apoštolští. Kněz: ráčili ste ustaviti, aby nebyvali v sobotu. Pán potřikrát dosti zhusta mu řekl, že toho nepomní. Já: co zlého dělám, že svátky světím? Kněz. Různici v církvi. Já: co zlého činíme sejdouce se? Vás ani žádného nenutíme. Vám nic nepřekážíme. Pro nepřijítí do zboru netresceme. Ale vy kněže Pavle neřád děláte.

Mohli bychme tím raněji odbyti, i dlouho nezvoníte na dlouhých nocech, a na krátkých nemírně ráno. Pán tu mluvil podlé mne, i o ranní zvonění, i o mírné, aby se lidé vyspali. Já: šetřím jich zvonění. Mně křivdu o zvonění činí. I svým poručím šetřiti zvonění. Pán: i mé jest poručení. Já: A já dělám tak i dělati chci. Kněz potom mnoho mluvil o Bratřích. Jak se s nimi sjednotiti chtěl, oni nechtěli. Též jak sou neupřímí, jinak psání a jinak skutek. Velmi je haněl a špinavě mluvil o nich, že

Jednotu chválí svou, jiné tupí. Na jednotě spasení zakládají. Já bránil, že v Jednotě toliko své, ani na ní bez Krista spasení nezakládají. Zlosti téměř nevěděl co mluví: A že my všechny odsuzujeme kdo s námi není. Já, že toho nikdy nedovede, ani psánými našimi, ani ničímž. B. Blahoslavovo psání pánu Bozkovcovi často na placu bylo, o dvou otázkách. Já se ho ptal, s kým věří? V které jest jednotě? On: že s těmi, kdož se Krysta přidrží. Já a my také s těmi. On: Ale nás potupujete. Já: nepotupujeme: ale pravíme, že má Bůh všudy zvolené své. Jakž dí svatý Petr. Já: pravíte, že vás potupujeme, avšak vy více nás. Já sem knězem na 16 let, a nikdy sem tak hanění v tom času nenadělal, tak jako vy za jeden den v pondělí svatodušní. On: musil sem. Já: snad vás k tomu láska nutila, kteráž příkrývá množství hříchův, a že ste nevěděli, co jiného kázati. A co pak komu zlého děláme tou jednotou? On: potupujete jiné. Já: však vy více. Mezi tím k ledačemu onomu i onomu, až ho pán asi desiti krát pamatovati | musil, aby to pěkně bylo. Vždy se obracel na

to často, že mu Bratří na konciliium přijeti nechěli, a že nechťi k světlu. K svým sněmům se valně scházejí: V Holešově jich bylo více než na 300. a v Přerově iij c. Já: Pravda to není. On: že jest a Já: že není On: že mi to vše pravili. Já: An by kdokoli, není pravda. On: Proč ste mne nezavolali. Já: Ptejte se Bratří. On: Ukázali mi v psání na vás, že háncom nemá žádný z nich říkati. t. kdo sou z našich. Já: není to pravda. Tu musil dolů na faru pro psání. Přinesa je četl a vykládal jak chtěl. Pán trochu řekl, že by Bratří neměli tak psáti. Já zastával, že ne k tomu rozumíno bylo, zastati že mohu. On tu divně, že ledacos píší. [Pozn. na okraji: a že by měli pilně nahlídati toho co píší.] A kdyby byli přijeli, i byl by pokoj a jednota. Já: Nikdy vy té jednoty nesvedete. On: Jaké? Já: Jaké vy chcete. Pán jemu: Ba nesvedete. Krystus přišel oheň pustiti na zemi (ale to ode mne písmo slyšel.) On: že oni nechťi, a kdybychme měli konciliium, byla by jednota.

Pán: Jaké konciliium: konciliium, konciliium, nechci já žádného konciliu[m]. Tu opět mnoho haněl Bratří, až ho pán ofukl. A já mu řekl: Pro Boha mějte Boží bázeň, a nemluvte což pravda j[es]t. Na kněze sluší pravdomlupnost: Nemá býti dvojího jazyka kněz. On. Co bych já takový byl? Já: pravím, že těch mnohých věcí nikdá za pravé nevyvedete. A já se za vás bojím, že vás Bůh bude hrozně trestati, proto hanění a nepravdivé řeči: a strach, aby vás ta země nepozřela. On. Že sem ty věci od našich slýchal. Já. A od ledajakýchs přílepků neb nemudrochů a od hodnověrných slyšíce nechcete jim věřiti, konečně se za vás bojím, aby se na vás nenaplnilo ono povědění: kdo brzo uvěří, že j[es]t lehkého srdce. Prosím říkávejte často onen verš Ecclesia. Nevěř všemu, rádi lidé na lidi lhou. Tu zpomenul jak sem v Přerově jsa proti knězi před ouředníka na Tovačov na třech kočích jezdil. Já. Není. A řku, se to ukáže, kdo tuto není právo, ať jest za lháře.

Opět tu mnoho žval horlivě, až ho pán pamatovati musil, aby pokojně mluvil, a vždy z jednoho do druhého, tak každé věci jen podrhl. Já ho tu pamatoval, aby nětco k věci pořádně mluvil, a že tak nic nesvedeme a darmo mluvíme a řeči vyléváme. A však, když sem prosil i na pánu i na něm, že sem mohl mluviti, vša[k i] na paty sem mu jako šlapal, že hned nevěděl a hned do jiného. Až sem potom řekl: jen nedejte žádnému praviti nic, sami mluvte a ničemu, kdo co mluví, nevěřte: tedy vždycky zůstanete právi.

Opět do naší jednoty se dal, jak my toliko chválíme a sebe církvi býti pravíme. A že kdo s námi není, žádný spasen nebude. Já: že to pravda není, naše psání ho přesvědčí. Tu sem mluvil, prosím pána za odpuštění, o rozdíle církve. 1. Jest podstatná, již sám Bůh zná, a žádného zatracení není. 2. Služebná, ti kdož víru vyznávají, a křtěni jsou křtem svatým, a té sme my částka | a v ní sou mnozí pokrytci etc. On. An to vy o nás pravíte, že sme ti a že sme svět a zatracenci. Já: žádný toho od nás neslyšel. On: Poněvadž se od nás dělíte a vyšli ste z nás. Já: z vás sme nevyšli. Nebo vy nedávno jste, a jednota naše jest více než od 100. let. On: My sme z Husa pošli. Já: Ne vy, ale my. On: Vy Husa tupíte a s ním nadržíte. Já: Jsme praví husenci, jeho knihy máme, co smyslil, víme. On: že ste se od něho oddělili. Já: Ne od něho, ale od římanů a kališných. A to z hodných příčin. Tu pán chválil, že to oddělení dobře se stalo. Kněz. Proč pak s námi nechcete jednoty učiniti? Já. Není nám potřeba, vám jestli potřeba, vy učíňte. On: Kterak? Já: Přijďte k nám a přijměte naše řády. On: I hle že k řádům zavazujete. Já: A zdaž sou zlí, t. abyšte s námi poslouchali Boha, a slib poslušenství jemu učinili do smrti. On: To váš Blahoslav, to Augusta v Ohlášení, a o závazcích, a vždy tím jiné tupíte, a odsuzujete. Já: Au netupíme, než pravíme, potřeba-li je komu spasení, nechť se o ně stará. On: Totiž,

aby k vám přistoupil a v stavu svobodném zůstal. Já: Ne tak. Pán: A proč stav manželský potupujete? Já: Pane nepotupujeme. Tu oba: že příčinou stavu svobodného mnozí hřichové etc. Tu kněz: O Jásonovi mluvil, co kázal, a že j[es]t přední kázání. Pán: Máte mladých mnoho, já bych jim nevěřil. Mne mohli byste za kněze míti v svobodě, ješto sem starý | a mohli byste mi věřiti. A já: A mně také račte věřiti. Pán: Ba nevěřím. Kněz: Bojí se překážek, i nežení se. Pán: Aby jim ženy nepřekážely v noci spáti. Já: Apoštol dí: zůstane-li tak lépe činí. Kněz: A proto s sebou ženu vodil. Já: a byla-li jeho? Kněz: Co mi žena překáží? Já: Kdybyste byli v jednotě naší, zvěděli byste, kdybyste měli daleko s ženami a dětmi vandrovati, a neb vyhnáni jsouce utíkali. On: Necht' by žena vedlé mne klusala. Já: Bona verba: kdyby byl k tomu i skutek. Kněz řekl: Ptal se jeden z stavu rytířského jednoho bratrského kněze: proč se nežení? Odpověděl mu: Aby dítě příjďící za mnou neřeklo mi: Táto, dej pápu. Já: Prosím, nechte těch frašek, však to na rozumného člověka nesluší. On: Mocně to tvrdil kolikrát. Já: Milostivý Pane, račte již souditi, že kněz Pavel ničímž se nezanáší než klevetami a fraškami. Kněz: Však sobě ženatých nevážíte. To i Pán. B. Strejčka, když se oženil, dali ho do předpekli. Já: Hanba tak mluvit. On: A když ho do Hranic dali, žádný k němu na zpověď nechodí, než do Lipníka. Já: To je klám. On: Jest pravda. Já: že není, že toho žádný neukáže. On: Za stav svobodný sobě odplatu od Boha věřícím zaslíbenou. A berete k tomu Písmo v Zjevení o těch, jenž se s ženami etc. Já: To pravda není, ale vejklad té věci a Písma jest v písni té: Ježíši Kryste etc. On: Snad v té rouhavé, | kterouž ste proti ženatým udělali. Já: Kněze P[avle], nepravte tak. Ale v té písni v te[...], to sou panicové, kteříž čistoty srdce ostříhají. Pán: Tak j[es]t, to pravda jest. A všichni máte dar zdrženlivosti? Já: Pane, ne všickni. Pán: Nepohrdejtež jinými. Já: Tak činíme. Pán: Což i prvé při kázni bylo, opět řekl: Všecky-li jednostejně trescete: chudé i bohaté? Já: Jak kdo zaslouží. Pán: O panu Čeňkovi, pánu z Žerotína, panu Kavkovi posměšně mluvil etc. Všeho toho Pán dobromyslně poslouchal, a však když sem co mluvil, velmi bedlivě slyšel. Neb sem prudkosti se varoval, ale vše mírně a s poctivostí před Pánem náležitou mluvil. Nic sobě Pán nestejskal, týž týž se zasmál a neb kněze okřikl.

Já potom vstav, neb mi byl pán kázal seděti, ale kněze nechal státi ustavně, a řekl sem: Proč máme Pána, Je[ho] [milo]st, darmo víte řečmi zaměstknávati neužitečnými.

Požádal sem pána s uctivostí: 1. Aby můj příchod i mé promluvení v dobré obrátil. 2. Promluvil-li bych co před Je[ho] [mil]o[s]tí neuměle, aby to odpustiti ráčil.

Pán promluvil, že mi nic za zlé nemá, ale to k dobrému obrátiti chce a obrací.

A s tím sem se požehnav s ním i jemu děkuje z dobrého přátelství mně i jiným činěného, a žádaje mu dobrého, obrátil až na půl světlice ke dveřům. Však sem se obrátil k knězi: a ruky jemu podal, v lásce a žádosti | k němu v dobrém sem se ozval. Velmi tomu rád byl a pán mnohem radše, vesele řekl, tak, tak, tak, buďte dobří přátelé.“

Kyrmezerova reforma svátků¹¹⁰⁴

Léta Páně 1579. v středu den památný v církvi Rozeslání apoštolův [15.7.], na poručení je[ho]

¹¹⁰⁴ AUX XIV, f. 383a-384b.

[mil]o[s]ti urozeného pána pana Jetřicha z Kunovic a na Brodě Uherském, stalo se snešení a urovnání o dni sváteční, kteříž v církvi připomínání a zachování býti mají na všech panstvích Je[ho] [Mil]o[s]ti páně, skrze děkana i všecky zpravce církevní, faráře na těch panstvích na způsob dole položený.

Ve jménu Páně amen.

Nešlechtný nepřítel Boží a lidského pokolení d'ábel, nemaje dosti cest k rozšíření svého království a do něho lidi u[vedení], myslil na tuto také, kterak by lidí k zahálení, velmi příjemnou všechněm lidem věc přivedl a tudy je k sobě přitáhl. Nemohla pak jemu příhodnější věc se na tom nacházeti, jako rozmnožení svátkův a připomínání posvěcení kostelův, aby jeho taková chytrst nebyla od každého poznána i také jeho usilování zavedení lidí na zatracení. A ačkoli sprvopočátku nezdálo se, aby tak mnoho zlého mělo z toho pocházeti: však z daru Božské milosti již poznáváme, že z množství svěcení svátkův a připomínání posvěcení kostelův jiného nepošlo, nežli rozmnožení modlářství, vzývání mrtvých svatých i světic a tak přenášení cti a slávy Pána Boha stvořitele na stvoření, utrhaní zásluhám dosti učinění za naše hříchy Krysta Pána ukrutným utrpením a ohavnou smrtí na kříži.

Z toho potom pošlo to, což od s[vatéh]o Pavla se připomíná o lidu izdrahelském na poušti řka: posadil se lid, aby jedli a pili a vstali, aby hráli. Nebo odbývajíce v takové dni ráno modloslužebenství, potom se vydali v všeliké d'ábelské rozpustilosti a hanebnosti, v ožralství, ve hry, v tance, v smilstva, v cizoložstva, v mordování jedni druhých i v jiné neřádné bezbožnosti, jakž se to ještě v mnohých místech spatřiti může, že se tak děje a zvláště, když se jim od vrchnosti v tom povoluje a dopouští.

Může pak již každý člověk, ano i ten nejprostnější, však toliko jiskru poznání vůle Boží a pobožné svědomí mající velmi snadně poznati a souditi může, poněvadž tak mnoho zlého a dušem lidským škodlivého z množství těch svátkův a připomínání posvěcení kostelův povstalo a vy[konáno] bývá a ještě se vykonává, že by mnohém lépe a užitečněji, ano i Pánu Bohu vzácněji a příjemněji bylo, aby kromě dne Páně (jenž jest den nedělní slavným vzkříšení[m] Krysta Pána posvěcený a ve všem křesťanstvu přijatý, žádný jiný den nebyl oddaný k takovému svěcení, jakž se takový způsob zachovává v mnohých místech, kdež sou částky obnovené a napravené církve křesťanské v zemi švejcarské, soffojtské, fraňkrejské, anglické, brabantké etc. Ale poněvadž se poněkud poznává, že v této zemi moravské z některých jistých příčin, kteréž se v tom nacházejí, předně pak tvrdošijnost lidí modlářských a pověrečných, s těžkosti k tomu přivedeno býti může a zvláště nějak kvapně: Toho jsme mezi sebou vyhledali, aby k přetrhování těch škodlivých věcí z množství těch svátkův a připomínání posvěcení kostelův poslych, ti toliko svátkové byli připomínání a držání, kteříž svůj základ v evangelitských historiích mají: však aby ani ti nebyli z cela k zahálení a následování i vykonávání bezbožných rozpustilostí oddáni a v tom strávení. Ale když by se služebnost církevní kázáním slova Božího vykonávala, aby jeden každý poroučejíc se v tom Pánu Bohu, bez rouhání Božího a bez utrhaní svému bližnímu i odsouzení jeho k vykonání prací povolání svého jíti a ve jménu Páně pracovati mohl a pracoval buďto doma neb kdežkoli v poli neb vinohradech etc. Nebo tak spíše bude se moci d'ábelských osidel skrze zahálení poslych vystřihati.

Tito pak dole položení svátkové budou připomínání a zachová[ni] |

Předně den Páně, jenž j[es]t den nedělní,

přítom
den narození Krysta Pána
den svatého Štěpána
den svatého Jána Evangelisty
den Obřezání Páně
den Tří mudrcův
den svatého Pavla Obrácení
den Obětování Páně do chrámu
den s[vatéh]o Matěje apoštola
den Zvěstování početí Páně
den ustanovení svaté večeře Páně
den utrpení a smrti Páně
den slavného Vzkříšení a po něm druhý
den s[vatý]ch Filipa a Jakuba apoštolův
den slavného Na nebe vstoupení Páně
den seslání Ducha s[vatéh]o a po něm druhý
den svaté Trojice
den s[vatéh]o Jána Křtitele Páně
den s[vatéh]o Pavla a Petra apoštolův
den Rozeslání apoštolův
den Magdalény
den Navštívení Marie Alžběty
den s[vatéh]o Jakuba apoštola
den Proměnění Páně na hoře Tábor
den s[vatéh]o Bartoloměje apoštola
den s[vatéh]o Mathouše apoštola
den s[vatéh]o Michala a andělův
den s[vatéh]o Šimona a Judy apoštolův |
den s[vatéh]o Ondřeje apoštola
den s[vatéh]o Tomáše apoštola

Kromě těchto položených svátkův žádný jiný nemá býti připomínán a zachován. A v takové dni zapovědína mají býti všeliká hodování, kvasy, ožralství i jiné bezbožné rozpustilosti a zvláště v kázání slova Božího nemá býti dáváno pálené neb jiný nápoj víno neb pivo, také nic prodáváno býti nemá na trhu nebo v domích pod přísným trestáním, nad čím bedlivost mají míti rychtářové a fojtové na všech panstvích Je[ho] [Mil]o[s]ti páně tak dobře ve všech i v městečkách jako v městech, a to bez šetření osob.

Pressiova agenda při večeři Páně

Jedno, aby posluhování časně v církvi vyhlášeno bylo: a lid Páně bedlivě vzbuzován byl ku pokání a k pravému

sebe v něm zkušování.

Druhé, poněvadž při zevnitřním posluhování příklad Krysta Pána zachován býti má, kterýž chléb lámal a dával samým toliko svým učedníkům, a ne zjevným bezbožným protivníkům a potupníkům svým: I z té příčiny potřebí jest, aby pro uvarování hrozného poskvrnění velebné svátosti, všickni ti, kteří spolu s námi stolu Páně, svatě a řádně požívati chtějí, prvé se podle chvalitebného nařízení a způsobu prvotní církve svatě křesťanské k zprávě církevní nacházeli, a služebníkům Krystovým aby se zpravovali neb zprávu činili, jakž jména tak také i obcování svého křesťanského, zvláště ti kteří neznámí a přespólní jsou, a do zevnitřní společnosti církve naší prvé přijati nejsou, nyní v obecenství s námi státi chtějí a žádají: tak aby k večeři Páně jakožto k pravdivé svátosti našeho s Krystem a s církví sjednocení a spojení, žádný ten připuštěn nebyl, kdož by prvé toho a takového sjednocení buď pravdu jako pravý křesťan, a neb zevnitřní způsob jako tajný pokrytec, na sobě neprokazoval.

Třetí, potřebí jest aby netoliko k posluhování večeře Páně náležitě přistupováno bylo, s předcházejícím obecným vši církve vyznáním hříchů svých, své pravé víry v Krysta, a vzbuzováním sebe k společnému následování Krysta: Ale také aby při večeři té velebné to toliko činěno bylo, což j[es]t nám činiti příkázal Krystus Pán, a což památka smrti jeho, a pravá pocta Boží vnitřní i zevnitřní, podlé dobrého řádu a příkladu prvotní církve svatě od nás ode všech míti chce.

O prvním.

Způsob vyhlášení večeře Páně na velikém kázání čtyři neděle před posluhováním.

Prvé nežli k výkladu řeči této evangelitské přistoupíme, oznamuji vám, že dále Pán Bůh, od dneška, ve čtyřech (třech, dvou) nedělích večeři Páně v církvi naší držeti budeme. I z té příčiny napomínám vás a prosím všech pro Boha a spasení vaše, abyšte obzvláště v této příčině dobře mysli na povinnost svou křesťanskou, kterouž nám předkládá svatý Pavel v těchto slovích, řka: kolikrátž byste koli jedli chléb ten, a z kalicha tohoto pili, smrt Páně zvěstujete, dokavadž nepřijde. A protož kdožkoli jedl by chléb tento a pil z kalicha Páně nehodně, vinen bude tělem a krví Páně. Zkusíš tedy sám sebe člověk, a tak chléb ten jez a z kalicha pí. Nebo kdož jí a pije nehodně, odsouzení sobě jí a pije, nerozsuzuje těla Páně. Níže pak dí: a tak Bratří moji když se scházíte k jedení, vespolek se sčkávejte; pakli kdo lační jez doma, abyšte se nescházeli k odsouzení. Z těchto slov svatého Pavla Koryntským napsaných patrně j[es]t; že všechněch nás, kteříkoli způsobem oněch Koryntských učedníci Krystovi jsme, a neb býti se hlásíme, tato obecní povinnost jest. Abychom se do církve scházeli, a tu se vespolek s čekávající společně požívali večeře Páně, tím způsobem a užitkem, jakýmž ona z nařízení Krystova od nás požívána býti má. k tomu pak potřebí j[es]t nám dvojí věci, totiž Jedno, abychom podlé slov těchto svatě[h]o Pavla sebe sami prvé dobře zkušovali. Druhé, abychom večeře Páně požívali na tento konec, jak Kr[yustus] P[án] nařídil, t. na je[h]o památku.

Co se první[h]o dotýče, t. vlastní[h]o sebe zkušování, to záleží na to[m] trém. Jedno, abychom jeden každý tak poznávali hříchy a zatracení své, abychom sami nad sebou a porušeností svou, srdečnou bolest a žalost měli, a tudy před Bohem opravdově se kořili, znajíce hněv na hřích býti tak veliký, že než by jej bez hodné dostatečné pokuty a nápravy světu prominul, raději j[es]t jej na milém jednorozeném Synu svém přetěžkými bolestmi a ohavnou smrtí kříže z trestati ráčil.

Druhé, potřebí jest aby jeden každý z nás své srdce ohledal, nachází-li se v něm také pravá víra v Krysta, to j[es]t; věřili srdečně tomu, že podlé pevného zaslíbení Božského, jemu kající[m]u všickni jeho hříchové, pro samu smrt a zásluhu Krysta Pána, jemu se za jeho vlastní přičítá a připisuje, nejináč než jakoby on sám osobou svou za všechny hříchy své dosti učinil a všelikou spravedlnost Boží naplnil.

Třetí a naposledy potřebí j[es]t všechněm, dobré svědomí své zkušovati z strany svatého křesťanského života a obcování své[h]o. Také-li opravdově míníme a chceme vděčnost svou ku Pánu Bohu, za takové své spasení v Krystu Pánu, věrně a ustavičně všim obcováním svým prokazovati. Také-li chceme před tváří Boží tak živi býti, abychom se v celém srdci svém věrně a upřímně bez všelikého klamu a pokrytectví, vždycky zbavovali,

odříkali, všelikých hříchův Bohem zapověděných, zvláště pak závisti, hněvu a nenávisti proti bližním našim, hleděli se proti tomu nacházeti v lásce svornosti a ve všem dobrém spasitelném podlé všech příkázání Božských. kteří tedy takového celého oumyslu jsou, a svědectví toho v srdci svém mají, ty všechny ráčí Bůh konečně přijímati, a je za hodné stolu své[h]o Syna milého míti a souditi. Naproti tomu pak, kteří žádného takového ani svědectví ani oumyslu a předsevzetí dobrého v svědomí svém nenacházejí, ti všickni při stolu Páně odsouzení sobě jedí a pijí. Z té příčiny ti takoví, pokudž v bezbožnosti své zůstávají, nemají k stolu Páně přistupovati. A jestliže nad to výš svou bezbožnost na sobě zjevně proti Pánu Bohu prokazují, nemají od církve, jakožto zjevně zoumyslní a nekající hříšníci k němu připušťováni býti. A protož já také služebník Krystů podlé naučení apoštolského a rozkazu Pána mé[h]o teď nyní všechny ty, kteří v smrtedlných hříších nacházeti se nepřestávají, mocí svěřených sobě klíčův království Božího, od stolu Páně odcizují, a jim to v skutku oznamují a zvěstují, že jakož žádného dílu v království Božím (Gal. 6.), tak také žádného práva a přístupu k těmto hodům Krystovým nemají.

Ti pak takoví jsou všickni modláři, kteří mimo jediného Boha v cokoli jiného doufají, a zvláště kteří mrtvé, svaté a svěťice, anděly a neb jiná stvoření zývají, a netoliko k nim se ve všelikých potřebách utíkají, ale také jich obrazy ctí a jim se klanějí. Též všickni kouzelníci, čarodějníci, hadači a lidé pověřiví, kteří dobytek, lidi, neb jiné věci žehnají, a těm podobné pověry provozují. I ti všickni, kteří k takový[m] své outočiště mají a víru přikládají. Též všickni potupníci Boha a slova jeho svatého i velebných svátostí: a kteří příkladem svým zlým, jiné také k potupě a zanedbávání schůzek a služebností církevních přivozují. Všickni rouhaví, kacifštití a sektářští lidé, a kteří v církvi mimo slovo Boží a vlastní potřebu církve, cokolivěk proti lásce svornosti a jednotě křesťanské před sebe berou. Všickni svým rodičům hospodářům, a jiným od Boha předloženým, duchovním i tělesným zprávčů[m] nepoddaní a neposlušní. Všickni vražedníci, rváči, lidotepci, ukrutní, a kteří v ďábelském hněvu a závisti proti bližním svým zůstávají. Též všickni ohyzdní ožralci, zahaleči, smilníci, cizoložníci, zloději, lháři [toto slovo škrtnuto], hráči, nevěrní dělníci, loupežníci, lichevníci, lakomci, nespravedliví, mzdu a záplatu chudým zadržující, a summou všickni, kteříž svévolně proti Bohu a přirozenému zákonu, hříchův zevnitřních jakých koli se dopouštějí. Ti všickni věděti mají, že pro takové hříchy své dokudžkoli v nich zůstávají, sou opravdově odcizeni od Krysta a vši milosti jeho. A z té příčiny že k tomu stolu Krystovu, který on toliko svým uředníkům, a ne svým potupníkům připraviti jest ráčil, nikoli nepřináležejí, a k němu i pro to jim ohlášené vyobcování své, přistupovati nemají, nechťějí-li skrze to na sebe uvéstí ještě více soud a hněv Boží, nežli ten j[es]t, v kterémž již pro hříchy své jsou a zůstávají.

To pak nám se předkládá, nejmilejší, ne proto, aby skroušená truchlivá srdce věřících tudy zastrašena a zemdlena byla: a neb jakoby večere Páně toliko k samým spravedlivým přináležela: ale vlastně pro to, aby všickni pokrytci a bezbožní hříšníci, slyšíce z slova Božího, kterak hříchové jejich zoumyslně, a tudy i smrtedlní, je od Krysta a večere jeho odlučují, snažili se jich opouštěti, je sobě v mrzkost a oškřivost bráti a skrze pokání svaté zase k Krystu Pánu, a k úmluvě na křtu svém učiněné, věrně se navracovati, v Krystu odpuštění hříchův svých, a svého dokonalého před Bohem ospravedlnění, skrze víru a obnovení Ducha svatého, docházeti, a tak potomně z víry a pobožnosti pravé k tomuto stolu hodně přistoupiti.

Kteříkoli ze všech i těch nejhorších a nejhanebnějších hříšníkův to učiní, ti skrze pokání přijdou i hned zase k oučastenství Krysta církve jeho, a velebných svátostí. Kteří pak to tupí, a sobě jako v nic obrátí, ti skrze to důjdou větčího hněvu Božího, a soudu i zatracení nad Sodomu i Gomoru těžšího. Z té příčiny jakož od této večere svaté, jméne[m] Pána mého Ježíše Krysta, mocně a pravdivě odcizují a odlučují, všechny již dotčené bezbožné pokrytce a nekající hříšníky: tak také touž mocí ouřadu svého a nařízení Krystova, k této večeri připouštím a zůvi, všechny v Krysta Pána věřící, a nejvíc ty a takové hříšníky, kteří opravdově poznávají svou velikou nehodnost, mdlou, nestatečnost: totiž, že ač v samého Krysta víru a doufání své mají, a Duchem jeho se zpravují, však že nikoli nejsou ani u víře tak silní, ani v milování a počtě Boha tak vroucní, ani mnohých žádostí a náchylností tak prázdni jak by býti měli, a jak by srdečně rádi. Nebo ti, poněvadž skrze milost Ducha

svatého, nad všelikým nedostatkem a hříchem svým, srdečnou bolest a žalost mají, a večere své i jiným hříchům statečně odpírati, a podlé všech Božských přikázání pobožně a svatě živi býti z toho srdce usilují.

I z té příčiny nemají pochybovati o své společnosti s Krystem, ale tím jisti býti, že v Krystu sou, a že žádný ten hřích a nedostatek, který se při nich proti vši vůli a svatému chtění jejich nachází, nemůž a nemá jim ku překážce býti milosti Boží v Krystu, a hodném požívání této velebné večere Krystovy.

A protož sem té celé důvěrnosti, že ti kteříž sebe tak v svých svědomích zkušují, a mdlobě své jakékoli pokáním svatým sobě jisti jsou, k této velebné večeri dá-li Bůh od dneška ve čtyřech (třech, dvou) nedělich všickni zespolka najíti se daří, a nijakž vně nezůstanou. A že se tu v církvi takovým společným požíváním Těla a Krve Páně, oddělí a odmísí od těch všech, kteří proti Pánu Bohu, a s velikým pohoršení[m] církve, buď z d'ábelské pýchy a zjevné potupy nařízení Krystova; buď z navyklého svévolného zanedbávání svého spasení, a těchto nařízených k tomu od Boha prostředkův, a neb jistě pro své zlé svědomí a svůj zlý oumysl, kterým ještě od svých hříchův přestati nemíní, k této velebné svátosti nejdou a nepřístupují. Abychom se pak ode všech takových netoliko patrně a zjevně, s jich spravedlivým v církvi zahanbením, ale také dobře a svatě s našim spasitedlným vzděláním odmísili, a když oni nenáležitě k stolu Páně jíti zanedbávají: my naproti tomu hodně přistoupati mohli; i sluší nám šetřiti toho druhého:

Proč jest Kry[stus] P[án] vlastně tuto přesvatou večeri svou naříditi ráčil?

I ukazuje nám teď svatý Pavel, že proto. Abychom jí požívali na jeho památku, a na spasitedlné sobě i jiným zvěstování oběti a smrti jeho za nás předrahé až do skonání světa, dokavadž zasse s nebe nepřijde k soudu živých i mrtvých. My tedy chceme-li hodně požívatí večere Páně, musíme netoliko sebe zkušovati: ale předně na to mysliti, abychom tím svým jedením a pitím Těla a Krve Krystovy smrt jeho za nás, sobě spasitedlně pamatovali a zvěstovali. Ta pak památka a zvěstování smrti Krystovy na tom vlastně záleží, když tomu srdcem věříme, to ústy vyznáváme, a k tomu se, jakž novým svatým životem svým v Krystu, tak také svým společným v církvi Těla a Krve Páně požíváním zjevně přiznáváme, že Krystus Pán, jsa podlé zaslíbení, otcům svatým od počátku světa učiněného, na tento svět od Boha Otce seslán, ráčil jest pravé naše člověčenství, Tělo a Krev na sebe přijíti, a v něm zde na zemi všeliký hněv Boží, pod kterým bychom my museli byli věčně zahynouti, od počátku své[h]o vtělení až do konce života své[h]o nésti a snášeti, a tak za nás Zákon naplniti, a všeliké spravedlnosti Boží dosti učiniti j[es]t ráčil: Zvláště pak tehdaž, když pro velikost hřícha a těžkost hněvu Boží[h]o na sobě ležícího, krvavým potem se potil, abychom my takového nesnesitedlné[h]o břemena zbaveni byli: když jest pro nás ukrutně vázán byl, aby nás vazby naší zprostil: když za nás uplván posmíván, a nescíslně zhaněn a potupen byl, abychom my místo své věčné hanby a potupy, k slávě a důstojnosti nebeské přivedeni byli: když za nás souzen byl, aby nás od soudu zprostil: když sebe na kříži přibítí dal, aby na něm zápis hříchův našich přibitý zůstal: když zlořečení podstoupil, abychom v něm požehnání došli: kdož j[es]t v své nejhlubší pokoře a poníženosti [pozn. na okraji: sstoupil do pekel], tak velice do pekelných muk a bolestí snížen byl, že jest na kříži volati musel, Bože můj Bože můj i proč si mne opustil, abychom my ne do pekla ale zase k Bohu svému se dostali, a od něho navěky opuštění nebyli: A naposledy, kdož jest hořkou smrtí svou a svým krve prolitím nový a věčný kšaft, novou a věčnou úmluvu smíření naše[h]o s Bohe[m] jako spečetiti a k dokonalosti své přivesti ráčil řka; Dokonánoť jest: abychom my již pro ten dokonale stvrzený kšaft Krystů, v které[m]ž sme zejména položení, ke všelikému jim samým dobytému, a nám z milosti zaslíbenému dědictví a spasení našemu přivedeni byli.

I abychom tomu, že Krystus Pán tak a nejináč se vším takovým utrpením a novým kšaftem svým k nám vlastně přináleží, silně věřiti, na to ustavičně pamatovati, ano také sobě toliko obzvláště jeden každý v srdci svým, ale také společně v shromáždění církevním spasitedlně zvěstovati a připomínati mohli: I ráčil jest za tou příčinou Pán a Spasitel náš tyto hody přeslavné, v tu noc v kterou na smrt zrazen byl, ustanoviti. A to v tom, když jest po večeri vzal chléb, a dobrořečiv, lámal a dával učedlníkům svým řka: vezměte a jezte, to jest Tělo mé, kteréž se za vás vydává, to činite na mou památku. A potomně vzav kalich, a dobrořečiv dal jim řka: Píte

z toho všichni, tento kalich jest nový kšaft v mé Krvi, kteráž se za vás vylévá na odpuštění hříchův, Jakoby řekl Krystus Pán; Teď vám nařizují chléb a víno, k tomu aby vám bylo tělem mým a krví mou, to jest mou svátostí, a neb mým viditelným svatým Božským jistým znamením, vysvědčením a zvěstováním toho, že vaše j[es]t, a k vám vlastně přináležejí podstata oučastenství pravého Těla mého, a pravé Krve mé se vším vykoupením a spasením, kterého sem já vám vydáním Těla svého na smrt, a vylitím Krve své na kříži, dobyl a zasloužil. A protože kolikrátkoli chléb tento jísti, a z kalicha tohoto pít budete, budete sebe skrze to, jako skrze viditelnou památku, pečť a jistotu mou, vám ode mne samého Spasitele vašeho nařízenou, pojišťovati a potvrzovati, o mé všeliké k vám nesmírné lásce a dobrotě. A zvláště pak o této mé největší milosti, totiž že sem za vás, kteří byste sic byli věčně zahynouti museli, vlastní tělo své na ohavnou smrt kříže vydal, a vlastní krev svou na kříži vyliil. A že to tělo mé za vás dané a zrazené, a ta krev má za vás vylitá, vaše jest, a vám že se ode mne k věčnému pokrmu a nápoji duší vašich dává, tak opravdově a jistotně, jakž jeden každý z vás tím jist jest, že ten chléb a to víno, ode mne vám pozůstavené, jemu se z nařízení mého dává, a on že jeho na spasitelnou památku mou ústy svými z víry požívá. Z toho nařízení Krysta Pána, patrně vidíme, že on touto velebnou večeří svou, vlastně nám ukazuje na svou předrahou oběť, jednou za nás na kříži učiněnou. A tomu chce, abychom vždycky, a zvláště přistoupajíc k stolu je[h]o, víru a doufánlivost svou všecku na tom jediném gruntu zakládali, totiž že Krystus jest náš, a že on sebe samého nám v této velebné svátosti, čím dál vždy víc a víc dává: na ten konec, abychom v něm pokrm nápoj a život svůj měli, a to nejináč než tak, jakž on obětí svou na kříži nám jest pokrmem učiněn a nápojem našim k životu věčnému. Nebo on smrtí svou ráčil jest příčinu našeho věčného hladu, a všeliké duchovní žízně, bídy, psoty (totiž hřích) od nás odnít, a nám proti tomu studnici života, to jest spravedlnost před Bohem, a obživujícího nás Ducha svatého zasloužití, skrze kteréhožto Ducha docházíme své opravdové sytosti v tom, když mocí jeho v nás Božskou prostředkem živé víry v Krysta, a velebných svátostí, býváme připojeni předně k Krystu Pánu jakožto k hlavě své, v jehož to společnosti máme své celé a věčné nasycení, totiž spravedlnost, svatost, slávu a věčný život; a potomně i církvi jeho svaté jakožto tělu Krysta Pána, a za tou příčinou svého opravdově[h]o se všemi v Krysta věřícími obnovení, a jakž u víře tak i v lásce pobožnosti a svatosti sjednocení, a skrze to jako v jedno tělo spojení. O kteréžto společnosti církevní takto dí Apoštol, jeden chléb, jedno tělo mnozí jsme, nebo všichni z jednoho chleba jsme. A protože jako z mnohých zrn obilných jedna nauka a jeden chléb učiněn bývá; a z mnohých zrn vinných spolu spresovaných, jedno víno a jeden nápoj se dělá, tak také my mnozí, kteří skrze jednu víru živou v Krysta vštípeni jsme a jedné svátosti velebné požíváme, skrze jednoho Ducha Krystova, a pocházející z něho na nás jednu společnou svatost pobožnost a lásku bratrskou, jedno tělo učinění býváme: a toho že tak opravdově jedno tělo v Krystu jsme, jedni k druhým netoliko slovy ale také skutkem a pravdou dokazovati máme a povinni jsme. I hledímež se tedy všickni opravdově nacházeti i také upevňovati a rozmáhati v takové jednotě a společnosti naší s Krystem a s církví jeho svatou, skrze prostředky od Krysta Pána k tomu nařízené. Vzkládejmež všickni všelikou víru a naději svou v samu oběť Krysta Pána za nás na kříži učiněnou: a věřice tomu pevně, že Krystus náš jest, se vším utrpením a dobrodiním svým zůstáváme vždycky v něm: a zpravujíc se Duchem jeho svatým, nacházejme se vždycky se všemi jeho vyvolenými ve všeliké pobožnosti křesťanské, a nejvíce pak v společné lásce bratrské. A za příčinou našeho ve všem tom takovém dobrém posilnění potvrzení i rozmnožení: dejme se opět se všemi oudy církve, a zvláště domácími svými nám od Boha k zprávě naší poručeními, společně najíti k zprávě církevní, a k řádnému hodnému požívání těla a krve Páně při tomto budoucím posluhování již oznámeném: a nikterakž toho, pokudž nám milé jest naše s Krystem a církví jeho obcování společnost a spasení učiniti nepomíjeme a nezanedbávejme. K tomu nám vše[m] dopomáhej všemohoucí věčný Pán Bůh, Otec Syn i Duch svatý na věky požehnaný. Amen

II O druhém

totiž o způsobu, kterak lid Páně k zprávě přicházeti má, jinde se oznámí.

III O třetím

to jest o tom co se před večeří Páně zachovávatí má, nařízené v Brodě Uherském

Napomenutí a neb naučení zprávce, a nato zpověď a vyznání, i také rozhršení lidu Páně, které se s modlitbami svatými děje před velikým kázáním, na ten den, když se tělem a krví Páně posluhuje.

Nejmilejší v Krystu Pánu, poněvadž dnes opět večeře Páně společně požívati máme, a teď sme se nyní shromáždili, za příčinou spasitelného napomenutí a vzbuzení srdcí našich k hodnému těla a krve Páně požívání, kteréž vlastně záleží na pravém pokání, to jest, na živém poznání hříchův našich, na víře naší v Krysta Pána a na naší pravé pobožnosti a vděčnosti, kterou vždycky ku Pánu Bohu prokazovati máme za jeho k nám dobrodiní. I z té příčiny, co se první částky pravého pokání a poznání nehodností našich dotýče, patřmež jeden každý na před především na příkázání Božská, jichžto summa jest, Milovati budeš Pána Boha tvého, z celého srdce své[h]o, ze vši duše myslí moci i síly své, a bližního svého jako sebe samého. A znejmež že jistá neproměnitelná vůle Boží jest, aby dokonalé poslušenství a plnění všech příkázání jeho, až toho všeliká svatost a spravedlnost Božská p[ři] nás při všech se ustavičně nacházela. A poněvadž pak v nás a pokaženém přirození našem, toho se tak zouplna jakž by býti mělo nenachází: I znejmež z toho že se nám v Zákoně Páně nejví předkládá naše vina před Bohem, hřích, bída a věčné zatracení.

Protož ptám se vás všechněch tuto shromážděných, kteří se podlé napomenutí našeho těchto dnův k nám najíti dali, a jeden každý svou vlastní zprávu i příslibení pobožnosti své křesťa[n]ské učinivše, na to se od nás šafářů tajemst[ví] Krystových k služebnosti této naší a společnému požívání večeře Páně řádně p[ři]puštění, vás pravím všechněch teď spolu shromážděných ptám[em] se, abyšte mi věrnou pravdu před Bohem oznámili:

Předně: zdali z příkázání Božských opravdově poznáváte své celé odvrácení od Boha a svatosti jeho, své porušení, hřích a věčné zatracení, a z toho ze všeho Pánu Bohu spolu se mnou vinni se dáváte, sami nad sebou a porušeností svou, srdečnou nelibost máte. A vyznávajíc se před Bohem z hříchův svých všelikých, a je sobě v mrzkost a ošklivost berouce, žádáte a žíznete opravdově, všeliké té nám v Zákoně ukázané svatosti a spravedlnosti Boží, kterou toliko v těch samých, kteří před Bohem zásluhami Krystovými z víry ospravedlněni jsou, působí a koná sám Duch Krystů. To vše jestliže předně při sobě cítíte a v skutku při vás jest, tedy rcete, jest.

Druhé ptám se vás, věřitelíž také celým srdcem svým že Bůh náš jest netoliko milosrdný, ale také i dokonale spravedlivý tak, že pro spravedlnost svou žádnému žádného nejmenší[h]o hřichu nemůž a nechce prominouti, bez hodné dostatečné za něj nápravy a pokuty. A poněvadž pak pokuta hříchův našich větčí jest, nežli aby ji které stvoření bez věčného zahynutí svého snéstí mohlo, že za tou příčinou Bůh Otec z nestihlé k nám lásky a milosti své seslati jest ráčil na tento svět syna svého jednorozeného, kterýžto pravým člověkem jsa v životě Marie Panny, za nás jest v našem přirození a pravém člověčenství, všelikou pokutu hřicha podniknouti, a nás tudy od hněvu Božího a věčného zatracení vysvoboditi ráčil. Věřitelíž též z celého srdce že k Pán jednému každému z nás, kteříkoli v něm a v zásluhách jeho, skrze svaté pokání a obnovení Ducha svatého postaveni jste; sebe samé[h]o se vším dobrodiním a vykoupením svým darovati a přivlastňovati ráčí: a že v něm samém každý z vás opravdově a jistotně daro z milosti skrze samu živou víru v něho, má a dochází odpuštění všech hříchův svých, nejináč než jakoby nikdá žádného hřích neměl a neučinil. A to proto, že Bůh v Krystu samém a pro něho samého, nás všecky v něj skrze víru vštípené, má a pokládá před sebou za tak spravedlivé a svaté, jako by jeden každý z nás sám za sebe všelikou vůli Boží a spravedlnost vyplnil, kterouž sic sám toliko syn Boží Spasitel náš za nás vykonal a nám ji pro to, že skrze víru živí oudové jeho učinění sme, dáváti ráčí daro, neohlídaje se nic na nehodnost naši, ani nato, že pokudž v tomto životě sme, nikdá porušeného svého přirození a tak mnohých poklísek, hříchův a nedostatkův docela prázdni nejsme. Nebo všeliké zlé které se při nás kajících a po dobrém ustavičně dychtících, mimo chtění naše, a proti dobré žádosti vůli a svatému usilování našemu, nachází: Syn Boží svým za nás utrpením a dokonalým poslušenstvím zastupuje a přikrývá, pokudž my jednom v něm a v spasení jeho zůstávajíce, slovem a Duchem jeho svatým tak se zpravujeme a obnovujeme, že hřích náš v nás

nepanuje a námi nevládne, nýbrž pomalu v nás skrze moc Ducha Krystova den ode dne hyne a umírá, dokudž skrze smrt časnou a budoucí oslavení naše dokonale p[ř]i nás zkažen a zahlazen nebude.

Věřitelíž také, že Krystus Pán jakž všechněm v sebe věřícím tak i jednomu každému z nás obzvláště takové své celé vykoupení a spasení, které jest jednou s námi v své věčné smlouvě, nám při křtu našem stvrzené, zaslíbíti a darovati ráčil, zasse u velebné této večeři své, skrze nařizené pamatování a připomínání smrti a oběti své za nás, jako znovu opakovati a v srdcích našich obnovovati potvrzovati a rozhojňovati ráčí, když my tomu srdečně věříme [pozn. na okraji: Summa toho vše[h]o co při večeři Páně činíme a věříme.], a to z víry skutečně činíme, co nám slova nařizení Krystova zaslubují a poroučejí, totiž, když v srdci svém toho čitedlni jsme, a to sobě vůbec v shromáždění církevním připomínáme a zvěstujeme, že v samém Krystu Pánu a v jeho jediné za nás oběti na kříži, máme odpuštění všech hříchů svých, a své celé před Bohem ospravedlnění. A z té příčiny v samy toliko skutky a zásluhy Krystovy všelikou víru, naději, doufánlivost svou vykládáme, a tím jediným prostředkem k Krystu p[ř]icházíme, v něm sme a zůstáváme a on v nás. A když za příčinou větčí[h]o pojištění a další[h]o rozhojnění, jakž víry, tak i společnosti naší s Krystem, nikdá neopouštíme žádného v církvi společného a hodného požívání, této velebné svátosti těla a krve Krystovy, kterouž Syn Boží proto ustanoviti a naříditi jest ráčil.

Jedno, aby při této důstojné večeři a památce smrti a oběti své za nás, skrze věci nám představené, viditedlné a zemské, totiž skrze podstatu chleba a vína, a moc tu přirozenou, kterouž k zachování tělesného života našeho, chléb a víno v sobě od Boha má, nám se z jisté a neproměnitelné vůle a nařizení Boha všemohoucího, pravdivě mocně živě, a k našemu jistému oučastenství, netoliko vyznamenávaly a vysvědčovaly, ale také jako viditedlně, tělesně, hmotně, ukazovaly a dodávaly ony věčné nebeské neviditedlné, nám v tom slovu Krystovu, kteréž k zevnitřnímu živlu přistupuje, zejména zaslíbené, v něm samém opravdově přítomné, a od nás v témž slovu (když mu pevně v srdci svém místo u sebe dáváme) konečně přijaté, a skrze to již naše vlastní učiněné věci, totiž podstata pravého za nás na smrt daného a zrazeného člověčenství Krystova, jeho Těla a Krve v něm moc jeho spasitedlná nás obživující k životu věčnému, bez kteréžto moci spasitedlné, člověčenství Krystovo nikda není a býti nemůže, ani také bez ní nám se nedává a nezaslubuje. A to jest první příčina nařizení večeře Páně. A protož my požívající v církvi této velebné večeře, nikterakž nepochybujeme, ale silně tomu věříme: Předně, že podle sprostných a pravdivých slov nařizení Krystova, ten chléb a to víno [pozn. na okraji: Toto], když se k takovému od Krysta přikázanému užívání, skrze služebníky církevní posvěcuje, a nařizení Krystovo k sobě přijímá, tudy opravdově běře proměnu svou posvátní, tak že tu nezůstává prostý chléb a víno, ale již slovem a řízením Krystovým, které tu k němu přistupuje, učiněno bývá a jest všem těm kteříž jeho požívají, zlým i dobrý[m] pravé Tělo Krysta Pána za nás zrazené [pozn. na okraji: Jest Tělo mé ...], a jeho pravá Krev na kříži za nás vylitá na odpuštění hříchův. Dále, tomu silně a pevně věříme, že Krystus Pán v tom posvátném chlebě a víně, jako viditedlném slovu a zaslíbení svém mocí svou Božskou a působením přebývajícího v nás Ducha svatého, nám sebe samého, totiž své vlastní tělo a krev, tu jedinou předústojnou hostii a obět svou za nás a za hříchy naše [pozn. na okraji: Které se za vás vydává ...], se všemi zásluhami svými opravdově dáváti, a tím jediným pravým pokrmem a nápojem našim duchovním a věčným jednoho každého z nás, jeho vlastní duši, jakkoli hříšnou lačnivou a žíznivou, k nesmrtedlnému životu věčnému nasycovati a napájeti ráčí; tak opravdově a jistotně, jak opravdově a skutečně tuto velebnou svátost z víry jíme a pijeme.

Druhá příčina nařizení večeře Páně jest tato, že tomu chce Syn Boží, aby jsa od nás v této velebné svátosti s tím se vším což on jest, totiž celý Krystus Bůh a člověk, se vší mocí svou spasitedlnou, skrze živou víru, a spasitedlnou památku, a zvěstování jeho za nás smrti, přijat: tudy v nás bydlel a zůstával ne na čas a chvílku, den neb rok; ale na věky věkův. A zůstával v nás ne nadarmo a bez užitku, ale k našemu v něm ustavičné[m]u ospravedlnování, i také obnovování sebe k novému, svatému, věčnému životu. A protož chceme-li večeře Páně podle nařizení Krystova hodně požívatí, musíme na to všelijak mysliti, abychom celého Krysta (bez všelikého dělení Antykrystova) v té velebné svátosti přijmouce, a jakž Těla a Krve Krystovy, tak i všech zásluh a

dobrodiní jeho oučastni učinění jsouce, v té oučastnosti vždycky se nacházeli: Krysta Pána ne na čas toliko ale ustavičně, bez všelikého jakž přestávání tak i ulevování jedli, pili, jim se sytili a krmili k životu a zdraví svému duchovnímu a věčnému. To jest, abychom vždycky skrze víru živou, sobě Krysta Pána svého vlastní[h]o činili, jim samým a nejvíc svatým člověčenstvím, Tělem a Krví a zásluhami jeho sebe ustavičně těšili, tomu vždycky silně věřice a tím jisti jsouce, že jakž jest K[rystus] P[án] nám sebe samého dal, proto, aby i on i jeho smrt a všeliké jeho utrpení a zasloužení, naše vlastní bylo: tak také, že my všickni, kteří skrze víru a obnovení Ducha svatého živí oudové jeho učinění sme, máme opravdově v něm samé[m] a v zásluhách jeho své celé spasení, to jest, vysvobození ode všech hříchův našich, smrti věčné a moci ďábelské a oučastenství Boha i všeliké milosti jeho.

Dále potřebí jest, abychom z takového potěšení, z takového ustavičného jedení a pití Krysta Pána, nabývali své opravdové sytosti, zdraví a posily duchovní, kteráž by srdce naše ustavičně a mocně zachovávala a utvrzovala ve všeliké pravé doufanlivosti a radosti v Bohu našem, působila v nás vždycky živé milování Boha a přikázání jeho svatých, dávala nám zrůst a stálost ve všem dobrém, tak abychom mohli silně a statečně přemáhati hřích, a všeliká pokušení ďábla světa i vlastního těla: zůstávati při Krystu v pravé svatosti, víře, lásce a naději neomylné vzkříšení těla našeho k životu věčnému, hotovi jsouce vždycky, pro Krysta a pravdu jeho v nás, s radostí a potěšením všecko všudy až i ten smrtedlný život, opouštěti, kříž svůj na sebe bráti, ano také i duše své, za spolu hodovníky, milé své bratry a spolu oudy Krystovy klásti, jakož i Krystus duši svou položil za nás. Na ten a takový konec nám se K[rystus] P[án] podává a zaslubuje: a za tou a takovou příčinou nám jest večeři svou naříditi ráčil, a to[m]u chce, aby tím způsobem a s takovým užítkem od nás ode všech držána a smrt jeho ustavičně pamatována a zvěstována byla, dokavadž zase s nebe v oblacích nepřijde, v poslední den soudu živých i mrtvých. I jestliže o Krystu Pánu a jeho velebné večeři taková víra vaše a takové doufání v Krysta jest, tedy rcete, jest.

Třetí a naposledy ptám se vás, také-li jeden každý z vás podlé napomenutí Apoštola Páně, sebe sám soudí, a své vlastní svědomí dobře ohledává, jakž z strany víry v Krysta a milosti jeho nám v slově Božím a svátosti jeho složené, o čemž nyní již mluveno jest: tak i z strany života a obcování svého v Krystu, totiž jestliže jeden každý z vás sobě v svém svědomí a v svém srdci, tím dobře jisti a svědomi, a v svém srdci tím dobře jisti a povědomi, že se při vás nachází pokání svaté: vděčnost pravdivá ku Pánu Bohu za všeliká jeho dobrodiní, a tak celá srdečná svatá žádost vůle a předsevzetí, živu býti všelijak podlé vůle Boží. A z té příčiny se odříkáte a zbavujete v srdci svém všelikých věcí Bohem zapověděných, modlářství čarův, kouzel, žehnutí a všech pověr bezbožných: obzvláště pak všelikého, jakž potupování tak i zjevného zanedbávání pravé pocty a služby Boží, kteráž se v církvi děje při společných svatých chválách a modlitbách církevních, při kázání slova Boží[h]o a společném požívání velebných svátostí. Též se docela odříkáte a zbavujete v srdci svém všeliké neposlušnosti a nepoddanosti k svým od Boha předloženým zprávcům, jak duchovním v jich spasitedlné služebnosti, zpráve a kázni církevní: tak i tělesným, rodičům, hospodářům, pánům, a všeliké Bohem nařízené vrchnosti, ve všelikém jich rozkazu nařízení a poručení, cožby nebylo proti Bohu, to jest proti pobožnosti právu a spravedlnosti. A podlé toho také, že se obzvláště zbavujete všelikého nenáležitého ďábelského hněvu, závisti a vlastní pomsty proti bližním svým odpouštějíce jednomu každému jeho proti sobě provinění, jakož i Krystus Pán nám stotisíckrát více odpouštěti ráčil. A že v mír a pokoj opravdově vešli ste, a vjíti žádáte se všemi těmi, kterým ste jakékoli pohoršení na sobě dali. A naposledy že všelikého bezbožné[h]o lání, jedouchání, oplzlého nečistého, jakž skutku tak i mluvení: též všelikého násilí a bezpráví, různic a bití, hanebného ožralství, smilstva, cizoložstva, krádeže, lakomství, utíkání a zžírání chudých, křivdy činění vdovám a sirotkům ubohým, zadržování chudým jich mzdy, záplaty. Též všelikého utrhaní, pomlouvání, náhlé[h]o nespravedlivého ortelování a odsuzování bližních: i jiných summou všelikých hříchův a nepravostí Bohem zapověděných, všelijak prázdni býti, je skrze milost a pomoc Boží v ošklivosti míti a jich se nikterakž chtěce a vědouce, s potupou Pána Boha a slova jeho svatého, dopouštěti nechcete a nemíníte. To vše jestliže jeden každý z vás

v srdci a vlastním svědomí svém skutečně nachází, a v tom dobrém oumyslu věrně a právě zůstává, před Pánem Bohem připovídá, míní a chce, tak a nejináč, tedy rci jeden každý z vás, Tak a nejináč.

ABSOLUTIO

I poněvadž takové ohlášení a vyznání vaše jest, jemuž já se jakožto pravdivému dověřuji: I z té příčiny a podlé toho k čemu se tak ústy svými přiznáváte; já služebník Krystů na místě Božím, a mocí svěřených sobě klíčův království Božího, vám všechněm a jednomu každému z vás, pravdivě a mocně v Krystu Ježíši zvěstuji, všelikou milost Boží a rozhřívání ode všech hříchův vašich.

A protož toto věděti, a tomu silně věřiti máte, že jeden každý z vás, když tak u víře v Krysta Pána, a v pokání svatém postaven, a v svém vlastním svědomí, pravdu tohoto vyznání a přirčení svého, bez klamu a pokrytství nachází, ten že skrze to, opravdově oučastný jest Krysta Pána, a vši společnosti Těla, Krve, a zásluh jeho, a v té společnosti Krystově, a sic v ničemž jiném, dochází pravého rozhřívání a spasení svého, kteréhož vždycky oučasten jest a bude, pokudž tak u víře pravé a svatě kajícím životě, skrze milost a obnovení Ducha svatého nalézati se nepřestane. Aníž kterému takovému z nás, k zatracení býti má pozůstávající v něm mdloba a nedostatečnost jeho, kterouž při nás Syn Boží svou dokonalostí, nevinností a svatostí vždycky přikrývá ráčí: proto že sme v něm a on v nás, se vši nám k spasení potřebnou milostí svou. I abychom v takové víře a doufánlivosti naší, která častokrát rozličným způsobem při nás mdlá a chaterná učiněna bývá, nikterakž nehynuli; nýbrž v ní se vždy víc a víc utvrzovali a rozmáhali: I z té příčiny mějmež utočiště své k této velebné svátosti a večeři Páně. A ku potvrzení i rozhojnění, jakž víry, tak i společnosti naší s Krystem, jezme tělesně i duchovně ten chléb Krystů, kterýž j[es]t pravé je[h]o tělo, a pijme ten nápoj, kterýž jest pravá krev jeho za nás na kříži vylitá na odpuštění všech hříchův vašich. Což abychom hodně učinili, a tudy sobě i jiným v církvi Krysta Pána a smrt jeho radostně a spasitelně zvěstovati a připomínati mohli: Za to se jeho Božské milosti společně modlme. a pokleknuce, takto všickni důvěrně zvoljme, řikajíce,

ORATIO

Všemohoucí věčný milosrdný Bože, kterýž si vlastnímu Synu svému neodpustil, ale jeho si pro nás na ohavnou smrt kříže vydati, a skrze jedinou dokonalou obět člověčenst[ví] jeho svatého na kříži, nám si věčné vykoupení způsobiti ráčil. I prosíme, rač nám tu milost skrze Ducha tvého svatého dáti, abychom se v témž Synu tvém a v pravé oučastnosti předrahé za nás oběti, i všech zásluh a dobrodiní jeho skrze živou víru a nové rození ustavičně nacházeti, v tento dnešní den skrze hodné a spasitelné požívání, jedení a pití v svátosti Těla jeho za nás zrozeného, a Krve jeho za nás vylité, takovou tvou přenesmírnou lásku k nám, a smrt přehořkou Syna tvého za nás, v společném tomto shromáždění a svatém obcování našem, radostně sobě zvěstovati: a skrze to k větčímu potvrzení a rozhojnění víry a společnosti naší s Krystem, a ke všelikému obnovení Ducha jeho svatého, obzvláště pak k ustavičné[m]u milování tebe a přikázání tvých Božských, a k pravé společné lásce bratrské, čím dál vždy víc a víc přivedeni býti mohli. Skrze téhož Syna tvého milého Pána a Spasitele našeho Ježíše Krysta, kterýž s tebou s Otcem a s Duchem svatým živ j[es]t a kraluje, po všechny věky věkův. Amen.

Dále lid Páně po utvrzení sebe v doufánlivosti k Bohu, že modlitby tyto uslyšány sou: a po kratičkém napomenutí, jak řádně a počestně k stolu Páně přistoupati mají, jdou jeden každý do svých stolic, kdež po zpívání písničky a neb dvou o večeři Páně, a po bedlivém poslouchání kázání velikého, a učiněné zavírce, s modlitbami za všeliké potřeby církve, opět se zase modlí všickni za hodné požívání těla a krve Páně, tuto modlitbu společně řikajíce.

ORATIO ANTE SVMTIONEM

Všemohoucí věčný milosrdný Bože, poněvadž Syn tvůj jednorozený, ráčil jest na tento svět netoliko pro nás a spasení naše přijíti, a pravým člověkem učiněn jsa, nám ve všem kromě hříchu podobným, sebe samého na ohavnou smrt kříže vydati, a jedinou obětí svého svatého člověčenst[vi], nám věčné vykoupění způsobiti: ale také ráčil jest dáleji na památku sebe a předrahé oběti své za nás, nám přeslavné hody své naříditi, rozkázav a poručiv, abychom podlé ustanovení jeho při poslední večeři všickni společně tak jedli chléb ten, jenž j[es]t pravé tělo je[h]o za nás zrazené: a tak pili nápoj ten, jenž jest pravá krev jeho, za nás na kříži vylitá: aby tudy od nás ode všech v církvi jeho svaté, spasitedlně připomínána a zvěstována, a skrze to jednomu každému z nás v sebe věřícímu, opravdově přivlastňována byla smrt a obět jeho za nás předrahá, dokavadž nepřijde. I prosíme nás všemohoucí Otče, tvé k nám Otcovské lásky, tvé svrchované dobroty a milosti, Račiž nám to skrze Ducha tvého svatého dáti, ať napřed především sebe a hříchy své, a všelikou svou nehodnost před tváří tvou Božskou, skutečně a srdečně poznáváme a vyznáváme, což sme koli po všecky dni života svého, proti tobě a přikázáním tvým, jakýmkoli způsobem, buď myšlením, slovem a neb skutkem, vědomě neb nevědomě činili, dejž ať toho všeho srdečně, pravou truchlivostí a skroušeností srdce svého litujeme, a ať tudy, v pravé ustavičné pokoře a poníženosti před tváří tvou Božskou zůstávající, odpuštění hříchů svých všelikých, kterých se v srdci svém věrně odříkáme a zbavujeme, nejinde než v samém Krystu Pánu, a v je[h]o za nás podstatné předrahé oběti, jednau na kříži učiněné, skrze samu živou víru, ve krvi jeho hledáme, i také skutečně docházíme a tak v samé pravé a živé oučastnosti Krysta Pána, těla a krve jeho (o kteréž nás pojišťuje a upevňuje tato velebná svátost pravého člověčenství jeho) docházíme svého ustavičného ospravedlnění, a rozmnožení ve všelike milosti nám v Krystu zaslíbené skrze své obnovení a nové zrození v Duchu svatém, k novému a svatému životu křesťanskému, tak abychom v samém Krystu Pánu, skrze hodné a časté požívání této svátosti velebné moci Ducha tvého svatého v nás, čím dál vždy víc a víc nabývali ustavičného potěšení a radosti v tobě Bohu našemu, vroucného milování tebe z celého srdce, ze vsí duše moci mysli a síly, a bližní[h]o svého jako sebe samého, pravého vyznání a následování Krysta Pána a pravdy jeho spasitedlné, zvelebování a rozšiřování království jeho mezi námi, a ustavičného zůstání při Krystu pravém Bohu a Spasiteli našem, v pravé svatosti, víře, lásce a naději neomylné, budoucího vzkříšení těla tohoto našeho k životu věčnému v nebesích. Dejž nám milý Pane tak a nejináč večeře této Krystovy, těla a krve jeho předrahé požívati: pro téhož Syna tvého milého, Pána a spasitele našeho Ježíše Krysta, kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ j[es]t a kraluje po všecky věky věkův. Amen. Otče náš jenž ...

Dále všickni spolu skroušeným a důvěrným srdcem, takto zpívejme. jako. Aj ten silný lev etc. O dejž Krysta hodnost míti, k stolu tvému přistoupiti, tělo a krev nám k spasení př[i]jítí. V čem sme hříšní očistiž nás, v čem nemocní uzdraviž nás, ty jenžs svou krev na kříži vylil pro nás.

V tom zpívání přistupují služebníci Páně k oltáři, a tu jeden z nich nejprv předkládá církvi příčiny chval Božských, zpívaje to co od prvotní církve svaté křesťanské k tomu nařízeno j[es]t, a vůbec se Prefací jmenuje. Potom zpívá slova nařízení večeře Páně, a modlitbu Krystem Pánem vydanou, pokterěžto služebníci církve nejprv (příkladem Krysta Pána), a potom všecka církev, svátosti velebné požívají.

Při podávání první částky, služebník užívá těchto slov: Tělo Páně budiž pokrmem duše tvé k životu věčnému.

A potom při druhé částce;

Krev Páně budiž nápojem duše tvé k životu věčnému.

GRATIARUM ACTIO

Děkujeme tobě všemohoucí věčný Bože, že ty duše naše tímto nebeským pokrmem a nápojem k životu

věčnému posílení ráčil. Dejž nám, prosíme, ať skrze takové přelavné hody tvé, opravdově se rozmnožujeme v pravém oučastenství Krysta Pána, a všelikých dařích Ducha svatého, v pravé víře a vroucném milování tebe i všech spoluhodovníkův našich, skrze téhož Syna tvého milého Ježíše Krysta, kterýž s tebou Otcem a Duchem svatým, živ j[es]t a kraluje po všecky věky věkův. Amen.

Hospodin požehnej vás, a ostříhej vás. Hospodin osvět' tvář svou nad vámi, smiluj se nad vámi. Hospodin vzhlédníž na vás, a dej vám svou všelikou milost.¹¹⁰⁵

Popis uherskobrodské farnosti z roku 1682¹¹⁰⁶

„Ecclesia [...] habet altaria 4, summum prænominati sancti [Joanni], cuius sculpturae figura est in ipsae sumitate altaris, cum 4 evangelistis ab utroq[ue] latere, ac in medio crucifixus cum figura Beatissimae Matris et S. Ioannis Evangelistae, in cuius medio est tabernaculum ligneum inauratum, ac in eodem ciborium argenteum cum operculo, et palliolo sericeo circumdatum, in eoq[ue] reperta[e] sunt hostiarum consecratarum particula[e], 7 munda[e] obsecrata[e], qua[e] renovari solent ad minimum intra 14 diis. Deportaturq[ue] SSmum ad infirmos privatim, ob copiam circa parochialem ecclesiam undiq[ue] habitantium Iudaeorum, et ne fiat irreverentia. Pro administratione SSmi sacramenti, ac Extrema[e] unctioni, nihil accipitur nec offertur; processiones cum venerabili in festo Corporis Christi ante et post meridiem per forum civitatis fiunt, ex parochiali ecclesia die D[omi]ni eo vero a P.P. D[omi]nicanis ad parochialem et per forum ante meridiem, post meridiem ex parochiali per id forum ducitur. Tandem in octavae, praeter eas, qua[e] residuis diebus octava[e], per ecclesiam bina vice habentur, ducitur rursus ex parochiali templo per forum solenniter. Exponitur venerabile etiam ultimis tribus diebus Baechanaliorum, et ducitur quolibet eo die processio per ecclesiam parochialem ex antiqua consuetudine et ferventi pietate; praeterea in Parasceue ad sepultum Christi, ubi reverentissime colitur et adoratur iuxta ritum ecclesiae; processiones absq[ue] Venerabili habentur in festo Sancti Marci, et diebus rogationum uti moris est. Ante idem summum altare extant cancelli lignei decolorati pro communicantibus commodi. Alterum in capella s. Crucis ex parte epistola[e], ubi ordinarie celebratur pro defunctis ante utrumq[ue] pendent lampades ardentes pro quibus ex fundatione oleum subministratur.

Tertium in initio navis ex parte epistola[ae] Beatissima[e] MARIAE Virginis cum sancto Josepho et Sanctissimo Jesulo.

Quartum, matris Dolorosa[e] ex opposito, nullum ex iis consecratum, sed super portatilibus in eis celebratur. Baptisterium extat in choro ex parte epistola[e] lapideum una cum cooperculo ligneo, tribus serri bene clausum, habens mundum fontem Baptismalem in Staneo lebete, qui bina vice more consueto renovatur; in quo lebete etiam sacrarium reperitur, ubi ablutio ex lapide baptizati aqua per lapidem perforatum ad piscinam usq[ue] defluit. Sacriliquores quot annis accipiuntur olomucio aservanturq[ue] cum tripartita pixide stannea in speciali bene custodito loco, a quibus ac tabernaculo habentur clavis apud capellanum, et in absentia ipsius ad decanum. Chorus et navis ecclesiae ac etiam capella ante nominatae, nec non sacristeiae, sunt bono fornice provisae. In ecclesiae reperiuntur ad instar medii circuli bonae fenestrae 7 et oblongae 6. Suggestus ex parte evangelii in fine chori est ligneus, cum imaginibus Evangelistarum et Apostolorum, tamen absq[ue] conopeo. Confessionale extat in capella praedictae unum, caeteroquin sedilia per totam ecclesiam bono ordine dispositae, et mulieria a virorum distincta. Pavimentum latericeum per ecclesiam, sacellum et sacristiam ubiq[ue] bonum et a quale, sacristia extat ex parte evangelii habens januam firmam et ferream, fenestram unam cratib[us] ferreis bene

¹¹⁰⁵ AUF XIV, f. 512a-524b.

¹¹⁰⁶ Podle vizitace světicího biskupa Jana Josefa hraběte Breunera, zaznamenané v *Archidiaconatus Olomucensis continens visitatos undecim decanatus*. (ZA, ACO, kniha č. 31.)

munitam, in qua reperiuntur congrua pro sacra suppellectile repositoria. Caetera ecclesia[e] ornamentae, apparamenta, vexilla, imagines, et sava suppelex, nec non Musicalia instrumenta, ex annepo inventario Decani loci Wenceslai Halameck sub lit A conspiciuntur. Chorus super ingressum sub furri ecclesiae, est fornicatus, ad quem datur ascensus e cimiterio, in quo choroorganum bonum cum suo pedali. Portae ecclesiae sunt tres bene munitae, [...] et aqua lustrali competenter provisae. In fine navis est turris sublimis lapidea, noviter superficie viridis colore, nodo cruce est stella inauratis, adornata, continet duas campanas, maiorem nunc per me suffraganeum, in honorem sancti Jacobi, et minorem in honor[em] S. Ioan[em] Evang[elista]m benedictas, tertia ob ruptura defectum est deposita. Quarta in turricula super tecto ex scandulis ecclesiae existens, quae datur signum ad missam, evangelium et elevationem. Sarta tecta templi nullum patiuntur defectum, ad quae conservanda tenentur parochiani. Circa hanc ecclesiam est coemeterium sat spatiosum, muro (quis indiget reparatione, attamen parochiani ad restaurationem illius reperti sunt huc usq[ue] negligentes) cinctum, carens ossario, ad quod 2 portae patent, quae continuo ocluduntur, ad quarum unam in ipso coemeterio in alta rubia cruce reperitur sculptus crucifixus. Sunt praeterea alia duo coemeteria intra civitatem in uno muro ruinoso cincto, extant solum modo muri cum lapidea turri picartitarum, cuius usum D[omi]n[us] fundi sibi usurpat, ubi etiam alta crux cum crucifixo visitur, ibiq[ue] sepeliuntur suburbani. In altero saepe tantum circumdato, extat crux in medio alte erecta, ubi sepeliuntur homines rustici ex pago Hawrztitz.

Decanalis domus est proxima coemeterio ex parte evangelii, undiq[ue] Iudaicis domib[us] circumdata, post executionem ultimam non dum restaurata est ad inhabitationem longe miserrima; schola pariter ruinae proxima, quae idcirco ambae indigent summo pure restauratione, adquam parochiani hactenus negligentes admoniti, auxiliante loci capitaneo emendationem promiserunt. Organista non habet accomodationem, manet hic et nunc in hospitali sat exigue accommodatus.

Decani, rectoris, organistae atq[ue] aliorum ministrorum ecclesiae et scholae, salarium patet ex supradicto inventario.

Hospitale extat in civitate ad portam inferiorem e regione coemeterii, cuius fundatores sunt cives hunnobrodenses, in quo extant ammodo 7 pauperes, sustentantur ex agris, et pratis, quibus utuntur incolae vicini, dantes ex agris 5 tam capeciem et ex pratis certam pensionem annue, his pauperibus ad dit D[omi]nus loci ex gratia hebdomadatim 12 tt. carnis et 14 ½ mensuras cervisiae.

Habitationem et accomodationem habentis pauperes utcumq[ue] commodam ita ut raro mendicare cogantur; Proventus eiusdem, et quantum defacto in parato habeat, patet ex praefato inventario; cuius hospitalis inspectionem decanus loci habet, ac tam ilius quam ecclesiae parochialis rationis annuatim reddentur, eodem praesente ac praesidente.

Litt A

Inventarium eccl[esiae] hunnobrodensis...

[...]

2do

Altaria sunt quatuor, unicem quodlibet, mai[us] argenteam, reliqua ligneas cum portatili proprio habet, tribus mappis semper ad ornatum. An praedicta altaria sint benedicta non nihil constat, nec ab ullo informari possum, neq[ue] medium aut punctum atlantis, in quo solunt reliquia Sanctorum tempore benedictionis poni ab episcopo, ad ipsum demonstrat. In maiori altari collocatum e[st] tabernaculum.

3tio

Calices argentei et deaurati sunt tres. Monstrantia, ciborium argenteum et deauratum. 4 patenae argenteae et deauratae, quinta cuprea et deaurata. Et huc omnia tam calices, quam ciborium consecrata sunt. Item calix un[us] parv[us] argente[us] deauratus pro danda ablutione communitantib[us]. Unum par urceolorum argenteorum deauratorum. Tria paria vitreorum. Ampulae argenteae pro sanctis liquorib[us]. Pacifikale argenteum, alterum antiquum ex auricalco deauratum.

4to

Casulae habent[ur] 19; Dalmaticae 2; vela pro calicib[us] 26; Purificatoria 28; Corporalia 18; Pallae 28; Bursae 13; Albae 5; Humeralia 8; Cingula 7; Antipendia pro altaribus 16; Superpelicia 4; Mantilia 12; Strophiola acupecta 49; Strophiola simplicia 3; Pluvialia 2; Missalia festiva 3; Missalia defunctor[ia] 2; Pulvilli altaris 12; Campanulae 7; Lampadis a[e]neae 2; Pann[ae] pro gradib[us] altaris 3plex; Baldachinum 3plex; Candelabra stannea 6; Candelabra lignea 23; Reculae pro ministrantib[us] ex panno 4; Ex tela 2; Imagines 55; Tubae ductiles 2; Fides 4; Palliola[e] quib[us] tegit[ur] coborium 3plex; Strophiolae ex tela, simplicia 6; Mappae 37; Numismata argentea 6; Corallia pro oranda statua B.V.M. 6; Antipendia sericea pro statua B.V.M. 4; Item alia antipendia sericea 9; Reliquiaria maiora in quib[us] sacrae reliquiae consignat[ur] 4; Reliquiaria parva in quibus e[st] sacra Massa 18; Thuribulum aureum cum navicula 1; Pallium pro Aedituis ex rubro panno 1; Crux processionalis 1; Figura Resurrectionis 1; Figura Christi Coronati 1; Baptisterium cum suis requisitis; Vexilla maiora 4; Vexilla minora 2; Vascula pro aqua lustrali 3; Lampades vitreae pro sepulchro 16; Ritualia 3; Organum et Regale 3; Campana maior 24 centenariorum; Campana minor 12 centenariorum; Campana alia minor 50 librarum; Alia in parva turri 8 librarum; Item alia campana ex templo Picartitarum dicit[ur] a civib[us] Patrib[us] dominicanis esse concessa, quae an restita sit sub meis antecessorib[us] quaestio est.

5to

Proventus parochialis a civibus in perpetuum collati.

Praedium in suburbio 5; Agrorum sunt in trib[us] campis quadrantes 5; Item Lari[bus] in Trdlow 1; Item Lari[bus] in Kralow 1; Item pratium vulgo dictum Na Jiřičkách 1; Item pratium in Kralow cum parte agri quod cum scitu superiorum, ad instantiam D[omi]ni fundi est permutatum pro agro sub nemore prope viam sucholozensem, in quo quindecim circiter metretae seminari possunt. Item vinea vulgo in Lissa hora 1; Item sub Lyssa hora horti 2; Item horseum perse in lata platea 1; Dom[us] parochialis mensa, et serinium pro leguminib[us] 1; Item loco realium decimarum, datur mihi a parochianis tricesima in summa summarum tritici, siliginis, hordei, avenae aliquando centum criginti, aliquando centum triginta, ad summum centum triginta quinqu[ue] capecias.

6to

Schola et eius proventus

D. Rector. hunc solvunt cives seu senatus. Annuae solutionis percipit 30 fl. Praeterea dant[ur] eidem 6 metrea[s] tritici, et sex metrea[s] siliginis. Organista solvit[ur] a senatu. Annuae solutionis habet fl. Praeterea 4 metretas tritici. 8 metreteas siliginis unam metretam mihi unam metreteam pisorum.

Cantor solarii seu in pecunia ab ecclesia habet 7 fl. 30 x. Praeterea a pueror instructione, et ex accidentibus cum rectore. tertiam partem. Item ex redditib[us] hospitalis duas metreteas tritici, et 7 metretas siliginis.

7mo

Hospitale et proventus eiusdem

Cives hospitale fundant, et illud agris multis donarunt; hos pleros[que] colunt incolae circum foranei, quintam capeciam pandunt. Fructu talium pauperes servant[ur], et dom[um] reparant[ur]

8vo

Index Laicorum qui Ecclesiae deserviunt in divinis Officiis.

Provisores Ecclesiae. Joannes Miller, Paul[us] Miklik.

Aeditui Joannes Miklik, Wencesla[us] Duda, Martin[us] Flekacz.

Campanatores Bartholome[us] Ssuransky, Paul[us] Postřemowsky, et Vespiliones Jacob[us] Mazač, Martin[us] Tesar

Abalienatio

Proventum D[omi]ni Parochi per fundi D[omi]num ut sequit[ur].

Decimae ex agris quos ab incolis coemit, et ab iisdem semper Parochis pendebant[ur]; nunc hu[c] potenter et

absolutae negant[ur]! Item ab ecclesia quondam Picartitarum agri novem quadrantis, ut liber communitatis demonstrat foliis suis. Item cerevisia quae semper a civib[us] meis quondam antecessorib[us], ac reliquis Ecclesiae servis, uti rectori ex iure dabat[ur], nunc mihi denegat[ur].

Abalienatio Hospitalis

Dom[um] pro hospitali a Simone Daniel, cive Hunnobrodensi in D[omi]no defuncto legata; vendita e[st] Judaeo a D[omi]no fundi.

Ultimo

Sacrae Confessionis et communionis Paschalis in Parochia Hunno Brodensi, utriusq[ue] sex[u] fideles capaces reperiunt[ur] 1483; Ex his confessi 1450; Non confessi 33; Haeretic[um] null[um] reperit[ur].

Qui praecepto St. Matris Ecclesiae ex negligentia non satisfecer[etur] hi condigne puncti sunt.

Ecclesia haec habuit in perceptis in parata [...] – 360 fl 30 ½ x; Ex his ad expensas expositi sunt 289 fl. 12 x; Restant 70 fl. 58 ½ x.

Consignatio perceptorum, expositorum et actu manentium, iuxta registrum aconomorum, hospitalaris ut sequit[ur].

Perceptorum 358 fl. 55 x; Expensarum 111 fl. 22x; In parato 247 fl. 33x.

Consignatio fundationum

Prima post R. D. Daniele Martini quondam Parochum Brumowiensem ducentorum florenorum, quod capitale apud civitatem Hunnobrodensem, ex quo capitali pendunt 6 fl. annue pro conservatione luminis ante venerabile et in capella defunctor[um] ac totidem pro sacrificiis Missae in refrigeriam animae Praenominati D[omi]ni Parochi. Altera Murarionem qui annuatim 8 fl. pro sacrificiis Missae vivorum et mortuorum ex illo[rum] tribu pendere solent, ex quib[us] 4 decano loci, 2 capellano, 2 scholae oboeniunt[ur].

Consignatio sacrarum Reliquiarum quae habent[ur] in ecclesia Parochiali ad S. Joannem Hunnobrodae.

Reliquiaria Maiora in quib[us] sacrae reliquiae conservant[ur] 4. Sancti Vincentii Martiris, Sancti Sisinii Martyris, Sanctae Candidae Virginis, Sancti Marii Martyris, Sancti Saturnini Martyris, Sanctae Ursulae et Sociarum N. M., Sancti Andreae Apostoli, Sancti Januarii Mart., Sancti Urbani Papae, Sancti Maximi Martyris.

Caetera reliquiaria parva in quib[us] e[st] Sacra Massa sine consigna[ti]one habent 18; Coralia pro ornanda statua B.V.M. 6; Numismata argentea 6.“ Podesán Halámek dne 6. srpna 1682.

Na f. 137 a násl. jsou „Monita pro decano Hunno-Brodensi Wenceslao Halameck“. Zde se píše: „Cum ratio boni regiminis postulet, ut quae vel temporum injuria collapsa, vel antecessorum in curia, male introducta, aut tollerata sunt, oportuno remedio ad rectam normam rursus reducantur; Ideo g[ene]ralis visitatio praesentibus pro Imo statuendum censuit, ut tam modern[us] decanus Hunno Brodensis Wencesla[us] Halameck, quam futuri ejus successores diligentiore[m] curam, et inspectione[m] circa res eccl[esi]ae, et hospitalis habeant, qualiter bona, et provent[um] illorum administrentur, observent, rationesq[ue] eorum in praesentia loci capitanei, et provisorum, si ad hujusmodi actum intervenire desideraretur, annue diligenter revideant, ut pauperes servato debito numero iuxta fundatorum intentione, congrua[m] sua a[c] sustentation[em] habeant, omni meliori modo provideant. [...]

Ordinatio stolae pro decano Hunno Brodensi Wenceslao Halameck

A Baptismate 8, 9 ad summum 10 gr.; Ab Introductione puerperae 1 candela, unq[uam] vel 2 grossi; A denuntiationibus 6 gr.; A confirma[ti]one Matrimonii 1 fl. ad summu[m] 1 fl. 10 gr.; Ab introductione sponsae a civilib[us] filiab[us] 1 Strophiolu[m], a rusticanis gallina, et placenta, vel 2, 3 gr.; A funere cum pulsu 15 gr. 1 fl. summum 1 fl 10 gr. Cum sacro cantato conductu, et officio defunct. 2 fl. 10 gr. sum 3 fl.“ Ostatní faráři mají různé, ale o malinko nižší sazby.

Popis děkanství z 18. století¹¹⁰⁷

„Brevis descriptio Decanatus Hunno-Brodensis... Decanatus H.B., in oriente a Mezricensi ad Beczwam incipiens, penes ipsa Ungariae confinia meridiem versus ad quinque praeter propter milliaria se extendit, ab occidente Wesseliensem et Hradistiensem, a septentrione vero Holleschowiensem limitaneos Decanatus habens.

Parochia liberae civitatis H.B., ad ecclesiam S. Joannis Baptistae fundata est nunc sub jure patronatus Ill[ustrissi]mi D[omi]ni D[omi]ni Maximiliani S.R.I. Comitis a Kaunitz et Ridberg quod Ius Ejusdem p.d. D[omi]no Parenti Andreae Dominico, quibusdam sub conditionibus Anno 1704. cessum fuit; prius enim erat Simplificis Collationis Suae Celsitudinis Episcopi Olomucensis, tanquam perpetua unius Canonicatus Collegiatae Cremsiriensis Ecclesiae Praebenda. Circa quam sequentia in certo manuscripto invenio: Ad haec Ecclesia parochialis in Hungaricali Brod spectabat olim ad Praebendam Canonicaem unius Canonicatus Ecclesiae Cremsiensis: id quod non solum Praesentatio Reverendissimi D[omi]ni Prothasii Episcopi, sed et sententia definitiva, sive Nalez, Iudicium Provincialis Iudicii clarissime decret. Et hinc etiam illo canonici cremsiensis titulo praedecessores mei Hunno Brodenses decani, usq[ue] ad mortem p.d. D[omi]ni Decani Nicolai Hlawaczka, anno 1703. mortui gaudebant. Vestitus in civitate est germanicus, lingua Moravica, quamvis plures et Germanicam calleant. [...] Ad parochiam hanc spectant 1.mo Praeurbum H.B. civitati subditum, lingua[m] Moravica[m], vestitu Moravo-Ungarico utens. 2do Pagus Hawrztitz [...] Lingua[m] Moravica[m], vestitus Moravo-Slavonico utens. [Stejně údaj o Prakšicích.] Parochiae Hunno-Brodensi, in commendatam adjuncta est parochia Banowiensis [...] Vestitu[m] et lingua[m] utuntur Moravico-Slavonica[m], praeter pagum Brezowa, qui tam lingua[m] quam vestitu[m] pure Slavonico utitur. [Velký Ořechov] – lingua[m] utuntur Moravica[m], vestitu Moravo-Ungarico. [Pozlovice] – lingua[m] utuntur Moravica[m], vestitu[m] Ungaro-Slavonic[am]. [Újezd] lingua[m] utuntur Walacho-Moravica[m], vestitu Slavonico. [Lideč] – lingua[m] utuntur Moravo - Slavonica[m], vestitu Walachico. Vocanturq[ue] plaga haec vulgo Zalesy, Incolae vero Zaleschaczy. [Klobouky] – Incolae utuntur vestitu Ungarico, lingua[m] Moravica[m] [...] In pagis lingua Moravo-Slavonica, vestitus

Valacho-Ungaricus. [Brumov] Lingua Moravo-Slavonica, vestitus Walacho-Ungaricus. [Vlachovice] Lingua populi Moravica, vestitus Walacho-Ungaricus. [Slavičín a okolí] Populus loquitur lingua Moravica, vestitu vero utitur Walacho-Ungarico. [Bojkovice včetně Bzové, Šanova, Hostětína, Hrozenkova, Pitína a Komni] Vestitus utuntur Walacho-Ungarico, Lingua[m] Moravo-Slavonica[m], praeter pagum Hrozenkow, ubi et lingua et vestitus pure Slavonicus. [Nezdenice včetně Rudic, Přečkovice a Záhorovic] Lingua populi Moravica, incessus Walacho-Ungaricus. [Šumice včetně Újezdce, Těšova, Polichna a Maršova] – Lingua Moravica, vestitus populi Walacho-Ungaricus. [Nivnice včetně Korytné, Horního Němčí, Slavkova a Strání] – Lingua Moravo-Slavonica, praeter pagum Strani, ubi et lingua et incessus pure Slavonicus. [Vlčnov, Veletiny, Hradčovice, Lhotka] – Lingua populi Moravica, vestitus Ungaro-Slavonicus.

[...] In hoc decanatu sunt ecclesiae S. Joannis Baptistae [Uherský Brod a Újezdec], B.V. M. in coelos assumptae, S. Martini [Bánov a Pozlovice], S. Wenceslai [Korytná, Pitín, Brumov, Ořechov, Rudice], S. Dionisii [Kameno Lhotka] S. Nicolai [Újezd], S. Catharinae [Lideczko vel inferiore Lidiž], Inventioni S. Crucis [Klobouky], S. Michaelis [Vlachovice, Nivnice], S. Adalberti et Ceciliae [Slavičín], S. Laurentii [Bojkovice], SS. Petri et Pauli [Horní Němčí, Nezdenice], B.V. Natae [Šumice], S. Angeli Custodis [Korytná], S. Jakobi Major [Vlčnov], Omnium Sanctorum [Hradčovice], Summa 24. Civitates sunt 3 [Uherský Brod, Klobouky, Brumov], Oppida 3 [Bánov, Vlachovice, Bojkovice], pagi 91.“

¹¹⁰⁷ Akta generální vizitace, ZA, sign. B 12, kart. 671.

Seznam zkratek

- AH – Archaeologica historica
ARBI – Acta Reformationem Bohemicam Illustrantia
ČČH – Český časopis historický
ČL – Český lid
ČMKČ – Časopis Musea Království českého
ČMM – Časopis Matice moravské
ČsČH – Československý časopis historický
DJAK – Joannis Amos Comenii opera omnia
FHB – Folia Historica Bohemica
FRA SS – Fontes Rerum Austriacarum, Scriptores
FRB – Fontes Rerum Bohemicarum
HT – Husitský Tábor
JM – Jižní Morava
KJ – Kostnické jiskry
KLK – Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung
Knihovna MJAKUB – Knihovna Jana Kučery v Muzeu J.A. Komenského v Uherském Brodě
KNM – Knihovna Národního Muzea v Praze
KR – Křesťanská revue
MK – Malovaný kraj
MZA - Moravský zemský archiv Brno
NA – Národní archiv Praha
NR – Náboženská revue
SCetH – Studia Comeniana et historica
SHK – Sborník historického kroužku
SOkA – Moravský zemský archiv Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, AM UB (použité zkratky fondů: SOkA Uherské Hradiště, AM UB; SOkA Uh. Hradiště, Sbírký UB.)
VKČSN – Věstník Královské české společnosti nauk
VKOL – Vědecká knihovna Olomouc
VVM – Vlastivědný věstník moravský
ZA – Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

Krácení titulů často citované literatury viz její soupis.

Literatura a rukopisy

- Kol. aut. *Uherský Brod. Minulost i současnost slováckého města*. Blok : Brno, 1972. (Používané krácení: *Uherský Brod*.)
Kol. aut. *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka*. Musejní spolek v Brně : 1978.
Kol. aut. *Uherské Hradiště*. Brno : 1981.
Kol. aut. *Uherskohradištsko*. Brno : 1992.
Kol. aut. *Uherskohradištsko*. Brno : 1982.
Kol. aut. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Academia, 1996.
Pobělohorský konfiskační protokol z r. 1623. Kroměříž : 1920.
Vyznání víry Jednoty Bratří českých, vydané J. A. Komenským r. 1662. Praha : 1935.
Concilii Tridentini [...] Canones et Decreta. Bielefeld : 1868.
Lexikon der christlichen Ikonographie, 3Bd., unveränderter Nachdruck, Freiburg im Breisgau : Herder, 1990.
BALCÁREK, Pavel. *Kardinál František z Dietrichštejna (1570-1636)*. Kroměříž : 1990.
BÁLENT, Boris. *K životu a dílu Pavola Kyrmezera*. Cirkevné listy 1950.
BARTŮŠEK, Stanislav. *Pavel Kyrmezer*. MK 24, 1988, č. 4, s. 9.
BECKER, H. *Bohmisch Pastoren in Anhalt ordinirt 1583 – 1609*. Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Protestantismus in Österreich, roč. 17.
BEČKOVÁ, Marta. *Jiří Izrael a Jan Blahoslav*. In: BIMKA, Svatopluk - FLOSS, Pavel (eds.). *Jan Blahoslav, předchůdce Komenského 1571 – 1971*. Uherský Brod 1975, s. 64-72.

- BIENERT, Wolfgang – HOEREN, Jürgen (Hg.). „*dein leuchtend Angesicht, Maria...*“ *Das Bild der Mutter Jesu in der Glaubensgeschichte*. Freiburg : Herder, 1988.
- BIDLO, Jaroslav. *Jednota bratrská v prvním vyhnanství III*. Praha : 1909.
- BIDLO, Jaroslav. *O konfesi bratrské z roku 1573*. In: *Sborník prací historických k šedesátým naroz. Jaroslava Golla*. Praha : 1906, s. 246-278.
- BIMKA, Svatopluk - FLOSS, Pavel (eds.). *Jan Blahoslav, předchůdce Komenského 1571 – 1971*. Uherský Brod 1975.
- BRANDL, Vincenc. *Libri citationum et sententiarum...* Tomus VI. Brunae : 1895.
- BRANDL, Vincenc. *Libri citationum et sententiarum...* Tomus V. Brunae : 1888.
- BRANDL, Vincenc. *Domy bratrské*. ČMM, roč. 1882, s. 154-160.
- BRETHOLZ, Berthold (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XV*. Brünn : 1903.
- BRETHOLZ, Berthold. *Die Judengemeinde von Ung. Brod und ihr Streit mit dem Grundherrn Leo Wilhelm von Kaunitz*. Jahrbuch der Ges. f. Gesch. der Juden in Čechoslowakischen Republik, IV, 1932.
- BUBENÍK, Norbert. *Dominikánský klášter a kostel v Uherském Brodě*. Rukopis, NA Praha, Dominikáni, Personalía, číslo krabice 53.
- BURIAN, Ilja. *Moravská konfese*. KR, XL, č. 4, 1973.
- BURKE, Peter. *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929 – 1989*. Stanford University Press : 1991.
- CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena (ed.). *Divadelné hry Pavla Kyrmezera*. Bratislava : 1956.
- CORETH, Anna. *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit in Barock*. Wien : 1982.
- CRUGERIUS, Jiří. *Sacri pulveres. Sacerrimae memoriae incyti Regni Bohemiae Coronae et nobilium ejusdem pertinentium Moraviae et Silesiae*. Litomisslii : 1667.
- CVRČEK, Josef. *Paměti ze stol. XVI. o městech moravských*. ČMM, roč. 1898, s. 347.
- ČERNUŠÁK, Tomáš - PROKOP, Augustin - NĚMEC, Damián. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha : Krystal OP, 2001.
- ČERNUŠÁK, Tomáš. *Dominikánské řádové školství na Moravě v 17. a 28. století ve světle pramenů z Moravského zemského archivu v Brně*. VVM LVIII, 2006, č. 1, s. 42-48.
- ČIŽMÁŘ, Josef. *Dějiny a paměti města Vizovic*. Vizovice : 1933.
- DANĚK, Metoděj. *Monumenta conventus ordinis Praedicatorum Hunno-Brodae*. Rukopis z 18. století. V majetku dominikánů v Uherském Brodě. (Zkráceně uvádíme *Monumenta conventus*.)
- DIEHL, Gerhard. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Band V, 1993, <http://www.bautz.de/bbkl/m/melius_p.shtml>
- DOBIÁŠ, František, M. *Učení Jednoty bratrské o Večeři Páně. Z theologie doby Lukášovy a doby po Blahoslavovi*. Praha : 1940.
- DOERR, August von. *Die Hayek von Waldstätten*. Wien : 1914.
- DOBNER, Gelasius (ed.). *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita...* II. Pragae : Literis Joannis Josephi Clauser, Regii Typographi, 1764-1785.
- DOLEJŠEK, Boleslav. *Z letopisů jezuitské koleje v Uherském Hradišti 1644 – 1652*. ČMM 18, 1894.
- DOSTÁL, František. *Valašská povstání za třicetileté války*. Praha : 1956.
- DOSTÁL, František. *Valaši a protifeudální boje na Valašsku v letech 1620 – 1642*. ČMM 72, 1953.
- DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Česko-řecké vztahy*. In: HRADEČNÝ, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Praha : NLN, 1998.
- DUCREUX, Marie-Elisabeth. *Livres d'hommes et de femmes, livres pour les hommes et pour les femmes. Réflexions sur la littérature de dévotion en Bohême au XVIIIe siècle*. In: *Husitství-Reformace-Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela III*. Praha : Historický ústav AV, 1994, s. 915-945.
- DUCREUX, Marie-Elisabeth. *Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech*. FHB 22, 2006, s. 143-177.
- DUDÍK, Beda (ed.). *Statuten der Diocese Olmütz vom Jahre 1568*. Brno : 1870.
- DÜLMEN, Richard van. *Historická antropologie*. Praha : Dokořán, 2002.
- DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I. Dům a jeho lidé*. Praha : Argo, 1999.
- DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) II. Město a vesnice*. Praha : Argo, 2006.
- EICHLER, Karel. *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*. Brno : 1887.
- ELBEL, Martin. *Husitské fary na Moravě ve světle citační listiny Jana Železného*. ČMM CXXIV, 2005, č. 2, s. 395-428.

- D'ELVERT, Christian. *Ereignisse im Hradischer Kreise von 1605 – 1656 von Georg Rudolf Prziensky (Aus der Original-Handschrift im Chaos Pessinianum)*. In *Quellen-Schriften zur Geschichte Mährens und Österr. Schlesiens*. 1. Sektion: Chroniken u. dgl. 1. Theil. Brünn : 1861.
- FIEDLER, Josef (ed.). *Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder*. Wien : 1863.
- FIŠER, Bohumil. *Uherské Hradiště*. Uh. Hradiště : 1921.
- FIŠER, Bohumil. *Paměti hradištské*. Valašské Mezeříčí : 1920.
- FIŠER, Bohumil. *Náboženské poměry v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště : 1930.
- FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*, Praha 1931.
- GANZER, Klaus. *Das Konzil von Trient und die Volksfrömmigkeit*. In: MOLITOR, Hansgeorg - SMOLINSKY, Heribert. *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit*, s. 17-24.
- GENNEP, Anton. *Přechodové rituály*. Systematické studium rituálů. Praha : 1997.
- GINDELY, Anton. *Geschichte der Böhmischen Brüder I*. Prag : 1861.
- GINDELY, Anton. *Geschichte der Böhmischen Brüder II*. Prag : 1858.
- GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty Bratrské*. Praha : 1865.
- GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. stol.* Praha : 1916.
- GOLL, Jaroslav. *Krátká zpráva o některých rukopisech Žitavských*. ČMKČ, roč. 1876, s. 583.
- HALAMA, Jindřich. *Večeře Páně v Jednotě bratrské*. Getsemany 10, 2001.
- HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří*. Brno : 2003.
- HALAMA, Ota. *Otázka svatých v české reformaci*. Brno : L. Marek, 2002.
- HALAMA, Ota (ed.). *Sprostná a upřímad zpráva na tyto čtyři otázky, totiž: 1. Čím sou rozdílní Bratři (kteří někteří ze zlosti pikharty, jiní z omylu valdenskými jmenují) od luteriánů? 2. Proč mnozí od Bratří odcházejí a k jiným odporým sektám se obracejí? 3. Co mnohým za překážku jest, že z jiných jednot nesnadně a velmi pořádku k Bratřím přistupují? 4. Jaké jsou toho jistoty, že Jednota bratrská z Boha jest? Napsaná od M. S. D. k žádosti dobrého přítele etc. Leta Páně 1591. V outerý po neděli Laetare*. SCeH 71-72, 2004, s. 173-217.
- HALAMA, Ota (ed.). *Coena Dominica Bohemica ARBI VI*, 2006, 314 stran.
- HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, Cecilie. *Galerie moravských Kouniců*. ČMM 63-64, 1939-1940, s. 84-87.
- HANKA, Václav. *Komedia česká o bohatici a Lazarovi*. Rozbor staročeské literatury 2, 1845.
- HANZAL, Jiří. *Cikáni na Moravě v 15. – 18. století*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- HARNACK, Adolf. *Dějiny dogmatu*. Praha : 1903.
- HAUERLAND, J. V. *Primátor Pavel Hájek a jeho doba*. Zprávy města Uh. Brodu, č. 9, 10, 11, 12, 1937.
- HEIM, Manfred. *Jakob Paläologus*. Heslo in: *Biographisch-Bibliographisches Lexikon*, Band VI, 1993, Sp. 1442-1443. <<http://www.bautz.de/bbkl/>>
- HOERMI-JUNG, Helene. *Maria – Bild des Weiblichen*. Ikonen der Gottesgebärerin. München : 1991.
- HOFER, Josef. *Po stopách jezuitské kultury na St. Hrozenkově a na Kopanicích*. Rukopis, nedatováno. Knihovna MJAKUB, sign. Bu 1219.
- HOFFMANN, František. *Morava na cestě k husitské revoluci*. HT 4, 1981.
- HOJDA, Zdeněk. „Kavalířské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha : 1986, s. 216-239.
- HOLEČEK, František. „Malá věc jest, což činí moc, proti tomu, což činí víra“. *Petr Chelčický, O trojím lidu*. In: *540. výročí založení Jednoty bratrské*. Ústí nad Orlicí : 1998, s. 6-13.
- HOLINKOVÁ, Jiřina. *Městská škola na Moravě v předbělohorském období. Příspěvek ke kulturním dějinám Moravy*. Praha : 1967.
- HORSKÝ, Jan - NEŠPOR, Zdeněk R. *Typologie české víry raného novověku*, uveřejněné v ČČH 103, 2005.
- HOSÁK, Ladislav. *Dějiny Moravského Slovenska*. Břeclav : 1929.
- HOSÁK, Ladislav. *Místopis země moravskoslezské*. Praha : 1938, reprint 2004.
- HREJSA, Ferdinand. *Sborové Jednoty bratrské*. Reformační sborník, sv. 5, 1935, s. 24.
- HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu IV*. Praha : 1948.
- HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu III*. Praha : 1948.
- HREJSA, Ferdinand. *Luterství, kalvinismus a podobenství na Moravě před Bílou horou*. ČČH 44, 1938, s. 296-326, 474-485.
- HREJSA, Ferdinand. *Prvé styky Bratří s maďarskými reformovanými*. Reformační sborník, sv. III., Blahoslavova společnost, Praha : 1929, s. 17-22.
- HREJSA, Ferdinand. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*. Praha : 1912.
- HREJSA, Ferdinand. *Náboženské stanovisko Jana Blahoslava*. In: *Sborník Blahoslavův (1523-*

- 1923), Přerov : 1923.
- HRUBANT, Jar. G. *Památník Jana Opsimata z let 1598 – 1620*. ČMM, roč. 40, s. 128.
- HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*. Brno : 1987.
- HRUBÝ, František. *Moravské korespondence a akta z let 1620 – 1636 II*. Brno 1934.
- HRUBÝ, František. *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*. ČČH, roč. 40, 1934.
- HRUBÝ, František. *Luterství a novotrakvismus v českých zemích v 16. a 17. stol.* ČČH, roč. 45, 1939, s. 31-44.
- HRUBÝ, František. *Ke stykům Moravy s Vitemberkem v 16. století*. ČMM 55, 1931.
- HRUBÝ, František. *Ladislav Velen z Žerotína*. Praha : 1930.
- HURT, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, I. 1205 – 1650*. Olomouc : 1934.
- HURT, R. - NĚMEČEK, B. *Veselí nad Moravou*. Musejní spolek v Brně : 1973.
- CHLUMECKÝ, P. Ritter v. (ed.). *Des Ratsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brunn (1555-1604)*, Brünn : 1859.
- CHUDOBA, F. *Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenské*. In: *Sborník Blahoslavův (1523-1923)*, Přerov : 1923, s. 1-33.
- IGGERS, George G. *Dějepisectví ve 20. století*. Praha : NLN, 2002.
- JARITZ, Gerhard - SCHUH, Barbara (ed.). *Wallfahrt in Mittelalter und früher Neuzeit*. Wien : 1992.
- JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*. Olomouc : 2003.
- JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. Praha : Svobodné slovo, 1966.
- JANOVSKÁ, Renata. *Růženc a růžencová bratrstva Růžencová pobožnost šířená dominikány z Uherského Brodu*. Dipl. práce FF UP Olomouc 1998. Knihovna MJAKUB, sign. BU 1123/PK208.
- JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku I-II*. Praha : B. Tempský, 1875-1876.
- JIREČEK, Josef. *Jakub Palaeolog*. ČMM 7, 1875.
- JIREČEK, Josef. *Dr. Václav Mitmánek z Uherského Brodu*. ČMM, roč 1878, s. 101-127.
- JIREČEK, Josef. *Jakub Kunwaldský a jeho kancionál*, ČMM 6, 1874.
- JIREČEK, Josef. *Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia*. ČMKČ, 1877, s. 78.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Řím : 1987.
- KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou : 2001.
- KALISTA, Zdeněk. *České Baroko: Studie, texty, poznámky*. Praha : Evropský literární klub, 1941.
- KALISTA, Zdeněk. *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*. Praha : 1994.
- KAMENÍČEK, František. *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*. Brno : 1905.
- KAMENÍČEK, František. *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí Koruny české roku 1605 – 1606*. Praha : 1894.
- KLINGENSTEIN, Grete. *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz*. Göttingen : 1975.
- KOHOUTEK, Jiří. *Nové poznatky o středověkém vývoji města Uherského Brodu*. AH, 21, 1996.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Historia o těžkých protivěnstvích*. DJAK 9¹.
- KOPECKÝ, Milan. *Člověk učený, ale hlava přenepokojná*. (Ke 400. výročí smrti P. Kyrmezera.) VVM, 42/1990, s. 87-90.
- KOPECKÝ, Milan. *Starší české drama*. Brno : 1981, 1987.
- KOTULA, Francizsek. *O starym domu Czarnej madonny*. Nasza Przeszłość, č. 33, 1970, s. 125-141.
- KOVÁŘOVÁ, Růžena. *Z dějin protireformace na Valašsku*. Rukopis, VKOL, sign. M II 390, nestránkováno.
- KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. České Budějovice : 2004.
- KRÁTKÝ, Radovan. *Středověké písně cechu žákovského*. Praha : Svobodné slovo-Melantrich, 1958.
- KROFTA, Kamil. *Dr. Václav Mitmánek*. Praha : 1931.
- KRÖLL, Ursula. *Das Geheimnis der Schwarzen Madonnen*. Entdeckungsreisen zu Orten der Kraft. Stuttgart : Kreuz-Verlag, 1998.
- KROUPA, Jiří. *Ditrichštejnové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty*. Historická Olomouc a její současné problémy 4, 1983, s. 109-177.
- KUČERA, Jan. *Paměti Královského města Uherského Brodu*. Brno : 1903. (Zkráceně uvádíme: *Paměti Královského města Uherského Brodu*.)
- KULÍŠKOVÁ, A. *Kopiář Viléma Prusinovského z Vickova z let 1570 – 1572. Regesty z listů*. Bakalářská práce, FF UP v Olomouci, 2000.
- KYRMEZER, Pavel. *Acta Concordiae inter Paulum Kyrmezerum, pastorem et decanum Hunnobrodensem, nomine totius contubernii ecclesiastici Hunnobrodensis ministrorum, et inter*

- Seniores eorum, qui sibi olim nomine Fratrum legis Christi placuerunt, nunc autem titulo Seniorum et Ministrorum ecclesiae Fratrum puram doctrinam Evangelii per Bohemiam, Moraviam et Poloniam docentium, gaudent. Vulgo Valdenses appellantur.* Vytiskl Valentin Farinola 1580. Knihovna Národního muzea, sign. 46 E 41; VKOL, sign. 38.210.
- KYRMEZER, Pavel. *Komedie česká o bohatci a Lazarovi.* Vytištěna u Jana Jičínského na Starém Městě v Praze roku 1566
- KYRMEZER, Pavel. *Komedia nová o vdově.* Vytištěna u Andree Graudence v Litomyšli roku 1573.
- Pavla Kyrmezera komedie o Tobiášovi. (Tištěno v Holomúci skrze Fridricha Milichtalera ve čtvrtek po S. Pavlu obrácení 1581.)*
- KYRMEZER, Pavel. *Confessio fidei et doctrinae de vera aeterna deitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi Emanuelis, continens eius brevem sed plana, certam, et firmam demonstrationem, collatione aliquot dictorum Veteris et Novi Testamenti atque mutua utrorumque inter se explicatione, ad analogiam nostrae orthodoxae catholicae fidei christiana Pauli Kyrmezera, contra omnes antichristos veteres et recentiores, quocunque hi sane nomine gaudeant, et quacunquē forma suis sese mancipiis prostituunt. Ignat. Epist. ad Antioch: Quisquis unum et solum annunciat Deum, ut tollat Christi deitatem, Diabolus est. Anno Verbi incarnati [1585] Galgocii [Hlohovec] Typis Valentini Mantskouit.*
- LAZIŇSKI, A. *Jasna Góra i jej pamiatki.* Częstochowa : 1930.
- LEŽÁK, Martin. *Kniha města Brodu Uherského na všelijaké památky, též na kšafy aneb testamenta od pádu rebellantského založená, který se stal dne 14. julii na den pamětní svatého Bonaventury roku 1683.* Rukopis, SOKA Uh. Hradiště, AM UB, i.č. 55, sign. G 10, č. 185. (Zkráceně užíváme: *Pamětní kniha města Brodu Uherského.*)
- MACEK, Josef. *Ze slovníku české reformace: sbor.* In: REJCHRTOVÁ, Noemi (ed.). *Směřování.* Pohled do badatelské a literární dílny Amedea Molnára provázený příspěvky domácích i zahraničních historiků a teologů. Praha : 1983, s. 117-123.
- MACOUREK, V. A. *Počátky katolické restaurace na Moravě za biskupa Prusinovského (1565-1572).* SHK XXXIII, 1932, s. 19-28, 83-87, 133-138, 199-202; XXXIV, 1933, s. 28-32, 73-74.
- MÁCHAL, Jan. *O dvou českých komediích biblických z XVI. století.* VKČSN, 1902, tř. filos.-hist.-jazykozpyt., s. 1-10.
- MACHILEK, Franz. *Rüdinger Esrom.* <www.bautz.de/bbkl>
- MATĚJEK, František. *Cesta poddaného lidu na Moravě ke znevolnění.* Brno : Matice moravská, 2000.
- MÍKA, Alois. *Z bojů o náboženskou toleranci v 16. století.* ČsČH 18, 1970, s. 371-382.
- MIKULEC, Jiří. *Poddanská otázka v barokních Čechách.* Praha : Historický ústav, 1993.
- MIKUŠ, Jozef. *Osobnosti kultúrneho, literárneho a ľudov ýchovného života v Holiči.* Záhorie 1, 1992, č. 3, s. 8-12.
- MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš. Bohoslovec Jednoty.* Praha : 1948.
- MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským,* Praha : 1956.
- MOLITOR, Hansgeorg – SMOLINSKY, Heribert (eds.). *Volksfrömmigkeit in der Früheren Neuzeit.* KLK 54, Münster : Aschendorff, 1994.
- MÜLLER, Josef Th. (ed.). *Jana Amosa Komenského na spis proti Jednotě bratrské od Sam. Martinia z Dražova sepsaný Ohlášení.* Spisy Jana Amosa Komenského, č. 3. Praha : 1898.
- NAVRÁTIL, Bohumil. *Jezuité olomoučtí za protireformace.* Brno : 1916.
- NAVRÁTIL, Bohumil. *Vilém Prusinovský.* ČČH 1899, s. 205-216.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře.* Praha : 2004.
- NEBOVIDSKÝ, V. *O rádech literátských na Moravě.* ČMM 6, 1874.
- NEUMANN, Augustin. *K dějinám husitství na Moravě.* Olomouc : 1939.
- NEUMANN, Augustin. *Pobělohorská Olomucensia.* Brno : 1938.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Václava Budovce z Budova hodnotící recepcce islámu a její příčiny.* Revue pro religionistiku 9, 2001, 2, s. 139-156.
- NOPP, Leopold. *Náboženské nepokoje v Hrubé Vrbce v letech 1718 – 1721.* ČMM 22, 1898, s. 367-373.
- NOVÁK, Jan V. *Spor Bratří s p. Vojtěchem z Pernštejna v Prostějově r. 1557 a 1558.* ČČM, roč. 1891.
- NOVÁKOVÁ, Julie. *Komenský – dnes především irénik.* SCeH 23, 1981.
- PASIERB, J. S. - SAMEK, J. *The Shrine of the Black Madonna at Czestochowa.* Second edition enlarged and updated. Warsaw : Interpress Publishers, 1985.

- PACHT, V. *Známe už všechny konfese Jednoty bratrské?* KJ 68, 1983, č. 9, s. 3.
- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě.*
- PEŘINKA, František Václav. *Dějiny města Kroměříže I.* Kroměříž : 1913.
- PESCH, Otto Hermann. *Cesty k Lutherovi.* Brno : CDK, 1999.
- PILNÁČEK, Josef. *Staromovavští rodové.* Vídeň : 1930.
- POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Knihy bolesti a smutku.* Výbor z moravských kronik 17. století. Praha : Nakladatelství Elk, 1948.
- PÖHLMANN, Hans Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky.* Jihlava : Nakladatelství Mlýn, 2002.
- POKLUDA, Zdeněk. *Páni z Kunovic.* In: *Kunovice v proměnách času.* Kunovice : 1996, s. 256-261.
- POKLUDA, Zdeněk. *Držitelé hradu Brumova.* Zlínsko od minulosti k současnosti 16, 1999, s. 38-69.
- POKLUDA, Zdeněk. *Statek Velký Ořechov.* Zlínsko od minulosti k současnosti 11, 1992.
- POKLUDA, Zdeněk. *Jakub Paleolog.* MK 30, 1994, č. 4, s. 5.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století.* Praha : 1976.
- PRASEK, Vilém. *Sbírka listů posílacích od r. 1464 – 1709 vůbec a biskupa Viléma Prusinovského psaných I. 1568 zvláště.* Opava : 1893.
- PRASEK, Vilém. *Kopíř listů posílacích kněze biskupa Viléma Prusinovského psaných I. P. 1566.* Opava : 1894.
- RAINER, J. - HOLEČEK, F.J. (eds.). *G.P. Mucante: Zpráva o cestě Slezskem a Moravou v roce 1597. Bericht über eine Reise durch Schlesien und Mähren im Jahre.* In: POLÍVKA, M. - ŠMAHEL, F. (eds.). *In memoriam Josefa Macka (1922-1991).* Praha : Historický ústav, 1996, s. 291.)
- RAJCHL, Rostislav. *Astronomické, geofyzikální a meteorologické jevy v kronice.* In: ZEMEK Petr (ed.). *Bartoškova kronika.* Uherské Hradiště : Ottobre 12, 2004, s. 243-247.
- REGENVOLSCIOUS (Vengierski), Adrian. *Systema historico-chronologicvm Ecclesiarum Slavonicarum.* Bibliopolae : 1652.
- REJCHRTOVÁ, Noemi. *Obrazoborecké tendence utrakvistické mentality Jagellonského období a jejich dosah.* HT 8, 1985.
- REJCHRTOVÁ, Noemi. *Význam Jednoty bratrské. Příběh (ne)zakomplexované menšiny.* In: 540. výročí založení Jednoty bratrské. Ústí nad Orlicí : 1998.
- REZEK, Antonín. *Jakub Palaeolog.* ČČH 2, 1895, č. 5, s. 312-314.
- RIEDL, Miroslav. *Školství Uherskobrodská (863-1869).* Kandidátská disertační práce, Brno, UJEP, 1970.
- ROTHKEGEL, Martin. *Mährische Sakramentierer des zweiten Viertels des 16. Jahrhunderts: Matěj Poustevník, Beneš Optát, Johann Ziesing (Jan Čížek), Jan Dubčanský ze Zdenína und die Habrovaner (Lulčer) Brüder.* Bibliotheca Dissidentium, Tome XXIV, Baden-Baden : 2005.
- ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století.* Praha : 1999.
- ROYT, Jan. *České nebe, topografie poutních míst barokních Čech.* Praha : 1993
- ROYT, Jan. *Křesťanská pouť po barokních Čechách.* ČL 79, 1992, s. 323-339.
- RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě. Příspěvek k dějinám farního chrámu sv. Jana Křtitele.* Knihovna MJAKUB, sign. Bu 754.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry Uh. Brodska v XV. – VIII. stol.* Rukopis. Knihovna MJAKUB, sign. Bu 94.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku, Bojkovsku a Kloboucku v XV. – XVIII. století.* Rukopis. SOKA Uherské Hradiště, SOKA, UB – sbírky, pozůstalost po Veleslavu Růžičkovi, Rkp. 197.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku v XV. – XVIII. století. Náboženské poměry v Uherském Brodě od válek husitských do r. 1576.* Praha : 1937. (Téměř stejný text obou studií v NR, ročník VIII, 1936, s. 29-30, 82-88, 152-154, 254-257, 331-333, 399-402.)
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Náboženské poměry na Uherskobrodsku v XV. – XVIII. století. Pavel Kyrmezer.* Praha : 1938.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Uherský Brod, jak vypadal v době mládí Jana Amosa Komenského.* NR, ročník XI, 1939, č. 3, s. 167-171.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Protireformace ve městě Komenského.* NR, XI, 1939, č. 4, s. 221-222, č. 5, s. 274-281.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *K protireformaci na Moravském Slovácku.* NR, XI, 1939, č. 6, s. 362-365.,
- RŮŽIČKA, Veleslav. *O Slováčích v Uherském Brodě.* Moravskoslovenské Pohraničí, roč. IV, 1936, č. 21-23.

- RŮŽIČKA, Veleslav. *O novoutrakvistické a bratrské škole uh. brodské*. Palcát, 1925. 5.
- RŮŽIČKA, Veleslav. *Kněží při uherskobrodském farním chrámu sv. Jana Křtitele do válek husitských*. Zprávy města Uh. Brodu, roč. V, srpen 1939 (č. 8) a září 1939 (č. 9).
- RŮŽIČKA, Vilibald. *Dolní kostel v Uherském Brodě. Příspěvek k dějinám farního chrámu sv. Jana Křtitele*. Rkp. z roku 1949. Knihovna MĚJAKUB, sign. Bu 754/952.
- RŮŽIČKA, Vilibald. *Uherskobrodské legendy, pověsti a báje*. Rukopis, Uherský Brod 1970, Knihovna MĚJAKUB, sign. Bu 573.
- RŮŽIČKA, Vilibald. *Zaniklé kaple v Uherském Brodě*. Uherský Brod : Nákladem Musejní společnosti pro moravské Slovácko, 1946
- RŮŽIČKA, Vilibald. *Záhady kol obrazu Černé Madony Čenstochovské*, rukopis z r. 1971. Rukopis. Uloženo v Knihovně MĚJAKUB.
- RYSKA, Jaromír. *Cesty po Římě*. Řím : 1991.
- ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha : Kalich, 1957.
- ŘÍČAN, Rudolf - MOLNÁR, Amedeo. *12 století církevních dějin*. Praha : 1989.
- SAKTOROVÁ, Helena - KOMOROVÁ, Klára - PETRENKOVÁ, Emília - AGNET, Ján. *Tlače 16. století vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej*. Matica slovenská : 1993.
- SEHNAL, Jiří - VYSLOUŽIL, Jiří. *Dějiny hudby na Moravě*. In: *Vlastivěda moravská*, Brno : 2001.
- SEHNAL, Jiří. *Kantorská hudba na Slovácku v 17. a 18. století*. Slovácko 1962-1962. Uherské Hradiště 1964.
- SCHREIBER, Renate. *Erzherzog Leopold Wilhelm. Bischof und Feldherr, Statthalter und Kunstsammler*. Studien zu seiner Biographie. Disertační práce. Wien : 2001.
- SCHREINER, Klaus (ed.). *Laienfrömmigkeit im späten Mittelalter. Formen, Funktionen, politisch-soziale Zusammenhänge*. München : Oldenbourg, 1992.
- SCHRÖTER-BENDER, Jutta. *Die Muttergottes. Das Marienbild in der christlichen Kunst*. Köln : 1992.
- SKOPEC, Jindřich. *Sborník skladeb hlavně českobratrských prosou i veršem v kapitulní knihovně svatovítské z let 1580 – 1612*. VKČSN, roč. 1904, s. 9-12.
- SOBOTÍK, Bohumil (ed.). *Václava Františka Letochy Památky města Brodu Uherského*. Uherský Brod : 1942. (Zkráceně uvádíme: *Památky města Brodu Uherského*.)
- SNOPEK, František. *Akta kard. Dietrichštejna z let 1619 – 1635*, ČMM 79, 1915.
- SNOPEK, František. *Řád církevní kunštátskomezřičský z r. 1576*. ČMM, 1904.
- SLAMĚNÍK, František. *Lešenská kniha*, Lidové noviny, 24.1. 1914.
- SPURNÝ, František - ZEMEK, Metoděj. *Kopíř českých bratří v Poznani*. JM, roč. 20, 1984, sv. 23, s. 151-204.
- STŘEDOVSKÝ, Jan Jiří. *Rubinus Moraviae Id est: Venerabilis Joannis Sarcandri de Skoczovia, Holeschoviensis apud Moravos Parochi, ob Catholicae Religionis odium sanctae servantum Confessionis Sigillum, crudelissime ab Haereticis excarnificati invictique Martyris admiranda Patientia*. 1712.
- ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně*. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 2000.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Kronika československá I/3*, Praha : 1925.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 3*. Praha : 1996.
- ŠKOVIEROVÁ, Angela. *Štiavnický rodák Pavol Kyrmezer a jeho vzťah ku Slovensku*. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 1999 – 2000*. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin : Slovenská národná knižnica 2001, s. 88-94.
- TUREK, Adolf. *K topografii Bratrských sborů na Uherskobrodsku do třicetileté války*. In: BENEŠ, Josef (ed.). *Památník Musea J.A. Komenského v Uh. Brodě*. Uherský Brod : 1948.
- URBAN, Waclav. *Studia z dziejów antytrynaryzmu na ziemiach czieskich i slowackich w XVI – XVII wieku*. Kraków : 1966.
- URBÁNEK, Rudolf. *K historii husitské Moravy*. ČMM 63-64, 1939-1940, s. 229-314.
- URBÁNEK, Rudolf. *České dějiny*, Dílu III. část 1. Praha : 1915.
- URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.). *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů*. Vydala Archivní správa ministerstva vnitra ČSR v TEPS v roce 1979.
- VÁCLAVÍK, Antonín. *Luhačovické Zálesí*, Luhačovice : 1930.
- VÁLKA, Josef. *Česká společnost v 15. – 18. století II*. Skripta UJEP v Brně, Praha : SPN, 1983.
- VÁLKA, Josef. *Panství Uherský Brod v 17. století. Hospodářský vývoj a sociální situace na moravském pohraničním dominiu v období „druhého znevohnění“*. Disertační práce, Brno UJEP 1952. Knihovna MĚJAKUB, sign. Bu 611.
- VÁLKA, Josef. *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století*. SCeH 19, 1978, s.

- 155-213, VÁLKA, Josef. *Morava v kultuře raného novověku*. SCeH 71-72, 2004.
- VÁLKA, Josef. *Morava roku 1421*. SCeH 20, 1979, s. 5-30.
- VÁLKA, Josef. *Počátek války o Moravu (1422-1423)*. JM 18, 1982, s. 48-66.
- VÁLKA, Josef. *Vrchol bojů o Moravu*. JM 21, 1985, s. 89-108.
- VÁLKA, Josef. *Hegemonie husitů na Moravě (1426-1434)*. JM 23, 1987, s. 65-83.
- VÁLKA, Josef. *Cesta Moravy ke kompakci*. JM 24, 1988, s. 91-114.
- VÁLKA, Josef. *Nedakonický Tábor a husitská Morava*. Nedakonice : 1977.
- VÁLKA, Josef. *K otázkám Moravy v české reformaci*. SCeH 30, 1985, s. 120-125.
- VÁLKA, Josef. *Ctibor Tovačovský z Cimburka – O právě duchovním*. K církevněpolitickým důsledkům husitské revoluce na Moravě. Z Kralické tvrže XI, 1984, s. 9-13.
- VÁLKA, Josef. *Husitství na Moravě, náboženská snášenlivost, Jan Amos Komenský*. Brno : Matice moravská, 2005.
- VÁLKA, Josef. *Sředověká Morava*. In: *Dějiny Moravy 1*. Brno : 1991.
- VÁLKA, Josef. *Morava reformace, renesance a baroka*. In: *Dějiny Moravy 2*. Brno : 1996.
- VÁLKA, Josef. *Tolerance či koexistence? (K povaze soužití různých náboženských vyznání v českých zemích v 15. až 17. století)*. SCeH 18, 1988, č. 35, příloha, s. 63-75.
- VARSÍK, Branislav. *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava : 1965.
- VÁVRA, Josef. *Jan Kavka z Řičan*. SHK 5, 1904, s. 79-82.
- VILIKOVSKÝ, Jan. *Latinská poesie žakovská v Čechách*. Bratislava : Filozofická fakulta University Komenského, 1932.
- VYSKOČIL, František. *Zprávy o humanistovi Jakubu Paleologovi v uherskobrodském archivu*. Museum J.A. Komenského, zpráva za 1. čtvrtletí 1960, s. 6-7.
- WERNISCH, Martin (ed.). *Knihy svornosti. Symbolické čili vyznavačské spisy evangelických církví augsburské konfese*. Praha : Kalich, 2006.
- WINKELBAUER, Thomas. *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*. ČČH 98, 2000, s. 476-540.
- WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. I. Praha : 1895.
- WOLNY, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren*. Olmützer Erzdiözese, II. Band. Brünn : 1857, s. 300.
- ZAJĄC, Wiesław Władysław. *Moravski Spor O pochodzenie Jasnogorskiego Obrazu*. Diplomová práce, Papežské teologické akademie v Krakově, 1994.
- ZRUBEC, Laco. *Osobnosti našej minulosti od nstarších čias po 16. storočie*. Bratislava : SPN 1991, Art. Kyrmezer Pavol.
- ZEMAN, Jan. *Stručné dějiny dominikánského kláštera v Uh. Brodě*. Rukopis, Uherský Brod 1955. In: Jan Zeman, Rukopisy. Knihovna MJAKUB, sign. Co 69B.
- ZEMAN, Jan. *Přehled vývoje uherskobrodského školství*. Rukopis, Knihovna MJAKUB, sign. 2855/Co 69 B.
- ZEMÁNEK, Josef. *Černá Madona v Uherském Brodě a Czestochovej*. Rukopis. Knihovna MJAKUB.
- ZEMEK, Metoděj. *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*. Rukopis, ZA Opava, pobočka Olomouc. Publikováno ve VVM, 1949 a 1950.
- ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století*. Brno : Musejní spolek, 1972.
- ZEMEK, Metoděj. *Dějiny jezuitské koleje v Uh. Hradišti*. In: *Knihy o redutě*. Uherské Hradiště : Ottobre 12, 2001, s. 96.
- ZEMEK, Petr (ed.). *Bartoškova kronika*. Uherské Hradiště : Ottobre 12, 2004.
- ZEMEK, Petr. *Pavel Kyrmezer – děkan v Uherském Brodě*. SCeH, 71-72, 2004, s. 62-68.
- ZEMEK, Petr. *Konfese moravských (novo)utrakvistů z roku 1566*. SCeH 33, 2003, č. 69-70.
- ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století I*. Praha : 1987.
- ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století II*. Olomouc : MCM, 2003.
- ZUBER, Rudolf. *Lidová zbožnost na Moravě*. Studie Kroměřížska, 1991, s. 74-86.

Archivní fondy a důležité prameny

Národní archiv Praha.

Moravský zemský archiv Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

Moravský zemský archiv Brno. Nejčastěji využívané fondy: G 436; E 16.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (použité zkratky fondů: AO – Arcibiskupství Olomouc; ACO – Arcibiskupská konsistoř Olomouc). Zvláště využívané jednotky: AO, i.č. 2008, sign. Bb 26, čís. kart. 409; AO, sign. Ba 806, karton 378.

Knihovna Národního Muzea v Praze – zvláště XIV. svazek Acta Unitatis Fratrum, sign. II D 8, f. 281a-448b.

